RERVM AQVITANICARVM LIBRI QVINQVE QVI SEQVVNTVR.

Quibus continentur gesta REGVM & DVCVM Aquitaniæ, à Clodoueo ad Eleënoram vsque.

Autore *ANT. DADINO ALTESERRA.*
ANTECESSORE TOLOSANO.

TOLOSÆ,
Apud ARNALDVM COLOMERIVM, Regis, & Academiæ Tolosanæ Typographum.

M. DC. LVII.

Cum Priuilegio Regis.

ILLVSTRISIMO VIRO
PETRO SEGVIERIO, GALLIARVM CANCELLARIO.

NVper, Cancellarie Illvstrissime, priores quinque libros, rerum Aquitanicarum, lubens, deuotuſque tibi obtuli. Nunc ſequentes totidem non diſpari ingenio dico. Studiorum partus & vota non diuido; diuiſa obſequia non patitur animus totus in tui cultum deuinctus. Non alienum affectus argumentum, Aquitaniæ illuſtratio. Nimirùm hæc prouincia varia & inſignia tui decoris præ-

fert vestigia. Hæc est quæ clarissimæ per multa secula familiæ cunas ostendit, & nobilem Cadurcorum Senescallum, tuo è stemmate memoriâ celebrat. Eadem tot iactata casibus, & ruinis labefactata imperij tui dulcedine sese recreatam nondum oblita. Nè ingratiis feras prouinciales honores cõmemorari, iam ad dignitatum culmen deuectus. Feliciter his velut gradibus, ad maiora viam tibi parasti, nec contemnendi fasces, quibus te celsioribus dignum probasti, & in minoribus docuisti, quonám pacto in summo Reipublicæ clauo te gereres. Iam inde in te oculi principis, & totius aulæ studia conuersa: & Aquitanica hæc præfectura, Quæsturæ tyrocinium potius, quam prouincialis curatio visa est. Gaudet Aquitania virtutis, & famæ tuæ in-

crementis profuiſſe : & ſine iniuriâ ſibi raptum fatetur, quem ſciebat orbi Gallico natum. Sciens tot virtutum quibus præſtas laude abſtineo, non capit pagina Herois laudem, cuius virtus impare Regum gazâ, iuſtum præmium expectat à Deo. Felix ætas quæ te in ſalutem Reipublicæ, litterarum ornatum, & patrocinium, decuſque ſeculi edidit. Felices litterati, qui te litterarum vinculo ſocium, & auxilio numen præſentiſsimum experiuntur. Beatum liceat Principem dicere, te laborum ſocio, & curarum participe. His gaudens exultánſque in vota exilio & quod vnicum præſto eſt, te Regi, & Regno, te litteris, & litteratis, in multos annos ſuperſtitem exopto. Nè ingrati amabo tibi ſint Duces Aquitanici, quorum vnus ſanctiſsimum conſortem

tuum nempè Fulbertum olim Cancellarium Roberti Regis singulari amicitiâ coluit. Et si qualiacumque mea studia non displicent, æqui, bonique consule, hæc tuum, id est, nomen litterarum præferre. Nec tibi vile sit obsequium hominis, qui Reges & Duces Aquitanicos, suæ erga te fidei obsides præstat, & his pignoribus studet agnosci,

TVÆ AMPLITVDINIS,

Deuotissimus & obsequentissimus cliens,

ANT. DADINVS ALTESERRA.

Tolosæ, Die XIV. *Mart.* M. DC. LVII.

ELENCHVS LIBRORVM, ET CAPITVM, HVIVS OPERIS.

LIBER SEXTVS.

CAP. I QVITANIA Gothis tradita ab Honorio. Quota portio terrarum Gothis assignata. Aquitania per Clodoueum erepta à Gothis caeso Alarico, Basolus Dux Aquitaniae, eius captiuitas in Monasterio S. Petri Viui Senonensis. S. Valericus sanctitate clarus in pago Lemouicensi. pag. 3

II. Diuisio Regni Francorum inter Clodouei liberos. Aquitania ex parte cessit Clodomiri, expeditio Francorum in Septimaniam aduersus Amalricum, S. Sacerdos Lemouicensis Episcopus eius patria & gesta. Quintianus ex Rutenensi Episcopo bis Aruernensem cathedram tenuit. Ansbertus Senator, Blitildis eius vxor, è qua suscepti quatuor liberi, Arnoldus Ferreolus Vceticensis E. Mondericus Arisitensis & Tarsicia virgo sanctissima. Senatores in Gallia. S. Clodoaldus Clodomiris filius Nicetius Lemouicensis Treuirensis Episcopus, eius discipulus Aredius Abbas Lemouicensis. 5

III. Lemane Aruernorum, Aruerni ad obsequium reducti à Theodorico. Sigiualdus praefectus Aruernorum, Gallus Aruernensis Episcopus. Sigiualdi interitus, Gyualdi eius filij exsilium. Hortensius Comes Aruernorum. Dux & Comes in eadem ciuitate? Ruricius iunior Lemouicensis nepos ex filio & proximus successor Ruricij Senioris. 11

IV. Fabulosa Bellisarij gesta in partibus Burdegalensibus, Cautinus Aruernensis Episcopus, Chramni praua gesta in Aquitania, Firminus amotus Comitatu Aruernorum, ei successit Sallustius, Villecarius Dux Aquitaniae, Calte eius filia nubit Chramno, Austrapius Sellensis castri Episcopus

ordinatur successus Pientio tum Pictauiensi Episcopo. Austrapius cæsus à Theifalis. Theifalorum origo unde, Pascentius Episcopus Pictauiensis, Radegundis Regina velo sumpto condit Monasterium S. Crucis Pictauis, & regulam Cæsarij Arelatensis Episcopi suscipit. Chramni secessus ad Conobrum Britanniæ Comitem. Villecarij Ducis perfugium ad ædem S. Martini Turonensis, locustarum acies visæ in Aquitania. Chramni exitus. 16 & 17

V. *Leontius Iunior Burdegalensis Episcopus, Emerius non rite lectus Santonensis Episcopus pellitur suffecto Heraclio, Emerius regia manu restitutus, Leontius mulctatus, Leontij ortus, & gesta. Synodus Santonensis, S. Venantius Bituricensis, S. Paternus Abrincensis Episcopus patria Pictauiensis.* 23

VI. *Diuisio regni Clotharij I. Emerius non rite lectus Santonensis Episcopus, sede amotus in Synodo Santonensi. Corpus S. Vrsini I. Bituricensis Episcopi inuentum. Felix Nannetensis Episcopus Aquitanus, S. Basolus Lemouicensis. Marachariius ex Comite Engolismensis Episcopus. Georgius Comes Aruernorum, Felix Bituricensis Episcopus, custodia SS. Eucharistiæ, Aribertus in Basilica S. Romani apud Blauiam sepultus. Diuisio regni Ariberti, Aruerni contributi regno Austrasiæ, Firminus Comes Aruernorum, lues inguinaria vastat Aruernos, Bituriges & alia Galliæ oppida, Nouempopulonia ditionis Sigeberti, Ciuitates Aquitaniæ quæ Morganegibæ nomine traditæ Gelesuintæ, eâ demortua transferuntur ad Brunichildem sororem. Frontonius Episcopus Engolismensis, Heraclius Episcopus Engolismensis, Nantinus Comes Engolismensis, Palladius Comes Gabalorum infensus Parthenio eiusdem loci Episcopo, Romanus Comes ei succedit in Comitatu, Gregorius Turonensis Episcopus patria Aruernus, Fortunatus Pictauiensis Episcopus poëtices laude clarus.* 26

VII. *Bellum gestum in Aquitania inter Chilpericum, Sigebertum, & Guntranum fratres. Cœnobium S. Martini de Lata direptum, fœdus inter Chilpericum & Guntranum in Sigebertum. Sigeberti interitus Iudæi baptisati ab Auito Aruernensi Episcopo, eorumdem natiuus fetor baptismo sublatus. Iudæi vbique vectigales, eorumdem synagogæ in Gallia & Aquitania. Brachio Abbas Menatensis, Nantinus Comes Engolismensis, ab Heraclio Engolismensi Episcopo iterum excommunicatus.* 37

VIII. *Merouei cum Brunechilde nuptiæ inscio patre Prætextatus Rotomagensis Episcopus damnatus in synodo Rothomagensi, Ruculeni interitus apud Pictones, Mundericus Arisitensis Episcopus, Arisitensis vicus in Rutenis olim sedes Episcopalis, Dalmatius Rutenensis Episcopus. Caluppa reclusus sanctitate clarus apud Aruernos, Patroclus presbyter Bituricensis reclusus idemque*

idemque fundator Monasterij Columbariensis, Arcadius Bituricensis Episcopus, Bellum in Aquitania instauratum inter Chilpericum & Guntranum. Pictauum vrbs ditionis Childeberti, eadem à Chilperico occupatur pulso Ennodio Duce, Ennodius Dux Turonum & Pictonum. Calminius Dux Aquitaniæ fundator Monasterij quod dicitur S. Theofredri, vulgo S. Chaffre in pago Velaunensi, & Monast. Mosacensis in Aruernis.

IX. *Pictones in potestate Chilperici. Tumultus in Aquitania ob grauius onus vectigalium, Ferreolus Lemouicensis Episcopus, calamitas Aquitaniæ, Prodigia in Aquitania, Mauritius Cadurcensis Episcopus Vrsicinum Vltrogothæ Referendarium successorem designauit. Cadurci etiam ditionis Chilperici, Dalmatius Rutenensis Episcopus, Ruteni ditionis Childeberti. Dalmatius Rutenensis Episcopus. Theodosius Rutenensis Episcopus, ex Archidiacono. Bertramnus Burdegalensis Episcopus Cracina insula in littore Pictonico. Saluius Albigensis Episcopus, Chilperici errores, Remigius Bituricensis Episcopus præfuit Conc. Matisconensi, in quo Iudæi coërciti.* 42

X. *S. Eparchius Reclausus Engolismensis natus Felicis Aureoli Comitis Petrocoriorum. Antonius seu Aptonius Engolismensis Episcopus, Frontonius Archipresbyter postea Engolismensis Episcopus, Ramaulfus Comes Engolismensis, Ferreolus Vceticensis Episcopus. S. Tarsicia virgo, proles Ansberti Senatoris. Bellum in Aquitania gestum inter Chilpericum, & Guntranum, Ragnoualdus Dux Aquitaniæ Basilica S. Caprasii Martyris Aginni. Desiderius Dux legatus Chilperici bello Aquitanico. Vascones bello tentati, à Blaudaste Duce, ea ætate Vascones se continuere saltu Pyrenei. Lupi Burdegalæ oppido infesti, Vasatensis ciuitas igne consumpta. Noui Comites à Chilperico dispositi per Aquitaniam Nonnichius Lemouicensis Comes. Charterius Episcopus Petrocoriensis.* 49

XI. *Disciola Virgo neptis B. Saluij Episcopi Albigensis, Auennio obsessa à Guntrano Duce cum copiis Aruernorum & Vellaunorum, Bellum Aquitanicum. Biturica obsessa. Magdunum alias Meglodense vel Mediolanense castrum. Lues inguinaria apud Albigenses. Virgo Deo dicata in Monasterio S. Radegundis nata Chilperici respuit nuptias Reccaredi Regis Gothorum, Maleficæ mulieres vna cum Mummolo Burdegalensi damnatæ, quod Chilperici natum necassent, quò Mummolo vitam producerent. Lupentius Abbas Mimatensis eius martyrium scelere Innocentij Comitis Gabalorum, Sulpitius Bituricensis Episcopus Remigij successor. Theodosij Rutenensis Episcopi obitus. Innocentius ex Comite Gabalorum ei succedit* 56

in Episcopatu. Synodus Prouincialis de parochiis Cadurcinis, Vrsicinus Cadurcensis Episcopus, Saluij Albigensis Episcopi obitus. 61

XII. *Gundobaldus Rex salutatus & scuto impositus apud Brinam Curretiam vicum Lemouicum. In scutum leuatio ritus solennis regiæ promotionis. Ragnoualdus Dux Aquitaniæ. Basilica S. Martini Briuatensis igni cremata, & à Ferreolo Lemouicensi Episcopo instaurata. Aquitaniæ proceres maxime Episcopi Gundobaldi partes secuti; Meroueus Pictauensis Episcopus Legati Gundobaldi flagellis cæsi, & in vincula trusi, Bertramnus Burdegalensis Episcopus. Syri negociatores in Gallia & Aquitania Faustinianus Aquensis Episcopus designatus à Gundobaldo, idemque ordinatus à Palladio Santonensi, & Oreste Vasatensi, Bertramno Burdegalensi Metropolitano consecrationis munus respuente. Legati a Gundobaldo missi ad Guntranum male accepti, Guntranus Childebertum nepotem adoptat in filium per hastæ traditionem.* 66

XIII. *Gundobaldus Conuenarum vrbem occupat, Aginnensis pagus vastatur à Guntrani militibus, Basilica S. Vincentij martyris in suburbano Aginnensi igni crematur, Conuenarum vrbs obsidione oppugnatur, Gundobaldus à suis deditur Oldoni Comiti Bituricensi & Bosoni, à quibus idem ferro necatus. Conuenarum vrbs diruta, & igni succensa. Non respondentes ad delectum multati, Bertramnus Burdegalensis, & Palladius Santonensis ægre cum Guntrano in gratiam redeunt. Garacharius seu Galactorius Comes Burdegalensis. Synodus Matisconensis II. in Episcopos Aquitaniæ, Vrsicinus Cadurcensis Episcopus suspensus in triennium in hac synodo.* 72

XIV. *S. Aredius Lemouicensis fundator primúsque Abbas Attani Monasterij in finibus Lemouicum. Nicetius Comes Aruernensis & post eum Eulalius, idem Nicetius Dux Aruernorum Rutenorum, & Vcetiorum. Laban Elusensis Episcopus, & post eum Desiderius. Bertramno Burdegalensi Episcopo successit Gundegisilus ex Comite Santonico. Faustus Auscienfis Episcopus, & post eum Fabius, Ennodius Dux Turonum & Pictonum, Desideratus Albigensis Episcopus. Tetradia vxor Eulalij Comitis Aruernensis adultera. Guntrani expeditio in Gothos, Septimaniæ incubatores. Terentiolus Comes Lemouicensis. Caput arietis castrum in pago Tolosano. Vgernum castrum Arelatense.* 78

XV. *Nicetius Aruernus, Massyliensis Prouinciæ Præfectus. Palladius Santonensis Episcopus eius stemma, & vitæ sanctitas, Is plures Ecclesias construit, & reliquias impetrat à Gregorio I. infelix bellum aduersus Gothos Duce Desiderio. S. Radegundis obitus. Ennodius Dux Turonum & Pi-*

ctonum, accipit & Ducatum Vici Iuliensis & Benarnæ vrbium, Vascones è Pyrenei iugis in Aquitaniæ plana descendunt, Bellum aduersus Vascones Austronaldo Duce, Vabrense castrum in Rutenis, pactio inter Guntranum, & Childebertum de ea portione regni Chariberti, quæ olim Sigeberto cesserat. Burdegala, Lemouicum, Cadurcum, Benarnum, Begorra Morganegibæ nomine tradita Gailesuintæ & post eam Brunichildi, Brunichildis castrum in finibus Cadurcorum, sylua Lecenna in confinio Biturigum & Aruernorum, vbi amœna domus Brunichildis. Fronimius Bituricensis Agathensis Episcopus. Merouens Pictauiensis Episcopus, eius cura agri Pictauiensis census emendatur, vnde secuta leuatio vectigalium. 83 & 84

XVI. *Gemina Synodus Pictauiensis aduersus Chrodieldem & Basinam regias puellas, professas Monasterij Pictauiensis, celebrata à Gundegisilo Burdegalensi Archiepiscopo & Prouincialibus. Porcharius Abbas S. Hilarij Pictauiensis. Macco Comes Pictauiensis. Sutellius Burdegalensis Episcopus. Vincti Aruernenses non sine miraculo soluti. Ecclesiis Aruernæ vrbis reliqua vectigalium a Childeberto remissa. Tetradia vxor Eulalij Comitis Aruernensis adulterij damnata in synodo, in eadem Eulalius Comes damnatus ob matricidium Ioannes Eulalij Comitis filius in clericum ordinatur ab Innocentio Rutenensi Episcopo. Basina & Chrodieldis absolutæ in Metensi synodo. Iudicium aduersus Valdonis liberos, prastigiator Bituricensis ab Aurelio Aniciensi Episcopo prehensus. Sulpitij Bituricensis obitus. Eustasius ei succedit, Aredij obitus eiusdem testamentum, adhibita clausula codicillari, incendium Lemouicum vrbis. Merouens Pictauiensis Episcopus obit successore Platone.*

LIBER SEPTIMVS.

CAP. I. S. *Goar Aquitanus Treuerensem diœcesim illustrat. Desiderius Aquitanus Antissiodorensis Episcopus. Vascones domiti, Genialis Dux eis impositus, S. Valericus Aruernus Monachus Luxouiensis, Arnulfus Metensis Episcopus filius Arnoaldi Ducis Aquitaniæ. Apollinari Bituricensi Episcopo succedit Austregisilus. Sadregisilus Dux Aquitaniæ à Dagoberto flagris cæsus & barbæ rasione dehonestatus. Eusebius Cadurcēs. E. ab oppidanis nefarie occisus. Palladius & Seducius Episcop. Elusanus, pater & filius rebellionis Vasconum conscij, Aignam Dux Vasconum.*

Austregisilo succedit Sulpitius ex Archidiacono. Synodo Rhemensi interfuere Sulpitius & alij Aquitaniæ Episcopi. Leontius Santonensis Episcopus apud eum exulat S. Maclouius sede sua pulsus. 95 & 96

II. *Aquitania cum pago Tolosano à Dagoberto tribuitur* Ariberto *fratri. Vascones ab* Ariberto *in ditionem redacti.* Amandus Aquitanus *Traiectensis Episcopus Euangelium prædicat apud Vascones. S. Rictrudis filia Heraldi Vasconis mortuo viro velata in Monasterio Marcianensi.* 101

III. *Desiderius ex præfecto ærarij Cadurcensis Episcopus. Conditiones Ecclesiæ, notatio nominis. Goëricus* Aquitanus *Metensis Episcopus, Eligius Lemouicensis ex aurifice Lemouicensis Episcopus, Solemniacensis Monasterij apud Lemouices fundator. Modoaldus* Aquitanus *Treuirensis Episcopus, Haimeranus etiam* Aquitanus *Ratisponensis Episcopus.* 105

IV. *Ariberti principis* Aquitaniæ *obitus, eius morte* Aquitania *redit ad Dagobertum. Barontus filius Beraldi olim Ducis* Aquitaniæ. *Hildemarcha* Abbatissa *Burdegalensis, Cœnobium Mellispeci in finibus Biturigum fundatur à Dagoberto. S. Sigiranus primus* Abbas *huiusce Monasterij, Sadregisili Ducis* Aquitaniæ *liberi iuxta leges Romanas damnati, ob inultam necem parentis, Vascones fide lapsi à Dagoberto in ordinem redacti. Vascones cum* Amando *Duce de fide paciscuntur apud Dagobertum. Pictauum vrbs excisa à Dagoberto, vetus* Pictauis *locus memorabilis diuisione regni inter Carlomannum, &* Pipinum *Remaclus* Aquitanus *Traiectensis Episcopus* Amandi *successor. Sulpitius II. Bituricensis coadiutorem sibi assumit VVlfolendum.* 109

V. *Cadurci &* Aruerni *contributi regno* Austrasiæ *Bobo Dux* Aruernorum, *Dido* Pictauiensis *Episcopus, custos Dagoberti iunioris, Leodegarius nepos Didonis ex* Abbate *S. Maxentij in pago* Pictonico Augustodunensis *Episcopus, Genesius* Aruernensis *Episcopus Magnilocensis Monasterij fundator.* Caput *ceruium castrum in finibus Biturigum quò iure peruenit ad Monasterium Floriacense. Felix* Aruernensis *Episcopus, & post eum Proiectus.* 115

VI. *Remissio Regum Francorum, Vascones Nouempopuloniam occupant, vnde eadem Vasconia dicta. Lupus Dux Vasconum. Preiecti martyrium* Auitus *II.* Aruernensis *Episcopus, Voluicum Monasterium, Theodoricus regno restitutus opera Didonis* Pictauiensis *Episcopi, Gerini* Pictauiensis Comitis *& aliorum.* Paulus *Comes tyrannidem affectat in Gallia Narbonensi, Leodegarij martyrium.* Ansoaldus Pictauiensis *Episcopus.* Philibertus *Elusas* Abbas *Gemiticensis patre* Philibaudo *Vicoiuliensi Episcopo. Quinciacense Monasterium ab* Ansoaldo *fundatur, S. Hubertus filius*

Bertrandi Ducis Aquitaniæ ex forore S. Odæ vxoris Boggis Ducis Aquitanorum. Bonitus Aruernensis Episcopus. Hubertus Leodiensis Episcopus. 119 & 120

VII. *Eudo Dux Aquitaniæ coniectura de eius origine. Biturica capta à Pipino, & recepta ab Eudone. Endo vnus è partibus Chilperici aduersus Carolum Martellum, Rigoberti Remensis Episcopi exilium in Vasconia. Episcopatus Galliarum laicis traditi à Carolo Martello. Bellum Aquitanicum inter Eudonem, & Carolum Martellum. Cuchianus Aquitanicus periurij pœnas luit.* 126

VIII. *Sarracenorum irruptio in Galliam Narbonensem & Aquitaniam an Tolosa capta à Sarracenis, Sarraceni victi à Carolo Martello, iunctis copiis cum Eudone Duce insigni prælio ad Turonum vrbem. Eudonis fama purgatur de obiectis scriptorum Francicorum, Gregorij II. Papæ testimonium de meritis Eudonis in Christianam remp.* 131

IX. *Eudonis morte Aquitania occupatur à Carolo Martello. Vaifarius Hunoldus Aznarius & alij vtriusque sexus Eudonis liberi. Remistagnus Eudonis frater Secunda Sarracenorum expeditio in Galliam S. Pardulfus Lemouicensis.* 137

X. *Lanfredus Abbas S. Germani legatus missus in Aquitaniam. Galliæ diuisio inter Carlomannum & Pipinum. Bellum Aquitanicum Lucas castrum captum; Secunda diuisio regni inter Carlomannum & Pipinum facta in loco cui nomen vetus Bictauis, pax inita inter Pipinum & Hunoldum Aquitaniæ Ducem. Lanfredus quasi explorator detentus dimissus.* 141

XI. *Vaifarius Dux Aquitaniæ frater & successor Hunoldi, Hunoldus alius ab Hugone Burdegalensi, Res ecclesiasticæ laicis traditæ à Carolo Martello, eisdem precariæ nomine relictæ indicto censu annuo. Figiacense Monasterium in finibus Cadurcorum à Pipino fundatur Grifo more Ducum XII. Comitatibus à Pipino donatus, Grifonis secessio ad Vaifarium Ducem Aquitaniæ. Iustitia id est res ecclesiarum per Pipinum à Vaifario vindicatæ. Theodoad locus in Aquitania eius situs an idem qui Theoduadum. Bellum inter Pipinum, & Vaifarium. Humbertus Comes Bituricensis, Blandinus Comes Aruernorum. Bertellanus Bituricensis Episcopus. Biturica à Pipino capta, & præsidio munita. Chilpingus Comes Aruernorum, Amanugus Comes Pictauiensis Vaifarius Aquitaniæ vrbes quas tueri non poterat muris discingit. Tolosa, Albia, Gaualdunum, seu Mimate & alia castra Aquitaniæ capta à Pipino.* 144

XII. *Exoldunum in Biturigibus captum à Pipino. Remistani leuitas, eiusque fœda mors. Vmbertus Comes Bituricensis, Santonus capta à Pipino,*

ẽ 3

Vaifarius Dux à suis destitutus ex insidiis cæsus in pago Petragorico, Vaifarij spolia. Vaifarius basilicæ S. *Saluatoris quæ hodie* S. *Martialis apud Lemouices fundator Vaifarij Ducis sepulchrum.* 151

XIII. *Hunoldus Dux* Aquitaniæ. *Aquitania cessit Carolo, Launus ex Cappellano* Regio *Engolismensis Episcopus, Lupus Dux Vasconum. Castrum Fronciacum ad Doroniam amnem ædificatur à* Carolo. *Hunoldi infelix exitus, Ludouicus natus* Cassinogili *in pago* Aginnensi, *idem à patre mox* Rex Aquitaniæ *designatus, Bellum à* Carolo *gestum in* Sarracenos, *Francorum clades in faucibus* Pyrenei *insidiis Vasconum.* Rolandi *sepultura apud Blauiam.* Rolandi *cantilena, militare celeuma.* 155

XIV. Pipini, *& Ludouici coronatio, Ludouici expeditio in* Sarracenos, *Comites &* Abbates *à* Carolo *per* Aquitaniam *dispositi, Tolosa cum* Septimania *contributa regno* Aquitaniæ. *Hunoldus Baiulus Ludouici, Baiulus quid sonat,* Carolus *Ludouicum ad se reuocat ab Aquitania, Vestis Vasconica.* Chorso *Dux Tolosanus, quam ob causam depositus, ei succedit VVillelmus.* 160

XV. *Villæ fiscales hybernis regiis in Aquitania dispositæ, annona militaris quam foderum vocant remissa, vectigal vini remissum* Albigensibus. Saluius *Episcopus Engolismensis eius martyrium. Burgundio Fidentiacensis.*Comes, *ei succedit Leuitardus. VVillelmi res gestæ aduersus* Sarracenos; *hic fuit fundator Gellonensis Monasterij, idemque professus, an fuerit Dux* Aquitaniæ. 166

XVI. *Ludouici* P. *expeditio in Vascones vindicata à fabulis Hispanicorum scriptorum. Aureolus comes* Petrogoricensis *præfectus limitis Hispanici, commercium Galliæ & Hispaniæ pro confinio terrarum.* Reformatio *cleri, & ordinis monastici, quamplura monasteria per. Ludouicum fundata in* Aquitania. *Benedictus* Abbas *Ananiensis instaurator monastici ordinis in Gallia &* Aquitania. 172

XVII. *Ioannes Episcopus Vasconiæ nefarie occisus. Testamentum & obitus* Caroli *M. Dux* Aquitaniæ *vnus è* Paribus *Franciæ. Iidem à quo instituti, Arma seu insignia Ducis* Aquitaniæ. *Insignium vsus à quo tempore,* Richonus Comes *Pictauiensis Vasconum defectio ob amotum* Siguinum *Ducem.* 180

XVIII. *Garsimirus Dux Vasconum,* Pipinus Rex Aquitaniæ *à Ludouico designatus,* Hispanorum *migratio in Galliam, Lupus* Centullus *Dux Vasconum, Varinus* Comes Aruernorum, Helias Scotus *Engolismensis Episcopus. Normannorum appulsus in* Aquitaniam, *Flandri vbi primum sic dicti.* Pipinus *vxorem ducit filiam Theodeberti* Comitis, Aigulfus *Bitu-*

ricensis Episcopus. Innicus cognomine Arista *Comes Bigeronum* Rex *Nauarrorum electus.* Annona *de cælo pluit in pago* Aginnensi, *Vifredus Comes Bituricensis conditor* Stradensis *cœnobij in finibus Biturigum.* 186

XIX. *Bernardus Dux* Septimania Præpositus *cameræ. Bernardus de obiectis se purgat, iudicium de Bernardo, pugna volucrum in confinio agri Tolosani &* Cadurcini. *Vastatio oræ Aquitanicæ per Normannos. Ludouicus* P. *imperio depositus, postea restitutus.* Res *Ecclesiarum in Aquitania subreptæ per* Pipinum Regem, *Quæstio de Tolosano* Comitatu *inter Bernardum & Berengarium ventilata in* Concilio *Lugdunensi.* 192

XX. Angeriacense *Brantosmense &* S. C*ypriani Monasteria fundata à* Pipino Rege Aquitaniæ, An *caput D. Ioannis Baptistæ fuerit apud Angeriacenses. Septimani vindicant legem auitam id est* Romanam, Pipini Regis Aquitaniæ *obitus, eius educatio, vita & mores.* Pipini *liberi ex filia Theodberti* Comitis Pipinus *Iunior, Carolus, Berta, & alia cuius nomen latet.* Robertus Comes *vnus è* Primoribus Aquitaniæ, *Normannorum irruptio in* Aquitaniam. 198

LIBER OCTAVVS.

Cap. I. *Noua diuisio rerum à Ludouico facta inter Lotharium Ludouicum, & Carolum Caluum, in qua Carolo cessit Aquitania. Hinc occasio belli inter Carolum & Pipinum Iuniorem. Ebroinus Pictauiensis Episcopus, Abbas S. Germani Paris. & Archicapellanus Palatij, Archicapellani dignitas. Translatio corporis S. Philiberti. Agobardi Lugdunensis Episcopi obitus in expeditione Aquitanica Episcopi & Abbates obnoxij oneri militiæ. Bernardi Ducis Septimaniæ conciliatio cum Carolo Caluo, cruentum prælium Fontaneticum inter Ludouici P. liberos.* 203

II. *Iterata diuisio inter Ludonici liberos in qua Aquitania mansit penes Carolum Caluum, Comites ab eodem dispositi per Aquitaniam, Varinus an fuerit Dux Aquitaniæ, Gerardus Rossilioneus Comes Bituricensis, Aquitania armis reppetita à Normannis, Seguinus Comes Burdegalensis ab eisdem cæsus in prælio. Rodulfus Bituricensis Archiepiscopus, Narbonensis Episcopus sub primatu Bituricensi. Gisalbertus Aquitaniæ præfectus rapit Lotharij natam Pipinus Iunior certis Comitatibus in Aquitania donatur, quo ad ei plenius satisfieret.* 209

III. *Burdegala & aliæ Aquitaniæ vrbes captæ, & succensæ à Normannis.*

Hinc clades Monasteriorum Aquitaniæ & casus Monasticæ religionis, Ranulfus Comes Pictauiensis victus à Normannis, VVillelmi Ducis Gothiæ, & Sancionis Comitis Vasconiæ defectio à Carolo Caluo, Pipinus Iunior & Carolus fratres capti, & in Monasterium detrusi. 217

IV. *Carolus Caluus Lemouicis inauguratus in Regem Aquitaniæ Ranulfus à Carolo Dux Aquitaniæ creatus, hac ætate Duces & Comites fuere temporarij & simplices præfecti. Cœnobium de Bello-loco fundatur à Rodulfo Bituricensi Achiepiscopo. Translatio B. Vincentij Martyris abs Cæsaraugusta in Castrense Monasterium pagi Albigensis. Helias Engolismensis Episcopus successore Oliba, Engolisma capta a Normannis, Turpioni Engolismensi Comiti succedit Emeno frater, Carolus frater Pipini in Archiepiscopum Moguntinum prouectus. Pictauis capta à Normannis, Regimundi Comitis Tolosani querela aduersus Stephanum Comitem Aruernensem de spreta filia vxore. Sigo Aruernensis Episcopus sede sua pulsus ab eodem Stephano Comite, idem Stephanus Comes cæsus à Normannis. Caroli Regis Aquitaniæ, & Rodulphi Bituricensis Episcopi obitus, Emenoni Comiti Engolismensi fuit filius Ademarus nomine postea Comes Pictauiensis, Priuilegium Solenniacensis Monasterij instauratur in Conc. Suess. III. Carolus Caluus præsidij causa secedit in castrum Lugiæ quod est in finibus Aqitaniæ, VVlgrinus Comes Engolismensis Ranulfus Dux Aquitaniæ cum Roberto Marchione Franciæ cæsus à Normannis.* 224

V. *VVlfadus Bituricensis Episcopus, Boso Comes Bituricensis idemque Dux Aquitaniæ, tum Dux Ticinensis & Ducali Corona adornatus tandem Rex Prouinciæ, inde Ludouicus Bosonis filius Aquitanorum princeps dictus, Frotharius Burdegalensis Episcopus post varias repulsas in Pontigonensi & Ticinensi synodis, à Ioanne VIII. Pontifice in Bituricensem sedem translatus molestiæ illatæ Frothario à Bernardo Comite Aruernorum, Pictauis oppidum à Normannis expugnatum res Pictauiensis Ecclesiæ postulante Ecfrido Episcopo sub tuitionem sedis Apostolicæ susceptæ; Normannica clades Ecclesiarum & Monasteriorum Galliæ & Aquitaniæ, conspiratio in Carolum Caluum cuius principes fuere Bernardus Comes Aruernorum & Bernardus Marchio Gothiæ.* 233

VI. *Hugo Abbas & Bernardus Comes Aruernorum adhibiti consiliis Ludouici Balbi, Diuisio regni inter Ludouicum & Carlomannum Balbi liberos Ludouico Francia, & Neustria, Carlomanno cessit Burgundia, & Aquitania. Bernardus Comes Aruernorum Baiulus seu tutor Ludouici, Frotharius Bituricensis Episcopus sacris interdictus.* 240

VII. *Odo Comes Parisiensis & Dux Aquitaniæ à tutore Caroli Simplicis in* Regem

Regem eleuatus, quamplures Aquitaniæ *vrbes à Normannis euersæ, cum his* Casſinogilum Caroli *M.* Palatium *in pago* Aginnensi. *Reliquiæ S. Martialis securitatis causa è Lemouico Torinam translatæ, prælium aduersus Normannos in loco cui nomen Destricias apud Lemouices vulgo Destresses.* Ranulfus *II. Dux* Aquitaniæ Ranulfus *cum fratribus rebellat aduersus Odonem,* Robertus Pictauiensi *Comitatu donatus, VVillelmus* Comes Aruernorum *& Biturigum, eius Honores Hugoni dati ab Odone* Hugonis *obitus,* Carolus *Simplex regno restitutus,* Aquitania *Odoni relicta.* Ranulfus *veneno sublatus, Eblus eius filius Dux* Aquitaniæ *&* Comes Pictauiensis. Ranulfo *vxor fuit* Adella Rollonis *filia.* 244
VIII. *Ebalus vnus è fratribus* Ranulfi *post eum Dux* Aquitaniæ. *Ademarus* Comes Pictauiensis. 251
IX. *VVillelmus* Comes *Aruernorum, post Ebalum Dux Aquit. VVillelmi Ducis parentes, Ebalus filius Ranulfi VVillelmo Duci Aquitaniæ educandi causa traditus. Dolense Monasterium fundatur in Biturigibus Odonis mors sine liberis. Carnutes obsessi à Normannis liberati Ebali Comitis Pictauiensis suppetiæ aduersus Normannos. Monasterium S. Crucis Burdegalensis à Normannis euersum à Guillelmo Comite Burdegalensi instauratum. Ecfridus Pictauiensis Episcopus. Per eadem tempora à Iacobo Bergomate falsò memoratur Berardus Pictauiensis Episcopus.* 252
X. *VVlgrini Comitis Engolismensis obitus, eius liberi Alduinus Comes Engolismensis, & VVillelmus* Comes Petrogoricensis *& Aginnensis, sæua fames & lues in tractu Engolismensi ob sacrum lignum Crucis Carrofensis Monasterij apud Engolismam custodiæ causâ depositum, retentum. S. Theodardus Narbonensis Archiepiscopus Aquitanus, olim Monachus cœnobij S. Martini in finibus Cadurcorum, quod ab eo dictum est cœnobium S. Theodardi, è cuius initiis surrexit Montis albani oppidum, VVillelmus Comes Aruernorum & Dux Aquitaniæ* Cluniacense *cœnobium ab eo fundatum & dotatum, eiusdem exemptio. Geraldus Comes Aureliacensis respuit nuptias sororis VVillelmi Ducis, idem fundat Monasterium Aureliacense, VVassi Regij à Marchionibus vsurpati, Geraldi fides in Regem, Odo Aquitanus Abbas Cluniacensis, eius educatio, studia, & progressus, hic religionis instaurator, Alduini Comitis Engolismensis obitus, ei succedit VVillelmus Sector ferri ipsius filius, vnde cognomen, Geraldi Aureliacensis obitus. Monasterium S. Eparchij reformatur studio VVillelmi Comitis.* 257
XI. *Normanni infesti* Aquitaniæ *Coniectum genus tributi impositum, ad redimendas incursiones Normannorum. VVillelmus Dux* Aquitaniæ *Ro-*

dulfo Regi fidem & hominium præstat & in præmium recipit Comitatum Bituricensem paulò ante ei ademptum, VVillelmi Ducis variæ ditiones in Gothia & Burgundia. Hungarorum irruptio in Galliam, VVillelmi Ducis à Rodulfo Rege defectio, VVillelmus Dux defunctus sine liberis, successore Ebalo seu Eblo Ranulfi filio, eius sepultura in basilica Iuliani Martyris apud Briuatensem vicum Aruernorum. 269

XIII. *Ebalus II. Dux Aquitaniæ, & Comes Aruernorum Ludouicus Aquitanorum princeps quis sit. Arelatenses & Tolosani Comites Ducum Aquitaniæ nomen affectarunt. Sauaricus Vicecomes Thoarcensis, Normanni à Rodulfo Rege fusi Aquitani in ordinem redacti, Ademari Comitis Pictauiensis obitus, eius & Sanciæ coniugis beneficia in plures Ecclesias Aquitaniæ, Lupus Acinarius Dux Vasconum.* 273

XIII. *VVillelmus II. cognomine Caput-stupæ Dux Aquitaniæ, & Eblus Episcopus Lemouicensis Ebli Ducis liberi, Ebli Lemouicensis res & gesta, Benedictus ipsius Chorepiscopus. VVillelmus Dux vxorem duxit Adelam seu Gerloc filiam Rollonis Ducis Normannorum, Gemiticense cœnobium Normanniæ restitutum per Monachos S. Cypriani Pictauiensis.* 278

XIV. *VVillelmi Ducis & Aquitanorum fides & studium in Regem, Stephanus Episc. Aruernorum bene meritus quoque de Rege, Hungarorum irruptio in Aquitaniam, Aquitania Hugoni Duci Francorum datur sine re & effectu. Lotharij & Hugonis expeditio in Aquitaniam, Pictauis oppidi obsidio, non sine miraculo soluta. Hugo Capetius Pictauiensi Comitatu donatur, VVillelmus sub vitæ finem Monasticen professus, vnde illi cognomen caput stupæ, Vascones quadrinomines.* 282

XV. *VVillelmus III. Dux Aquitaniæ, eius vxor Emma filia Theobaldi Comitis Campaniæ, Arnaldus filius VVillelmi Sectoris ferri Comes Engolismensis, Monasterium S. Amantij fundatur ab Arnaldo Comite Gonbaldus Episcopus Vasatensis, & Sancius Dux Vasconiæ fratres instauratores Monasterij Squirs dicti seu de regula super Garumnam, Petri Vrseoli Ducis Venetorum secessus & pœnitentia in Monasterio S. Michaëlis de Cusano in Vasconia, Sancij Ducis nefarium scelus. Sarracenorum iterata irruptio tentata in Aquitaniam, Dedicatio Cluniacensis Cœnobij per Hugonem Archiepiscopum Bituricensem, Monasterium S. Seuerini in Diœcesi Adurensi fundatum à Sancio Duce.* 291

XVI. *Ludouicus Lotharij filius vxorem ducit puellam Aquitanicam quæ ab eo non diu post diuertit. Bellum inter Geraldum Vicecomitem Lemouicensem & Bosonem Marchiæ Comitem, VVillelmus Dux Aquitaniæ vnus ferè è Francis Hugonis Capetij iugum detrectat, vnde secutum bellum Aqui-*

tanicum, & obsidio Pictanis oppidi, Borrellus Comes Barcinonensis ab Hugone euocatur ad delectum belli Aquitanici Bellum inter VVillelmum Ducem, & Gaufridum Grisogonellam Comitem Andegauensem, Burgoliense Cænobium in pago Andegauensi fundatur à VVillelmo Duce cum Emma coniuge, Gerbertus Aquitanus Monachus Aureliacensis, Magister Roberti, & Othonis III. tandem Romanus Pontifex, nomine Syluestri II. Odilo Aruernus Abbas Cluniacensis. VVillelmi Ducis obitus & sepultura in Monasterio S. Maxentij. 296

LIBER NONVS.

CAP. I. *VVILLELMVS IV. Dux Aquitaniæ, & Adelmodis eius uxor. VVillelmo bellum infertur ab Aldeberto Comite Petrogoricensi, Taronum oppidum captum ab Aldeberto Comite, eiusdem trasonicum responsum ad Robertum Regem, & alia gesta VVillelmi Ducis, etc.*

II. *Hildegarius Lemouicensis Episcopus dimisso Episcopatu secedit in Monasterium S. Dionisii, post eum Alduinus ordinatur Lemouicensis Episcopus. Ducum potestas in electione Episcoporum, VVillelmus Comes Engolismensis, Lues sæua in pago Lemouicensi ignem sacrum vocabant, numinis placandi causa solennes litæ seu processiones indictæ, Monasterium Agentense Canonicis regularibus restituitur, interdictum Ecclesiæ missum ab Alduino Episcopo Lemouicensi perperam recens inuentum creditum ab Ademaro, esus carnium permissus ab Alduino in summa annonæ difficultate Guido Vicecomes Lemouicensis, Grimoaldus Engolismensis Episcopus sibi vindicat Monasterium S. Eparchij, huius Monasterij Aduocatus & defensor Comes Engolismensis.* 308

III. *Constantia uxor Roberti è partibus Aquitaniæ. Hac occasione Aquitani in aula, eorum ingenium & mores contagio noxij dira fames in Gallia & Aquitania, Odilonis Abbatis Cluniacensis ope & subsidio subbleuatur, Varia concilia de pace reformanda in Gallia. Ademarus filius VVidonis Vicecomitis Lemouicensis Brociam castrum occupat. Idem posteà receptum ab Hugone Gargilensi.* 315

IV. *Grimoardus Lemouicensis Episcopus à VVidone Vicecomite captus & in custodiam trusus, iudicium Pontificis de VVidone, Abbo Abbas Floriacensis Monasterium Regulæ super Garumnam reformationis causa iterum, lustrat Bernardus & Sancio filij VVillelmi Duces Vasconiæ, Abbonis*

Martyrium apud Monasterium Regulæ, de eius nece pœnas sumpsit Bernardus Dux Vasconiæ. Idem Abbo *sepultus cum veste cruenta, vt de cæsis moris erat.* 320

V. *Bernardus ex* Abbate *Solemniacensi tum Bellilocensi Episcopus Cadurcensis. Gauzlenus filius naturalis Roberti Regis ex* Abbate *Floriacensi* Archiepiscopus *Bituricensis ob labem natalium vix admissus à clero & plebe. Vindiciæ* Apostolatus *S. Martialis. Bernardus Dux Vasconum, ei succedit Sancius frater Brisca secunda vxor VVillelmi Ducis soror Sancij ex qua susceptus Odo Sepulchrum S. Eparchij Engolismensis miraculis illustratur, VVillelmus Comes Engolismensis vxorem duxit Gerbergam sororem Fulconis Comitis* Andegauensis, *ex qua suscepti Hilduinus & Goffridus.* 327

VI. *VVillelmi Ducis pietas, amici, & clientes, Idem litteras & litteratos amat imprimis Gaufridum Monachum cognomine Platonem, & Fulbertum postea Carnotensem Episcopum, quem donauit Thesauraria S. Hilarij* Pictauiensis, *VVillelmus Dux Fulbertum consulit super forma fidelitatis adhibendæ. Eiusdem Ducis beneficia in varia Monasteria, Monasterium S.* Cypriani *Pictauiensis subiectum* Cœnobio *Cluniacensi, Malleacense & Burguliense Monasteria condita à VVillelmo Duce, vel Malleacense verius instauratum.* 333

VII. *Res armis gesta à VVillelmo Duce, VVillelmus Dux VVillelmi* Comitis *Engolismensis consilio vsus, eundem ornat multis beneficiis. Honor pro feudo, Bellum inter* Alduinum *Lemouicensem Episcopum, & Iordanum principem Cabanensem Corpus S. Valerici Lemouicum deportatum, ac rursus suo loco redditum, Excursione facta a Danis in Aquitaniam ab his capta Emma Vicecomitissa Lemouicensis. Bosonis II.* Comitis Petrocoriorum *& Marchiæ res vti diuisæ inter Heliam eius filium, & Bernardum nepotem ex fratre* Adelberto *Comite. Varia prodigia visa in* Aquitania *Iudæi pulsi vrbe ab Hilduino Lemouicensi Episcopo.* 339

VIII. *Rodulfi* Petrocoricensis *Episcopi obitus, ei succedit* Arnaldus, *& ordinatur à Siguino Burdegalensi* Archiepiscopo. *Gaubertus dominus castri de Mala-morte post obitum miraculis clarus. VVillelmi Ducis peregrinatio ad limina* Apostolorum, *sepulchrum S. Martialis miraculis illustratur, Alduinus Lemouicensis Episcopus decedit, ei succedit Geraldus ipsius nepos, eius ordinatio, & solemnis installatio, Missio in possessionem per traditionem clauium, tactum serræ ostij, vel funis campanæ Basilica S. Martialis instauratur, & polluta reconciliatur* Aquitania *fœdata hæresi Manicheorum, beneficia à VVillelmo Duce* Aquit. *possessa in Burgun.* 348

IX. *Odo Comes Dolensis capit Argentomum castrum, idem commendatur de fide erga VVillelmum Ducem. Ecclesia Engolismensis dedicata, Gilberto* Pictauiensi *Episcopo succedit Isembertus, de quo Fulberti testimonium Iudæus quot annis in die Paschæ in Basilica S. Stephani alapâ feritur ex ritu solemni, quâ de causa? Sarracenorum irruptio in oram Narbonensem, Normannorum prædonum irruptio in Aquitaniam, S. Ioannis Baptistæ caput Angeriaci inuentum, & solemniter ostensum.* Concilium Angeriacense *pro vindiciis reliquiarum eiusdem Sancti.* 355
X. *Leonardus apud Lemouices, & S.* Antoninus *apud Cadurcos miraculis clari.* Angeriacense *Monasterium reformatur ab Odilone* Abbate *Cluniacensi. Rixa inter Angeriacenses Monachos, & VVillelmi Ducis familiares,* Pictauis *oppidi incendium, Geraldi Lemouicensis Episcopi obitus apud Carroffum, Iordanus in eius locum eligitur & inuestiturâ per baculum acceptâ à VVillelmo Duce consecratur, interdicto misso à Gauzleno* Archiepiscopo *Bituricensi, quod absque eo consecratus esset, eidem reconciliatur,* Carrofense *Monasterium reformatur operâ & studio VVillelmi Ducis.* 363
XI. Aymerici Ranconensis *perfidia aduersus VVillelmum* Comitem *Engolismensem, lis inter VVillelmum Vice-comitem Martiliacensem & Fratres de castro Roffiaco. Mortuâ* Sanciâ *VVillelmus Dux tertiam ducit uxorem* Agnetem *nomine filiam Othonis VVillelmi Ducis Burgundiæ, ex qua suscepti gemini liberi,* Petrus *cognomine Acerrimus, & Gaufredus cognomine VVido. Hugoni* Abbati S. *Martialis succedit Odolricus, fabulosa* Sancij Regis Arragonum *expeditio in Vasconia, VVidonis Vicecomitis Lemouicensis obitus successore* Ademaro *filio.* Hebertus Comes Cenomanensis *dolo captus à Fulcone* Comite Andegauensi. 371
XII. Roberti & Constantiæ *vota diuisa de successore regni VVillelmus Dux curia abstinet inuidiæ amoliendæ causa VVillelmi Comitis Engolismensis peregrinatio Hierosolymitana,* Odo Comes Dolensis *& alij peregrinationis socij in* Aquitania *triduo pluit sanguine VVillelmus* Comes *maleficis artibus perit, eiusdem pia dona in Ecclesiam.* 380
XIII. *VVillelmo* Comiti *Engolismensis succedit* Alduinus *è liberis natu maximus. Discrimen inter* Alduinum *& Ioffredum fratres de Blauta castro.* Alduini Comitis beneficia *in* Abbatem *S. Martialis. Isemberti E.* Pictauiensis *Iordani Lemouicensis iter Hierosolymitanam* Conc. Pictauiense *pro vindiciis* Apostolatus *sancti Martialis, Synodus Caroffensis. Gauslenus Bituricensis* A. *interfuit dedicationi basilicæ S.* Aniani *Aurelianensis Siguino Burdegalensi* Archiepiscopo *succedit* Acius, *paulo post Acio Go-*

thefredus, Synodus Lemouicensis propter dedicationem, Basilicæ S. *Saluatoris, VVillelmi Ducis obitus eius vxor & liberi, Fabella de Melusinâ exploditur.* 386 & 387

XIV. *VVillelmus V. Dux Aquitaniæ Pontius Comes Aruernensis excommunicatus à* Stephano *Aruernensi Episcopo ob dimissam vxorem, & superductam pellicem* Controuersia *de apostolatu* S. *Martialis, Pontij Comitis absolutio subreptia synodus Lemouicensis I. & II. & Bituricensis vtraque collecta pro vindiciis apostolatus* S. *Martialis & pace tuenda* Agnes *VVillelmi IV. Ducis vidua enubit Gaufrido Martello Comiti Andegauensi indè ortum bellum inter VVillelmum V. Ducem, & Gaufredum, VVillelmi Ducis captiuitas & obitus,* Ramirus Rex *Arragonum vxorem ducit Bernardi Rogerij Bigeronum Comitis filiam, nomine Gisbergam primum, postea Ermesendem.* 394 & 395

LIBER DECIMVS.

CAP. I. O*DO I. germanus VVillelmi* V. *Dux Aquitaniæ eius infelix casus. Authoris iudicium de Bochetio.* Petrus VVillelmus *VI. cognomine Acer Dux Aquitaniæ Vindocinense Monasterium fundatum à Gaufrido Martello* Comite *Andegauensi & Agnete eius coniuge, primum nuptâ VVillelmo IV. Duci* Aquitaniæ, *Hocce Monasterium exemptum vnde dicitur* Alodium *S. Petri. Henrici III. Imp. nuptiæ cum Agnete natâ VVillelmi IV. Ducis* Aquitaniæ. *Gaufridus Martellus Theobaldum* Comitem *Blesensem vrbe Turonum inclusum vnà cum vrbe capit, Gaufredo Comiti Engolismensi succedit Fulco eius filius, eiusdem gesta in Pictones, ab eodem castrum Mauritaniæ apud Santones obsidione liberatur, Galterius Abbas Stirpensis sanctitate clarus, Robertus fundator & primus Abbas Monasterij Casæ Dei in* Aruernis. 401 & 402

II. *Ermesindis vxor VVillelmi* VI. *Ducis cognata* Agnetis Augustæ *dicta Petro Damiani Cognati id est affines. Comites* Campaniæ *vnde* Palatini *dicti, Agnes Augusta Henrici* IV. *filij impuberis tutelam suscipit, Stephanus de Mureto fundator Ordinis Grandimontensium. Grandimontenses Boni homines dicti* VVillelmi VI. *Ducis obitus, Ermesendis eius vidua Deo se dicat.* 408

III. *Guido cognomine Gaufridus Guillelmus* VII. *Dux Aquitaniæ. Guillelmi nomen Gentilitium Ducibus* Aquitaniæ, *& familiare huiusce ætatis*

optimatibus. Guidonis gesta ante principatum, VVido adest inauguratio-ni Philippi I. Synodus *Iaccensis cui præfuit* Austindus *Auxitanus Archiepiscopus*. Auxitanorum *ciuitas* Metropolis *totius* Vasconiæ. *Balduinus Comes Flandrensis Procurator Regni, specie delectus in Sarracenos Vascones tumultuantes compescuit, VVido Dux bello petit Hugonem de Liziniaco. Guillelmus Episcopus Engolismensis eiusque gesta.* 413

I V. *Bellum inter* Vuidonem *Ducem, & Gaufredum, ac Fulconem Comites Andium. Santonum oppidum à* Vuidone *Duce obsessum, & deditione receptum.* Agnes Augusta *Romam secedit, cum Ermesinde cognatâ suâ.* Vuidonis *Ducis expeditio in Sarracenos Hispaniæ incubatores, variæ Gallorum per id temporis expeditiones in Sarracenos liuore ab* Hispanicis *scriptoribus silentio prætermissæ, Harum expeditionum occasione sæuitum in Iudæos. Dedicatio basilicæ Moysiacensis Durannus* Abbas *Moysiacensis, tum Episcopus Tolosanus.* 420

V. *Salmurum castrum ad Ligerim igni succensum à* Vuidone *Duce. Vuido Dux dimissa Mathilde coniuge superducit Aldeardim natam* Roberti *Ducis Burgundiæ, Lucionense castrum à* Vuidone *Duce expugnatum. Monasterium nouum in suburbio Pictauiensi à* Vuidone *Duce fundatum, & dotatum. Ab eodem fundatum Monasterium S. Gemmæ in pago Santonensi. Alfonsus* Rex Castellæ *vxorem ducit filiam* Vuidonis *Ducis ex Mathilde Monomachia iudicium pro lege Romanâ,* Arnolfus Santonensis *Episcopus ob simoniam depositus, Goderannus ex Monacho Santonensis Episcopus. Gauterij Abbatis* Stirpensis *obitus.* Vuillelmus VIII. *à* Vuidone *Duce susceptus ex Aldeardi Iudicium de iniustis nuptiis* Vuidonis Vuillelmi *Ducis à Gregorio* VII. *mandatum Amato Oleronensi Episcopo Legato Aquitaniæ, & Gozcelino Archiepiscopo Burdegalensi.* Vuidonis *Ducis studium erga Ecclesiam Romanam Isembertus* Pictauensis *Episcopus suspensus in spiritualibus & temporalibus. Guillelmus Auscienfis* Archiepiscopus, *& Pontius Episcopus Bigorritanus ob leuiorem causam depositi restituti.* 426 & 427

V I. *Synodus* Romana *in quâ actum de* Canonicorum *Pictauiensium iure celebrandi certis diebus, in Ecclesia S.* Hilarij *licet exemptâ. Guillelmo Ausciensi Archiepiscopo inobedientes suffraganei coërcentur.* Vuillelmus *Dux* Henrico IV. *Imp. bello Saxonico districto subsidium militare denegat. Goderanni* Santonensis *Episcopi obitus,* Concil. *Pictauiense in quo hæresis damnatus Berengarius, Monasterium nouum Pictauiense traditum* Cluniacensibus. *Guillelmo Engolismensi Episcopo successit Ademarus eius frater eiusdem insanum studium in Monachos. Monast. Syluæ ma-*

ioris in Diœcesi Burdegalensi à S. Gerardo Abbate *fundatum* Agnetis *Augustæ obitus Amatus Episcopus Oleronensis, & Abbas S. Pontij Tomeriensis à Gregorio* VII. *legati missi in Hispaniam* Richardus *Bituricensis Archiepiscopus*, Centullus Comes *Bearnensis cognatam quam vxorem duxerat dimittere compellitur* Conc. Pictauiense Hugo *Liziniacensis vi occupat bona Drogonis de Coëquo, huius rei cognitio mandata Isemberto* Pictauiensi *Episcopo. Iura Aureliacensis Monasterij vindicantur ab Abbate Pezanensi, &* Vicecomite. Carlatensi. *Synodus* Romana *in qua actum de iuribus Lemouicensis ecclesiæ.* Richardus *Bituricensis Archiepiscopus non iure suspensus restitutus. Donatio* Vindocinensi *Monasterio rata facta per viridem scirpum.* 433 & 434

VII. *Concilium Burdegalense, Bernardus Archiepiscopus Toletanus patriâ* Aquitanus, *per eum in* Hispania *restituta religio Monastica, ascitis ex Aquitania præstantioribus Monachis. Burdinus Antipapa Lemouicensis* Concil. *Exoldunense in Biturigibus. Census annuus à Gregorio* VII. *indictus in singulas domos in Galliâ, ac trinæ eius census stationes positæ prima apud Aquisgranum, secunda apud* Podium Vellaunorum, *tertia apud fanum S. Ægidij.* Podium Vellaunorum, *& fanum S. Ægidij loci religione celeberrimi. Obsidio Lemouicensis oppidi:* Concil. *Exoldunense* II. Concilium *Santonense in quo Monaster. Regulæ per* Vasatensem *Episcopum vindicatum à Floriacensibus.* Hunaldus *Abbas Moysiacensis Andrense &* Hamense *Monasteria à Carroffensibus Monachis instituta. Vodalrici Abbatis S. Galli peregrinatio ad S. Fidis Virginis & Martyris Aginno in Aquitania. Vuidonis Ducis Gozcelini Burdegalensis* Arch. *Isemberti* Pictauiensis *E. obitus,* Vuidonis *Ducis liberi Guillelmus &* Hugo. 442

VIII. *Guillelmi* VIII. *Ducis principatus. Gallorum expeditiones in Sarracenos.* Aldebertus *Comes Marchiæ, & Boso eius filius* Concil. *Santonense Amatus ex Oleronensi E. Burdegalensis A. Cultus D.* Antonij *apud* Viennam. *solenne iusiurandum per caput D. Antonij.* Concil. *Tolosæ habitum ab* Vrbano II. *Bosonis Comitis Marchiæ obitus Leuterius Bituricensis Archiepiscopus. Petrus de Stellis fundator Monast. S. Mariæ Fontis Gombaudi, & socius Bernardi Abbatis Tyronensis, Cluniacense Monast. instauratum ab Alphonso Rege* Hispaniæ, *Guillelmus vxorem ducit Philippiam natam vnicam Guillelmi Comitis Tolosani Comitatus Tolosanus à Guillelmo Duce inuadiatur Raimundo Comiti S. Ægidij.* Hildebertus *Abbas Dolensis, tum Archiepiscopus Bituricensis. Casalis Benedicti* Cœnobium *in pago Bitur. fundatur ab* Andrea Vallis *Brucciorum.* 450

IX. *Bernardus*

IX. *Bernardus Abbas Tyronensis. Philippus I. excommunicatus in Augustodunensi Synodo. Synodus Claromontensis habita ab Vrbano II. eiusdem Pontificis iter ad edem S. Mariæ apud Anicium. Canonum Synodi Claromontens. breuiarium, in hac Synodo institutum solenne sacrum Mariæ Virginis in singulis Ecclesiis cathedralibus & collegiatis. In hac Synodo Guimundus ordinatus Episcopus Auersanus Apuliæ, malè Aruernensem credidit Io. Sauaro. In eadem Synodo decretum sacrum bellum aduersus Sarracenos, expeditionis Duces Godefredus Bullonius & alij. Ademarus Podiensis Episcopus Legatus Sedis Apostolicæ in sacra expeditione. Basilica S. Martialis dedicatur ab Vrbano II. Vmbaldus Lemouicensis Episcopus ab eodem deponitur.* 458

X. *Monasterium nouum Pictauiense dedicatur ab Vrbano II. Concil. Turonense ab eodem Pontifice habitum. Audebertus Bituricensis A. elus successor Leodegarius. Priuilegium Monast. S. Crucis Burdegalens. Mathildis eadem quæ Philippia. Gulferius de Turribus miles Lemouicensis. Ademari Podiensis obitus Sudarium Christi apud Cadoniense Monaster. Petrocoriorum VVillelmi Ducis liberi ex Philippia VVillelmus, Raimundus Princeps Antiochenus, Henricus, Agnes seu Mathildis primum nupta Aymerico Vicecomiti Thoarcensi, altera Agnes. Hierosolyma capta Duce Godefredo. Gastonis Benearnensis insignis opera in expugnatione vrbis.* 466 & 467

XI. *Agnes nata VVillelmi Ducis primum nupta Hildefonso Galliciæ Regi secundo nubit Heliæ de Flechia Comiti Cenommanensi. Simon Aginnensis Episcopus ei succedit Geraldus. Concil. Pictauiense in quo Philippus tertium excommunicatus, eidem Concilio interfuere Bernardus Tyronensis, & Robertus de Arbrissellis. Eiusdem Concilij varij Canones Anselmus Cantuariensis Archiepiscopus exulans in Gallia de morte Guillelmi Rufi Regis Anglorum nuncium accepit apud Monast. Casæ Dei in Aruernis.* 473

XII. *VVillelmus Sector ferri Comes Engolismensis Ademarus Engolismensis Episcopus. VVillelmi Ducis expeditio in Syriam, Herpinus Comes Bituricensis vnus è sociis expeditionis Comitatum venditat Philippo Regi pecuniæ curandæ causa in sumptum militiæ. Amati Burdegalensis Arch. obitus ei succedit Arnaldus. Expeditionis VVillelmi Ducis infelix exitus. Die Paschæ facer ignis de cælo lapsus apud Hierosolymam. Hugo Liziacensis casus in prælio apud Ramulam ibidem captus Herpinus Comes. Absente peregrè VVillelmo Duce Mathildis seu Philippia eius vxor res administrauit, VVillelmi Ducis reditus in Galliam, eiusdem de aduersis*

ludi rhytmo, & modulato carmine, Herpinus postliminio ereptus ob hostibus Monachum profitetur Cluniaci. 481

XIII. *Bellum inter VVillelmum, & Gaufredum Martellum Comitem Andegauensem, Boamundus princeps Antiochenus ex voto peruenit ad sancti Leonardi apud Lemouices. Fulco Comes Andegauensis traditus VVillelmo Duci securi conductus gratiâ Concil.* Pictauiense, *Hugonis Liziniacensis obitus. Bellum inter VVillelmum Ducem, &* Hugonem *Liziniacensem Ecclesia vrbis Exea in Hispania vnita* Cœnobio Sylua *maioris in agro Burdegalensi, in præmium militiæ Aquitanorum aduersus* Sarra*cenos. Petri Santonensis Episcopi obitus, ei succedit Rainaldus. Synodus Lateranensis in qua reuocatum* Paschalis *II. priuilegium de inuestituris laicis. Huic Concil. interfuit Gerardus Engolismensis E. & Apostolicæ Sedis Legatus in Aquitaniâ. VVillelmus Dux excommunicatus ob illicitas nuptias cum Malbergione comitissa Castri Airaldi, eiusdem praui mores, & dicteria.* 489

XIV. *Ingenium & mores VVillelmi Ducis, eiusdem vernacula carmina. Hac ætate poëtices studium restitutum, maxime Tolosæ, Poëtæ Dictatores dicti, ortus Rytmicæ poësis VVillelmi Ducis forma commendatur.* 498

XV. *Aquitanorum expeditio Hispanica aduersus Sarracenos, cuius Duces Gasto Benearnensis & alij. Bernardi Athonis Vicecomitis* Carcassonensis *fœdus cum VVillelmo Duce. Petri Pictauiensis Episcopi obitus. Roberti de Arbrissellis, & Bernardi Tyronensis obitus. Guillelmi Pictauiensis & Petri Santonensis Episc. ordinatio. Aimericus Claremontensis Episcopus. Notatur labes Claremontensis Ecclesiæ Concilium Tolosanum, & Engolismense, Audebertus Aginnensis Episcopus ordinatur VVillelmi Ducis prælium cum Symone Parthenacensi, VVillelmus Dux & alij Aquitani pugnant pro Hispanis aduersus Sarracenos Cæsaraugusta Aquitanorum ope à Sarracenis armis recepta Regiones vrbis in præmium militiæ Gastoni Benearnensi & Rotroni Perticensi concessæ. Synodus Rhemensis cui interfuere Leothericus Bituricensis A. & Gerardus Engolismensis E. & Legatus Sedis Apostolicæ in Aquitania. Petrus de Bruis hæresis auctor in Nouempopulonia. Iterum à VVillelmo Duce pugnatum aduersus Sarracenos, Henricus Angeliacensis Abbas. Stephanus Abbas & Fundator Obazynæ Monast. in Lemouicibus. Centullus Bigeronum Comes bene meritus de* Hispanis *in bello aduersus Sarracenos. Vallis Eciæ quæ est Pyrenei incolis vectigalia remissa. Gasto Benearnensis pro* Hispanis *certat aduersus Sarracenos. Guillelmi Gisleberti Pictauiensis Episcopi obitus, VVillelmi Ducis obitus.* 505 & 506

XVI. *Stephanus Aruernensis E. sede sua pulsus ab Eustachio Comite Aruernorum, à Ludouico Crasso armis restitutus. Dedicationi Sagiensis Ecclesiæ adest Gerardus Engolismensis E. & Legatus Aquitaniæ. Monasterium de Cancellata in agro Petrocoriensi, Concilia duo ab Innocentio II. habita in Aquitania vnum apud Anicium alterum Claremonte aduersus Petrum Leonis schismaticum. Gerardi Engolismensis defectio ad partes Petri Leonis. Engolismensis dolo deceptus VVillelmus Dux Schisma fouet. Gerardo legatione submoto suffectus est Gaufredus Carnotensis Episcopus, Fulcherus Engolismensis Tyrensis Archiepiscopus tùm Hierosolymitanus Patriarcha. VVillelmus Dux à Bernardo Clareuallensi tentatur de eiurando schismate Gasto Benearnensis cæsus in prælio aduersus Sarracenos Secunda expeditio Ludouici Crassi in Comitem Aruernorum pro tuendo Stephano Episcopo. Comes Aruernorum à VVillelmo Duce defensus Legatis missis ad Regem. Centullus Benearnensis cæsus in pugna aduersus Sarracenos Monast. S. Martialis Lemouic. commendatur. VVillelmus Dux tandem discedit à Schismate singulari opera Bernardi Clareuallensis & Gauffredi Carnotensis. Idem frustra ante tentatum à Petro Abbate Cluniacensi, & ab Hugone Duce Burgundiæ, Geraldi Engolismensis infelix exitus. VVillelmus Dux præsto est Goffredo Comiti Andegauensi aduersus Normannos.* 517

XVII. *VVillelmi Ducis pœnitentia, & variæ opiniones de eius exitu, idem in Diuorum numerum relatus VVillelmo duæ filiæ superstites Eleënora, & Petronilla seu Alisia quarum prior nupsit Ludouico Iuniori; altera Radulfo Comiti Veromanduensi. Testamentum VVillelmi à Io. Haio proditum falsi conuincitur, VVillelmo duo fratres Raimundus Princeps Antiochenus, & Henricus, & vnica soror Mathildis nomine quæ primum Vicecomiti Thoarcensi secundo nupsit Ramiro Regi Arragonum Vicecomes de Malo-leone.* 528

LOVIS par la grace de Dieu Roy de France & de Nauarre ; A nos amez & feaux Conseillers, les gens tenans nos Cours de Parlemens, Maistres des Requestes ordinaires de nostre Hostel, Baillifs, Seneschaux, Preuosts, leurs Lieutenans & tous autres nos Iusticiers & Officiers qu'il appartiendra, Salut. Nostre cher & bien-amé Arnaud Colomiez Imprimeur du Roy & de l'Vniuersité à Tolose, nous a fait remonstrer, qu'il desireroit faire imprimer vn Liure intitulé *Rerum Aquitanicarum lib. quindecim in tres partes distincti, auctore Antonio Dadino Altesserra*, s'il nous plaisoit de luy accorder nos Lettres sur ce necessaires, humblement requerant icelles. A ces causes, Nous auons permis & permettons par ces presentes audit Colomiez d'imprimer ou faire imprimer, vendre ou debiter en tous lieux de nostre obeïssance ledit Liure, en tel volume, en telle marge, en tels caracteres, & autant de fois que bon luy semblera, durant l'espace de quinze ans entiers, & accomplis, à compter du iour que ledit Liure sera acheué d'imprimer, pendant lequel temps, auons fait defenses à tous Imprimeurs & autres personnes de quelque qualité & condition qu'elles soient, d'imprimer ou faire imprimer, vendre ny debiter ledit Liure durant ledit temps, en aucuns lieux de nostre obeïssance, sans le consentement de l'exposant, sous pretexte d'augmentation, correction, changement de titre, fausses marques, ou autrement, en quelque sorte & maniere que ce soit, à peine de quinze cens liures d'amande, payables par chacun des contreuenans, & applicables vn tiers à Nous, vn tiers à l'Hostel Dieu de nostre bonne ville de Paris, & l'autre tiers à l'exposant ; de confiscation de tous les exemplaires contrefaits, & de tous despens dommages & interests ; comme il est plus amplement contenu à l'Original. Donné à Paris le 22. iour d'Auril, l'an de grace 1648. Et de nostre regne le cinquiéme.

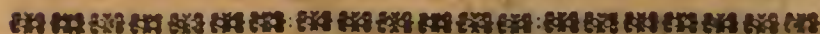
Par le Roy en son Conseil, COVPEAV.

Acheué d'imprimer, pour la premiere fois, le 25. Auril 1657.

RERVM

RERVM AQVITANICARVM. LIBER VI.

Capvt Primvm.

Aquitania Gothis tradita ab Honorio. Quota portio terrarum Gothis aſsignata. Aquitania per Clodoueum erepta à Gothis cæſo Alarico, Baſolus Dux Aquitaniæ, eius captiuitas in Monaſterio S. Petri Viui Senonenſis. S. Valericus ſanctitate clarus in pago Lemouicenſi.

ROMA à Gothis captâ, & vniuersâ Italiâ deuaſtatâ, Aquitania Gothis tradita ab Honorio, vt Prouinciæ damno, Italiæ matri Prouinciarum conſuleretur; & qui armis repelli minime poſſent conditionibus pacti recederent. Gothi pro Barbarorum ingenio, non vt colonos, ſed infenſiores hoſtes in hac prouincia ſe geſſerunt, vrbes vi

& armis passim occuparunt, inde Prouincialium proscriptiones, exsilia, fugæ: rem deplorant Rutilius Numatianus, & Paulinus, vterque huiusce cladis oculatus testis, & damni dolorisque particeps. Gothi vbi in Aquitania sedes posuere, veluti familiæ erciscundæ iudicio terras cum Prouincialibus diuisere, & duas partes prædiorum suis assignarunt, tertia veteri possessori relicta vt modò indicaui ex Sidonio: quo iure ijdem vsi sunt in Hispaniæ finibus. In lege Vvisigothorum. *Diuisio inter Gothum & Romanum facta de portione terrarum, siue siluarum, nulla ratione turbetur, si tamen probatur celebrata diuisio, nec de duabus partibus Gothi, aliquid sibi Romanus præsumat, aut vendicet, aut de tertia Romani Gothus sibi aliquid audeat vsurpare, aut vendicare, nisi quod de nostra forsitan ei fuerit largitate donatum.* Ruente, ac penè vltimum iam spiritum ducente imperio Romano, diu Aquitania luxit sub Gothis; tandem Francis, qui Galliarum partem tenebant, ad Christianam fidem conuersis, vnà cum Rege Clodoueo, Gothici dominatus tædio ad eos Prouincialium studia conuersa. His prouocatus Clodoueus Galliarum imperij æmulus, Alaricum Regem Gothorum bello petiit; Huic concilio non defuere Galliarum Episcopi, & maximè Remigius Remensis antistes, idem belli autor, & victoriæ sponsor teste Flodoardo, ne dubitemus ea de re monet epistola Clodouei ad Patres Aurelianensis Concilij præfixa ipsi Synodo, quâ is securitatem promittit Clericis & Laïcis, qui litteras commendatitias eorum annulo obsignatas adtulerint, & res Ecclesiæ ponit sub tuitione regia, *pendente expeditione contra patriam Gothorum.*

In Itinerar.
In Euchari-st.
Lib. 8. epist. 9.
Lib. 10. tit. 1 cap. 8.
Lib. 1. Remens. Hist. cap. 15.

Anno DVII. de summa rerum certatum in campis Vogladensibus, haud procul Pictauis, bellum vno prælio confectum, in eo cæsus Alaricus Clodouei dextra, eius occasu vniuersa Aquitania Clodoueo patuit, magis oblata, quàm deuicta, Tolosa quæ erat Gothorum regia Theodoricum Clodouei filium, victorem excepit cum aliis multis oppidis; pars ima Narbonensis Prouinciæ in Amalrici Alarici filij & Gothorum potestate remansit. Rebus compositis in Aquitania, & votis Diuo Martino persolutis, Clodoueus Lutetiam Parisiorum, vbi Regiam locauerat repetiit.

Anno DX. tumultus ortus in Aquitania, quem Clodoueus armis compescuit, Basolus Dux Aquitaniæ bello captus, & custodiæ causa detrusus in Monasterium sancti Petri Viui apud Senones, vbi is necessitate in consilium versa in Monachum tonsus est, & sanctissime vitam peregit, fuitque secundus Abbas à Monasterij fundatione: Fertur is & propria bona, quæ quamplurima possidebat in finibus Aruernorum, in primis vicum Mauriacum Monasterio S. Petri dicasse, fidem adstruit eius Epitaphium tumulo carmine inscriptum, quod legitur in chronico nondum edito Vrbani Reuersen Canonici Senonensis, quod in Bibliotheca Thuana adseruatur.

Consulis hic recubant artus, Aruernica tellus
Magnifici Basoli quem dedit esse suis.
Dux Aquitanensis, felix quod rura beauit
Pacis in augmento consolidans populos.
Francorum Regem Clodouæum corpore vincens
Abdicat esse suum tunc proprium Dominum,

Artibus & varijs tandem Rex quem proditorem
Constrictum tenuit carceris in tenebris:
Regia sed meritis proles Regina Zechildis
Ereptum precibus constituit Monachum.
Res proprij iuris firma sub lege reliquit
Petri Cœnobio, subque suis Monachis.
Pagus Aquitaniæ, vel quantum Aruernica tellus
Huius habebat opis contulit his monachis.

Lib. 1. Monastic. cap. 3. num. 19.

Sed verò propius est quod Chopinus scribit ex fide veteris chartæ, Basolum Ducem cum rebus suis, huic Monasterio traditum in pœnam perduellionis.

Ea tempestate sanctitatis laude in Aquitania claruit Valericus Eremita: is studio religiosioris vitæ in Aquitaniam secessit, & miraculorum D. Martialis famâ permotus Lemouicas accessit, & cellulâ positâ in asperrimo monte prope id oppidum cui posteà à sancto Valerico nomen additum in loco designato à clericis Basilicæ D. Martialis, ibi ieiuniis orationibus & vigiliis assiduus vitam exegit, vix è cellula elato pede præterquam solemnioribus diebus quibus orationis causâ Martialis Basilicam ex more adibat. Chronic. Lemouicens.

Capvt II.

Diuiſio Regni Francorum inter Clodouei liberos. Aquitania ex parte ceſsit Clodomiri, expeditio Francorum in Septimaniam aduerſus Amalricum, S. Sacerdos Lemouicenſis Epiſcopus eius patria & geſta. Quintianus ex Rutenenſi Epiſcopo bis Aruernenſem cathedram tenuit, Ansbertus Senator, Blitildis eius vxor, è qua ſuſcepti quatuor liberi, Arnoldus Ferreolus Vceticenſis E. Mondericus Ariſitenſis & Tarſicia virgo ſanctiſsima. Senatores in Gallia. S. Clodoaldus Clodomiris filius Nicetius Lemouicenſis Treuirenſis Epiſcopus, eius diſcipulus Aredius Abbas Lemouicenſis.

NNO DXIV. defuncto Clodoueo ſuperſtitibus quatuor liberis Childeberto, Clotario, Clodomiro & Theodorico Regnum inter liberos diuiſum, Childeberto vtpote natu maiori ceſſit Lutetia Pariſiorum quæ erat Regia Francorum, Theodorico Metis vna cum Auſtraſia, Clodomiro Aurelianis & Aquitania, non equidem vniuerſa, ſed potior eius pars, Theodorico obtigerunt pagi Aruernorum Lemouicum & Cadurcorum vt ſuo loco oſtendetur. Poſt exceſſum Clodouei Amalricus rerum gerendarum occaſionem na-

Lib.2. c. 22 23. Lib. 2.c. 13. ctus, amissorum partem recepit collectis animis & viribus. Gregor. Turonens. & Aymon. Et rebus in Gallia ita gestis, simúlque vniuersa Hispania potitus per legatos Clotildem vxorem petijt à Childeberto & Clotario regibus, eamque ex voto obtinuit. Idem Turonens. & Aimonius. Haud multò pòst Theodoricus & Clotarius coniunctis viribus, spreto nuptiarum Clotildis vinculo, amissa à Gothis repetere connisi sunt, eo consilio Theodoricus Theodebertum, Clotarius Guntarium natu maiores filios cum copiis aduersus Amalricum misere. Guntarius non vltra Rutenos progressus sinè vllo profectu domum rediit, Theodebertus promotis copiis vsque ad Biterras, Deas castrum vi cœpit, & præda diripuit. Castrum Caprariam cui postea nomen fuit *Corbaria* deditione recepit, occurrente ei Deuteriâ muliere generis dignitate, & forma æquè conspicua, cuius amore captus Theodebertus eam abduxit, ac postea duxit vxorem, Gregor. Turonens. & Aimon.

Lib.3.cap.1. lib. 2.cap.8.

Lib.3.ca.22. lib 2.cap.13.

Anno DXVII. In Aquitania claruisse memoratur S. Sacerdos, vulgò *Sainct Sardos*, oriundus vico Calabro in finibus Cadurcorum, & Petragoricensium, cui postea Sarlati nomen, malè eum Burdegalensem dicit Martyrologium Romanum: is à puero traditus Capuano Cadurcensi Episcopo, litteris piisque moribus instituendus, ætatis compos factus, ab eodem Diaconus ordinatus. Post ordinationem Monachum professus in Monasterio Calabrensi, ex eo Abbas lectus in eodem Monasterio, vitæ sãctitate, & miraculis præpolluit: Patri absque sacro viatico defuncto vitæ postliminium, quo ad nouissimo salutis pignore donatus

eſſet precibus à Deo impetrauit, tandem Epiſcopus Lemouicenſis factus, eius corpus quieſcit in Cœnobio vbi is Abbas fuit, non ſinè miraculorum fama, ex ipſius vita M. S. & Bernardo Guidone. Hunc tamen in remotiora tempora reiiciendum, non leues coniecturæ adſunt, ex Guidone enim Sacerdos ſucceſſit Aggerio, Aggerius Salutari, Salutaris Ermenoni, Ermeno Exmennario, Exmennarius Ruricio iuniori quem interfuiſſe Conc. Aruernenſi, anno DXLI. & Aurelianenſi IV. anno DXLV. patet ex ſubſcriptionibus horum Conciliorum, & quod auctor Galliæ Chriſtianæ Sacerdotem medium locauit inter geminos Ruricios, facile corruit, Ruricium enim iuniorem Ruricio ſeniori nepotem auo proximè ſucceſſiſſe aperte inſinuat Fortunatus. Adeoque Ruricio iuniori ſucceſſiſſe Exotium, non alium fortè ab Exmennario & per decem & quinque annos ſediſſe auctor eſt idem Fortunatus. In Catalog. Epiſc. Lemouicenſ. Lib. 4 cap. 5. Lib 4. cap. 6.

Euphraſio Aruernenſi Epiſcopo defuncto anno poſt Clodouei obitum IV. id eſt DXVIII. Quintianus olim Rutenenſis Epiſcopus, & à Gothis ſede ſua pulſus, quod Francis ſtudere videretur, & ab eo tempore Aruernenſis Eccleſiæ opibus ſuſtentatus, in Epiſcopum lectus à populo; Sed ſuadente Placidina vxore, & Alchima ſorore Apollinaris, loco ceſſit Apollinari, qui adito Rege Theodorico, oblatis muneribus Epiſcopatum tulit, ſed quarto poſt menſe vitâ deceſſit. Gregorius Turonenſ. non vno loco. Nuntiatâ morte Apollinaris Theodoricus memor Quintianum multa paſſum, etiam ſedis ſuæ iacturam, ob ſtudium in Francos, eum in Epiſcopum Aruernorum rurſus eligi curauit, iſque annuentibus votis ab Epiſcopis & po- Lib. 3. cap. 2 de vit. Patr. cap. 6. apud Sur. Tom. 6. Nou. 13.

pulo Aruernensi Cathedræ impositus, quam feliciter tenuit decem & quatuor annis summa cum sanctitatis laude. Gregorius Turonens.

Lib.3 cap.1.

Anno DXX. inter primores Francorum claruit Ansbertus Senator, maior-Domus, Princeps Gentis Karlouingiæ, Blitidem natam Clotarij I. duxit vxorem; Sigebertus, *Pipino verò in disponenda republica comparabatur Sanctus Arnulfus, filius Arnoldi, filij Amberti ex Blitilde filia primi Lotharij Regis,* Clotharium intellige alij Blitildem vxorem Ansberti credũt filiam Clotharij II. Auctor libelli de Majoribus-Domus. *Fuerunt autem Maiores-Domus, ex quibus generatio regalis processit primus quidem Ansbertus Senator qui ex Blithild. filia secundi Clotharij genuit Arnoldum,* &c. Idem auctor Genealogiæ Regum Francorum & auctor vitæ Caroli M. quem ferunt esse Monachum S. Eparchij Engolismensis, & auctor vitæ S. Genulfi, Ægidius continuator Harigeri Abbatis Lobiensis & alij, sed ætatum ratio non fert Ansbertum reiici ad tempora Clotarij II. Ex Blithilde præter Arnoldum suscepti sunt alij liberi, nimirum. Ferreolus Vceticensis Episcopus, Modericus Arisitensis, & Tarsicia Virgo sanctissima, de quibus meminit carmen nuper editum de Regibus Francorum. Ansbertum Aqultanum, & inter eos nobilissimum prædicat Auctor nondum editus vitæ S. Arnulphi Metensis. *Ansbertus Aquitanorum nobilissimus Blithildem sibi oppignerauit in matrimonium*, & quidem multa latifundia, & luculentas ditiones in Aquitania eum possedisse scribit Richardus Vvasseburgius, nec contemnenda fides hominis, quamuis remotioris ætatis, scimus enim Ansbertum prognatum proauo Ferreolo,

In Chronic. ad ann. 625.

Lib.1.cap.4. In gest Tungrens. Pontific cap.36.

Lib.1. ca.37.

Lib. 1 rer. Belg.

Ferreolo, cuius domicilij summa sedes fuit apud Treuidon in finibus Rutenorum, Teste Sidonio, In Propempt.

Ibis Treuidon, & calumniosis.
Vicinum nimis iugum Rutenis
Hic docti inuenies patrem Tonanti
Rectorem, columénque Galliarum
Prisci Ferreolum parem Syagri.

Alij Narbonensem asserunt, hoc argumento, quòd Firminus, & Ferreolus Vceticenses Episcopi, quorum alter germanus, alter filius fuit Ansberti, Narbonensi ciuitate oriundi tradantur, à scriptoribus nondum editis vtriusque vitæ. Porrò Ansbertus Senator dictus est, quòd editus esset ex Senatorio genere; nimirum ex Ferreolorum familia, Senatores enim dicebantur quicumque progeniti essent ex genere Senatorio. Gregor. Turonens. *Auitus enim vnus ex Senatoribus, & ciuis Aruernus, cùm Romanum ambijsset Imperium,* Lib. 2. c. 11. Idémque alio loco. *Arcadius quoque vnus ex Senatoribus Aruernis, Childebertum inuitat, vt regionem illam deberet inuadere.* Lib. 3. cap. 9. Et idem rursus, de Sulpitio Bituricensi Episcopo. *Est enim valde nobilis & de primis Senatoribus Galliarum,* Lib. 6. c. 39. nimirum iuris est quod liberi Senatorum retineant dignitatem parentis; Inde Augustinus; *Nam Senatores generant Senatores, sed Senatorum dignitas non habet apud Deum meritum,* Quæst. Nou. Testam. cap. 81. ex quo fiebat vt quamplurimi in prouinciis essent Senatores qui Romam ne quidem attigerant. Idem Augustinus: *Numquid nonnulli Senatores sunt in aliis terris, qui Romam nec de facie quidem norunt.* Lib. 4 de Ciuit. Dei. c. 17.

Anno DXXI. Clodomiro defuncto superstitibus tribus liberis Theodebaldo, Gunthario, & Clodoal-

do, ex his duo Theodebaldus, & Guntharius, nefario Childeberti, & Clotarij patruorum scelere sublati; tertius eorum Clodoaldus fugâ elapsus, fraternâ cæde periculi sui admonitus, quo saluti suæ consuleret monasticen professus est in vico Nongenti, cui postea nomen ab eo, S. Clodoaldi. Gregor. Turonens. Hoc pacto Aquitania quæ Clodomiris sors erat, scissa est inter Childebertum & Clotharium, sed quæ fuerit diuisionis ratio, liquidò non constat, & huius regni limites penè incerti, ob crebas quæ extitere mutationes. Certè Bituriges obuenisse Childeberto satis colliges ex eo quòd Arcadius Aruernus, fautor partium Childeberti aduersùs Theodoricum, rebus infeliciter gestis, eò secesserit? teste Gregorio Turonensi. Clodoaldus ob vitæ institutum amotâ inuidiâ, & suspicione, paternæ hæreditatis particulam à patruis recepit, de qua inter cætera villam Rimiliacum in pago Biturico sitam Dionysio delegauit, ac tandem sanctitatis laude clarus migrauit è vita post annum DLXX. De eo Gregor. Turonens. Sigebert. & alij.

Lib. 3. cap. 18.

Lib. 3. c. 10.

Lib. 3. c. 6. & 18. ad ann. 531.

Aquitaniam sanctitatis famâ illustrauit Nicetius ingenuis apud Lemouices ortus parentibus, is è matris vtero auspicatò in lucem editus, lineâ pilorum circum caput in orbem ductâ, veluti in speciem coronæ clericæ, quæ futuri sacerdotij auspicium fuit: is primum Abbas Lemouicensis, ex Abbate sub annum DXXIX. vacante sede Treuirensi morte Aprunculi Episcopi, clericis Treuirensibus Gallum Diaconum Aruernum apud Theodoricum deposcentibus in Episcopum, is Gallum eis denegauit, tamquam aliò destinatum Pontificem, & Nicetium eis dedit Episcopum,

is discipulum habuit Aredium Abbatem Lemouicensem. Gregor. Turonens. eius laudes carmine scripsit Fortunatus. De vit.patr. cap.16. apud Surium. 1. Octobr. & Lib.10.c.19. Lib 3.cap.9.

Capvt III.

Lemane Aruernorum, Aruerni ad obsequium reducti à Theodorico. Sigiualdus præfectus Aruernorum, Gallus Aruernensis Episcopus. Sigiualdi interitus, Gyualdi eius filij exsilium. Hortensius Comes Aruernorum. Dux & Comes in eadem ciuitate? Ruricius iunior Lemouicensis nepos ex filio & proximus successor Ruricij Senioris.

ANno dxxx. Cùm Theodoricus versaretur in expeditione Thuringica, perlato rumore de eius morte, Arcadius vnus ex Senatoribus Aruernis, Childebertum vt regioni manum iniiceret, euocauit. Haud mora, ille occasionem rei gerendæ non omittendam ratus, Aruernos aduolauit, tanto illorum potiundi desiderio, vt eo die, cœlo nebuloso aspectum præpediente, subinde dictitaret: *Velim Aruernam Lemanem quæ tantæ iocunditatis gratiâ refulgere dicitur, oculis cernere*, & ab Arcadio effractis seris portæ vrbis, in vrbem intromissus: sed quam primùm cùm nuntiatum esset Theodoricum incolumem è Thuringia rediisse, ab Aruernorum finibus recessit Gregor. Turonens. Lib.3.cap.9. & 10.

His Theodoricus offensus cum omnibus copiis in Aruernos venit, & regionem igni ferróque in hostilem modum vastauit, consilium solo euertendorum murorum vrbis omisit, suasu Helpingi Ducis, & precibus Quintiani Episcopi, Mundericum qui Victuriacum castrum inuaserat dolo captum necari iussit. Gregor. Turonens. Aimonius.

Lib. 3. cap. 12. 13. 14. Lib. 2. c. 1.

Arcadius conscientiâ sceleris sentiens Theodoricum infensum, fugâ sibi consuluit, & Biturigam secessit, quæ vrbs iam parebat Childeberto, Placidina eius mater, & Alcluma eiusdem amita captæ, rebus in fiscum redactis, Cadurcum exsilij causâ relegatæ sunt. Gregor. Tur. Aimonius. Ex quibus colligitur Cadurcos vnà cum Aruernis fuisse in ditione Theodorici. Eadem expeditione Theodoricus multa alia castra in finibus Aruernorum recepit, Leuolantrum castrum vi expugnauit, Meroliacense castrum deditione cepit, obsessorum ignauiâ; erat enim castrum munitissimum, Tigurnum castrum vrbis Aruernæ igni crematum. Gregor. Turonens.

Lib. 3. c. 12. Lib. 2. c. 1.

Lib. 3. c. 12. lib. de miracul. cap. 52. & lib. de glor. martyr. cap. 12. 14. & 23.

Rebus ita gestis Theodoricus Aruernorum è finibus recessit, Sigiualdo parente suo, id est cognato, Præfecto, Aruernis imposito. Gregor. Turonens. *Theodoricus autem ab Aruerno discedens Sigiualdum parentem suum, in ea quasi pro custodia dereliquit.* Parentum appellatione ea ætas significabat non genitores modò, sed & cognatos. Idem Turonensis alio loco. *Quendam de parentibus sancti Honoratum nomine, in vrbis platea nequiter retineri iussit,* & hoc ex militari vulgaríque vsu. Hieronym. aduersùs Ruffin. *Nisi fortè parentes militari, vulgarique sermone cognatos, & affines nominat.*

Lib. 3. c. 13.

De vit. Patr. cap. 4. apud Sur. Tom. 6. Nou. 13. Lib. 2.

Sigiualdi summa fuit auctoritas apud Theodoricum, ita vt eo infensis armis Aruernorum fines ingresso Portianus Abbas vir sanctitate clarus pro plebe intercessurus apud Regem, priùs adierit Sigiualdum sub pellibus agentem, vt eius gratiâ vteretur. Gregor. Turonens. de vit. Patrum apud Surium. *Ingressusque castra manè, Rege adhuc in tentoriis dormiente; Sigiualdi papilionem, qui tunc primus cum eo habebatur, aggressus est.* Tom. 6. Nou. 4.

Sigiualdus è gratiâ principis exurgentè peccandi fiduciâ, res priuatorum passim diripuit, seruorum latrocinia, homicidia, & alia scelera impunè habuit, rebus sacris non pepercit, & res Ecclesiæ S. Iuliani Briuatensis occupauit. Gregor. Turonen. Lib. 3. c. 16. & lib. 2. de Glor. Mart. cap. 12. 14. & 23.

DXXXVI. Fatis functo Quintiano Aruernensi Episcopo, in eius locum successit Gallus, Theodorici Regis decreto, eodémque anno per Laurentium Legatum subscripsit Concilio Aurelianensi II. is patriâ Aruernus, patre Georgio Senatore, matre Leocadiâ, quæ genus duxit è Vectio Epagatho vno è Lugdunensibus Martyribus, ac primùm Monachum professus in Monasterio Crononensi, sic restitue, pro *Cremonensi*, sexto ab Aruerna vrbe milliario, inde à Quintiano Episcopo assumptus & sacris disciplinis apud eum diligenter institutus, tum ob vocis prestantiam accitus in aulam gratiâ multùm valuit apud Theodoricum, defuncto Aprunculo Treuirensi Episcopo, Treuirensibus eum in Episcopum deposcentibus; *Abscedite*, inquit Theodoricus *alium petitè, Gallum enim Diaconum aliò habeo destinatum:* & non multò post defuncto Quintiano, Gallus in eius locum suffectus præcepto Theodorici.

Is ſumma cum ſanctitatis laude Epiſcopatum geſſit, & prophetici ſpiritus gratiâ donatus, Ennodio Presbytero à quo probra, & conuicia paſſus, veniam petenti lubens indulſit, eíque prædixit non futurum ipſum Epiſcopum, ne in Epiſcopos inueheretur, quod euentus comprobauit: Cùm enim apud Gabalos Epiſcopus electus, iam in eo eſſet, vt conſecraretur, repentino impetu in eum irruente plebe, vix incolumis euaſit, & poſteà presbyter deceſſit. Gallus Aruernæ ciuitatis incendium propoſitis SS. Euangeliis compeſcuit, luem inguinariam quæ latè per Galliam graſſabatur, precibus ab Aruerna vrbe prohibuit, quo nomine Rogationes, ſeu litas inſtituit, mediâ quadrageſima ad Baſilicam D. Iuliani Martyris. Gregor. Turonenſ. Gallum carmine commendauit Fortunatus, ſtultè eum inter illuſtres viros ordinis ſancti Benedicti locat Trithemius.

Lib. 4. cap. 5. 11. 12. lib. 2. Mirac. c. 23. & de vit. Patr. c. 6. apud Sur. 1. ful. lib. 4. cap. 4. Lib. 3. c. 24. de illuſtr. vir. ord. S. Benedict.

DXXXVII. Theodoricus Sigiualdum gladio necauit, eiúſque bona in fiſcum miſit, nec dum expleta crudelitate Theodeberto filio clam imperauit vt Gyualdum ipſius filium de medio tolleret, ſed ille facinus horruit, quia eum de ſacro fonte ſuſceperat, & in tutiorem locum vt ſecederet monuit, quoad pater è viuis excederet: gratiis de vitæ beneficio habitis, Gyualdus receſſit in Arelatenſem prouinciam, quæ modò à Gothis recepta erat, ſed ibi non ſatis tutum ſe credens ſuperatis Alpibus tranſiit in Italiam, vbi moram fecit donec auditâ morte Theodorici, rediit ad Theodebertum, à quo perhumaniter exceptus, & bonis ſuis reſtitutus. Gregor. Turonenſ.

Lib. 3. c. 23. 24.

Sigiualdo in Aruernenſi Comitatu, ſeu præfecturâ

successit Hortensius, vt indicat Gregor. Turonensis. *Post peractam igitur stragem cladis Aruernæ, Hortensius vnus ex Senatoribus Comitatum vrbis illius agens, quendam de parentibus sancti, Honoratum nomine, in vrbis platea nequiter retineri iussit.* Non rectè Sauaro Innocentium præposuit Sigiualdo, nam Innocentium Sigiualdo posteriorem insinuat Turonensis, cùm scribat Sigiualdum Aruernorum præfectum constitutum fuisse à Theodorico, cùm Aruernorum è finibus recederet: & alio loco dicat Hortensium Auernensem Comitatum gessisse post impletam cladem Aruernam; vel, quod à vero minime alienum est, eodem tēpore Sigiualdus fuit Dux vniuersi pagi Aruernici, & Innocentius fuit Comes seu specialis rector Aruernæ vrbis, quo pacto sæpiùs in eodem tractu alius erat Dux, alius Comes, vt signat ipse Gregorius Turonensis, *Nicetius per emissionem Eulalij à Comitatu Aruerno submotus, Ducatum à Rege expetiit datis pro eo immensis muneribus, & sic in vrbe Aruerna, Ruthena, atque Vcetica Dux ordinatus est.* Hortensius iste fuit moribus durior, & Quintiano antistiti valde infensus, quum enim vnum è cognatis viri sancti in vinculis haberet, eius precibus flecti non potuit, vt eum dimitteret, quo commotus Episcopus ei maledixit, deprecatus ne quis ex eius genere aliquando ad Episcopatus apicem perueniret. Gregor. Tur. Nec dispari voto fertur Saturninus primus Tolosanus Episcopus, cùm in agone martyrij à municipalibus Diaconis se destitutum cerneret, orasse ne quando Tolosanus quispiam sedem Tolosanam obtineret teste eodem Gregorio.

De vit patr. cap. 4 apud Sur. Tom. 6. Nou. 13.

Lib. 8 c. 18.

Lib. 1. c. 18.

His temporibus claruit Ruricius huius nominis II.

ex genere Anniciorum, Ruricij I. successor & ex filio nepos : is fundauit Monasterium S. Augustini Lemouicis Fortunatus.

Lib.4.cap 5.

Ruricij gemini flores quibus Anniciorum
Iuncta parentali culmine Roma fuit,
Accumulante gradus prænomine, sanguine nexi
Exultant pariter, hinc auus, inde nepos.
Tempore quisque suo fundans pia templa Patronis
Iste Augustini condidit, ille Petri.

In Syllabo Episc.Lemouic.

Malè Bernard. Guidonis huius Monasterij S. Augustini fundationem tribuit Roricio primo : Roricius ille interfuit, & subscripsit Conc. Aruernensi I. Anno DXLI. & Aurelianensi IV. anno DXLV.

CAPVT IV.

Fabulosa Bellisarij gesta in partibus Burdegalensibus , Cautinus Aruernensis Episcopus, Chramni praua gesta in Aquitania , Firminus amotus Comitatu Aruernorum , ei successit Sallustius , Villecarius Dux Aquitaniæ, Calte eius filia nubit Chramno , Austrapius Sellensis castri Episcopus ordinatur successurus Pientio tum Pictauiensi Episcopo. Austrapius cæsus à Theifalis. Theifalorum origo vnde, Pascentius Episcopus Pictauiensis , Radegundis Regina velo sumpto condit Monasterium S.Crucis Pictauis, & regulam

Cæsarij

Cæsarij Arelatensis Episcopi suscipit. Chramni secessus ad Conobrum Britanniæ Comitem. VVillecarij Ducis perfugium ad ædem S. Martini Turonensis, locustarum acies visæ in Aquitania. Chramni exitus.

His temporibus Bellisarium Ducem Iustiniani Imp. multa bella confecisse in partibus Burdegalensibus scripsit Suidas: sed merum est somnium Græculi, etsi enim Iustinianus Francici nomine gloriaretur, Aquitaniam aut Galliam omnino bello non tentauit per se, vel per legatos, quinimo & Francis cessit vniuerso iure Galliarum & Massiliensi Prouincia, quam adhuc Gothi tenebant, teste Procopio.

In verb. Βελισάριος.

Lib. 3. de bell. Gothic.

Post obitum Galli Aruernensis Episcopi, Cato senior Presbyter suffragiis cleri lectus, in Episcopum omisso Regis consensu, Cautinus Archidiaconus liuore in eum commotus, clam profectus ad Theodebertum filium Theodorici, ab eo tulit Episcopatum, & Metis ab Episcopis regio iussu inauguratus. Hinc votorum compos vino, & crapulæ se dedit, ob vinolentiam in epilepsiam lapsus, vir sæuus præsbyterum, Anastasium nomine, vetustiori sepulchro veluti ergastulo diutius detinuit, quòd ei prædium Clotildis beneficio concessum non tradidisset, Iudæis valde studuit, magis de suis commodis, quam de eorum salute sollicitus, eisdem acceptus quòd turpiori illorum fœnori conniueret, ea enim ætate soli ferè Iudæi

& Syri argentariam, & mercimonium exercebant in Gallia, hoc vno Cautinus commendandus quòd Letanias à Gallo decessore suo institutas coluerit. Gregor. Tur. Aimonius.

Lib. 4. c. 11 Lib. 2. c. 36.

Anno DXLVIII. Theodeberto mortuo, successit Theodebaldus eius filius, nec diu superstes Clotarium patruum testamento reliquit hæredem, qui statim Theodebaldi ditionem occupauit, & Chramnum filium in Aruernos direxit. Chramnus in ea præfectura nimiùm tyrannicè se gessit, iuniorum & vilium hominum consilio, maximè Leonis Pictauiensis viri nequissimi, etiam primoribus non pepercit, Senatorum filias è sinu parentum vi rapi iussit, easdémque raptoribus nuptum dedit; Hâc ætate fœda fuit labes Principum Francorum, vt optimatum filiæ vix essent in potestate parentum, & passim earum nuptiæ sinè parentum consensu elicerentur ex rescripto Principis, quod vetitum fuit Concil. Paris. III. can. VI. & Turonensi III. can. II. Chramnus quoque Firminum Comitem vrbis Aruernæ Comitatu depulit, & in eius locum submisit Sallustium Ennodij filium, Firminus tutelæ causâ in basilicam confugit. Idem Chramnus Cautino Episcopo valde molestus fuit: Cum verò grauiori è febre conualuisset, Aruernis migrauit Pictauos, vbi cùm degeret nequiorum consilio, cum Childeberto nefariam conspirationem iniit aduersùs patrem, quòd pater eum reuocasset, malam eius administrationem non ferens. Hoc fœdere inito Chramnus ad Lemouicenses conuersus, eos in suam potestatem redegit, interim Clotharius cùm saxonico bello occupatus res Aquitanicas per se componere non vale-

ret, Cherebertum, & Guntranum natu minores filios, cum idoneis copiis in Aquitaniam misit. Hi emenso itinere per Aruernorum fines, audito nuntio Chramnum esse apud Lemouices, iter eò conuerterunt, eumque assecuti ad montem quem Nigrum vocant, castris coram positis, eum per legatos conuenerunt, vt rebus paternis cederet, alioquin certus esset res armis repetitum iri: ille de obsequio in patrem obtestari, sed res occupatas non dimissurum, patrísque gratia eas se tuiturum: instructis vtrinque ad bellum copiis, illico exorta grauissima procella, acies diremit. Tum Chramnus astu submisso falso nuntio de morte patris, ingruentis belli molem à se remouit; fratres veriti ne morte patris potior regni pars Chramno pateret, statim omissa expedtione cùm omnibus copiis Burgundiam repetiere; Chramnus dali successu lætus, cum suis copiis fratres prosecutus Cabillonum vrbem vsque, quam obsidione cœpit. Gregor. Turonens. Aimonius. Lib 4. cap. 9. 13. 16.

Chramnus vt nuptiarum fœdere Aquitanos sibi conciliaret, Calte natam VVillecarij Ducis Aquitaniæ duxit vxorem. Gregor. Turonens. *Tunc Chramnus iam accepta VVillacharij filia Parisios accedens secum Childebertum Regem constringit in fide, atque charitate, iurans se patri esse certissimum inimicum.* Filij nuptiis se inuito contractis, valde offensus pater, eo maximè quòd VVillecarij Ducis potestas, & generis dignitas ei suspecta esset Aimon. *Cui* (loquitur de Chramno, *nobilitas coniugis odiorum suppeditabat materiam, quòd præemineret prosapiæ claritudine, ei nomen Calte VVillecario genita Aquitaniæ Duce.* Metu Chram- Lib. 2. c. 18. Lib. 4. c. 17. Lib. 2 c. 30.

ni Austrapius Dux confugit in basilicam D. Martini
Lib.4.c.18. Turonensis, teste Gregorio Turonensi. Idem vocatur Austrabius alter Dux Aimonio, quòd ante Villecarium
Lib 2.c.30. fuisset Dux Aquitaniæ. Rebus Aquitaniæ compositis, Austrapius inter chariores habitus apud Clotharium, inde clericus tonsus apud Sellense castrum, Pictauiensis diœcesis Episcopus ordinatur, Pientio tum Pictauiensi Episcopo successurus, si ei superstes foret; sed Pientio apud Parisios defuncto, Austrapius repulsus à Chariberto, id temporis rerum potito, & in locum Pientij suffectus Pascentius, Abbas Basilicæ S. Hilarij Pictauiensis, in cassum obclamante Austrapio, qui spe lapsus ad Sellense castrum se recepit, vbi commota in se Theifalorum (id nomen populi, vel factionis inter Pictones, à Theifalis quondam militibus præsidiariis Galliarum, quorum statio erat apud Pictones, dum res Romana stabat, vt obseruaui in Topographia Aquitaniæ) seditione hastâ sauciatus infeliciter periit, eiúsque nece Pictauiensis Ecclesia diœceses suas, id est parrochias ab ea delibatas repetiit. Greg.
Lib.4. c. 18. Turonens.

Anno DLVII. Radegundis Clotarij coniux religionis causa diuertit à viro, & mutata veste Monasterium in honorem sanctæ Crucis exædificauit Pictauis, singularem operam ei nauantibus Pientio antistite &
Tom.4. August. 13. Austrapio Duce: teste Bandomina in eius vita apud
Lib.3.c.4.& 6. Surium, Gregorio Turonensi, Aimonio, Fortunato &
Lib.2.c.11. Sigiberto. Hæc regulam Cæsarij Arelatensis Episco-
Lib.8.cap.1. ad ann.557. pi, quæ pertinet ad sanctimoniales, cum multis regiis, aliísque clarissimis virginibus suscepit eámque studio-
Lib.5.cap.1. sè excoluit. Fortunatus.

Atque adscita sibi seruetur in vrbe Genesi
Regula Cæsarij præsulis alma pij
Qui fuit Antistes Arelas de sorte Lirini
Et mansit monachus, pontificale decus.

& idem aliò loco de Radegunde, Lib. 8. carm. 1.

Regula Cæsarij, regula nota sibi est

& rursùm.

Concipiente fide Christi Radegundis amore Eod. lib. car. 4.
Cæsarij lambit regula quicquid habet.

Regulam Cæsarij Radegundi datam ab Episcopis testimonio est ipsa epistola Episcoporum ad Radegundem: quæ extat apud Gregor. Turonens. *Specialiter diffiniuimus si qua de locis sacerdotaliter nostræ gubernationi Domino prouidente commissis in Pictauensi ciuitate vestro monasterio meruerit sociari, secundum beatæ memoriæ Domini Cæsarij Arelatensis Episcopi constituta, nulli sit vlteriùs discedendi licentia.* Lib. 9. c. 40. Eiusdem rei elegans monumentum, ipsius Radegundis Epistola ad Episcopos, Tom. 1. Conc Gall. quam dedit Iacobus Sirmondus. *Insuper Congregationi per me Christo præstante collectæ, Regulam sub qua S. Cæsaria deguit, quam solicitudo B. Cæsarij Antistitis Arelatensis ex institutione sanctorum Patrum conuenienter collegit adsciui.* Radegundis lignum sanctissimæ Crucis & alia quamplura Sanctorum pignora ab Imperatore CP. petiit per legatos, & obtinuit, & locauit in Pictauiensi Monasterio vt scriptum est in eius vita, vbi summo cultu habentur in hunc diem.

Anno DLVIII. Defuncto Childeberto successit frater eius Clotarius, illius nece Chramnus omni ope se destitutum cernens, Clotario patri se conciliat, sed rursum provt erat leuis ingenij, & lubricæ fidei patri

insidias molitur, & tutelæ causâ se transfert ad Conobrum Britanniæ Comitem, vna cum vxore, & filiabus ex ea susceptis.

VVillecarius eius socer, vt religione loci se tueretur, ad Basilicam Sancti Martini confugit: admoto igne vt à Basilica auelleretur, latiùs serpente igne, Basilica incendio consumpta est, sed à Clotario elegantius instaurata, & stanno tecta, Gregor. Turonens. Aimonius Sigebert.

Lib.4.c.20. Lib.2.c.29. ad ann. 503.

Per id temporis visæ sunt duæ locustarum acies quæ per Aruernorum & Lemouicum fines in Romaniacum campum conuenerunt, vbi commisso prælio mutuum se confecere. Gregor. Turonens. Aimon. Etiam suo tempore in Iudeà visa agmina locustarum, quæ precibus Sacerdotum & plebis, surgente vento in mare proiectæ sunt, narrat Hieronym.

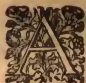
Lib.4.c.20. Lib.2. c. 29. In Ioël. c.2.

Clotharius recidiuo filij lapsu exasperatus, instructis copiis procedit in Britanniam, aduersùs eum Chramnus cum Conobro patri occurrit, collatâ pugnâ, Britanniæ Comes terga vertit, & in fuga cadit, Chramnus captus, & in tugurio cum vxore & filiabus iussu patris igni crematus. Gregor. Turonens. Aimon.

Lib. 4. c. 20. Lib. 2. c. 29.

CAPVT V.

Leontius Iunior Burdegalensis Episcopus, Emerius non rite lectus Santonensis Episcopus pellitur suffecto Heraclio, Emerius regia manu restitutus, Leontius multatus, Leontij ortus, & gesta. Synodus Santonensis, S. Venantius Bituricensis, S. Paternus Abrincensis Episcopus patria Pictauiensis.

NNO DLIX. in Concil. Parisiensi III. can. VIII. decretum, ne Episcopus à Regibus obtruderetur, sed vt eius electio esset penès clerum, & eiusdem confirmatio pertineret ad metropolitanum, & comprouinciales. Huic Concilio interfuit & subscripsit Leontius Iunior. Burdegalensis Episcopus; neque tamen huic labi, Concilij auctoritas mederi valuit, quippe non multò post Emerius Decreto Clotharij Regis in Santonensem Episcopatum prouectus, & sinè metropolitani consensu ab alio ordinatus, post obitum Clotharij Leontius collecto apud Santonas patrum concilio Emerium tamquam non canonicè electum episcopatu depulit, Heraclio Burdegalensi Presbytero in eius locum suffecto: huic Synodo, quod mirere, subscribere noluit Euphronius Turonensis Episcopus vir aliàs sanctus, qui Parisiensi subscripserat, siue quòd regiam indignationem pertimesceret, vel satius cre-

deret Ecclesiæ iniuriam dissimulare, quàm ei Regem infensum facere. Heraclius decreto electionis suæ ad Charibertum Clotharij filium perlato, ab eo ignominiosè repulsus, & in exilium trusus. Emerius sedi suæ restitutus, nec non Leontius ipse qui illum deposuerat, mille aureorum pœnâ mulctatus, hæc latius narrat Gregorius Turonensis. Hic Leontius. patriâ Burdegalensis, nobilissimo ortus stemmate, vxorem duxit Placidinam clarissimam feminam, ex coniugato inuitus raptus ad Episcopatum, secessit ab vxore, eámque deinceps habuit vt sororem, de quo Fortunatus.

Lib.4.c.26.

Lib.1.Carm. 15.

Cogor amore etiam Placidinæ, pauca referre,
Quæ tibi tunc coniux, est modò chara soror.

Ille multas sacras ædes suo sumptu extruxit & ornauit, vt auctor est idem Fortunatus, quanta passus sit à Chariberto intelligere poteris ex eo, quòd sede suâ exsulauit, & falso allato nuntio de ipsius morte, de ipsius sede statim subortum ingens certamen, quod felici eius postliminio ex improuiso compositum, de quo carmen edidit Amœnus quidam. Leontius præter synodum Santonensem, in qua Emerius depositus, aliam ante habuit ibidem, temporibus Eusebij Episcopi Santonensis & Emerij proximi decessoris, ad quam Leo vir illustris à Leontio & Eusebio euocatus, cùm eò pergeret oculorum caligine correptus, B. Radegundis monasterium ingressus, stratus super Diuæ cilicium, orans visum statim recepit, testis Bandomina in vita Radegundis apud Surium. *Leo vir illustris ad synodum euocatus à viris Apostolicis Leontio & Eusebio cum iter ageret, oculis eius magna incidit caligo, sanguinis nube eos obtegente, ita vt nisi famuli eum ducerent viam prorsus*

Lib. 1. c. 11. 12. & 15.

Tom. 8. biblioth patr.

15. August.

prorsus non videret: ingressus ergo in Beatæ Radegundis Monasterium, vbi filias suas ei deuotè tradidit Domino seruituras, ad oratorium beatissimæ virginis se contulit, & post oblatas preces, fide plenus super sanctæ cilicium se prostrauit, eámque inuocans, tamdiù illic permansit, donec dolor abscederet, dissipatáque caligine sanguis concretus, in venas vnde manarat se reciperet. Is quinquagesimum & quartum ætatis annum agens, vita functus est, superstite Placidinâ, eius epitaphium metro condidit idem Fortunatus. Lib. 4. c. 10.

Hâc ætate, vitæ sanctitate claruit Venantius Aquitanus ex pago Bituricensi ortus, Abbas & conditor Monasterij iuxta Basilicam S. Martini Turonensis positi, de quo Gregorius Turonensis variis locis. Lib. 10. hist. cap. 31. de glor. Confes. cap. 25. de vit. Patr. cap. 10. apud Sur. Octob. 13.

His temporibus etiam vitæ sanctitate claruit Paternus Abricensis Episcopus. Hic ortus Pictauis, cœnobium posuit, Sciſciaci in pago Constantiensi, in quo multis annis Abbatis officio functus, summa cum laude, septuagesimo ætatis anno ordinatus Abrincensis Episcopus: eius vita legitur apud Surium: cum adhuc Abbatem carmine celebrauit Fortunatus duobus locis. Hic interfuit Concil. Parisiensi III. DLIX. eius sacra lipsana quiescunt Exolduni Biturigum in Ecclesia eius memoriæ dicata, is est qui popularibus vocitatur, *S. Poix.* 16. April. Lib 3. c. 30. & lib. 7. c. 23.

Capvt VI.

Diuiſio regni Clotharij I. Emerius non rite lectus Santonenſis Epiſcopus, ſede amotus in Synodo Santonenſi. Corpus S. Vrſini I. Bituricenſis Epiſcopi inuentum. Felix Nannetenſis Epiſcopus Aquitanus, S. Baſolus Lemouicenſis. Maracharius ex Comite Engoliſmenſis Epiſcopus. Georgius Comes Aruernorum, Felix Bituricenſis Epiſcopus, cuſtodia SS. Euchariſtiæ, Aribertus in Baſilica S. Romani apud Blauiam ſepultus. Diuiſio regni Ariberti, Aruerni contributi regno Auſtraſiæ, Firminus Comes Aruernorum, lues inguinaria vaſtat Aruernos, Bituriges & alia Galliæ oppida, Nouempopulonia ditionis Sigiberti, Ciuitates Aquitaniæ quæ Morganegibæ nomine traditæ Geleſuintæ, eâ demortua transferuntur ad Brunichildem ſororem. Frontonius Epiſcopus Engoliſmenſis, Heraclius Epiſcopus Engoliſmenſis, Nantinus Comes Engoliſmenſis, Palladius Comes Gabalorum infenſus Parthenio eiuſdem loci Epiſcopo, Romanus Comes ei ſuccedit in Comitatu, Gregorius Turonenſis Epiſcopus

patria Aruernus, Fortunatus Pictauiensis Episcopus poëtices laude clarus.

ANNO Christi DLV. diem functo Clothario I. eius Regnum in Tetrarchias diuisum inter Cherebertum seu Aribertum, Guntranum, Chilpericum, & Sigibertum: Ariberto cessit ditio Parisiorum cum Aquitania II. quâ pertinet ad Garumnam flumen; Guntrano ea quæ fuit Aureliorum cum Aquitania I. Chilperico Suessionus, Sigiberto Metis, siue Austrasia. Gregor. Turon. Lib 3 c. 2. Lib. 2. c. vlt.
Aimon. apertius Iuo Carnotens. ex veteribus gestis lib. 3. c. 1. Epist. 180.
Francorum. *Diuiso regno inter filios Lotharij nepotes Clodouci, Charibertus & Guntranus prouincias Celticorum & Aquitanorum acceperunt in regnum suum, & alter eorum, Charibertus scilicet, Parisium sibi sedem regiam posuit, & vsque ad flumen Garumnam regnum suum extendit, Guntrannus verò Aurelianis sedem regiam sibi constituit, & Burgundiam quæ Celticæ pars est in regnum accepit.* Eius diuisionis ratio, ne huic extricandæ immoremur, clariùs elucebit ex ipsa rerum serie quæ sequetur.

Cùm Emerius Clotharij Regis decreto absque canonica electione in Santonensem Episcopatum se obtrusisset, Leontius Burdegalensis Metropolita, anno DLXVI. collecto apud Santonas Prouincialium Episcoporum Concilio, illum sede depulit, Heraclius Burdegalensis presbyter in eius locum electus, qui ab Ariberto malè acceptus, & in exilium amandatus, sedi suæ restituto Emerio, Gregor. Turonens.

Eodem anno diuinâ reuelatione inuentum est cor- Lib 4 c. 28.

pus B. Vrsini primi Bituricensis Episcopi in rure suburbano, & à Germano Parisiensi Episcopo in Ecclesia S. Symphoriani Martyris, quæ posteà S. Vrsini nomen accepit, solenniter locatum. Chron. M. S.

Hoc tempore claruit in Gallia Felix Nannetensis Episcopus, Patriâ Aquitanus, natalium dignitate, & virtutis, & litterarum scientiâ insignis. His dotibus eum commendat Fortunatus. Lib. 3. c. 6.

Nam quicunque potens Aquitanica rura subegit
Extitit ille tuo sanguine, luce parens.
Germinis antiqui venerabile culmen in orbe
Laudibus in cuius militat omne decus.
Flos generis, tutor patriæ, correctio plebis,
Eloquij flumen, fons salis, vnda loquax.
Semita doctrinæ, ius causæ, terminus iræ
Ingenium ad cuius huc noua Roma venit.
Illic quod poterat per plures illa docere
Te contenta suo Gallia ciue placet.

Felicem Vasatensem fuisse non leuis est coniectura, quòd neptem, Pappoleno sponso abductam, mutata veste, apud Vasatensem vrbem in Monasterio posuerit, de quo Gregor. Tur. Lib. 6. Hist. cap. 36.

Eodem tempore Basolus patriâ Lemouicensis, humili genere natus, sanctitate vitæ claruit in Rhemensi diœcesi, vbi fuit Abbas Monasterij Viriziacensis, teste Sigeberto: cum oriundum ex territorio Lemouicino regione Armoricana, quâ non alia intelligitur quàm Aquitania, indicat Flodoardus. *Huius Aegidij tempore Sanctus Domini Basolus ex territorio Lemouicino regione Armoricanano, vili prosapiâ oriundus è partibus Aquitaniæ patrocinia Beatissimi Remigij desiderabiliter appetens*

Ad ann. 567.

Lib. 1. Hist. Rhem. c. 3.

Remensem deuenit ad vrbem, &c.

Anno DLXVII. Maracharius ex Comite Engolismensi, eiusdem municipij Episcopus ordinatus, hic res Ecclesiæ diligenter curauit, sacras ædes restituit; verùm septimo Episcopatus anno veneno sublatus. Gregor. Turonens. Aimon. Hic adfuit dedicationi Ecclesiæ quam struxit Felix Nannetensis Episcopus de quo Fortunatus, Lib 5 c.36. Lib.3.c.31.

Domnulus hic fulget meritis, Maracharius inde Lib.3.cap.4.
Iure Sacerdotij, cultor vterque Dei.

Hoc tempore Georgius Vellaunensis, fuit Comes Aruernorum. Gregor. Turonens. *Eo quoque tempore quo Georgius Vallauorum ciuis, Aruernæ vrbis Comitatu potiebatur.* De Glor. confess c.35.

Anno DLXX. Felix Bituricensis Episcopus interfuit & subscripsit Concilio Turonensi II. in quo multa Ecclesiasticæ disciplinæ emendandæ causâ optimè sancita sunt: imprimis illud can. III. vt corpus Domini in altari non in imaginario ordine, sed sub crucis titulo componatur: id est vt SS. Eucharistia non inter imagines super altare poni solitas locaretur, sed sub ipsa cruce, quæ in medio altaris locari consueuit. Is huiusce canonis memor turriculam, id est sacram thecam in turris modum ex auro in sua Ecclesia affabrè fieri curauit, Eucharistiæ tuendæ gratiâ. Fortunat. in carmine inscripto ad Felicem Episcopum Bituricensem, in turrem eius. Lib.3. c. 23.

Quàm bene iuncta decent sacrati vt corporis agni
Margaritum ingens aurea dona ferant.
Cedant chrysolithis Salomonia vasa metallis
Ista placere magis ars facit, atque fides:

Quæ data Christe tibi Felicis munera sic sint
Qualia tunc tribuit de grege pastor Abel:
Et cuius tu corda vides, pietate coæquas
Sarapta merito quæ dedit æra duo.

Is Episcopus ordinatus à S. Germano Parisiensi Episcopo ad id officij vocato, eiusdémque opera Sigericus quidam Iudæus ad fidem conuersus. teste Fortunato in vita D. Germani apud Surium. Is post mor-
28. Maij. tem miraculis clarus, hausto ex eius sepulchro puluere, febre laborantes curari narrat Gregorius Turonens. De Glor. confess. cap. 102.

Anno DLXXII. Cherebertus, qui & Aribertus dictus, Rex Parisiorum apud Blauiam castrum in Aquitania defunctus, & ibidem in basilica S. Romani sepultus. Aimon. Lib. 3. cap. 2. *Ipse quoque non post multum temporis in Aquitania apud castrum Blauia vitæ finem sortitus, in basilica sancti Romani est sepultus.*

Defuncti partem, seu sortem, inter se diuisere Sigebertus, Chilpericus, & Guntranus fratres superstites, exclusâ filiâ defuncti; quæ fuerit ratio diuisionis speciatim non exprimitur, sed ex serie rerum apparet, Sigeberto de parte Chariberti obtigisse Turones, & Pictones; Guntrano Petrocorios, Nitiobriges, & Vascones seu Nouempopulos: Chilperico Burdegalam, Lemouicum, Cadurcum, Benarnum, & Begorram, id est Lascurrium, & Tarbam Bigeronum, huius rei certissimum argumentum est, quòd Childericus post hanc diuisionem has ciuitates Gelesuintæ vxori, Morganegibæ, seu matutini doni nomine, quod more Francorum à viro in vxorem conferri solebat, postridie nuptiarum concessit, vt videre est in exem-

plo pactionis inter Guntranum & Childebertum Reges apud Gregorium Turonens. *De Ciuitatibus verò hoc est Burdegala, Lemouica, Cadurco, Benarno & Begorra, quas Gailesuindam germanam Domnæ Brunichildis, tam in dote, quàm in morganegiba, hoc est matutinali dono in Franciam venientem certum est adquisisse, &c.* Regnum Chariberti inter se diuisere fratres non modò per regiones, sed etiam nonnullas vrbes inter se in partes diuiserunt, vt Parisius & Syluanectis, ita vt quisque tertiam ferret, & solennibus diris se adstrinxerunt, ne quisquam eorum Parisios sine consensu alterius ingrederetur, teste ipso Gregorio Turonensi. Eodem pacto Massyliam vrbem in partes diuisam colligitur ex eo quòd Childebertum, Sigeberti filium Massyliæ partem post mortem patris captam à Guntrano repetisse, ac tandem recepisse narratur ab eodem Turonensi.

Lib. 9 c. 10.

Lib. 9. c. 20. & lib. 6. c. 17.

Lib 6. c. 31. & 33.

Ex tempestate Aruerni parebant Sigeberto Regi Austrasiæ, in Galliarum enim diuisione quæ facta est inter Clotarij liberos Aruernensis pagus Austrasiacæ Tetrarchiæ contributus, vt contigerat in priori diuisione, quæ facta est inter Clodouei liberos. Sigebertus: *Rex Austrasiorum suis finibus non contentus Arelaten, quæ erat ditionis Guntrani armis occupauit, ducibus Firmino Comite Aruernensi cum manu Aruernorum, & Adouario Franco:* re audita confestim Guntranus Celsum Patricium misit cum iustis copiis, vt amissam vrbem armis repeteret, Celsus ex itinere Auenionem quæ Sigiberti ditionis erat, impetu occupauit Arelaten obsidione cinxit, Aruerni à Sapaudo vrbis Episcopo qui Guntrani partibus studebat persuasi, eruptione

facta irruunt in castra hostium, à quibus fortiter repulsi, & ne qua spes salutis superesset, ab oppidanis è muris lapidibus petiti, & portis vrbis obstructis, in hoc discrimine sese in Rhodanum miserunt, vt natatu saluti suæ consulerent, maximam partem hi vi fluminis rapti & submersi, quotquot vero alteram ripam fluminis nando superare potuere, ægre amissis armis & equis, & cæteris rebus suis in Aruernum peruenere, Firminus & Adouarius capti, paucis post diebus dimissi, & Guntranus qui de suis tantum rebus tuendis cogitabat, recepta Arelate, lubens Auenionem germano restituit. Gregor. Turonens.

Lib. 4. c. 30.

Aruernam cladem præierunt varia signa & prodigia, ante in cœlo visus cometes ingruentis mali prænuncius, circa solis orbem ternos, aut quaternos soles ostendens, Alauda Ecclesiam Aruernensem peruolitans inter sacra antelucana faces omnes alarum plausu extinxit. Gregor. Turonens.

Lib. 4. c. 31.

Anno DLXXIII. Lues inguinaria Aruernos fœdè vastauit, hoc morbo periit Cautinus Aruernensis Episcopus Galli successor, eadem tabe confectus Cato presbyter, & Episcopatus Cautino æmulus, letali lue laborantibus summo cum studio, & vitæ ludibrio ministrans, eandem cladem passæ sunt nobilissimæ Galliarum vrbes Lugdunum, Biturica, Cabillonum, & aliæ, de quo Gregorius Turonensis non vno loco.

Lib 4 hist. Franc. c. 31. & lib 2. de Martyr. c. 45.

Per hoc tempus Varnarius Francus, & Firminus Aruernorum Comes à Sigeberto Rege Legati Missi ad Iustinianum II. Imp. quâ legatione feliciter defuncti in Galliam rediere Gregor. Turonens.

Lib. 4. c. 33.

Præter Aruernos ex parte Sigeberto parebat Aquitania

tania III. seu Nouempopulania, & in ea Aquensis ciuitas, ne dubites, Franco Aquensis Episcopus hoc tempore pro tuendis rebus Ecclesiæ acerrime pugnauit, & Childerico qui primas tenebat apud Sigebertum, villam quandam euindicante, quasi non iure ab Ecclesia teneretur, hac re conuentus apud Sigebertum Regem auctore Gregorio Turonensi. Lib. de glor. Conf. c. 71.

Gelesuinta Chilperici coniuge dolo Fredegundis pellicis sublata, ciuitates Aquitaniæ modò laudatæ quæ hypoboli, seu nuptialis doni nomine ei nubenti traditæ fuerant, Guntrani & Francorum iudicio peruenerunt ad Brunichildem eius sororem, & nuptam Sigeberti Regis, superstitibus Chilperico & Sigeberto, vt liquet ex tabulis pactionis initæ inter Guntranum & Childebertum apud Gregorium Turonensem: De lib. 9. c. 20. *de ciuitatibus verò hoc est Burdegala*, &c. & mox. *quas etiam per iudicium gloriosissimi Domini Guntchrani Regis Francorum superstitibus Chilperico, & Sygiberto Regibus Domna Brunichildis noscitur acquisisse.*

Circa hæc tempora Marachario Engolismensi Episcopo veneno sublato, in Episcopatu successit Frontonius necis autor, sed non diu inultum scelus ferente numine, post annum interiit; quo defuncto successit Heraclius presbyter Burdegalensis, olim legatione functus pro Childeberto Seniore: Nantinus Maracharij nepos, vlciscēdæ mortis patrui sui desiderio ardens, Engolismensem Comitatum expetiit quo potitus, valde se infensum præbuit Heraclio, Episcopi prædia, quæ ex Maracharij beneficio ad Ecclesiam peruenerant vi occupauit, dicens æquum non esse Ecclesiam perfrui eius bonis, qui ab eiusdem clericis

nefariè occisus esset, & cuius percussorem apud se ipse Episcopus haberet, iræ nimis indulgens, presbyterum apprehensum torqueri iussit, adeò crudeliter vt is inter cruciatus expiraret, qua re commotus Episco-
Lib.5 c.36 pus ab Ecclesiæ limine eum arcuit. Gregor. Turonens.
Lib.3.c.31. Aimon.

Sub id tempus Palladius Brittiani quondam Comitis & Cæsariæ filius, inter Aruernos nobilissimus Gabalorum Comitatum Sigeberto Rege impertiente assecutus est; is Parthenio Episcopo valde infensus, crebris conuiciis, & opprobiis eum subinde lacessiuit, res Ecclesiæ peruadens, & eius homines seu colonos exspolians: lite hac de re perlatâ ad Principem, & vtroque coram eo stante, varia inuicem obiectata crimina, nefariæ libidinis Episcopum insimulauit Palladius, mollem & effeminatum vocitans, sed non impunè, diuinâ quamprimum secuta vltione: sequenti nimirum anno Palladius à Comitatu submotus in Aruernos regressus, Romanum in Comitatu successorem accepit, quo cùm hac de re cùm altercaretur, falso rumore sparso dolo Romani, Sigebertum de eius nece cogitare, metu perterritus, ferro manus sibi inferre tentauit, cúmque à matre & cognato Firmino, is fuit Comes Aruernorum, diligentiùs obseruaretur, ne conceptum scelus perficeret: è custodum oculis fortè elapsus, gladio in pectus defixo, mortem sibi consciuit: is à matre summo cum luctu in Monasterium Chrononense sepulturæ causâ elatus, sed absque sacrorum
Lib.4.c.34. solennibus ob fati infelicitatem. Gregor. Turonens.
Palladiorum in Aruernis nobilissimum & antiquissimum stemma, Simplicium electum Bituricensem nup-

tiis matronæ, quæ erat ex stirpe Palladiorum commendat Sidonius in concione habita in ordinatione illius. *Vxor illi de Palladiorum stirpe descendit, qui aut litterarum, aut altarium cathedras, cum sui ordinis laude tenuerunt.* Post epist. 9. lib 7.

Eodem anno demortuo Euphronio Turonensi Episcopo in eius locum successit Gregorius vir sanctissimus patriâ Aruernus, patre Florentio, matre Armentariâ, nobilissimo editus stemmate, patruum habuit Gallum Aruernensem Episcopum, à quo litterarum & pietatis studiis feliciter institutus, tum ab Auito Aruernensi etiam Episcopo Diaconus ordinatus, vnde Gregorium Auiti alumnum nuncupat Fortunatus in carmine scripto ad ipsum Gregorium de Iudæis conuersis per Auitum Episcopum, Lib. 5. c. 4.

Non fuit in vacuum quòd te prouexit alumnum
Si cui mente fidem reddis, amore vicem.

Sepulchrum Sancti Hilarij Pictauis religionis causâ adiit, & hac occasione Radegundem salutauit: Romam venit ad Gregorium Papam, quo exilem eius staturam animo secum despiciente, Gregorius noster Deo aspirante, cognito Pontificis animo, *Deus*, inquit, *fecit nos, & non ipsi nos*, eius vita extat apud Surium, de se ipso Gregor. & multa Fortunatus. eius studiosissimus cultor. 17. Nouem. Tom. 6. lib. 10. hist. cap. vlt. & lib. 2. de Glor. Martir. c. 25.

Eodem tempore claruit Fortunatus Pictauiensis Episcopus, hic patriâ Italus eloquentiæ, & poëtices studiis Rauennæ excultus, pietate in D. Martinum ductus, relicta patria transiit in Galliam, & voti causâ Turonum profectus est ad D. Martini, inde Pictauos progressus, illic habitauit, quamplurium sanctorum, Lib. 5. cap. 2. lib. 3 c. 17. & pass.

gesta partim oratione solutâ, partim metro conscripsit, tandémque in eadem ciuitate presbyter, & annuente Sigeberto Rege Episcopus est ordinatus, Aimonius. Paul. Varnefrid. Regino, Sigebert. Hic epithalamium cecinit de nuptiis Sigeberti & Brunichildis, & Radegundi in obsequiis fuit. de se testis ipse

Lib. 3. c. 13. lib. 2. de Gest. Longobard. c. 13. 1. Chronic. ad ann. 575. Lib. 8. c. 1.

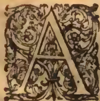
Fortunatus ego hinc, humili prece, voce saluto
Italiæ genitum, Gallica rura tenent.
Pictauis residens, quà sanctus Hilarius olim.
Natus in vrbe fuit, notus in orbe pater.
Martinum cupiens, voto Radegundis adhæsi
Quam genuit cælo terra Thoringa sacro.

Lib. 1. in præf.

Aquitaniam is lustrauit, Ligerim & Garumnam Aquitaniæ flumina se transmisisse, & Pyreneos accessisse testis est: *Presertim quòd ego imperitus de Rauenna progrediens Padum, Athesim, Brintam Planem Liquentiam Tiliauentumque tranans per Alpem Iuliam pendulus, montanis anfractibus Drauum, Norico Birrum, Oeno Breones, Lycum Boiaria, Danubium Alemania, Rhenum Germania transiens, ac post Mosellam Mosam, Axonam, & Sequanam Ligerim, & Garomnam Aquitaniæ maxima fluenta transmittens, Pyreneis occurrens, Iulio mense niuosis, pene aut equitando, aut dormitando conscripserim.*

CAPVT VII.

Bellum gestum in Aquitania inter Chilpericum Sigebertum, & Guntranum fratres. Cœnobium S. Martini de Lata direptum, fœdus inter Chilpericum & Guntranum in Sigebertum. Sigeberti interitus Iudæi baptizati ab Auito Aruernensi Episcopo, eorumdem natiuus fetor baptismo sublatus. Iudæi vbique vectigales, eorumdem synagogæ in Gallia & Aquitania. Brachio Abbas Menatensis, Nantinus Comes Engolismensis, ab Heraclio Engolismensi Episcopo iterum excommunicatus.

NNO DLXXVII. Chilpericus pacis impatiens Turonum & Pictauis, quæ vrbes Sigeberto cesserant, in diuisione Regni Ariberti, armis occupat, Duce Clodoueo filio, Sigebertus & Guntranus pactâ societate coniunctis viribus bellum comparant in Chilpericum, rerum summa demandatur Mummolo; is armata manu Turones properat, pulso Clodoueo vrbem in potestatem redigit, & oppidanos Sigeberto in fidem & obsequium nouo sacramento obstringit, inde Pictauos transit, Basilius & Syagrius municipes collectâ manu ei occurrunt, sed his facilè oppressis, & peremtis, Pictauos recepit, & à ciuibus fidei sacra-

Lib.4. c. 40. mentum exegit. Gregor. Turonens.

Clodoueus Turonibus pulsus Burdegalam secessit, vbi per tempus quietus consedit, sed tandem exurgente Sigulfo, vno è partibus Sigeberti, inde velut labens ceruus, buccina fugatus, vix per Andegauos ad patrem se recepit. Gregor. Turonens. Aimon.

Lib.4.c.47. Lib.3.c.12.

Infelici euentu commotus Chilpericus bellum instaurat, nouos delectus militum conscribit, Theodebertum filium natu maiorem cum copiis mittit in Aquitaniam: Hic vniuersam prouinciam igni, ferróque vastat, Turones, & Pictauos rursus occupat, Gundobaldum regionis præfectum prœlio vincit, inde Lemouices, Cadurcos & cæteras Aquitaniæ vrbes profligat, Ecclesias, & Monasteria tam virginum, quàm virorum incendit, ipsas virgines stuprat: denique ea fuit Ecclesiæ clades, vt vix quicquam durius auditum

Lib.4.c.47. fuerit Diocletiani tempore? Gregorius Turonens. *Chilpericus autem Rex irâ commotus per Theodebertum filium suum seniorem, qui à Sygiberto quondam adprehensus sacramentum dederat, vt ei fidelis esset, ciuitates eius peruadit, id est Turonos, & Pictauos, & reliquas citra Ligerim sitas, qui Pictauos veniens contra Gundobaldum Ducem pugnauit, terga autem vertente exercitu partis Gundobaldi, magnam ibi stragem de populo illo fecit; sed & de Turonica regione maximam partem incendit, & nisi ad tempus manus dedissent, totam continuò debellassent, commoto autem exercitu Lemouicinum, Cadurcinum, vel reliquas illorum prouincias peruadit, vastat, euertit, Ecclesias incendit, ministeria detrahit, clericos interficit, monasteria virorum deiicit, puellas deludit, & cuncta deuastat, fuitque illo in tempore peior in Ecclesiis gemitus,*

quàm tempore persecutoris Diocletiani. Idem narrat Aimon. Lib. 3. c. 12.

Hoc bello à militibus direptum cœnobium Sancti Martini de Lata, vbi habebantur Diui reliquiæ. Gregor. Turonens. Aimon. Vbi nam sit hocce monasterium, vix est diuinare, forte est Monasterium apud Santones, quòd ædificatum est à Martino S. Martini discipulo de quo Gregorius Turonens *Martinus sanctonicæ vrbis Abbas, Martini vt ferunt nostri discipulus apud vicum vrbis ipsius in monasterio, quod ipse post magistri dogmata ædificauit, in pace quiescit.* Lib. 4. c. 48. Lib 3. c. 12. De glor. Cõfes. cap. 57.

Sigebertus Aquitaniam recepturus totis viribus bellum instruit, pacta armorum societate cum Guntrano, Chilpericum ad pugnam prouocat: is varios belli euentus veritus, & viribus suis diffisus, pacem deposcit, vrbesque à Theodeberto interceptas restituit. Gregor. Turon. Lib. 4. c. 49.

Nec diu pacem coluere principes, si quidem sequenti anno, qui fuit Christi DLXXVIII. Chilpericus & Guntranus, non sine fœda rerum conuersione, pacto fœdere coierunt in Sigibertum, sed infelici exitu bellum gestum in Aquitania. Sigeberti copiis præfuere Godegisilus & Guntranus Duces, Theodebertus fere destitutus à suis, & viribus longè impar, tamen quâ erat fiducia, & regiis animis tumentior, prœlium non recusat, victus in acie occiditur, corpus eius ab Arnulpho Duce collectum, & Engolismam elatum vbi sepultum est. Gregor. Turon. Aimon. Lib. 4. c. 50. Lib. 3. c. 15.

Anno DLXXIX. Sigebertus victor, in castris ferro necatus à duobus sicariis, submissis per Fredegundem coniugem Chilperici, Childebertum vnicum filium

Lib. 4. c. 51. ſucceſſorem habuit Gregor. Turonenſ.

Eodem anno in ſolenni die Paſchæ, plebe Aruerna commota in Iudæos, qui frequentes illic habitabant, & eorum Synagoga ſolo euerſa, Auitus Aruernenſis Epiſcopus ſedandi tumultus occaſione arrepta Iudæos fidem Chriſtianam ſuſcipere, aut vrbe abſcedere iuſſit, Iudei acceptis conditionibus pacis Chriſtinianam fidem agnouerunt, & ab Auito baptizati, Gregor. Turon. nec id ſine miraculo: narratur enim quòd natiuus fœtor, qui è Iudæorum corpore ſpirare dicitur baptiſmi aquis abſterſus ſit. Hac de re carmen ſcripſit Fortunatus rogante Gregorio Turonenſi Epiſcopo.

Lib. 5. c. 11.

Lib. 5. cap. 4.

Abluitur Iudæus odor, baptiſmate diuo
Et noua progenies reddita ſurgit aquis,
Vincens ambroſios ſuaui ſpiramine rores
Vertice perfuſo, chriſmatis efflat odor.

Iudæi, iam olim ſparſi per orbem Romanum, illæſi inter Prouinciales habitarunt, tolerantia Cæſarum nummario cenſu redempta. Auguſtinus contra Fauſtum. *Hoc reuera multùm mirabile eſt, quemadmodum omnes gentes, quæ à Romanis ſubiectæ ſunt, in ritum Romanorum ſacrorum tranſierint, eoque ſacrilegia obſeruanda & celebranda ſuſceperint; Gens autem Iudæa ſiue ſub paganis Regibus, ſiue ſub Chriſtianis non amiſerit ſignum legis ſuæ, quo à cæteris gentibus, populiſque diſtinguitur, & omnis Imperator vel Rex, qui eos in regno ſuo inuenit, cum ipſo ſigno eos inuenit, nec occidit, id eſt, non efficit vt non ſint Iudæi, certo quodam, & proprio ſuæ obſeruationis ſigno à cæterarum gentium communione diſcreti, niſi quicumque eorum ad Chriſtum tranſierit.* Galliarum Imperio à Romanis

Lib. 12 c. 13.

manis ad Francos translato, Iudæi, in Galliis inuenti eodem iure vsi sunt, & plures in Gallia & Aquitania Synagogas habuere, & fœnore, commercióque ingentes opes quæsierunt, quarum fiduciâ cum Christianis insultarent, multa constituta sunt in Iudæos eorum proteruiæ coercendæ causâ Conc. Aruernensi I. Aurelianensi III. & Matisconensi I. & Childeberti edicto quod refertur in eodem Conc. Matisconensi. Can. 5. can. 29. can. 14. & 16.

Sub hæc tempora è viuis excessit Brachio Abbas cœnobij Menatensis in finibus Aruernorum, olim Sigiualdo Duci in obsequio fuit venationis causâ, tum relictâ seculari militiâ monachus factus, ac demum Abbas, de quo Gregor. Turonens. Lib. 5. c. 12.

Eodem tempore Nantinus Comes Engolismensis ab Heraclio Engolismensi Episcopo ob scelera excommunicatus, in Concilio Patrum apud Santones coacto, pœnitentis speciem præ se ferens, ab Heraclio in communionem receptus; sed mox vt canis ad vomitum rediens domos Ecclesiæ quas relicturus erat, spoliauit, diiecit, hoc malignitati suæ solatij indulgẽs, dum Ecclesia res suas labefactatas reciperet: quam ob rem rursus ab Heraclio excommunicatus, nec diu post lethali lue correptus, infeliciter expirauit, obclamitans se ab Heraclio Antistite exuri. Gregor. Turonens. Aimon. Lib. 5. c. 38. Lib. 3. c. 31.

Capvt VIII.

Merouei cum Brunechilde nuptiæ inſcio patre Prætextatus Rotomagenſis Epiſcopus damnatus in ſynodo Rothomagenſi, Rucculeni interitus apud Pictones, Mundericus Ariſitenſis Epiſcopus, Ariſitenſis vicus in Rutenis olim ſedes Epiſcopalis. Dalmatius Rutenenſis Epiſcopus. Caluppa recluſus ſanctitate clarus apud Aruernos, Patroclus Presbyter Bituricenſis recluſus idemque fundator Monaſterij Columbarienſis, Arcadius Bituricenſis Epiſcopus, Bellum in Aquitania inſtauratum inter Chilpericum & Guntranum. Pictauum vrbs ditionis Childeberti, eadem à Chilperico occupatur pulſo Ennodio Duce, Ennodius Dux Turonum & Pictonum. Calminius Dux Aquitaniæ fundator Monaſterij quod dicitur S. Theofredri, vulgo S. Chaffre in pago Velaunenſi, & Monaſt. Moſacenſis in Aruernis.

ANNO DLXXIX. Defuncto Sigeberto Chilpericus Meroueum vnum è liberis, copiis inſtructum miſit, in Pictones vt eos ditioni ſuæ ſubiiceret; ſed Meroueus vix priùs

Pictones attigit, cùm omissa expeditione, iter conuertit Rothomagum ad Brunichildem Reginam, viduam Sigeberti patrui sui, quam insciente patre duxit vxorem. Prætextatus Rothomagensis Episcopus in suspicionem deductus apud Chilpericum, quòd huiusce rei conscius fuisset, quam ob rem in eum condicta synodus Parisiis, cui interfuit Bertramnus Burdegalensis Episcopus. Prætextatus verò, à quibusdam deceptus, cùm vt Regis animum sibi conciliaret, confessus esset peccata, quorum innoxius erat, sententia synodi à communione remotus est, donec in gratiam rediisset cum principe, pronuntiante eam Bertramno in hæc verba: *Audi ô frater & Cœpiscope, quia Regis gratiam non habes, ideóque nec nostrâ charitate vti poteris, priusquàm Regis indulgentiam merearis.* Hæc Gregor. Turonens. Lib. 5. c. 19.

Eodem anno Rucculenus, vir partium Chilperici, Turones armis vastauit, nec ipsis prædiis Basilicæ S. Martini pepercit, odio Gregorij Episcopi, quòd Guntranum Bosonem ibi præsidij causâ latentem, Chilperico inuisum, quòd manu suâ Theodebertum necasse diceretur, non depulisset, nec impune diu tulit Rucculenus, paulò pòst epilepsi correptus, inde Pictauos migrans miserè periit, & eius morte soluta sunt consilia, quæ is animo agitabat in Pictones. Gregor. Turon. Lib. 5. c. 4.

Mundericus vnus è liberis Ansberti Senatoris, cùm Tetrici Lingonensis Episcopi coadiutor, & futurus successor designatus esset, Guntrani offensionem contraxit, quòd Sigeberto Regi annonam aduersùs eum præbuisse diceretur, cùm principis animum nullò

pacto ſibi conciliare valeret, noctu fugâ elapſus, ad Sigiberti Regnum tranſiit, & apud Ariſitenſem vicum in finibus Rutenorum Epiſcopus inſtitutus eſt. Hic Epiſcopatus recens fuerat erectus, & delibatus è Rutenenſi Epiſcopatu, diœceſes, id eſt parrochias quindecim continens. Has priùs tenuere quidam Gothi, id eſt Septimani, quos ea ætas Gothos vocitauit, & prouinciam Gothiam, quòd olim fuerit ſedes Gothorum. Hoc uulnus Eccleſiæ moleſtè ferebat Dalmatius tum Rutenenſis Epiſcopus, & paroecias per iniuriam

Lib. 5. c. 5. auulſas repetebat. Gregor. Turonenſ. *Nocte per fugam lapſus ad Sygiberti regnum tranſiit, & apud Ariſitenſem vicum Epiſcopus inſtituitur, habens ſub ſe plus minus diœceſes* XV. *quas primùm Gothi quidam tenuerant, nunc verò Dalmatius Ruthenenſis Epiſcopus vendicabat.* Mundericum Ariſitenſem Epiſcopum agnoſcit & genea-

Tom 5. Antiq. lect. logia Karoli M. edita à Caniſio, *Modericus vero in Hariſco Epiſcopus eſt ordinatus, ibique confeſſor Chriſti requieſcit in pace.*

Dalmatium non obtinuiſſe intelligere eſt, ex eo quòd ſequenti ſæculo adhuc ſuperſtes fuit Epiſcopatus Ariſitenſis, & Rhemenſi concilio anno DCXXX. celebrato, interfuit Emo Ariſitenſis Epiſcopus, & ſubſcripſit vnà cùm Sulpitio Bituricenſi, & vero Ru-

Lib. 2. Remens hiſt. cap. 5. tenenſi, autore Flodoardo. Ariſitenſem Epiſcopatum ante Mundericum inſtitutum coniectat Pater Tho-

In diſſertat. de Areſit. Epiſc. mas de Aquino Carmelita Diſcalceatus, vir antiquitatis ſagaciſſimus perſcrutator, duobus argumentis, vno deducto ex eo quod ſcripſit Turonenſis quindecim illas diœceſes, ſeu Parrochias quoſdam Gothos tenuiſſe; altero ex eo quòd ſcriptum eſt in Genealo-

gia quadam MS. S. Arnulfi Metensis, Mundericum in Arisitensi Episcopatu successisse Deothario Patruo suo, sed cùm Gregorius Turonensis eâ ætate vixerit & ignorare non potuerit, cuinam successerit Mundericus, & prorsus sileat de Deothario, aliàs diligentissimus in obseruandis successionibus Episcoporum, nec omiserit has diœceses Gothos quosdam tenuisse, valde moueor ut credam, Deotharium, vel alium ante Mundericum non fuisse Episcopum Arisitensem; & quod scripsit Turonensis has diœceses Gothos quosdam tenuisse, non possit congruè referri ad Deotharium, qui erat patruus & proximus Munderici, sed tantùm referendum est ad extraneos quospiam: & dicendum est huius loci sententiam esse, Arisitensem Episcopatum, decem & quinque parrochiis conflatum, quas Gothi quidam tenuerant, seculari potestate, per vim decisas abs Rutenensi Ecclesia, & Episcopatum huiusmodi à Sigeberto institutum, in gratiam Munderici, ne eius causa Lingonensis Episcopatus spe submotus à Guntrano, sine Episcopali sede inglorius relinqueretur: nec caret exemplo facinus; pari enim consilio Promotus ordinante Sigeberto Rege Episcopus institutus in Dunensi castro, quod erat Carnotensis Diœcesis, sed minori successu, mortuo enim rege iudicio Episcoporum amotus, concessúmque illi vt Presbyterij tantum officio fungeretur, & quamquam instaret vt Episcopali sede potiretur, intercedente Pappulo Carnotensi Episcopo, minimè obtinuit, vt narrat Gregorius Turonensis. Lib.7. c. 17.

Hoc anno vitâ migrauit Caluppa reclusus, is ab

adolescentia, monachum professus in Melitensi monasterio, in finibus Aruernorum, tum studio perfectioris vitæ cellula se inclusit, in qua vitam finiuit miraculis & curationum gratiâ clarus: hic ab Auito Aruernensi Episcopo Diaconus & Presbyter ordinatus, eius
3 Mart. lib. 5. hist. c. 9 vitam scripsit Gregor. Turonens. apud Surium, & de eodem meminit idem Turonensis, in Histor. Francorum.

Eodem anno vitâ functus est Patroclus presbyter reclusus pagi Bituricensis, is in Diaconum ordinatus ab Arcadio Bituricensi Episcopo, studio sanctioris vitæ secessit in eremum, & cellula se inclusit: post hæc quinto milliari à cellula ædificauit Monasterium Columbariense, & collectis Monachis Abbatem instituit, qui gregi præesset, instituti sui tenax: eius vitam
De vit patr. cap. 9 apud Sur. Nou. 19. scripsit Gregor. Turon. eiusdem meminit & in Histor. Francorum.

Hoc anno Chilpericus bellum instaurat in Guntranum, & belli ducem eligit Clodoueum filium, qui lectis copiis in finibus Turonum & Andegauensium, penetrauit vsque ad Santones, & Santonum vrbem peruasit, Mummolus Guntrani Patricius, cum magnis copiis transit ad Lemouices, in quorum finibus prœlium commissum cum Desiderio Duce Chilperici, in quo ceciderunt quinque millia ex parte Mummoli, & quatuor supra viginti millia ex parte Desiderij, ita vt ipse Desiderius vix fuga salutem sibi quæsierit. Mummolus verò Aruernos latè vastauit,
Lib 5 c. 13. & per eos in Burgundiam recessit. Gregor. Turon. Chilpericum hoc bellum gessisse, vt Petrogoricum, & Aginnensem pagum sibi subiiceret; & Clodoueo

filio Desiderium Ducem adiunxisse, vt eius ope & consilio vteretur, narrat Aimonius. *Clodoueum verò filium Turonis dirigit, vt & Petrogoricum Aginnensemque pagum sibi subiiciat, edicit, iuncto ei Duce Desiderio, vt eius frueretur in cunctis incommoditatibus subsidio:* nec idem Aimonius conuenit cum Gregorio Turonensi de numero cæsorum in ante dicto prœlio scribit enim de parte Mummoli quinquaginta millia cæsa, à parte hostium licet deuictorum, non nisi viginti millia desiderata. Lib.3.c.15.

Eadem tempestate Guntranus Bozo, qui tutelæ causa confugerat in Basilicam S. Martini Turonensis, vnà cum filiabus, sibi & suis timens, quòd diceretur manu sua occidisse Theodebertum filium Chilperici in prœlio, filias inde transtulit Pictauum quæ erat ditionis Childeberti. Chilpericus armis vastat Pictones, Guntranus filias suas præsidij causa collocat in Basilica S. Hilarij Pictauis, & ad Childebertum Regem transit. Gregor. Turonens. Lib.5.c.24.

Post hæc Guntranus cùm natas suas Pictauis abducere vellet, Dracolenus vnus è partibus Chilperici, emunitate Ecclesiæ violata, totis viribus obsistere conatus est, sed Guntranus eum dextra sua occidit, & cum filiabus incolumis euasit. Gregor. Turon. Lib.5.c.25.

Sub hoc tempus Chilpericus Pictauis vrbem quæ erat ditionis Childeberti vi occupauit, pulso Ennodio Duce, Ennodius ob rem malè gestam in exilium relegatus, & bonis proscriptus, post annum patriæ & bonis restitutus. Aimon. *His diebus Chilpericus Pictauam peruasit vrbem, fideléſque nepotis sui, videlicet Childeberti Regis cum Ennodio Duce, ab eius sunt homi-* Lib.3.c.25.

nibus pulsi. Ennodius itaque exilio trusus facultatibus fisco subactis, post annum patriæ & suis redditus est rebus. Ennodius erat Dux Turonum & Pictonum, vt indicat Gregorius Turonens. *Ennodius cum Ducatum vrbium Turonicæ atque Pictauæ administraret*, &c.

Lib. 9. c. 7.

Hoc seculo Calminius Aruernus è stemmate Senatorio, & Dux Aquitaniæ, monasterium quod hodie dicitur S. Theofredi, vulgo S. Chaffre, à Theofredo secundo Abbate eiusdem monasterij ædificauit, ac luculenter dotauit in pago Vellaunensi, & de suo nomine Calminiacum appellauit, primumque Abbatem Eudonem imposuit, idem Mosiacense Monasterium condidit in finibus Aruernorum, ex vita ipsius Calminij quæ nuper in lucem edita est, hoc mendo desecanda, quod in eo scriptum est Calminium è Senatore factum Ducem Aquitaniæ, à Iustiniano Imp. quæ enim ea in re eius fuerint partes, eâ ætate, qua Gallia & Aquitania fuit penitus in potestate Francorum. Totius Aquitaniæ Dux an fuerit, vix est, cum eadem tempestate Aquitania secta fuerit in varias tetrarchias, & quod fuit Aquitaniæ primæ, pene contributum fuerit regno Austrasiæ, sane magis est, vt huiusce partis Aquitaniæ Ducem fuisse credamus, quod in eius finibus duplex Monasterium ab eo positum sit, vnum in Vellaunis, alterũ in Aruernis. Calminium genere Aruernum fuisse recte coniectauit Sauaro quod ætate Sidonij cognominem nactus est inter ciues Aruernos, ad quem scripta extat ipsius Sidonij epistola, Mosiacense Monasterium hac ætate extitisse satis insinuat Gregor. Turonensis, eo quod meminit basilicæ Musiacensis. *Actum in vico Musiacas*.

Cap. 7.

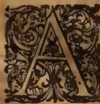
Lib. 5. c. 11.

De glor. Confess. cap. 41.

CAPVT

CAPVT IX.

Pictones in potestate Chilperici, Tumultus in Aquitania ob grauius onus vectigalium, Ferreolus Lemouicensis Episcopus, calamitas Aquitaniæ, Prodigia in Aquitania; Mauritius Cadurcensis Episcopus Vrsicinum Vltrogothæ Referẽdarium successorẽ designauit. Cadurci etiam ditionis Chilperici, Dalmatius Rutenensis Episcopus, Ruteni ditionis Childeberti. Dalmatius Rutenensis Episcopus. Theodosius Rutenensis Episcopus, ex Archidiacono. Bertramnus Burdegalensis Episcopus Cracina insula in littore Pictonico. Saluius Albigensis Episcopus, Chilperici errores, Remigius Bituricensis Episcopus præfuit Conc. Matisconensi, in quo Iudæi coërciti.

ANNO DLXXXI. Cùm Britones, Chilperici iugum detrectarent, Chilpericus eos armis ad obsequium reduxit, delectu habito in finibus Turonum, & Pictonum, Baiocensium, & Cenomanorum. Gregor. Turonens. ex quo intelligere licet, eum vi potitum Pictauiensi pago, qui erat ditionis Childeberti.

Hâc tempeſtate Childericus tot grauia vectigalia toto regno indixit, vt plerique oneris impatientiâ, ſolum verterent, & perægrè ſedes quærerent, ſatius ſibi ducentes exulare, quàm in patria vectigalium mole deficere. Hac de re Lemouices commoti in Marcum Referendarium, qui vectigalium exactioni præerat, pene fuit vt à furente plebe confoderetur, Sed Ferreolus Lemouicenſis Epiſcopus, eum è manibus plebis eripuit: ſubducto Marco, ſæuitum in libros fiſci, & codices vectigalium, qui igne cremati ſunt. Iratus nimiùm Chilpericus graues à plebe tumultus pœnas exegit, multi iuſſu Regis ſupplicio affecti, & bonis multati, etiam Presbyteri, & Abbates tormentis ſubditi, veritatis quærendæ causâ, quod plebi ad fiſcales libros cremandos præſtò fuiſſe dicerentur. Inde vectigalium modus grauior in dies factus. Hæc narrat Lib.5.c.29. Gregor. Turonenſis: *Chilpericus verò Rex deſcriptiones nouas, & graues in omni regno ſuo fieri iuſſit, qua de cauſa multi relinquentes ciuitates illas, vel poſſeſſiones proprias, alia regna petierunt, ſatius ducentes alibi peregrinari, quàm tali periculo ſubiacere; ſtatutum enim fuerat, vt poſſeſſor de propria terra vnam amphoram vini, per aripennem redderet; ſed & aliæ functiones infligebantur multæ, tam de reliquis terris, quam de mancipiis, quod impleri non poterat. Lemouicinus quoque populus, cum ſe cerneret tale faſce grauari, congregatus in Kalendis Martiis Marcum Referendarium, qui hæc agere iuſſus fuerat interficere voluit, & feciſſet vtique, niſi eum Epiſcopus Ferreolus ab imminenti diſcrimine liberaſſet, arreptis quoque libris deſcriptionum, incendio multitudo conjuncta cremauit, inde multum moleſtus Rex dirigens de latere ſuo*

personas: immensis damnis populum adflixit, suppliciisque conterruit, morte multauit: ferunt etiam tunc Abbates, atque Presbyteros ad stipites extensos, diuersis subiacuisse tormentis, calumniantibus regalibus Missis, quòd in seditione populi ad incendendos libros, satellites adfuissent, acerbiora quoque deinceps infligentes tributa. Hoc vectigalium onere attritæ inprimis Aquitaniæ vrbes, quæ ad ditionem Chilperici spectabant. Aim. *Marcus Referendarius huic muneri præpositus, vt cunctas Aquitaniæ vrbes, quæ ad regnum Chilperici respicere videbantur, ad hæc soluenda verbis vel minis inuitaret.* Lib. 3. c. 32.

Eodem anno Aquitania cœlestibus plagis, & irati numinis signis afflicta. Aruernus tractus, qui Limane dicitur, vi imbrium & inundatione fluminum ita restagnauit, vt pleraque prædia insata iacuerint, ex quo secuta est grauis inopia annonæ. Burdegala & aliæ Aquitaniæ vrbes terræ motu concussæ, ita vt ciues passim tectis migrarent: hoc terræ motu ipsi Pyrenei ita labefactati, vt passim ruẽtes ex alto rupes, homines & pecora sternerent, de cœlo arsit vicus Burdegalensis, grauiter & Biturica ciuitas grandine contrita. Gregor. Turon. Aimon. Lib. 5. c. 33. Lib. 3. c. 33.

Eodem anno lupus Pictauam vrbem ingressus in media vrbe telis occisus. Gregor. Turon. Aimon. Lib. 5. c. 41. Lib 3 c. 33.

Hoc anno cùm legati à Mirone Rege Galliciæ missi ad Guntranum per Pictauos vrbem proficiscerentur, quæ tum erat in potestate Chilperici, eius iussu capti, & ad eum Parisios perducti, & in custodiam detrusi. Gregorius Turonens. Lib. 5. c. 41.

Hoc anno vita Migrauit Maurilio Cadurcensis Episcopus, hic cum podagrâ grauiter laboraret, quo am-

pliorem patientiæ palestram sibi faceret, candentes ferri laminas tibiis, & pedibus admouebat; is multos de eius Episcopatu votis certare sentiens, Vrsicinum, olim Vltrogothæ coniugis Childeberti I. Referendarium, successorem designauit, & se adhuc superstite in Episcopum ordinari curauit, is eleemosynis largior in pauperes, lectionis sacræ scripturæ ita studiosus, vt genealogias Patrum veteris Testamenti, quas vix memoria quis assequi potest, facilè suo cuiusque stemmate percenseret, idem in iudiciis æquitate & iustitiâ commendatur, & patrocinio pauperum aduersùs Lib. 5. c. 42. improbos iudices, hæc narrat Gregor. Turonens. & Lib. 3. c. 54. Aimon. iisdem fere verbis, hoc vno dispar, quòd Maurilium vocat.

Hâc tempestate Cadurcos fuisse in potestate Chilperici colligere est ex eo, quòd is duas possessiones in pago Cadurcensi positas, quarum vni nomen Ipiacus, alteri Adiacus cœnobio S. Germani Parisiensis dona- Lib. 3 c. 57. uit. Teste Aimonio.

Eodem anno ab humanis excessit ad superos Dalmatius Rutenensis Episcopus, vir sanctitate clarus oratione, vigiliis, & ieiuniis penè confectus, eleemosinis in pauperes effusus, Ecclesiam impenso sumptu construxit; sed dum eam sæpius destrueret, vt in melius emendaret, imperfectum opus reliquit. Mortem imminere sentiens, condito testamento, Childeberto Regi, penès quem ea ætate erant Rutheni, Sexennium successorem indicauit, sacramento adiurans ne extraneus, vel laicus Episcopus ordinaretur. Transabodus ex eius Archidiacono Presbyter factus, Episcopali sedi maximè imhiabat, eo maiori fiduciâ, quòd eius

filius tum Gogoni Regis nutritio commendatus esset, id est in obsequium traditus. Hâc ætate commendari dicebantur ingenui, & nobiles pueri, qui obsequij causâ optimatibus tradebantur. Hic aliquando vt clericis sese conciliaret, solenni epulo eos procurauit, inter epulas cùm vnus è discumbentibus presbyteris, in blasphemias & conuicia in Dalmatium erupisset delirum & stultum vocitans, vt calicem labris admouit subitò expirauit, & è conuiuio elatus, ad tumulum, post mortem Dalmatij lecto eius testamento coram Childeberto Rege, eo adnuente Theodosius tum Rutenensis Archidiaconus Episcopus ordinatur. Gregor. Aimoinus. Lib. 5 c. 46. Lib. 3. c. 42.

Hac ætate Archidiaconis munus non erat perpetuum, quin presbyter factus desinebat esse Archidiaconus, ac sæpiùs Archidiaconi cùm nimium extollerentur & insultarent Episcopis, vt coërcerentur presbyteri fiebant. Nouatum primum fuisse Archidiaconum Ecclesiæ Romanæ, diuinâ verò inspiratione à Cornelio Pontifice in presbyterum ordinatum, vt via ei ad Pontificatum præcluderetur, quòd eum res nouaturum prouideret, refert Eulogius Alexandrinus apud Photium: eo nomine querebatur Honoratus Archidiaconus Salonitanus apud Gregorium I. se inuitum ab Episcopo ex Archidiacono in Presbyterum ordinatum, & specie fortioris gradus, arte callidâ degradatum. Hoc consilio fortè Transabodus Rutenensis Archidiaconus à Dalmatio in presbyterum prouectus, cùm eum Episcopatus culmen affectare sentiret: diu in Archidiaconi gradu detentus memoratur Ioannes propter industriam, iam tamen aucta

In Biblioth. pag. 1622.

Lib. 1. epist. 19. lib. 2. ep. 16 Can. gesta can. Honoratus 74. dist.

Lib. 4. ep. 25. dignitate presbyter erat, cùm in Episcopum Cabillonensem electus est, teste Sidonio.

Eodem anno Gregorius Turonensis Episcopus reus factus apud Chilpericum, quòd turpem de Fredegunde cum Bertramno. Burdegalensi Episcopo consuetudinis famam spargeret; hac de re in Gregorium coacta Synodus Brennacensis, delatore Leodaste Comite Turonensi in qua Gregorius ca-
Lib. 5. c. 48. lumniam eluit sacramento præstito. testis ipse Gregor. vbi hoc subdit Leodastem istum natum patre Leocadio fiscalis vinitoris seruo Cracinæ insulæ, quæ est in littore Pictonico. *Cracina Pictauensis insula vocitatur, in qua à fiscalis vinitoris seruo, Leocadio nomine nascitur*, ea est quam nostrates hodie vocant, *l'Isle de Ré.*

Huic synodo interfuit Saluius Albigensis Episcopus, & soluta synodo dum sermonem haberet in aula castri Brennacensis, id erat fiscale prædium, cum ipso Gregorio, de his quæ gesta erant, gladium strictum vidit fastigio ædis regiæ incumbentem, quod fuit signum
Lib. 5. c. 44. imminentis exitij liberorum Principis. Gregor. Tu-
Lib. 5. c. 44. ronens. Aimon.

Hic Saluius diu in foro uersatus relicta militia seculari Monachum professus in Monasterio, in quo postea Abbatis functus officio, ac tandem ex Abbate inuitus ordinatus in Episcopum Albigensem. Lue inguinaria grassante tamquam verus pastor gregem numquam destituit, sed spreto vitæ discrimine constanter in officio perseuerauit: nec dispari pietate Capta vrbe à Mummolo Patricio, vno è præfectis Chilperici cùm multi ciues captiui abducerentur eos, pro-

secutus sua pecunia redemit, & recepit. Gregor. Turonensis. Lib. 7. c. 1.

Hoc tempore cùm Chilpericus Sabelliani erroris laqueis irretitus libros hac de re scripsisset, & prauam sententiam per regni fines spargere conaretur, Saluio fortè tum in comitatum venienti librum ostendit, quo eius suffragium eliceret, sed is zelo Dei accensus acriter restitit, totis viribus connisus, quo librum è manu principis auulsum laceraret, quâ re perculsus Rex sententiam mutauit, errorémque abiecit. Gregor. Turon. Aimoin. Lib. 5. c. 44. Lib. 3. c. 41.

Eodem anno Remigius Bituricensis Episcopus interfuit & subscripsit Concilio Matisconensi, quod hoc anno studio Guntrani Regis celebratum est ad emendandos mores Ecclesiæ, & præcipuè ad coërcendam Iudæorum petulantiam: hic inter priores huius Concilij patres commendatur Ado Viennensis, *Post Philippum Euantius vir sanctus Episcopus Viennæ leuatus est, Hic cum S. Prisco, & Artemio Senonico, & Remigio Bituricensi cum aliis sanctis Episcopis viginti capitula ecclesiastica perfectè roborauit, quibus consensit quoque Syagrius Eduensis Episcopus vir summæ sanctitatis,* Idem Remedius vocatur, Agobardus. ex Can. XIII. Conc. Matisc. *Priscus Ecclesiæ Lugdunensis Episcopus, Artemius Senonicæ, Remedius Byturicæ, & sanctus Syagrius Aeduorum Episcopus cum cæteris pluribus statuta ecclesiastica renouantes. Ita definierunt ne Iudæi Christianis populis iudices deputentur*, quod repetierunt & patres Concilij Meldensis. Can. LVII. In chronic. Lib. de Iudaic. superst.

CAPVT X.

S. Eparchius Reclausus Engolismensis natus Felicis Aureoli Comitis Petrocoriorum. Antonius seu Aptonius Engolismensis Episcopos, Frontonius Archipresbyter postea Engolismensis Episcopus, Ramaulfus Comes Engolismensis, Ferreolus Vceticensis Episcopus. S. Tarsicia virgo, proles Ansberti Senatoris, Bellum in Aquitania gestum inter Chilpericum, & Guntranum, Ragnoualdus Dux Aquitaniæ Basilica. S. Caprasij Martyris Aginni. Desiderius Dux legatus Chilperici bello Aquitanico. Vascones bello tentati, à Blaudaste Duce, ea ætate Vascones se continuere saltu Pyrenei. Lupi Burdegalæ oppido infesti, Vasatensis ciuitas igne consumpta. Noui Comites à Chilperico dispositi per Aquitaniam Nonnichius Lemouicensis Comes, Charterius Episcopus Petrocoricensis.

ANNO DLXXXIV. vitâ migrauit Eparchius Reclausus Engolismensis, hic Petrocoriis ortus clarissimo stemmate, Patre Felice, cognomine Aureolo, matre Principia, primùm apud Felicissimum Comitem auum suum, Cancellarij

Cancellarij officio functus, decem & quinque annis, tædio militiæ secularis Sedacianum monasterium ingressus, & ibi in Monachum receptus à Martino Abbate Monasterij; sed sanctitatis famâ crebrescēte clam è Monasterio secessit, in pagum Engolismensem, vbi de consensu Antonij, vel Aptonij Engolisinensis Episcopi cellam posuit, in agro suburbano ad Carantonum amnem, & in ea se inclusit, priùs impetrata venia à Sabaude suo Episcopo, & Abbate, solenni legatione exquisita ab ipso Antonio Episcopo per Frontonium tum Archipresbyterum, qui postea Engolismensis Episcopi dignitatem adeptus est, Arthemium Archidiaconum, & Arthemium defensorem. Idem posteà presbyter ordinatus ab Antonio Episcopo, sanctitate & miraculis claruit, energumenos liberauit, pro reis damnatis lubens intercessit, cum aliquando pro fure morte damnato intercessisset apud Ramnulfum Engolismensem Comitem, prece non auditâ, suspendio extinctum suscitauit, eius vita extat apud Surium. Multa de eo Gregorius Turonens. & Aimon. eius patrem Comitem Petragoricensem fuisse adstruit scriptor Anonymus vitæ Caroli M. *Quo tempore exortus est Beatus Eparchius, ex ciuitate Petrocoria patre Felice Aureolo, Comite eiusdem ciuitatis.* In eiusdem nomine sibi non constat ipse Gregorius Turonensis, quem enim vocat Eparchium in Historia Francorum, eundem vocat Adeparchum in libro de Gloria Confessorum, *sed & Adeparchi Equolenensis vrbis reclausi sepulchro sæpius infirmi sanantur*, corruptè, *S. Cibar.*

1. Iulij. Lib. 6. c. 8. & lib. De glor. Confess. cap. 101. Lib. 3. c. 45.

Eodem anno obiit Ferreolus Vcetiensis Episcopus vnus è liberis Ansberti Senatoris, qui & non spernen-

da ſcriptorum reliquit monumenta, libros ſcilicet epiſtolarum Sidonium imitatus. teſtis Gregor. eum, neſcio quo titulo, inter Martyres locat Genealogia Caroli M. *Feriolus quidem Epiſcopus effectus in Vcetia ciuitate, Martyrio coronatus eſt, ibique requieſcit in pace.* Inter Diuas eiuſdē ætatis numeratur & Tarſicia virgo, Ansberti nata, cuius reliquiæ ſummo cum cultu habentur Rutenis in Monaſterio ſuburbano virginum ordinis S. Benedicti, Genealogia Caroli M. ab Henrico Caniſio edita. *Tarſicia virgo Chriſti in virginitate ſua perſeuerans in Rodinis ciuitate requieſcit.* Accedit Author carminis, de origine gentis Francorum, nuper editus.

Lib. 6. c. 7.

Tom. 5. antiq. lect.

Virgo Dei, caſtis adolens altaria donis,
Virgineúmque decus, ſeruans Tharſicia fructu
Centeno cumulata tenet memorabile nomen
Rodinis.

Anno DLXXXV. Chilpericus cernens odia, & diſcordias inter Guntranum & Childebertum recrudeſcere, Deſiderium Ducem cum magnis copiis mittit in Aquitaniam, vt eam aduersùs Guntranum occuparet, ille commotis copiis Ragnoualdum Ducem Aquitaniæ prælio fundit fugátque, Petragoricum peruadit, exactóque ab oppidanis fidei ſacramento, Aginnum pergit, Ragnoualdi vxor auditâ clade viri, ſentiens Aginnum victori obuiam patere, tutelæ cauſâ confugit in baſilicam S. Capraſij Martyris Aginnenſis, vnde erepta, & rebus ſpoliata, datis fideiuſſoribus pro ſecuritate Toloſam deducitur, & ibi in baſilica S. Saturnini præſidij cauſâ conſedit: Inde Deſiderius Dux cunctas ciuitates quæ in Aquitania iuris Guntrani

erant Chilperici potestati subiecit, Gregorius Turonens. Aimoin. Blaudastes verò vnus è ducibus Chilperici, Vascones bello tentauit infeliciter, maximam enim copiarum partem in hoc bello amisit, idem Gregorius. *Blaudastes verò Dux abiit, maximamque partem exercitus sui amisit.* Blaudastem in hoc bello cecidisse refert Hildebrandus Fredegarius *Blaudastis Dux in Vasconia obiit, maximámque partem exercitus sui amisit* & eum secutus Aimon. *Baudastis Dux cum maxima sui exercitus parte in VVasconia periit*, tamen reclamat fides Gregorij Turonensis, qui ea ætate scripsit, & multa post hanc expeditionem à Bladaste gesta narrat. Hoc loco Vasconiæ nomine, intellige antiquam Vasconiam quæ fuit posita in saltu Pyreneo, nec enim possis accipere de ea parte Aquitaniæ quæ Pyreneis subiacet, & Nouempopulania dicta est, quia eâ tempestate adhuc erat in potestate Regum Francorum, vt constat ex variis locis Gregorij Turonensis, & eadem Nouempopulaniæ nomen retinebat. Testis idem Gregorius Turonens. *Maxime tunc Nouempopulanæ geminæque Aquitaniæ vrbes, ab hac tempestate depopulatæ sunt*, nec prius eadem dicta est Vasconia, quàm Vascones è iugis Pyrenei in ea consederint, quod contigisse puto inclinante priori regum stirpe.

Lib. 6. c. 12. Lib. 5. c. 39. Cap 77. Lib. 3. c. 39. Lib. 6. c. 31. lib. 7. cap. 34. lib 8. cap. 38. Lib. 2. c. 25.

Eodem anno lupi Burdegalam vrbem sinè vllo metu ingressi canes deuorarunt, Gregor. Turon. Sigebertus Gemblacensis hoc refert ad annum DLXXXII. Lib. 6. c. 21.

Eodem etiam anno Vasatensis ciuitas, incendio arsit, nec flamma pepercit sacris ædibus, tamen ministeria, id est sacra vasa igne erepta sunt. Gregor. Turonens. Lib. 6. c. 21.

Eodem anno Chilpericus peruasis Aquitaniæ vrbibus, quæ erant ditionis Guntrani, nouos Comites imponit, & vectigalia fisco suo inferri iubet, Gregor. Lib.6.c.22. Turonens. *Rex igitur peruasis Chilpericus ciuitatibus fratris sui, nouos Comites ordinat, & cuncta iubet sibi vrbium tributa deferri.*

Sub id tempus tabellarij duo à Nonnichio Lemouicensi Comite capti, qui litteras Charterij Petragoricensis Episcopi nomine scriptas deferebant, quibus continebatur grauis querela, se è cœlo deportatum ad inferos, hoc significans quod è manu Guntrani fuisset translatus in regnum Chilperici. Tabellariis cum litteris sub tutiori custodia ad Regem perductis, Charterius Episcopus euocatur, interrogatus negat litteras à se missas, tabellarij eadem re à se quæsita fatentur se litteras accepisse à Frontonio Diacono. Diaconus coram iussus sistere, affirmat se eas litteras dictasse iubente Episcopo. Episcopus negat & Diaconum sibi infensum his artibus vsum proclamat, quo Episcopatu amoueretur. His auditis Rex Episcopum honestè missum fecit, eius precibus se commendans, & idem deprecatus à Diacono. Duobus post mensibus Nonnichius Comes doli artifex, sanguine percussus interiit, résque eius, quia sine hærede, absque liberis decesserat, in plures Principis beneficio collatæ. Gregor. Turonens. Aimoin.

Lib.6.c.22.
Lib.3.c.49.

CAPVT XI.

Disciola Virgo neptis B. Saluij Episcopi Albigensis, Auennio obsessa à Guntrano Duce cum copiis Aruernorum & Vellaunorum, Bellum Aquitanicum. Biturica obsessa. Magdunum alias Meglodense vel Mediolanense castrum Lues inguinaria apud Albigenses. Virgo Deo dicata in Monasterio S. Radegundis nata Chilperici respuit nuptias Reccaredi Regis Gothorum, Malefica mulieres vna cum Mummolo Burdegalensi damnatæ, quod Chilperici natum necassent, quo Mummolo vitam producerent. Lupentius Abbas Mimatensis eius martyrium scelere Innocentij Comitis Gabalorum, Sulpitius Bituricensis Episcopus Remigij successor. Theodosij Rutenensis Episcopi obitus. Innocentius ex Comite Gabalorum ei succedit in Episcopatu. Synodus Prouincialis de parochiis Cadurcinis, Vrsicinus Cadurcensis Episcopus, Saluij Albigensis Episcopi obitus.

ANNO DLXXXVI. è viuis excessit Disciola virgo, Saluij Episcopi Albigensis neptis, velata in Mo-

Lib.5.c.24. nasterio Radegundis apud Pictauos. Gregor. Turonens.

Eodem anno cùm Mummolus à Guntrani Regis fide lapsus, Auennionensem vrbem occupasset, Guntranus Dux comparatis copiis Aruernorum, & Vellaunorum Auenionem obsidione tentauit, sed in cassum. Gregor. Turon. *At ille adsumptis secum Aruernis atque Vellaunis Auenionem abiit*, &c. (Lib.6.c.26.)

Eodem anno Chilpericus pacto fœdere cum Childeberto nepote, aduersus Guntranum, Berulfum Ducem ablegat in Aquitaniam cum iustis copiis, Berulfus Dux cum manu Turonum Pictonum, Andium, & Nannetum, simul & Desiderius Dux Tolosæ, & Bladastes Dux coniunctis copiis prouincialibus Bituricam vrbem quæ erat ditionis Guntrani, vt pote primaria Regni Aquitanici obsidione circumuallant. Bituriges cum quindecim milium copiis, Desiderio occurrunt apud Magdunum quod Meglodense castrum vocat Gregorius Turonens. Aimonius olim castrum Mediolanense, postea Magdunum, populares *Meun en Berry*. Magna vtrinque strage prœlium commissum, Guntranus ipse, copiis admotis vt obsidionem solueret, Chilperici copias magna ex parte fudit, rebus in hoc discrimine positis, pax inter Germanos per Legatos componitur, quo pacto Bituriges obsidione liberati. Chilpericus cum militem prædis abstinere nequiret, Rothomagensem Comitem gladio percussit, quo exemplo cæteri coërciti. Hæc Gregor. Turonens. (Lib. 6. cap. 31 & 32. Lib.3. c.50. Lib.6.c.31. Lib.3.c.50.)

Anno DLXXXVII. Albigensis ciuitas lue inguinariâ maxime laborauit. Gregor. Turon. (Lib.6 c.33.)

Eodem anno Chilpericus cum Reccaredo VVisigothorum Regi Ingundem filiam ex Fredegundè susceptam nuptiis despondisset, mutato consilio aliam quæ nata erat ex Andouera, & apud Radegundem professa in Monasterio Pictauiensi in eius locum submittere voluit, sed virgo acriter restitit, maximè adnitente Radegunde, nefarium esse virginem semel Deo dicatam carnalibus nuptiis fœdari. Gregor. Turonensis. Lib. 6. c. 34.

Eodem anno Mummolus Dux patriâ Burdegalensis apud Chilpericum reus factus, quòd tenerum eius natum maleficis artibus necasset, hanc ob causam captæ maleficæ mulieres, quæ tormentis subditæ, se quamplures, & inter cæteros regium puerum sortibus sustulisse confessæ sunt, quò Mummolo vitam producerent, alienæ salutis damno, quô confesso vltimo supplicio affectæ sunt. Mummolus veritatis quærendæ causa tormentis subiectus, hoc vnum confessus, se ab his mulierculis accepisse vnguenta & potiones, quo regiam sibi gratiam conciliaret. Mummolus morte damnatus, cùm iam gladius ceruici immineret, à Fredegunde vitâ donatus, & vltimo supplicio in exilium commutato, Burdegalam rebus omnibus in fiscum actis relegatus, eò infelicior quòd in patria exulare cogeretur, sed vix eo peruenit, cùm exilium morte finiuit, Gregor. Turonens. Lib. 6. c. 35.

Eodem quoque anno Lupentius Abbas Basilicæ S. Priuati Martyris, Mimate Gabalorum, ab Innocentio huiusce ciuitatis Comite accusatus apud Brunichildem Reginam, quòd eius famæ oblocutus esset, causâ cognita, cùm innoxius inuentus esset, missus

factus eſt, ſed in itinere à Comite interceptus,& Ponticonem ſeu Pontigonem quæ erat villa fiſcalis perductus, multis cruciatibus affectus & rurſum dimiſſus cum ad Axonam amnem perueniſſet irruente in eum Comite capite cæſus, caput in culeum miſſum, in amnem proiectum, vt & ipſum truncum corpus,quod paucis poſt diebus cum è profundo fluminis emerſiſſet,à paſtoribus collectum, quibus incertis hærentibus, cuiuſnam eſſet corpus, ſublato per aquilam è flumine culeo, caput deciſum in eo inuentum, & ſimul cum trunco corpore ſepultum: nec latuit gloria martyris,vili ceſpite tecta; fertur enim tumulus multâ luce ſubinde intermicante, & ægrorum curatione il-
Lib.6.c.37. luſtratus, autore Gregorio Turonenſ. eius memo-
In Martyrol. 11. Octobr. & ibi Molan. riam piè colit Eccleſia.Vſuardus: *in vrbe Gabalitana Sancti Lupentij Abbatis baſilica Sancti Priuati, & Martyris.*

Eodem anno vita migrauit Remigius Bituricenſis Epiſcopus, cuius poſt mortem major pars vrbis graui incendio arſit: poſt hæc multis de Epiſcopatu certantibus, & prelio quaſi ſub haſta licitantibus,his repulſis Sulpitius à Guntrano Rege prælatus, non ſinè graui deteſtatione labis ſimoniæ: *Non* inquit *principatus noſtri conſuetudo, ſacerdotium venundare ſub pretio; ſed nec veſtrum eum præmiis comparare, ne & nos turpis lucri infamiâ notemur, & vos mago Simoni comparemini.* Sulpitius hic fuit genere clariſſimus,è primis Senatoribus Galliarum, id eſt, ex familia Romana & ſenatoria eloquentiæ, & poëtices ſtudiis valde excultus Gre-
Lib.6.c.38. gor. Turonenſ. Aimoin. ineptè Martyrolog. Roman.
Lib.3.c.55. Ianuar.29. Sigonius, Galeſinus, Giſlenius, Demochares, & alij

eundem

eundem putant cum Seuero Sulpitio, auctore historiæ sacræ, quia temporum & ordinis ratio alium euincit, Seuerus Sulpitius fuit discipulus S. Martini, nec presbyteri ordinem excessit. Ab eo tempore Bituricensem sedem primam totius Aquitaniæ inscriptam fuisse testatur author vitæ Sulpitij *Ita vir sanctus Deo volente primam obtinuit Aquitaniæ sedem*, &c.

Eodem anno Theodosius Rutenorum Episcopus Dalmatij successor diem obiit; post cuius mortem de Episcopatu valde certatum, & inter hæc Ecclesia defensore destituta, rebus spoliata, ac fere exinanita. Transabodus Presbyter spe episcopatus repulsus, Innocentius Comes Gabalorum, fauente Brunichilde reginâ, in præmium sceleris Episcopus ordinatus. Innocentius Episcopali sede potitus confestim litem facessere cœpit Vrsicino Cadurcensi Episcopo, de finibus diœcesis, obtendens quasdam diœceses seu parrochias à Cadurcensi Ecclesia vsurpari: huius litis dirimendæ gratiâ aliquot post annis collecta synodus Prouincialis à Metropolitano: is erat Sulpitius Bituricensis Episcopus apud vrbem Aruernam, & in ea pacis causâ Ecclesia Rutenensis parrochias de quibus lis erat obtinuit, etsi non probaretur eas vllo tempore possedisse. Gregor. Turonensis. Lib. 6. c. 38.

Eodem anno Chilpericus cùm è venatu domum rediret, dolo Fredegundis & Landerici adulteri occisus, superstite & regni successore filiolo Clothario II. Gregor. Turonens. Aimon. Lib. 6. c. vlt. Lib. 3. c. 59.

Hoc anno quoque vitâ decessit Saluius Albigensis Episcopus vitæ sanctitate, & miraculis clarus Gregor. Turonens. Lib. 7. c. 1.

I

CAPVT XII.

Gundobaldus Rex salutatus & scuto impositus apud Briuam Curretiam vicum Lemouicum. In scutum leuatio ritus solennis regiæ promotionis. Ragnoualdus Dux Aquitaniæ. Basilica S. Martini Briuatensis igni cremata, & à Ferreolo Lemouicensi Episcopo instaurata. Aquitaniæ proceres maxime Episcopi Gundobaldi partes secuti, Meroueus Pictauensis Episcopus. Legati Gundobaldi flagellis cæsi, & in vincula trusi, Bertramnus Burdegalensis Episcopus. Syri negociatores in Gallia & Aquitania Faustinianus Aquensis Episcopus designatus à Gundobaldo, idemque ordinatus à Palladio Santonensi, & Oreste Vasatensi, Bertramno Burdegalensi Metropolitano consecrationis munus respuente. Legati à Gundobaldo missi ad Guntranum male accepti, Guntranus Childebertum nepotem adoptat in filium per hastæ traditionem.

NNO DLXXXVIII. Gundobaldus, qui se Clotharij senioris filium iactitabat, solicitatis & in partes suas adductis Guntrano,

Boſonè, Mummolo Patricio, & Deſiderio Duce Toloſano, infeſtis copiis Aquitaniam irrumpit, & apud Briuam Curretiam vicum Lemouicum, vbi habentur reliquiæ S. Martini, diſcipuli Martini Turonenſis Epiſcopi Regis nomen aſſumit, & ſolemniter more gentis ſcuto impoſitus, humeris militum circum caſtra deuehitur, ſed inauſpicatò, cùm enim iam tertiùm caſtra circumageretur, è ſcuto lapſus in terram corruit, vix manibus circumſtantium ſuſtentatus. Gregor. Turonenſ. Aimoin. Hoc more Brinio Dux Lib. 7. c. 10. Caninefatum ſcuto impoſitus. Tacit. *Impoſitúſque ſcuto more gentis, & ſuſtinentium humeris vibratus, Dux diligitur*, & Iulianus quoque in Gallia militari tumultu ſcuto impoſitus, & Imperator ſalutatus. Ammian. Lib. 3. c. 61. 4. hiſtor. Lib. 10. *Impoſitúſque ſcuto pedeſtri & ſublatius eminens, populo ſilente Auguſtus renunciatur*: de quo meminit & Libanius in panegyrico Iuliano dicto ὁ μακαρίας ἀσπίδος Or. 4. tom. 2. ἣ τὸν τῆς ἀναῤῥήσεως ἐδέξατο νόμον. *ô felix ſcutum quod renunciationis legem accepit*: Iuſtinum ſcuto impoſitum imperium ſuſcepiſſe narrat & Corippus. De laudib. Iuſtin. lib. 1.

Quatuor ingentem clypeis ſublimius orbem
Adtollunt lecti iuuenes, manibuſque leuatus
Ipſe miniſtrorum ſupra ſtetit

Temporibus Iuſtiniani graui ſeditione motâ Conſtantinopoli Hypatius ſcuto impoſitus, & Auguſtus conſalutatus Zonaras ἐντεῦθεν εἰς τὴν ἀγορὰν διαθέοντες In Iuſtinian. ἕτερον βασιλέα ἑαυτοῖς ἐβουλεύσαντο προχειρίσασθαι, καί τινα συγγενῆ τοῦ βασιλέως Ἀναστασίου περισχόντες Ὑπάτιον, πῆ μὲν ἄκοντα, πῆ δὲ καὶ πεπεισμένον εἰς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου φόρον ἀπάγουσι, καὶ ἐπ' ἀσπίδος αὐτὸν μετάρσιον ἄραντες, ἀναγορεύουσι βασιλέα. Deinde

in foro discursantes de alio Imperatore creando delibera-runt, & quendam Imperatoris Anastasij cognatum Hypatium nacti partim inuitum, partim etiam persuasum in magni Constantini forum adducunt, atque clypeo in sublime elatum Imperatorem consalutant, sic Reges Gothorum lecti per arma & scuto impositionem, felici omine per arma quæsito. Hoc ritu se designatum significat Vitigis Rex Gothorum apud Cassiodorum. *Indicamus parentes nostros Gothos inter procinctuales gladios more maiorum scutorum supposito, regalem nobis contulisse præstante Deo dignitatem, vt honorem arma darent, cui bella opinionem pepererant, non enim in cubilibus angustis, sed in campis latè patentibus, electum me esse noueritis, nec inter blandientium delicata colloquia, sed tubis concrepantibus sum quæsitus.*

Lib. 10 c. 31.

Eodem anno Ragnoualdus Dux Aquitaniæ Legatus in Hispaniam à Guntrano Rege, à legatione rediit, & vxorem quæ præsidij causâ latebat in basilica Sancti Saturnini Tolosæ, vt supra scriptum est, simul & bona sua recepit. Gregor. Turonens.

Lib. 7. c. 10.

Hoc anno Basilica S. Martini apud Briuam vicum Lemouicum iniecto igne à Gundobaldi militibus incendio consumpta est, ita vt altaria & columnæ quæ vario marmore distinctæ erant, penitus dissoluerentur: sed hæc ædes eadem forma & elegantia instaurata à Ferreolo Lemouicensi Episcopo. Gregorius Turonensis.

Lib. 7. c. 10. v. eund. de glor Confess. cap. 80.

Vniuersi fere Aquitani, & quod exemplo fœdius Aquitaniæ Episcopi Gundobaldi partes secuti: inter hos stetere in primis Pictauienses, cum Merouco suo Episcopo. Hac de re indignatus Guntranus, primùm

copias mouit in Pictauienses. Hi priùs per Legatos tentati vt in regiam fidem redirent, sed Legatis duriùs acceptis à Merouco Episcopo, totus ager Pictauiensis latè igni, ferróque vastatus; tandem his metu consternatis vrbs deditione recepta. Meroueus Episcopus cùm à militibus regiis, quasi author seditionis obseruaretur, comminuto calice aureo, & numo cuso, se & plebem redemit. Gregorius Turonens. Aimoin. Lib. 7. c. 24. Lib. 3. c. 67.

Gundobaldus cùm instructis copiis pergeret in fines Pictonum vrbem occupaturus, audiens eam à Guntrano receptam esse, in fines Engolismensium diuertit, & eos fidei sacramento sibi obligauit, potiores muneribus sibi conciliauit; inde Petragorios adiit, Episcopum male multauit, quòd ab eo vltrò susceptus non fuisset. Inde conuerso itinere ad Tolosam vrbem, Magnulfum Episcopum per legatos solicitauit vt vrbem traderet, ille fortiter obsistere, & ciues ad obsequium Guntrani Regis adhortari, & ignoti hominis imperium detestari: His verbis Tolosani accensi ad defensionem vrbis sese accinxerunt, sed accedente Gundobaldo cum magnis copiis animis lapsi, eum susceperunt. gregor. Turon. Aimon. Llib. 7. c. 26. Lib. 3. c. 67.

Pictonibus ad obsequium reuocatis, Guntrani Duces cum omnibus copiis ad Doroniam flumen vsque progressi, vbi castra posuere, certiores facti Gundobaldi copias, in diem augeri, iam ei coniuncti erant Desiderius Dux Tolosæ, Bladastes Dux, & VVaddo Maior domus Riguntis Reginæ & Sagittarius Episcopus Vapincensis, qui sponsionem de Tolosano episcopatu iam ab eo elicuerat, & Mummolus Patricius.

Lib 7. c 88. Lib. 3. c. 68. Gregor. Turonenſ. Aimon.

Gundobaldus ſentiens Guntrani copias propiùs accedere, ad amicos circumquaque mittit legatos, è quibus vnus erat Abbas Cadurcenſis, hi intercepti cum litteris obſignatis, tabellis ligneis cera oblitis in conſpectum Guntrani Regis adducti flagellis grauiter Lib. 7. c. 30. Lib. 3. c. 67. cæſi, & in vincula truſi. Gregor. Tur. Aimoin.

Gundobaldus legatorum iniuriâ nihil deterritus Burdegalam petit, vbi à Bertramno Epiſcopo amicè ſuſceptus, dum ibi verſaretur ſacra lipſana Sergij Martyris ſubripuit è manibus Syri negotiatoris, qui eas ſummo cultu, & veneratione apud ſe habebat, Gre- Lib. 7. c. 31. gor. Turonenſ. Ne mireris Syrum negociatorem in Gallia, Syri iam olim negotiabantur per vniuerſas prouincias orbis Romani. Hieronymns in epiſt. ad Lætam. *negotiatoribus & auidiſſimis mortalium Syris.* Cap. 27. & idem in Ezechiel. in illa verba *Syrus negotiator tuus; vſque autem permanet in Syris ingenitus negotiationis ardor, qui per totum mundum lucri cupiditate diſcurrunt, & tantam mercandi habent veſaniam, vt occupato nunc orbe Romano, inter gladios, & miſerorum neces quærant diuitias, & paupertatem periculis fugiant ſtudio lucri, ad extremas occidentis oras*, in Gallias vſque penetrarunt Syri negotiatores. Gregor. Turonenſ. hoc loco, *Interea proditus ab Epiſcopo Bertchramno Eufron negociator*, & mox ait: *ergo Epiſcopus eſt hic quidam Syrus,* Lib. 10 c. 26 *Eufron nomine*, & idem alio loco. *Ragnemodus quoque Pariſiacæ vrbis Epiſcopus obiit, Euſebius quidam negociator, genere Syrus, datis multis muneribus, in locum eius ſubrogatus eſt.*

Aquenſi ſede tum vacante morte Epiſcopi, Gun-

dobaldus, ne quid regij apicis intentatum relinqueret, Faustinianum Aquensem Episcopum ordinari curauit, amoto Nicetio germano Rustici Vicoiuliensis Episcopi, qui iam Chilperici præcepto sublectus erat. Bertramnus Metropolitanus ob ægritudinem oculorum, vel metum futuri casus, ordinationis officium reiecit in Palladium Santonensem, & Orestem Vasatensem, qui eum ordinarunt. Gregor. Turonens. Lib. 7. c. 31.

Gundobaldus quo iusto bello contendere videretur, Legatos sacris virgulis adornatos, more patrio, mittit ad Guntranum Regem, & per eos deposcit partem Regni ex lege Francorum, Aquitanos omnes in se consentire gloriatur. Legati spreto iure gentium tormentis subditi vi quæstionis multa de Gundobaldi consiliis, eiusdémque sociis aperuerunt, & inter cætera indicarunt Riguntem filiam Chilperici, quæ præsidij causâ stabat in Basilica S. Mariæ Tolosæ, & Magnulfum Episcopum Tolosanum vrbe pulsos Gregor. Turonens. Aimoin. Lib. 7. c. 31. Lib. 3. c. 69.

Guntranus quo facilius Gundobaldum armis compesceret cum Childeberto nepote pacto fœdere coniungitur, & cum liberis careret eum sibi adoptat in filium, & hæredem per hastæ traditionem, & vniuersa ei restituit, quæ de Sigiberti ipsius patris regno tenebat. Gregor. Turonens. Aimoin. Lib. 7. c. 37. Lib. 3. c. 69.

Capvt XIII.

Gundobaldus Conuenarum vrbem occupat, Aginnensis pagus vastatur à Guntrani militibus, Basilica S. Vincentij martyris in suburbano Aginnensi igni crematur, Conuenarum vrbs obsidione oppugnatur, Gundobaldus à suis deditur Oldoni Comiti Bituricensi & Bosoni, à quibus idem ferro necatus. Conuenarum vrbs diruta, & igni succensa Non respondentes ad delectum multati, Bertramnus Burdegalensis, & Palladius Santonensis ægre cum Guntrano in gratiam redeunt. Garacharius seu Galactorius Comes Burdegalensis. Synodus Matisconensis II. in Episcopos Aquitaniæ, Vrsicinus Cadurcensis Episcopus suspensus in triennium in hac synodo.

Imminentibvs copiis Guntrani Desiderius Dux Tolosæ à Gundobaldo discedit, Gundobaldus superato Garumna flumine vrbem Conuenarum occupat eam annonæ copia munitam nactus, & quo tutiùs vrbem in potestate haberet, Episcopum, & oppidanos pellit, Gergor. Turon. Aimoin.

Lib 7. c.34. Lib. 3. c.70.

Guntrani copiæ natatu superato Garumna flumine Aginnensem

Aginnensem pagum armis latè vastant, & Basilicam S. Vincentij martyris in eadem regione positam, in suburbano Aginnensis vrbis, vbi martyr sacrum agonem exantlauit, iniecto igne comburunt, non impune; sacrilegi enim alij igne sacro periere, alij à dæmone correpti, alij propriis manibus mortem sibi consciuere. Gregorius Turonens. Aimoin. Lib. 7 c. 35. Lib. de glor. Mart. c. 105. Lib. 3. c. 71.

Leudegisilus præfectus exercitus Guntrani, superato garumna flumine Conuenarum vrbem obsidione oppugnat; sed vrbem viris & annonæ copiâ instructam aliter quàm diutinâ obsidione capi posse desperans, Mummolum per secretiores nuntios compellat, vt in fidem cum Rege redeat, veniam pro eius capite à principe sese impetraturum sperare iubet, aut saltem incolumen missum iri. Mummolus communicato consilio cum Sagittario, Cariulfo, VVaddone; iam enim Bladastes clanculum abierat, cum his consentit in Gundobaldi deditionem, depacto salutis suæ præmio, omnes vno impetu irruunt in Gundobaldum, & apprehensum vinctum tradunt Olloni Comiti Bituricensi & Bosoni, qui eum haud procul muris vrbis eductum ferro necarunt, corpus per castra tractum, fune pedibus illigatum, coruis & canibus præda iacuit: Mummolus, & Sagittarius irritâ pacti fide occisi, Desiderius & Bladastes, salui euasere. Gregor. Turon. Aimoin. Lib. 7. c. 38. Lib. 3. c. 71.

Post Gundobaldi deditionem vrbs Conuenarum direpta & iniecto igne concremata, nec ipsis sacris ædibus pepercit flamma; oppidani passim trucidati, etiam clerici ad aras cæsi Gregor. Turonens. Eadem vrbs posteà è ruinis surrexit, & S. Bertramni Episcopi

nomen, & patrocinium aſſumpſit.

Bello Gundobaldi nece extincto, clientes regij quotquot ad delectum vocati non reſponderant, grauiter multati, & multi ex his qui tutelæ causâ confugerant in baſilicam S. Martini, quæ eſt in pago Bituricenſi à pueris Ollonis Comitis Bituricenſis rebus
Lib 7. c. 41. ſuis ſpoliati. Gregor. Turon.

Eadem de cauſa Guntranus valde exarſit in Bertramnum Burdegalenſem Epiſcopum, & Palladium Santonenſem, quòd Gundobaldo ſe coniunxiſſent, & eius metu Fauſtinianus Aquenſis Epiſcopus ordinatus eſſet, & vix placatus regias ad epulas eos admiſit. Bertramno maximè ſuccenſuit quòd ei cognationis vinculo coniunctus eſſet: is enim natus erat matre
Gregor. Turon. lib. 9. cap 33. Ingeltrude filia Clotharij I. dein conuerſus ad Nicacium Epiſcopum Auxitanum, & Antidium Epiſcopum Aginnenſem eos interpellauit, vt edicerent quæ nam ab his pro Eccleſiæ vtilitate, & regni ſoſpitate geſta eſſent. Guntrano è venatu redeunti à Gregorio Turonenſi Epiſcopo oblati Garacharius Comes Burdegalenſis, & Bladaſtes Dux partium Gundobaldi Principes, qui eo ſublato, ſecuritatis causâ in Baſilicam S. Martini Turonenſis confugerant, hi durioribus verbis primum à Rege accepti, doli & periuria eis exprobata, eiſdem ſæpiùs vulpecularum nomine dehoneſtatis: tandem intercedente Gregorio gratiæ Principis,
Lib. 8. c. 2. boniſque reſtituti. Gregor. Turonenſ. Garacharius iſte idem qui Galactorius quem à Guntrano Rege Co-
Lib. 7. c. vlt. mitem Burdegalenſem creatum indicauit Fortunatus in Elegiaco carmine, cuius inſcriptio eſt ad Galactorium Comitem.

Sæpius optaram fieri me remige nautam
Cursibus vndifragis, vt ratis iret aquis;
Flatibus aut rapidis per dorsa Garumnica ferrer
Burdegalense petens, vt celer actus iter.
Veláque fluctiuagum traherent Aquilone secundo,
Me quoque littoreo redderet aura sinu.
Quæ pius Antistes sacra Gundegisilus offert
Culmine pro populi, qua micat ara Dei.
Tu quoque qui resides meritis Comes ample serenis
Care Galactori sedula cura mihi.
Cui rite excellens rex Guntheramus honores
Maius adhuc debet, qui tibi magna dedit

& mox,

Cúmque domo sociis Antistite, coniuge natis
Viue Comes, cui sint iura regenda ducis.

Garacharium, siue mauis galactorium etiam post casum Gundobaldi comitatu Burdegalensi functum, indicat Fortunatus hoc loco, quòd in eo peruenisse ad tempora, quibus Gundegisilus Bertramni successor Burdegalensem cathedram tenebat; significet. Cuius meriti & dignitatis idem fuerit testificatur Fortunatus cùm Comiti optat Ducatum, quod est culmen dignitatum: repetitis etiam votis alio carmine ad eundem. Lib. 10. c. 21.

Venisti tandem quòd debebaris amice
Ante Comes merito, quàm datus esset honor
Burdigalensis eras, & cum defensor amator
Dignus habebaris, hæc duo digna regens.
Iudicio Regis valuisti crescere iudex
Famáque quod meruit, regia lingua dedit
Debet & ipsa potens, vt adhuc bene crescere possis

Præſtet vt arma Ducis, qui tibi reſtat apex.

Die Dominico, cùm Palladius Santonenſis Epiſcopus à Coëpiſcopis inuitatus ſacra inchoaſſet, coram Guntrano Rege, Rex commotus, quòd non ferret hominem ſibi infenſum, & vix placatus ab Epiſcopis, dicentibus ſe eum apud Regem conciliatum ratos, quòd regiis epulis adhibitus fuiſſet, ab eo ſacra audi-
Lib.8 c. 7. uit. Gregor. Turon.

Eodem anno in Bertramnum Burdegalenſem, & alios Epiſcopos Aquitaniæ indicta Synodus Matiſconenſis II. quâ in eos ius diceretur de crimine conſpirationis in Principem. Interim Bertramnus & Palladius miſſi, datis fideiuſſoribus, ſe ad diem præſto futuros, ad Synodum, cauſæ ſuæ dicendæ cauſa, Synodum conuenire iuſſum, ad decimum Kalendas menſis noni, qui eſt Nouembris, hinc anno decurrente à
Lib.8.c.7. menſe Martio. Gregor. Turon.

Coactâ ſynodo, eius iudicio Fauſtinianus, qui iuſſu Gundobaldi, dum eius res ſtetit, Aquenſis Epiſcopus ordinatus fuerat, Epiſcopatu amotus, Bertramnus verò, Palladius, & Oreſtes ipſius ordinatores, iuſſi in pœnam tumultuariæ ordinationis, eum per vices alere, & quo ad viueret centenos aureos ei penſitare, alimoniæ cauſa, & Nicetius qui priùs à Chilperico Aquenſis Epiſcopus deſignatus fuerat Epiſcopatus
Lib 8.c.20. apice potitus eſt. Gregor. Turonenſ.

In eadem Synodo Vrſicinus, vel Vrſinus, vt habetur in ſubſcriptionibus Concilij, Epiſcopus Cadurcenſis, publicè confeſſus ſe Gundobaldum ſuſcepiſſe, ab Epiſcopali officio in triennium ſuſpenſus eſt, & delicti penitentiam agere iuſſus, ita vt per id tempus

capillum & barbam submitteret, vino & carne abstineret, Missas celebrare, clericos ordinare, & cetera quæ sunt episcopalis ordinis defungi non valeret, res tamen Ecclesiæ administraret, Gregor. Turonens. Lib.8.c.20.
Vrsicinus Cadurcensis Episcopus excommunicatur, pro eo quod Gundebaldũ excepisse publice est confessus, accepto huiusmodi placito, vt pœnitentiam tribus annis agens, neque capillum, neque barbam tonderet, vino & carnibus abstineret, missas celebrare, clericos ordinare, ecclesiasque & chrisma benedicere, eulogias dare penitus non auderet: vtilitas tamen Ecclesiæ per eius ordinationem, sicut solita est omnino exerceretur.

Huic synodo interfuere & subscripsere quamplures Episcopi Aquitaniæ, inter eos Sulpitius Episcopus Bituricensis, Bertechramnus, siue Bertramnus Burdegalensis, Amelius Bigoritanus, Antidius Agennensis, Carterius Petragoricensis, Faustus Ausciensis, Ferreolus Lemouicensis, Lucerius Oloronensis, Nicasius Auxitanus, Orestes Vasatensis, Palladius Santonensis, Rusticus Vicoiuliensis, Rufinus Conuenensis, Vrsinus qui gregorio Turonensi Vrsicinus Cadurcensis, Laban Elusensis: Mireris Bertramnum, Palladium, Orestem, & Vrsicinum qui in hac synodo damnati sunt, subscripsisse inter Patres, & Vrsicini subscriptione mouetur Auctor Episcoporum Cadurcensium, vt dubitare audeat de ipsius damnatione: sed cùm fides gregorij Turonensis omnem suspicionem explodat, vix aliud dici potest, quàm Episcopos damnatos post iudicium de se latum, per gratiam admissos in synodum, & cum aliis statuisse de his quæ ad disciplinam Ecclesiæ emendandam pertinerent, & Concilij canones, qui

extant composuisse, ex quo gestis Concilij subscribere potuere, vel id euenit errore librarij, qui Vrsini & aliorum in eadem synodo damnatorum subscriptionem commiscuit subscriptionibus patrum synodi, quia inuenit Vrsicinum & alios subscripsisse gestis Synodi contra se editis; Episcopi enim damnati compellebantur subscribere sententiæ synodi aduersùm se prolatæ.

CAPVT XIV.

S. Aredius Lemouicensis fundator primúsque Abbas Attani Monasterij in finibus Lemouicum. Nicetius Comes Aruernensis & post eum Eulalius, idem Nicetius Dux Aruernorum Rutenorum, & Vcetiorum. Laban Elusensis Episcopus, & post eum Desiderius. Bertramno Burdegalensi Episcopo succeßit Gundegisilus ex Comite Santonico. Faustus Auscienßis Episcopus, & post eum Fabius, Ennodius Dux Turonum & Pictonum, Desideratus Albigensis Episcopus. Tetradia vxor Eulalij Comitis Aruernensis adultera. Guntrani expeditio in Gothos, Septimaniæ incubatores. Terentiolus Comes Lemouicensis. Caput arietis castrum in pago Tolosano. Vgernum castrum Arelatense.

Ac tempeſtate vitæ ſanctitate, & miraculis claruit, Aredius Abbas. Hic patriâ Lemouicenſis clariſſimis ortus parentibus Gregor. Turonenſ. *Lemouicinæ vrbis incola fuit, non mediocribus regionis ſuæ ortus parentibus, ſed valde ingenuus,* ingenuos ea ætas vocabat, viros genere nobiles, quod eſſent liberi à vectigalibus idem Turonenſis: *Ipſe enim cum Mummolo præfecto, multos de Francis, qui tempore Childeberti Regis ſenioris ingenui fuerant, publico tributo ſubegit.* Sic ingenua mulier pro nobili apud Innocent. III. quandoque ingenuus diſtinguitur à nobili, eodem tamen iure cenſetur quo nobilis, in forma purgationis canonicæ. Conc. Tribürienſ. *Nobilis homo, vel ingenuus, ſi in Synodo accuſatur, & negauerit, cum duodecim ingenuis ſe expurget.*

Lib. 10. c. 29.

Lib. 7. hiſt. cap. 15.

Cap. innocuit de elect.

Can nobilis. 2. q. 5 c. 1. de purg. Canon.

Aredio mater Pelagia, de patris nomine ſiluit Gregorius, Hic puer educatus inter Palatinos apud Theodebertum Regem, & à Nicetio Treuirenſi Epiſcopo, cognitâ eius optima indole ſuſceptus, pietate & ſacris litteris inſtitutus, ac demum in clericum ordinatus: Redux in patriam in fundo proprio Attano nomine cœnobium fundauit, & ex familia propria, Monachos impoſuit. Idem Turonenſ. *Quid plura conſtruxit templa Dei in honore Sanctorum, expediitque eorum pignora, ex familia propria tonſuratos inſtituit Monachos, cœnobiumque fundauit, in quo non modo Caſſiani, verum etiam Baſilij, & reliquorum Abbatum, qui Monaſterialem vitam inſtituerunt, celebrantur regulæ.* Idem primus Abbas fuit Monaſterij à ſe fundati, quod de fundatoris

Loc. cit.

nomine, hodie dicitur *S. Trier.* Ad Aredium Abbatem Carmen scripsit Fortunatus. Hoc anno Aredius cùm ad sepulchrum S. Martini Turonensis pietatis causa profectus, puluerem è sepulchro Diui tulisset in cistula conditum, & discipuli collo appensum puluis in tantùm adauctus est, vt non modò arculam impleret, verùm etiam per commissuras effluerет, vt narrat Gregorius Turonens. eius fide & testimonio vitam Nicetij Treuirensis Episcopi se scripsisse testatur idem Turonensis de vitis Patrum, cap. XVII. apud Surium. Multa de eodem narrat memoratu digna idem Turonensis aliis locis. Ineptè eum inter viros illustres ordinis S. Benedicti locat Trithemius nec enim propriam habuit regulam Benedicti; sed Gregorio Turonensi dicitur non modò Cassiani, sed & Basilij, & aliorum patrum regularis vitæ autorum regulas coluisse.

Lib. 5. c. 20. Lib. 8. c. 15. Tom. 5. 1. Octobr. De glor. Confess. cap. 9. & 109. Lib. 3. de vir. Illustr. ord. S. Benedict. c. 34.

Sub hoc tempus Nicetius Comes Aruernensis Comitatu amotus, cui successit Eulalius. Nicecius verò ne priuatus remaneret, Ducatum Aruernæ, Rutenæ, & Vcetiæ Ciuitatum à Childeberto Rege impetrauit, oblatis eo nomine luculentioribus xeniis. Hic annis iunior, sed consilio maturior, præfecturam optimè gessit, & Prouinciam pacatam habuit. Gregor. Turonens.

Lib. 8. c. 18.

Eodem anno Guntranus Boso occisus, quòd Brunichildis famæ obtrectasset, & eius morte quæ in finibus Aruernorum è fisco tenebat beneficio principis, in fiscum rediere. Gregor. Turon.

Lib. 8. c. 21.

Eodem anno Laban Elusensis Episcopus vitâ excessit, in cuius locum Desiderius ex laïco successit, nutu

Guntrani

Guntrani Regis, qui auro corruptus, insuper habuit religionem iurisiurandi antè præstiti, sese quempiam ex laicorum numero in Episcopum non ordinaturum. Gregor. Turonens. Lib. 8. c. 22.

Eodem anno Bertramnus Burdegalensis Episcopus, è Matisconensi synodo domum regressus, febre tentatus, accitóque VValdone Diacono, eum sibi successorem designauit, eiusque arbitrio conditiones, id est dispositionem testamenti sui, & piarum erotionum reliquit. VValdo consensu plebis fidentior Guntranum Regem adiit; sed eo repulso, Gundegisilus cognomine Dodo, Comes Santonicus Regis præcepto in Burdegalensem Episcopum ordinatus. Gregor. Turonensis. Hic est Gundegisilus quem memorat Fortunatus in carmine supra laudato ad Galactorium Comitem. Lib. 8. c. 22. Lib 7. c. vlt.

E viuis sublato Bertramno Burdegalensi Episcopo, quamplures Clerici Santonicæ Diœceseos, qui ante Synodum Matisconensem cum Bertramno coïërant in Palladium suum Episcopum, & multa duriora in eum scripserant, à Palladio grauiter cæsi, & rebus sui, multati. gregor. Turon. Lib. 8. c. 22.

Eodem anno vitâ migrauit Faustus Ausciensis Episcopus & successorem nactus est Fabium. gregor. Turon. Hic est Faustus quem de basilica posita in honorem Sancti Martini impensè laudat Fortunatus. Lib. 8. c. 22. Lib. 1. c. 4.

Eodem anno Ennodius, Dux Turonibus, & Pictonibus impositus est, à Childeberto Rege: Berulfus qui antè iisdem præfuerat Ducis titulo, & Arnegisilus capti & rei facti de subreptis thesauris Sigeberti Regis, cùm in eo essent vt gladio ferirentur, interce-

dentibus Episcopis soluti sunt: sed quæ ablata fuerunt, apud fiscum manserunt. Gregor. Turon. De-
Lib. 8. c. 26. mortuo Saluio Albigensi Episcopo, hoc anno in eius
Lib. 8. c. 22. locum ordinatus est Desideratus. Gregor. Tur.

Eodem anno Desiderius Dux Tolosæ vnus è principibus partium Gundobaldi cum Antistio Aginnensi, & aliis Episcopis, & Aredio Abbate Lemouicensi ad Guntranum accessit, vixque ad conspectum Regis admissus, donec eò precibus antistitum victo, in gratiam
Lib. 8. c. 27. principis receptus est. Gregor. Turonens.

Eodem tempore Eulalius Comes Aruernensis conquestus est apud Childebertum Regem de Tetradia coniuge, quæ spreto ipsius toro, Desiderio Duci sese
Lib. 8. c. 27. & 45. coniunxerat, sed inultus & derisus recessit. Gregor. Turonens.

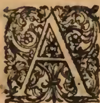
Eodem anno compositis rebus Aquitaniæ Guntramnus Rex, non ferens Septimaniam olim à Clodouco armis tentatam, diutiùs Gothorum in potestate manere, bellum comparauit in Gothos, in ea expeditione præsto fuere Bituriges, Santones, Petrocorij, Engolismenses singuli suis ordinibus per gentes, seu pagos more patrio dispositi, in eadem expeditione nauauit operam Nicetius Dux Aruernorum cum suis. Hoc bello Septimania à Francis latè vastata, eis patuit Carcasso oppidum, sed suborto inter oppidanos & milites tumultu, Terentiolus olim Comes Lemouicensis, lapide de muro percussus cecidit, cuius caput à corpore decisum, & in vrbem delatum trophæi in signum. Nemausus armis oppugnata sed in cassum, rebus infeliciter gestis expeditio soluta, Nicetius Dux multis prædis actis, & castro quodam præter fidem

direpto ad suos fines rediit. Reccaredus Rex Gothorum superatis Pyreneis pagum Tolosanum armis vastauit, castrum cui nomen Caput arietis cepit, nec non Vgernum castrum Arelatense. His auditis Guntranus amoto Calumnioso cognomine Aegilanis Leudegisilum Ducem Arelatensi Prouinciæ præposuit: sed & Nicetius Dux Aruernorum copias disposuit per vrbes regionis, præsidij causâ. Hæc Gregorius Turonensis ex quo rem malè gestam satis intelligere licet: sed si fides Isidoro insignis eo bello de Francis victoria à Gothis reportata, quam Gregorius magna ex parte dissimulauit. Lib. 8. c. 30. & 38.

Capvt XV.

Nicetius Aruernus, Massyliensis Prouinciæ Præfectus. Palladius Santonensis Episcopus eius stemma, & vitæ sanctitas, Is plures Ecclesias construit, & reliquias impetrat à Gregorio I. infelix bellum aduersus Gothos duce Desyderio. S. Radegundis obitus. Ennodius Dux Turonum & Pictonum, accipit & Ducatum Vici Iuliensis & Benarnæ vrbium, Vascones è Pyrenei iugis in Aquitaniæ plana descendunt, Bellum aduersus Vascones Austroualdo Duce, Vabrense castrum in Rutenis, pactio inter Guntranum & Childebertum de ea portione regni Chariberti, quæ

olim Sigeberto cesserat. Burdegala, Lemouicum, Cadurcum, Benarnum, Begorra Morganegiba nomine tradita Gailesuintæ & post eam Brunichildi, Brunichildis castrum in finibus Cadurcorum, sylua Lecenna in confinio Biturigum & Aruernorum, vbi amœna domus Brunichildis. Fronimius Bituricensis Agathensis Episcopus. Merouæus Pictauiensis Episcopus, eius cura agri Pictauiensis census emendatur, vnde secuta leuatio vectigalium.

NNO DXC. Nicetius Aruernus Massyliensis Prouinciæ, & cæterarum vrbium, quæ ad Childeberti ditionem in his partibus spectabant præfectus est ordinatus. Gregor. Turonens.

Lib. 8. c. 43. Hoc anno Palladius Santonensis Episcopus cum sub festum Paschæ è maris insula ad quam per dies quadragesimæ solennis ei fuit secessus orandi causâ, rediret ad Ecclesiam suam, ab Antistio reus factus, quòd Fredegundis nuncij cogitantes in Hispaniam, ab eo clam suscepti essent, & vix ei factâ potestate subeundi Ecclesiam suam, datis fideiussoribus se iudicio sisti post diem festum apud Guntranum Regem, emensis solemnibus Paschæ, Palladius vt crimen elueret stetit coram Rege, & Antistio nihil probante ad Ecclesiam suam redire iussus, dilatâ cognitione in tempus proximæ Synodi. Gregor. Turonens. Hic Palladius clarissimo ortus fuit stemmate, nempe ex genere

Lib. 8. c. 43.

diuitis Palladij. Idem Turonens. *Qua de causa Palladius Pontifex ciuitatis* (Santonicæ) *qui ex genere quondam diuitis Palladij descenderat, remouere ipsum summo à loco nitebatur studio*, &c. Idem pietatis studiis multùm commendatur, plures ecclesias suo sumptu ædificauit, Santonis Basilicam posuit D. Eutropio primo Santonum Episcopo, & reliquias martyris in eam intulit solemni Abbatum cœtu congregato, ædificauit & Basilicam Stephano Protomartyri apud Santonas aliam Petro & Paulo, Laurentio & Pancratio, & eorundem Sanctorum reliquias à Gregorio I. Pontifice impetrauit, quas in ea æde locaret, nec non & aliam basilicam construxit D. Martino & transtulit sepulchrum S. Martini Abbatis Santonici, discipuli Martini Turonensis, quæ omnia collecta sunt ex Gregorio Turonensi. Fortunato, & Gregorio I. Pont.

De glor. Confess. c. 60.

Lib. de glor. Mart. c. 56. & de glor. Cōfess c. 57. & 4 de Mirac. S. Martin. cap 8

Bello aduersùs Gothos repullulante, Guntranus Albigam vrbem Childeberto nepoti reddidit, fortè eam se tueri posse diffisus, quò Desiderius Dux Tolosæ, qui in agro eiusdem vrbis res pretiosiores habebat, sibi cauens ne haud impune esset, quòd olim Sigiberti copias malè affecisset, cum Tetradia vxore ab Eulalio Aruernorum Comite vi abductâ, & rebus suis in fines Tolosanos secessit, & bellum comparauit aduersùs Gothos, adscito expeditionis socio Austroualdo Comite: sed prælio infeliciter gesto, ad Carcassonam vrbem à Gothis cæsus est, cuius morte Austroualdus adito Guntrano Rege, in eius locum suffectus est. Gregor. Turonens.

Lib. 1. c. 3.
Lib. 5. ep 50.
Lib. 8. c. vlt.

Eodem anno Radegundis Regina in Pictauiensi Monasterio diem obiit supremum, non sine magno

Lib.9. c. 2. luctu suorum, ei iusta fecit Gregor. Turon. testis ipse.

Circa hoc tempus Ennodius cùm Turonum & Pictonum Ducatum gereret, Vici Iuliensis, & Benarni vrbium Ducatus accessione cohonestatus est à Childeberto Rege: sed postulantibus Comitibus Turonensi & Pictauiensi remotus est, & domum missus.
Lib. 9. c. 7. Gregor. Turonens. à quo idem Ennodius ex Duce
Lib. 10. c. 19. vocitatur alio loco.

Eodem tempore Vascones è Pyrenei iugis, facto impetu eam partem Aquitaniæ, quæ ad radicem Pyrenei patet, tunc Nouempopulonia dicta, crebris excursionibus infestam habuere: aduersùs quos sæpiùs prælio tentato ab Austroualdo Duce, suis finibus eos
Lib. 9. c. 7. continere nequaquam licuit. Gregor. Turon. *Vascones verò de montibus prorumpentes in plana descendunt, vineas agrosque depopulantes, domos tradentes incendio, nonnullos abducentes captiuos cum pecoribus, contra quos sæpius Austroualdus Dux processit, sed paruam vltionem exercuit ab eis.* Quàm difficile fuerit bellum cum Vasconibus, intelligere iuuat, ex eo quòd Chilpericum Regem eo nomine, quod esset terror Getarum & Vas-
Lib. 9. c. 1. conum, vt pote summâ belli laude commendat Fortunatus.

Quem Geta, VVasco tremunt, Danus, Estio, Saxo, Britannus
Cum patre quos acie te domitasse patet.

Et prosperum armorum successum aduersùm Go-
Lib. 10. c. 25. thos Galactorio Comiti Burdegalensi optat idem Auctor.

Cantaber vt timeat Vasco vagus arma pauescat
Atque Pyrenea deserat Alpis opem.

Anno DXCII. A Childeberto detecta grauis conspiratio in eius caput inita à Rauchingo, qui sese Clotharij filium gloriabatur, Vrsione & Berthefredo. Rauchingus cum è cubiculo regio pedem efferret, ferro sublatus: Vrsio & Berthefredus accepto casu Rauchingi fugâ se proripuere ad Vabrense castrum, non procul à quo Vrsio sedem habebat: sed copiis regiis circumsessi facilè capti & cæsi. Gregor Turonens. Vabrense castrum fuit vetus castrum in finibus Rutenorum, insigne cœnobio Ordinis S. Benedicti, de quo Odo Cluniacensis: *Tum verò nobiles quosdam pueros ad Vabrense cœnobium direxit, nam tunc regularis obseruantiæ feruor incalescebat, vt scilicet apud fraternitatem illam sub norma regulari tidem pueri imbuerentur.* Illud postea à Ioanne XXII. in Episcopatum erectum.

Lib. 9. cap. 9. & 10.

Lib. 2. de vit. S. Gerald. Aureliac. Comit. c. 6.

Anno DXCIII. suborta lite inter Guntranum & Childebertum eius ex fratre nepotem, de ea portione Regni Chariberti, quæ olim Sigeberto cesserat & à Childeberto ipsius filio vindicabatur, solenni pactione apud Andeliacum habitâ, inter cætera conuenit, vt Melodunum Syluanectis pro duabus partibus, Pictauis, Turonum, Abrincantum, vicus Iuliensis, Consferannis, Lapurdo siue Baiona, & Albiga in Childeberti iura concederent: de Burdegala verò Lemouico, Cadurco Benarno, & Begorra, quæ olim à Chilperico Gailesuintæ cõiugi tam dotis, quàm Morganegibæ seu doni matutini nomine traditæ fuerant, & post infelicem eius exitum, Guntrani Regis iudicio ad Brunichildem eius germanam peruenerant; ita conuenit, vt Cadurcum cum suis finibus iure dominij in potestate Brunichildis remaneret, cætera verò oppida

ſupra memorata, Guntranus quo ad viueret penès ſe haberet, ita vt eius morte redirent ad Brunichildem & Childebertum eius filium. Huiuſce pactionis
Lib 9.c.11. exemplum extat apud Gregor. Turonenſ. Hæc Brunichildis dum Cadurcenſem tractum hoc iure teneret, in eius finibus caſtrum ædificauit, quod de ipſius nomine dictum eſt, Caſtrum Brunichildis vulgò *Burniquel* perantiquo Vicecomitatus titulo inſigne: eadem & eleganti opere domum conſtruxit in finibus Biturigum & Aruernorum in ſylua Leccenna nomine: Ai-
Lib.1.c.4 moin. *Eſt in ea,* loquitur de Aquitania *& ſylua vocabulo Leccenna non contemnendæ magnitudinis, Biturigibus, atque Aruernis confinis, in qua vſque hodie oſtenditur lapidea domus Brunichildis Reginæ, quondam Francorum, amœno ſatis vt nos quoque aſpeximus ſita loco, nam fluuiolus eam præterfluens irrigua à latere efficit prata, meſſeſque à fronte oppoſitæ cinguntur, ſylua venationi congrua.*

Per id tempus Fronimius Bituricenſis municeps, neſcio qua de cauſa, abiecta patriâ cùm in Septimaniam veniſſet, à Liuna Rege Gothorũ, beneuolè acceptus eſt, & Agathenſis Epiſcopus ordinatus: ſed poſtea à Leunigildo ſede ſua pulſus ad Childebertum tranſiit, & morte Deutherij Vencienſis Epiſcopi in eius
Lib.9.c.10. locum ſuffectus eſt. Gregor. Turonenſ.

Sub idem tempus Childebertus hortatu Merouei Pictauienſis Epiſcopi deſcriptores miſit Pictauum Florentianum Maiorem domus, & Romulfum Comitem Palatij, vt totius territorij cenſus inſtauraretur & peræquaretur ad eum modum, quo ſolebat imponi tempore Sigeberti Regis; ex quo factum eſt, vt

multi

multi qui prægrauabantur leuarentur, & deinceps vectigalia pro modo prædiorum indicerentur. Gregor. Turonens. Meroueus iste Pictauiensis Episcopus fuit vir sanctitatis eximiæ, eóque nomine dignissimum Hilarij discipulum eum nuncupat idem Turonensis alio loco. *Actum est enim hoc per festiuitatem Sancti Patroni, in qua Meroueus Pictauus antistes aderat, non immeritò Hilarij beatissimi discipulus prædicandus.* lib. 9. cap. 30. Lib. 2. de miracul. S. Martin. c. 44.

CAPVT XVI.

Gemina Synodus Pictauiensis aduersus Chrodieldem & Basinam regias puellas, professas Monasterij Pictauiensis, celebrata à Gundegisilo Burdegalensi Archiepiscopo & Prouincialibus. Porcharius Abbas S. Hilarij Pictauiensis. Macco Comes Pictauiensis. Sutellius Burdegalensis Episcopus. Vincti Aruernenses non sine miraculo soluti. Ecclesiis Aruernæ vrbis reliqua vectigalium à Childeberto remissa. Tetradia vxor Eulalij Comitis Aruernensis adulterij damnata in synodo, in eadem Eulalius Comes damnatus ob matricidium Ioannes Eulalij Comitis filius in clericum ordinatur ab Innocentio Rutenensi Episcopo. Basina & Chrodieldis absoluta in Metensi synodo. Iudicium aduersus

Valdonis liberos, præstigiator Bituricensis ab Aurelio Aniciensi Episcopo prehensus. Sulpitij Bituricensis obitus. Eustasius ei succedit, Aredij obitus eiusdem testamentum, adhibita clausula codicillari, incendium Lemouicum vrbis. Merouеus Pictauiensis Episcopus obit successore Platone.

ANNO DXCIII. Chrodieldis filia Chariberti Regis, & Basina filia Chilperici virginitatem professæ sub Radegunde in Monasterio S. Crucis Pictauiensis, iratæ in Audoüeram Abbatissam, quasi duriùs, quàm par esset cum iis ageretur, Monasterij septis erupére, cum quadraginta & ampliùs virginum stipatu, & Guntranum adiere conquerentes de iniquiori tractatione; sæpiùs monitæ vt ad Monasterij claustra redirent, cùm non parerent in synodo Pictauis habita in Basilicâ S. Hilarij excommunicatæ sunt à Gundegisilo Burdegalensi Episcopo, cum prouincialibus Nicasio Engolismensi, Saffario Petrocoricensi, Meroueo Pictauiensi sed regiis virginibus, de excommunicationis nota indignantibus, irruente manu armatorum Episcopi grauiter cæsi, ita vt vix fugâ se eripuerint. Abbatissa è Monasterio eiecta: pro puellis Merouеus Episcopus per Porcharium Abbatem S. Hilarij legatione instituta apud Gundegisilum Metropolitanum, & comprouinciales intercessit, vt virgines reciperentur in communionem ad cautelam, seu interim, quo ad ve-

nirent in synodum delicti eluendi causa; sed non obtinuit. Hanc ob causam collecta secunda synodus Pictauis ex Episcopis vtriusque tetrarchiæ Guntrani, & Childeberti; nempe è regno Childeberti conuenere Gregorius Turonensis, Ebregisilus Agripinensis, & Meroueus Pictauiensis, è ditione Guntrani Gundegisilus Burdegalensis,& prouinciales Coëpiscopi: Macconi Comiti Pictauiensi imperatum vt præsto esset patribus synodi, & quæ decernerentur manu militari, si res postularet, exequeretur. In hac synodo regiæ virgines sæpiùs monitæ,vt admissorum veniam poscerent ab Abbatissa, & ad Monasterium redirent, sed non audientes: adeò regios spiritus etiam in teneriori sexu refrenare difficile est, iterum excommunicationis pœnâ multatæ. Abbatissa verò de obiectis absoluta, & monasterio ac dignitati restituta gregor. Turonens. Lib. 9. c. 41. 43. lib. 10. c. 15. 16. & 17.

Eodem anno Gundegisilus Burdegalensis Episcopus vita migrauit successore Sutellio, qui & hoc ipso anno Romam adiit, & simul cum Gregorio I. Pontifice subscripsit priuilegio Monasterij S. Medardi Suessionensis, quod legitur in calce epistolarum eiusdem Gregorij, de eo quod miror silet auctor Galliæ Christianæ. Lib. 17. epist. in fin.

Anno DXCIV. vincti carcere apud Aruernos noctu non sinè miraculo solutis vinculis, & patefactis ostiis custodiæ, Ecclesiam petierunt, de liberatione Deo gratias acturi, cúmque Eulalius Comes, eos grauioribus catenis vinctos in carcerem retrudi iussisset, hæ illicò quasi vitrum fragile comminutæ, quo commoto Eulalio Comite intercedente Auito Aruernorum Epi-

Lib.10.c.29. v. Fortunat. Lib. 3. c. 24. ſcopo hi liberi dimiſſi ſunt Gregor. Turonenſ.

Eodem anno Childebertus Eccleſiis & Monaſteriis ac clericis vniuerſis Aruernæ vrbis reliqua vectigalium remiſit, ne difficultate & cura ſoluendi, ſacro ab officio reuocarentur. Gregor. Turonenſ. Lib. 10. c. 7.

Eodem anno Tetradia vxor Eulalij Comitis iterum diſceſſit à viro, & rediit ad Deſiderium Ducem ex quo liberos ſuſcepit: hac de re adulterij, & rerum amotarum poſtulata in Synodo hac de cauſa inſtituta, & iudicio Synodi damnata in quadruplum, & liberi ex Deſiderio procreati adulterini & illegitimi iudicati: ei tamen permiſſum in Aruernos ſecedere & propriis facultatibus vti frui. Gregor. Turonenſ. Lib. 10. c. 8.

Idem ſcribit eodem loco Eulalium Comitem excommunicatum ob matricidium à Cautino Aruernorum Epiſcopo, ſed hoc potiùs videtur referendum ad Auitum qui ſucceſſit Cautino.

Per hoc tempus quoque Ioannes Eulalij Comitis filius ab Innocentio Rutenorum Epiſcopo in clericum ordinatus & diſciplinæ cauſâ eius Archidiacono traditus, eâ abſtinentia & demiſſione victitauit, vt non alio pane quàm hordeaceo, non alio poculo quàm aquæ, nec alio iumento quam aſino vteretur. Gregor. Turonenſ. Lib. 10. c. 8.

Eodem anno Baſina & Chrodieldis excommunicationis pœnâ ſolutæ in Metenſi Concilio aduersùs Aegidium Remenſem Epiſcopum celebrato, & Pictauum reuocatæ: Baſina ſcilicet in Monaſterium, Chrodieldis in domum quæ fuerat VVaddonis maioris domus Rigunthis vnius è fauſtoribus Gundobaldi. Gregor. Turonenſ. Lib. 10. c. 20.

Vaddonis liberi à Maccone Comite Pictauiensi rei acti, ob varia latrocinia, & cædes patratas in finibus Pictonum, Childebertum adiere, & eius gratiam demereri connisi sunt, oblato gladio & cingulo auro & gemmis adornato; sed comprehensi & equuleo subditi, thesauros detexére quos pater subripuerat, è spoliis Gundobaldi, natu maior capite multatus, iunior exilio. Gregor. Turonens. Lib.10 c.21.

Per hoc tempus præstigiator quidam patria Bituricensis, Christum se profitens adiunctâ sibi mulierculâ quam Mariam vocitabat, Arelatensem Prouinciam, & Gabalitanum pagum pererrauit, magicis artibus futura præcinens, & plebi illudens. Inde cùm in Vellaunorum fines peruenisset ingenti plebis cateruâ stipatus, & Aurelio Aniciensi Episcopo bellum denunciasset, submissis ab eo percussoribus, & vno ex his specie adorandi inclinante apprehensus, & ferro iugulatus. Gregor. Turonens. Lib.10.c.25.

Anno DXCV. vitâ migrauit Sulpitius Bituricensis Episcopus, inque eius locum suffectus Eustasius ex Diacono Augustodunensi. Gregor. Turonens. eius memoria annuo solenni colitur sexto decimo Calendas Februarij. Lib.10.c.26.

Eodem anno decessit Aredius Abbas Lemouicensis vitæ sanctitate clarissimus, priùs condito testamento quo sanctissimos Antistites Hilarium & Martinum rerum suarum hæredes instituit, teste Gregorio Turonensi, eius testamenti exemplar ex chartulario Ecclesiæ S. Martini Turonensis apud me extat, solenni clausula codicillari munitum in hæc verba: *Quod testamentum nostrum si casu iure ciuili, aut pratorio, aut cuius-* Lib.10.c.29. & de vit.pat. cap.17.apud Surium. 1. Octobr.

libet legis nouellæ conſcriptione, vel veteris valere non potuerit, ad vicem codicillorum & omnium ſcripturarum quæ firmitate conſiſtunt valere iubemus. Eo agente in extremis conclamauit mulier energumena ſanctos Martyres & Confeſſores Galliæ celebriores ad Aredij exceſſum conuenire, teſte Gregorio Turonenſi: *Currite ciues, exilite populi, exite obuiam martyribus, confeſſoribúſque qui ad exceſſum Beati Aredij conueniunt, ecce adeſt Iulianus à Briuate, Priuatus ex Mimate, Martinus à Turonis, Martialiſque ab vrbe propria, adeſt Saturninus à Tholoſa, Dionyſius ab vrbe Pariſiaca*, &c.

Eodem anno Lemouicum oppidum graui flagrauit incendio, non ſine cœleſti vindicta, ob violatum publicè cultum diei Dominicæ. Gregor. Turonenſ. (Lib. 10. c. 36.)

Circa hæc tempora Meroueo Pictauienſi Epiſcopo demortuo, Plato è Turonenſi Eccleſia ſucceſſor lectus à Childeberto Rege, præſente Gregorio Turonenſi, de quo Fortunat. (Lib. 10. c. 10.) Eiuſdem dum adhuc eſſet Archidiaconus Gregorij Turonenſis meminit ipſe Gregorius. (Lib. 5. c. 49.)

RERVM AQVITANICARVM. LIBER VII.

Capvt Primvm.

S. Goar Aquitanus Treuerensem diœcesim illustrat. Desiderius Aquitanus Antissiodorensis Episcopus. Vascones domiti, Genialis Dux eis impositus, S. Valericus Aruernus Monachus Luxouiensis, Arnulfus Metensis Episcopus filius Arnoaldi Ducis Aquitaniæ. Apollinari Bituricensi Episcopo succedit Austregisilus. Sadregisilus Dux Aquitaniæ à Dagoberto flagris cæsus & barbæ rasione dehonestatus. Eusebius Cadurcensis Episcopus ab oppidanis nefarie occisus. Palladius & Seducius Episcopus Elusanus, pater & filius rebellionis Vasconum conscij, Aigynam Dux Vasconum. Austregisilo succedit Sulpitius ex

Archidiacono. Synodo Rhemensi interfuere Sulpitius & alij Aquitaniæ Episcopi. Leontius Santonensis Episcopus apud eum exulat S. Malouius sede sua pulsus.

ANNO DC. Goar Aquitanus vitæ sanctitate claruit. Hic natalibus clarior patre Georgio, matre Valeriâ, relicta patria, studio melioris vitæ, in Treuirensem diœcesim secessit, & in Trigorio pago oratorium construxit, permissu Felicis tum Treuirensis Episcopi, vbi iugibus precibus, ieiuniis, & hospitalitatis officiis vitam exegit: ac de eo narratur singulare, quòd quotidie sanctissimum missæ sacrificium pro statu Ecclesiæ celebrarit, eius vitam scripsit Vandelbertus apud Surium. Eiusdem meminere Regino, & Sigebertus.

Tom. 4. Iul. 6. in chronic. ad ann. 600.

Eodem anno Angario Antissiodorensi Episcopo successit Desiderius, ortu Aquitanus vir nobilissimus, adeò piùs & munificus in Ecclesiam, vt plerasque Burgundiæ & Aquitaniæ Ecclesias bonis suis auxerit. Auctor Chronic. Altissiodorens.

Ad ann. 600.

Anno DCII. cum Vascones crebris incursionibus Aquitaniam infestam haberent, coniunctis armis à Theodeberto Rege Austrasiæ, & Theodorico Rege Burgundionum bello petiti, ac feliciter edomiti, & vectigales facti. Genialis Dux eis impositus, qui per tempus eos in obsequio continuit. Fredegarius; *Eo anno Theodobertus, & Theodoricus, exercitum contra VVascones direxerunt, ipsósque Deo auxiliante deiectos*

Cap. 21.

suæ

suæ dominationi redigunt, & tributarios faciunt, Ducem super ipsos nomine Genialem instituunt, qui eos feliciter dominauit. Idem Aimoinus: *Eo tempore Theodebertus, ac Theodoricus VVascones domuerunt, Ducémque super eos nomine Genialem instituerunt.* Lib.3 c.8.

Circa annum DCXX. vitæ sanctitate claruit Valericus patriâ Aruernus, ex pastore ouium Monachus Luxouiensis, & B. Columbani discipulus, ac fundator cœnobij in pago Ambianensi: eius gesta extant apud Surium. Tom. 2. 1. April.

Hâc tempestate claruit Arnulfus Dux, & posteà Metensis Episcopus, filius Arnoaldi Ducis Aquitaniæ, huic Clotharius II. Dagobertum filium instituendum tradidit.

Anno DCXXII. mortuo Apollinari Bituricensi Episcopo, in eius locum successit Austregisilus, hic Bituribus natus, patre Gundino, in Comitatu Guntrani Regis educatus, & apud eum Mapparij functus officio, quod respondet nostrati *maistre d'hostel*, ope Aetherij Lugdunensis Episcopi, impetratâ è curiâ missione in Diaconum initiatus ab Aunario Antissiodorensi Episcopo, tum ab ipso Aetherio in Presbyterũ, & Abbatem Cœnobij B. Nicetij, tandem hoc anno mortuo Apollinari in eius locum suffectus, eius vita est apud Surium. Tom.3. 20. Maij.

Sub annum DCXXIV. Sadregesilus fuit Dux Aquitaniæ sub Clotario II. & consiliorum summam tenuit apud eum. Hic cùm in Dagobertum Clotarij filium paulò asperior esset, quàm par esset, Dagobertus id ægriùs ferens, arreptâ occasione secessus patris in syluam venatus causa, Sadregisilum ad epulum inuita-

tum, & verbis male acceptum flagellis cædi & barbæ rasione deturpari iussit; quam ob rem patris indignationem pertimescens, confugit in ædiculam Martyrum Dionysii & sociorum, quæ nuper ceruo se persequente, tutissimum asylum fuerat: à Rege missi vt eum sacra ab æde auellerent diuino numine gradus morante, à cellæ aditu arcentur: re auditâ Rex sentiens diuini numinis potestatem, veniam indulsit filio. Dagobertus rerum potitus, beneficij memor augustissimum Dionysio templum exædificauit, & multis latifundiis ditauit: Hoc iniquior, quòd hanc basilicam, aliarum totius Galliæ ecclesiarum spoliis adornauit, & inter cætera æreas valuas Basilicæ Hilarij Pictauiensis eò transtulit. Aimoinus, & Anonymus scriptor gestorum Dagoberti, & Regino.

Lib. 4. c. 17. c. 6 7. & seq. Lib. 1. Chr.

Eodem anno Vrsicino Cadurcensi Episcopo mortuo successit Eusebius, hic post septimum annum Episcopatus nefariè occisus à quibusdam oppidanis, cædis auctores alij capite cæsi, alij in exilium deportati, alij perpetua seruitute damnati, iudicio Dagoberti. Sanctorale Cadurcense: *Decesserat enim tunc temporis Eusebius Vrsicini successor, qui septem vel amplius annis Pontificio iure optimè gubernato, à perfidis & scelestis illius ciuitatis incolis interemptus est, quod facinus Dagobertus Rex impunitum non reliquit, nam alios capite truncari, alios in exilium mitti, alios perpetua ob hoc seruitute, quòd in hunc vsque diem obseruatur, condemnauit.* Huius cædis patratores fuisse lanios fertur, & in perpetuum admissi pudorem cultri lanij die solenni D. Stephani ad vtrumque latus altaris Cadurcensis Basilicæ ab his proponuntur: alij hunc casum referunt ad Rusticum

In actis S. Desiderij.

Eusebij successorem, de quo idem narratur.

Anno DCXXVI. Vascones rursus aduersus Clotarium II. rebellarunt, qua de re Palladius, & Seducius Elusanus Episcopus eius filius, rei facti sunt quasi defectionis conscij, postulante Ayghinanè Duce, qui iam Geniali successerat in ducatu Vasconum. Fredegarius. *Eo anno Palladius eius filius, & Seducius Episcopus Elusanus* (sic restituendum prò Tholosanus) *incusante Ayghinane duce, quod rebellionis VVasconorum fuissent conscij, exitio retunduntur.* Aynanum vocat Aimoinus. *Eo anno Palladius quidam, eiúsque filius Sedocus Elusatium Episcopus incusante Aynano Duce quod rebellionis VVasconum fuissent conscij in exilium traduntur.* Cap. 54. Lib. 4. c. 14.

Anno DCXXVII. Austregisilus, Bituricensis Episcopus vitæ sanctitate claret in Gallia, & sub eo Sulpitius eius Archidiaconus. Sigebertus. *Florebant in Galliis Austregisilus Bituricensis Episcopus, & sub eo Sulpitius.* Hic cùm adhuc esset Archidiaconus Clotharium II. graui febris æstu curauit, impenso septem dierum ieiunio Aimoinus. Ad ann. 678. Lib. 4. c. 16.

Sub annum DCXXX. Mortuo Austregisilo successit Sulpitius eius nominis II. ex eius Archidiacono, hic patria Biturix, claris parentibus editus in Comitatu regio enutritus, & ab Austregisilo consensu Theodorici Regis in clericum institutus, eâ enim ætate in Gallia nobiliores adolescentes, non ordinabantur in clerum absque consensu principis, ex Conc. Aurelianens. I. can. IV. tum docendi munere functus, & per gradus ad Archidiaconatum promotus in castris Clothariij II. Abbatis functus officio, quod fuit officium

Archicapellani ſacri Palatij, mortuo demum Auſtregiſilo huic ſucceſſit Sulpitius, & primam Aquitaniæ ſedem obtinuit, vt ſcribit auctor eius vitæ apud Surium.

Tom. 1. Ianuar. 17.

Eodem anno celebrata eſt Synodus Remenſis præſide Sonnatio Remenſi Epiſcopo, cui interfuere clariores Epiſcopi Aquitaniæ Sulpitius Bituricẽſis, Senocus Eluſenſis, Leontius Santonenſis. Cæſarius Aruernenſis, Verus Rutenenſis, Agricola Gabalenſis Conſtantius Albienſis Namatius Ecoliſmenſis, Ruſticus Caturcenſis, Audericus Auſcienſis, Emmo Ariſitenſis, Ioannes Pictauienſis ex Flodoardo, & Baldrico Nouiomenſi.

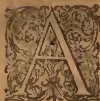
Lib 1 Remens hiſt. c. 5.
Lib. 1. c. 14.

Leontius iſte Santonenſis Epiſcopus Maclouium Epiſcopum Britannia pulſum, & in Gallia exulantem comiter excepit, eique ſedem ad habitandum & alimoniam præbuit, ac demum Eccleſiam ei conceſſit in villa, cui olim nomen fuit Breum, vt liquet ex vita S. Maclouij apud Surium. Hic poſuit ædem Bibiano ſuo deceſſori, de qua Fortunatus: incautiùs cùm Leontio Burdegalenſi eum confudit Baronius.

Tom. 6. 15. Nou.
Lib. 1. c. 12.
Tom. 7. annal. ad ann. 566. n. 19.

CAPVT II.

Aquitania cum pago Tolosano à Dagoberto tribuitur Ariberto fratri. Vascones ab Ariberto in ditionem redacti. Amandus Aquitanus Traiectensis Episcopus Euangelium prædicat apud Vascones. S. Rictrudis filia Hernoldi Vasconis mortuo viro velata in Monasterio Marcianensi.

NNO DCXXXI. Clotario II. mortuo Dagobertus eius filius rerum summa potitus, Ariberto fratri Aquitaniam à Ligeri flumine ad Pyreneum saltum vsque, & cum ea Nouempopuloniam, quæ tunc primùm dici cœpit Vasconia in sortem regni concessit: eius ditioni contributus pagus Tolosanus, ita vt titulo regio careret. Aribertus hac sorte contentus sedem suam posuit Tolosæ, quæ fuerat Regia Gothorum. Fredegarius: *Cúmque Regnum Chlotarij tam Neptrici* I. Neustriæ, *quam Burgundiæ à Dagoberto fuisset præoccupatum, captis thesauris & suæ ditioni redactis tandem misericordia motus consilio sapientum vsus, citra Ligerem & limitem Spaniæ, qui ponitur partibus VVasconiæ seu & montes Pyreneos pagos & ciuitates fratri suo Chariberto ad transagendum, quod ad instar priuato habitu ei viuendum potuisset sufficere, noscitur concessisse, pagum Tholosanum, Caturcinum Agennensem, Pe-* In chronic. Cap. 57.

trocorium, & Santonicum vel quod ab his versus montes Pyreneos excluditur hoc tantùm Chariberto regendum concessit, quod & per pactionis vinculum strinxit, vt amplius Aribertus nullo tempore aduersùs Dagobertum de Regno patris repetere præsumeret, Aribertus sedem Tolosanam eligens regnat in parte Prouinciæ Aquitanicæ. idem Aimoinus: *Post Clotharij iunioris obitum Dagobertus filius Aribertum fratrem ex parte consortem regni fecit, collatáque ei prouincia quæ à ripa Ligeris VVasconiam versus extenditur, vsque ad Pyrenei iuga montis, qui Galliam ab Hispania disterminat, pactum etiam cum eo scripto pepigit, vt priuato contentus habitu, nil amplius de paterno sperare deberet regno. Qui vbi potestatem adeptus est, sedem Regni Tolosam eligens, sensu non vt putabatur tardus, verùm naturâ acris ad obeunda negotia statim ingenio suo materiam inuenit.* Idem scriptor gestorum Dagoberti & Hugbaldus in vit. S. Rictrudis apud Surium & Regino Abbas, Aribertum tamen Regem Aquitaniæ vocat Aimoinus vbi narrat Dagoberti filium ex Ragnetrude à B. Amando baptisatum præsente patre, & Ariberto Aquitaniæ Rege. Per hæc tempora vitæ sanctitate claruit Enymia Clotarij II. filia, & Dagoberti soror, ea cum ad nuptias expeteretur, impetrata à Domino lepra ob virginitatis præsidium, tandem annuente Dagoberto in territorio Mimatensi, Monasterium virginum de suo nomine dictum fundauit, in quo ab Isero Mimatensi Episcopo virginum Abbatissa solenni ritu consecrata. Ex vita eius MS. eius memoria colitur XII. Octobris, vt refert Vsuardus eò deceptus quòd Emmiam vocat, & Clodouei filiam credidit.

Lib. 4. c. 17.

Cap. 16.

Tom. 3. 12. Maij.

1. Chronic.

Lib. 4. c. 20.

Aribertus tertio anno principatus qui incidit in

annum DCXXVI. totam Vasconiam in ditionem redegit, & tetrarchiæ fines propagauit, Fredegarius; *Post annos tres postquam regnare cœpisset totam VVasconiam cum exercitu superat, suæ ditioni redigit, aliquantulum largius regni sui spatium fecit.* Idem Aimoinus. *Anno enim tertio postquam regnare cœperat, totam VVasconiæ terram subegit, atque regnum suum latius effecit.* Cap. 57. Lib. 4. c. 17.

Hoc tempore sanctimoniæ nomine claruit Amandus Traiectensis Episcopus: hic natus in Aquitania ex pago Berbantico, patre Sereno, matre Amãtia clarissimis parentibus: hic primum asceticam vitam duxit in Ogia insula littoris Aquitanici. Tum Turones profectus ad D. Martini in clericum ibi ordinatus. Inde Bituriges transiens ab Austregisilo tum Episcopo Bituricensi, & Sulpitio eius Archidiacono susceptus, cellam sibi ædificauit, in qua exactis decem & quinque annis, tandem Trajectensis Episcopus ordinatus, acceptâ missione prædicandi apud Gentes, penetrauit in Vasconiam, gentem superstitionis & auguriorum studio adhuc irretitam, & apud hanc euangelium diutiùs prædicauit, sed minori successu. Auctor eius vitæ apud Surium. Tom. 1. Febr. 6. *Nec multò pòst cum à fratribus quos ob animarum curam per diuersa reliquerat loca, rogaretur vt eos præsentiâ suâ visitaret, & vt verbi sacri pabulo reficere dignaretur, tandem prece acceptâ peruenit ad eos, audiuitque ab eis gentem, quam Vacceiam appellauit antiquitas, quæ nunc vulgò nuncupatur Vasconia, nimio errore deceptam, ita vt auguriis, vel omni errori dedita, idola etiam pro Deo coleret, quæ gens circa Pyreneos saltus per aspera atque inaccessibilia diffusa erat loca, fretâque agilitate pugnandi frequenter fines occupabat Francorum. Vir autem Domini*

Amandus eorum miseratus errorem enixè elaborare cœpit vt eos à diaboli reuocaret seruitio, Idem Notgerus in vita Sancti Landoaldi & in vita S. Rictrudis apud Surium.

Tom 2. 19. Martij, & tom 3. 12. Maij.

Eadem tempestate Adalbaldus Dux è Francis vnus, in Vasconiam profectus Rictrudem puellam filiam Hernoldi clarissimi & fortissimi viri cognomento nobilis, è gente Vasconum duxit vxorem, de qua domum deducta suscepit filium masculum nomine Maurontum, & tres filias Closendem Eusebiam, & Adalsendem. Cum fortè rerum priuatarum causâ in Vasconiam rediisset, insidiis æmulorum eius nuptias ægerrimè ferentium oppressus est, mortuo viro Rictrudis B. Amandi consilio sacrum velum assumpsit, & sanctissimam in Marcianensi cœnobio vitam exegit: eius vitam scripsit Hugbaldus apud Surium, & Aubertus Miræus ex Chronic. MS. Marchianensi Meyerus eiusdem meminit.

Tom. 3. 12. Maij. In Chron. Ordin. S. Benedict. c. 10. Ad ann. 661.

CAPVT

CAPVT III.

Deſiderius ex præfecto ærarij Cadurcenſis Epiſcopus. Conditiones Eccleſiæ, notatio nominis. Goëricus Aquitanus Metenſis Epiſcopus, Eligius Lemouicenſis ex aurifice Lemouicenſis Epiſcopus, Solemniacenſis Monaſterij apud Lemouices fundator. Modoaldus Aquitanus Treuirenſis Epiſcopus, Haimeranus etiam Aquitanus Ratiſponenſis Epiſcopus.

NNO VIII. Regni Dagoberti, qui incidit in annum. Do. DCXXXIX. Ruſtico Cadurcenſi Epiſcopo ab oppidanis quibuſdam immaniter cæſo, ei iudicio Dagoberti ſuffectus Deſiderius defuncti germanus, & ad eius ordinationem inuitatus Sulpitius Bituricenſis Epiſcopus, vt patet ex Indiculo Regis, qui actis eius vitæ MS. inſertus eſt, hic Obrege natus, quod dicitur oppidum Aquitaniæ ſitum in confinio Narbonenſis Prouinciæ, clariſſimis parentibus Saluio & Archenefreda, duo ei fuere fratres, Ruſticus & Syagrius; hic litterarum maximè Romanarum legum ſtudiis inſtitutus, quas ob dotes à Clothario II. in comitatum, intimis eius conſiliis adhibitus, & fiſci regij præfecturam emeruit, quo in officio magna cum laude ſe geſſit. Inter epiſtolas Deſiderij:

Tom 5. Antiq. lection. quas edidit Canisius, legitur Epistola Bertegyseli Abbatis Desiderio Thesaurario. Syagrius Albigensem Comitatum, & Massyliæ vrbis præfecturam multis annis gessit, quo præmortuo Desiderius vtramque militiam adeptus, Rustico quoque cæso, vt dixi, Desiderius ei in Episcopatu successit. Hic basilicam S. Stephani quâ hodie formâ existit à fundamentis extruxit, & rebus suis dotauit, quo nomine conditiones Ecclesiæ recens à se conditæ commendauit Dagoberto, in

Epist. 9. Epistola quadam, *Qua de re salutationis obsequio, eo quo docet honore prælato quæso vt conditiones Cadurcæ Ecclesiæ, cui Deo auctore ex iussu vestro præsedeo, pro diuino respectu, vel iustitiæ contemplatione integra mercede studeatis habere*, &c. & idem in alia epistola Grimoaldo Maiori Domus. *Conditiunculas etiam Ecclesiæ nostræ, & pauperum suorum singulari mercede studete habere, eásque per omnia habere commendatas*, & in epistola ad

Epist. 8. Chlodulfum: *Conditiones patroni vestri Beati Stephani cuius administrationem gerere videor habete receptas, & per omnia commendatas.* Conditiones Ecclesiæ vocat, res quibus dotata & instructa erat, conditio accipitur pro dote Ecclesiæ, quia certis conditionibus & legibus, dos à fundatore adscribitur. Hoc sensu in capit. nulli ex. de rebus ecclesiæ alien. alienationis verbo continetur conditio, id est alienatio seu traditio solemnis, quæ fit, Ecclesiæ condendæ, & dotandæ causâ. Condita basilica Desiderius Monachos qui sacra facerent imposuit, ante eum nullum fuit Monasterium, neque Monachorum institutum notum in hac vrbe, si fides gestis eius vitæ: tamen Abbatis Ca-

Lib. 7. c. 30. durcensis meminit Gregorius Turonensis, quo præ-

sectum Monachorum intelligere occurrit, etsi Abbatis nomen commune sit & præposito ecclesiæ sæcularis. Ad eum extant epistolæ Constantij Albiensis Veri Rutenensis, Galli Aruernensis, & Sulpitij Bituricensis Episcoporum.

Hoc tempore Aquitaniam illustrauit Goëricus cognomine Abbo, patriâ Aquitanus, Arnulfo Metensi Episcopo propinquus & successor in Episcopatu, vt liquet ex ipsius Goërici & Arnulfi vitis apud Surium: Tom.4. August.16 tom. 7. sept.19. nempe ex gente Ansberti Senatoris aui Arnulfi prognatus fertur. Huius amicitiam iam olim in comitatu Clotarij II. contractam coluit Desiderius, vt testatur ipsemet in Epistola ad Abbonem Papam, quod erat cognomen Goërico: *Optarem frequenter si possibilitas arrideret sacris vestris interesse colloquiis, vt sicut nos sub sæculi habitu in contubernio serenissimi Clotharij principis mutuis solebamus releuare tabellis; ita iam nunc illa ad plenum deposita vanitate dulcia liceret Christi nominare præcepta.* Epist. 9.

Eodem tempore vitæ sanctitate claruit Eligius patriâ & ipse Aquitanus, ex Catalacensi oppidulo sexto à Lemouico vrbe milliario, natus patre Eucherio, matre Teorigia ab Abbone Lemouicino aurificinam edoctus artis fama notus Clothario II. auro à Rege tradito in opus vnius sellæ, alteram ex eo conflauit, singulari artis & fidei argumento. Hic Monasterium construxit in villa Solemniaco apud Lemouices, & in eo collegit centum quinquaginta monachos sub regula B. Columbanj, condidit & Lutetiæ propriis in ædibus Monasterium sacrarum virginum, quibus B. Auream Abbatissam præposuit: instaurauit & ibidem

basilicam S. Martialis: tandem Nouiomensis Episcopus ordinatus, post episcopatum in patriam rediit, studio visendi Solemniacensis Monasterij, & Bituricas transiens orauit in æde S. Sulpitij, & rursus salutatis fratribus per Bituriges ad suam ciuitatem iter relegit, & vinctos in custodia nube subtectus visitauit, eius accessu patuere custodiæ, & vinctorum catenæ solutæ: idem per reuelationem agnouit obitum Simplicij Lemouicensis Episcopi, & Felicem ei futurum successorem. Hæc Audoënus Rothomagensis Episcopus in in vita Eligij, Ionas in vita S. Eustasij Abbatis Luxouiensis apud Surium. Aimoinus, Author vit. Dagoberti, Sigebertus, Eligium & Sulpitium Bituricensem Episcopum, & ordinatorem suum primores inter amicos coluit Desiderius Cadurcensis Episcopus, vt ipsemet significat in Epist. ad Dadonem Episcopum, qui Audoënus est. *Maneat pristina inter nos, atque illum tuum imo nostrum Eligium inconuulsa charitas, indisiuncta vt fuit quondam fraternitas, mutuis nos iuuemus precibus, vt quemadmodum in aula terreni principis socij fuimus, ita in illo superni Regis cælesti palatio simul viuere mereamur, & licet de nostro collegio duos iam amiserim germanos, habemus pro his venerabilem Paulum* (iste fuit Virdunensis Episcopus) *nec minus prædicabilem meritis Sulpicium.*

Tom. 6. Decembr. 1. & tom. 2. 29. Mart. lib. 4. cap. 16. c. 20. Ad ann. 637. Epist. 10.

Eodem tempore claruit & Modoaldus Treuirensis Episcopus ex inclyta Aquitanorum prosapia, vt scribit author eius vitæ apud Surium: ei fuere duæ sorores, Itta Pipini ducis coniux, ex qua suscepti Grimoaldus Major Domus sub Sigeberto, Gertrudis, & Begga quæ nupsit Ansigiso Duci, altera Seuera, quæ Deo se dicauit.

Tom. 3. 12. Maij.

Circa id temporis Haimeranus Pictauiensi vrbe in Aquitania oriundus, in Germaniam migrauit, propagandæ fidei causâ, & à Theodone Bauariæ Duce humaniter susceptus, & Ratisponensis Episcopus impositus eius vitam legere est apud Surium, & Canisium. Tom. 5. Sept. 22. tom. 2. Antiq. lect.

Capvt IV.

Ariberti principis Aquitaniæ obitus, eius morte Aquitania redit ad Dagobertum. Barontus filius Beraldi olim Ducis Aquitaniæ. Hildemarcha Abbatissa Burdegalensis, Cœnobium Mollispeci in finibus Biturigum fundatur à Dagoberto. S. Sigiranus primus Abbas huiusce Monasterij, Sadregisili Ducis Aquitaniæ liberi iuxta leges Romanas damnati, ob inultam necem parentis, Vascones fide lapsi à Dagoberto in ordinem redacti. Vascones cum Amando Duce de fide paciscuntur apud Dagobertum. Pictauum vrbs excisa à Dagoberto, vetus Pictauis locus memorabilis diuisione regni inter Carlomannum, & Pipinum Remaclus Aquitanus Traiectensis Episcopus Amandi successor. Sulpitius II. Bituricensis coadiutorem sibi assumit VVlfolendum.

NNO IX. Dagoberti Regis, qui incidit in annum Dom. DCXL. vita migrauit Aribertus Rex Aquitaniæ hærede relicto vnico filiolo, Chilperico nomine, qui non diu superstes extinctus est, non sine veneni suspitione, cuius non expers fuit Dagobertus. Eius morte comperta Dagobertus ipsius ditionem & thesauros manu

Lib. 4. c. 13. iniecta per Barontum Ducem occupauit. Aimoin. *Anno* IX. *Dagoberti Regis Aribertus frater eius Aquitaniæ Rex moritur, relinquens paruulum filium nomine Chilpericum qui non diu rebus humanis superfuit, opinio mortis eius Dagoberto adscribebatur, qui eius comperta morte, Barontum Ducem ad peruadendum eius regnum, vel ad thesauros sibi adducendos direxit, Barontus vero grande dispen-*

In chronic. cap. 67. *dium exinde fecisse memoratur.* Idem Fredegarius, quis fuerit iste Barontus Dux vix aliunde patet, quàm ex vita S. Vincentiani MS. ex qua scimus Barontum fuisse filium Beraldi quondam Ducis Aquitaniæ, & Vincentianum vnà cum eo litteris institutum fuisse ab Herimberto Diacono.

Per id tempus apud Burdegalam vrbem vitæ sanctimoniâ claruit Hildemarcha sacrarum virginum Abbatissa de qua mentio fit in vita S. VVandregisili

Tom. 4. Iul. 22. Abbatis apud Surium.

Anno DCXLII. Cœnobium Mollis peci in finibus Biturigum quod indigenæ vocitant *Meobec* fundauit & luculenter dotauit Dagobertus præposito Abbate Sigiramo filio Sigealici Comitis Bituricensis, funda-

lib. 2. Monastic. tit. 3. num. 19. tionis diploma extat apud Chopinum.

Anno XIII. Dagoberti, qui se refert ad annum

Dom. DCXLIV. Sadragesilus Dux Aquitaniæ à quibusdam ex insidiis occisus, cuius filij cum per ignauiam inultam mortem patris reliquissent, iudicio Francorum, idest decreto Ordinum totius Galliæ paternis bonis velut indigni multati sunt secundùm leges Romanas, ea fisco quæsita Dagobertus sacræ ædi D. Dionysij dicauit. Aimoinus. *Anno decimo tertio regnante Dagoberto Sadregisilus Dux Aquitanorum à quibusdam hominibus gladiatorio aduersus eum animo insurgentibus trucidatus est. Hic est Sadregisilus, quem à Dagoberto adhuc in pueritiæ annis constituto superior declarauit sermo flagellis cæsum barbæ rasione deturpatum, cuius filij cùm vltores potuissent fieri effusi sanguinis paterni, maluerunt viuere desides, ac otiosi, quam perurgendo armis homicidas, cruorem exigere interfecti, idcirco in publico Fra corum conuentu, à quibusdam proceribus secundum leges Romanas, quæ sanciunt à paterna eos decidere hæreditate debere, qui noluerint interfecti necem vindicare, omnibus paternis expoliati sunt bonis, atque inanes relicti; è quorum possessionibus multas Dagobertus tribuit Ecclesiæ Sancti Dionysij obsequia curantibus.* Idem, author gestorum Dagoberti, & recèns scriptor vernaculus historiæ Dionysianæ. Lib. 4. c. 28. Cap. 35. Lib. 3. c. 3.

Anno XIV. Dagoberti, qui incidit in annum Dom. DCXLV. Vascones pristinorum successuum memoriâ tumescentes, cùm ab eius fide & obsequio defecissent, collectis fortissimis Burgundionum copiis, expeditionis Duce Audoëno Referendario armis domiti, & in ordinem redacti, non incruentâ tamen de his parta victoriâ, Arimbertus enim vnus è Ducibus, incautior cum maiori parte suorum à Vasconibus in

In chronic. Cap. 78.

Subolæ Vallis angustiis interceptus occubuit. Fredegarius. *Anno* XIII. *Regni Dagoberti cùm VVascones fortiter rebellarent & multas prædas in regno Francorum, quod Charibertus tenuerat facerent, Dagobertus de vniuerso regno Burgundiæ, exercitum promouere iubet, statuens eis caput exercitus nomine Chadoinum* (lege Audoënum) *Referendarium, qui temporibus Theodorici Regis quondam multis prœliis probabatur strenuus; qui eum* X. *Ducibus cum exercitibus, id est Almagario, Aremberto, Leudeberto VVandalmaro, VValderico, Baranto, Hariardo ex genere Francorum, Rauleno ex genere Romano, VVillibaldo patricio ex genere Burgundionum, Aeghino ex genere Saxonum, exceptis Comitibus plurimis qui Ducem super se non habebant, in VVasconia cum exercitu perrexissent, & totam VVasconiæ patriam cum exercitu Burgundiæ repleuissent, VVascones de intermontium rupe egressi ad bellum properant, cúmque prœliari cœpissent, vt eorum mos erat terga vertẽtes, dum cernerent se cum paucis superandos, in faucibus vallium montium montis Pyrenei latebrã dantes se locis tutissimis, per rupes eorumdem montium latitarunt, exercitus post tergum eorum cum Ducibus insequẽs plurimos numero captiuorũ VVascones superatos, seu & ex his multitudine interfectos, omnes domus eorum incensas peculiis & rebus expoliant: tandem VVascones oppressi seu perdomiti veniam & pacem à superscriptis Ducibus petentes, promittunt se gloriæ & conspectui Dagoberti Regis præsentaturos & suæ ditioni traditos, cuncta ab eodem iniuncta impleturos, feliciter exercitus absque vlla læsione ad patriam repedarunt. Sed Arembertus Dux naximus cum senioribus, & nobilioribus exercitus sui per negligentiam à VVasconibus in valle Subola fuerunt interfecti: exercitus*

citus verò Francorum qui de Burgundia in VVasconia accesserat, patratâ victoriâ redeunt ad proprias sedes. Idem Author gestorum Dagoberti & Aimoinus, Cap 36.
Hanc expeditionem VVasconicam malè ad annum Lib. 4.c.18.
DCXLIII. refert Sigebertus: inter insigniora gesta Dagoberti domitos Vacceos seu VVascones narrat Audoënus in vita S. Eligij apud Surium. *His operibus* Tom.6.dec.12.
mirifice perfectis, atque omnibus circumquaque gentibus sedatis ferocissimis etiam Vacceis ditioni suæ hostili gladio subactis, mortuus est Rex magnus, & inclytus Dagobertus.

Anno XV. Dagoberti qui componitur anno Dom. DCXLVI. optimates VVasconum cum Ainaudo, siue Amando Duce, ad Dagobertum Clypiacum venerunt; ac primùm capiti suo tristia metuentes ad ædem D. Dionysij confugére, sed martyris gratiâ salutem depacti & fide Dagoberto, futurisque Francorum Regibus iureiurando sancitâ, ad sua incolumes rediere. Fredegarius. *Anno XV. regni Dagoberti VVascones omnes* In Chronic. cap 78.
seniores terræ illius, cum Ainaudo Duce ad Dagobertum Clypiacum venerunt, ibique in Ecclesia Sancti Dionysij regio timore perterriti confugium fecerunt, clementia Dagoberti vitam habuit indultam, ibique sacramentis VVascones firmantes, simul & promittentes se omni tempore Dagoberto, & filiis suis, regnóque Francorum fideles fore, quod more solito sicut semper fefellerunt, vt post hæc probauit euentus, permissu Dagoberti VVascones regressi sunt in terram VVasconiæ. Idem Author gestorum Dagoberti, & Aimoinus. Cap.42. Lib. 4.c.31.

Per hæc tempora Pictauorum ciuitas à Dagoberto excisa, & solo æquata quòd VVasconum partibus In chronic. Burd.galen.

fauiſſet, ex Nicol. Vignerio, & aliis ſcriptoribus rerum Gallicarum: ex eius ruinis ſurrexit oppidum eius nominis, veteris Pictauis ſuperſunt veſtigia, & nomen; hic eſt locus vbi Carlomannus & Pipinus regnum Lib. 4. c. 59. Francorum inter ſe diuiſére Aimoinus. *Carlomannus itaque & Pipinus Francorum regno potiti, regnum quod communiter habuerunt diuiſerunt inter ſe in loco qui vocatur vetus Pictauis.* Vrbem aratrum paſſam, & ſale aſperſam ferunt, vnde Pictones, veteri ſcommate ſaliti dicuntur, *Poicteuins ſalés*, vt obſeruauit vir Doctiſſimus Ioann. Bodinus. Lib. 3. de rep cap 7.

Sub annum DCXLVI. Amando Traiectenſi Epiſcopo ſucceſſit Remaclus pariter Aquitanus ex Bituricenſi ſcilicet pago oriũdus patre Albatio matre Matrima, nobiliſſimis parentibus: primùm ſacris litteris educatus à Sulpitio Bituricenſi Epiſcopo; poſtea iam adultior à B. Eligio in Solemniacenſi Monaſterio regulari diſciplina inſtitutus, tum euocatus in comitatum Regium, & inde promotus ad Epiſcopatum, eius diſcipuli fuere B. Theodardus, Lambertus, Hadelinus & ipſe Aquitanus, eius vitam ſcripſit Notgerus apud Tom. 1. Sept. 3. In geſt. Tungrenſ. Pontific. c. 48. in Indic. S. Belgij. Surium, Harigerus Abbas, & Petr. Molanus.

Circa annum DCXLVII. vita migrauit ad ſuperos Sulpitius II. Bituricenſis Epiſcopus. Hic ingraueſcente ætate coadiutorem ſibi adſciuit VVlfolentum, vt Tom. 1. Ian. 17. patet ex eius geſtis apud Surium. Sulpitio morte ſublato ſucceſſit idem VVlfolendus: de eo meminit Sigebertus Rex in epiſtola ad Deſiderium Cadurcencenſem Epiſcopum, quæ eſt inter Epiſtolas Deſiderij Tom. 5. Antiq. lect. apud Caniſium. *Dum fabula currente à pluribus & fidelibus noſtris cognouimus, quaſi vocati, ab eodem-*

que patre noſtro VVlfolendo Epiſcopo ſynodali conſilio Kal. Sept.

Capvt V.

Cadurci & Aruerni contributi regno Auſtraſiæ Bobo Dux Aruernorum, Dido Pictauienſis Epiſcopus, cuſtos Dagoberti iunioris, Leodegarius nepos Didonis ex Abbate S. Maxentij in pago Pictonico Auguſtodunenſis Epiſcopus, Geneſius Aruernenſis Epiſcopus Magnilocenſis Monaſterij fundator. Caput ceruium caſtrum in finibus Biturigum quò iure peruenit ad Monaſterium Floriacenſe. Felix Aruernenſis Epiſcopus, & poſt eum Proiectus.

Orte ſublato Dagoberto hoc anno DCXLVII. qui fuit ſextus decimus annus regni, ei ſucceſſére duo filij ipſius Sigebertus, & Clodoueus II. Sigeberto ceſſit regnum Auſtraſiorum, Clodoueo Regnum Francorum. Aimoinus. Lib. 4. c. 42.

Penès Sigebertum fuere Aruerni, & Cadurci, Aquitaniæ populi, nè dubitemus, ſub initia principatus Sigeberti, Deſiderius Cadurcenſis Epiſcopus duas ad eum ſcripſit epiſtolas, quibus parem ab eo gratiam Epiſt. 4.

expetit, quâ valuerat apud patrem, & res Ecclesiæ Cadurcensis ei commendat, extátque Sigeberti epistola quâ significat se conditiones, seu res Cadurcensis Ecclesiæ sub tuitione sua accepisse, vt petebatur. *Conditiones verò vestras, vnde iniunxistis taliter Christo adiuuante ad effectum produximus, vt vestra fuit iniunctio.* De Aruernis clariùs constat: si quidem anno octauo Sigeberti Regis qui respondet anno. DCLIX. cùm Radulfus Dux Toringiæ à Sigeberti fide & obsequio defecisset, in eum iussu Sigeberti, omnes Leudes Austrasiorum, id est quotquot erant ditionis regni Austrasiæ, quæ erat sors Sigeberti ad delectum vocati: in hoc bello præsto fuit Bobo Dux Aruernorum, & spectante ipso Sigiberto in prœlio occisus est auctore Fredegario. Maior tamen Aquitaniæ pars cum regno Francorum peruenit ad Clodoueum II. & hoc iure idem donationem prædiorum Sadregisili Ducis, quæ erant in Aquitania Basilicæ D. Dionysij à Dagoberto factam proprio diplomate confirmauit, quod habetur in historia vernacula Sandionysiana. *Affirmo etiam insuper donum quod fecit pater meus eidem Monasterio, scilicet villas & omnes possessiones Sadregesilli Ducis Aquitanorum id est, Nouientum in pago Lemouicensi, Parciacum seu Nulliacum, & Pondentiniacum, ac Parcellarias & Anglarias.*

Epist. 9. — In Chronic. cap. 87. — Lib. 3. c. 4.

Anno DXLIX. Mortuo Sigeberto II. Grimoaldus maior Domus Dagobertum eius filium minorem attonsum Didoni Pictauiensi Episcopo in Scotiam ablegandum tradidit, & proprium filium cognominem Regem imposuit; sed Franci Regum suorum studiosissimi non ferentes subintroductum principem cap-

tum Grimoaldum Clodoueo tradiderunt. Aimoinus, *Defuncto Sigeberto Grimoaldus Maior domus filium eius paruulum nomine Grimoaldum totondit, Didonique Pictauiensis vrbis Episcopo, in Scotiam ad peregrinandum direxit, filium suum in regno statuens, quod Franci non ferentes captum Grimoaldum Clodoueo tradiderunt.* Idem Sigebertus. Lib. 4. c 42. Ad ann. 567.

Didoni fuit nepos Leodegarius nomine; hic à primis annis à Didone Episcopo litterarum studiis institutus, ab eodem in Diaconum ordinatus, ac tandem in Archidiaconum, nec non Abbas Monasterij S. Maxentij, quod est in diœcesi Pictauiensi lectus; famâ eius latiùs in aulam penetrante à Clothario III. accitus, & paulò post ad Augustodunensem Episcopatum prouectus: tandem verò per Elacinum Maiorem domus Theodorici, quòd Childerici partibus studuisset, erutis oculis, variisque cruciatibus additis, capite plexus, & martyrum numero accensus: eius corpus in Pictauiensem pagum translatum, & in D. Maxentij cœnobio locatum operâ Andulphi Abbatis eiusdem Monasterij, eius vita extat apud Surium, de eo Sigebertus. Tom. 5. Octobr. 2.

Hâc tempestate sanctitatis nomine claruit Genesius, Aruernensis Episcopus: hic Magnilocense Monasterium in finibus Aruernorum extruxit, primúmque Abbatem imposuit Euodium: aduersùs Nouatiani & Iouiniani hæreses in Aruernorum vrbem gliscentes acerrimè pugnauit. Auctor vitæ S. Præiecti adud Surium. *Hunc autem locum iampridem Genesius nobilissimus Pontifex in solo proprio voluit esse Monasterium, eique patrem præposuit venerabilem virum Euodium, qua tem-* Tom. 1. Ian. 15.

pestate hæresis Nouatiana siue incuriâ, siue ignorantiâ quorumdam in Aruernorum irrepsit vrbem, impurum quoque Iouiniani dogma illic extitit, contra quas hæreses in eodem Magnilocensi Monasterio edita extat epistola, &c.

Anno DCLXIV. Clodoueo II. diem functo superstitibus tribus filiis Clothario, Childerico, & Theodorico, Clotharius natu maximus Regnum suscepit, qui dictus est Lotharius III. sub eo Otherius vir nobilissimus inter Aquitanos prædium cui Caput ceruium nomen, in finibus Biturigum dicauit B. Benedicto, & Floriacensi Monasterio, & solenniter tradidit per vvantos seu chirotecas altari impositos, vel vt alij volunt Otherio perduellionis damnato & bonis eius in fiscum redactis prædium istud Floriacensi Monasterio à Clotario III. donatum de quo Aimoinus Floriacensis.

Lib. 2 de Mirac. S. Ben. c. 4.

Sub annum DCLXV. claruit Felix Aruernorum Episcopus Genesij successor, & Præiectus Abbas Candidinensis, postea Aruernensis Episcopus. Hic clarioribus apud Aruernos ortus natalibus, parentibus Gondoleno, & Elidia, primùm apud Iciodorum litteris institutus, tum Genesio adhuc Archidiacono postea Aruernensi Episcopo disciplinæ causâ traditus & Diaconus ordinatus, agones martyrum Cassij, Victorini, & Anstremonij, aliorúmque, qui Aruernam vrbem suo martyrio illustrarunt, eleganti vt ætas ferebat, stylo descripsit. Inde à Felice Aruernorum Episcopo factus Candidinensis Cœnobij præfectus, ac paulò post Felice vitâ functo, cùm plebs & clerus communibus votis in Præiectum eligendum inclinarent Giroaldus Archidiaconus pecuniâ Episcopatum redemit

ſed eo poſt diem quadrageſimum morte ſublato, rurſus Aruerni concilio habito de eligendo præſule cùm Geneſium virum Senatorij ordinis expeterent non annuit Geneſius, quin immo ſuaſu effecit vt Præiectus eligeretur. Accedente conſenſu Regis electo Præiecto, Geneſius ſuaſu Præiecti Monaſterium virginum conſtruxit & dotauit in ſuburbio Aruernæ ciuitatis, & cætera bona, quia liberis carebat, poſt mortem Eccleſiis largitus eſt, Præiectus quoque aliud virginum Aſceterium in Aruerno agro fundauit, noſocomium apud Aruernos condidit, & medicos adhibuit voluitque viginti ægros illic ſemper foueri & curari, vt legitur in ipſius vita apud Surium. Alius fuit Præiectus, ſiue Proiectus apud Aruernos ætate Sidonij, quem ipſemet domi nobilem vocat.

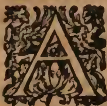
Tom. 1. Ianuar. 15.

Lib. 2. ep. 4.

Capvt VI.

Remiſsio Regum Francorum, Vaſcones Nouempopuloniam occupant, vnde eadem Vaſconia dicta. Lupus Dux Vaſconum. Præiecti Martyrium Auitus II. Aruernenſis Epiſcopus, Voluicum Monaſterium, Theodoricus regno reſtitutus opera Didonis Pictauienſis Epiſcopi, Gerini Pictauienſis Comitis & aliorum. Paulus Comes tyrannidem affectat in Gallia Narbonenſi, Leodegarij martyrium. Anſoaldus Pictauienſis Epiſcopus. Philibertus Elu-

ſas Abbas Gemiticenſis patre Philibaudo Vicoiulienſi Epiſcopo. Quinciacenſe Monaſterium ab Anſoaldo fundatur, S. Hubertus filius Bertrandi Ducis Aquitaniæ ex ſorore S. Odæ vxoris Boggis Ducis Aquitanorum. Bonitus Aruernenſis Epiſcopus. Hubertus Leodienſis Epiſcopus.

A mon..lib. 4.ic. 43. 44.

NNO DCLXVIII. Clotario III. diem functo poſt quartum regni annum, in regnum ſucceſſere eius fratres Theodericus & Childericus. Ab eo tempore collabi cœpit robur & maieſtas Regum Francorum; his qui ſecuti ſunt ignauiâ & deliciis prorſus corruptis, & rerum ſummâ delatâ ad præfectos Palatij, quos Maiores domus appellabant, ita vt precarium fere imperium, & inane nomen regis apud ipſos remanſerit. de quo Eginartus, & Sigebertus.

In vit. Carol.M.init. ad ann. 662.

Eodem tempore VVaſcones occaſionem rerum promouendarum nacti, Nouempopuloniam iam à multis annis bello tentatam Francorum præſidio deſtitutam occuparunt, vnde eadem ab inſeſſorum nomine VVaſconia dicta, & poſteà familiari mutatione, ſeu flexione litteræ V, in G, Guaſconia. Petrus Cluniacenſis. *Migrauit tamen ſicut audiui ad loca ſatis vobis contigua, & à Septimania veſtra vobis perſequentibus expulſa in prouincia Nouempopulana, quæ vulgò Guaſconia vocatur, & in partibus ei adiacentibus ſibi*

Aduerſ. Petrobruſ.

ſibi foueas præparauit, & Gotfridus Viterbenſis. In Chronic.

Ad ſcelus edoctos peperit Guaſconia Gothos.

Anno DCLXX. Ebroino Maiore domus Aquitani & VVaſcones Francorum imperij pertæſi, Lupum proprium Ducem ſibi elegerunt, vt legitur in vita MS. Iuliani Epiſcopi Leſcarienſis, non ante DCXCVI. annum Aquitanos & Vaſcones ducem ſibi creaſſe ſcribit Nicolaus Vignerius. *Eo tempore Aquitani Vaſconéſque principem Ducemque proprium ſibi conſtituiſſe viſi ſunt.* Hic Ducem non nominat, ſed non alium quàm Lupum intellexiſſe videtur. In Chronic. Burgund.

Eodem anno Præiectus Aruernenſis Epiſcopus, & Amarinus Abbas Monaſterij Claroangi ab Agritio, & aliis primoribus Aruernæ vrbis ſimul ferro trucidati, in loco quẽm Volouicum appellant, concitatis in ſe infenſis animis, quòd Præiecto conqueſto apud Hildericum Regem aduersùs Hectorem Maſſylienſem Patricium, ob varia damna ab ęo illata Aruernenſi Eccleſiæ, Rex facinoſorum hominem gladio cædi iuſſiſſet, vt habetur in eius vita apud Sigebertum, vterque in martyrum numerum relatus, & congrua martyrij viſa eſt cauſa, cùm ob defenſionem Eccleſiæ mortem ſint paſſi. Tom. 1. Ian. 25. Ad ann. 670.

Eodem anno Præiecto Aruernenſi Epiſcopo & martyri ſucceſſit Auitus huiuſce nominis II. is in loco vbi Præiectus & Amarinus martyrium paſſi erant Volui cum nomine, Monaſterium poſuit, huicque Godonem primarium Abbatem impoſuit, vt additur in vita ipſius Præiecti apud Surium. Tom. 1. Ian. 25.

Anno DCLXXI. Hilderico occiſo, Theodoricus eius germanus ante exauctoratus, & in monachum

tonsus in cœnobio S.Dionysij regno restitutus, suffragantibus sibi Didone Pictauiensi Episcopo, Leodegario Augustodunensi Episcopo, & Gerino Pictauiensi Comite eius fratre. Incertus author apud Vrstitium:

Parte 2. rer. Germanic.

Rex Hildericus cùm per aliquot annos regnasset, à pestiferis conspiratoribus in aula cum vxore sua prægnante peremptus: Leudesius verò & Leuthericus, cum Franciæ & Germaniæ principibus fratrem eius Theodoricum R. constituunt suffragantibus sibi Didone Pictauiensi Episcopo, Leodegario Augustodunensi Episcopo, & Gerino Pictauien- Comite fratre eius.

Anno DCLXXIV. Paulus Comes tyrannidem affectauit in Gallia Narbonensi aduersùs VVambam Regem Gothorum, adiutus viribus VVasconum & Francorum; sed à VVamba bello victus & captus perduellionis pœnas luit, fugato & Lupo Duce Francorum: rem fusius narrant Lucas Tudensis ex Iuliano Toletano, & Rodericus Toletanus. Hic est Lupus quem paulò ante VVascones sibi Ducem elegerant.

In Chronic. Lib. 3. c. 9.

Anno DCLXXXII. Ebroinus Maior domus Theoderici, Luxouiensi Monasterio egressus, quò detrusus fuerat odio Francorum, crudeliter sæuiit in eos, quos sibi aduersarios sentiebat: in primis Leodegarius Augustodunensis Episcopus ab eo captus, erutis oculis tandem ceruice cæsus, Gerinus Comes eius frater, lapidibus necatus Sigebertus. *S. Leodegarius Augustodunensis Episcopus ab Ebroino capitur, & cum fratre suo Gerino grauiter affligitur, Gerinus non multò pòst lapidibus obruitur.* Idem legitur in vita ipsius Leodegarij apud Surium. Eodem Ebroini sæuitiæ telo Dido Pictauiensis Episcopus Leodegarij & Gerini auunculus

Ad ann. 682.

Tom. 5. 2. Octobr.

exulare iussus. Author modo laudatus apud Vrstitium. *Ebroinus Leodegarium Episcopum captiuum interemit Didonem Episcopum auunculum eius exilio damnauit.* Hoc tempore multi & alij proceres Francorum Ebroini furorem declinantes, ad VVascones confugerunt. Fredegar. *Reliqui viri Franci eorum socij, per fugam lapsi Ligerem transgressi, vsque VVascones confugerunt.* Ex quo satis aperte colligitur hac tempestate VVascones extra ditionem Francorum positos fuisse. In Chronic. cap. 96.

Eodem anno, Didoni in exilio demortuo successit Ansoaldus in Pictauiensi Episcopatu, & interfuit Concil. Rothomagensi, hoc anno habito præside Ansberto Rothomagensi Episcopo, vt legitur in ipsius vita apud Surium. Eius iussu caput Leodegarij martyris translatum in Pictauensem pagum, & in cœnobio D. Maxentij locatum, operâ Andulphi eiusdem Monasterij Abbatis: eiusdem Ansoaldi iussu vitam Leodegarij scripsit Vrsinus, vt patet ex vita ipsius Leodegarij apud Surium. Ante Episcopatum Ansoaldus iste fuit defensor, seu Aduocatus Pictauensis Ecclesiæ & legatione functus est in partibus Siciliæ sub Dagoberto, auctore Aimoino. Defensorem hoc loco ita accipi necesse est: nec enim Ansoaldus fuit Episcopus Pictauensis sub tempora Dagoberti, nec dicendum est si de Episcopo sumi velis, Aimoinum se referre ad tempus quo Ansoaldus fuit Episcopus, non ad tempus legationis. Tom. 1. Febru. 9. Tom. 5. 2. Octobr. Lib. 4. c. 34. Id. author. Gestor. Dagobert. c. 45 Baldricus Nouiomens. Lib. 1. c. 21.

Per hæc tempora vitæ sanctitate claruit Philibertus Abbas Gemeticensis, is Helisano, siue Elusano territorio in Aquitania ortus, patre Philibaudo, qui ex laico Vicoiuliensis Episcopus factus est postulante

plebe, & accedente consensu Regis, idem secularium litterarum non imperitus, in Comitatu Dagoberti educatus, monachum professus in Rasbacensi monasterio, postea Gemiticense monasterium in pago Rothomagensi construxit, inde euocatus ab Ansoaldo Pictauiensi Episcopo, Monasterium ab eo in insula Herio quam hodie vocant *de Ré* conditum & dotatum monachis instruxit, & regulari disciplina instituit: tum Quinciacense Monasterium in eodem Pictauiensi pago positum emendauit, ac tandem dimisso Monasterio Gemiticensi, Aichadrum Quinciacensem Abbatem consensu Ansoaldi Pictauiensis Episcopi sibi suffecit, & in insulam Herio rediit vbi sanctissimè vitam exegit, quæ colliguntur ex vitis Sanctorum Philiberti & Aichadri apud Surium.

Tom. 4. August. 20. & tom. 5. Sept. 15.

Iisdem temporibus Hubertus Comes Aquitanus genere, vt Ebroini tyrannidi caput subduceret in Austriam confugit ad Pipinum Ducem. Auctor actorum conuersionis S. Huberti apud Andr. Quercetanum. *Tempore illo quo Ebroini crudelitas regnum Francorum grauiter opprimebat, erat quidam adolescens nobilis Aquitanicus genere, sub Theodorico Rege Comes Palatij Hubertus nomine, & litterarum studiis eruditus, & armorum exercitatione strenuus. Hic quia prudentis erat ingenij considerans Ebroinum ad omnem malitiam promptissimum, execratus omnes actus illius Franciam Sequanorum deseruit, & in Austriam ad Pipinum Ducem cuius iustitia, & industria ac virtus bellica tyrannos omnes oppresserat se contulit.* Idem Anselmus Leodiensis. Aquitanico solo non immerito redditur Hubertus, fuit enim filius Bertrandi Ducis Aquitaniæ ex sorore sanctæ Odæ

Tom. 1. scriptor. rer. Franc.

In vit. S. Lambert. c. 20.

vxoris Bogis Ducis Aquitanorum, vt narrant auctor eius vitæ apud Surium. Molanus, & author chronici Belgici, vnde Odam Huberti amitam vocant acta eius conuersionis, & Anselmus Leodiensis loco modo laudato iisdem verbis: *Adhærebátque illi quasi Comes indiuidua amita sua Oda quæ extitit Boggis Aquitanorum Ducis recens defuncti relicta vidua*: ex quo intelligimus Hubertum simul cum Oda se transtulisse in Austriam. Is cùm adhuc esset paganus, id est homo laicus, venationis studiosus, ei aliquando venationi operam danti fertur apparuisse Christus crucifixus medius inter cornua cerui, quo equo desiliens adorato, audiuit vocem monentis vt ad Lambertum Episcopum Traiectensem iret, saluti suæ si consultum vellet: illico paruit Hubertus & Lamberto Episcopo sese in discipulatum tradidit, & postea eidem in Episcopatu successit, ex eius actis apud Surium, & Molano. Venatores Hubertum vt patronum inuocant, & multa ab eo experiuntur beneficia circa venationis studia, & morsus canum, de quo idem Molanus.

Tom. 6. Nou. 3. In indic SS. Belgij.

Tom. 6. Nouembr. 3. In indic. SS. Belgij. In Natalit. SS. Belgij. 3.

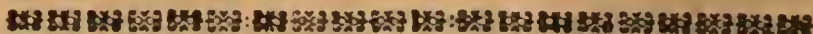
Anno DCLXXXV. Auito Aruernensi Episcopo vita exempto, successit Bonitus eius germanus patriâ Aruernus, generis Senatorij, patre Theodato, matre Syagria, ex quo vtriusque genus & parentes addiscimus: adhuc in vtero matris positus à Phrygione sanctissimo Presbytero Episcopus consalutatus, in ciuitate Aruernorum litteris & iure ciuili institutus, in Comitatu Sigeberti Regis primùm Pincernarum princeps, tum accepto annulo regio Referendarius, post obitum Sigeberti Massyliensis prouinciæ præfecturam gessit. Auitus in extremis agens hunc sibi suc-

cessorem designauit, consensu Theodorici II. Regis Austriæ & Pipini Maioris domus ex eius gestis apud Surium

Tom. 1. Ian. 15.

Anno DCXCIX. Hubertus dignus S. Lamberti successor, Leodiensis Episcopus Romæ consecratus à Sergio Pontifice Molan. & ex eo Baronius, qui eum agnoscunt filium Bertrandi Ducis Aquitaniæ.

In indicul. SS. Belgij. Tom. 7. ad ann. 69y.

Caput. VII.

Eudo Dux Aquitaniæ coniectura de eius origine. Biturica capta à Pipino, & recepta ab Eudone. Eudo vnus è partibus Chilperici aduersus Carolum Martellum, Rigoberti Remensis Episcopi exilium in Vasconia. Episcopatus Galliarum laicis traditi à Carolo Martello. Bellum Aquitanicum inter Eudonem, & Carolum Martellum. Cuchianus Aquitanicus periurÿ pœnas luit.

Irca annum DCCXIV. cum Pipinus senior summam rerum teneret in Gallia, Eudo post Lupum Aquitaniæ Dux fuit, Regum inertiâ idem iuris adeptus in Aquitania quod Pipinus in reliqua Gallia. Vdonem vocat Marianus Scotus. Quisnam esset iste Eudo, quæ patria, quod genus variè traditum est: è recentioribus nonnulli scripsére Eudonem Lupi

In chronic. ad ann. 7 8.

Ducis Vasconum filium fuisse, sed quæ fides scribentium sine authore, rem à se tot sæculis remotam. Hispani scriptores, quos inter Stephanus Garibayus, & Io. Mariana asserunt Eudonem natum Andeca vno è primoribus Gothorum, quo vnà cum Roderico vltimo Rege Gothorum à Sarracenis occiso, post cladem Hispaniæ Eudonem secessisse in Septimaniam collectis Gothorum reliquiis; eámque in potestate retinuisse, & nobilem puellam Aquitaniæ Ducis filiam & hæredem vxorem duxisse, & his nuptiis vtriusque prouinciæ principatum coniunxisse: sed quod probabilius, scriptores nostri Eudonem è Francorum gente prognatum credunt; & inter Hispanos etiam Isidorus Pacensis & Rodericus Toletanus, Eudonem vnum è Ducibus Francorum memorant? Et vero quis ita supinus & stultus erit; vt sibi suadeat infelicem exulem, armis, viris & opibus destitutum, ab Aquitanis nobilissimis Galliarum populis in Ducem admissum: cuius fide & authoritate primus scripsit Garibayus, Eudonem Aquitaniæ Ducis filiam duxisse, qui vtriusque & patris & filiæ nomen nesciuit: nonne probabilius est Eudonem fuisse vnum è Francis qui Regibus nostris in soporem lapsis, rerum suarum gerendarum occasionem nactus, iisdem artibus Aquitaniam sui iuris facere potuit, quibus Pipinus senior & post eum Carolus Martellus Gallia potiti sunt, Regibus inani nomine dignitatis relicto: vel etiam Eudonem Romanum seu Aquitanum fuisse dici potest, soluto enim iam Francorum imperio, Aquitani & Vascones Lupum proprium Ducem sibi elegisse feruntur, & post Lupum Eudonem ex Aquitanis electum credibile est,

Lib. 31. c. 1. lib. 7. rer. Hispan. c. 3.

Ann 752. Hist. Arab. cap. 11.

& certè Eudonem Romanum seu Aquitanum fuisse euincit ipsius nominis ratio, nam Eudonis nomen satis notum & familiare fuit Romanis. Scæuola lib. XXIV. Digestorum, *Volo vt Eudoni dentur mille solidi*, Eudonem imperij æmulum non tulit Pipinus, & vt eum deturbaret, Bituricam quæ erat Aquitaniæ Metropolis, obsidione oppugnauit, Francorum, & Barbarorum, id est exterorum militum copiis vsus, dum obsessam vrbem teneret, barbari cùm ignem iniecissent domui S. Austregesili Bituricensis Episcopi, in villa quæ Carobeias dicitur, spretis admonitionibus popularium multis exemplis contestantium non impunè diuum offendi, illico alij à dæmone arrepti, alij furore perciti se in flammas proiecere, alij dentibus se se laniarunt, & fœda membrorum mutilatione se deformarunt: quo cognito Pipinus edicto cauit, ne quisquam B. Austregisili res aut prædia attingeret: vrbe captâ non multò pòst Eudo eandem obsedit, & deditione recepit. Per obsidionis tempora cùm Agnus vnus è Comitibus Eudonis, cui res monasterij B. Austregisili vice stipendij traditæ erant, res Monasterij militibus suis distribuisset, pace factâ Bertradus Abbas supplex Agnum Comitem adiit, & res Monasterij ab eo repetiit: non auditis precibus, ad sepulchrum B. Austregisili à Monachis decursum, & præsens ab eo auxilium flagitatum. Agno insomnis apparuit Austregisilus rerum suarum incubatori dira interminatus & cum grauiter in capite cecidit. Agnus irati numinis vim sentiens ab Eudone Principe per nuntium deposcit, vt scelus suis opibus redimat, significans se iustam Diui offensionem contraxisse, dum illius iussu, Diui

In l. testam. ff. de Manumiss. testam.

res

res & prædia occupasset. His auditis Eudo res Ecclesiæ statim restitui iussit, & inter epulas, Agni casu animum subeunte, vasculum argenteum misit, quod in luitionem noxæ offerretur. Agnus vt vidit exiguius munus: *Quantillum est*, inquit, *vt pro tot maleficiis offeram*, & his dictis expirauit, vt refert Auctor vitæ B. Austregisili apud Surium. Tom 3. 20. Maij.

Anno DCCXVIII. Chilpericus cum Raganfredo Maiore domus prœlio victus à Carolo Martello, hosti se imparem sentiens Eudonem Aquitaniæ ducem in armorum suppetias euocauit, Eudo lectis Vasconum copiis aduersùs Carolum signa commouit, & collatâ in Campania manu victus Lutetiam, inde Aurelianum, & mox in Aquitaniam recessit, abducto secum Chilperico cum eius thesauris, vt belli pacísque copiam penès se haberet. Anno sequenti Carolus legatis ad Eudonem missis pacem cum eo iniit, & quæ fuere pacis conditiones, Chilpericum ab eo recepit, qui non diu superstes obiit, & Nouiomi sepultus. Fredegarius, Continuator Aymoini, Annales Pithei, Ado Viennensis, Marianus Scotus. In Chronic. cap 107. Lib. 4. c. 52. Ad ann. 717. 718. 7 9.

Anno DCCXXIII. Carolus Martellus Rigoberto Remensi Episcopo infensus, quod sibi bello aduersùs Chilpericum & Raganfredum laboranti, portas vrbis clausisset, cum episcopatu deturbauit, & Milonem solâ tonsurâ clericum in eius locum subrogauit. Rigobertus sede suâ deiectus secessit in Vasconiam, vbi diutiùs exulauit, & sanctitatis argumenta miraculis præbuit. Flodoardus, & Auctor vitæ Rigoberti apud Surium. In chronic. ad ann. 718 Lib. 2. Remens. hist. c. 12. tom. 1. Ianuar. 4.

His temporibus Carolus Martellus non solùm Re-

mensem, sed & alios fere vniuersos Episcopatus Galliarum laicis, & militibus stipendij vice concessit, ex Hincmaro & Flodoardo. Hâc labe pleræque Ecclesiæ Galliarum, plures quàm octoginta per annos Episcopis propriis caruere nec Synodus indicta, vnde religio & disciplina Ecclesiastica fere defecit in Gallia. Rem deplorat Bonifacius Moguntinus in Epist. ad Zachar. P. *Franci vt Seniores dicunt plusquàm per tempus octoginta annorum synodum non fecerunt, nec Archiepiscopum habuerunt, nec Ecclesiæ canonica iura alicubi fundabant: vel renouabant: modò autem maxima ex parte per ciuitates Episcopales sedes traditæ sunt laicis cupidis ad possidendum, vel adulteratis clericis scortatoribus & publicanis seculariter ad perfruendum.*

In præfat. vit. S. Remigij & epist. 6. cap. 19. Lib. 2. Rh. hist. c. 17.

Epist. 132.

Anno DCCXXIV. Carolus Martellus instaurato bello, transmisso Ligeri qui erat terminus Aquitaniæ Eudonem Aquitaniæ Ducem prœlio fudit & Aquitaniam armis latè vastauit. Annal. Pithei. Ado Viennens. Sigebert. Regino.

Ad ann. 724. ad ann. 715. 1. Chronic.

Per hæc tempora Cuchianus vnus ex optimatibus Aquitanis, cùm Eudoni Duci Aquitaniæ iuratam fidem præstitisset ad sepulchrum B. Austregisili Bituricensis Episcopi, & paulò pòst irrita fide ad Carolum Martellum transiisset, Eudo oraturus venit ad Monasterium B. Austregisili, & eum quasi fideiussorem compellauit, in periurij vindicem: nec impune fuit; paucis enim post diebus Cuchianus lethali morbo correptus morte suâ celeres periurij pœnas dedit. rem narrat auctor vitæ B. Austregisili apud Surium.

20. Maij.

CAPVT VI.

Sarracenorum irruptio in Galliam Narbonensem & Aquitaniam an Tolosa capta à Sarracenis, Sarraceni victi à Carolo Martello, iunctis copiis cum Eudone Duce insigni prælio ad Turonum vrbem. Eudonis fama purgatur de obiectis scriptorum Francicorum, Gregorij II. Papæ testimonium de meritis Eudonis in Christianam remp.

NNO DCCXXV. Sarraceni iam vno prœlio vniuersa Hispania potiti, de Galliarum imperio cogitare ausi, superato Pyreneo saltu cum coniugibus & liberis migrantium modò, ad quadringenta virorum millia, in Galliam irruerunt; ac primum Septimaniam quæ adhuc Gothis parebat, vnde Gallia Gothica dicebatur, occuparunt, quasi Gothicæ successionis appendicem, Narbonam & alias Septimaniæ vrbes armis expugnarunt, & præsidia singulis imposuere, hanc expeditionem Zemæ Duci tribuit Isidor. Pacensis, Rodericus Toletanus Alabor legato Zulemæ Regis Sarracenorum. Ann. 757. hist. Arab. c. 10. & 11.

Eodem bello Zema Dux Tolosam vrbem obsidione tentauit; sed eam ab vltimo discrimine Eudo Dux Aquitaniæ feliciter armis eripuit testes sunt Isidor. Pacensis. *Iam dictus Dux* (Zema) *Tolosam vsque prædando* Ann. 757.

peruenit, atque obsidione cingens, fundis, & diuersis generum machinis expugnare conauit, sicque Francorum gentes tali de nuntio certi, apud Ducem ipsius gentis Eudonem nomine congregantur, vbi dum apud Tolosam vtrique exercitus acies graui dimicatione confligunt Zamam Ducem exercitus Sarracenorum cum parte multitudinis congregatæ occidunt, reliquum exercitum per fugam elapsum sequuntur, quorum Adiraman suscepit principatum vno per mense, donec ad principalia iussa veniret, Ambiza eorum rector, & Rodericus. Toletan. *Ipse autem bellis plurimis Tolosam veniens obsidionis ambitu circuiuit, & cæpit eam variis machinis impugnare, gens autem Francorum cum Eudone exercitus sui Duce in obsessorum auxilium superuenit, cumque vterque exercitus cæpisset acriter dimicare, Franci Zamam Ducem Arabum cum parte multitudinis peremerunt, reliqui obsidione relicta se fugæ patrocinio commiserunt & qui euaserunt, Abderramen sibi principem elegerunt, donec principalia iussa venirent.* Idem Zurita. His testibus satis conuellitur fides vitæ MS. Theodardi Narbonensis Episcopi ex qua Tolosam à Sarracenis captam fertur hoc argumento, quòd multis post annis nempe per tempora Caroli M. Iudæi huiusce vrbis incolæ conquesti sint, se quot annis iniuria cædi publicè alapis, quasi authores Sarracenicæ cladis vrbis, id enim pœnæ genus eos potius odio iudaici nominis, quam ob aliam causam passos probabile est, vt rectè coniectauit Gu. Catellus Senator Tolosanus in Commentariis rerum Occitaniæ.

Hist. Arab. cap. 11.

In indicib. Arrag. ad ann. 715.

Eadem expeditione Prouincia, & Burgundia Sarracenorum ferrum grauissimè experta est, Arelate capta, testes Ado Viennensis, Lucas Tudensis, & Rodericus

In chronic. Lib. 3. in fin.

Toletanus. Hispaniam, Prouinciam, & Burgundiam, hanc cladem à Sarracenis passas in pœnam luxuriæ scribit Bonifacius Moguntinus in epist. ad Ethibaldum Regem Anglorum: *sicut aliis gentibus Hispaniæ, & prouinciæ, & Burgundionum populis contigit, quæ sic à Deo recedentes fornicatæ sunt, donec iudex omnipotens talium criminum vltrices pœnas per ignorantiam legis Dei, & per Sarracenos venire & sæuire permisit.* Vnde à Gratiano desumptus est can. si gens Anglorum LVI. distinct. Hist. Arab. cap. 15. Epist. 19

Sarraceni hoc successu elati Aquitaniam ferro & igni late vastarunt Duce Abderamen, Eudo Dux Aquitaniæ barbaros latius per Aquitaniam grassari indignatus, obuius eis occurrit cum omnibus copiis ad Dordoniam amnem; sed tam grauem in eo prœlio cladem passus est, vt cæsorum numerus haberi non posset, teste Roderico Toletano. Hac clade reliqua Aquitania patuit Sarracenis, Burdegala, Petrocorij Santones, Pictauium, vrbes captæ, sacræ ædes passim incensæ, imprimis Basilica S. Hilarij, quæ est Pictauis summa religione visenda. Carolus Martellus princeps Francorum res Galliarum in vltimum discrimen deductas sentiens, delectum habuit tota Gallia & coniunctis copiis cum Eudone bellum instruxit aduersùs communem Christiani nominis hostem: de summa rerum pugnatum ad Turonum oppidum, non ante cruentiùs, & nostris felicius prœlium auditum, in eo trecenta & septuaginta quinque millia barbarorum, cæsa, è nostris mille & quingenti desiderati, vt constitit ex Epistola Eudonis Ducis ad Greg. II. de qua meminere Anastasius Bibliothecarius, Regino Abbas, & Hist. Arab. Cap. 14. In vit. Greg. II. Lib. 2. chron.

Lib. 5. c. 16. Otho Frisingensis, Paucior & minor quam pro tam ingenti victoria numerus. Inter cæsorum tumulos repertus Abdiramen, egregiam in eo bello nauauit operã Eudo cum suis, tamen eius famæ non pepercere Franci scriptores, ita vt Sarracenos ab eo euocatos aduersùs Carolum Martellum scripserint. Annales Pi-

Ad ann. 725. thei. *Sarraceni ab Eudone in auxilium suum vocati cum Rege suo Abdirama Garonnam Burdigalenque perueniunt, cunctis locis vastatis, & Ecclesiis igne crematis basilicam quoque Sancti Hilarij Pictauis incendunt.* Fredegarius in

Cap. 107. appendice Gregorij Turonensis. *Eudo námque Dux cernens se superatum, atque derisum, gentem perfidam Sarracenorum ad auxilium contra Carolum principem, & gentem Francorum excitat, egressíque cum Rege suo Adirama nomine Garumnam transeunt Burdegalensem vrbem peruenerunt, Ecclesiis igne concrematis populis consumptis, vsque Pictauos progressus est, vbi basilica S. Hilarij igne cremata quod dici dolor est, ad domum beatissimi Martini euertendam destinant, Contra quos Carolus princeps audacter aciem instruit super eosque belligerator irruit, Christo auxiliante tentoria eorum subuertit, ad prælium stragem conterendam accurrit, interfectoque Rege eorum Abdirama prostrauit exercitum proterens dimicauit atque*

Vid Marian. lib. 7. rerum Hisp. c. 3. *deuicit, sicque victor de hostibus triumphauit.* Sed Franci scriptores aduersùs Eudonem iniquiores mihi videntur, quis enim tam supinum, & stultum credat Eudonem, vt barbaros in auxilium euocaret, Gothorum nupero casu, satis edoctus, quid ab his sperãdum esset, tum omnem ab Eudone malam suspicionem remouent res ab eo gestæ aduersus Sarracenos, priusquàm cum Carolo copias aduersus eos coniunxisset, priùs

enim aduersùs eos iterum vario marte certauit, primùm ad Tolosam, in quo victor extitit, secundò ad Dordoniam amnem in quo infeliciter res gesta est: nec quidquã grauius de eo suspicari licet quòd Munizio Sarracenorum Duci filiam in vxorem elocasset, has enim nuptias quæsierat, potius vt hostem à se auerteret, quàm vt eo vteretur, vt scribit Rodericus Toletanus. *Nuper etiam Eudo præpositus Gallicorum huic Muniz filiam suam causa fœderis in coniugio copulauit, & ad suos libitus tradidit inclinandam, ob persecutionem Arabum differendam.* Hist. Arab. cap. 13.

Denique, ne qua suspicio hæreat, adest testimonium Anastasij Bibliothecarij, qui summam rei gestæ laudem tribuit Eudoni, & Gregorium II. Pontificem de victoria certiorem factum narrat per epistolam Eudonis, cuius fide ad nos peruenit numerus cæsorum in eo prælio; nec minimum iuuat quòd idem addit, Eudonem ita fuisse de Christiana republica & Pontifice bene meritum, vt ante annum à bello Sarracenico Eudo tres spongias eulogiæ nomine accepisset à Gregorio II. harum vsus erat extergendæ mensæ pontificiæ, quæ die pugnæ ab Eudone in particulas concisæ & militibus distributæ, ita profuere victoriæ, vt quotquot particulas ex his acceperint, victores, & incolumes, ne leui quidem vulnere accepto euaserint. Ecce auctoris verba: *Eodem tempore nefanda Agarenorum gens, cùm iam Hispaniarum prouinciam per decem tenerent annos peruasam, vndecimo anno Rhodanum conabantur fluuium transire, ad Francias occupandum, vbi Eudo praerat, qui facta Francorum generali monitione contra Sarracenos, eos circundantes interfecerunt, trecenta* In Greg. II.

enim ſeptuaginta quinque millia vno ſunt die interfecti, vt eiuſdem Eudonis Francorum Ducis miſſa Pontifici epiſtola continebat; mille tantùm quingentos ex Francis fuiſſe mortuos in eodem bello dixerunt, adiiciens quod anno præmiſſo in benedictionem à prædicto viro ei directis tribus ſpongiis quæ ad vſum menſæ pontificis apponuntur, in hora qua bellum committebatur, idem Eudo Aquitaniæ princeps populo ſuo per modicas partes tribuens ad ſumendum eis, nec vnus vulneratus eſt, nec mortuus ex his qui participati ſunt. Ante Sarracenorum irruptionem in Galliam Eudonem & Carolum diſcordes inter ſe, communi hoſte irruente, inuicem ſeſe conciliaſſe, & coniunctis viribus & animis cum eo pugnaſſe & Eudonem ipſum facto impetu in caſtra hoſtium non minimam victoriæ laudis partem tuliſſe, ſcribit Paulus Varnefridus, nec quicquam de Sarracenis euocatis memorat, vt videre eſt ex ipſius verbis, quæ hic addere non pigebit; *Eo tempore gens Sarracenorum in loco qui Septem dicitur ex Africa transfretantes vniuerſam Hiſpaniam inuaſerunt, deinde poſt decem annos cum vxoribus & paruulis venientes Aquitaniam Galliæ Prouinciam quaſi habitaturi ingreſſi ſunt. Carolus ſi quidem cum Eudone Aquitaniæ principe tunc diſcordiam habebat, qui tamen in vnum ſe coniungentes contra eoſdem Sarracenos pari conſilio dimicarunt, nam irruentes Franci ſuper eos trecenta ſeptuaginta quinque millia Sarracenorum interemerunt: ex Francorum verò parte mille & quingenti tantum ibi ceciderunt, Eudo quoque cum ſuis ſuper eorum caſtra irruens, pari modo multos interficiens omnia deuaſtauit.* Hoc prœlium geſtum eſt anno DCCXXVI. vt habent annales Francorum à Pitheo editi, Beda & alij recentiores id referunt in

Lib. 6. de geſt. Langobard. c. 46.

annum DCCXXIX. Sigebertus in annum DCCXXX. huius victoriæ mentio habetur in vita S. Eucherij Aurelianensis Episcopi apud Surium. Lib. 5. Hist. c. 24. Iacob. Meyer. In Chronic. ad ann. 729. Tom. 1. Febr. 20.

Carolus Martellus tanta victoria potitus arma conuertit in Burgundiam; Lugdunum, Massyliam, & Arelaten vrbes à Sarracenis recepit, & singulis præfectos & præsidia imposuit. Aimoini Continuator. Lib. 4. c. 56.

CAPVT IX.

Eudonis morte Aquitania occupatur à Carolo Martello. Vaifarius Hunoldus Aznarius & alij vtriusque sexus Eudonis liberi. Remistagnus Eudonis frater Secunda Sarracenorum expeditio in Galliam, S. Pardulfus Lemouicensis.

ANNO DCCXXVIII. diem functus est Eudo Dux Aquitaniæ, eius morte auditâ Carolus Martellus, pristini fœderis cum Eudone initi parum memor, consilio suorum Aquitaniam instructo milite occupauit, Burdigalam, Blauiam & alia Aquitaniæ munitiora oppida in potestatem redegit Aimoini continuator. *In illis autem diebus Eudo Dux mortuus est, hoc audiens præfatus Princeps Carolus, inito consilio procerum suorum, denuò Ligerim fluuium transit, & vsque Garumnam & vrbem Burdegalensem, & castrum Blauiam veniens occupauit, illámque regionem cepit, ac subiugauit,* Lib. 4. c. 53. Idem Fredegar. in appendic. Gregor. Turon. cap. 108.

cum vrbibus, ac ſuburbanis caſtrorum, victórque cum pace remeauit. Eudone ſuo fato functo Carolum Martellum Aquitaniâ ſine armis potitum produnt annales Ad ann. 728. Pithei. *Eudo Dux moritur, & Carolus Aquitaniæ prouinciam abſque bello recepit*, alij tamen rurſum de Aquitania pugnatum, & Carolum Martellum vitam Eudoni cum regno ademiſſe ſcribunt. Regino Abbas, *Anno XX. regni ſui iterum cum valida manu Vaſconiam ingreſſus eſt* (Carolus Martellus) *& Eudonem regno ſimul* Ad ann. 732. *& vita priuauit.* Idem Sigebertus. *Carolus in Vaſconia cum Eudone pugnat eúmque principatu, & vita priuat.* Eudoni duos fuiſſe filios ſuperſtites Vaifarium, & Hunoldum certiſſimum eſt, Vaifarium, & Hunoldum Ad ann. 733 Eudonis filios agnoſcunt Franci ſcriptores, Sigebertus, & alij recentiores. Præter eos tertium Aſnarium nomine, Cantabriæ principem, filiam quoque Meninam ſeu Momeranam Froilæ Aſturum Regis coniugem ei adſcribit Stephanus Garibayus. His adde Lib. 51. c. 2. & t. 767. filiam Eudonis quæ Munizio Sarraceno, præfecto Ceritaniæ infeliciter collocata, & viro morte ſublato captiua in Africam traducta, de qua Iſidorus Pacenſis, Hiſt. Arab. c. 13. & Rodericus Toletanus, vterque nomen puellæ reticentes. Lampagiam quoque filiam Eudoni tribuunt geſta pontificum Antiſiodorēſium, quorum excerptum Tom. 1. veter. Script. Franc. dedit Andr. Quercetanus, quæ Aimoni Cæſarauguſtæ Regi nupſiſſe dicitur in eiſdem geſtis. Inter filios Eudonis numeratur & Hatto, qui à Carolo Martello anno DCCXXXVI. bello captus & in vincula coniectus, deinde his ſolutus, tandem cúm fratre Hunaldo oculis orbatus legitur in veteri Chronic. Monaſt. S. Nazarij à Frehero edito, & in fragmento paſſionis S S. Ber-

tharij & Athaleni quod à Quercetano vulgatum est. Eudoni frater fuit Remistagnus nomine, qui à Pipino bello captus anno DCCLXVI. suspendio vitam finiit; tamen quæ est harum ætatum caligo, Vaifarium non Eudonis filium, sed nepotem ex filio Hunoldo docent author passionis SS. Bertharij & Athaleni & Ado Viennensis. Notit. Vasc. p 376. & seq.

Anno DCCXXX. Sarraceni collectis viribus iterum infensis armis Galliam repetiere, & transmisso Rhodano Auenionem vrbem occuparunt dolo & insidiis Mauronti Ducis. Anno DCCXXXI. Carolus Martellus partim ductu suo, partim Childebrandi fratris Auenionem diutina obsidione expugnauit, Inde anno DCCXXXII. Narbonensem vrbem, quæ præsidio tenebatur ab Athimo Rege, sic vocabant Sarraceni belli duces, & prouinciarum præfectos, obsidione vallauit: re accepta Sarraceni magnis copiis collectis aduolant Duce Amorio vrbis tuendæ gratià. His Carolus cùm exercitu obuius occurrit, & prœlio ad interneciones deleuit ad Byrram amnem qui è valle Corbariæ fluit. Lib. 4. c 57. Aimoini Continuator, Fredegarius, Annales Fuldenses. In append. Gregor. Turon. c. 109. Sarracenos duobus prœliis fudisse Carolum Martellum vno ad Pictauium, altero ad Birram fluuium iuxta Narbonam tradunt, Eginartus. In vit. Carol. M. inic. *Nam pater eius Carolus qui tyrannos per totam Franciam dominatum sibi vindicantes oppressit, & Sarracenos Galliam occupare tentantes duobus magnis prœliis vno in Aquitania apud Pictauium ciuitatem, altero iuxta Narbonam apud Byrram fluuium ita deuicit, vt in Hispaniam eos redire compelleret.* & Adreualdus. Lib. 1. de miracul. S. Ben. d. c. 14. *Præterea Sarracenos Galliam occupare tentantes, duobus magnis prœliis vno in Aquitania*

apud Pictauium ciuitatem, altero apud Narbonam iuxta Byrram fluuium ita deuicit, vt in Hispaniam eos redire compelleret. & eò referendus Ordericus Vitalis. *Tunc in Francia Carolus Tudites id est Martellus dominabatur, qui cum Eudone Duce contra Sarracenos in Aquitania pugnauit & eorum* CCCLXXV. *millia prostrauit, itemque in Narbonensi prouincia fortiter eos bello repulit & maxima cæde attriuit*: quod enim prœlium à Carolo Martello in Aquitania aduersus Sarracenos gestum memorat Ordericus vitalis, vix aliud esse potest quàm illud quod apud Pictauium, quod est Aquitaniæ oppidum commissum scribunt Eginartus & Adreualdus, tamen prœlium illud gestum ad Turones probabilius est, ex Continuatore Aimoini, Fredegario, & aliis, qui res Francorum prosecuti sunt, nec nimis alienum est id intelligi gestum in Aquitania, quod tum Turones Aquitaniæ contributi essent, Aquitania pertinente vsque ad Ligerim fluuium.

Lib. 5 hist. Ecclesiast.

Victis ad Byrram Sarracenis Narbona simul & aliæ Septimaniæ vrbes Nemausus, Biterra, Agathe, in potestatem redactæ, sed quia teneri vix poterant aduersùs hostem obuium, muris discinctæ, & flammis vastatæ. Aimoini Continuator, Fredegarius, rem gestam anno DCCXXXVI. habetur in annalib. Fuldensib. anno DCCXXXVII. Sigeberto.

Lib 4 c.57. In append. Gregor. Tur. cap. 109.

Hac tempestate vitæ sanctitate, & miraculis in Aquitania claruit Pardulfus Lemouicensis quem indigenæ vocitant *S. Perdoul.* Hic à Lauterio Lemouicensi Comite euocatus, & Monasterio Abbas impositus, quod apud locum qui dicebatur Varactas, Comes ædificauit in honorem S. Petri principis Apostolorum. Idem

Sarracenos Aquitaniam latè vastantes à monasterio precibus fugauit, ex vita eius MS. eius memoria celebratur die III. Nouembris.

CAPVT X.

Lanfredus Abbas S. Germani legatus missus in Aquitaniam. Galliæ diuisio inter Carlomannum & Pipinum. Bellum Aquitanicum. Lucas castrum captum; Secunda diuisio regni inter Carlomannum & Pipinum facta in loco cui nomen vetus Pictauis, pax inita inter Pipinum & Hunoldum Aquitaniæ Ducem. Lanfredus quasi explorator detentus dimissus.

NNO DCCXLI. Aquitania bello soluta Lanfredus Abbas Sancti Germani Parisiēsis à Carolo Martello legationis causa missus in Aquitaniam; Aimoini continuator. *Tunc memoratus princeps venerabilem Lanfredum Abbatem sancti Germani legationis causa in Aquitaniam dirigit.* Lanfredum, dum de translatione reliquiarum sancti Germani cogitaret, inuitum & dolentem id officij suscepisse à Principe refert Aimoinus ipse, libr. de translatione B. Germani apud Surium. *Anno* XXIII. *quo Carolus Pipini senioris filius regni Francorum tenebat monarchiam, venerabilis vir Lanfredus præfati monasterij pater,* Lib. 5. c. 57. Tom. 4. Iul.

diuini spiritus incitamento succensus, qualiter tanto patrono condigna deberet augeri veneratio, vt videlicet eius sanctissima membra intra maioris Ecclesiæ aulam transferri debuissent, tacitâ cœpit mente tractare, atque deuoto non destitit corde rimari, sed quoniam piis semper conatibus impedimenta huius se mundi obiiciunt, eiusdem negotij dilato tempore à suprascripto principe legationis causa in Aquitaniam mittitur.

Sub id tempus Carolus Martellus inter Carlomannum & Pipinum liberos, adhuc superstes ipse regna diuisit, Carlomanno cessit Austrasia, quæ postea Alemanniæ nomen accepit, Pipino Burgundia Neustria & Prouincia: Aquitania & Occitania in diuisionem non venere, quòd ea tempestate vtraque prouincia à Francorum ditione abscissa in Hunoldi & Vaifarij Aquitaniæ Ducum potestate esset. Vnde in vita D. Theodardi Vaifarius Vasconiæ, Aquitaniæque Dux, idemque Tolosanæ vrbis præses & Dominus inscribitur.

Anno DCCXLI. Carolo Martello supremum diem functo Carlomannus & Pipinus rerum potiti Aquitaniam diutiùs à Regni finibus auulsam manere ægre ferentes, totis viribus bellum instruxere in Hunoldum Aquitaniæ Ducem, Aquitaniam armis latè vastarunt, & capto castro, Lucas nostris *Loches* aliam inter se regni diuisionem fecere in loco cui nomen, vetus Pictauis. Aimoini Continuator. *Carlomannus itaque & Pipinus Francorum Regno potiti primo Aquitaniam recipere volentes contra Hunoldum ipsius Prouinciæ Ducem, cum exercitu eandem Aquitaniam ingrediuntur, & capto quodam castello quod Lucas vocatur, priusquàm ex ea prouincia secederent, Regnum quod communiter habuerunt diui-*

Lib. 4. c. 59.

ſerunt inter ſe, in loco qui vocatur vetus Pictauis, Idem Ado Viennenſis, & Regino Abbas & Annales Francorum, Chunoaldum vocat Fredegarius, qui diligentiùs res Pipini perſecutus eſt.

Inde pace initâ cum Hunoldo Lanfredus Abbas inter conditiones pacis liber dimiſſus, domum reuerſum inſtaurationi Monaſterij per annos duodecim operam ſedulò dediſſe ſcribit Aim. de tranſlat. B. Germ. Pariſ. apud Surium. Tom. 4. Iul. 25. *Interea Carolus moritur, idem verò Abbas ab Hunoldo ipſius Aquitaniæ Patricio quaſi explorator tribus ſemis annis inuitus detinetur: ſed tandem ſubſtituto in Regno Pipino minore, firmataque inter regna pace Lantfredus abſoluitur, qui reuerſus annis ferè duodecim in reſtauratione Monaſterij quod eo abſente diſſipatum fuerat occupatur.*

CAPVT XI.

Vaifarius Dux Aquitaniæ frater & ſucceſſor Hunoldi, Hunoldus alius ab Hugone Burdegalenſi, Res eccleſiaſticæ laicis traditæ à Carolo Martello, eiſdem precariæ nomine relictæ indicto cenſu annuo. Figiacenſe Monaſterium in finibus Cadurcorum à Pipino fundatur Griſo more Ducum XII. Comitatibus à Pipino donatus, Griſonis ſeceſſio ad Vaifarium Ducem Aquitaniæ. Iuſtitiæ id eſt res eccleſiarum per Pipinum à Vaifario vindicatæ. Theo-

doad. locus in Aquitania eius situs an idē qui Theoduadum. Bellum inter Pipinum, & Vaifarium. Humbertus Comes Bituricensis, Blandinus Comes Aruernorum. Bertellanus Bituricensis Episcopus. Biturica à Pipino capta, & præsidio munita. Chilpingus Comes Aruernorum, Amanugus Comes Pictauiensis Vaifarius Aquitaniæ vrbes quas tueri non poterat, muris discingit. Tolosa, Albia, Gaualdanum, seu Mimate & alia castra Aquitaniæ captæ à Pipino.

AVD diu post Carolum Martellum demortuo Hunoldo, Duci Aquitaniæ, successit Vaifarius ipsius germanus: hunc Hunoldi filium perperam tradit Ado Viennensis[*]: pari hallucinatione Hunoldum nonnulli eundem esse credidere quem Hugonem Burdegalensem, de quo iocularis legitur historia, vel fabella potiùs, quam nostri *Roman* vocitant: sed quàm aberrent facilè intelligere est: siquidem hic Hugo Burdegalensis fuit filius Seguini Comitis Burdegalensis, satis longo post tempore per Carolum M. constituti: at Hunoldum istum certo certius constat fuisse natum Eudonis Ducis Aquitaniæ. Sigebertus: *Carolus VVaifero, & Hunoldo filiis Eudonis dimicando victis Aquitaniam sibi subiugauit.* Idemque alio loco: *VVaiferus filius Eudonis Dux Aquitaniæ.*

In Chronic.

Ad ann. 733.

Ad ann. 758.

Anno DCCXLIII. Concilio Liptinensi vnà cùm Bonifacio

nifacio Moguntino Episcopo, Apostolicæ sedis legato, interfuit Pipinus, & res Ecclesiis à patre ablatas restitui curauit, quo ad per tempora licuit: verùm quia res in solidum restitui non ferebat sumptus belli, quod incumbebat cum Vaifario Duce Aquitaniæ, res precariæ nomine vt possessoribus relinquerentur obtinuit, indicto censu annuo, quo ad res ad Ecclesiam redirent, vt proditum est in Capitulis Caroli & Ludouici apud Gratianum. Can. quia iuxta 10 qu. 1.

Anno DCCXLIV. Figiacense Monasterium in finibus Cadurcorum à Pipino Rege fundatum, & præsente Stephano Rom. Pontifice cœlitùs consecratum, vt fertur ex tabulis fundationis: *Notum esse volumus cunctis Christum colentibus præsentibus scilicet, & futuris, qualiter locum in conualle Lunantis olim à prædecessoribus nostris in pago Caturcino constitutum & ab aquis irruentibus iam penè dissipatum, nos proxima silua in eodem pago, habiliori loco cui Fiacum nomen imposuimus mutantes monasterium, vel cætera ædificia à fundamentis ædificauimus, quod præsente Domino Stephano Papa mirabiliter à Deo consecratum prospeximus, vbi Monachorum turmam sub cultu religionis, diuina miserante clementia, congregauimus, cui auctore Deo venerabilem virum Anastasium Abbatem ordinauimus.* Harum fidem secuti Pipinum huiusce Monasterij conditorem agnoscunt VVernerus. In Fasc. tēp. ad ann. 744. Et Bernard. Guidonis: Friacum Monasterium dicitur In chronic. Auctori vitæ Geraldi Comitis Aureliacens. *Non longè enim à Friaco Monasterio vicus est in honore S. Georgij sacratus cui scilicet presbyter quidam nomine Geraldus præerat.* Lib. 2. c. 28. Religionis studio hocce monasterium iam olim accessit Cluniacensi cœnobio vt colligere licet ex epi-

T

Lib. 6 ep. 1. ſtola Petri Abbatis Cluniacenſis ad Ademarum Abbatem Figiacenſem, quâ eum ad ſe euocat.

Anno DCCXLVIII. Grifo frater Carlomanni, & Pipini, cum priuatæ ſortis impatiens in Saxoniam ſeceſſiſſet, & inde Saxonum fide diffiſus in Baioariam penetraſſet; eámque armis occupaſſet, à Pipino bello deuictus, captúſque, Taſſilone in Ducatum reſtituto, nihilum tamen fraternum animum auocante recentis diſſidij memoria, à Pipino more Ducum duodecim Comitatibus donatus: ſed vt erat effero & præcipiti ingenio regiis beneficiis minimè emollitus eodem anno ad Vaifarium Aquitaniæ Ducem fuga ſe tranſtulit. Lib. 4. c. 61. ad ann. 741. ad ann. 748. Auctores ſunt Aimoin. Anonym. ſcriptor Annal. Francorum, Regino, Sigebert. Grifonem more Ducum duodecim Comitatibus adornatum vno ore fertur ab his ſcriptoribus, certè neſcio qua ratione; nullum enim huiuſce moris veſtigium alibi quod ſciam comparet, quin imò Duces præfici ſolitos duabus aut tribus vt plurimum, ad ſummum quatuor ciuitatibus, quæ ſingulæ ſuos Comites habebant notum eſt. Lib. 8. hiſt. c. 18. Gregor. Turon. *Nicetius per commiſſionem Eulalij à Comitatu Aruerno ſubmotus, Ducatum à Rege expetiit, datis pro eo immenſis muneribus, & ſic in vrbe Aruerna Ruthena atque Vcetia Dux ordinatus eſt.* Idémque alio loco. Lib. eod. c. 26. *Turonicis verò atque Pictauis Ennodius Dux datus eſt*, & Lib. 9. c. 7. rurſus idem alio loco. *Ennodius cum Ducatum vrbium Turonicæ atque Pictauæ miniſtraret, adhuc & vici Iulienſis, atque Benarne vrbium principatum accepit.* Vnum inter Gothos Victorium Ducem eo nomine ſeptem ciuitatibus præfuiſſe obſeruat idem Gregorius. Lib. 2. c. 20. *Eoricus autem Gothorum Rex Victorium Ducem ſuper ſeptem ciuitates præpoſuit.*

Anno DCCLX. Vaifarius Dux Aquitaniæ cùm iustitias Ecclesiarum minimè consentiret; id est res Ecclesiarum ditionis Franciœ quæ in Aquitania sitæ erant, per vim ablatas, & proprium in fiscum redactas suis dominis non restitueret, vtcumque sæpius hac de re à Pipino per legatos compellatus, Pipinus ea re valde commotus, aut si verum amamus honestam belli occasionem quærens, in Aquitaniam processit res Ecclesiarum ab hostis manu erepturus. Cum verò peruenisset ad locum cui nomen Theodoad Vaifarius belli casus subtimescens pacem petiit per legatos Adelbertum & Dadinum, res Ecclesiarum sese restituturum depactus. His conditionibus pax sancita, datis obsidibus Adalgario & Iterio, vtroque è primoribus Aquitanicis. Hac de re Annales Francorum: *Tunc Pipinus Rex cernens V. Vaffarium Ducem Aquitaniorum minimè consentire iustitias Ecclesiarum, partibus quæ erant in Francia, consilium fecit cum Francis vt iter ageret supradictas iustitias quærendo in Aquitania, & peruenit vsque in locum qui dicitur Theodoad: & cum hæc vidisset V. Vaffarius misit missos suos Adelbertum & Dadinum, & dedit obsides Adalgarium & Aiterium Regi Pipino, vt omnia redderet, & quicquid supradictus Rex quærebat in causis ecclesiasticis.* Idem perstringunt annales Fuldenses: Nec vna belli causa fuit violata emunitas Ecclesiarum, alias & causas, has nimirum, Gothos nonnullos, id est Septimanos à Vaifario præter legum ordinē occisos, & Frācos perfugas nō redditos addit Fredegarius qui diligētius has res prosecutus est. Theodoad vt hoc obiter expendā, fuit castrum in Aquitania quod Adoni Viennēsi dicitur Todoat. Idē ni fallor quod Theoduadum, quæ

Ad ann. 760.

Ad ann. 759. & 760.

In Chronic. cap. 110.

erat fiscalis villa, vna è quatuor quæ à Carolo Ludouico filio Regi Aquitaniæ hybernorum causâ dispositæ sunt, de qua in vita Ludouici, & apud Continuatorem Aymoini. *Ordinauit* (Carolus) *qualiter in quatuor locis hyberna transigeret, vt tribus annis exactis quarto demum anno, hyematurum se quisque eorum susciperet locus. Theotuadum scilicet palatium, Cassinogilum, Audiacum & Eurogilum*: id castri positum fuisse inter fines Biturigum & Aruernorum colligere licet ex eo, quòd idem Fredegarius subiungit ea expeditione Pipinum superato Ligeri per pagum Bituricum in Aruernorum fines copias duxisse, passim regionem igni, ferróque vastando.

Li. 5 c. 3.

Anno DCCLXI. Vaifarius haud diu pactæ fidei memor, rursus bellum comparat aduersùs Pipinum, Ducibus Humberto Comite Bituricensi & Blandino Comite Aruernorum, qui paulò antè tum Bertellano Bituricensi Episcopo, legationis causâ missus ad Pipinum Regis animum in se nimium prouocarat, & infestis copiis Augustodunẽsem pagum quà patet Cabillonum vsque deuastat. Re acceptâ Pipinus instructis copiis superato Ligeri Aquitaniam armis late distrinxit Burbone castrum obsidione occupauit, ignique cremauit, inde promotis copiis Aruernensem pagum armis protriuit, Claromontis castrum cepit, vbi Blandinus Comes captus, vinctúsque in conspectum Regis deductus. Hæc narrant Aimoin. continuator, Regino Fredegarius, & Sigebertus.

Lib. 4. c. 65. ad ann. 761. ad ann 759.

Anno DCCLXII. Pipinus Aquitanico bello totus incumbens Bituricas munitissimam vrbem, Aquitaniæ caput, obsidione vallauit, tandémque non sine multa

cæde & ſtrage ſuorum expugnauit: captâ vrbe & præſidio impoſito, Vaifarij homines incolumes dimiſit, Vmbertum Comitem Bituricenſem, & alios Vaſcones cum vxoribus & liberis in Franciam captiuos abduxit, Bituricæ vrbis muros machinarum bellicarum vi nimiùm labefactatos actutum inſtaurauit & tutelæ vrbis Comites ſuos impoſuit: inde promotis copiis Toarcis caſtrum obſidione cepit,& ſuccendit,munitionis præfectum, & alios quamplures Vaſcones captiuos deduxit, hiſque feliciter geſtis ouans domum reuerſus eſt. Hæc Fredegarius. Aimoini continuator. Ado Vienneńſ. Sigibert. Lib. 4. c. 64. ad ann. 760.

Inde Vaifarij partes dilabi cœpere,regiis in dies magis, magíſque inualeſcentibus. Vaifarius nouis belli conſiliis Mancionem Comitem conſobrinum ſuum cum copiis Narbonam vſque ſubmiſit vt cuſtodias à Pipino impoſitas oppido à Sarracenis nuper recepto interciperet: hic Auſtraldum & Galemanium Comites infeliciter bello adorſus, in prœlio cecidit, & eius morte Vaſcones animis lapſi vix fugâ euaſerunt: nihilo feliciùs res geſta in Burgundia, Chilpingus Comes Aruernorum collectis copiis in pago Lugdunenſi,tentato bello in Burgundiæ finibus cum Adalardo Comite Cabillonenſi, & Auſtraldo Comite, in eo prœlio cæſus cum magna manu ſuorum: nec non per idem tempus Amanugus Comes Pictauienſis dum Turones infeſtis armis vaſtitaret ab hominibus VVlfardi Abbatis Monaſterij S. Martini occiſus cum maximâ parte ſuorum, & qui ſuperfuere fuga ſalutem quæſierunt. Dum hæc agerentur Remiſtanus Vaifarij auunculus,ad Pipinum tranſiit, iuratus ei fidem promiſit, & ab

eo multa dona accepit Fredegarius.

Anno DCCLXIII. conuentu Galliarum Niuernis habito, Pipinus collectis copiis Aquitaniam repetiit, & vniuersam prouinciam, ferro, igníque depopulatus Cadurcum oppidum vsque accessit, & inde per Lemouices in Gallias regressus; exinde Vaifarius de belli euentu diffisus vrbium Aquitaniæ, quæ in potestate erant, hæ fuere Argentomum Pictauis, Lemouica, Santonus, Petrocoria, Encolisma, muros solo æquauit, Haud multo post his potitus Pipinus, easdem muris cinxit, & communiuit, singulis impositis Comitibus cum militari præsidio. Argentomum inprimis à fundamentis reædificauit & castrum cum parte Bituricensis pagi Remistano aduersus Vaifarium tuendum concredidit testes Fredegarius, & auctor annal. Francor. ad ann. 766.

Anno DCCLXVII. Pipinus solemni apud Gentiliacum priùs habita Synodo ad sopiendas controuersias quæ inter Græcos & Romanos subortæ erant de S.S. Trinitate & Sanctorum imaginibus, Aquitaniam per Narbonam ingressus est, & Tolosam simul, & Albiam, ac Gaualdanum, id est Mimate Gabalorum oppidum in deditionem accepit: eâ tempestate nimirum Tolosa & conterminæ Occitaniæ vrbes Aquitaniæ cooptabantur, quòd vsque in eum diem in Vaifarij Aquitaniæ Ducis potestate fuissent. Vnde in vita D. Theodardi Episcopi Narbonensis Vaifarius Vasconiæ & Aquitaniæ Dux, idemque Tolosanæ vrbis præses cognominatur.

His gestis Pipinus Viennam secessit, diem solemnem Paschæ ibi transacturus. Eodem anno sub mensem Au-

guſtum Pipinus bello indefeſſus Aquitaniam ingreſſus Biturigas Aquitaniæ caput acceſſit, vbi more Francorum in campo conuentum habuit: inde promotis copiis ad Garumnam amnem peruenit, in itinere quamplura caſtra, & ſpeluncas, quæ à Vaifario munitæ erant, in Aquitania, vnde in hunc diem id genus ſpeluncæ vulgò vocitantur *Gaiſiez* in poteſtatem redegit, hæc potiſſimum capta fuere caſtra Scoralia in finibus Aruernorum, Torinna, in ſolo Lemouicino. Petrocia, in pago Rutenenſi. Inde Pipinus reuerſus eſt Biturigas. Aimoin. continuator. Auctor. annal. Francor. Lib. 4. c. 67. Ad ann. 767.

Capvt XII.

Exoldunum in Biturigibus captum à Pipino. Remiſtani leuitas, eiuſque fœda mors. Vmbertus Comes Bituricenſis. Santonus capta à Pipino, Vaifarius Dux à ſuis deſtitutus ex inſidiis cæſus in pago Petrogorico, Vaifarij ſpolia. Vaifarius baſilicæ S. Saluatoris quæ hodie S. Martialis apud Lemouices fundator Vaifarij Ducis ſepulchrum.

Nno DCCLXVIII. repetitâ expeditione, ſuperato Ligeri, Pipinus Aquitaniam ingreſſus, totum eum tractum quâ patet in Lemouicum vſque fines ferro & igni vaſtauit, oppida quæ ad-

huc in Vaifarij potestate erant cremauit, monasteriis ipsis non pepercit, Hisandonem oppidum vini copiâ celebre cepit & vastauit, teste Fredegario, illud non aliud puto quam Exoldunum in Biturigibus, quod vini laude maximè commendat Guillelm. Brito. Lib. 2. Philippid.

Per hæc tempora Vaifarius Vasconum qui vltra Garumnam habitant copiis instructus Pipino occurrit, conserto prælio Vascones fusi multa cum strage, vix Vaifarius cum paucis fugâ salutem petiit, & in eo prœlio cæsus Blandinus Comes Aruernorum, qui nuper à Pipino in Aruernis captus, iterum ad Vaifarium redierat. Tum Vaifarius bello se imparem sentiens, Pipinum per legatos conuenit petens vt Bituriga & aliæ Aquitaniæ vrbes quas bello amiserat sibi redderentur, oblato annuo censu quem dudum Aquitani Francis præstitare solebant, sed legati dimissi repulsis conditionibus pacis. Eodem anno rursus transito Ligeri Pipinus, Aquitaniam totam Aginnum vsque peruastauit, tot cladibus consternati Aquitani & Vascones quamplurimi ad Pipinum venerunt, eique iuramento fidem obligarunt: vnde Aquitaniâ fere vniuersâ receptâ Pipinus per Petrocoriorum & Engolismensium fines domum reuersus est. Fredegar.

Anno DCCLXIX. Pipinus rursum transito Ligeri Biturigas accessit, vbi Regiam sibi ædificauit & conuentum Galliarum in campo Martio ex solenni ritu habuit, ibique relicta Bertrada coniuge, quo expeditior esset, in Vaifarium processit: sed cùm hostis non appareret, vixque bellum gerere liceret, ob hyemis asperitatem Biturigas ad Bertradam reuersus est. Dum hæc agerentur Remistanus frater Eudonis, & patruus

Vaifarij,

Vaifarij, qui vltrò in Pipini fidem venerat, & ab eo multis ditionibus donatus fuerat, rursus desultoria leuitate à Pipino ad Vaifarium rediit: hominis perfidiâ indignatus Pipinus Hermenaldum, Berengarium, Childeradum & Chunibertum siue Vmbertum Comitem Bituricensem cum aliis Leudibus, id est fidissimis militibus misit, vt Remistanus bello armisque compesceretur: Ipse cum cæteris copiis in Vaifarium contendit de summa rerum certaturus, Remistanus à Comitibus Regiis captus cum vxore, & cum eadem in conspectum Regis vinctus deductus, illa statim iussu Regis Vmberto & Ghiselario Comitibus Bituricæ ciuitatis, custodiæ causâ tradita, Remistanus patibulo suspensus fœda morte infidelitatis pœnas luit. Fredegarius, Aimoini continuator, Regino, Sigebert. Eâdem expeditione à Pipino capta Santonum ciuitas, ibíque mater, & soror, neptísque Vaifarij in conspectum Regis deductæ, & honestè obseruari iussæ. Idem continuat. Aimoin. Regino. Ado Viennens. Sigebert. Lib. 4. c. 67. ad ann. 768. ad ann. 766. Lib 4. c. 67. ad ann. 768. ad ann. 767.

His gestis Pipinus ad Garumnam vsque cum copiis accessit, quò statim Vascones, qui citra Garumnam sedes habent, ad Pipinum venere & quò belli impetum amouerent à se, sacramenta & obsides dedere, sese à Pipini & liberorum fide non discessuros. Fredegar. Vbi Pipinus Garumnæ littus attigit Eronuicus, vel si mauis, Heriduicus cum vxore, ea erat altera Vaifarij soror ei occurrit, séque & vxorem in fidem tradidit in loco cui Montes nomen. Aimoin. continuat. Regino. Lib. 4. c. 67. ad ann. 768.

Eodem anno Pipinus peractis solemnibus Paschæ

in castro cui nomen Felz, rursus vnà cum Bertrada Santones rediit, ibique ipsâ relictâ persequendo Vaifario totis viribus incubuit: id temporis Vaifarius à suis fere destitutus cum paucis per Syluam, cui nomen Edobola in pago Petrogorico huc illuc incertus vagabatur, insidiis positis à Pipino tandem Vaifarius in pago Petragorico interfectus, Aquitanico bello morte suâ finem imposuit; nec abfuit suspicio, eum à suis tædio diutini belli, & spe sibi conciliandæ Pipini gratiæ occisum. Confecto ita bello Aquitanico Pipinus recessit, nec diu victoriæ superstes, quæ rerum humanarum sors est graui febre consumptus extremum diem obiit, diuiso inter liberos regno Francorum,
Lib. 4. c. 67. Fredegar. Continuator. Aimoin. Regino, Ado Viennens. Sigebert.

Vaifario sublato, ne hoc omittam, Pipinus opima sibi spolia de hoste prostrato sustulit, armillas scilicet auro & gemmis pretiosissimis contextas, quas ille diebus solennibus, ornatus gratiâ gestare solebat, quas vocant Vaifarij pyra, has victoriæ gratiam Deo rependsurus, vt par erat ædis Dionysianæ principi aræ trophæi vice appendi iussit, vnde postea ad crucem auream translatæ.

Vaifarius etsi tot bellis iactatus, pietatis laude non caruit: hic est qui basilicam S. Saluatoris apud Lemouices, quæ postea mutato nomine S. Martialis titulum accepit, suo sumptu extruxit: in ea visitur sculpta leænæ effigies suo pondere prementis geminos catulos, adiecto trino hoc versiculo de Vaifario.

Papyr. Masson. in Pipino.

Alma leæna Duces sæuos parit, atque coronat
Opprimit hanc natus Vaifer male-sanus alumnum

Sed pressus grauitate luit sub pondere pœnas.

Leænæ schemate est quod intelligas Aquitaniam, quæ Vaiferum peperit & insigni coronâ adornauit, sed ab eo variè agitata, tandem cum suo casu oppressit.

Vaifarij non inhonorum iacuit cadauer; eius sepulchrum visitur iuxta muros Burdegalæ, quod vulgò vocatur *tumba Caiphe*, auctore Lurbeo rerum Burdegalensium scriptore.

CAPVT XIII.

Hunoldus Dux Aquitaniæ. Aquitania cessit Carolo, Launus ex Cappellano Regio, Engolismensis Episcopus, Lupus Dux Vasconum. Castrum Fronciacum ad Doroniam amnem ædificatur à Carolo. Hunoldi infelix exitus, Ludouicus natus Cassinogili in pago Aginnensi, idem à patre mox Rex Aquitaniæ designatus, Bellum à Carolo gestum in Sarracenos, Francorum clades in faucibus Pyrenei insidiis Vasconum. Rolandi sepultura apud Blauiam. Rolandi cantilena, militare celeuma.

IN eâ diuisione rerum quæ à Pipino inter liberos facta est, Carolo natu maiori cessit Austrasiæ Regnum, Carlomanno verò Regnum

Burgundiæ cum Prouincia, Gothia & Alemannia, quæ est ea pars Germaniæ quæ Rhenum attingit. Aquitania recens à Vaifario recepta inter liberos diuisa, si fides Fredegario: *Aquitaniam quam ipse Rex acquisierat inter eos diuisit*, tamen post mortem Pipini Carolum, & Carlomannum Francorum regnum inter se diuisisse, & in sortem Caroli cecidisse Aquitaniam, testis est Aimoini continuator. *Postquam hi duo fratres succedentes regnum inter se partiti sunt Aquitania prouincia, quæ in sortem maioris natu Caroli Regis cesserat, remanentibus in ea, transacti belli reliquiis conquiescere non potuit.* Huicque fidem astruit quod secuto statim bello Aquitanico Carolus totum belli pondus in se suscepit, tamquam de re sua solicitus, Carlomanno in societatem belli coire detrectante, nimirum Anno DCCLXIX. Carolo iam rerum potito cum Carlomanno, iterum noui tumultus in Aquitania surrexêre, ac veluti è graui incendio intersopita flamma recruduit. Hunoldus Aquitaniæ regnum, seu principatum affectâs prouincialium animos ad res nouas moliendas concitauit, re acceptâ Carolus quia eius maximè intererat prouinciam quæ ei sorte obuenerat tueri, collectis copiis in hostem profectus, suis viribus se credens, vt subdit idem continuator Aimoini, & Eginartus ipse auctor vitæ Caroli M. Ac primùm Carolus Engolismam Aquitaniæ oppidum profectus, expeditionis Comitem assumpsit Launum eiusdem ciuitatis antistitem, qui primum Pipini Regis Sacellarius, seu Capellanus fuerat, & postea ab eodem Engolismensi Episcopatu donatus auctor Anonym. vitæ Caroli M. *Et Dominus Carolus benignissimus Rex iuit ad*

Engolismam ciuitatem & inde sumpsit plures Francos, qui ciuitatem ei ipsam aspiciebant, cum omnibus vtensilibus & praeparamentis eorum, simulque Launum Episcopum eiusdem ciuitatis; qui fuerat Capellanus Domni Pipini Regis patris sui, quem ipse Rex Pipinus Episcopum fecerat de ipsa ciuitate. Inde arrepto itinere Carolus fugientem Hunoldum persecutus, penè fuit vt ipsum caperet: sed is locorum peritia euasit, & ad Lupum Ducem Vasconum se recepit; nempe per hæc tempora Vascones Francorum imperij pertæsi & diutinas Aquitaniæ turbas, idoneam rebus nouis tentandis occasionem nacti vnum è suis Ducem sibi elegére. Cùm verò Ducem Vasconum audis, magis est vt intelligas de Vasconibus qui proprias & auitas in Pyrenei iugis sedes tenebant quàm de Vasconibus qui mutato solo Nouēpopuloniam, quà patet à Pyrenei radice ad Garumnam vsque subsederunt: hi enim iisdem temporibus in Hunoldi & Vaifarij Aquitanicorum Ducum potestate manserunt, & sub his contra Pipinum acerrimé meruerunt. Carolus missa legatione ad Lupum perfugam sibi reddi imperauit, nisi obsequatur, Vasconiam infestis armis sese ingressurum interminatus, nec priùs recessurum quàm eius proteruia coërceretur. Lupus sibi consulens Hunoldum, eiúsque vxorem sine mora dedidit, séque & sua eius potestati submisit. Eginartus & Anonymus auctor vitæ Caroli M. Aimoini continuator, Ado Viennensis & Sigebertus. In vit. Carol. M. Lib.4.c 68. Lib.5.c.1. Ad ann.769.

Interim dum hæc agerentur Carolus ne prorsus vacaret, castrum Fronciacum, vel vt alij legunt, Francicum ad Doroniæ amnis ripam à fundamentis extruxit, & ipse communiuit; Legatis verò ad se re-

uersis, & deducto cum vxore Lupo, Carolus Engolismam reuersus est vbi postulante Launo ciuitatis Episcopo, Monasterio S. Eparchij vniuersa quæ eiusdem censum implebant prædia præcepto firmauit. Idem Aimoin. continuator, & anonym. auctor vitæ Caroli M.

Lib. 4. c. 68.

Anno DCCLXXI. Hunoldus à Carolo dimissus Romam petiit, simulans hic sibi reliquum vitæ in otio exigere propositum esse: sed haud diu post quietis impatiens inde ad Desiderium Longobardorum Regem declinauit, belli cum Francis mox secuti fax funestissima, ibíque non multo post, lapidibus obrutus infeliciter periit: Sigebertus & Nicol. Vignerius.

Ad ann. 771. In chronic. Burg. ad ann. 771.

Anno DCCLXXVIII. Dies solennes Paschæ apud Cassinogilum, quæ erat villa regia in pago Aginnensi, exegit Carolus, quo in loco eodem anno ei natus est Ludouicus filius, ex Hildegarde Regina, idémque adhuc in cunis vagiẽs Rex Aquitaniæ, à patre designatus. Aimoin. cõtinuator. *Ludouicum vocitari patri placuit: eique regnum quod sibi nascendo dicauerat contradidit.* Ita vt non immerito ei congruat dictum Commodi de se ipso apud Herodianum ὁμῶ δὲ μὲ εἶδεν ἥλιος ἄνθρωπον, καὶ βασιλέα: idem sol qui me hominem vidit & regem.

Lib. 4. c. 71. & lib. 5. c. 1.

Lib. 1.

Inde Carolus cõtractis quàm maximis valuit copiis, superato Pyrenei saltu Hispaniam ingressus primùm Pampilonam Nauarrorum oppidum, tum Cæsaraugustam à Sarracenis deditione recepit, Pampilonæ cùm eam tueri non posset muros solo æquauit: his gestis victor rediens per Pyrenei saltum Vasconum perfidiam expertus: Vascones enim collocatis op-

portunis locis insidiis, cùm regiæ copiæ soluto agmine per angustias montium & opaca syluarum iter agerent, ex improuiso sub occasum solis extremum agmen adorti Francos iniquitate locorum & genere pugnæ impares, memorabili, & valde decantato prœlio fudere: in eo certamine cecidere fortissimi Francorum Duces Eghartus Regiæ mensæ præpositus, Anselmus Comes Palatij, Rolandus Britannici limitis præfectus: hoc vulnere nimiùm fœdata rerum in Hispania feliciter gestarum gloria, ac eo altiùs sauciatus Caroli animus, quòd elapso hoste in montium iuga vltionis solatium ei præreptum est. Rem narrant Eginartus, Aimoini continuator. Cæsorum corpora Carolus quo par erat studio efferri iussit, quorum pars Burdegalæ sepulti, Rolandus Blauiam sepulturæ causâ deportatus, & ibi in Basilica S. Romani sepultus: eius in memoriam Carolus Blauiensi Ecclesiæ ipsum Blauiæ oppidum & totum eum tractum cum ora maris obiacentis in alodium dedit, si qua fides historiæ Turpini, quam multis fabulis conspersam negari non potest. Nec ferendum quòd Carolus Ecclesiæ Blauiensis conditor ponitur, multis enim ante Carolum annis hanc Ecclesiam extitisse & Aribertum vnum è Clotharij senioris liberis in ea sepultum testis Aimoinus. Rolandus inter heroës Francicos rebus gestis clarissimus, ipso casu illustrior multis fabulis & carminibus celebratus, cantilenâ de eo editâ militaris celeumatis vice vsi sunt Franci in acie, quò militum animos ad pugnam accenderent: etiam ipse VVillielmus Normannus in eo prælio quo de summa rerum Angliæ certatum aduersùs Haroldum Regem

In vit. Carol. M.
Lib. 4. c. 72. & lib. 5. c. 1.
Lib. 3. c. 4.

Lib 3. c. 11. Bedæ continuator. *Tunc cantilena Rolandi inchoata, vt martium viri exemplum pugnaturos accenderet, inclamatóque Dei auxilio prælium consertum.* De quo & Mathæus ad an. 1066. Paris in Haroldo. De huiusce cladis epocha cum nostris, neque inter se, conueniunt Hispanici scriptores: In indicib. rer. Arragon. ad annum DCCCCVIII. eam refert Hieron. Zurita, ad Lib. 4. c. 10. annum verò DCCCXII. eandem reiicit Roderic. Toletanus. Sed magis est vt nostris credamus qui vno concentu vnicam Caroli in Hispaniam profectionem in hoc anno collocant, & res à Ludouico Aquitaniæ Rege his annis feliciter in Hispania gestas prædicant, quibus hæc clades accepta memoratur.

CAPVT XIV.

Pipini, & Ludouici coronatio, Ludouici expeditio in Sarracenos, Comites & Abbates à Carolo per Aquitaniam dispositi, Tolosa cum Septimania contributa regno Aquitaniæ. Hunoldus Baiulus Ludouici, Baiulus quid sonat, Carolus Ludouicum ad se reuocat ab Aquitania, Vestis Vasconica. Chorso Dux Tolosanus, quam ob causam depositus, ei succedit VVillelmus.

ANNO DCCLXXXI. Carolus Romam profectus vnâ cum liberis Pipino & Ludouico; qui ab Adriano Pontifice in reges inaugurati, & coronati, hic

hic in Regem Aquitanorum ille in Regem Longobardorum. Aimoin. continuator. Lib. 4. c. 73. & lib. 5. c. 1.

DCCCVI. Ludouicus paternæ virtutis non expers quo regni auspicia militari hyrocinio commendaret, & Sarracenos Hispaniæ subsessores Aquitaniæ infestos compesceret, habito delectu expeditionem in Hispaniam instituit, Oscam oppidum obsidione expugnauit, inde redux ad patrem in Saxoniam profectus, à quo dimissus rediit in Aquitaniam. Aimon. continuator. Lib. 4. c. 87.

Per id tempus Nauarri & Pampilonenses qui ante aliquot annos ad Sarracenos defecerant, in fidem redierunt. Idem Aimoin. continuator. Carolus vero Rex sapientissimus planè perspectum habens, Regnum non secus ac corpus variis laborare incommodis, nisi prudentum consilio, veluti medicorum arte foueatur: quo res tutiores essent Ludouico filio Episcopos Aquitaniæ quibus modis potuit, ei conciliauit, Comites Abbatésque, & alios quamplures quos Vassos vulgò vocant per Aquitaniam disposuit, eisque per singulas regiones regni curam demandauit, & fiscalium villarum procurationem, nec non aduersus Sarracenorum incursus Hispaniæ marchæ seu limiti custodes præfecit, collocatis opportunis quibusque locis præsidijs militum: nempe Biturigibus dedit Humbertum Comitem, ac eo paulò post amoto Sturminium: Pictauis Abbonem. Petrocoriis Vidbodum, Aruernis Itherium, Vallagiæ seu Vellaunis Bullum, Tolosanis Chorsonem, Burdegalensibus Siguinum, Albigensibus Aimonem, qui satis notus est heroica prole: Lemouicibus Rogerium. Aimoini continuator, & auctor Lib. 4. c. 94. Lib. 5. c. 1.

vitæ Ludouici P. *Sciens porrò Rex sapientissimus atque perspicacissimus Carolus Regnum esse veluti corpus quoddam & nunc isto, nunc illo incommodo iactari, nisi consilio & fortitudine, velut quibusdam medicis sanitas accepta tutetur, Episcopos quidem modo quo decuit sibi deuinxit; ordinauit autem per totam Aquitaniam Comites Abbatesque, nec non alios plurimos quos Vassos vulgò vocant ex gente Francorum, quorum prudentiæ & fortitudini nulla calliditate nulla vi obuiare fuerit tutum, eisque commisit curam Regni, pro vt vtile iudicauit finium tutamen, villarumque Regiarum ruralem prouisionem, & Bituricæ ciuitati primò Humbertum, paulò post Sturminium præfecit Comitem, porrò Pictauis Abbonem, Petragoricis autem VVidbodum, sed & Aruernis Itherium, nec non Vallagiæ Bullum, sed & Tolosæ Chorsonem, Burdegalis Siguinum, Albigensibus verò Haimonem, porrò Lemouicibus Hrotgarium.*

Lib. 1. c. 5. Et auctor vitæ S. Genulfi. *Inde verò rediens* (Carolus) *ad Galliæ suæ custodiam vrbibus Aquitaniæ Comites præfecit, & per alia Hispaniæ vicina loca aduersus Sarracenorum incursus præsidia disposuit militaria, tunc ergo Lemouicæ vrbi Rotherium Comitem constituit qui cænobij Caroffensis fundator extitit*, &c. Hic obseruanda sunt tria: primum Aquitaniæ Regno præter Aquitanicas prouincias contributam Tolosam cum vniuersa Occitania, ex quo factum est, vt in ordinatione Comitum & præfectorum Aquitaniæ, Chorso Tolosanis præponeretur. Hinc quoque Narbonam, & Tolosam ad hæc tempora se referens in Aquitania locat Aimoinus. *Plus tamen hoc tempore determinatio Orosij superius à nobis declarata tenetur, secundum quam traditionem, in Aquitania continentur vrbes egregiæ Narbonæ*

Lib. 1. c. 5.

Arunnias (Aruernis) *quæ nũc Clarus mõs vocatur, Cadurx, Tolosa, Gaualis, Rotenus, Lemouis, Petrogorica, Pictauis, Burdegalis, Sanctona, & Engolisma.* Et Ludouicus Rex Aquitaniæ sæpiùs Tolosæ, vel aliis locis Septimaniæ, concilium ordinum regni celebrasse memoratur, & ex eo quoque secutum, vt Episcopus Bituricensis quasi primas seu Patriarcha Aquitaniæ ius Patriarchatus sibi assereret in Episcopum Narbonensem, vt liquet ex Epistola Nicolai I. ad Rodulfum Bituricensem Archiepiscopum apud Gratianum. Secundum Abbates quos in Aquitania ordinauit Carolus accipi pro militibus quibus princeps Abbatias seu monasteria in beneficium dedit, quos Abbicomites vocat Gerbertus in Epist. ad Geraldum Abbatem Aureliacensem. *Qui status regnorum penès vos scit scire cupit, Hadalbero Remensis Archiepiscopus, & an Hugo quem vestra lingua Abbicomitem dicitis, vxorem duxerit.* Id genus Abbatũ in hunc diem superesse audio, nobiles quosdã in Pyreneo saltu. Tertium hos Comites quos ordinauit Carolus non fuisse perpetuos, sed temporarios, exemplo est Humbertus Comes Bituricensis, qui paulò post Sturminium successorem accepit: exemplo est ibidem Iterius Comes Aruernorum, cui suffectus Bertmundus: de vtroque Adreualdus Floriacensis: *Quibusdam seruorum suorum fisci debita subleuatis curam tradidit Regni, atque imprimis Rabonem Aurelianensibus Comitem præfecit, Biturigensibus Sturminium, Aruernis Bertmundum aliisque vt ei visum est locis alios præposuit.*

Can. conquestus. 9. qu. 3.

Epist. 17.

Lib. 1. de miracul. S. Bened. cap. 18.

Peractis quæ Romæ agenda visa sunt Carolus, cum filiis & vniuersis copiis reditum accinxit in Galliam & Ludouicum in Aquitania imperaturum à se dimisit.

præpoſito illi Arnoldo Baiulo, & aliis miniſtris in ſingula officia, vt par erat diſpoſitis; hic puerili Aurelianum vſque eucctione vſus, hinc mutatâ veſte equo inuectus in Aquitaniam omnium votis acceptus peruenit. Idem continuator Aimoini & auctor vitæ Ludouici Pij, Baiulus dicitur hoc loco nutricius regij pueri, ab officio quod puerum quaſi in vlnis baiularet. Eodem ſenſu Hermarium Baiulum Ariberti nuncupat Aimoinus. *Inter primores Franciæ qui conuenerant quidam Hermarius gubernator palatij Ariberti filij Regis, ſimúlque Baiulus à pueritia Agniano ſuper ſe irruente perimitur:* & monitores regios baiulos appellat Lupus Ferrarienſis, Epiſtol. ad Carolum. *Non admittentur ergo à nobis monitores quos baiulos vulgus appellat, ne gloriam veſtram inter ſe ipſi partiantur, & meliorem amorem alienent à vobis.*

Lib. 5. c. 2.

Lib. 4. 25.

Epiſt. 64.

Ludouicus ſtatis in Aquitania ſedibus, cum per aliquot annos iam à patre abeſſet, cauens Carolus ne Aquitani ob ætatẽ principis inſoleſcerent, aut ille peregrinos mores contraheret, quos ſemel hauſtos vix dediſceret, ad ſe eum reuocauit, conſtitutis Marchionibus ſeu præfectis limitum, qui fines regni tuerentur, aduersùs hoſtium incurſus, ſi qui fortè ingruerent. Ludouicus patris mandato parens cum lecta epheborum manu, Vaſconica veſte adornatus, amiculo ſcilicet rotundo, laxioribus manicis, ſubuculæ ſeu camiſiæ adſutis, cruralibus ſolutis, calcaribus caligis inſertis, miſſile ſeu iaculum dextra præferens, cuncta ſic ordinante patre. Continuator Aimoini & auctor vitæ Ludouici Pij.

Lib. 5. c. 3.

Anno DCCLXXXVII. Chorſo Dux Toloſanus,

Adelrici Vasconis dolo captus interposito iuramento coactus, ei fidem & obsequium promisit: hanc ob rem Ludouicus consilio procerum inustam regiæ dignitati labem vlturus, generalem optimatum conuentum indixit in Septimaniæ loco, cui nomen fuit mors Gothorum, huc solenni edicto vocatus Vasco, vt imminutæ dignitatis pœnas daret, criminis conscientia motus, iudicio defuit, donec obsidibus hinc inde datis, horum periculo securus in concilio stetit, à quo non modò indemnatus, sed & muneribus donatus recessit. Continuator Aimoin. auctor vitæ Ludouici Pij. Lib.5 c.2.

Anno DCCLXXXVIII. Appetente æstate Ludouicus iussu parentis VVormatiam venit, quo stante apud patrem, iterum Chorso apud Carolum in ius vocatus de fide præstita Adelrico, cum ea de re se purgare nequiret, iudicio regio proscriptus, & perpetuum in exilium deportatus; Chorso verò perpessi obprobri notam Tolosano Ducatu amotus, & in eius locum suffectus VVillelmus. Adelrici proscriptione nimiùm commoti Vascones vt ingenio leues sunt, facilè res nouas moliti sunt, sed VVillelmi prudentiâ & fortitudine quamprimùm in ordinem redacti sunt. Continuator Aimoini, & auctor vitæ Ludouic. Pij. Lib.5 c.3.

CAPVT XV.

Villæ fiscales hybernis regiis in Aquitania dispositæ, annona militaris quam foderum vocant remissa, vectigal vini remissum Albigensibus. Saluius Episcopus Engolismensis eius martyrium. Burgundio Fidentiacensis Comes, ei succedit Liuitardus. VVillelui res gestæ aduersus Sarracenos, hic fuit fundator Gellonensis Monasterij, idémque professus, an fuerit Dux Aquitaniæ.

NNO DCCXC. Ludouicus generalem Tolosæ conuentum habuit ex more solenni, quo Abutaurus Sarracenorum Dux qui Hispanicum limitem Aquitaniæ obiacentem tenebat, legatos ad eum misit, pacis deposcendæ causâ, pretiosissimis non sine muneribus, his acceptis legati dimissi.
Lib. 5. c. 3. Continuator Aimoini, Vita Ludouic. Pij.

Anno DCCXCI. Ludouicus patri in Germaniam occurrit & exacta hyeme apud eum iussu patris in Aquitaniam rediit, & habito magno delectu quantò ocyùs potuit per montes Cinisios in Italiam transiit vt laboranti Pipino germano suppetias ferret, quo cum coniunctis copiis, ambo Beneuentanam prouinciam infestis armis ingressi, rebus feliciter gestis simul ad patrem rediere
Lib. 5 c. 3. Continuat. Aimoini, vita Ludou. Pij.

DCCXCV. Carolus cùm Ludouicum filium cogitantem in Aquitaniam à ſe dimitteret, ab eo quæſiuit, quæ cauſa eſſet vt tot rerum dominus ita re familiari laboraret, vt vix haberet vnde benedictionem ſibi offérrèt, de ſuo; ac vbi à filio audiit, hoc prauâ Rationalium adminiſtratione contingere, qui res fiſci in priuatos vſus conuerterent, ita vt ipſe dominus eſſet nomine tenus, & ſine re; vt ætati, rebúſque filij conſuleret, legatos miſit VVillebertum, poſtea Rotomagenſem Epiſcopum & Richardum Comitem, villarum ſuarum procuratorem, præcipiens vt villæ quæ erant fiſci, regio redderentur obſequio, quod vtique factum eſt. Hac monitione Ludouicus cautior factus quatuor villas regias, nimirum Theotuadum ſiue Theodoadum, Caſſinogilum, Audiacum, & Eurogilum diſpoſuit per Aquitaniam quarum in vnaquaque, redeunte quarto quoque anno hybernam ſtationem collocaret: hæ villæ omnibus copiis ita inſtructæ fuere, vt annonam ſuo tempore regiis vſibus largiter exhiberent. Continuator Aimoini, & auctor vitæ Ludouic. P. *Ordinauit qualiter in quatuor locis hyberna tranſigeret, vt tribus annis exactis, quarto demum anno, hyematurum ſe quiſque eorum ſuſciperet locus, Theotuadum ſcilicet palatium, Caſſinogilum, Andiacum, & Eurogilum, quæ loca quando quartum redibatur ad annum ſufficientem regio ſeruitio exhibebant impenſam.* Theotuadum, ſeu Theodoadum villam in finibus Biturigum & Aruernorum ſitam fuiſſe, iam à nobis obſeruatum eſt: de Caſſinogilo conſtat eſſe in pago Aginnenſi, quod nomen hodie retinet. Andiacum in pago Lemouicenſi ponit Maſſoniùs, illud idem

In descr. pt. Gall. per Humina. coniectans affinitate nominis quod Ausiacum, de quo in vita B. Martialis: *Perrexit primum ad quendam vicum vocabulo Ausiacum in quo erat idolum Iouis statutum.* Eurogilum vbi nam esset mihi ignotum est.

His ritè ordinatis Ludouicus annonam militarem quam foderum, seu fodrum vocant deinceps exigi vetuit, & licet id milites ægrè ferrent, de fisco eis annonam præberi maluit: onus importabile sentiens tum propter plebis inopiam, cum propter exigentium acerbitatem. Idem Albigenses pergraui tributo vini & annonæ quod præstare solebant, relaxauit: id temporis Ludouicus apud se habuit Meginarium virum sapientem & strenuum missum à patre, cuius consilio ista omnia disponebantur. His auditis de filio pater ita gauisus est, vt hoc exemplo annona militari Francos absolueret, & alia multa emendaret rectissimæ filij administrationi gratulatus. Continuator Aimoini, Lib. 5. c. 3. & auctor vitæ Ludou. P.

Anno DCCXCVI. Tolosæ generale conciliqm coëgit Ludouicus, vbi Aldefonsi Galleciæ Reguli cum donis missos amicitiæ nectendæ causâ beneuole suscepit: nec non legatos Bahaluc Sarracenorum Ducis, qui Hispanicum solum Aquitaniæ conterminum tenebat, pacem poscentes æquè cum muneribus. Eodem tempore, & Ludouicus suorum consilio vxorem duxit Hermingardam puellam clarissimis ortam natalibus, Nigranni seu Ingramni Comitis filiam: idem & firmissima præsidia disposuit circa Aquitaniæ fines, quâ spectant Hispaniam & Borello Comiti tuenda Lib. 5. c. 4. commisit. Continuator Aimoini & auctor vitæ Ludouic.

Anno DCCCI.

Anno DCCCI. Saluius Episcopus Engolismensis prædicationis euangelicæ causâ in Belgicam veniens apud Valentianas fiscum à Vinigardo filio Gerardi procuratoris ipsius fisci securi percussus martyrium passus. Cuius corpus à Carolo diuinitus tertiùm admonito inuentum & honorifice sepultum, martyrii dies colitur XXVI. Iunij. Vsuard. Sigebertus, Molanus. In martyrol. 26. Iun. ad ann. 801. In indic. SS. Belg.

Ann. DCCCII. Carolus Romæ Imper. inauguratus à Summo Pontifice. Interim Ludouicus Tolosam abiit, inde in Hispaniam transiit, Barcinonam propinquanti Addo, siue Zaddo Dux ciuitatis iámque subiectus occurrit, nec tamen ciuitatem dedidit: quâ omissa Ludouicus Ilerdam expugnauit, solóque æquauit, inde Oscam vsque processit, cuius agrum, & segetis quicquid erat diripuit igníque consumpsit: quibus peractis imminente iam hyeme domum rediit. Continuator Aimoin. vita Ludou. P. Lib. 5. c. 4.

Eodem anno, finito tandem nimis diutino, ac cruento Saxonico bello, Ludouicus à patre dimissus in Aquitaniam rediit: tum Carolus opportunam tempestatem nactus, vt pote externis bellis vacans, internis rebus componendis operam dare cœpit, & oram maritimam lustrauit. Quo comperto Ludouicus misso Hademaro legato petiit à patre, vt in Aquitaniam descenderet, & Cassinogilum conueniret: filij voto etsi grato animo accepto, pater non annuit, & filium Turonis sibi occurrere iussit, quò veniens Ludouicus summa cum gratulatione à patre susceptus, eum Vernum vsque prosecutus, inde in Aquitaniam regressus est Continuat. Aimoin. auctor vitæ Ludou. Pij. Lib. 5. c. 4.

Anno DCCCIII. Addo, siue Zaddo Dux Barcino-

nensis dolo à quodam suasus, vt Narbonam vsque procederet, captus, & Ludouico traditus, inde ad Carolum perductus. Eodem anno generalem conuentum Tolosæ habuit Ludouicus de Regni rebus consultaturus, in eo quia Burgundione Fidentiacensi Comite (*c'est Fezensac*) demortuo, in eius locum suffectus Liuitardus, quem Vascones adeo grauiter tulére, vt eius homines, alios ferro, alios igni extinguerent, Vascones vocati, vt facti rationem redderent; cùm post multas moras in ius venissent, debitas facinoris pœnas dederunt, ita vt talionis lege alij igni tollerentur, alij alio genere pœnæ. Eodem anno Barcino vrbs per Ludouicum obsidione capta, qua in expeditione præsto fuere VVillelmus primus Signifer, & Hademarus olim legatione functus apud Carolum. Continuator Aimoini, & Auctor vitæ Ludouici Pij. Quis nam fuerit iste VVillelmus Signifer nihil certi ausim affirmare.

Lib.5.c.5.

Eadem tempestate claruit VVillelmus quem Ducem Aquitaniæ appellat auctor eius vitæ MS. & ex eo Ordericus Vitalis, & Petrus Equilinus. Hic Sarracenorum reliquias Septimaniâ armis depulit, Arausionem & Nemausum vrbes ab his recepit. Eundem cum Sarracenis ad Narbonam pugnasse, & cæso rege ingentem de his victoriam reportasse scribit Hepidannus apud Goldastum, vulgò cognominatus naribus curtus, quòd in singulari quodam certamine nares ei præcisæ sint; de eo circumfertur fabulosum carmen cuius meminit Ordericus. *Vulgò canitur à Ioculatoribus de illo cantilena, sed iure præferenda est relatio authentica, quæ à religiosis doctoribus solerter est edita.* &c. Idem

Lib. 6 hist. Lib.5.c.91.

Ad ann.791. Tom. 1. rer. Alemann.

Marchio Narbonæ,& Comes stabuli dicitur in veteri Chronico vernaculo Normanorum : hic Gellonense Monasterium in territorio Luteuensi fundauit, & B. Benedicti monachos imposuit ac demum A. DCCCVI. aulæ & militiæ pertæsus,depositâ comâ ad Briuatensem basilicam Iuliani martyris, monachum professus in monasterio Gellonensi, cuius ipse fundator fuit, ibi vitæ sanctitate, & miraculis ita præstitit,vt Diuorum numero colatur, eius conuersionis mentio fit in vita Benedicti Abbatis Ananiensis : *Guillelmus quoque Comes qui in aula Imperatoris præ cunctis erat clarior tanto dilectionis affectu Beato Benedicto deinceps adhæsit, vt sæculi dignitatibus despectis, hunc Ducem viæ salutaris eligeret, qua pertingere posset ad Christum, acceptáque tandem conuertendi licentiâ, magnis cum muneribus auri argentique, ac preciosarum vestium speciebus subsequitur venerabilem virum, nec moram in deponendo comam fieri passus est, quin potius die Natalis Apostolorum Petri & Pauli auro textis depositis vestibus Christicolarum induit habitum, seseque cælicolarum adsci sci numero congaudet : Vallis verò à Beati viri Benedicti Monasterio ferme quatuor distat millibus, cui nomen est Gellonis in qua construere præfatus Comes in dignitate adhuc sæculi positus cellam iusserat, illic se vitæ suæ tempore Christo tradidit seruiturum*, &c. Eiusdem meminit & Trithemius, sed quàm mendosè eius ætatem reiicit in annum DCCCC. Guillelmus iste an fuerit Dux Aquitaniæ non leuis hæret scrupulus ; quia sublatis per Carolum M. Ducibus Aquitaniæ, & Ludouico adhuc in cunis vagiente, Rege Aquitaniæ constituto, vix fuit vt Carolus sapientissimus princeps memor periculi, inuisum ac suspectum Cap. 13.

in Aquitania Ducis nomen quoquomodo restitueret, tum vbi Aquitania regni apice donata, Comites per singulos pagos ordinatos scimus ex vita Ludouici Pij, Aimoini continuatore, Adreualdo, & Auctore vitæ S. Genulfi: sed in eorum censu, nihil vspiam legitur de Duce Aquitaniæ, id verisimiliter omissum non foret, cùm ibi recenseantur quotquot fuere Comites per singulas vrbes pagosque dispositi, & in vita ipsa Benedicti Anianensis, vt & in Martyrologio Benedictino Arnoldi VVion, Guillelmus iste appellatur Comes simpliciter, & in eiusdem vita, quæ extat apud Bernardum Guidonis, is appellatur Comes Aquitaniæ.

ad 28. Maij. In Sanctoral. M S.

Capvt XVI.

Ludouici P. expeditio in Vascones vindicata à fabulis Hispanicorum scriptorum. Aureolus Comes Petrogoricensis præfectus limitis Hispanici, commercium Galliæ & Hispaniæ pro confinio terrarum. Reformatio cleri, & ordinis monastici, quamplura monasteria pèr Ludouicum fundata in Aquitania. Benedictus Abbas Ananiensis instaurator monastici ordinis in Gallia & Aquitania.

Anno dcccix. Ludouicus perlato ad se rumore, quòd Vascones in deditionem pridem recepti, pro ingenio soli, rebus nouis studerent, lectis co-

piis Aquas oppidum contendit, quò vocati qui de fide ſuſpecti erant; ſed his conſcientia ſceleris venire detrectantibus, eorum agros militari manu latè vaſtauit: tandem coacti ſupplices venerunt, & vitæ gratiam in magno lucro duxerunt. Inde Ludouicus ſuperato Pyreneo ſaltu Pampilonam profectus prouinciæ res ordinauit, ac demum cùm per anguſtas Pyrenei fauces in Aquitaniam remearet, Vaſcones, vt ſolebant, ex inſidiis regias copias intercipere conati, ſed eorum doli cautè repulſi, & vno ex his qui in medium progreſſus erat, vt regios in inſidias adduceret comprehenſo; & laqueo ſuſpenſo, ac omnium fere liberis & vxoribus iniectâ manu retentis, vt eorum periculo parentum & coniugum inſultus moraretur: his artibus Ludouicus tutus & incolumis rediit in Galliam. Continuator Aimoini, & vita Ludouic. Pij. Meritò ergo hîc vnâ ſpongiâ deleantur fabulæ, quas thraſonicè narrant Hiſpanici ſcriptores, mendaciter in hunc annum referentes, cladem acceptam anno DCCLXXVIII. Lib. 5. c. 4.

Eodem anno Aureolus Comes, Felicis Aureoli Petragoricenſis Comitis (is fuit pater S. Eparchij de quo ſupra dictum eſt) de ſtemmate ortus, qui marchæ Hiſpaniæ præerat, ſtatis ſedibus in commercio Galliæ & Hiſpaniæ vt loquitur auctor Anonymus vitæ Caroli M. id eſt eâ parte Pyrenei, vbi commercium inter Gallos & Hiſpanos tempore belli & pacis æque exercetur, quod pagenſes vocant *Paſſerilles*, vitâ defunctus, eius morte Amoroz Sarracenus Cæſarauguſtæ præfectus caſtra eius fidei credita, cuſtode vacua nactus, ea facile occupauit, & in his præſidium

militum collocauit; verùm ne Caroli in se iram prouocaret missâ legatione se, & omnia eius potestati submisit: lubens audiit Carolus, sed ob multa quæ emerserunt res euentu caruit.

Sub annum DCCCCXI. Ludouicus pietatis studiis nihilo omissis ob rerum bellicarum, aut ciuilium curam, clericorum mores nimiùm ante deformatos in Aquitania, ita vt passim equitationi, & militaribus exercitiis magis operam darent, quàm sacris obsequiis, solicitè emendauit, sacrarum litterarum, & psalmodiæ studium restituit, conductis in eam rem, & per singulas Ecclesias constitutis peritis litterarum, & sacri cantus magistris: æquè collapsum in Aquitania monasticum ordinem feliciter restituit, quamplura monasteria à fundamentis extruxit, vel vetustate collapsa instaurauit, inprimis hæc M. S. Philiberti, M. S. Florentij, M. Carrofi. M. Concas, M. S. Maxentij. M. Menatæ, M. Magniloci, M. Musciacum, M. S. Sauini, M. Musciacum, M. Nobiliacum, M. S. Theotfridi, M. S. Pascentij, M. Dosoræ, M. Solemniacum, M. Puellare S. Mariæ, M. Puellare S. Radegundis, M. de Vera, M. de Vtera in pago Tolosano, M. Galiinæ, M. S. Laurentij, M. S. Mariæ, quod dicitur in Odurobione sic lege, pro *Nirubine*, M. Caunas, & alia quamplurima, quibus veluti candentibus facibus illustratur Aquita-
Lib. 4. 8. niæ Regnum. Continuator Aimoini, & pari stylo auctor vitæ Ludouici Pij: informandis autem vel disciplinæ restituendis hisce Monasteriis, Benedicti Anianensis Abbatis singulari operâ inprimis vsus est Ludouicus, vt patet ex variis locis vitæ eiusdem Benedicti, quorum velut summa contexitur illo loco. *Hic est*

Benedictus per quem Dominus Christus in omni Regno Francorum regulam Sancti Benedicti restaurauit, hic habuit sub regimine suo Monasteria duodecim, id est Anianam, Gellonem, Casam nouam, Insulam barbaram, Menatem, Sanctum Sauinum, Sanctum Maximinum, Massiacum, Cromatiacum, Cellam nouam in Tolosano, Monasterium Maurum in Alsatz, Indam ex iussu Imperatoris ob illius ac discipulorum eius vsum ædificatum, & de fiscis regalibus ditatum: Verùm quia ex his perspicuè non intelligimus quæ nam Aquitaniæ Monasteria Ludouicum conditorem, quæ instauratorem habeant, non inane ducemus his lucem afferre, si quam possumus. S. Philiberti Monasterium nequaquam dici potest fundatum à Ludouico sed tantùm restitutum: id enim est, quod à S. Philiberto Abbate Gemiticensi ope & sumptu Ansoaldi Episcopi Pictauiensis in Herio insula oræ Aquitanicæ conditum est, de quo in ipsius Philiberti vita apud Surium: Monasterium S. Florentij refertur inter Monasteria Aquitaniæ à Ludouico P. fundata aut restaurata, tamen illud positum est in pago Andegauensi, nimirum Salmuri ad Ligerim: ex quo intelligimus Aquitaniæ Regnum latiores quàm Aquitaniæ ipsius terminos habuisse, & Andegauensis pagi, aliarúmque prouinciarum accessione auctum. Carofense Monasterium, quod est in pago Pictauiensi vulgo *Charroux*, à Rotherio Comite Lemouicensi cum Euphrasia vxore sub hæc tempora conditum refert Theodulphus Aurelianensis, quem primum edidit Iacob. Sirmondus.

Tom. 4. Aug.

Lib. 3. carm. 8. in not. ad epist. 20 lib. 1. Goffred. Vindoc.

Est locus hunc vocitant Carroph cognomine Galli
Quo patet electis aulica porta poli.

Quo Saluatoris sub nomine praeitet aula.
Quoue Monasterij claustra decore manent.
Enitet hic rutilo sanctorum pignore fretus
Viuit & eximie turba fidelis ibi.
Denique Rotharius Comes ingens, inclytus heros
Coniuge cum Euphrasia condidit istud opus.
Hoc fuluo argento, gemmisque exornat & auro
Affluit & libris, vestibus, atque sacris, &c.

Huiusce Monasterij fundatorem Rotherium Comitem, eiusdem restauratorem Ludouicum Pium agnoscit auctor vitæ S. Genulfi; nec non idem Monasterium sacræ Crucis ligno, multísque latifundiis ditatum tradit: *Tunc ergo Lemouicæ vrbi Rotherium Comitem constituit, qui cœnobij Carrofensis fundator extitit, quod postea gloriosus Rex Carolus de pretiosi portione ligni salutiferæ crucis Christi sacrauit, de thesauris quoque ac possessionibus propriis nobilissimè ditauit, sicut priuilegia testantur de ipsis rebus facta, & annuli eius impressione insignita*, &c. & paulo post. *Ipse* (loquitur de Ludouic. P.) *inter multa quæ vel extruxit, vel restaurauit, etiam Carrofense cœnobium ædificasse legitur.* Quod ita accipi necesse, vt huius monasterij instauratio, aut potius consummatio tribuatur tantùm Ludouico P. cùm ante aliquot annos id fundatum esset à Rotherio Comite. Monasterium Conchas est antiquissimum in pago Rutenensi, olim à Sarracenis quo tempore è finibus Hispaniæ in Aquitaniam irrupére solo euersum, dein à Pipino restitui cœptum, à Carolo & Ludouico P. perfectum & reliquiis ditatum, ex veteri charta huiusce Monasterij, & illud idem fortè est Monast. quod Conxittas dicitur Aimoino. *In Aquitania scilicet & Monasterio*

Lib. 2. c. 5.

Lib. 1. de translat. B. Vincent. c. 1.

Monasterio quod vulgari appellatione Conxittas vocitatur, Hildeberto cuidam monacho visio ostensa est. S. Maxentij Monasterium est in pago Pictonico à B. Maxentio Abbate conditum tempore Clodouci, vnde nomen ipsi, Cella S. Maxentij. Gregor. Turonensis. *Erat in his diebus vir laudabilis sanctitatis Maxentius Abbas reclausus in Monasterio suo ob Dei timorem infra terminum Pictauiensem, cuius monasterij nomen lectioni non indidimus, quia locus ille vsque hodie cellula Sancti Maxentij vocatur,*&c. Itaque Ludouico tantum accepto ferri potest huiusce Monasterij refectio, aut melioratio. Menatense Monasterium in Aruernis à Sancto Meneléo fundatum, cuius corpus ibi quiescit, dein à Benedicto Anianensi Abbate iussu Ludouici Pij veteri disciplinæ redditum vt liquet ex loco modo laudato vitæ ipsius Benedicti. Magni loci Monasterium est etiam in Aruernis vulgo *Mainlieu.* Musciacum Monast. in eodem pago, id primum condidit & instituit S. Calminius ex veteribus tabulis eiusdem cœnobij, collapsum instaurauit Ludouicus P. vulgò *Mosac* à vico Musiacas cuius meminit Gregor. Turonensis. *Actum in vico Musicas.* S. Sauini Monast. in territorio Pictauiensi à Ludouico P. conditum, & disciplinæ causa traditum Benedicto Anianensi qui viginti Monachos cum Abbate imposuit, vt scriptum est in vita ipsius Benedicti. *Alıud demum illi Monasterium gloriosissimus Rex dedit, vbi vt reor viginti Monachos misit, Abbatémque illis constituit; situm verò est Monasterium illud in territorio Pictauiensi, & dedicatum in honorem Sancti Sauini, in quo positi fratres, dum in piis studiis vigilant desudántque, turba Monachorum non parua eis adiungitur.* Eius-

Lib. 1. 37.

Lib. de glor. Confess. c. 41.

Lib. 3. hist. cap. 5. dem Monasterij meminit Glaber. *Venientésque ad Monasterium Sancti Sauini confessoris Pictauensis, tulerunt secum totam quam valuere supellectilem.* Masciacum Monast. est in dioecesi Bituricensi, vulgò *Massy*, estque vnum ex his quæ studio Ludouici P. reformata sunt à Benedicto Ananiensi. Eiusdem monasterij mentio fit in testamento Bernonis Abbatis Cluniacensis: *At verò charissimus frater Oddo Cluniacum, & Masciacum, atque Dolense Monasterium ita cum rebus ad eadem loca pertinentibus Deo fauente suscipiat, vt ea pro viribus regulariter disponat.* Nobiliacum Monasterium, vulgò *Nouaille*, in agro Pictonico surrexit è ruinis Monasterij quod à B. Iuniano, tempore Clotharij I. conditum in eodem tractu, in loco cui nomen Mariacus; eo enim deuastato iniuria belli tum flagrantis inter Francorum Reges & Aquitaniæ Duces pace pactâ per Carolum noua sedes quæsita, & Monasterium translatum in locum qui dicitur Nobiliacus, vnà & corpus S. Iuniani eodem translatum, tempore Ludouici P. vt habetur in eius vita, M.S. Theofredi est illud, quod Calminius Aruernus in dioecesi Aniciensi in loco qui dicitur S. Theofredi à fundamentis ædificauit, dotauit & ditauit, & de suo nomine Calminiacum appellauit ex vita S. Calminij nuper edita, vulgò *S. Chafre*, atque ita huius tantum Monasterij instauratio tribuenda est Ludouico. P. Monast. Solemniacense in pago Lemouicensi, id primitus fundatum à S. Eligio Nouiomensi Episcopo temporibus Dagoberti, de quo Aimon. verùm idem infestis Sarracenorum per Aquitaniam excursionibus, vel diutinis bellis inter Francorum Reges, & Aquitanicos Duces vastatum, à Ludouico P.

Cap. 7. Sauaro in not. ad epist. 11. lib. 5. Sidon.

Lib. 4. c. 41.

rursum instauratum. Monast. puellarum S. Radegundis, hoc Monast. ipsa Radegundis Clotharij I. vxor, regio toro relicto Augustoriti Pictonum ædificauit, vbi cum magna sanctitatis laude vitam finiuit. Monast. Anianæ, huius Monasterij fundator & primus Abbas fuit Benedictus, trecentósque Monachos imposuit, situm est ad Anianum amnem, vnde nomen Monasterio vt patet ex vita fundatoris, est in diœcesi Biterrensi, Aimerico Cancellario sedis Apostolicæ aduersùs Biterrensem Episcopum, qui huic Monasterio infestus erat, illud commendat Petrus Cluniacensis, *Anianensis tamen Monasterij contra Biterrensem* Lib. 1. ep. 5. *Episcopum nuper importabilem querelam accepimus breuiter deprecans, vt fratres illos ad nos venientes benignè audiatis & exaudiatis, & vt spiritualis monasticæ religionis defensor, Anianense Monasterium nobile & vt ipse vidi religiosum tam pro salute animæ vestræ, quàm quia sub tuitione Apostolica ab antiquo constitutum est, à tantis oppressionibus eruatis.* Monast. S. Mariæ in Rubine, mendose, legendum enim, Monast. S. Mariæ in Odurobione, id est Monasterium quod dicitur nostræ Dominæ de Gratia, quod situm est ad Odurobionem amnem, vulgò *Dorbieu*, de cæteris supersedeo, donec aliquid obseruatione dignum occurrat.

Denique res Aquitaniæ ita ordinauit Ludouicus P. vt vix quisquam audiretur in ea prouincia qui de acceptis iniuriis quereretur. His per se ius dicebat, & ternis diebus per singulas hebdomadas rebus iudicandis studiosè operam dabat. Carolus his de nato auditis per Arcambaldum Commentariensem seu notarium, qui Reip. causa in Aquitaniam missus his in-

terfuit, adeò exultasse fertur, vt in lachrymas proruperit, & ad suos conuersus pulcherrimo hoc dicto se à filio victum professus sit: *ô*, inquit, *socij victos nos gratulemur, ab iuuenis huius senili sagacitate*, Hæc Aimoin. continuator. & auctor vitæ Ludouic. Pij. Lib. 5. c. 8.

Capvt XVII.

Ioannes Episcopus Vasconiæ nefariè occisus. Testamentum & obitus Caroli M. Dux Aquitaniæ vnus è Paribus Franciæ. Iidem à quo instituti, Arma seu insignia Ducis Aquitaniæ. Insignium vsus à quo tempore, Richonus Comes Pictauiensis Vasconum defectio ob amotum Siguinum Ducem.

IOanne Episcopo nefariè cæso in Vasconia, Concilium Episcoporum Galliæ coactum apud Theodonis villam Anno DCCCXII. ad compescendos percussores clericorum & Sacerdotum *& propter factum*, vt ferunt acta synodi, *quòd in Vasconia nouiter accidit, de Episcopo Ioanne inhonestè & inauditè mordridato*. Hic Ioannes Episcopus dicitur in Vasconia necatus, non adiecto nomine sedis suæ, quia fortè fuit Episcopus totius Vasconiæ, quales fuere alij eum secuti Episcopi, de quibus suo loco dicemus.

Anno DCCCXIII. Ludouicum Regem Aquitaniæ, imperij socium sibi adsciuit Carolus.

Anno DCCCXIV. Aquisgrani supremum vitæ diem functus est Carolus M. testamento priùs condito, quo pretiosissima xenia erogauit singulis metropolitanis Ecclesiis imperij, quæ recensentur numero viginti & vna, quas inter antepenultima, & vltima locantur Burdegala, & Biturigæ, omissa Metropoli Nouempopulaniæ teste Eginharto. *Nomina verò Metropoliticarum ciuitatum, ad quas eadem eleemosyna, vel largitio data est, hæc sunt; Roma, Rauenna, Mediolanum, Forum Iulij, Gradus, Colonia, Maguntiacum, Iuuantum quæ & Saltzburg, Treueris, Senones, Vesontium, Lugdunum, Rotomagus, Remis, Arelas, Vienna, Tarantasia, Ebrodunum, Burdigala, Turones, Bituriges.* Horum causas quærenti non aliæ occurrunt, quàm istæ, nimirum Burdegala & Biturigæ etsi clarissimæ Galliarum metropoles, Aquitanicorum Ducum tyrannide diutiùs à Regno Francorum abscissæ, nouissimè in eorum potestatem redierunt, sublato Vaifario; vnde tamquam recèns partæ, aut receptæ prouinciæ vrbes, postremo loco habebantur: quæ ratio obseruata fortè est in testamento Caroli. Hisque temporibus, Elusa quæ erat Nouempopuloniæ metropolis, Sarracenorum excursionibus euersa, desierat haberi inter Metropoles, quæ causa fuit præteritionis, eodem in testamento. In vit. Carol. M.

Franciæ Pares à Carolo M. institutos, & vnum inter eos Aquitaniæ Ducem, singulisque sua arma, siue insignia tributa, Ducíque Aquitaniæ Leopardum in area, seu campo rubeo, recentiorum opinio est: sed hæc omnia meræ nugæ, & fabulæ. Parium enim Francorum nomen inauditum ante Robertum Re-

gem, ſub quo primus Odo Comes, is erat Comes Campaniæ audiuit de ſe iudicandum regio iudicio, in conuentu Parium, qua de re legitur ipſius Epiſtola ad Robertum Regem, quæ eſt XCVI. inter Fulberti Epiſtolas, *Hoc ſibi competere dicebat, vt me ad tale iudicium exhiberet, ſine conuentu Parium ſuorum*: Ac certè Pares Francorum exẽplo Parium feudi, ſeu curtis domini inſtitutos credere iuuat: de his enim frequens mentio occurrit apud ſcriptores, priuſquàm de Paribus Francorum: vt Pares Comitum, ſeu Vaſſorum memorari inuenio, in præcepto conceſſionis, quod dedit Ludouic. P. Hiſpanis in Galliam migrantibus Sarracenici furoris declinandi cauſa. *Hi verò qui poſtea venerunt etſi aut Comitibus, aut Vaſſis noſtris, aut Paribus ſuis ſe commendauerunt, & ab eis terras habitandas acceperunt, ſub tali forma eas in futurum & ipſi poſſideant, & ſuæ poſteritati derelinquant*. De paribus VValterij Co-

Ad ann. 951. mitis meminit etiam Frodoardus. *Nec non Pontigonem fiſcum, quem Heribertus inuaſerat, aliamque munitionem Rex contra Victuriacum inſtruit, & quoſdam ſibi fideles ex paribus VValterij ad cuſtodiam ibi dimittit*. Maiora feuda ſuos Pares habuere, id eſt Vaſſos qui parium nomen ſortiti, quòd dignitate Pares inter ſe eſſent, ac pari iure domino in bello ſubſeruirent, & in pace ius dicenti veluti aſſeſſores & conſiliarij adeſſent, vnde compares dicti, quaſi pares inter ſe, & æqua lege do-

Lib 3. chron. Camera c. 75. mino feudi ſeruientes. Baldricus Nouiomenſis: *Mandauit igitur Epiſcopus ei non ſemel, ſed plus vice tertia vt ante conſpectum eius veniens, præſentibus Comparibus ſuis, in rectum ſtaret de iniuſtitia ſua*. Quorum vſus, cùm in feudis placuiſſet, facilè manauit in rempublicam:

adeóque explodendus eſt error de Aquitaniæ Duce in numerum Parium per Carolum M. coaptato, vt nullus potiùs hac ætate fuerit Dux Aquitaniæ : quin imo à Carolo, nece Vaifarij ſublati ſunt Duces Aquitaniæ, & Aquitania in Regnum conuerſa in gratiam Ludouici filij, à quo Aquitania Reges habuit vſque ad Carolum Caluum, qui Aquitaniam ademit Pipino iuniori, & Ranulfum Ducem impoſuit. Conſtitutis ſemel Paribus Francorum, tertium inter militantes locum tenuit Dux Aquitaniæ nimirum poſt Duces Burgundiæ, & Normaniæ, & nimis Anglis indultum penès quos erat Normania & Aquitania: cùm primas inter Pares ſeculares Normaniæ Duci, ſecundas Duci Aquitaniæ tribuit, Mathæus Paris illo loco : *Et quia prætactum eſt de Alemannorum primatibus, ad quos Regis ſpectat electio, non reor à materia alienum, ſi nomina Francorum nobilium præcipuè ad quos negotia regni ſpectant ardua, præſenti inſeramus paginæ cum ſuccincta tamen breuitate. Archiepiſcopus Remenſis, qui Regem Francorum cæleſte conſecrat chriſmate, quapropter Rex Francorum, Regum cenſetur digniſſimus, & omnium Franciæ Parium primus,* &c. & poſteà. *Dux Normanniæ primus inter laïcos & digniſſimus, Dux Aquitaniæ, Dux Burgundiæ, Comes Flandrenſis, Comes Campaniæ, Comes Toloſæ, qui dicitur Comes Sancti Aegidij.* Æquè fabuloſum & commentitium eſt, quod fertur de armis ſeu inſigniis per Carolum datis Aquitaniæ Duci & aliis : quia ſtemmatum ſeu inſignium vſus, noſtris minime notus fuit ante Regum tertiæ ſtirpis ætatem : vix antiquiora reperies ſtemmata quàm ea quæ ſumpſit VVillegiſius Archiepiſcopus Moguntinus., Henrici II. Imper. ſuppar.

In Henric.3. ad ann. 1257.

nimirum duas rotulas, vt se humili patre rotarum, scilicet fabro natum recoleret, de quibus Sifridus

Lib. 2. chron. Presbyter. *Tempore Sancti Henrici Imperatoris VVillegisius Archiepiscopus Moguntinus vigebat; iste quia humilem progeniem habuit, & patrem qui currus & bigas facere solebat, in thalamo ornatis & grandibus litteris hæc scripta habebat: VVillegis recole vnde veneris: appendebat etiam rotas & huiusmodi instrumenta in pariete circumquaque in quibus suam prosapiam recognoscebat, adhuc vsque habentur duæ rotæ quasi aratri in vexillo, & vna in clypeo Ecclesiæ Moguntinæ.* Aut stemmata gentis Arundeliæ in Anglia, quæ sex argenteis hirundinibus

Lib. 3. Philippid. in nigro clypeo insignia fuere, quò alludit Guillelmus Brito, cùm quendam ex ea gente in Gallum inuolantem depingit.

> ----- *Hirundelæ velocior alite quæ dat*
> *Hoc agnomen ei, fert cuius in ægide signum*
> *Se rapit agminibus mediis, clypeóque nitenti,*
> *Quem sibi Guillelmus, læua prætenderat vlna*
> *Immergit validam præacutæ cuspidis hastam.*

Nec alterius æui fuere, meo iudicio, optimatum Galliæ stemmata, quæ in maiore aula Templi, id est domus Templariorum Lutetiæ, vbi metatum habuit Henricus III. Rex Anglorum appensa fuere ex con-

Ad an. 1254. suetudine Gallicana; vt refert Matheus Paris: *Epulabantur autem in maiori regia templi, vbi videlicet pendent clypei quotquot possunt circumquaque in quatuor parietibus secundum consuetudinem vltra marinam; inter quos apparuit clypeus Regis Richardi Angliæ:* Cæterùm Leone pro insignibus vsi sunt Duces Aquitanici, fortè ob eam causam quòd veteribus Aquitania

leænæ specie in roboris argumentum depingebatur, quali schemate ostenditur in lapide Basilicæ D. Martialis Lemouicensis, cum hac inscriptione metrica,

Alma leæna Duces sæuos parit, atque coronat, &c.

Ludouicus, vt ad rem redeamus, accepto nuntio de morte patris apud Theotuadum, seu Theodadum villam, vt legit Ademarus, quò indictus erat generalis optimatum conuentus, concito itinere Aquisgranum venit, vbi omnium Francorum voto acceptus Regni clauum suscepit, & auditis legatis gentium qui ad patrem venerant, eisque dimissis, legatos Norbertum Regiensem Episcopum, & Richonum Pictauiensem Comitem ad Leonem Imperatorem C. P. destinat, initi pridem cum eo fœderis instaurandi causâ. Continuator Aimoin. Auctor vit. Ludou. Pij, Ademarus: Hi legatione feliciter defuncti tabulas pactionis cum Leone habitæ retulere, vt addit Ademarus. Lib. 5. c. 8. In chronic. M. S.

Anno DCCCXV. Santonum ciuitas terræ tremore concussa, & ædificiorum ruinis vastata. Ademarus.

Anno DCCCXVI. Amoto Siguino Vasconum Duce ob proteruiam, & morum corruptelam, Vascones, vt sunt leuis ingenij, hac de re commoti à fide & obsequio desciuerunt; sed altera expeditione ita attriti sunt, vt veniam delicti, & salutem magno in lucro duxerint Aimoin. continuator, auctor vitæ Ludouic. P. Lib. 4. c. 104. & Ademarus iisdem fere verbis: *Vascones qui trans Garonnam & citra Pyreneum montem habitant propter sublatum Ducem suum, nomine Siguinum, quem Imperator ob nimiam eius insolentiam ac morum prauitatem inde sustulerat, solita leuitate commoti, coniuratione facta omnimoda defectione desciuerunt, sed duabus expeditioni-*

bus ita sunt edomiti, vt tarda eis deditio, & pacis impetratio videretur.

CAPVT XVIII.

Garsimirus Dux Vasconum, Pipinus Rex Aquitaniæ à Ludouico designatus, Hispanorum migratio in Galliam, Lupus Centullus Dux Vasconum, Varinus Comes Aruernorum, Helias Scotus Engolismensis Episcopus. Normannorum appulsus in Aquitaniam, Flandri vbi primum sic dicti. Pipinus vxorem ducit filiam Theodeberti Comitis, Aigulfus Bituricensis Episcopus. Innicus cognomine Arista Comes Bigeronum Rex Nauarrorum electus. Annona de cælo pluit in pago Aginnensi, Vifredus Comes Bituricensis conditor Stradensis cœnobij in finibus Biturigum.

EO tempore Vasconia impacata prouincia, quæ est ea pars Aquitaniæ quæ cis Garumnam patet ad Pyreneum montem, proprios Duces habuit, eosdémque indigenas. Anno Christi DCCCXVI. Vascones recidiuâ defectione tentatâ Garsimirum sibi Ducem elegére: sed hic anno secundo commisso prœlio cum principatu vitam amisit.

Anno DCCCXVII. à Ludouico Pio factus est census, seu descriptio Monasteriorum Galliæ & Aquitaniæ, quæ Regi deberent militiam, censum, vel preces: Horum lemma extat apud Quercetanum.

Eodem anno Ludouicus P. adhuc superstes familiæ erciscundæ arbitri officio functus inter liberos, Lotharium Imperij socium, ac ex asse hæredem futurum designauit,: Pipinum Aquitaniæ, Ludouicum Baioariæ Reges, & eodem anno, Lotharium in Baioariam, Pipinum vero in Aquitaniam misit, Ludouicum ob ætatem, pueritiæ enim annos nondum excesserat apud se educandum retinuit. Aimoini continuator Nithardus, Ademarus. Lib.4.c.102. Lib.1.c.10. lib.1. ad ann. 816.

Anno DCCCXIX. Hispani cùm durissimo Sarracenorum iugo premerentur, in Galliam emigrarunt, eisque à Ludouico P. concessi agri in Pyrenei iugis, à vectigalibus liberi, qua de re extant duo diplomata à P. Pitheo edita ex archiuis Narbonensis Ecclesiæ.

Eodem anno Lupus Centullus Vasconiæ Ducatum affectauit, ad eum armis compescendum, legati Berengarius Tolosæ, & VVarinus Aruernorum Comites coniunctis copiis cum eo feliciter pugnarunt, Lupus in prœlio Garsandum fratrem amisit, hominem ferocem & stolidum, vix ipse fugâ euasit. Idem postea cùm in Ludouici conspectum venisset, perduellionis reus postulatus à Berengario & VVarino, ac de obiectis sese purgare nequiret ad tempus exilio relegatus. Vita Ludouic. P. Et Continuator Aimoini, vbi mendosè legitur, Lupus Centulli Misco, pro Vasco, & Ademarus. Lib.4.c.107. ad ann. 819.

Eodem anno Pipinus iam Aquitaniæ Rex designatus iussu patris Vasconiam lectis cum copiis ingressus sublatis seditiosis, vniuersam prouinciam ita pacauit vt rebellionis fomites extincti prorsus viderentur Vita Lib.4 c 107. ad ann. 817. Ludouic. P. Continuat. Aimoin. Ademar.

Hac tempestate claruit Helias Scotus, Theodulfi Aurelianensis discipulus, Engolismensis Episcopus; ad ann 819. de eo meminit Ademarus: *Beda enim docuit Simplicium, & Simplicius Rabanum, qui à transmarinis oris à Domno Imperatore Carolo susceptus est, & Pontifex in Francia factus Alcuinum docuit, & Alcuinus Smaragdum imbuit, Smaragdus autem docuit Theodulfum Aurelianensem Episcopum, Theodulfus verò Heliam Scotigenam Engolismensem, Helias autem Henricum,* &c.

Anno DCCCXX. Normanni piraticis nauibus decem & tribus instructis è finibus suis egressi primùm in Flandrense littus appulére, vbi prædas egerunt, incensæ aliquot casæ agrestes, & pecus abactum, sed à præfectis oræ maritimæ armis repulsi, in ostium Sequanæ fluminis, vela conuerterunt, vnde etiam depulsi â custodibus littoris, quinque suorum desideratis in Aquitaniam promouerunt, vbi secundiori vsi euentu vico quodam cui nomen Bundium deuastato, ingenti prædâ partâ domum reuersi sunt, Vita Ludou. P. Conti- Lib.4.c.108. ad ann. 820. nuat. Aimoini, Ademar. hîc primùm Flandros memorari obserues, quos prior ætas Morinos vocitauit Chronic. Normannor. *Comes Morinorum, quos moderni Flandros nominant.*

Anno DCCCXII. Pipinus voluntate patris vxorem duxit filiam Theoberti Comitis Matricensis, lege. *Metensis*, cuius nomen ad nos non peruenit, & post

nuptias eiuſdem iuſſu perrexit in Aquitaniam Vit. Lud. P. Continuat. Aimoin. Ademar. Lib. 4. c. 110. ad ann. 822.

Eodem tempore ſanctitatis famâ claruit Aigulfus, ſiue Agiulfus Bituricenſis Epiſcopus, primæ ſedis Patriarcham eum appellat Theodulfus Aurelianenſis, Lib. 4. carm. 4. ob primatum Aquitaniæ.

Es patriarchali prima prælatus honore
Sedis, & alma patrum eſt ſubdita turba tibi.

Eius memoria celebratur XXII. Maij ex Martyrologio Gallicano.

Anno DCCCXXIV. Eblus & Aznarius Comites cum delectu Vaſconum, Pampilonam miſſi defectionis compeſcendæ causâ, peracta expeditione cùm in Aquitaniam remearent, montanorum inſidiis in ipſo Pyrenei iugo intercepti, copiæ ad internecionem penè deletæ, Eblus captus Cordubam miſſus, Aznarius capientium gratiâ, quibus eum proximitatis vinculó coniunctus erat, liber ſolutus, Vita Ludouic. P. Annales Eginhart. Continuator Aimoin. Ademar. Ad ann. 824. Lib. 4 c. 112. ad eand. ann. 824.

Anno DCCCXXV. Innicus cognomine Ariſta, Comes Bigeronum fortitudinis ac militaris rei ſcientiæ famâ euocatus ab Hiſpanis ſpe rerum inſtaurandarum aduersùs Sarracenos, Nauarræ Rex delectus, Pampilone, quæ eſt vrbs primaria Vaſconum, regni ſedem collocàuit Roderic. Toletan. Zurita, Luc. Marineus. Lib 5. c. 22. In indic. Aragon. ad ann. 825. Lib. 8. rer. Hiſpanic.

Anno DCCCXXVI. Pipinus iuſſu patris Ludouici Aquiſgranenſi concilio interfuit, cum optimatibus ſuis, & Hiſpanici limitis præfectis, hic imprimis actum de tuendis Aquitaniæ finibus aduersùm Sarracenorum incurſiones, ſoluto concilio Pipinus in Aquitaniam regreſſus, condicto ſibi loco æſtatem exegit,

Ad ann 826. vitâ Ludou. P. Annal. Francor. Continuat. Aimoin.
Lib. 4. c. 114. ad eund. ann. 826. Ademar.

Eodem anno Aiso, is fuit Vasco, dolo Ausonam quod est marchæ Hispanicæ oppidum occupauit, & alia castra eiusdem regionis, quæ situ firmiora visa sunt communiuit, & misso fratre ad Abdiramen Regem Sarracenorum, ab eo copias militares subsidij causâ accepit: tumultus ineuntis compescendi causâ à Ludouico missi Helizachar Presbyter, & Abbas, & cum eo Hildebrandus & Donatus Comites: ante eorum aduentum Aiso regionis præfectos crebris incursionibus ita fatigauit, vt nonnulli ex his castra quæ tuebantur rerum desperatione reliquerint; eius partes secuti VVillemundus filius Beræ Comitis Barcinonensis & alij complures gentilitiâ leuitate, rerum nouarum cupidi, & Sarracenis coniuncti Ceritaniam, & Vallensem incendiis & rapinis deuastarunt. Præter Helizachar Abbatem & alios, Bernardus Comes Barcinonensis iam Beræ suffectus in ea expeditione operam nauauit, vbi auditum Adiramen copias parare suppetiis Aisonis, Pipinus patris iussu maximum Francorum delectum habuit ad tuendos fines Aquitaniæ: sed Pipini Ducum desidiâ, Sarraceni Duce Abunar Barcinonensium & Gerundensium fines prorsus diripuere, & securi Cæsaraugustam redicre, priusquàm Franci ad Pyrenei claustra peruenirent, Vit. Ludouic.
Lib. 4. c. 114. & c. 115. P. Aimoin. Continuator.

Anno DCCCXXVIII. Coacto concilio apud Ingelheim villam, Ludouici iussu Lotharius cum magnis copiis ad Hispanicam marcham legatus, cùm Lugdunum peruenisset, hîc consedit, operiens nuntium quo

certior fieret de aduentu hostium; interim cum fratre collocutus, comperto quòd hostis non appareret, Pipino in Aquitaniam recedente, ipse ad patrem Aquisgranum reuersus, Vit. Ludou. P. Continuator. Aimoin. Lib. 4. c. 116.

Eodem anno annona de cœlo pluit in pago Aginnensi cis Garumnam, granis frumento paribus, sed paulo minoribus, & rotundioribus, de qua nonnihil adlatum ad Ludouicum tum Aquisgrani positum. Continuator Aimoin. *Ferunt in regione Vasconiæ trans Garonnam fluuium, in pago Aginnensi annonam de cœlo pluisse*, &c. Idem narrat Abbas Vrspergensis sub hunc annum. In Chronic. ad ann. 816. Ademarus casum refert ad ann. DCCCXXVI. vt vt sit ex hoc loco intelligere est pagum Aginnensem, vtramque Garumnæ ripam tenere.

Eodem anno Vifredus Comes Bituricensis vir regio stemmate ortus, ex nobilium Francorum scara seu agmine, quod Pipinus parens Caroli M. apud Biturigas locauit, ad expugnandas Vaifarij partes, vnà cum Oda coniuge cœnobium fundauit in fundo proprio, id est Alodio, in loco cui nomen *Strada*, pagi Bituricensis, & illud tuitioni Pipini Regis Aquitaniæ commendauit, à quo tuitionis rescriptum concessum, in celeberrimo conuentu nobilium, habito in Iocundiaco siue Loguntiacô palatio, quod est in finibus Lemouicum vt narrat auctor vitæ S. Genulfi. Lib. 2. c. 6. & 7.

CAPVT XIX.

Bernardus Dux Septimaniæ Præpositus cameræ. Bernardus de obiectis se purgat, iudicium de Bernardo, pugna volucrum in confinio agri Tolosani & Cadurcini. Vastatio oræ Aquitanicæ per Normannos. Ludouicus P. imperio depositus, postea restitutus, Res Ecclesiarum in Aquitania subreptæ per Pipinum Regem, Quæstio de Tolosano Comitatu inter Bernardum & Berengarium ventilata in Concilio Lugdunensi.

NNO DCCCCXXIX. Ludouicus P. sentiens mala aduersùs se inter optimales consilia agitari, Bernardum Barcinonensem Comitem, quem & Septimaniæ Ducem vocat Nithardus acciuit, Lib. 1. cúmque Cameræ præpositum creauit, vt eius consilio se muniret, velut certo præsidio Vit. Lud. P. Continuat. Aimoin. Ademar. Lib. 5. c. 11.

Nec diu latuere coniurati, increscente enim turma audaciores facti, Pipinum Aquitaniæ Regem adeunt & suasionibus suis, in partes eum adducunt, salutem Reipublicæ, quæ nota est ars plerisque res nouas molientibus prætexunt, non ferendam abiectionem sui, Bernardi insolentiam, contemptum omnium obstrepunt.

punt,Bernardum ipsum adulterij cum Iuditha Regina insimulant, Regem vxoriis præstigiis adeò delusum ajunt, vt hæc non modò inulta fineret,sed ne quidem aduerteret, optimi filij partium esse iniuriam patri factam non dissimulare, patrem saniori menti ac dignitati suæ restituere. his artibus pellectus adolescens coniurationis principem se declarat, collectis copiis Aureliam occupat, & amoto Odone Comite Matfridum restituit, & inde Verimbriam venit. Ludouicus conflatam in se & vxorem ac Bernardum Comitem conspirationem intelligens, cedendum tempori ratus, Bernardum aulâ dimisit, Iuditham quoad adulterij suspicionem remoueret abstinuit, eámque à toro segregatam, Lauduni in S. Mariæ Monasterio stare iussit,ipse verò Compendium oppidum se recepit, Iuditha à Varino,& Lamberto Comitibus capta & à Monasterio abducta, vt vitæ consuleret velo imposito in monasterium S. Radegundis Pictauis retruditur. Lotharius ex Italia aduentans conspirationis in patrem in societatem facile coiit,&quæ gesta erant probauit. Heribertus Bernardi frater luminibus multatus, Odo consobrinus eius armis discinctus,exilio deportatus, tamquam conscij fœdæ consuetudinis Bernardi cum Iuditha.Ludouicus apud Compendium imperio amotus; sed posteà restitutus, ex Aquitania coniugem reuocauit, nec non illius fratres Conradum & Rodulfum iam dudum attonsos, vxorem tamen in thorum priùs non admisit quàm adulterij suspicionem solenni legum ritu purgasset, cum liberis parens conciliatus, hisque gestis Lotharius in Italiam secessit, Pipinus in Aquitaniam, Ludouicus in Bajoariam patris permissu.

Varinus fuit Comes Aruernorum Lambertus Comes Dolésis ex stirpe Leocadij Senatoris Bituricensis Calmeus Hist. Bituricens. lib. 3. cap. 2.

Lib. 1. Lib. 5 c. 11. Nitardus & Continuator. Aimoini.

Anno DCCCXXI. à Ludouico P. coactum Concilium apud Theodonis villam, in eo adfuit Bernardus. Comes qui dudum in Hispaniæ finibus exularat, duello se purgaturus ex solenni more Francorum; sed deficiente accusatore sacramentis purgatus est. Ad hoc Concilium vocatus Pipinus conuentui se subduxit, post placitum autem serius conparuit, eius contumaciam castigaturus parens eum per aliquod tempus apud se detinuit, sed ille disciplinæ impatiens in Aquitaniam elapsus est Vit. Ludouic. P. Continuat. Aimoini.
Lib. 5. c. 13.

Anno DCCCXXII. Concilio apud Aurelianum oppidum coacto, Pipinus eò vocatus inuitus ac reluctans occurrit: eo tempore Bernardus Comes olim fidus & consiliorum omniam particeps, Ludouico P. in fidei suspicionem deductus, quòd Pipino à consiliis esset, & cum eo versaretur in Aquitania. Rei explorandæ causâ superato Ligeri Ludouicus cum Comitatu venit, Iocundiacum palatium quod est in pago Lemouicensi, ventilatâ causâ cùm accusator deficeret, nec accusationem duello sustinere paratus esset, honoribus, id est beneficiis, quæ à Rege tenebat, priuatus: Pipinus sub custodia priuata Treuiros perductus: sed cum laxiùs custodiretur, noctu è custodia elapsus quaque versum securè vagatus, donec Ludouicus Aquitaniâ rediret, Pipinus omni studio à patre reuocatus: sed patris vota nequaquam audiit & Ludouicus ipse fusis copiis improuiso impetu Aquitanicorum, transmeato Ligeri hyemandi causâ rediit in Galliam Vit. Loudou. P. Continuat. Aimoini.
Lib. 5. c. 13.

Eodem anno in cœlo spectata est maxima pugna volucrum, diuisis agminibus, per sex dies, magnâ hinc inde strage in confinio pagi Tolosani, & Cadurcini, triste futuri inter Ludouici liberos belli augurium: hanc satis eleganti carmine descripsit Theodulfus Aurelianensis, ex quo pagum Tolosanum & Cadurcinum confines intelligere est. Lib.4. carmi 8.

Nempe Tolosani locus est, rurisque Caturci
Extimus hoc finit pagus vterque loco.

Anno DCCCXXXII. Normanni prioris irruptionis successu illecti Aquitanicam oram piraticis incursionibus rursus infestam habuere, Herio insulam ferro & igni vastarunt, hoc casu monasterium quod olim ibi à S. Philiberto conditum erat à monachis destitutum. Ademar.

Anno DCCCXXXIII. ad componendas simultates quæ erant inter Ludouicum P. & liberos, Gregorius IV. P. transiit in Galliam, sed tristi euentu. Ludouicus in concilio apud Compendium habito per summum nefas exauctoratus, sed posteà ægrè id ferentibus Francis idem restitutus imperio: præcipuam ei restituendo dedere operam VVillelmus Comes stabuli, & Eggebardus Comes, adductis in partes Ludouici quotquot poterant è Francia, Burgundia, & Aquitania. Hugo Abbas in Aquitaniam missus Pipinum hortatus vt ad paternum obsequium rediret, interim Bernardus & Varinus in Burgundia plebem ad bellum solicitabant, restitutus Ludouicus Pipinum apud Carisiacum villam benignè suscepit Vita Ludou. P. Continuat. Aimoin. Lib. 5 c. 14.

Anno DCCCXXXV. Odo & VVillelmus Comites

partium Ludouici, infeliciter conserto prœlio cum Lamberto Comite, & Matfrido qui Lotharij partes in Neustria fouebat cæsi, Cabillonum ciuitas à Lothario capta, & incensa, capta vrbe Goszelinus, & Samila Comites & Madalelmus Vassus Dominicus adclamatione militari capite multati, nec non Getberga filia VVillelmi Comitis, quasi venefica aquis præfocata, Varino Comiti Aruernorum vitam condonauit Lotharius, ita vt eum in suam fidem iureiurando obstringeret Vit. Ludouic. P. Continuat. Aimoini, Nithardus.

Lib 5. c. 15. lib. 1.

Anno DCCCXXXVI. in Concilio Aquisgranensi auditæ in Pipinum Regem Aquitaniæ, & suos antistitum querelæ de ereptis in Aquitania rebus Ecclesiarum, res Monasterij S. Germani Parisiensis in Aquitania sitas à Pipino in fiscum conuersas euindicauit *Hilduinus* Abbas vt pote sacri palatij Capellanus, hac de re Pipinus à patre, & Episcopis Galliarum admonitus, lubens monita obaudiit, & villas S. Germani Monasterio ereptas restituit: harum nomina fuere Vernogilus, Lixiacus, Sixiniacus, Noueridus, Casiliacus, Quinciacus, villa Bussana, quæ omnes in Aquitania cœnobio S. Germani accesserunt ex beneficio Caroli M. & Ludouic. P. vita Ludouic. P. & Continuator. Aimoin. ex donatione Chilperici I. habuit & idem cœnobium duo prædia in pago Cadurcensi quorum vni nomen Ipiacus, alteri autem Adiacus teste Aimoinio.

Lib. 5. c. 17.

Lib. 3. c. 57.

In Aquitania multa latifundia possedit & Remensis Ecclesia ex donatione Clodouei in Remigium, auctore Fortunato in ipsius vita apud Surium, pro rebus

Tom. 1. Ianu. 13.

Rhemensis Ecclesiæ in pago Aruernico sitis præceptum immunitatis à Pipino Aquitaniæ rege impetratum per Ebonem Rhemensem Archiepiscopum de quo Flodoard. pro rebus eiusdem Ecclesiæ in Aquitania tuendis variæ ab Hincmaro Rhemensi Episcopo scriptæ sunt litteræ eidem Pipino, & aliis, teste eodem Flodoardo.

Lib 2 Rhem hist. c. 19.

Lib 3. eiusd. hist. c. 10. 21. 24. & 26.

Eodem anno in Concilio Lugdunensi, cui interfuit Ludouicus P. cum omnibus liberis dempto vno Lothario, ventilata est causa Gothorum; id est lis quæ erat inter Bernardum & Berengarium, Hunroci, aut si mauis Huronici Comitis filium de Tolosano Comitatu, quæ causa Gothorum dicitur, quod Gothi, id est Septimani studiis diuisi, alij Bernardum, alij Berengarium expeterent: sed Berengario intempestiuâ morte prærepto lis soluta est, & Septimaniæ potestas apud Bernardum remansit, legatis eò missis, qui prouinciæ res componerent, & quæ emendatione indigebant reformarent. Vita Ludouic. P. & Continuat. Aimoin.

Lib. 5. c. 17.

CAPVT XVII.

Angeriacense Brantosmense & S. Cypriani Monasteria fundata à Pipino Rege Aquitaniæ, An caput D. Ioannis Baptistæ fuerit apud Angeriacenses. Septimani vindicant legem auitam id est Romanam, Pipini Regis Aquitaniæ obitus, eius educatio, vita & mores. Pipini liberi ex filia Theodberti Comitis Pipinus Iunior, Carolus, Berta, & alia cuius nomen latet. Robertus Comes vnus è Primoribus Aquitaniæ, Normannorum irruptio in Aquitaniam.

ER hæc tempora Pipinus Rex Aquitaniæ pietatis non expers hæc in Aquitania monasteria exædificauit, Angeriacense in Santonibus in honorem D. Ioannis in Angeriaco oppido, cui inde nomen S. Ioannis Angeriacensis, vulgò *S. Iean d'Angely*, Brantosmum in Petrocoriis, & S. Cypriani apud Pictauos. Auctor vitæ S. Genulfi, *Pipinus verò filius eius*, loquitur de Ludouico P. *hæc ædificauit cœnobia, Ingeriacum videlicet, atque Brantosmum, & apud Pictauos Monasterium Sancti Cypriani.* Angeriacense Monasterium à Pipino Ludouici P. filio conditum & ibi S. Ioannis præcursoris Christi caput, quod à monacho quodam Alexandria delatum

Lib. 2. c. 5.

fertur locatum, si fides commentario hac de re edito in calce operum D. Cypriani, malè VVernerus hoc refert ad annum DCCXLIV. quod incideret in tempora Pipini patris Caroli M. Sed quomodo Baptistæ caput Alexandria in Aquitaniam peruenerit non video. Primùm scio eius ossa condita apud Samariam, quæ posteà appellata est Sebaste, quo cultu ibi esset illius sepulchrum sua ætate testis Hieronymus in Oseam. *Samaria, quæ posteà ab Augusto Cæsare appellata est Augusta, id est* σεβαστὴ *in qua ossa Iohannis Baptistæ condita sunt.* & idem in Abdiam: *Sepulchrúmque eius* (loquitur de Abdia) *vsque hodie cum mansoleo Helizæi prophetæ, & Baptistæ Iohannis in Sebaste venerationi habetur quæ olim Samaria dicebatur:* posteà eiusdem Diui caput sub Valentis tempore inuentum, & in Coslai vico prope Chalcedonam depositum, ac inde Imperante Theodosio iuniore, Constantinopolim translatum, & in basilica magno sumptu in eius honorem ædificata in Hebdomo positum, vt consentiunt Socrates, Sozomenus, Theodoritus, Nicephorus Callistus, nec vllo casu sacrum pignus Constantinopoli abreptum legitur, & scriptum illud de inuentione capitis S. Ioannis Baptistæ modò memoratum à Gelasio apud Gratianum refertur inter apocrypha. Non ignorarunt Græci, Angeriacenses Monachos Aquitanicos Ioannis Baptistæ caput sibi asserere, sed eos hac de re risit Alexius Imp. in epistola quæ extat apud Guibertum. *Sequitur demum post Apostolorum inlationem, & dicit apud se beati Ioannis Baptistæ caput haberi, quod quamuis falsò dicat hodiéque ac si viuentis capillis, ea certe videatur insigniri: quod si verum est, quærendum apud Angeriacenses est Monachos,*

In Fasc. tēp.

In cap. 1.

In cap. 1.

Lib 5.c.119.
Lib.7 c 21.
Lib.3.c.6.
Lib.12.c.49.

Can. Sancta 15 dist.

Lib. 1. Hist. hierosol. p. 476.

de cuius Baptistæ Ioannis capite glorientur, cùm pro certo habeamus, neque duos Ioannes fuisse Baptistas, neque vnum ipsum, quod dici nefas est, fieri potuisse bicipitem: Vt vt sit non desiit sua religio Ioanni Angeriacensi, & quæ semel animos occupauit opinio, Ioannis Baptistæ caput hoc loco haberi, multis sæculis perstitit, etiam apud exteros. Rogerus Houedenus in Ioanne. *Eodem* ad ann 1202. *anno Philippus Dunelmensis Episcopus fuit die Pascha in eundo versùs sanctum Iacobum, apud S. Ioannem de Angeli, vbi est caput S. Ioannis Baptistæ.*

Anno DCCCXXXVII. in Concilio apud Carisiacum habito, cui interfuit Pipinus Rex Aquitaniæ, Carolus vnus è Ludouici liberis ex Iudita secunda coniuge, virilibus armis, id est gladio accinctus idémque corona regia donatus, Neustriam in Regni sortem accepit. Eodem in Concilio adfuere omnes fere Septimaniæ nobiles, & querelam deposuere aduersùs Bernardum Ducem, quòd ipsius satellites res sacras & priuatas pro libidine raperent; acpetiere vt regia sub tuitione ponerentur, taléſque missi dirigerentur, qui ablata cuique æquo iure restitui curarent, & auitam, id est Romanam eis legem conseruarent. Huius rei causa à Ludouico in Septimaniam missi Bonifacius, & Donatus Comites, & Adreualdus Flauiacensis Abbas. Lib. 5. c. 17, lib. 1. Continuat. Aimoin. Nithard.

Anno DCCCXXXVIII. Sæuus Cometes in cœlo visus in signo Scorpij sub solis occasum; non multò post secuta mors Pipini Regis Aquitaniæ. Continuat. Aimoini, Nithardus. Hunc Pictauis apud Sanctam Radegundem sepultum scribit Auctor vitæ S. Genulfi. Lib. 2. c. 11 Hic à puero sacris à patre deuotus, & disciplinæ causa Drogoni

Drogoni Metensi Episcopo auunculo traditus ab eius magisterio abreptus per Lotharium fratrem, dein Aquitaniæ Rex designatus, licentiâ regni corruptus vino & crapulæ ita se immersit, vt eius vitio mente captus sit, ac tandem accedente maniâ turpiter vitam finierit, non sinè iudicio diuino, quòd parentis votum, seu destinationem spreuisset, vt visum Reginoni Abbati. *Fuit verò iste Pipinus filius Pipini filij Ludouici Imperatoris de quo ferunt, quòd eum pater videlicet Ludouicus Imperator, dum adhuc puerilis esset ætatis, voluerit ad clericatus officium promouere, ac Drogoni Episcopo Metensi auunculo videlicet suo commendare erudiendum liberalibus simul & Ecclesiasticis disciplinis: sed paternis votis Lotharius frater eiusdem pueri, nequaquam permisit eum attonderi, sed vi abstraxit de manu patris; erat enim idem puer vt ajunt ingentis pulchritudinis, cui postmodum Ludouicus Imperator pater suus, cùm imperium diuideret Aquitaniam prouinciam tantum concessit; sed non ei in prosperum cessit, quod à dei cultura & seruitio subtractus est; ebrietatibus enim, & commessationibus, die noctuque vacans ad extremum mente captus, in maniacam incidit passionem & præsentem vitam cum dedecore amisit, successorem relinquens Pipinum filium.* Ad ann. 853.

Hic vxorem duxit filiam Theodberti Comitis Matricensis seu Metensis, eandémque sororem Roberti Comitis ex quâ duos filios suscepit, Pipinum & Carolum, & totidem filias, auctore anonymo scriptore vitæ S. Genulfi; vni è puellis nomen fuit Berta, quæ nupsit Gerardo Rossilionæo, & vnà cum eo fundauit Monasterium Vezeliacense in finibus Burgundiæ, vt Lib.2.c.6.

Lib. 1. epist. 150. Gerardi Rossilionæi meminit Flodoard. lib 3. c. 25. 26. Lupus Ferrar. ep. 28. & 122. auctor. Chr. Altiss. ad an. 865

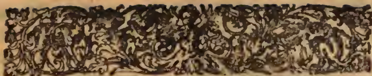
Lib. 5. c. 19.

est apud Innocent. III. alteri quod nomen fuerit, nos latet, ea nupsit Rothario Comiti, vnde Gerardus & Rotharius Comites agnoscuntur generi Pipini Regis à Continuatore Aimoini.

Robertus Comes fuit vnus è primoribus Pipini & coniugem duxit nobilissimam puellam Aganam nomine, filiam Vifredi Comitis Bituricensis ex Berta vxore, teste eodem auctore vitæ S. Genulfi loco modo laudato.

Eodem anno Normannos armis infestos habuit Aquitania; cum his in Herio insula pugnauit Rainoldus Comes Arbatilicensis, sed victus, fugatúsque est, teste Ademaro.

RERVM AQVITANICARVM.

LIBER VIII.

CAPVT I.

Noua diuiſio rerum à Ludouico facta inter Lotharium Ludouicum, & Carolum Caluum, in qua Carolo ceſsit Aquitania. Hinc occaſio belli inter Carolum & Pipinum Iuniorem. Ebroinus Pictauienſis Epiſcopus, Abbas S. Germani Pariſ. & Archicapellanus Palatij, Archicapellani dignitas. Tranſlatio corporis S. Philiberti. Agobardi Lugdunenſis Epiſcopi obitus in expeditione Aquitanica Epiſcopi & Abbates obnoxij oneri militiæ. Bernardi Ducis Septimaniæ conciliatio cum Carolo Caluo, cruentum prœlium Fontaneticum inter Ludouici P. liberos.

ANNO DCCCXXXVIII. poſt mortem Pipini Regis Aquitaniæ, in Conuentu VVormatiæ habito nouam rerum diuiſio-

Vit. Ludou. Pij Nithard. lib. 1 contin. Aimoin. lib. 5. c. 19.

nem iniit Ludou. P. inter superstites liberos Lotharium, Ludouicum, & Carolum natu minorem. Hac diuisione Aquitania Carolo transcripta, inofficiosè repulso Pipino iuniore nepote ex filio cognomine. Hanc ob rem studiis & factionibus in partes diuisi Aquitanici, aliis studentibus Carolo, aliis Pipino Iuniori, Caroli partium principes fuere Ebroinus nobilissimus Pictauiensis Episcopus, Gerardus & Rotharius Comites olim generi Pipini Regis, & quamplures alij proceres Aquitaniæ. Non defuere qui Pipini Iunioris partes tuerentur ægrè ferentes filium paterno regno nihil demeritum spoliari, quos inter primarius fuit Euienus seu Emeno Comes, qui assumpto Pipino per vniuersam Aquitaniam latè vagatus, tutelæ Pipini specie, prædas passim agens. Ludouicum Augustum nihil cunctatus adiit Ebroinus Episcopus, séque & potiores Aquitaniæ regium in obsequium paratos obtestatus, Augustum vt quamprimum accurreret rogauit, vt surgenti lui priusquàm latiùs serperet mederetur, Ebroinum non sine multa grati-animi demonstratione Augustus dimisit, eíque in Commendam dedit Abbatiam S. Germani Parisiensis, tum fortè vacantem morte Hilduini Abbatis, & quibusdam mandauit vt sibi sub autumnum Cabillonum occurrerent, quo indictum erat Concilium. Ludouici in Pipini liberos asperitatem excusat author eius vitæ &

Lib. 5. c. 19.

Continuator Aimoini, quasi non infenso animo id factum sit, sed vt iuniori principi consuleretur, ne patris exemplo, licentiâ regni corrumperetur, & contagio leuiorum morum Aquitanorum. *Nullus*, inquit, *porrò succenseat Imperatori, quòd dictante crudelitate nepotem*

ſuum regno priuare voluerit, cum ipſe morem gentis natiuum nouerit, vt pote connutritus illis & quia leuitati, atque aliis ſtudentes ſunt vitiis, grauitati, atque ſtabilitati penitus renunciarunt, & vt talem Pipinum patrem eius facere poſſent pene omnes qui ob cuſtodelam illius miſſi erant ſicut ſibi olim à patre Carolo dati fuerant, ab Aquitaniæ finibus eliminauerunt: poſt quorum abſceſſum quanta & qualia emerſerint malorum vitiorumque monſtra & publica & priuata in eodem regno moderna quoque præſentium ſtudia repræſentant, volebat piiſſimus Imperator pie, & rationabiliter educari puerum ne vitiis proſtitutus, nec ſibi preeſſe, ac prodeſſe poſtea poſſet, & cogitans illud quod quidam qui filiis in teneriori ætate adhuc poſitis tradere regnũ nollet taliter ſe excuſaſſe legitur, ego non quod inuideam ex me genitis honorificè eos haberi veto, ſed quia noui hæc adoleſcentibus ſtudia, ferociæ nutrimenta ſuggerere. Ebroinus autem non vnum id meritorum præmium tulit, ſed & factus eſt Archicapellanus ſacri Palatij, & eo nomine præſedit concilio Vernenſi cuius canones transfuſi in Capitula Caroli Calui, vbi is Archiepiſcopus Palatij appellatur: hic fuit apex & faſtigium omnium dignitatum Palatinarum, vnde Archicapellanus dictus eſt Abbas per Antonomaſiam, ſeu Abbas Palatij, vt de Ruſtico legitur in vita Deſiderij Cadurcenſis Epiſcopi. *E quibus Ruſticus à primis pubertatis annis clericus factus, Archidiaconatus officium in vrbe Rutena, & Abbatiæ ſub Lothario Rege adminiſtrauit*, & expreſſius alio loco: *Ruſticus, vt præfati ſumus, Abbatiam Palatini oratorij quo regalis frequentatur ambitio, & Archidiaconatus officium geſſit*, & idem poſtea Archiepiſcopus palatij meruit appellari, ita in præfatione Conc. Moguntini

Cap. 3.

Hincmar. ep. ad Epiſcop. Franc.

Cap. 1.

Cap. 2.

memoratur Hildebaldus sacri Palatij Archiepiscopus, & hoc iure Ebroinus in Conc. Vernensi dictus est Archiepiscopus Palatij, eidemque concilio præfuit, eo quod esset summus capellanus Palatij.

Eodem anno Concilium ex condicto habitum apud Cabillonum, quo soluto Augustus cum Iuditha coniuge, & Carolo filio in Aquitaniam ad res componendas contendit, & superato Ligeri Clarummontem Aruernorum oppidum adiit, & fideles sibi obuios perbenignè suscepit, ac sacramentis in Caroli fidem obstrinxit; nonnullos qui fidem & obsequium detrectarunt, ac latrociniis, prædísque exercitui valde infesti erant, captos quæstioni subiici iussit: indè Pictauum pedem promouit, vbi natalem Christi solenni cultu exegit. Dum hîc, positus esset accepto nuntio Alemanniam à Ludouico armis occupatam, eò protinus cum copiis aduolauit, relicto Carolo cum Iuditha matre in Aquitania, ad continendos in fide & obsequio prouinciales. Vita Ludouic. Pij. Continuator, Aimoini, Lib. 5. c. 19. Nithardus, lib 1. Ado Viennensis.

Anno DCCCXXXIX. metu Normannorum corpus S. Philiberti ex Herio insula translatum in Burgundiam Ademar.

Anno DCCCXL. mortuo Ludouico Augusto de Regno Aquitaniæ certatum inter superstites eius filios, Lotharium, Ludouicum, & Carolum qui dictus est Caluus, & Pipinum Iuniorem nepotem ex filio. Sub id tempus Agobardus Lugdunensis Episcopus apud Santonas in Aquitania, regia in expeditione decessit. Ado Viennensis. *Agobardus Lugdunensem sedem recepit, post pauculos annos Agobardus apud Sanctonas in expedi-*

tione regia positus defungitur. Hâc ætate nimirum Episcopi ipsi, & Abbates militiæ onere non vacabant, quod vetuit Nicolaus I. in Epist. ad Ludouicum & Carolum. *Reprehensibile valde constat esse quod subintulisti dicendo maiorem partem omnium Episcoporum, die noctuque cum aliis fidelibus suis contra Piratas maritimos inuigilare, ob idque Episcopi impediantur venire; cum militum Christi sit Christo seruire, militum verò sæculi, seculo,* &c. & ante Concil. Suessionens. I. *Abbates legitimi hostem non faciant, nisi tantùm homines eorum transmittant:* Nec detrectarunt antistites militare obsequium per vicariam militum suorũ manum. Hincmarus Rhemensis in Epistola ad Episcopos conprouinciales. *Exhibeamus & iam vnusquisque nostrum pro viribus contra omnes hostes sanctæ Ecclesiæ & principis nostri milites de Ecclesiis nostris, qui cum primoribus ad hoc deputatis dimicent, pro vt Dominus auxilium dederit, & cooperari dignatus fuerit.*

Epist. 27. can. reprehensibil. 23. qu. 8.

Cap. 7.

Eodem anno intercedente per Legatos Lothario. placitum apud Bituricas condictum inter Carolum & Pipinum, & Carolus ad diem eò adfuit, sed Pipinus defuit irritâ suorum fide, qui eum non defuturum iureiurando cauerant. Eodem tempore Carolus accepto nuntio Pipinum in Aquitania Iuditham matrem infestis armis vrgere, ocyùs cum lecta militum manu eò properauit, & facto impetu Pipinum fudit, fugauit, Nithard. Lib. 2.

Anno DCCCXLI. inter Carolum & Lotharium pactæ induciæ, vt interim Carolo cederet Aquitania cum Septimania Prouincia, & Comitatibus decem inter Ligerim & Sequanam, donec Attiniacum coire-

Lib 2. tur octauo idus Maias litis penitus definiendæ gratiâ, Nithard.

Eodem anno Carolus Caluus apud Aurelianum Theobaldum & VVarinum cum quibusdam è Burgundia ad se venientibus, gratanter & benignè suscepit; Bernardum Ducem Septimaniæ Niuernum sibi occurrere iussit; sed is defuit, causatus se Pipino & suis sacramento obligatum esse, ne sine eius consensu, cum quopiam pactum iniret, vt moras necteret, se ad illum profecturum promisit, quò eum Carolo conciliaret, nisi obaudiret, se iuramento absolutum intra decimum & quintum diem, ad ipsum reuersurum & ipsius ditioni se traditurum. Carolus rei præstolans euentum Bituricas Bernardo occurrit, sed ægrè ferens se deceptum, eum comprehendere decreuit: sed Bernardus sibi cauens fugâ euasit, nonnulli ex eius ministris cæsi, alij capti, vniuersa eius suppellex direpta, hoc casu Bernardus humilior effectus, supplex ad Carolum accessit, cùmque eo in gratiam rediit. Nithard. Lib. 2.

Eodem anno de summa belli actum apud Fontanetum in finibus Burgundiæ, hinc Ludouicus & Carolus coniunctis copiis, quibus suppetias venit Iuditha cum lecta Aquitanorum manu: inde Lotharius & Pipinus suis quisque copiis instructi, vario marte pugnatum: primo impetu superior extitit Lotharius: sed mox adueniente Varino Duce cum Tolosanis, & Aquitanis prœlium acriùs instauratum, & Lotharius fusus fugatúsque est autor vitæ S. Genulfi Continuator Aimoini Nithard. prœlium adeò sæuum & cruentum fuit, vt nobiles fere omnes Galliæ hic ceciderint, & omne robur Francorum hic extinctum sit: hâc clade infelix

Lib. 2. c. 11. Lib. 5. c. 19. lib. 2. Sigebert. ad ann. 842.

infelix patria, viris & viribus exhausta facilè patuit Normannis in prædam.

Bernardus neutras partes secutus, huic prœlio defuit, etsi non longiùs quàm tres leucas abesset: prœlio facto vbi Carolum victorem accepit, VVillelmum filium ad eum misit, vt sese ei commendaret iussum, si honores quos is in Burgundia tenebat ratos faceret. Carolus legationem lubens audiit, & Guillelmo omnia ex voto concessit. Nithardus. Lib. 3.

CAPVT II.

Iterata diuisio inter Ludouici liberos in qua Aquitania mansit penes Carolum Caluum, Comites ab eodem dispositi per Aquitaniam, Varinus an fuerit Dux Aquitaniæ, Gerardus Rossilioneus Comes Bituricensis, Aquitania armis reppetita à Normannis, Seguinus Comes Burdegalensis ab eisdem casus in prælio. Rodulfus Bituricensis Archiepiscopus, Narbonensis Episcopus sub primatu Bituricensi. Gisalbertus Aquitaniæ præfectus rapit Lotharij natam Pipinus Iunior certis Comitatibus in Aquitania donatur, quò ad ei plenius satisfieret.

ANNO DCCCXLIII. Inter fratres pax apud Virdunum inita per legatos vtrinque lectos, &

Regnum Francorum inter eos diuisum. Carolo cessit Gallia occidentalis, qua patet ab Oceano, hinc ad ad Mosam & Scaldim, inde ad Rhodanum & Ararim. Ludouico Germania Transrhenana, cum nonnullis cis Rhenum vrbibus & pagis propter vini copiam. Lothario Italia cum Prouincia & ea Galliæ parte, quæ inter Mosam, Scaldim, & Rhenum sita est, quæque non ab illo Lotharingia est appellata, vt putarũt Continuator Aimoini, Sigebertus & alij, sed à Lothario Iuniori eiusdem filio, qui eandem prouinciam in partem regni sortitus est. In ea diuisione Carolus Aquitaniam & Vasconiam cum reliquis occiduæ Galliæ Prouinciis obtinuit, testes Adreualdus Floriacensis. *Verùm piissimo Augusto Ludouico carnis onere spoliato regnum Francorum trifariam diuiditur, atque à tribus eiusdem Imperatoris filiis ad regendum suscipitur & maior quidem natu Lotharius, Franciam cum Italia, Ludouicus Saxoniam, omnemque Germaniam: Carolus autem Iunior Burgundiam cum Aquitania possedit.* Ado Viennensis. *Carolus quoque medietatem Franciæ ab Occidente, & totam Neustriam, Britanniam & maximam partem Burgundiæ, Gotiam, Vasconiam, Aquitaniam, submoto inde Pipino filio Pipini*, subaudi obtinuit, & Vitichindus Germanicus scriptor. *Carolo Aquitaniæ, & VVasconorum cessere regiones.* Regnum omne Francorum præter Longobardiam Baioariam & Aquitaniam in tres partes diuisum, ac electionem partium Lothario concessam, scribit Nithardus, sed Aquitaniam velut præcipui iure mansisse penès Carolum satis innuit idem Author, ex eo quod sequitur; Carolum, mox Aquitaniam ordinaturum adiisse, *& Lodhuuicus quidem Sa-*

Lib. 5 c. 19. ad ann. 8. 4

Lib. 1. de Mirac. S. Benedicti c. 1.

Lib. 4.

xoniam, Carolus verò Aquitaniam ordinaturi adeunt. Hac diuisione Pipinus Iunior Pipini Regis filius Aquitaniæ regno multatus, is tamen etiam post hanc diuisionem regem Aquitaniæ se gessit, & eo forte deceptus Continuator Aimoini scripsit Aquitaniam Pipino Iuniori in partem obtigisse in diuisione regni cum patruis, *Pipinus autem Aquitaniam possedit.* Lib.5 c.19

Eodem tempore Aquitaniâ in partem assignatâ Carolus Prouinciam ordinaturus in eam venit, per singulas ciuitates Comites instituit, & præsidia opportunioribus locis dispofuit; Aruernis præpositi sunt Modoinus Augustodunensis Episcopus, & Autbertus Auallensium Comes; Lemouicibus Geraldus princeps & charus olim Pipini Regis Aquitaniæ: hic idem qui Gerardus Rossilionæus gener eiusdem Pipini, Engolismæ Reindardus, siue Regnoaldus Comes. auctor est Lupus Ferrariensis in Epist. ad Ionatem Aurelianensem Episcopum. *Pridie, hoc est tertio Idus Augustas, post horam nonam homines nostri ab expeditione Aquitanica reuersi, cuncta prospera retulerunt; namque Aquitaniæ tutela tripartito diuisa est, secundum opportunitatem locorum, militarium virorum multitudine distributa, quarum vni parti, quæ apud Clarum-montem agit, præest Modoinus Augustodunensium Episcopus, & Ausbertus Auallensium Comes, cum aliis quibusdam; alteri quæ Lemouicis versatur præsidet Gerardus Princeps quondam & charus Pipini Regis, cum sociis ad idem negotium idoneis; tertiæ verò prælatus est Reindardus Comes Engolismæ constitutus.* Epist. 28.

Præter Comites modò laudatos eodem tempore Varinus olim Comes Aruernorum, à Carolo Caluo,

præfecturam in Aquitania suscepit; Aquitaniæ Ducem fuisse non leuis est coniectura, quòd idem Dux appellatur à Nithardo : *Carolus verò in Aquitaniam Pipinum fugauit quo latitante nihil aliud notabile efficere valuit, præter quod VVarinum quondam Ducem, cæterósque qui sibi videbantur ob custodiam eiusdem patriæ, inibi reliquit.* Idem ante memoratur fuisse Dux Tolosanorum, & prœlio Fontanetico egregiam nauasse operam cum Tolosanis & Aquitanis, ita vt præcipuam victoriæ laudem tulerit. Auctor vitæ S. Genulfi. *Post cuius extrema tres filij eius pro Regno Aquitaniæ, quo frater eorum Pipinus regnauerat inuicem diffidentes bello decertare contendunt, quod & factum est, apud Fontanetum Burgundiæ locum*, &c. & mox, *& Lotharius quidem primo impetu victor extitit, sed mox resumptis viribus ab VVarino Duce Tolosano & Aquitanis fugatus est.* Idem Ademarus. *Et primùm Lotharius victor fuit, sed subito VVarinus Dux cum Tolosanis & Prouincianis superueniens bellum restaurauit, & fugatus est Lotharius.* Quo loco apud Carolum Caluum fuerit VVarinus intelligere est, quòd in conuentu Coloniensi habito à Carolo Caluo, cuius gesta referuntur inter eiusdem Capitula, solus nominatur inter proceres, qui placito subscripsere.

Idem Gerardus variis honoribus functus sub Carolo Caluo, & postea Comitatum Bituricensem gessit, vt intelligere est ex eo quòd in illo Bosonem successorem habuisse memoratur. Continuator Aimoini: *Carolus autem filio suo Ludouico Bosonem fratrem vxoris eius, Camerarium & ostiariorum magistrum constituit, huic & honores Gerardi Comitis Biturigensis dedit.*

l. 4. — lib. 2. c. 11 — Tit. 6. — Lib. 5. c. 27.

Sub hoc tempus Normanni Aquitaniam denuò armis tentarunt, contractis copiis Seguinus Comes Burdegalensis & Santonensis eis occurrit, sed infœliciter commisso prœlio, à Normannis captus, occisúsque. Santonum ciuitas ab iisdem succensa, & direpta Ademarus: *Alio anno Seguinus Comes Burdegalensis & Santonensis, à Normannis captus & occisus est & Sanctonas à Normannis concremata est, thesauris eius optimis exportatis*, Normannos per Garumnæ fluminis ostium viam sibi fecisse in Aquitaniam & prælio tentato Seguinum Ducem Vasconum, in eo captum & cæsum refert Lupus Ferrariensis in Epist. ad Venilonem Senonensem. *Quidam verò de Aquitania venientes Normannos inter Burdegalam & Santones eruptionem his diebus fecisse retulere, & nostros, id est Christianos, pedestri cum eis prælio congressos, & miserabiliter, nisi quos fuga eripere potuit peremptos, in quo bello comprehensum Ducem Vasconum Siguinum, & peremtum etiam iurando testati sunt*, mendosè hunc casum ad annum DCCCXXXII. refert Iacob. Meyerus. Epist. 52. Annal. Belgic. lib. 5.

Anno DCCCXLV. Meldensi Concilio interfuit Rodulfus Bituricensis Archiepiscopus, vt constat ex subscriptione patrum Synodi. Idem interfuit Concilio Moguntino II. quod celebratum est aduersùs Godescalcum anno DCCCXLVIII. teste Trithemio, & Conc. Tullensi ann. DCCCLVIII. quo instante Carolo Caluo, citatus Vvenilo Senonensis Archiepiscopus, ex Capitulari Caroli Calui. Hic ante fuit Abbas S. Medardi Suessionensis, auctore Trithemio, fuit & idem Abbas Floriacensis. Abbatiam etiam cum Archiepiscopatu retinuit, de quo notatur in eodem In chronic. Hirsaug. Tit. 25 c. 11. Lib. 4. de illustr. vir. ordin. s. Benedict. c. 85.

Caroli Calui Capitulari: ad eum scripta est epistola
Can. cōquestus. 9 q. 3. Nicolai I. qua eum perstringit Pontifex, querente Sigedodo Narbonensi Archiepiscopo, quòd quasi iure patriarchatus causas Narbonensium clericorum eo inuito suum ad iudicium euocaret, & de rebus ipsius Ecclesiæ eodem inconsulto disponeret; cùm non alitér de causis Narbonensis Ecclesiæ tamquam Patriarcha cognoscere posset, quàm per appellationem, vel vacante Ecclesia. Ex quo colligimus Archiepiscòpum Bituricensem hàc ætate ius Patriarchatus sibi ascripsisse in prouinciam Narbonensem, non alia causa fuit vt opinor, quàm hæc quod esset pars Regni Aquitaniæ, & Patriarchatum Bituricensem iisdem finibus ac regnum Aquitaniæ porrigi censeret, eo quòd Bituriga esset caput totius Aquitaniæ. Vnde idem Rodulfus
ad ann. 866. Adoni Viennensi appellatur Archiepiscopus Aquitanorum.

Anno DCCCXLVI. Ob metum Normannorum corpus S. Germani Parisiensis ab Ebroino Pictauiensi Episcopo & Abbate S. Germani translatum in prædium quoddam eiusdem Ecclesiæ cui nomen Cumbis: eiusdē Antistitis curâ editi sunt duo libelli de translatione S. Germani per duos Monachos, qui deinde eiusdem iussu per Aimoinum Monachum eiusdem Mona-
Iulij 25. sterij cultiore stylo in vnum compacti, testè ipso Aimoino apud Surium.

Anno DCCCXLVI. Gisalbertus Aquitaniæ Præfectus Lotharij Imp. filiam rapuit, abductámque in Aquitaniam vxorem duxit, vnde grauis & acerba Lotharij aduersùm Carolum quem doli participem suspicabatur, orta est simultas, verùm Ludouico Transrhenano

intercedente dissensio composita iureiurando per Carolum interposito se raptus inscium esse, & displicere coniugium Annales Pithœani, Auentinus, & Nicol. Vignerius. Lib. 4. Ann. Boior. In Chronic. Burg.

Anno DCCCXLVII. Pipinus Iunior pro Aquitaniæ regno Comitatibus aliquot in Aquitania contentus esse iussus quo ad pleniùs ei prospiceretur, ex pacto inito inter tres Reges Lotharium, Ludouicum, & Carolum Caluum: quod refertur inter Capitula eiusdem Caroli. *Sciatis quia fratres nostri & vos nostros missos ad communem nepotem nostrum in Aquitaniam mittimus, & ei tales Comitatus designatos mandamus, in quibus ipse cum suis interim sufficienter esse posset, & fideles dilecti fratris nostri Caroli de illo regno pacem habere possint, vsque dum idem nepos noster ad commune placitum nostrum veniat ad quòd cum tali securitate à nobis accepta eum venire mandamus, vt sanus venire, & sanus stare, & sanus reuerti quantum illum Deus saluare voluerit possit*, &c. Haud tamen Pipinus Regis Aquitaniæ nomine abstinuit, Aquitani gentilitiâ leuitate in partes diuisi, his in Carolum illis in Pipinum inclinantibus inuicem prædas egerunt, vnâ pauperum salus fuit res suas tutelæ causâ in Ecclesiis deponere. Hincmarus in vita S. Remigij apud Surium. *Cùm autem defuncto Ludouico Imperatore Aquitani gentilitiâ mobilitate absque iugo principis, pro vt quisque poterat se efferre, & ad inuicem pugnare, ac per continuos pagos debacchari cœperunt, pauperes homines substantiolas suas in Ecclesiis reponere studuerunt*, &c. Bello flagrauit vniuersa Aquitania, huius causa, delectus totâ Galliâ habiti à Carolo, etiam Abbates suis stipendiis ad eam expeditio- Tit 7.

Epist. 14 nem coacti. Odo Abbas Ferrarienſis epiſt. ad Ludouicum. *Namque poſtquàm vobis auxiliantibus impetratâ licentiâ, ab expeditione Aquitanica grauatus infirmitate rediÿ, eadem pene ſemper attritus nec dum reualui, quæ res ne cum aliis ad conductum occurrerem placitum prohibuit; miſi tamen homines noſtros vnà cum Comite pagi, qui expeditionis officia more ſolito exequerentur*, Lupus

Epist. 32. ipſe, & alia epiſt. ad eundem. *In expeditione Aquitanica olim vt noſtis omnia perdidi, ſuperiore anno miſſus in Burgundiam decem equos amiſi*, &c. & idem alia epiſt.

Epist. 91. ad Marcuuardum Abbatem. *In Aquitanica congreſſione manifeſta morte liberatus, poſt captiuitatis moleſtias ſolutus vtroque periculo ingenti Dei gratiâ, cui maximè præfidebam, & Sanctorum eius beneficio, præterea cuiuſdam Turpionis ereptus, integra valitudine ad Monaſterium* III.

Epist. 92. *Nonas Iuliÿ remeauimus*, & idem ſequenti epiſt. ad Ludouicum: *cùm autem ab Aquitania Dei ſeruatus clementia reuerſus eſſem & à tantis calamitatibus quas pro Regis fidelitate paſſus fueram vellem aliquantulum requieſcere fama diſperſit datum noſtrum Monaſterium Egilberto.*

CAPVT III.

Burdegala & aliæ Aquitaniæ vrbes captæ, & succensæ à Normannis. Hinc clades Monasteriorũ Aquitaniæ & casus Monasticæ religionis, Ranulfus Comes Pictauiensis victus à Normannis, VVillelmi Ducis Gothiæ, & Sancionis Comitis Vasconiæ defectio à Carolo Caluo, Pipinus Iunior & Carolus fratres capti, & in Monasterium detrusi.

ANNO DCCCXLVIII. à Normannis captæ & igni succensæ Burdegala, Metullum vicus prope Burdegalam, Petrocoriorum ciuitas, Santonis, Engolisma, Lemouicum, Pictauis, Aruernum, & aliæ Aquitaniæ vrbes. Ademarus: *His temporibus Normanni diffusi sunt per Aquitaniam, quia Duces eius inter se bellis deciderant, nec erat qui eis resisteret, & concrematæ sunt ab eis Herio insula, & Monasterium Deas, Burdegala, Sanctonas, Engolisma, Lemouicas, Parisius, Turonis, Beluacus, Nouiomagum, Aurelianis, Pictauis & innumera Monasteria, & castella destructa*, Burdegalam à Normanis captam Iudæorum insidiis, atque Metullum vicum memorat Chronicon Montis Dei, de gestis Normannorum, sub hunc annum: *Normanni Burdigalam Aquitaniæ Iudæis prodentibus captam depopulatámque incendunt deinde Metullum vicum populantes incendio tradunt.* Cladem Aquitaniæ

Lib. 1. de Miracul. S. Benedict. c. 33.

deplorat Adreualdus Floriacensis. *Quid Aquitanicæ gentis ingentem referam afflictationem, quæ olim bellorum nutrix, nunc frigidam bello præferat dextram, suisque orbata luminibus, Ducibus egeat alienis etenim ipsa quoque optimos quosque genitalis soli in sese elidens, patet nunc præda gentibus alienis; ab ipso quippe, vt ita loquar, Oceani littore, orientem versùs Aruernum vsque clarissimam veteri tempestate Aquitaniæ vrbem, nulla libertatem retinere valuit regio, non oppidum aut vicus, non denique ciuitas, quæ non strage ferali conciderit paganorum; testatur hoc Pictauis fœcundissima quondam vrbs Aquitaniæ, hoc Sanctonum, hoc Engolisma, hoc Petrogorium, hoc Lemouica, hoc certe Aruernus, terminus nunc vsque barbarici gladij, ipsúmque Auaricum caput regni Aquitanici proclamant; nulla scilicet bellica obuiante manu, hostili grauiter sese concidisse incursu.* Idem iisdem fere verbis expressit VVillelmus Gemiticensis.

Lib. 1 de Gest. Norm. cap. 8.

Furore Normannico infinita propemodum Monasteria totâ Galliâ & Aquitaniâ deflagrasse memoratum, hoc casu penè corruit religio Monastica, & Monachi amissis propriis sedibus ad secularem vitam rediere. Ioannes Italus in vita S. Odonis Abbatis Cluniacensis: *Per illud namque tempus quo Normannorum gladius in nostris finibus grassabatur, cœpere multi ex nostro ordine propria relinquere, occasione hostium repertâ, & cuncta vsui humano placita repetere, quæ pridem abrenuntiauerant; pro consortio namque fratrum sequentia habebant parentum & amicorum, & pro rebus Monasterij substantiis propriis appetebant ditari, fracta tandem vestimenta cum quibus de Monasterio exierant denuo non induebantur similia, sed colorata quæ nos vulgò dicimus blaua.*

Lib. 3.

Anno DCCCL. Ranulfus Comes Pictauiensis, & Raino siue Rainoldus Comes Arbatilicensis eius consanguineus commisso cum Normannis prœlio apud Britiacum villam victi & fugati,& Gaubertus Comes CœnomannensisNannetensium insidiis circumuentus occisus est. Ademarus.

Sub anno DCCCLI. VVillelmus Dux Gothiæ, & Sancio SancionisComesVasconiæ à Caroli Calui fide & obsequio desciuêre. Eulogius Presbyter Cordubensis in Epistola ad Viliesendum Pampilonensem Episcopum : *Olim beatissime Papa,cum dira sæculi fortuna, quæ fratres meos Aluarum & Isidorum à gentili solo abducens, penè in vlteriores togatæ Galliæ partes apud Ludouicum Regem Baioariæ exulare fecit, cùm me etiam propter eos diuersas adire regiones, & ignota atque laboriosa itinera subire compelleret; quoniam stipata prædonibus via, & funeroso quodam VVillelmi tota Gothia perturbata erat incursu, qui aduersùs Carolum Regem Francorum, eo tempore auxilio fretus Habdarraglimanis Regis Arabum tyrannidem agens inuia & inadibilia cuncta reddiderat ad partes Pampilonenses deuersus, putaueram me inde citò migraturum: sed ipsa iterum quæ Pampilonem, & Seburicos limitat Gallia Comata in excidium prædicti Caroli contumaciores ceruices factionibus Comitis Sancij Sancionis erigens, contra ius præfati Principis veniens totum illud obsidens iter, immane periculum commeantibus ingerebat.*

Per hæc tempora Pipinum Iuniorem Aquitaniâ potitum etiam conniuente Carolo Caluo, cui hæc Prouincia in partem assignata erat, testantur acta Synodi Suessionensis II. quæ leguntur inter Capitula

Tit 9. cap. 9. In chronic. Burgurd.

ipsius Caroli, & ex his Nicol. Vignerius: sed Aquitanis Pipini dominatus pertæsis, quòd militari disciplinâ solutâ, militibus passim prouincia prædæ esset, vel fortè Carolo ipso pœnitente consilij, Pipinus à Carolo captus prodentibus Aquitanis, tonsúsque in Monachum in S. Medardi Suessionensis cœnobio: nec non Carolus ipsius frater cùm è regno Lotharij ad fratrem pergeret, à Caroli Comitibus captus, & Corbeiensi in Monasterio custodiæ causa depositus: Duorum Monachorum ope è Suessionensi Monasterio elapsus Pipinus; verùm iterum captus, & Syluanectensi castro munitissimo custodiæ traditus, de anno quo hæc gesta sunt non consentiunt scriptores, Annales Pithœi referunt in hunc annum, Sigebertus in annum sequentem, Regino in annum DCCCLIII. Monachi quorum ope Pipinus è Monasterio fuga elapsus erat, pœnæ causa Monasterio pulsi, verùm quòd presbyteri essent instigante Archidiacono ad Rothardi Suessionensis Episcopi iudicium in synodum vocati, ac decreto Suessionensis synodi depositi & in Monasteria sui ordinis longè seposita relegati, quæ omnia colliguntur ex actis synodi Suessionensis, quæ habita est anno DCCCLIII. *Ante hoc tempus venerandi Concilij, obtinente Pipino Pipini Regis filij Ludouici piissimi Augusti filio Aquitaniam, etiam consentiente auunculo eius, glorioso Rege Carolo, cui eadem prouincia in partem obtigerat, Ecclesiasticâ disciplinâ & militari solutâ, eadem regio à suis indigenis valde vastata est, & multi illic impunè illicita perpetrarunt, tandem aliquando respiciente Deo populum suum, idem Pipinus à suis contemptus, & desertus, atque in potestatem auunculi sui Caroli redactus consilio reueren-*

dissimorum Pontificum & procerum attonsus, & in habitu monachico ad Monasterium Sancti Medardi custodiendus, & docendus deductus est, vbi duo quidam Monachi habitu sui propositi vix credibiliter transgressores, ardentes immodica cupiditate, eundem Pipinum abducere conati sunt, & pacem Christiani populi dissipare, quos præsentibus diuersorum cœnobiorum religiosis Abbatibus, & causam subtiliter iuxta regulam Beati Benedicti examinantibus, concors congregatio S. Medardi à sua vnanimitate præcidit, attestata se ab horum crimine longè absistere, quod vsitatas culpas iam inde ab initio huius religionis Monachorum omnium præter duntaxat Eutychis & aliorum hæreticorum facile superaret, eiectos iussu venerabilis Rothadi Suessionum Episcopi, ad synodi audientiam Archidiaconus deduxit, & partim conuicti conspirationis malum perpetrasse, canonum seueritate depositi sunt; presbyteri quippe erant, & separatim in Monasteria sui ordinis longè distantia relegati, &c. Pipinum non sinè consilio Episcoporum, & Procerum captum & tonsum narrat & Regino: *Circa hæc tempora Carolus Pipinum regem Aquitaniæ nepotem suum, ipsis Aquitanis eum prodentibus eò quòd pace solutâ eadem prouincia à suis indigenis deuastaretur, & multa illic mala impune patrarentur cepit, & captum eum consilio Episcoporum & procerum attondit & habitu Monachico indutum Suessionis in Monasterio S. Medardi misit*, &c. Pipinum è Monasterio elapsum, in fuga sese Paganis, id est Normannis sociasse, atque illegitimas & incestas nuptias iniisse docet Hincmarus in consilio, quod Carolo Regi suggerendum de penitentia Pipino irroganda postea scripsit, cùm is de anteactis dolere, ac Monachi habitum reppetere velle dicere-

ad ann. 853.

tur: eum à Ranulfo in Aquitania dolo receptum & in Caroli poteſtatem deductum ſcribit Ado Viennenſis. *Poſtea inde fuga elapſus, in Aquitaniam regreſſus multo tempore fugiendo latuit, iterúmque à Ranulfo præfecto per fidem deceptus eſt, & ad Carolum adductus Syluanectum perpetuo eſt exilio detruſus.* Idem iiſdem verbis narrant Continuator Bedæ, & VVillelmus Malmesburienſis.

Lib. 2. c. 1. Lib. 2. de geſt. Reg. Anglor. c. 2.

Eodem anno DCCCLIII. Aquitani Carolo infenſi quod Gozbertum Cenomannenſium Comitem necari iuſſiſſet, Ludouicum Transrhenanum per legatos ſolicitarunt, vt aut Regnum Aquitaniæ ſuſciperet aut filium mitteret, qui eos à Caroli tyrannide liberaret, ne fortè hoc ſolatio deſtituti à Paganis, id eſt Normannis auxilium petere cogerentur, non ſine periculo religionis chriſtianæ. Annal. Pithœi. Hac occaſione multi è ſtudioſis partium Caroli Aquitania pulſi, quorum ſuſtentationi proſpectum eſt in conuentu Attiniacenſi, & Aquitanos qui à ſe deſciuerant Carolus variis legationibus per Rodulfum auunculum, is erat Iudith Auguſtæ frater per Adalardum Abbatem & alios ſibi conciliare conatus eſt, vt conſtat ex ipſius Capitulis.

Tit. 13. 16. 17. 18. 19.

Anno DCCCLIV. Ludouicus vnus è filiis Ludouici Tranſrhenani, miſſus à patre ſpe regni in Aquitaniam venit, ſed non eſt ſuſceptus niſi à propinquis Gozberti Comitis, quos maximè infenſos habuit Carolus, quod eum iuſſiſſet occidi, à cæteris repulſam paſſus, ſentiens ergo ſe deluſum cum ſuis domum rediit. Annal Pithœi.

CAPVT IV.

Carolus Caluus Lemouicis inauguratus in Regem Aquitaniæ Ranulfus à Carolo Dux Aquitaniæ creatus, hac ætate Duces & Comites fuere temporarij & simplices præfecti. Cœnobium de Bello-loco fundatur à Rodulfo Bituricensi Archiepiscopo. Translatio B. Vincentij Martyris abs Cæsaraugusta in Castrense Monasterium pagi Albigensis. Helias Engolismensis Episcopus successore Oliba. Engolisma capta à Normannis Turpioni Engolismensi Comiti succedit Emeno frater, Carolus frater Pipini in Archiepiscopum Moguntinum prouectus. Pictauis capta à Normannis, Regimundi Comitis Tolosani querela aduersus Stephanum Comitem Aruernensem de spreta filia vxore. Sigo Aruernensis Episcopus sede sua pulsus ab eodem Stephano Comite, idem Stephanus Comes cæsus à Normannis. Caroli Regis Aquitaniæ, & Rodulphi Bituricensis Episcopi obitus, Emenoni Comiti Engolismensi fuit filius Ademarus nomine postea Comes Pictauiensis, Priuilegium Solenniacensis Monasterij in-

ſtauratur in Conc. Sueſſ. III. Carolus Caluus præſidij cauſa ſecedit in caſtrum Lugiæ quod eſt in finibus Aquitaniæ, VVlgrinus Comes Engoliſmenſis Ranulfus Dux Aquitaniæ cum Roberto Marchione Franciæ cæſus à Normannis.

NNO DCCCLV. Pipino iuniore in poteſtatem denuò redacto, Carolus Caluus Lemouicæ inauguratus eſt in Regem Aquitaniæ, in baſilica S. Saluatoris, quæ poſteà dicta eſt S. Martialis. Ademarus: *Carolus verò XV. anno poſt prælium Fontaneticum in Regem Lemouicæ vnctus eſt in baſilica Saluatoris, & inde ingreſſus eſt Franciam*: eum à Rodulfo Bituricenſi Archiepiſcopo in Regem Aquitaniæ inunctum præſente Stolido Lemouicenſi Epiſcopo, & aliis quam pluribus Franciæ, Aquitaniæ, Burgundiæ & Italiæ Epiſcopis docet Auctor Chronici Abbatum S. Martialis, conſecrationi Caroli in Regem Aquitaniæ electa eſt Baſilica S. Martialis ob reuerentiam quæ habebatur D. Martiali, velut Apoſtolo, & principi fidei in Aquitania; tum religio veterum iam locum occupauerat, Eudonem enim, Vaiferium, & Hunoldum Duces Aquitaniæ, eadem in Baſilica coronatos, ſignat lapis parieti defixus, vbi inſculpta cernitur leæna, geminos catulos vnguibus coërcens cum hac inſcriptione,

Alma leæna Duces ſæuos parit, atque coronat.

Eodem tempore Ranulfus ob bene merita, & receptum

ceptum Pipinum Iuniorem, â Carolo Caluo Dux Aquitaniæ constitutus. De tempore susceptæ per Ranulfum administrationis silent Ademarus,& alij hujus æui sciptores,vnus est qui circa hæc tempora Comites in Aquitania ordinatos, & inter eos Turpionem apud Engolismam docet Auctor Chronici Engolismensis M. S. *Heliâ verò decedente Holiba Pontifex suscepit cathedram. Tunc temporis Carolus Caluus congregato Concilio Aquitaniam per Comites disposuit, Turpionem verò in Engolisma ciuitate misit propter Normanorum infestationem*

De tẽpore quo Ranulfus hic in ducem Aquitaniæ lectus, nõ consẽtiunt recentiores scriptores. Bochetius remgestã adscribit anno DCCCLII. Corleus reijcit in Annal. part. 3 Cap. 1.
annum DCCCLVIII. Nicol. Vignerius in hunc annum, 11. Cap. 5.
cuius fidem propensius sequor,cùm enim mihi con- Hest. Engolism.
stet ex Ademaro, Carolum Caluum hoc anno in Regem Aquitaniæ inauguratum, verò propius est eodem tempore res Aquitaniæ ordinatas, & Ranulfum Ducem Aquitaniæ institutum. Longè verò aberrant qui credidere tunc extinctum fuisse Regnum Aquitaniæ, & in Ducatum demutatum; præter Carolum Caluum enim, Carolus vnus è filijs Calui fuit Rex Aquitaniæ de quo mox dicetur: vixque credibile est, Carolum Caluum Regem Aquitaniæ consecrari voluisse, statim regni apicem sublaturum. Ranulfus iste præfecti modum non excessit. Hâc ætate Duces Lib. 9. c. 4.
& Comites nihil aliud fuere in Gallia, quàm Magistratus & præfecti Prouinciales, quales fuere Romano in imperio,vbi Duces & Comites primum rei militari præpositi.De Ducibus Eusebius. ἑτέρους στρατοπε- Lib. 9. c. 4.

δάρχης ὃ δοῦκα ῥωμαῖοι προσαγορεύουσι: *Alius Dux exercituum, quem Ducem Romani vocant* de Comitibus Synesius, in epist. ad Herculianū. περὶ τοῦ κόμητος ἐγέγραφες
Epist. 144. διὰ οὐρσικίνου λέγω δὲ τοῦ τυχόντος ἀρχῆς, τῆς ἐν τῇ πατρίδι στρατιωτῶν. *De Comite scripseras per Vrsicinum, intelligo autem eum qui adeptus est præfecturam militum in patriam.* Et Augustinus: *ille in officio Comitis militat, & à sua domo penè semper peregrinatur.* Tum quia sæpius Duces & Comites in Prouincias mittebantur, cum ordinaria Præsidis vel Præfecti potestate: Ducum & Comitum nomen affectarunt Præfecti Prouinciales. Hoc sensu inter Magistratus recensentur Duces & Comites, idem Augustinus: *quàm multi enim fideles, quàm multi boni & Magistratus sunt in ciuitatibus suis, & iudices sunt, & Duces sunt, & Comites sunt, & Reges sunt.* Idemque Augustinus: *Habere non potes Præfecturam, Iudeum esse Comitem non licet*, & idem rursus in Epistola ad Bonifacium Comitem Africæ:
De Ciuit. Dei Lib. 5 cap. 17.
In Psal. 61.
De Altercat Eccles. & synagog.
Epist. 196 *Ciuitatem quæso serua Romanam, tuos vt bonus rege Comes*, vnde Comitem primatis nomine cohonestat Theodoritus nō semel στασίμῳ κομίτι καὶ προτεύοντι
Epist. 33. & 47. Stasimo Comiti, & primati, & Comiti imperium tribuit Isidorus Pelusiota, in Epist. ad Herminium Co-
Epist. 219. mitem: νυνὴ μᾶλλον ὅτε ἀρχῆς ἐπέβης, *Nunc cum ad imperium euectus es.* Hâc ætate igitur, vt eò redeam vnde paululum deflexi, Duces & Comites apud nos temporarij fuere, tandem verò elanguescente Regum secundæ stirpis imperio, perpetuos in beneficiarios Dominosque prouecti.

Eodem anno cœnobium de Bello loco in Lemouicibus in Vicaria Asnacensi in loco antè Vellino appel-

lato fundatum à Rodulfo Archiepiscopo Bituricensi: fundationi vnà cum Rodulfo subscripsit Stolidus Lemouicēsis Episcopus, vt liquet ex tabulis fundationis quæ in manu sunt.

Eodem etiam anno, corpus B. Vincentij Martyris Cæsaraugustani Valentiâ Hispaniæ oppido, per quendam monachum Audaldum nomine translatum in Monasterium Ordinis B. Benedicti, cui nomen Castrū in pago Albigensi, Continuator Aymoin, hac de re libellum alterum scripsit ipse Aymoinus. Lib. 5. c. 19

Hoc anno Helias Engolismensis Episcopus defunctus fertur successorem accepisse Olibam Ademaro, & Auctori Chronici Engolismensis; sed horum fides euertitur, subscriptionibus Concil. Suessionensis III. habiti anno DCCCLXVI. cui subscripsisse legitur Helias Engolismensis Episcopus, ex quo fateamur necesse est eum illo anno fuisse superstitem.

Hoc anno à Normannis capta & expugnata Engolisma Aquitaniæ oppidum: Monasterium B. Eparchij direptum, & à monachis destitutum, ita vt ad Canonicos redierit, à quibus ante abierat: Paucis post diebus Turpio Engolismensis Comes cum Normannis pugnauit, hoc in prœlio ipse, & Maurus Dux Normannorum mutuis vulneribus ceciderunt, dum enim concitatis equis aduersi feruntur, lanceis inuicem confixi sunt, Turpioni in Engolismensi Comitatu successit Emeno eius frater. Ademarus, Auctor Chronic Engolism.

Per hæc tempora Fredebertus è partibus Françiæ, cùm Religionis causâ ad Sancti Eparchij Engolismam venisset, Ecclesiam suo sumptu construxit in honorem

Saluatoris, in eandem Eparchij lipſana tranſlaturus; ſed morte præreptus id non præſtitit: ipſo enim die cōſecrationis peracto ſacrificio, ante altare Saluatoris animam exhalauit, & ibidem ab Oliba Engoliſmenſi Epiſcopo ſepultus memoratur Ademaro.

Eodem anno Pictauum oppidum à Normannis armis tentatum, ſed hi occurrentibus Aquitanis ita ad internecionem vſque proſtrati, vt trecenti vix ſuperſtites euaſerint. chronic de geſt. Normannor.

Ann. DCCCLVI. Carolus alter è Pipini Regis Aquitaniæ liberis Corbeienſi Monaſterio ſolutus, intercedente Ludouico Transrhenano patruo ſuo, & Fuldenſi in Monaſterio commendatus, ad Moguntinum Archiepiſcopatum prouectus. Nicol. Vignerius Tritemius, ad eum variæ exſtant Nicolai. I. epiſtolæ apud Gratianum, & Iuonem, hic vitâ *functus* anno DCCCLXIII. & in fano S. Albani ſupultus.

In chron. Burgund ad ann. 855. de vir. ill. Ord. S. Ben. Lib. 4. c. 91.

Eodem anno Pictauis oppidum à Normannis captum, & direptum, Baſilica S. Hilarij igni cremata chron. de geſt. Normann.

Hoc anno DCCCLX In Synodo condicta apud Tuſiacum quod eſt pagi Tullenſis oppidum audita Regimundi Comitis Toloſani querela, aduerſus Stephanum Comitem Arnernorũ, quod ipſius filiã rite & ſolẽniter vxorẽ ductã pro coniuge non haberet, & quod ante nuptias eiuſdem puellæ cognata ab ipſo ſtupro vitiata eſſet, hac de re iuſſu Synodi ad Rodulfum Bituricenſem, Frotharium Burdegalenſem Aquitaniæ Metropolitas epiſtolam ſcripſit Hincmarus quæ à C. V. Iacobo Sirmundo edita eſt inter acta ſynodi tom. III. Conc. Gall.

Can. hi qui matrimo 23 qu. 7. Can. ſi quis cũ 33. qu. 2. decret yuonis 9. p. c 13 & 30. p 10 c. 38. & 180. & 7. p. c. 133. & 145. & 2. 9. c. 138.

Anno DCCCLXIII. Stephanus Comes Aruernensis in dies nequior factus Sigone Aruernensi Episcopo sede sua deiecto Adonem clericum in eius locum subintrusit, qua de re admonitus Nicolaus I. Pontifex Stephano Comiti per epistolam præcepit vt Sigonem Ecclesiæ suæ amoto peruasore restitueret, & obiectis responsurus, coram legato in synodo se sisteret, Sigonem restitutum intelligimus quod is postea interfuit Conc. Suessionensi anno DCCCLXVI. vt liquet ex subcriptionibus eiusdem synodi. Epist. 65. Epist. 66.

Anno DCCCLXIIII. Stephanus Comes Aruernorum à Normannis interfectus ex chron. Malleacensi M.S.

Anno DCCCLXVI. è viuis sublati Lotharius Abbas, & Carolus rex Aquitaniæ Caroli Calui liberi, superstite patre; nec non Rodulfus Caroli Calui auunculus vt pote Iudith Augustæ & matris frater, qui primas in consilijs tenebat, & Rodulfus Bituricensis Archiepiscopus, qui ob dignitatem primatus Aquitaniæ, Archiepiscopus Aquitanorum appellatur, Ado Viennensis. *Regnante Carolo Caluo duo filij illius moriũtur Lotharius Abbas, & Carolus Rex Aquitanorũ, auunculus quoque eius Rodulfus consiliarius, primùsque palatij, hominem exuit, nec non & Rodulfus Archiepiscopus Aquitanorũ* hic sanctitate & miraculis clarus in B. Sulpitij cœnobio quiescit, eius dies solẽnis VII. Cal. Iulij celebratur. Ad ann. 866.

Eodem anno Emeno Comes Engolismẽsis, pugnâ initâ cum Landrico Santoniensi Comite, ob vindicias castri Botauillæ quod à Landrico dolo occupatũ erat, cæso Landrico saucius è prœlio elatus ad Ranconiæ

castrum, octauo pòst die è vulneribus in prœlio acceptis expirauit ac iuxta B. Eparchij basilicam sepultus, superstite paruulo filio Ademaro nomine, qui postea Pictauiensis Comes effectus est, Ademar. & Auctor
Ad ann. 866. Chronic. Engolismensis, hac de re Ado. Viennensis. *Et duo principes Aquitanici Landricus & Muno* (Lege Emeno) *inter se dimicantes semet interimunt.*

Eodem anno in Conc. Suessionensi III. priuilegium Solenniacensis Monasterij, quod ab Eligio Nouiomensi Episcopo fundatum in Lemouicibus tempore Dagoberti Regis, & sub Mundeburde regio, id est tuitione positum, quia diris incursionibus Normannorum, igne consumptum erat, instauratum,
Tom 3 Côcil. Gall. orante Bernardo Abbate, vt legitur ex gestis eiusd. Concil.

Eodem anno Ludouicus Rex Germaniæ à primoribus Caroli Calui de occupando eius regno solicitatus prouocatis eorũ odijs quòd in nobiliorum capita sæuijsset, Galliæ fines hostili manu intrauit, Carolus suorum animos à se alienos sentiens in castro Lugiæ, quod est in finibus Aquitaniæ vulgò *S. Iean de Luz* la-
Ad ann. 866. tuit. Regino. *Carolus sentiens viros regni à se defecisse in vltimis finibus Aquitaniæ Lugiæ latibulum quæsiuit.*

Anno DCCCLXVII. Normanni Duce Hastingo Ligeris fluminis orâ potiti, Nannetes, Turones, & Pictones late vastarunt, collectis copijs eis occurrerunt Ranulfus Dux Aquitaniæ, & Robertus Marchio Frãciæ, idémque Comes Andegauensis, Normanni cognito nostrorum processu ad classem se recepere, sed cùm imminẽte hoste turpem ac periculosiorẽ fugam æstimarent, quandam villam occuparunt, quam ex tem-

pore cõmunierunt tumultuario opere, loco inprimis pro munitione erat maior basilica cæmentario opere constructa, quâ Hastingus cum maxima parte suorum se recepit; nec mora in eos irruére Ranulfus & Robertus, quotquot extra basilicam nacti trucidarunt, at cùm basilicam munitiorem intelligerent, quàm vt impetu expugnari posset, de eius obsidione consilium initum, castra in circuitu disposita vt in crastinum extructis aggeribus, & dispositis machinis totis viribus locus peteretur. Iam sol in occasum vergebat, cùm Robertus calore æstuans, galeam cum lorica soluit, vt collectâ aura paulisper recrearetur, inter hæc singulis castrorum metationi intentis, Normanni impetu facto è munitione erupére: Robertus cùm incautiùs inermis in hostem se misisset, is pro limine Ecclesiæ á Normannis interfectus, cuius corpus exanime in Ecclesiam raptum, Ranulfus cùm haud procul staret, telo letaliter vulneratus, & à suis ex acie elatus vix tridum superstes interijt, infelici vtriusque casu consternatis copijs obsidio à Francis soluta, & ouantes Normanni classem reppetiere. Regino Abbas Sigebertus, Nicolaus Vignerius. Non sine iusta numinis vindicta vtriusque casum contigisse creditum, quòd res Ecclesiæ non iure occuparent, nempe vnus Abbatiam S. Hilarij Pictauiensis; alter Abbatiam S. Martini Turonensis Auctor Chronici de gest. Normannor. *Et quoniam Ragnulfus & Robertus de præcedentium se vindicta, qui contra suum ordinem alter Abbatiam Sancti Hilarij, alter Abbatiam Sancti Martini præsumpserat, castigari voluerunt, in se vltionem experiri meruerunt.* Horum necem deplorant Adreualdus &

Ad ann. 866. in Chron. Burgund.

Ad ann. 869.

De Miracul s. Bened. c. 53.

Aimoinus vterque Floriacensis Monachus. Huius æui nefandi tabes fuit quòd nobiles plerique res Ecclesiæ velut proprias manu tenebant Nicolaus I. Epist. XVI. ad Duces Aquitaniæ. *Audiuimus quosdam vestrorum, quod non optabamus ita contra Dominum efferri, vt Ecclesias eius & diuersa pia loca deprædari non timeant, & res eis pertinentes distrahere non recusent, quæ res valde nos contristauit.*

In append. Tom 3. Côcil. Gall.

Post Emenonem Engolismensis Comes fuit Vulgrinus, eius nomen celebre multis rebus præclarè gestis aduersus Normannos, hic duo castra Marciliacum & Mastacium à fundamentis adificauit, in munitiones aduersus Barbaros: Marciliaco præposuit Robertum legis doctum, id est legis Romanæ peritum, & amicum Ranulfum, quem Vicecomitem instituit: Hic Ranulfus tres filios suscepit Lambertum, Arnaldum, & Odolricum. Ademarus, & Auctor Chronici Engolismensis.

CAP.

CAPVT V.

VVlfadus Bituricensis Episcopus, Boso Comes Bituricensis idemque Dux Aquitaniæ, tum Dux Ticinensis & Ducali Corona adornatus tandem Rex Prouinciæ, inde Ludouicus Bosonis filius Aquitanorum princeps dictus Frotharius Burdegalensis Episcopus post varias repulsas in Pontigonensi & Ticinensi synodis, a Ioanne VIII. Pontifice in Bituricēsem sedē translatus molestiæ illatæ Frothario à Bernardo Comite Aruernorum, Pictauis oppidū à Normannis expugnatum, res Pictauiēsis Ecclesiæ postulāte Ecfrido Episcopo sub tuitionem sedis Apostolicæ susceptæ, Normannica clades Ecclesiarum & Monasteriorum Galliæ & Aquitaniæ, conspiratio in Carolum Caluum cuius principes fuere Bernardus Comes Aruernorum & Bernardus Marchio Gothiæ.

NNO DCCCLXVIII. Turonensi concilio subscripsit VVfadus Bituricensis Episcopus Rudolfi successor, huic pallium concessit Hadrianus II. Pontifex, vt patet ipsius ex Pōtificis Epistolis, ad eundem scripsit Hincmarus, Auctore Flodoardo. Epist. 7. & 11. Lib. Rhē. Hist. c. 20.

Anno DCCCLXIX. accepto nuntio de Lotharii fratris mortè Carolus vacuã Regni ſedem occupaturus Metas aduolauit, ibique ab aliquot vtriuſque Regni Epiſcopis in Regem conſecratus: Sed partem euindicãte Ludouico Tranſrhenano, vt par erat Regnũ æquis lancibus in Aquiſgranẽſi Concilio fratres inter diuiſum. Cõtinuator Aimoini, & Capitula ipſius Caroli Calui.

Lib. 5. c. 21. & 15. Tit. 35. & 36

Anno DCCCLXXI. Carolus Caluus Ludouico filio Boſonem Richildis vxoris fratrem Camerarium & Oſtiariorum magiſtrum conſtituit, eidem & honores Gerardi Comitis Bituricenſis dedit, eundem cum Bernardo, is fuit Comes Aruernorum, & Bernardo Marchione in Aquitaniam miſit, & diſpoſitionem ſiue præfecturam ipſius Regni ei commiſit: Bernardo autem Toloſæ Comiti præſtito ſacramento, Carcaſſonem & Rhedas beneficij iure cõcedẽs, Toloſam eum remiſit ex quo intelligere eſt Boſonem Comitem Bituricenſem, eundèmque Ducẽ Aquitaniæ effectum. Cõtinuator Aimoini. *Carolus autem filio ſuo Ludouico Boſonẽ fratrem vxoris eius Camerarium & Oſtiariorum Magiſtrum conſtituit. Huic & honores Gerardi Comitis Biturigenſis dedit, cum Bernardo, itèmque Bernardo Marchione in Aquitaniam eum miſit, & diſpoſitionem ipſius Regni ei commiſit, Bernardo auem Toloſæ Comiti poſt præſtita ſacramenta Carthaſonem, & Rhedas concedens Toloſam remiſit.* Idem Boſo Dux Ticini ſeu Papiæ conſtitutus, & ducali coronâ adornatus à Carolo Caluo, teſte eodem Aimoini continuatore, ac tandem ab eodem Rex Prouinciæ creatus, eidem Continuat Aimoini Regnioni Sigiberto: Hac de cauſa forte Ludouicus

Lib. 5. c. 97.

Lib 5 c. 32 Lib. eod. c 39. Lib. 2. Ad ann. 828 Lib. 2. de Geſt. Anglor cap. 5

qui habetur Bosonis filius, dictus est Aquitanorum princeps. VVillelmus Malmesburiensis. *Tertiam legitimâ copulâ sortitus est comparem Ludouicus Aquitanorum princeps.* Idem cõtinuator Bedæ: Hic Boso tot honoribus fũctus apud Carolũ & per omnia in republica clarus Engeltrudis vxoris contumeliâ domi notatus, quæ ob relictum mariti thorũ & adulterium cũ VVangero anathemate percussa, vt refertur in epistola Ioannis VIII. apud Gratianum, & apud Reginonem, ex nuptijs Bosonis, & Engeltrudis susceptæ sunt filiæ, quæ parentum bona iure optimo possessa, quæ allodia vocauit iam inde ea ætas, vindicarunt etiam apud Pontificem. Ioannes VIII. in Epist. ad Lietbertum Archiepiscopum Maguntinum: *Fraternitatem tuam recordari volumus qualiter iam de proprietatibus Bosonis & Engeltrudis tibi scripserimus, monentes vt ipsas quas vos allodum dicitis, filiabus eorum sæpe reclamantibus reddere deberetis*, & idem in Epist. ad Matfredum Comitem: *Suggerentibus videlicet filiabus Bosonis nuper Comitis & Engeltrudis coniugis proximæ vestræ audiuimus, vt allodes suos inuadentes tenere non formidetis.* Qua de re conscripta & alia eiusdem Pontificis Epistola ad Ludouicum Regem.

Lib. 1. cap 3. & 8.

Can Engeltrudem 3. qu. 4.

Lib. 1. chron.

Epist. 108.

Epist. 109.

Epist 119.

Anno DCCCLXXVI. In synodo apud Pontigonem habita è Patribus Galliæ & Aquitaniæ, Burdegalâ iam crebris Normannorum incursionibus infesta, Frotharius Burdegalensis Episcopus, cùm ibi sese tutum non crederet, ad Bituricensem sedem VVlfadi morte vacuam transferri postulauit: Sed quia rem non ferebant canones, à patribus repulsus, Aimoini Auctuarium. *Lecta est proclamatio Frotharij Burdegalen-* Lib. 5. c. 35.

ſis Archiepiſcopi, quia non poterat conſiſtere propter infeſtationem paganorum in ciuitate ſua, vt liceret ei Bituricenſem Metropolim occupare; cuius petitionibus vnanimitas Epiſcoporum nullatenus acquieuit. Eum tamen iam ante Pontigonenſem ſynodum Burdegala, Pictauum, inde Bituricam tranſijſſe ſola Caroli Calui auctoritate & gratia nixum colligitur ex eo quòd ſubiicitur ibidem: *lectam nimirum in ſynodo, Ioannis* VIII. *Epiſtolam quæ primatum Galliarum Anſegiſo Senonenſi Archiepiſcopo tribuebat, eique per Galliam & Germaniam vices Apoſtolicas delegabat: cæteris verò reclamantibus vnum Frotharium conſenſiſſe in primatum Anſegiſi, quo placeret Principi cuius gratiâ è Burdegala primum Pictauum, inde Bituricam deſultorie tranſierat. Et cùm Imperator & legati Apoſtolici ſatagerent vt abſolutè Archiepiſcopi reſponderent ſe obedituros de primatu Anſegiſi, ſicut Apoſtolicus ſcripſit; aliud niſi quod prædictum eſt reſponſum ab eis extorquere non potuerunt, excepto quod Frotharius Burdegalenſis Epiſcopus, quoniam à Burdegala ad Pictauos: indèque ad Bituricum fauore Principis contra regulas ſe contulit, per adulationem reſpondit, quod Imperatori placere cognouit.* Ad ſynodum Trecenſem eodem anno celebratam à Ioanne VIII. Papa tertio edicto vocatus idem Frotharius vt de mutatione ſedis cauſam diceret, vt patet ex Epiſtola ipſius Pontificis quæ inſcripta eſt Frothario Archiepiſcopo Burdegalenſi, Trecenſi ſynodo adfuit Frotharius vt probatur ex ſubſcriptionibus eiuſdem Concilij, quas inter legitur Frotharij ſubſcriptio, hac. de re quid fuerit definitum in concilio, liquidò non patet, ſanè ibi lectos canones quibus notatur tranſla-

Epiſt. 111.

tio Episcoporum, nisi ob causam fiat docet Continuator Aimoini: *Deinde ipso iubente lecti sunt in synodo canones Sardicensis Concilij, & decretum Papæ Leonis de Episcopis sedes suas mutantibus; sed & Aphricani canones, vt non fiant Episcoporum translationes sicut nec rebaptizationes, vel reordinationes pro Frothario Burdegalensi Episcopo, qui à Burdegala Pictauos, indeque ad Bituricensem ciuitatem exilijsse dicebatur.* Sed tandem instante Carolo Frotharij translationē in Bituricensem Cathedram à Ioāne VIII. ratā factam docet ipse Pontifex multis locis, vt in Epist. ad Carolum. *Quo circa licet nos multis canonicis testimonijs prouocati, petitionem vestræ deuotionis implere magnoperè moliremur, & solius Maiestatis vestræ testimonio, super exterminio Burdegalensis Prouinciæ credere minimè cunctaremur, tamen pietatis vestræ testimonio, Comprouincialium quoque præsulum litteras conuenire sicuti rebamur, nuper cognouimus, secundum pietatis vestræ religiosissimum libitum, Burdegalensis Diœcesis Episcopum fratrem scilicet nostrum Frotharium in Bituricensem Ecclesiam Cardinalem fieri decernentes &c.* & idem Epist. ad clerum & plebem Bituricensem: *Suggestionis vestræ relegentes Epistolam, quod ab Apostolatus nostri auctoritate, de confratre nostro Frothario, Reuerendo Archiepiscopo postulant, hoc nos aliorum testificationibus & præcipuè serenissimi semper Augusti, spiritalis quoque filij nostri relatione comperimus, sed & legatis Apostolicæ sedis Leone videlicet venerabili Episcopo Apocrisiario, & misso Sanctæ Romanæ Ecclesiæ seu Petro æque venerabili Episcopo reuertentibus didicimus, penè totam Prouinciam Burdegalensi Metropoli pertinentem sicut ab his qui causam illam nouerunt, ijdem nostri legati disce-*

Lib. 5. c. 37.

Adreualdus Lib. de Mir. S. Benedict. cap. 33.

Epist. 8.

Epist. 13.

re potuerunt, ita esse paganorum persecutionibus desolatam, vt non solùm ipse confrater vester illic lucri aliquid subiectis conferre non possit; verum etiam habitatio fidelium inde subtracta consistat; quapropter quia eundem virum Frotharium reuerendum Archiepiscopum, probis moribus, actibùsque praclaris, & ad lucrum animabus hominum conferendum idoneum esse comperimus, ne talis tantùsque vir otio quo prodesse alijs valeat minime vacet, eiusdem Sancta Bituricensis Ecclesia, cui subestis ei pastoralem curam Apostolica auctoritate committimus, & in ipsa eum incardinandū necessario esse censemus. Eiusdem argu-
Epist. 14. menti est sequens epistola ad Episcopos Bituricensis Prouinciæ, & posterier eiusdem epistola ad ipsum
Epist. 37. Frotharium olim Burdegalensem, tunc autem Bituricensem Archiepiscopum.

Frotharius Bituricensem vrbem ingressurus, eius aditu prohibitus à Bernardi Comitis Aruernorum satellitibus: qua de re cum esset conquestus apud Ioannem VIII. Bernardus Comes per epistolam à Pontifice admonitus, ne Frothario molestus esset eiusue possessionem interturbaret: hac nocendi viâ præclusâ nouis artibus technisque Frotharius oppugnatus, & à Bernardo Comite per calumniam insimulatus, quòd de tradenda regijs hostibus Bituriga vrbe consilia iniret. Hac de re Frotharius innocentiam purgare sese paratum esse obtestatus apud Ioannem VIII.
Epist. 101. quam ob causam dies dicta Bernardo Comiti Gerar-
105. & 115. do Vicecomiti, & alijs, vt constat ex alijs eiusdem Ioannis Papæ epistolis.

Eodem tēpore Pictauis oppido etiā à Normannis penitus deuastato instante Hecfrido Episcopo res Pi-

ctauiensis Ecclesiæ Apostolica sub tuitione suscepit Ioannes VIII. vt ipse testatur in epistola hac de re scripta: *Pictauiensis quidē Ecclesia, quā diutinus paganorū hostis persequitur, multa Christianorum iniquorū incommoda patitur, quibus pressuris nos conuenit perdolere, eandémque nihilominus tāto fasce leuare. Quapropter præcipimus, Apostolicaq; auctoritate expressè iubemus, quòd nemo vestrū tam sacerdotali ordine perfruens, quàmque militare officium tenens, ipsius Ecclesiæ Pictauiensis aliquam Ecclesiam, aliquodque Monasterium, vel prædia ipsi quoquomodo pertinentia inuadere præsumat, vllosque colonos seruos, ancillasue contra sui Episcopi velle tollere audeat, sed liceat ipsius Ecclesiæ, Hecfrido videlicet Episcopo suisque successoribus illa quæ sui antecessores legitimo tramite canonicæ auctoritatis habuerunt sub vestra tuitione habere, & vt possederunt possidere, & vt ordinauerunt suo arbitrio ordinare cum consulto consensuque suæ Ecclesiæ Canonicorum vt prisca consuetudo dignoscitur, sine vestro vestrorumque obstaculo, & omnium hactenus talia præsumentium.* Hoc tempore passim à Normannis iniecto igne deflagrarunt Ecclesiæ & Monasteria Galliæ & Aquitaniæ, quam ob causam permissum quoàd Ecclesiæ restituerentur, vt missæ celebrarentur in capellis, seu oratorijs cum tabula consecrata. Conc. Triburiense: *Concedimus etiam & sicubi, quod nostris peccatis exigentibus perplurimum est factum à Normannis & Slauis & à Bulgaris, & à malis Christianis, seu alio qualicumque modo Ecclesiæ fuerint incensæ & combustæ, in capellis cum tabula consecrata missas interim celebrari permittimus, donec ipsæ Ecclesiæ restaurari queant.*

Epist. 11.

Exfrido Pictauiensis Episc. scribit Ioannes 8. epist. 11.

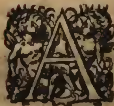
Can. 4.

Eodem anno Carolus Caluus in vrbem accitus

à Ioanne Papa ab tuendam à Sarracenis Romanam Ecclesiam, cùm apud Papiam degeret cum Pontifice, interim primores regni cum Carlomanno Ludouici Transrhenani filio aduersùs eum conspirationem iniere, coniurationis principes fuere Bernardus Comes Aruernorum, & Bernardus Marchio Gothiæ, ibique veneno perijt Carolus, propinato sibi lethali poculo à Sedechia Iudæo medico, quò vtebatur. Lib. 5. c. 35. Continuat. Aimoin.

CAPVT IV.

Hugo Abbas & Bernardus Comes Aruernorum adhibiti consilijs Ludouici Balbi Diuisio regni inter Ludouicum & Carlomannum Balbi liberos Ludouico Frãcia, & Neustria, Carlomanno cessit Burgundia, & Aquitania. Bernardus Comes Aruernorum Baiulus seu tutor Ludouici, Frotharius Bituricensis Episcopus sacris interdictus.

ANNO DCCCLXXVII. morte sublato Carolo Caluo, Ludouicus Balbus eius filius primùm apud Compendium ab Hincmaro Rhemensi Archiepiscopo in Regem inauguratus est: nam iterum sequenti anno â Ioanne VIII. Papa cùm ad Trecensem synodum venisset Imperator coronatus est, de vtraque coronatione, Continuator Aimoini. Lib. 5. c. 36. & 37.

Ludoui-

Ludouicus Balbus rerum potitus Bernardi Marchionis Gothiæ honores diuisit inter Theodoricũ Camerarium, Bernardum Comitem Aruernorum, & alios. idem Aimoini continuator. Lib. 5 c. 37.

Idem sub initia Regni ab Hincmaro Rhemensi Archiepiscopo suasus est, vt consilijs adhiberet Hugonem Abbatem, & Bernardum Comitem Aruernorum, qui nuper à patre adhuc superstite, in Conuentu Carisiacensi filio lecti erant imperij administri, testis ipse Hincmarus in epist. ad Ludouicum Balbum: *Vos scitis quia pater vester priùs Rhemis de constitutione vestra, post illum in regimine Regni, cum primoribus regni sui disposuit vbi quantum recordor, maxime omnes regni primores fuerunt, excepto venerabili Abbate Hugone, & Bernardo Comite Aruernensi, & omnes secundum dispositionem patris vestri in vestra regia constitutione consenserunt: & quando proxime in Carisiaco inde disposuit, & nomina vobis descripta dedit quorum consilio & auxilio regni negotia disponere deberetis, inter quos & Boso adscriptus est, omnes præsentes adfuerunt excepto ipso Bosone, & Hugone Abbate, & Bernardo Comite Aruernico, & omnes qui adfuerunt in vestra regia constitutione consenserunt: Sed & illi qui cum patre vestro perrexerunt. Propterea sub celeritate mittite ad Hugonem, & Goslinum Abbates, & ad Bosonem & Conradum, & Bernardum, itémque Bernardum Comites, & petite vt talem locum, sicut eis commodius visum fuerit, vobis & eis qui in istis partibus sunt, conuenire prouideant, & vobis mandent vt illuc veniatis, cum principibus qui in istis partibus sunt, Qua de re meminit Nicol. Vignerius.* Cap. 7. In Chronic. Burg. a 877.

Anno DCCCLXXIX. Ludouico Balbo intempestiuâ

morte erepto, Ludouicus & Carlomannus eius filij ex Ansgardi priore coniuge suscepti, paternum inter se regnum apud Aurelianos diuisére. Hâc rerum diuisione, Ludouicus Françiam & Neustriam; Carlomannus Burgundiam & Aquitaniam sortitus est cum Marchis suis. Continuator Aimoin. Chron. Floriacense, Nicol. Vigner. Pater in extremis positus, Ludouicum Bernardi Comitis Aruernorum baiulationi seu tutelæ commendauit, ipsum Bernardum cum filio suo & Hugone Abbate, Bosone & Theodorico Augustodunum misit, quò Comitatum pro Theodorico euindicaret. Idem Continuator Aimoini. *Sed quia ingrauescēte infirmitate sua, dicebatur enim veneno infectus, lōgiùs ire non potuit, filium cognominem sibi Ludouicum baiulationi Bernardi Comitis Aruernici specialiter committens, Hugonem Abbatem, & Bosonem, & præfectum Bernardum cum filio suo, sed & Theodoricum cum socijs suis, Augustidunum misit, quatenus ipsum Comitatum ad opus Theodorici, cui antea illum dederant euindicarent.*

Lib. 5. c 40. anno 8030.

In Chr. Burg.

Lib. 5. c 34.

Ludouico deinde post biennium mortuo mēse Augusti anno DCCCLXXXII. Carlomannus Françiam quoque & Neustriam adeptus. Continuat. Aimoini.

Lib. 5. c. 4.

Eodem anno Frotharius ex Burdegalensi Bituricensis Episcopus, sacris interdictus, Hugonem Abbatem, vt eius communione abstineat monet Ioannes VIII. Pontifex in epist. vbi mendosè legitur *Frotherij Bedurriensis* pro Frotharij Bituricensis; quam ob causam is excommunicatus sit, non explicatur, Io. Belij suspicio est eum sacris prohibitum ob Bituricensis sedis incubationem, sed aliam fuisse excommunicationis causam credere par est; Ipsum enim à clero & plebe

Epist. 305.

Bituricensi & ab Episcopis ipsius Prouinciæ expetitum & electum, & ipsius translationem à Marino Ioannis proximo successore comprobatam, eundémque ab eodem pallio donatum testatum est ex Fulconis Rhemensis epistola ad Hadrianum III. pro defensione Frotharij scripta, de qua Flodoardus, cum tamen aliquot post annis à Stephano VI. ad propriam sedē reuocatum districtis anathematis pœnis ni pareret, docet ipsius Pontificis epistola ad Fulconem, & alios Episc. apud Flodoardum, ex quâ scimus Bituricensem sedem Frothario à Ioanne VIII. ad tempus concessam propter infestationem barbaricam, hac lege, vt remotâ necessitate ad suam sedem rediret, vnde præcipitur à Pontifice, vt ad propriam sedem redire compellatur, librato anathemate, nisi Apostolicis monitis obtemperaret. Lib. 4 Rhem. hist. cap. 1. Eod. loco.

Capvt VII.

Odo Comes Parisiensis & Dux Aquitaniæ è tutore Caroli Simplicis in Regem eleuatus, quamplures Aquitaniæ vrbes à Normannis euersæ, cum his Cassinogilum Caroli M. Palatium in pago Aginnensi. Reliquiæ S. Martialis securitatis causa è Lemouico Torinnam translatæ, prœlium aduersus Normannos in loco cui nomen Destricias apud Lemouices vulgo Destresses. Ranulfus II. Dux Aquitaniæ Ranulfus cum fratribus rebellat aduersus

Odonem, Robertus Pictauiensi Comitatu donatus, VVillelmus Comes Aruernorum & Bituturigum, eius Honores Hugoni dati ab Odone Hugonis obitus, Carolus Simplex regno restitutus, Aquitania Odoni relicta. Ranulfus veneno sublatus, Eblus eius filius Dux Aquitaniæ & Comes Pictauiensis. Ranulfo vxor fuit Adella Rollonis filia.

OBERTO Comiti Andegauensi duo fuere filij, Odo & Robertus. Odo Senior fuit Comes Parisiensis, idémque Dux Aquitaniæ.

Anno DCCCLXXXV. Carolo qui postea Simplex dictus est, in cunis adhuc agente Odo communi consensu Françorum, Burgundionum, & Aquitanorum, penès quos ea tempestate summa rerum Gallicarum erat, tutor ei datus. Et quò tutelæ regium nomen auctoritatem, adderet, in Regem consecratus à Galterio Senonensi Archiepiscopo. Continuator Aimoini. *Supererant autem duo filii Roberti Comitis Andegauorum qui fuit Saxonici generis vir; Senior ex his Odo dicebatur, Robertus alter, patrem nomine referens: ex his maiorem natu Odonem Franci Burgundiones Aquitanienſesque proceres congregati in vnum licèt reluctanten, tutorem Caroli pueri, regnique elegere gubernatorem, quem vnxit Galtherius Archiepiscopus Senonum.* Idem Aimoinus Floriacensis, Flodoardus, VVillelmus Gemiticensis. Duriùs multo conspiratione factâ Carolum Simplicem regno amotum, &

Lib. 5.

Lib. 2 de Miracul S. Ben. cap 1.

Odonem Aquitaniæ Ducem in regni apicem subuectum scribunt Auctor vitæ S. Genulfi. *At verò Ludouico decedẽte Balbo, filius eius Carolus agnomime minor, post. eum regnauit, contra quem Francici coniurantes eum de regno expulerunt, & Odonem Aquitaniæ Ducem pro eo regnare constituerunt.* Et Ademarus: *tunc Franci coniurantes contra Carolum minorem, eiiciunt eum de regno, & Odonem Ducem Aquitaniæ in regno eleuauerunt.* Lib4 rhem hist. cap. 2 3. & 4. Lib. 8. c. 26. Lib 2. c. 17.

Odonis tempore Aquitaniam toties vastatam hostilibus armis repetiere Normanni, Aquitani bello impares pręsidij causâ ad munitiora superioris Aquitaniæ loca confugére. Vetus Mẽbrana Carrofensis Monasterij: *mortuo Rege Carolo & quibusdam Regibus qui ei in Regno successerant, vita exemptis, Odone autem qui consilio Francorum cum esset Dux Aquitaniæ Rex eleuatus fuerat, principatum obtinente, Normanni gens non mediocriter perfida, à natiuo solo more formicarum ebullientes, fines Galliarum & præcipuè Aquitaniam continuis, improuisisque discursibus depopulabantur; quorum metu accolæ regionis compulsi ad munitiora superioris Aquitaniæ, se cum suis contulére loca.* Hâc tempestate à Normannis solo euersæ quamplures Aquitaniæ vrbes, quæ ad Garumnæ & Dordoniæ amnes jacent, & ipsum Cassinogilum villa regia in pago Aginnẽsi Ludouici Pij cunis perceelebris Aimoinus Floriacensis. *Huius testes sunt rei non solum Sequanico, Ligericóque littori quibus Neustria nobilitatur fluminibus, Dordonniæ seu Garonnæ, quarum Aquitania insignitur fluentis, adhærentium vrbium; verùm etiam præminentium ruinæ ædificiorum, interque eminentissimum illud Caroli Magni principis palatium Cassignol, gloria quondam & decus cunarum filii eius, iam* Lib. 1. de Miracul. S. Bet. cap 1.

præfati Hludouici Pii, quod ita Déo volente inimica gens subuertit, vt & inhabitabile redderet; & tamen quid aliquãdo fuerit, manifestè appareat, id eò loci situm est, quo torrens Quodrot Garonnam influit, turrim lateritiam in margine memorati torrentis extructam habens, è qua & aduentus præuidet, & ingressus hostilium posſit arceri nauium, simúlque vt classis regia, absque aduersariorum impedimento fabricata, in minori ad fluenta maioris deduceretur amnis. Habet verò Ecclesiam ampliori Ecclesiæ coniunctam miro opere ex lateribus fornicatam, in qua si bene visa recordor, permodicum habetur sarcophagum in quo frater Hludouici Pii geminus ille putatur sepultus &c. Eadem furoris Normannorum declinandi causâ Thesaurus Sancti Martialis, idest sacrum corpus Lemouicâ Torinnam quod est munitissimũ castrũ in finibus Lemouicum Vicecomitatus nomine insigne deportatum. Odo Cluniacensis in vita S. Geraldi Aureliacensis Comitis. *Thesaurum quippe Sancti Martialis Torenna custodiebat (*Odefedus Torennensis Comes*) qui pridem ob metum paganæ gentis illic fuerat deportatus.*

Lib. 1. c. 56.

Aduersus Normannos suppetias vocatus Rodulfus Rex Burgundiæ, cum magnis copiis in Aquitaniam peruenit, cõmisso prœlio apud Destricias vicũ in finibus Lemouicum, Normanni ad internecionem fusi & deleti, ita vt vlteriùs Aquitaniam non attigerint. Ademarus: *quo tempore Rodulfus Rex Burgundiæ cum hoste fortissimo Lemouicinum appulit, & congregati sunt contra eum innumerabiles hostes Normannorum, & commisso prœlio in loco qui dicitur ad Destricios vsque ad internitionẽ deuastati sunt pagani, & exinde fugientes non vltra fiduciam præsumpserunt veniendi in Aquitaniam, Rodulfus*

autem gratias Domino, pro cuius amore annimam suam posuerat referens, cum magno triumpho regressus est. Idem legitur in fragmẽto hist. Aquitanicæ, quod inter scriptores rerum Gallicarum edidit P. Pithœus & apud Auctorem vitæ S. Genulfi. Lib. 5. c. 19

Ann. DCCCLXXXVII. à Normannis obsessa Lutetia Parisiorum, & feliciter propugnata ab Odone cum Gosleno vrbis Episcopo, & Ebalo Abbate de quo Abbo Floriacensis.

Per hæc tempora Ducatum Aquitaniæ occupauit, Ranulfus II. vnus ex liberis Ranulfi I. sub annum DCCCLXXXVIII. cum in Aquitania regiũ nomen affectasse scripsit Hermannus Contractus apud Canisium: *Odo filius Rudperti in Gallia vsque ad Ligerim, & in Aquitania, vltráque in Gallia Ramnolfus regium nomen nihil inuasere.* Tom. 1. Antiquar. lect.

Sub idem tempus Ranulfus in Aquitania cum fratibus Gosberto, & Ebalo, siue Ebulo qui dictus est Abbas S. Dionysii, in Odonem regem rebellionem iniit. huius compescendæ causa in Aquitaniam profectus Odo cum lecta militum manu. Regino Abbas *post hæc in Aquitaniam proficitur* (Odo Rex) *contra Ramnolfum, & fratrem eius Gozbertum, Ebulonem Abbatem de Sancto Dionysio, & alios nonnullos, qui eius imperiis obtemperare renuebant, vt eorum insolentiam reprimeret.* Dum hoc bellum gereretur, Odo Rex Robertum fratrem Pictauiensi Comitatu donauit, Ademari genere coniuncti spem frustatus, qui meritorum in rempublicam præmium id ad Odone expectabat. Spe deceptus Ademarus ab Odone discessit, & Odonis copiis noctu interceptas, fere deleuit: Pictonum fini- Lib. 2. chron. Ad ann 892.

bus Odo transiit ad Lemouices, & inde in Aruernos VVillelmum Comitem Aruernorum vnum è præcipuis Ranulfi fautoribus, in ordinem redacturus, ne manus consererentur medio flumine obuio prohibitus est: ob hanc causam nę impune esset, VVillelmum honoribus multauit, eosdemque Hugoni dedit, quo pacto Hugo factus est etiam Comes Bituricensis. Inde ortum cruentum bellum inter VVillelmum & Hugonem, ac tandem in prœlio captus Hugo, etsi supplex vitam deposceret à Villelmo, irati victoris manu lancea confixus cecidit. Hac de re Abbo Floriacensis.

Lib. 2. de obsed. Parisiac.

Præterea astutos petiit præceps Aquitanos
Mox sibi suiectis Francorum regna reuisit,
——— *Verum nihil illud.*
Ad sui met requiem iuuit quia mox Aquitanos
Linquere se, numénque sui postponere nouit
Appetit ergo furens illos vastans, populánsque
Arua modo & vulgus, quamquam concludere nisus
Vrbes aduersus, minimum tamen aucta facultas
Forte sed insurexit eis spreto ætheris arce
Consul Ademarus Regi copulatus eidem
Progenie, cuius memini Proserpina dudum
Huic cessit cuneos dum profligauit Odonis
Vmbra fugat stellas, Ademarus ab agmine vitas
Dormit Odo, consanguineus sua proterit arma
Astra micant Primas vigilat, sed & auolat ipsa
Regia, mox consanguinitas de sanguine læta.
Talia cur si quidem recinam cum gesserit olim
Nam libuit Regi dare propugnacula fratri
Roberto Pictauis, Ademaro tamen haud sic
Nempe sibi cepit plus se quia diligit illo

Inde

Inde Limouicas adiens Aruernicaque arua
Praualidas VVillelmi acies secum videt hostis,
Ni congressuras fluuius medio prohiberet
Perdit ergo suos illic VVillelmus honores
Hugoni regnante datos, qui Bituricensis
Princeps extiterat Consul, quare fuit actum.
Hos inter geminos Comites immane duellum
Mille super centum defleuerat inclytus Archos
Claremontensis VVillelmus Hugone necatos,
Iste minus numero secum maiore remotum
Hic Hugo dum tandem capitur mucrone VVillelmi
Supplicat vt pietas eius succurreret illi
Olli tam sero per verba meaſſe respondit
Ocius & dicto trans pectora lancea transit
Hugonis.

Anno DCCCXCII. alternante rerum vice Carolus Simplex duodecimum iam annum ætatis agens, regno restitutus studio Francorum, & à Fulcone Rhemensi Episcopo in Regem inauguratus, non tamen regnum ex asse recepit, Odo quoad vixit Aquitaniâ ex pacto potitus est. Testis Regino Abbas. *Ottone Rege in Aquitania commorante, Francorum principes ex permaxima parte ab eo deficiunt & agentibus Fulcone Archipiscopo, Heriberto & Pipino Comitibus in Remorum ciuitate Carolus filius Ludouici ex Adelheyde Regina natus in regnum eleuatur.* Idem Sigebertus refert sub annum DCCCXCIV. *Odone Rege per consilium Francorũ in Aquitania demorante Franci puerum Carolum duodenum Ludouici Balbi filium in regnum paternum reuocant, & Rhemis à Fulcone Archiepiscopo in Regem benedici faciunt.*

Anno DCCCXCIII. Odo compositis rebus Aquita-

niæ in Franciam rediit, & coniunctis copiis cum Roberto fratre, Carolum Simplicem eiúsque sequaces bello petiit & fugauit. Regino. *Otto compositis rebus in Aquitaniâ in Franciam reuertitur, & cum Rodeberto fratre, Carolum fugat defectoresque persequitur.*

Tandem Ranulfus cum Odone Rege in gratiam rediit ob laudem fortitudinis summo apud eum loco fuit, eius aulam frequentauit, & dum in regio Comitatu esset, veneno sublatus. Hic Ranulfus vnicum filium superstitem reliquit, Eblum nomine postea futurum Comitem Pictauiensem & Ducem Aquitaniæ. Hunc pater in extremis positus Geraldo Aureliacensi Comiti qui sanctitatis laude, cum generis dignitate certabat, tuendum & educandum credidit, idémque cum VVillelmo Comite Aruernorum, quo cum genere coniunctus erat, & cum Rollone principe Normannorum arctissimam amicitiam coluit. Hæc omnia paucis complectitur Ademarus: *Rannulfus quoque Comes Pictauiensis habuit filium Eblum nomine qui Rannulfus consanguineus erat VVillelmi nobilissimi Comitis Aruernis, summamque amicitiam cum eo, & cum Rolo principe Normannorum habuit, & quia pugnator fortissimus erat, à Rege Odone valde honorabatur & dum regalem aulam assiduaretur, veneno nectus, in extremis Sãcto Geraldo ibi tunc præsenti paruulum filium suum Eblum commisit tutandum.*

Rannulfus iste vxorem duxisse memoratur Adellam filiam Rollonis ducis Normannorum, ex qua nullos suscepit liberos: verùm Ademarus Adellam Rollonis filiam Ebulo vxorem adscribit: de Rannulfi vxore silet. Hoc loco Io. Belius suaderi non potest, Ra-

n ulfum vxorem duxiſſe filiam Rollonis, qui paganicam ſuperſtitionem non eiurauit, ante ann. DCCCXXII. quo tempore Ranulfus in viuis eſſe deſierat, ſed cur Ranulfum Rollonis filiæ nuptias reſpuiſſe credamus, qui Rollonis amicitiam ſtudioſe obſeruauit, teſte ipſo Ademaro.

CAPVT VIII.

Ebalus vnus è fratribus Ranulfi poſt eum Dux Aquitaniæ. Ademarus Comes Pictauienſis.

VENENO extincto Ranulfo II. Ebalus alter è fratribus Ducem Aquitaniæ ſe geſſiſſe memoratur, vix anno ſuperſtes. Hic dictus eſt Abbas, quòd fœdo æui more teneret Abbatiam S. Dionyſii, nec non Abbatiam S. Germani Pariſienſis. Ann. DCCCXCIII. cum caſtrum quoddam in Aquitania incautiùs oppugnaret, lapide è machina miſſo percuſſus interiit: poſt eius mortem S. Dionyſij Monaſterium in manum & poteſtatem ſuam reuocauit Odo. Teſtis Regino: *Ebulo Abbas de S. Dionyſio, cum quoddam caſtrum in Aquitania ſitum ardentiùs expugnaret, ictu lapidis periit,* Ad ann. 893. *Monaſterium S. Dionyſii Otto ad ſuum ſeruitium reuocat.* Poſt eiuſdem Ebulonis necem Abbatiam S. Germani idem Odo Roberto fratri in beneficium tradidit. Auctore Aimoini Continuatore. *Poſt hæc defuncto* Lib 5. c. 41. *Ebolo Abbate Robertus ſupradictus princeps cupiditate magis ductus, quam curæ animarum ſolicitus, Abbatiam S.*

Germani accepit, seque Abbatem post supradictum Hugonem Abbatem vocitari feat: Stulte Ebalum huncce Ranulfi filium credidit Auentinus, Ebalus enim iunior in tabulis Turonensibus Ranulfi filium se profitetur, & Gosbertum, Ebalúmque auunculos agnoscit, ac consequenter fratres Ranulfi.

Per hæc tēpora Ademarus Emenonis filius vxorem duxit Sanciam neptem ex filio VVlgrini Comitis Engolismensis & natam VVillelmi Comitis Petrocoricensis, Alduino & Villelmo socero ita charus, vt in eorum ditione pro Domino coleretur. Hic ab Odone Rege in aulam euocatus ob singulares animi & virtutis dotes Pictauiensi Comitatu ab Odone Rege donatus. Ademarus *Ademarus autem filius Emenonis Sancia in coniugio copulata Alduino & VVillelmo familiarissimus existens, honore eorum ac si frater potiri videbatur, qui à Rege Odone vocatus ad Palatium prouectus est Pictauis Comes.* Idem in chronico M. S. Engolismensi.

CAPVT IX.

VVillelmus Comes Aruernorum, post Ebalum Dux Aquitaniæ. Villelmi Ducis parentes, Ebalus filius Ranulfi VVillelmo Duci Aquitaniæ educandi causa traditus. Dolense Monasterium fundatur in Biturigibus Odonis mors sine liberis. Carnutes obsessi à Normannis liberati Ebali Comitis Pictauiensis suppetiæ aduersus Normannos. Monasterium

S. Crucis Burdegalensis à Normannis euersum à Guillelmo Comite Burdegalensi instauratum. Ecfridus Pictauiensis Episcopus Per eadem tempora à Iacobo Bergomate falso memoratur Berardus Pictauiensis Episcopus.

POST Ebalum I. VVillelmus Comes Aruernorum Dux Aquitaniæ fuit beneficio Odonis Regis, vnde beneficij haud dubiè memor in tabulis fūdationis Cluniacensis Monasterij ait se id Monasterium extruere pro dei cultu, & salute Odonis Regis senioris sui: *Dono autem hæc omnia iam dictis Apostolis ego VVilelmus & vxor mea Ingelberga primum pro amore Dei; deinde pro anima senioris mei Odonis Regis.* Hic vero non tutorio nomine, id est vt tutor Ebali Aquitaniam tenuit, vt visum Io. Belio, sed potiùs iure suo, idest iure beneficiario ab Odone. Ioannes Italus in vita Odonis Abbatis Cluniacensis: *quâ de causa omnibus charus erat præcipueque apud VVillelmum Comitem robustissimum, qui eo tempore Aquitaniam, Gothiámque suo iure tenebat.*

VVillelmus hic susceptus est patre Bernardo, matre Ermengarde, Auctore Odone in vita S. Geraldi Lib. 1. c. 32. & 34.
Bernardū Patrem VVillelmi fuisse Comitem Niuernēsem putat, Guido Coquille, Quercetani coniectura Lib. 1.
est eundem fuisse Ducem Gothiæ, seu Septimaniæ quem hoc nomine celebrant Nithardus & Aimoini Continuator, mouetur ille, eo quòd ex Nithardo colligitur Bernardum illum Marchionem Gothiæ mul-

tas in Burgundia ditiones poſſediſſe, & poſt Fontaneticũ prœlium filium miſſitaſſe ad Carolum Caluum, ac vt ſe ei commendaret imperaſſe, ſi ratos ei faceret honores quos in Burgundia habebat & hoc forte ſenſu Ioannes Italus ſcripſit loco modo laudato Guillelmum Gothiam cum Aquitania ſuo iure tenuiſſe quo pacto enim Guillelmus iure ſuo Gothiam adipiſci potuit, niſi patrem agnoſcas Ducem Septimaniæ ſeu Gothiæ: res difficultate non caret & ob id forte Surius in vita Odonis Cluniacenſis vt ea ſe explicaret loco ſupra laudato de VVillelmo, verbum Gothiæ. expunxit. *Ad fortiſsimum Comitem VVillelmum, qui id temporis Aquitaniam obtinebat.*

Ebalum clam aulâ ſubductum Geraldus Comes in Aruernos deduxit, & Guillelmo Comiti Aruernorum, ac iam Duci Aquitaniæ educandum tradidit Ademarus: *Regreſſusque â Palatio Sanctus Geraldus clam ſubductum filium Ranulfi à Pictauis VVillelmo Duci Aquitaniæ Comiti Aruernis credidit nutriendum cui propinquus erat.*

Anno DCCCXCVII. Dolenſe Monaſterium in pago Bituricenſi ab Ebone Domino loci inchoatum, & à Radulfo eius filio adimpletum, collecto hîc ingenti choro monachorum Ademarus: *Eo tempore Ebo Bituricus cœpit ædificare cœnobium Dolenſe in honore Dei matris, quod poſtea integrauit Rodulfus filius eius, vbi magnam cohortem monachorum congregauit regulariter degentem.* Hic notus eſt Abonis nomine, & Bituricenſis Comes fuiſſe videtur, vnde nobiliſſimum partium Bituricenſium principem nuncupat Auctor vitæ S. Genulfi. *Tunc etiam Abo nobiliſsimus partium princeps Bitu-*

rigerfius Dolensi cœnobium ædificauit. Huc metu Normannorum è minori Britannia translatum corpus B. Gildæ cum multis alijs sacris pignoribus, vt docet Auctor chronici Lemouicensis, & huc pertinet illud vitæ S. Gildæ: *Ea tempestate duo Monasteria virorum Lochmenech, id est locus monachorum & locus sancti Gildæ effugatis habitatoribus deserta sunt, atque destructa, quorum habitatores coniuncti simul compulsi sunt alienas petere regiones, atque in Bituricensi regione nouas ponere sedes, secum deferentes sanctorum corpora, sanctarumque patrocinia, quæ tunc temporis apud Britannos festa deuotione, nimióque venerabantur affectu*: Multis seculis hoc Monasterium religionis laude claruit; Sed nuper id seculares ad Canonicos deuolutum, monachis excucullatis operâ Condæi Principis, vulgò vocatur, *l'Abbaye du Bourg Dieu, ou Bourg Deols.* Cap. 20.

Anno DCCCXCVIII. Odo Rex sine liberis vita migrauit, eius morte Carolus Simplex integrum Regnũ recepit teste Continuatore Aimoini, & VVillelmo Gemiticensi, vnde à morte Odonis redintegrati Regni annos numerare cœpit. Lib 5. c. 41. Lib. 8. c. 26.

Anno DCCCC. Carnutes armis obsessi à Rollone Duce Normannorum, Richardus Burgundionum Dux Ebalus Comes Pictauiensis, & Franci suppetias vocati à VValtelmo antistite: Richardus cum magna militum manu vt prior adfuit, illicò in castra hostium irruit, non expectato aduentu Ebali: quâ re cognitâ VValtelmus cum lecta ciuium turma ex oppido in hostes erupit prælata cruce, & interiori tunicâ, quam ferunt Deiparæ Virginis fuisse. Rollo tot hostibus se imparem sentiens, non sinè magna suorum stra-

ge per medias acies hostium in iugum montis euasit. Eodem die superueniens Ebalus valde in Richardum indignatus, quod absque eo prœlium tentatum esset, & ipsi ademta esset, periculi & gloriæ, si qua maneret societas, & illicò hostes adorsus, omnibus copijs circa montem quo illi se tuebantur dispositis; Sed Normanni noctu elapsi per medios hostes, nostris subito terrore consternatis, vano scutorum strepitu, & tubarum sono: Ebalus ipse metus non expers, tremulus fullonis casam subijt, & totam noctem ibi latuit, donec illucescente sole, cognitâ fugâ hostium, collectis animis & viribus, eos quo ad licuit persecutus est. Hæc narrant pari fere stylo Dudo Decanus S. Quintini, VVillelmus Gemiticensis, Ordericus Vitalis Rogerus Houedenus, è quibus iste rem refert ad annum DCCCXCVII.

Lib. 2. hist. Norm. lib. 2. cap. 15. & 16. 1. part. annal.

Eodem anno Monasterium sanctæ Crucis Burdegalensis à Normannis solo euersum, à Guillelmo Comite Burdegalensi instauratum, consentiente Aldeberto Archiepiscopo, vt Docet Vir Clarissimus Petrus de Marca, ex Conseranensi Episcopo Archiepiscopus Tolosanus.

Li. h. Bearn. cap. 4.

Eodem anno obiit Ecfridus Pictauiensis Episcopus & successorem accepit Frotharium ex chronico Malleacensi, Sub annum DCCCXCII. Berardum Pictauiensem Episcopum celebrat Iacobus Bergomas, eiúsque operâ & consilio imprimis vsum ait Stephanum V. Pontificem, difficillimis Ecclesiæ ac Reipublicæ temporibus. *Stephanus,* inquit, *huius nominis V. Papa sic quo ad vixit in multa perturbatione Normanorum, Hunnorúmque ac Italicorum semper fuit: Sed multorum*

In supplem. chronic.

rum

rum virorum illustrium, & quàm maximè sanctitate Luitprandi Papiensis Ecclesiæ Diaconi, Valdridi Bauari, & Berardi Pictauiensis Episcopi mirificè recreatus fuit, cùm eorum vita & mores multum Christianam fidem adiuuerint, & multa Monasteria maximis sumptibus in vtraque Gallia construxerint: Sed recentioris authoris fides non constat; nullus enim alius præter eum, Berardum istum memorat inter Pictauienses Antistites: ac prætereà annus DCCCXCII. quo memoratur à Bergomate, incidit in tempora Ecfridi, quem certum est per id tempus sedem Pictauiensem tenuisse, nec decessisse ante annum DCCCC.

CAPVT X.

VVlgrini Comitis Engolismensis obitus, eius liberi Alduinus Comes Engolismensis, & VVillelmus Comes Petrogoricensis & Aginnensis, sæua fames & lues in tractu Engolismensi ob sacrum lignum Crucis Carrofensis Monasterii apud Engolismam custodiæ causa depositum, retentum. S. Theodardus Narbonensis Archiepiscopus Aquitanus, olim monachus cœnobij S. Martini in finibus Cadurcorum, quod ab eo dictum est cœnobium S. Theodardi, è cuius initijs surrexit Montis albani oppidum, VVillelmus Comes Aruernorum & Dux Aquitaniæ Cluniacense

KK

cœnobium ab eo fundatum & dotatum, eiusdem exemptio. Geraldus Comes Aureliacensis respuit nuptias sororis VVillelmi Ducis, idem fundat Monasterium Aureliacense, VVassi Regij à Marchionibus vsurpati, Geraldi fides in Regem, Odo Aquitanus Abbas Cluniacensis, eius educatio, studia, & progressus, hic religionis instaurator, Alduini Comitis Engolismensis obitus, ei succedit VVillelmus Sector ferri ipsius filius, vnde cognomen, Geraldi Aureliacensis obitus. Monasterium S. Eparchii reformatur studio VVillelmi Comitis.

NNO DCCCXCIIII. è viuis excessit VVlgrinus Comes Engolismensis, superstitibus duobus filijs, ex Rogelinde vxore, filia VVillelmi secundi Comitis Tolosani, Alduino & VVillelmo: quorum prior ei successit in Engolismensi Comitatu; alter verò tulit Comitatum Petrocoricensem & Aginnensem, qui matri in dote fuerat. Hic VVlgrinus multis rebus, armis præclarè gestis aduersùs Normannos celebratur. Hac de causa duo is castra ædificauit, Marsiliacum & Mastacium, in munitiones aduersùs Barbaros: Marsiliaco præposuit Robertum legis doctum, id est legis Romanæ peritum, & amicorum charissimum sibi Ranulfum, quem Vicecomitē instituit. Ademarus: *Defuncto Rege Ludouico*

regnauit pro eo filius. eius Carolus, cognomento insipiens vel minor; quo tẽpore defuncto VVlgrino V. nonas Maij, & sepulto iuxta Basilicam sancti Eparchij, quinto anno post eum Oliba Episcopus diem clausit, & Anatolius in loco eius Pontifex ordinatus. VVlgrinus autem multis prælijs laborauerat frequenter cum Normannis, & hac de causa ædificauerat castrum Marsiliacum, & Mastacium, vt esset munimen contra paganos, miserátque in Marsiliaco Robertum legis doctum, & cum eo Ranulfum, quem fecit Vicecomitem, qui Rannulfus habuit tres filios Lanbertum & Arnaldum, atque Odolricum: idem verò VVlgrinus filijs suis reliquit, Alduino quidem Engolismam: VVillelmo verò Petrogorium & Aginnum, quam assumens vindicarat, propter sororem VVillelmi Tolosani, quam in matrimonium acceperat.

Post VVlgrini mortem Alduinus eius filius & successor, Engolismæ vrbis muros instaurauit. Ademarus, *post mortem si quidem VVlgrini, filius eius Alduinus triginta annos vixit, hic muros ciuitatis Engolismæ restaurare cœpit*, viginti post patrem vitæ annos Alduino Comiti tribuit chronicon M. S. de gestis Episcoporum & Comitum Engolismensium. *Post mortem siquidem VVlgrini filius eius Alduinus Engolismensis Comes viginti annos vixit, muros ciuitatis Engolismæ restaurare cœpit.*

Per hæc tempora cum Normanni crebris excursionibus Pictauiensem agrum infestum haberent Carrosenses monachi sacrum pignus ligni Crucis Christi quod apud se erat, apud Engolismenses custodiæ causa commendarunt, vt vero posuit furor Normannicus Carrosensibus depositum reppetentibus Alduinus

Comes id reddi non ſuſtinuit, & eo conſilio Eccleſiam ſancti Saluatoris extra muros ante ædem Sancti Eparchij adornauit, in qua ſacrum lignum locauit, nō impune, poſt ſeptem enim annos grauiſſimo languore contabuit, & regio dira fame & annonæ egeſtate ita laborauit, vt inuicem homines ſibi non parcerent, ac humanis carnibus velut lupi paſcerentur. His caſibus diuini numinis iram ſentiens Alduinus Comes, ſacrum pignus Carrofenſibus reſtituit per VVillelmum Sectorē ferri filiū, & illico cœleſtis plaga deſæuijt, Ademarus. *Quo tempore Gumbaldo Pontificatum agente reppetentes Normanni crebras irruptiones per Pictauorum terminos exercebant, vnde factum eſt, vt Monachi ſancti Saluatoris Carroffi precioſum lignum Crucis ad cuſtodiendum Engoliſmæ deferrent, cum diuerſis ornamentis Eccleſiæ, & ceſſante infeſtatione Normannica Alduinus in ciuitate ſua retinere temptauit, omnibus diebus ſupradictum ſanctum lignum nolens reddere commendatum.* Hac de cauſa *iuſſit adornare Eccleſiam Saluatoris foris muros in capite Baſilicæ ſancti Eparchii, vbi ſanctum lignum deputaretur, poſt annos vero ſeptem languore corporis multatus ipſe, & in populo eius ita fames vehementiſſima graſſata eſt, vt quod hactenus incompertum fuit, de vulgo vnus alterum ad deuorandum exquireret, & multi alios ferro perimentes carnibus more luporum humanis veſcerentur, quibus actus Alduinus neceſſitatibus, vno ante mortem ſuam anno remiſit Carroffo precioſum lignum per manus filii ſui VVillelmi cognomine Sectoris ferri, cum capſa aurea, quam ipſe ſecum gemmis conſtrui imperauerat, vbi contulit Lubeliaco villam & mox ceſſauit plaga, & ipſe poſt annum defunctus VI. Kalendas Aprilis; iuxta patrem tumulatus eſt.* Idem

Platina scripter vitæ Pontificum, *Agebantur hæc in Italia, cum Guillelmus cognomento Sector ferri Engolismæ Comes, à Carolo Caluo originem ducens Monasterio Carrofensi,* Sic enim restituendũ pro Carthugiẽsi, *reliquias sanctorum, quæ incursionis Normandicæ tempore, inde ablatæ fuerant restitui mandauit.* In Theod. 2

Circa huius seculi exitum memoratur S. Theodardi Narbonensis Archiepiscopi obitus, qui Aquitaniæ reddendus est. Hic clarissimis ortus parentibus in pago Cadurcensi Monachum professus in cœnobio S. Martini, à parentibus in proprio fundo extructo, in monte qui Aureolus dictus est ad Tesconem amnem in confinio territorij Cadurcensis & Tolosani, idemque ob vitæ merita electus in Archiepiscopum Narbonensem, summa in sanctitatis laude consenuit, tandemque de obitu diuinitus admonitus, ad Monasterium rediit, de quo ad superos fœlici morte translatus est, eius vita extat in Sanctorali M. S. Bernardi Guidonis, eius sepultura ita illustratum sancti Martini Monasterium, vt à posteris conuerso nomine S. Theodardi dictum sit, male in Extrauag. Saluator. quæ est Ioannis XXII. leges Theodori, pro Theodardi.

Huius è Monasterii initiis surrexit oppidũ Mõtis Albani: fœda religionis tabe á veterum colonorum laude lõge alienũ

Ann. DCCCCXI. Guillelmus Comes Aruernorum & Dux Aquitaniæ Cœnobium Cluniacense in pago Matisconensi super Graonam amnem fundauit, dotavitque euocato Bernone Balmensi Abbate, ac primo Abbate constituto: idemque cœnobium lege fundationis Romani Pontificis potestati subiecit sub censu annuo duodecim aureorum, vt patet ex tabulis fundationis, quæ à Quercetano editæ sunt in Bibliotheca Cluniacensi, hac de re meminit Auctor vitæ S. Ge-

nulfi: *His temporibus VVilelmus Comes Aruernorum erat Dux Aquitanorum, qui Cluniacense fundauit Cœnobium.* Et Glaber Rodultus: *Ad vltimum quoque prædicta videlicet institutio* (Ordinis S. Benedicti) *iam pene defessa, auctore Deo elegit sibi sapientiæ sedem vires collectura, ac fructificatura germine multiplici in Monasterio scilicet cognomento Cluniaco, quod etiam ex situ eiusdem loci Adelino, atque humili tale sortitum est nomen: vel etiam quod aptius illi congruit, à cluendo dictum: quoniam cluere crescere dicimus, insigne quippe incrementum diuersorum donorum à sui principio in diem locus idem obtinuit, construxit igitur prædictum Cœnobium primitus pater Monachorum supradicti Balmensis Monasterii Berno vocatus, iubente Villermo Piissimo Aquitanorum Duce in pago Matisconense super Graonam fluuiolum, quod etiam Cœnobium in primo non amplius, quam quindecim terræ Colonias dicitur in dotem accepisse, fratres tamen duodecim numero inibi memorantur conuenisse, ex quorum veluti optimo semine multiplicata stirps Domini exercituum innumerabilis, magnam cognoscitur replesse.* Eundem VVillelmum Aquitanum Cluniacensis Monasterii conditorem agnoscit & Odilo ipse Cluniacensis Abbas in vita B. Maioli. *Salutaris igitur propositi perniciosa remissio, atque prolapsio, ad illud vsque tẽpus, latenter irrepserat, quo fauente Guillelmo Christianissimo Aquitanorum principe, beatæ memoriæ Abbas Berno, in Burgundia regione Matiscensi cespite, pago quem Cluniacum vocant, Monasterium cœpit extruere, atque in ea structura quantum potuit operæ, & studii posuit, tandemque piæ deuotionis affectu, & multo labore ad laudabilem perduxit exitum.* Non desunt tamen qui scripserint, quos inter connumeran-

Lib. 1. c. 17

Lib. 3. c. 5.

Ann. Burg. Lib. 1.

di Paradinus & Bugnonius Cluniacense Monasterium multis ante annis conditum per Varinum Comitem Cabilonensem & Matisconensem, tempore scilicet Ludouici Pij ann. DCCCIV. huiusce Monasterij exẽptio primũ sãcita ab initio fũdationis, rata facta in Romana synodo, & rursus in synodo Rhemensi, habita anno MCXIX. præside Callixto II. in qua Episcopo Matisconensi decimas & possessiones cœnobii euindicante aduersus Pontium Abbatem Cluniacensem, Ioannes Cremensis Orator Pontificis solenni oratione Monasterij iura propugnauit, cuius verba ipsa refert Ordericus Vitalis, quæ hic ex parte exscribere non pigebit. *Ducenti & eo amplius anni sunt, ex quo Cluniacensis Ecclesia fundata est, & ab ipso primordio fundationis sua Romano Papæ donata est, à quo vtilibus priuilegiis in Romana synodo, coram multis arbitris diuersæ dignitatis euidenter insignita est, ratum est & in cartis insertum, legentibus liquido patescit, quod Guillelmus* (Male enim hic legitur Geraldus) *Aquitanicus Cluniacense cœnobium in alodio suo construxit, & illud Romam pergens Romano Pontifici deuotissimè commisit, nec id frustra fieri voluit, nam ipse tunc duodecim aureos Papæ obtulit, & exinde totidem singulis annis dare decreuit, præfata ergo Ecclesia, nulli principum seu præsulum vsque nunc, nisi Papæ subiacuit &c.*

In chronic. Matisc.

Lib. 12. hist. Eccles.

His temporibus vitæ sanctitate, & nominis fama in Aquitania claruit Geraldus Comes Aureliacensis. Huic, tantæ dignitatis vir erat, VVillelmus Dux Aquitaniæ sororem in vxorem elocare voluit, Ermengardi matre, consilij consorte, sed is melioris propositi tenax, nuptiarum votum animo prorsus repulit. Testis

Lib. 1 c. 24 Odo Cluniacensis eius vitæ Auctor. *Tanti autem apud eundem VVillelmum habitus est, vt ei sororem suam in coniugio dare vellet, Ermengardi matre, quamprimum id cupiente, quæ virum hunc pio diligebat affectu, sed Christus Virginis filius castitatis amorem illi dudum indulcauerat, quam abineunte ætate ita complexus est, vt nec intuitu quidem tam excellentis copulæ pateretur ab ea diuelli &c.*

Idem cum à suis suaderetur cogitare de nuptiis, *Opportunius est*, inquit, *mori sine liberis, quam malos heredes relinquere*, vt refert Ademarus. Hic Aureliacense Monasterium in honorem B. Petri in proprio solo ædificauit, ac lege fundationis subiecit Ecclesiæ Romanæ, constituto eo nomine censu annuo, & quo Monasterium regulari disciplina rectiùs informaret, monachos imposuit, Vabrensi in Monasterio eruditos, in quo ea tēpestate inprimis vigebat regularis disciplina, vt scribit idem Odo Cluniacensis. *Tum verò nobiles quosdam pueros, ad Vabrense Cœnobiū direxit, nam tunc regularis obseruantiæ feruor incalescebat, vt scilicet apud fraternitatem illam sub norma regulari iidem pueri imbuerentur.*

Auct. vit. S. Geraldi li. 2. cap. 17.

Lib. 2. cap. 6.

Per hæc tempora, quod notandum est, regia potestate in interitum ruente, passim Vassi regii destituto regio obsequio, vi & armis compellebantur sese commendare, id est in Vassos seu clientes tradere Marchionibus, quo nomine intelligūtur etiā Duces, Comites & alii Primates, VVillelmus Aquitaniæ Dux ætatis vitio corruptus, Geraldum Comitē Aureliacensem à regia fide in partes suas adducere nimiū studuit, precibus & suasione potius, quā vi & minis, sed nequaquam Geraldum dicto audientem habuit, nec repulsa in

in eum iniquior factus VVillelmus, memor sese iam impuberem à patre Bernardo Geraldi tutelæ & custodiæ traditum, eius fidem & defensionem vtiliter expertum esse, quin immo eius consuetudine mirum in modum delectatus, rem narrat idem Auctor eius vitæ. *Geraldus quoque sicut Iob fratet draconum, & socius Struthionum fuisse monstratur, frequenter à quibusdam Prouinciarum lacessitus est, nam reipublicæ statu iam nimis turbato regales Vassos insolentia Marchionum sibi subiugauerat. VVillelmus plane Dux Aquitanorum vir bonus, & per multa laudabilis, cum tandem vehementer inualuisset, non minis quidem sed precibus agebat vt Geraldus à regia militia discedens, sese eidem commendaret, sed ille fauore Comitis nuper vsurpato nequaquam consensit, nepotem tamen suum nomine Rainaldum, eidem cum ingenti militum numero commendauit, sed & isdem VVillelmus nullatenus illi indignatus, quippe non immemor, quia pater suus Bernardus ipsum adhuc adolescentem eidem Domino Geraldo amoris causa commendauit, & ideo dulci admodum contubernio & ingenti veneratione semper eum excolebat &c.* Lib. 1. c. 32. Eadem de causa & Ademari Comitis Pictauiensis offensam contraxit & Geraldus quod in eius fidem & cliẽtelam se tradere detrectarit, vt refertur in ipsius vita. *Vnde & Ademarus Comes vehementer instabat vt eum suæ ditioni subdidisset, quod nullo equidem pacto extorquere potuit, non solum quippe eidem Ademaro, sed nec VVillelmo quidem Duci, qui tunc maiore rerum affluentia potiebatur, se commendare assensus est.* Lib. 1. c. 35.

Anno DCCCCXII. Odo nobilissimus inter Aquitanos Bernone Cluniacensis Monasterii primo Abbate vita functo, in eius locum suffectus, vt testatur Sige-

bertus. Pater ei fuit Abbo vir litterarũ, & maxime iuris Romanĩ peritus, ita vt Iustiniani nouellas memoriter teneret, vt scripsit Ioannes Italus in vita Odonis ex ipsius fide *Pater* inquit *meus Abbo est vocatus, sed alterius moris esse videbatur & actus, quam nunc homines præsentis temporis esse videntur, veterum namque historias, & Iustiniani nouellam memoriter retinebat.* Vnde nobilitate & studijs facilè se conciliauit Guillelmo Duci Aquitaniæ, vt subdit idem scriptor, *qua de causa omnibus charus erat, præcipuéque apud VVillelmum Comitem robustissimum, qui eo tempore Aquitaniam, Gothiamque suo iure tenebat.* Nobilissimo patre natus Odo, primum in comitatu Guillelmi ducis educatus, sed melioris vitæ studio abiecta seculari militia, nono & decimo ætatis anno primum tonsus in clericum Turonensem, tandemque Abbas Cluniacẽsis factus, collapsam ferè religionem in Francia, Aquitania, Hispania, nec non ipsa vrbe Roma & Italia fœliciter restituit, testis idem auctor initio eius vitæ. *Odo igitur vir beatissimus,* Lib. 1. *ex Francorum prosapia extitit oriundus, sed intra domum VVillelmi robustissimi Ducis Aquitaniæ est alitus, nono decimo ætatis suæ anno, apud Beatum Martinum Turonis est tonsus, ibique Grammaticæ laribus educatus, deinde apud Parisium Dialectica, Musicaque à Remigio doctissimo viro est instructus, & tricesimo ortus sui anno Burgundiam petiit, ibique per quindecim annos sub Bernone Abbate Monasticam vitam duxit in Balmensi Cœnobio. Postmodum verò Abbas ordinatus Franciarum, Aquitaniarum,* Lib. 2. de Miracul. S. Ben. cap. 4. *Hispaniarumque partium atque Romanæ vrbis circumstantium cœnobiorum effectus est dux, & pater dulcissimus.* Hic prius è Monasterio Aureliacensi lectus est Abbas Flo-

riacensis vt tradidit Aimoinus Floriacensis. *Abbate Lamberto carnis sarcina exonerato, aliquãto interiecto tempore egregiæ sanctitatis Odo ex Monasterio Sancti Geraldi, quod Aureliacũ dicitur aduẽniẽs, huic sacro prælatus est Cænobio.* Idem & ante Tutelẽsis Abbas in pago Lemouicẽsi, fuisse proditur, ex Martyrologio Lemouicensi. Lib. 2 de miracul. S. Ben. c. 4.

Anno DCCCCXVI. Alduinus Comes Engolismensis Carroffensibus reddito sacro pignore Crucis Christi per manus filii VVillelmi Sectoris ferri, vita migrauit successore relicto eodem VVillelmo, vt tradunt Ademarus & Author Chronici Engolismensis.

VVillelmus Sector-ferri inter Aquitanos virtutis & roboris fama clarissimus multis prœliis Normannos Aquitania depulit, Sectoris ferri inde cognomen nactus, quod prœlio cum Normãnis ancipiti marte commisso, postera die Ducem Normannorum singulare ad certamen prouocatum, ferro medium secuit, singulari roboris humanum excedentis argumento. Auctores iidem Ademarus, & scriptor Chronici Engolismensis.

Anno DCCCCCXVII. Geraldus Comes Aureliacensis nobilitate generis clarus, vitæ sanctimonia clarior extremum diem obiit, & in Monasterio Aureliacensi cuius ipse fundator fuit sepultus, ex chronico M. S. Bibliothecæ Thuanæ.

Ann. DCCCCXVIII. Lambertus Vice Comes Martiliacensis & Arnaldus ipsius frater à Bernardo Comite Petrocoricensi necati in vltionem Sanciæ sororis vxoris Ademari Comitis Pictauiensis cuius vitæ insidias moliti ferebantur, VVillelmus tamen sector ferri Comes Engolismensis, honorem eorum id est Vicecomi-

tatum Martilia censem restituit, Odolrico eorum fratri natu minori. Ademarus, *post cuius* (loquitur de Alduino Comite) *mortem secundo anno occisi sunt à Bernardo in vltionem Sanciæ sororis suæ, quam occidere conati sunt Lambertus Vicecomes Martiliacensis, & Arnaldus frater eius, VVillelmus autem Sector ferri honorem eorum restituit Odolrico fratri eorum, qui minor natu erat, fuitquè sibi Vicecomes sicut Rannulfus fuerat VVlgrino.*

VVillelmus Sector ferri res & ditiones ferè communes habuit cum Bernardo Comite Petrocoricensi patrueli suo, filio VVillelmi fratris Alduini Comitis, tanta scilicet inter eos erat animorum consensio, vterque conuocato nobilium concilio, regularem disciplinam restituére in cœnobio Sancti Eparchii Engolismensis, huic Mainardus Abbas impositus, qui pro foribus basilicæ construxit elegans oratorium in honorem Sanctæ resurrectionis. Idem VVillelmus testamento id est solemni instrumento basilicam Sancti Eparchii multis decimis, & prædiis adauxit. Ademarus. *Hic denique Bernardus mortuo patre suo VVillelmo, qui fuit frater Alduini ex VVlgrino, Comes Petragoricensis effectus est, VVillelmus vero Sector ferri Engolismæ principatum obtinuit, & communem habuere totum honorem eorum ipse & Bernardus consanguineus eius*, & post pauca. *Eo tempore Gunbaldus Episcopus decedens successorem habuit Fulcaldum, Tunc VVillelmus Sector ferri, & consanguineus eius Bernardus adgregato Conuentu nobilium, iterum restituerunt Monasticum habitum in basilica Beati Eparchii præficientes eidem Monasterio Mainardum Abbatem, qui in fronte basilicæ Beati Eparchii construxit elegans oratorium in nomine sanctæ resurrectionis, tunc*

Dominus VVillelmus per testamentum concessit ad eundem locum Beati Eparchii donum, Ecclesiam Sancti Hilarii in Petragorico sitam, in vicaria Piliacense, Ecclesiam Sanctae Eugeniae sitam in Sanctonico in Vicaria Pedriacense, curtem Fradore villam, & villã Dairtico, villam Aluiniaco, villam Ramonore villa, cum ipsa Ecclesia sua, mansum vnum in Godoruilla, quod testamentum firmare iussit, & firmauerunt manibus propriis, quorum nomina haec sunt Bernardus Comes, Arnaldus filius Bernardi, Odolricus Vicecomes, Arnaldus filius VVillelmi, Adhemarus filius VVillelmi.

CAPVT XI.

Normanni infesti Aquitaniae Coniectum genus tributi impositum, ad redimendas incursiones Normannorum. VVillelmus Dux Aquitaniae Rodulfo Regi fidem & hominium praestat & in praemium recipit Comitatum Bituricensem paulo ante ei ademptum, VVillelmi Ducis variae ditiones in Gothia & Burgundia. Hungarorum irruptio in Galliam, VVillelmi Ducis à Rodulfo Rege defectio, VVillelmus Dux defunctus sine liberis, successore Ebalo seu Eblo Ranulfi filio, eius sepultura in basilica Iuliani Martyris apud Briuatensem vicum Aruernorum.

NNO Christi DCCCCXXIII. Normanni Aquitaniam & Aruerniam infestis armis reppetiere, aduersus quos fortiter pugnatum à VVillelmo Duce Aquitaniæ & Ragemundo siue Raimundo (is fuit Marchio Gothiæ) in prœlio desiderata decem & duo millia Normannorum Teste Frodoardo.

Anno DCCCCXXIV. fœdum exactionis genus per Galliam & Aquitaniam pro Normannis indictum, pacis redimendæ causa, adeo attritæ erant vires Galliarum, Frodoard. *Fit exactio per Franciam pecuniæ collatitiæ, quæ Normannis pacto pacis daretur*, nec id nouum collationis genus, nimirum id iam ante à temporibus Caroli Calui constitutum, quod Coniectum vocarunt vt patet ex edicto Caroli in Carisiaco ann. DCCCLXI. quod legitur inter ipsius Capitula. *Vnde volumus propter paupertatem hominum, quia necesse fuit in istis temporibus Coniectum de illis accipere, & ad nauium compositionem, & in Normannorum causa, pro regni sicut res coniacet saluamento.* Coniectum forte dictum id genus indictionis quod tumultuario, quasi per modũ Cõiectionis seu per symbolam cõferretur, eadẽque analogiâ collationes in dotem regiæ puellæ Cõiecturas vocauit Gregorius Turonensis. *In quo nihil de fisco suo Rex dari præcepit, nisi omnia de pauperum coniecturis.*

Tit 28.

Lib 6 hist. Cap 45

Eodem anno Rodulfus Rex expeditionem iniit in Aquitaniam, quod VVillelmus Dux regionis præstandæ fidei moras necteret. VVillelmus vt sẽsit Regẽ cum hostili manu aduentare, obuius ei occurrit ad Ligerim & hinc inde discursantibus legatis, colloquio dictus est locus super Ligerim, in finibus pagi Augusto-

dunensi, in eo elapso toto die, Rege & Duce stantibus diuersam vterque ad fluminis oram, tandem post multas concertationes legatorum opera, re composita, VVillelmus sub noctem Ligerim transmeauit, & quāprimum in conspectum Regis venit, equo desiliens ad Regem equo sublimem pedes accessit, & à Rege comiter osculo acceptus quod est symbolum datæ & acceptæ fidei, ab eo discessit. Crastina die ad Regem regressus, octo dierum inducias accepit, octauum post diem Rodulfo se in fidem tradidit, in pactæ fidei præmium Rex ei Bituricensem pagum, quem nuper ademerat, Roberti auxilio fretus cum Biturigum oppido restituit. ita narrat Frodoard. *Et Rodulfus Rex profectionem parabat in Aquitaniam, quia VVillelmus eiusdem Regionis princeps, subdi sibi differebat, qui comperto quod Rodulfus in Aquitaniam cum hostili manu properaret ei obuiam super Ligerim venit, & intercurrentibus alternatim legatis, tandem ad colloquium super ipsum flumen Ligerim infra pagum Augustidunensem conuenere, vbi tota die immorati Rodulfus ex hac, VVillelmus ex illa fluminis ora, nunciis vtrinque progredientibus. sicque die consumpta, flumen tandem VVillelmus transiens ad Rodulfum iam noctu peruenit & equo desiliens ad Regem equo insidentem pedibus accessit, quem postquam Rex osculatus est, vtrinque discessum, in crastino ad Regem regreditur VVillelmus, & octo dierum acceptis induciis, post finitam hebdomadam sese Regi committit, & Rex illi Bituricensem pagum restituit, quem illi nuper auxilio fretus Roberti, nec dum tamen Regis vi dempserat, cum ciuitate Biturigis.* In chronic.
Quam potens fuerit VVillelmus noster, inde colligere licet, quod virium fiducia de dignitate ferè cum Ro-

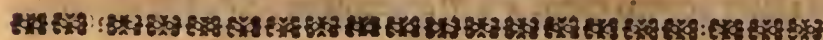
dulfo Rege certauit, & in præstanda ei fide nimis difficilem se præbuit, tãdemque non aliter in eius fidem consensit, quam certis conditionibus, & hoc est forte cur idem dicatur in Vita S. Odonis, Aquitaniam, Gothiamque suo iure tenuisse quod ita se gereret, vt potius iure proprio, quam beneficiario res tenere videretur. Mirum quod traditur VVillelmum Comitem cum Aquitania Gothiam tenuisse, eo enim tempore Gothia quæ non alia est quam Septimania fuit penes Comitẽ Tolosanum, sed haud dubie VVillelmus amplas ditiones, etiam in Gothia possedit, eoque nomine ferendum est, quod scriptum est, eum Gothiam tenuisse, idem etiam maiores principatus & dynastias
Ad ann. 908. tenuit in Burgundia, vnde more sæculi dictus est
Ad ann. 904. princeps Burgundiæ Vernero & Martino Polono.

Anno DCCCCXXIV. Hungari duce Rege Berengario qui a Lõgobardis regno pulsus erat deuastata Italia, & superatis Alpibus in Galliam irruperunt. His obuii occurrére Rodulfus Rex, & Hugo Viennensis Comes coniunctis copiis inter angustias montium Hungari per deuia elapsi Gothiam armis tentarunt sed ab hisce ducibus victi & fugati, & quotquot ferè euasere letali lue consumpti. Frodoard.

Anno DCCCCXXVI. Rursus pro Normannis indicta collatio pecuniaria pacis impetrandæ gratia, & VVillelmus Dux Aquitanorum, à Rodulfi fide & obsequio discessit, quibus ex causis non constat, contractis copiis Rodulfus Rex, & Heribertus Comes Veromanduorum, Niuernis oppidum, quod tuebatur frater VVillelmi (is nimirum erat Niuernensis Comes)obsidione oppugnarunt, & vrbe dedita, acceptis obsidibus

dibus in Aquitaniam progressi aduersus VVillelmum Ducem, & recedentem longiùs insecuti, donec rumore perlato Hungaros rursus Rhenum transiisse, expeditionem interciderunt Frodoard.

Anno DCCCXXXVII. VVillelmus Dux Aquitanorum sine prole vita migrauit Frodoard. *VVillelmus Aquitanorum princeps obiit.* Rerum successorem nactus Ebalum siue Eblum Ranulfi filium, Ademarus *Guillelmus quoque Dux Aruernis mortuus est & filius Ranulfi Eblus Aruernis & Pictauis simul Comes promotus est,* Sepultus apud Briuate vicum Aruernorum in basilica, S. Iuliani Martyris Chronic. Cluniacense. *Idem vero gloriosissimus Dux fundator tam acceptabilis cœnobii in Briuatensi vico apud Sanctum Iulianum Martyrem sepultus requiescit.*

CAPVT XII.

Ebalus II. Dux Aquitaniæ, & Comes Aruernorum Ludouicus Aquitanorum princeps quis sit. Arelatenses & Tolosani Comites Ducum Aquitaniæ nomen affectarunt. Sauaricus Vicecomes Thoarcensis, Normanni à Rodulfo Rege fusi Aquitani in ordinem redacti, Ademari Comitis Pictauiensis obitus, eius & Sanciæ coniugis beneficia in plures Ecclesias Aquitaniæ, Lupus Acinarius Dux Vasconum,

ORTE VVillelmi Ebalus filius Ranulfi prouectus est in Ducem Aquitaniæ & Comitem Aruerniæ, is Cluniacensis cœnobii ædificium non dum à VVillelmo fundatore absolutum, ex defuncti voluntate perfecit. Platina, *Interea Guillelmus cognomento Pius Aquitaniæ Dux & Aruerniæ Comes cum stirpe virili careret Cluniacense Monasterium in fundo paterno Burgundiæ pago Masticensi magnificentissimis operibus incohauit, eidemque loco Bernonem Abbatem præfecit, designatis prouentibus vnde Monachi viuerent, ante tempus verò Guillelmus moriens Monasterium imperfectum reliquit. Elbo Comite Pictauiensi hærede instituto, qui rem ipsam ex testamento curaret.*

In Adrian. 3.

Hic vxorem duxit puellam nomine Adelam, de cuius ortu nihil prorsus sese nosse fatetur Io. Bochetius, securius pro suo ingenio eam Regis Turingiæ filiam asserit Io. Haius, sed vt pleraque sine auctore, Adelam Ebli coniugem natam Rosi Principis Normannorum, quem non alium à Rollone esse crediderim, tradit fide dignior Ademarus, & ex ea in quo omnes consentiunt, susceptum VVillelmum qui cognominatus est Caput-stupæ. *Guillelmus quoque Dux Aruernis mortuus est, & filius Ranulfi Eblus Aruernis & Pictauis simul Comes promotus est, acceptáque in coniugium Adela filia Rosi Rotomagẽsis, genuit ex ea VVillelmum caput stupæ.* Per hæc tempora Ludouicum quendam Aquitaniæ principem celebrãt Anglici scriptores, ascripta ei vxore vna ex natis Eduardi Senioris Regis Anglorum, Continuator Bedæ. *Tertiam legitimâ copulâ sortitus est comparem Ludouicus Aquitanorum princeps de genere,*

Lib. 1. c. 8.

Caroli magni superstes. Idem ac iisdem verbis VVillelmus Malmesburiensis, Ludouicum istum eundem esse quem Ebalum credidit. Io. Belius vir alioqui sagacissimus, motus conuenientia temporis & dignitatis, nec ab opinione deflectitur discrepantia nominum tam viri, quam vxoris, quod hac ætate inquit variarint nomina clariorum personarum, pro varietate casuum, & mutatione fortunarum, ac ferè pro libidine hominum, sed Ludouicum alium ab Ebalo esse, facilè euincitur, tũ diuersitate nominum, ex quibus habetur distinctio personarum, tum ex eo quod scimus ex Mariano Scoto & aliis scriptoribus ea tempestate claruisse Ludouicum Bosonis Regis Arelatensis filiũ, qui de genere Caroli magni dici potuit, ex materno stemmate, quod à Bosone susceptus sit ex Hermingarda filia Ludouici II. imperatoris qui genus duxit à Carolo M. Nec valde mirandum Ludouicum hunc Regis Arelatensis filium nimia præsumptione se dixisse principem Aquitaniæ, hoc enim seculo stupenda fuit turbatio, & confusio rerum, & Comites ipsi Arelatenses, hunc secuti, huius exemplo forte Aquitaniæ ducum titulum affectarunt: Sic Hugonem qui fuit Comes Arelatensis, ac postea Rex Italiæ, Aquitaniæ Ducem vocitat Leo Hostiensis. *Post hæc Ioannes Papa magnatibus Italiæ iunctus Rodulfum expulit, mittensque accersiuit Hugonem Aquitaniæ Ducem, qui tunc summa prudentia, ac virtute pollebat, qui protinus vnctus in Regem vna cum Lothario filio strenuè, atque viriliter Italiæ regnum aliquot possedit annis.* Nec non ipsi Comites Tolosani non absimili vsurpatione Ducum Aquitaniæ nomẽ proprium sibi fecere, Raimundum eiusdem ætatis Comitem

Lib. 2. de Gest. Reg. Anglor.

In chronic. Cassin. Lib 1. c. 46.

Tolosanum Aquitanorum principem deprædicat Luitprandus Ticinensis. *Rex Hugo cum diuinam animaduersionem declinare, ac Berengario præesse non posset, relicto Lothario, & simulata pace Berengarii fidei tradito, in Prouinciam omni cum pecunia properauit, quo audito Raimundus Aquitanorum princeps eum adijt, & pro minis mille se in militem dedit, fidemque ei iuramento seruaturum affirmauit.* Nec non Pontius Comes Tolosanus Ducem Aquitanorum se inscripsit vt obseruatum à Guillelmo Catello ex antiquioribus tabulis.

Lib 5 c. 14.

Ea tempestate inter Aquitanos claruit Sauaricus Vicecomes Thoarcensis, is adhibito consilio parium curtis seu feudi, pro basilica S.Martini Turonensis sententiam dixisse memoratur, quæ Frotherij Pictauiensis Episcopi & Ebli Comitis Pictauiensis calculo comprobata est, anno Rodulfi Regis tertio qui incidit in annum DCCCCXXIX. Hãc laudat Ioan. Tillius ex fide tabularii eius basilicæ quod vocãt Chartariũ nigrum.

In c de pa rib. Franciæ.

Anno DCCCCXXX Normanni qui Ligerim tenebant & inde prædis Aquitaniam pessumdabant, à Rodulfo Rege in pago Lemouicensi, vno prœlio ad internecionem fere deleti, & Aquitani in potestatem redacti, Frodoard. *Rodulfus Rex Normannos de Ligeri, qui Aquitaniam deprædationibus infestabant, in pago Lemouicino vno prælio pene deleuit, & Aquitanos sibi subditos fecit.*

Anno DCCCCXXXI. rursus tumultus orti in Aquitania qui à Rodulfo Rege celeri expeditione compositi Frodoard, vbi de captione arcis Lauduni. *Ad quam postea capiendam maioris laboris & moræ opus Regi fuit, quã vix tandem potitus in Burgundiam reuertitur, Aquitanis discordantibus obuiam proficiscens.*

Eodem anno Ademarus Comes Pictauiensis sine liberis è viuis excessit, & Pictauis sepultus iuxta Basilicam S. Hilarii, Ademarus. *Tunc Ademarus Comes Pictauiensis defunctus est, Pictauis iuxta Basilicam Sancti Hilarij IV. nonas Aprilis sepultus.* Hic prole destitutus Christum hæredem reliquit, & vna cum Sancia vxore res suas distribuit potioribus Aquitaniæ Ecclesijs, vel Monasteriis, vt S. Saluatoris Caroffensis S. Martialis Lemouicensis, S. Ioannis Angeriacensis, S. Hilarii, Pictauiensis, & S. Eparchii Engolismensis vt prænotat Ademarus. *Erat etiam Ademarus Comes Pictauinus amator Ecclesiæ, cumque prolem nec ipse haberet, vna cum vxore sua Sancia de futuro seculo prospiciens sibi, concessit quædam ex iure proprio Ecclesiis Christi prædia, Sancto Saluatori Carroffe quidem Noertam, Sancto Martiali VVltonium, Sancto Ioanni Noiriacum, Sancto Hilario Corcolmum, Sancto Eparchio Godoruillam.*

Anno DCCCCXXXII. Ragemundus, qui vulgo Raimūdus & Ermingaudus Gothiæ seu Septimaniæ principes, & Lupus Acinarius Vasco, id est Dux Vasconum Rodulfo Regi fidem & obsequium pactis pepigere, è quibus Vasco equum ferebatur habere annorum plusquam centum, adhuc tamē pernicitate & robore præualētem, Frodoard. *Ragemundus & Ermingaudus principes Gothiæ Regi se Rodulfo committunt, Lupus quoque Acinarius Vasco, qui equum ferebatur habere annorum plusquam centum, adhuc tamen validissimum.*

Anno DCCCCXXXV. vita migrauit Eblus Dux superstitibus duobus liberis VVillelmo cognomine Caput-stupæ, & Eblo.

CAPVT XIII.

VVillelmus II. cognomine Caput-ſtupæ Dux Aquitaniæ, & Eblus Epiſcopus Lemouicenſis Ebli Ducis liberi, Ebli Lemouicenſis res & geſta, Benedictus ipſius Chorepiſcopus. VVillelmus Dux vxorem duxit Adelam ſeu Gerloc filiam Rollonis Ducis Normannorum, Gemiticenſe cœnobium Normanniæ reſtitutum per Monachos S. Cypriani Pictauienſis

EXTINCTO Ebulo VVillelmus eius filius cui cognomen fuit Caput-ſtupæ annuēte Ludouico Tranſmarino in Ducem Aquitaniæ, vna & in Comitem Aruernorum, Vellaunorum Lemouicum & Pictauienſium promotus, ac Eblus eius germanus, non ſine eiuſdem Principis aſſenſu factus eſt Lemouicenſis Epiſcopus, Ademarus. *Interea defuncto Eblo Duce, filiorum eius alter Comes, alter Epiſcopus factus eſt, Eblus enim annuente Ludouico Rege Pontifex Lemouice factus eſt, VVillelmus verò cognomento Caput-ſtupæ Aruernis Vallatis, Lemouice & Pictauis Comes prouectus, Dux Aquitaniæ extitit.* Ait annuente Ludouico Rege VVillelmum ſucceſſiſſe in ditiones paternas, etſi enim ea tempeſtate feuda & præfecturæ in hæreditates deſijſſent, tamen non dum excuſſa prorſus inſita erga Reges reue-

rentia, à succedentibus quærebatur consensus regius, vt res tutior esset, immo & quandoque parentes ipsi feuda & præfecturas inter liberos diuidebant, expetito prius consensu Regis, Regino Abbas. *Anno Dominicæ incarnationis*, DCCCCXLIX. *Vto Comes obijt qui permissu Regis quicquid beneficij, aut præfecturarum habuit quasi hæreditatem inter filios diuisit.* Li. 2 chron.

Eblo alteram Abbatiam Sancti Hilarii Pictauiensis & Sancti Maxentii, cum nonnullis prædiis in agro Pictauiensi VVillelmus Dux tradidit. Hic Eblus Episcopatum cum laude gessit, castrum Sancti Martialis Lemouicis ædificauit, itidem castrum Sancti Hilarii Pictauis, & Canonicos imposuit, defecto iam Monachorum contubernio, ob Normannorum infestationem, idem Monasterium Sancti Maxentii instaurauit, addita arce munitissima, Ademarus. *Hic germano suo Abbatiam Sancti Hilarii, Sancti Maxentii cum nonnullis aliis possessionibus in Pictauiensi solo præbuit, fuit idem Eblus bonus pastor Ecclesiæ, ædificauitque castellum Lemouicæ sedis, castellum Sancti Hilarii & Canonicos ibi disposuit, quia infestatione Normannorum idem locus à Monachorum prisca habitatione desciuerat, restaurauit Monasterium Sancti Maxentii, & castellum in circuitu perfecit.* Hac ætate maiores basilicæ & Monasteria arcibus communiebantur, præsidii causa aduersus crebros Normannorum incursus, quod securior ætas non tulit, ne seruitutis vinculum fieret, quod paratum erat in salutis remedium, Calixtus II. *Et Ecclesias inquit à laicis incastellari, aut in seruitutem redigi auctoritate Apostolica, prohibemus.* Idem Eblus instaurauit & Monasterium Sācti Michaëlis in eremo, in quo sepultus est. Hic one- In can Sanctorum 10. quest. 1.

ris Pontificii leuandi causa, Chorepiscopum sibi adsciuit nomine Benedictum, quem animo successorem destinabat, veruntamen ille liuore & inuidiâ, nescio qua de causa captus, ab Helia Comite Petragoricensi luminibus multatus, quod Eblus nimium indignanter tulit ad mortem vsque. Ademarus, *Restaurauit & Monasterium Sancti Michaëlis ad Herémum, & multa alia laudabilia in opere Dei egit, qui defunctus sepultus est, in basilica supradicti Monasterij Sancti Angeli. Fuerat autem successor Turpionis Episcopi auunculi Roberti Vicecomitis Albucensis, fuitque idem Eblus a Sancto Martiale tricesimus nonus Episcopus, qui ad onus suum sufferendum ordinauerat sub se Chorepiscopum Benedictum, qui postea captus ab Helia Petrogoriensi Comite oculis priuatus & propterea Eblus nimio & intolerabili semper dolore afficiebatur, vsque ad diem mortis suæ, ipsum enim post se voluerat relinquere successorem.*

VVillelmus sub initia principatus Adelam Rollonis Ducis Normannorum filiam & sororem Guillelmi I. duxit vxorem, eandem Gerloc nuncupant Anglici scriptores, & quænam occasio nuptias conciliarit enarrant: Guillelmo scilicet Duce Normannorum ceruorum venationi operam dante in sylua Leonis, eò hunc conuenere Hugo Magnus, VVillelmus noster, & Herbertus Comes Veromanduensis, à quo magnifico apparatu excepti, inter hæc VVillelmus sororem Ducis in vxorem petiit, & accepit, VVillelmus Gemiticensis. Lib. 3. c. 3. *Quibus summæ ingenuitatis rumoribus Hugo Dux Francorum, & VVillelmus Comes Pictauiensis, ac Herbertus excitati, cum apud leonis syluam petulantium ceruorum in venatu exercitorum ludis insudaret, ad eum veniunt,*

eius

eius commodis congratulantes, quos ille cum magno sumptuũ apparatu suscipiens, de compluribus secularium rerum dispositionibus frequenter cum eis disputabat, inter quos secretorum tractatus VVillelmus Pictauiensis Comes, sororem eius nomine Gerloc petijt, quatenus maritali lege illius connubio iungeretur, cuius perorantis gratanter fauens votis, consultu Hugonis Magni descriptis sponsalibus, & celebratis nuptijs, cum multis xenijs gaudentem illum ad propria remisit. Idem scripsit Dudo Decanus Sancti Quintini. Lib. 3. de Gest. Norm. pag 97.

Anno DCCCCXI. VVillelmus Dux Normannorum cum Gemeticense Monasterium à B. Philiberto conditum & ab Hastingo euersum restituisset, legatos misit ad sororem petens monachos mitti, quos Gemeticensi Monasterio imponeret, soror fratris pietati gratulata, acceptis comiter legatis, decem & duos Monachos è Cœnobio S. Cypriani misit cum Abbate Martino, qui à Normanno summo cum gaudio suscepti, & totius villæ latifundio donati, eò pecunia redempto ab Alodiariis idest ab iis qui in Alode tenebant, VVillelmus Gemiticensis. Lib. 3. c. 8. *Interea legatos Pictauis sorori suæ, quam VVillelmus Comes sibi in matrimonio iunxerat dirigit, mandans vt Monachos illi mitteret, quos præfato loco subrogare. Soror autem eius petitioni gratãti animo fauens, itineris sumptus ordinauit, & duodecim Monachos cum Abbate suo, nomine Martino, à S. Cypriani Cœnobio sublatos fratri destinauit. Dux vero aduentu eorum nimis exhilaratus, eos Rothomagi cum maximo gaudio recepit, & cum omni honore militum cuneis septus, Gemmeticum duxit, Abbatique locum cum tota villa tradidit, quam ab Alodariis auro redemit &c.*

CAPVT XIV.

VVillelmi Ducis & Aquitanorum fides & studiū in Regem, Stephanus Episc. Aruernorum bene meritus quoque de Rege, Hungarorum irruptio in Aquitaniam, Aquitania Hugoni Duci Francorum datur sine re & effectu. Lotharii & Hugonis expeditio in Aquitaniam, Pictauis oppidi obsidio, non sine miraculo soluta. Hugo Capetius Pictauiensi Comitatu donatur, VVillelmus sub vitæ finem Monasticen professus, vnde illi cognomen caput stupæ, Vascones quadrinomines.

VVILLELMVS noster singulari semper studio erga Reges affectus est, Ludouico Transmarino bello ciuili impetito ab Hugone Magno Francorum Duce, Herberto Comite Viromāduorum & aliis, & intra Burgundiæ fines penè coacto non mediocres suppetias tulit. Anno DCCCCXL. Lauduno oppido à perduellibus obsesso Regi presto fuit cum Hugone Nerra Comite Andegauensi, obsidione solutâ, & vrbe commeatu refecta, Regem in Burgundiam vsque cum suis copijs perduxit & inde suos lares repetiit, Frodoardus. *Ludouicus Rex ingressus Laudunum, victus suis prouidet necessariis, sicque cum Hugone Nigro, & VVillelmo Pictauiensi Burgundiam reppetit.*

Ann. DCCCCXLI. Ludouicus Trãſmarinus â Francis ferè deſtitutus Carolũ Conſtãtinum Comitem Viennenſem adiit, vt eũ ad fidem ſollicitaret, & ab eo intra Viennam receptus. Huc cõuenére & Proceres Aquitaniæ, Regique fidem & obſequium præſtitere Frodoardus. *Ludouicus Rex à Carlo Conſtantino in Vienna recipitur, & Aquitani ad eum veniunt, illumque ſuſcipiunt.* Anno DCCCCXLII. eodem conſilio Ludouicus in Aquitaniam venit, vt Aquitanorum fidem arctius ſibi adnecteret, & horum animis obfirmatis Laudunum rediit, quo loci tum ſummam rerum habebat. Inde Ludouicus ad VVillelmum Ducem Normannorum profectus eſt, vt eum ſibi quoque conciliaret, à quo regiè vt par erat ſuſceptus, VVillelmus noſter ne obſequio deeſſet, cum lecta ſuorum, & Britonum manu, ad Regem acceſſit Rothomagi. His ſtipatus Ludouicus caſtra promouit ad Iſaram flumen, hic indicto colloquio, inter Regem, & Hugonem ſocioſque pactæ in duos menſes induciæ. Hinc pace ſecuta Hugo Ducatu Franciæ, & vniuerſa Burgundiâ donatus. Frodoard. *Ludouicus Rex firmatis ſibi Aquitanis Laudunum reuertitur, nec diu moratus non obtenta pace in Burgundiam reuertitur* & poſt pauca, *VVillelmus Regem Ludouicum regaliter in Rodomo ſuſcepit, item VVillelmus Pictauienſis & Britones cum ſuis principibus ad Regem venerunt, cum his ergo Rex ſuper Iſaram venit &c.*

Anno DCCCCXLIV. Ludouicus rebus ſuis diffidens & Hugonis poteſtatem in dies formidoloſiorem expertus, cum Regina Gerberga venit in Aquitaniam & conſilio habito cum Raimundo principe Gothiæ, VVillelmo Duce Aquitaniæ, cæteriſque proceribus

Prouinciæ, in quibus vna salutis spes erat, in Franciam regressus est. Frodoardus, *Ludouicus Rex in Aquitaniam proficiscitur, cum Regina Gerberga, & locutus cum Ragimundo Gothorum principe, cæterisque proceribus Aquitanorum reuertitur in Franciam.*

Anno DCCCCLI. turbatæ res in Aquitania, qua de causâ non liquet, Ludouicus transmarinus vt motus compesceret, in Aquitaniam cum hostili manu iter accinxit, priusquam prouinciæ fines attingeret Carolus Constantinus princeps Viennensis, & Stephanus Episcopus Aruernensis ei occurrentes, fidem & obsequium præstitére, insuper & ipse Episcopus multis muneribus fidem subarrhauit. VVillelmus quoque Dux Aquitanorum Regi obuiam processit & cum eo in gratiam rediit. Inter hæc Rex graui ægritudine correptus iter cœptum omisit, & postquam conualuit in Franciam reuersus est, Frodoard. *Ludouicus Rex Aquitaniam cum exercitu petit, sed antequam eandem ingrederetur prouinciam Karlus Constantinus Viennæ princeps, & Stephanus Aruernorum præsul ad eum venientes sui efficiuntur, idem vero Episcopus opimis eum honorat muneribus. VVillelmus quoque Pictauiensis obuius ei fuit, dumque moratur Aquitaniam Rex intrare, graui corripitur infirmitate, quem suscipiens Letodus quidam Burgundiæ Comes, qui hinc etiam suus nouiter effectus erat, vtiliter eum in ipsa ægritudine obseruauit, reparatis igitur sibi viribus Rex in Franciam regreditur.* Stephanus iste Aruernorum Episcopus summo in pretio fuit apud Ludouicum Transmarinum, & eo postulante confirmatæ sunt à Rege Cluniacensi Cœnobio res olim in Aruernensi pago donatæ ab Hecfrido Comite vt notum ex char-

ta confirmationis, quæ edita est in Bibliotheca Cluniacensi.

Eodem anno Hungari superatis abs Italiâ Alpibus in Aquitaniam proruére, & eâ per æstatem prædis & latrociniis attrita in Italiam regressi. Frodoard. *Hungari ab Italia transcensis Alpibus egressi Aquitaniam ingressi sunt, ibique tota pene demorati æstate, multis hanc regionem rapinis, & interminationibus attriuerunt, sicque per Italiam reuersi sunt in terram suam.* Idem Continuator Aimoini. Lib. 5. c. 42.

Ann. DCCCCLIV. morte sublato Ludouico Trāsmarino, Lotharius eius filius adhuc impubes, Rhemis in Regē inauguratus, ab Artaldo Archiepiscopo, præstolante Hugone Duce Francorum, Brunone Archiepisc. Coloniēsi cæterisque præsulib⁹ ac procerib⁹ Franciæ, Burgundiæ atque Aquitaniæ. Etsi VVillelmus vnus inter Aquitanos, de Rege male meritus non appareat, tamen Aquitaniâ simul cum Bungundiâ Hugo donatus est, in præmium obsequii, sed beneficium principis, iniuria VVillelmi factum, effectu caruit. Frodoard. *Lotharius puer filius Ludouici, apud Sanctum Remigium Rex consecratur, ab Artaldo Archiepiscopo, fauente Hugone principe, ac Brunone Archiepiscopo cæterisque præsulibus ac proceribus Franciæ, Burgundiæ atque Aquitaniæ; Burguudia quoque & Aquitania Hugoni dantur ab ipso.*

Anno DCCCCLV. Lotharius comite Gerberga matre, suasu Hugonis VVillelmi æmuli, cum magnis copiis in Aquitaniam irruit, Pictauis vrbem obsidione vallauit, oppugnatione vrbis in multos dies in cassum abeunte, castrum sanctæ Radegundis vrbi proximum à Ragenoldo Comite dolo captum, & igne succensum,

tandem diutinæ obsidionis tædio, & commeatus inopia, regiis copiis attritis, obsidio soluta. VVillelmus collecta manu discedētes insecutus, ad Ligerim vsque, prœlio tentato victus, multi Aquitanorum cæsi, nonnulli nobilium capti, Dux ipse cum paucis vix fuga euasit. Frodoardus, *Hugo princeps Gerbergam Reginam cum filio suo Rege Lothario Parisius honorifice ad Pascha suscipiens decenter secum per plures detinuit dies, inde cum ipso Rege in Aquitaniam profectus, vrbem Pictauim petiit, VVillelmum vero ibi non inueniunt, ipsam tamen vrbem obsident, diuque in eadem obsidione residentes, nihil proficiunt, castrum tamen sanctæ Radegundis vrbi contiguum Ragenoldus Comes clandestina irruptione cepit, & succensum est. Tandem post duos mēses exercitu victus indigentia fatigato, ab obsidione disceditur, VVillelmus collecto exercitu suo, exercitum Regis insequitur, quo audito Rex & Hugo contra redeunt: quorum multitudine comminus visa VVillelmus in fugam vertitur, quem regiæ acies insecutæ, multos Aquitanorum interimunt, nonnullos nobilium viuos capiunt, VVillelmus cum paucis vix euadit.* Huiusce vrbis propugnatione, valde emicuit Aquitanorum fides suū in principem, & diuini numinis ira in eiusdem aduersarios, dum enim vrbs obsidione teneretur, graui procellâ suborta, imbrium impetu, tonitruum & fulminum fragore, castra hostium terrore impleta, nostris vero fiducia accessit, Deum & Beatum Hilarium perpetuum vrbis defensorem à se stare interprotantibus, Hugonis ipsius tentorium turbinis vi discissum, his casibus exterritus, Hugo repente obsidionem
Lib. 5. c. 43. soluit, nec diu facinori superstes vita excessit. Aimoini Continuator. *Secundo anno post hæc scilicet ab obitu Lu-*

douici Transmarini mense Augusto obsedit Hugo Magnus Dux Francorum Pictauos, sed nihil ei profuit, dum enim obsideret eandem vrbem, quadam die intonuit Dominus, terrore magno, disrupitque turbo papilionem eius, à summo vsque deorsum, stuporque magnus inuasit illum cum exercitu suo, ita vt vix euaderent, statimque in fugam versi recesserunt ab vrbis obsidione, fecit autem hoc Dominus per intercessionem Beati Hilarii, qui semper tutor & defensor est illius vrbis. Et Ordericus Vitalis, *Secundo anno Lotharii Regis mense Augusto, Hugo Magnus Pictauis ciuitatem obsedit, sed Dominus meritis Sancti Hilarii præsulis, & patroni eiusdem vrbis terribiliter intonuit, vehemens autem turbo papilionem Ducis disrupit, ipsumque cum exercitu suo stupor nimis inuasit, & statim ab vrbis obsidione fugauit.* Lib. 1. Hist.

Circa hæc tempora Helias Comes Petrogoricensis suborto dissidio cum Geraldo Vicecomite Lemouicensi prœlio victus, & postea cum fratre suo Aldeberto insidiis captus, & in castrum Montiniacum custodiæ causa detrusus, sed cum consilio VVillelmi Ducis Aquitanorum luminibus multandus esset, in vltionem Benedicti Corepiscopi Lemouicensis, è custodia elapsus, & non multo post Romam pergens facinoris expiandi gratia, in peregrinatione vita decessit, Aldebertus vero eius frater, diutini carceris squallorem Lemouice perpessus, tandem solutus est, tradita ei in coniugiũ sorore VVidonis Vicecomitis, ex qua filium suscepit Bernardum nomine, Ademarus. *Idem Helias cum Geraldo Vicecomite & filio eius VVidone commisso prælio victus extitit, & postea cum fratre suo Aldeberto in deceptionem captus est à VVidone & in castro Montiniaco*

in custodia coniectus, sed cum suasu VVillelmi Ducis oculis priuandus esset propter supradictum Corepiscopum Domino propitio de custodia euasit, & non multo post in via Romæ peregrinus in Dei opere obiit. Aldebertus vero frater eius, plurimo tempore in carcere ciuitatis Lemouice custoditus tandem solutus est, accepta in coniugio sorore VVidonis Vicecomitis, ex qua filium genuit Bernardum.

Anno DCCCCLVI. VVillelmus Sector ferri rebus bello gestis, & pietatis monumentis clarus vita migrauit, iuxta Corlei calculum, hic sepultus in Basilica Sancti Eparchii Engolismensis, superstite Arnaldo filio adhuc impubere, cuius ætate contemptâ Bernardus Comes Petrogoricensis, & post eum ipsius filii Arnaldus & VVillelmus Talerandus, tum Ranulfus Bonparius, & Richardus insipiens specie tutelæ triginta per annos principatum occuparunt. Ademarus, *VVillelmus denique Sector ferri, qui hoc cognomen indeptus est, quia commisso prœlio cum Normannis, neutro cedente, postera die pacti causa, cum Rege eorum Scorin solito conflictu deluctans, ense Scorto durissimo per media pectoris secuit, simul cum torace, vna modo percussione claudens diem sepultus est iuxta Basilicam Sancti Eparchii, per triginta annos pro eo principati sunt Bernardus Comes, deinde filii eius Arnaldus, deinde VVillelmus Talerandus, deinde Ranulfus Bonparius, tum Richardus insipiens.* Idem auctor Chronici Engolismensis.

Anno DCCCCLX. Hugone Magno iam fato functo Otho & Hugo cui Capetius cognomen fuit, Hugonis Magni filii, medio Brunone Coloniensi Archiepiscopo ad Lotharium venére, eique fidem & obsequium presti-

præstitére, non sine mercede, in gratiam enim obsequii præstiti Hugo Ducatu Francorum cohonestatus, adiecto Pictauiensi Comitatu, Othoni Burgundia attributa. Frodoardus, *Otho, & Hugo filii Hugonis mediante auunculo ipsorum Brunone ad Regem veniunt, ac sui efficiuntur, quorum Hugonem Rex Ducem constituit, addito illi pago Pictauiensi, ad terram quam pater ipsius tenuerat: concessa Othoni Burgundia.*

Anno DCCCCLXI. cùm Lotharius versaretur in Burgundia, vna cum Gerberga Regina, nonnulli Præsules Aquitaniæ, & alii Optimates ad eum venére, qua de causa vix est dicere, summatim enim res eius seculi perstrinxit Frodoardus. *Lotharius Rex cum matre Gerberga Regina & quibusdam Franciæ proceribus, Burgundiam petiit: quo quidam ex Aquitania Præsules ac Primates ad eum vnerunt.*

Guillelmus Dux sub vitæ finem secularis militiæ tædio, Monachum professus in D. Cypriani Monasterio, vnde nescio quâ causâ commotus in Abbatem, secessit in D. Maxentii Cœnobium: in quo non diu superstes vita excessit anno DCCCCLXIII. & in æde D. Cypriani sepultus, successore relicto Guillelmo filio, Ademarus. *Interea defuncto VVillelmo Capite-stupæ, & sepulto apud Ecclesiam Sancti Cypriani, Ducem pro eo filium eius VVillelmum habuit Aquitania.*

VVillelmus hic cognomen Caput-stupæ sortitus, quod perflauo & in album vergente esset capillo. Eadem de causa pari cognomine notus Raimundus Comes Barcinonensis, de quo Francisc. Diago scriptor Lib. 2. c 67. vernaculus hist. Comitum Barcinonensium. Aliis elogii causa cognomen Caput-stupæ VVillelmo Duci in-

ditum videtur, quod Hugoni & aliis eius ætatis principibus comparatus, ingenio & solertiâ minor esset, & quasi stupeo capite videretur. Hæc est natura rerum, vt fama principum, maiorum collatione decoloretur. *Corpora* inquit Plinius iunior, *quamlibet ardua & excelsa procerioribus admota decrescunt.* Aquitanis & Vasconibus vernaculum fuit cognomine vti, adeoque & plura nomina habere, inde Vascones quadrinomines dixit Io. Faber in §. item si quis in fraudem num. XVIII. de actionib. *Et sciunt hoc Vascones qui communiter sunt quadrinomii Raymon Guillem, Guido de Cap del Pont de la Caurada, de la Nostra Dona de la Dorada de Cahuors.*

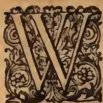
In panegyr. Traian.

CAPVT XV.

VVillelmus III. Dux Aquitaniæ, eius vxor Emma filia Theobaldi Comitis Campaniæ, Arnaldus filius VVillelmi Sectoris ferri Comes Engolismensis, Monasterium S. Amantii fundatur ab Arnaldo Comite Gonbaldus Episcopus Vasatensis, & Sancius Dux Vasconiæ fratres instauratores Monasterii Squirs dicti seu de regula super Garūnam, Petri Vrseoli Ducis Venetorum secessus & pœnitentia in Monasterio S. Michaëlis de Cusano in Vasconia, Sancii Ducis nefarium scelus. Sarracenorum iterata irruptio tentata

in Aquitaniam, Dedicatio Cluniacensis Cœnobii per Hugonem Archiepiscopum Bituricensem, Monasterium S. Seueri in Diœcesi Adurensi fundatum à Sancio Duce.

ILLELMVS eius nominis III. morte VVillelmi patris rerum Aquitaniæ potitus uxorem duxit Emmam filiam Theobaldi Comitis Campaniæ, ex qua suscepit filium cognominem, Ademarus. *Interea defuncto VVillelmo Capite-stupæ, & sepultò apud Ecclesiam Sancti Cypriani, Ducem pro eo filium eius VVillelmum habuit Aquitania: qui filiam Theobaldi Campanensis vocabulo Emmam vxorem accepit, genuitque ex ea filium VVillelmum.*

Anno DCCCCLXXV. Arnaldus filius VVillelmi Sectoris ferri Comes Engolismensis tandem Arnaldo, & VVillelmo morte extinctis, Ranulfo bello cæso & Richardo insipiente armis pulso, principatum recepit. Idem capto in prœlio Gauberto fratre Eliæ Petrocoricensis, suasus eum VVillelmo Duci tradidit, qui perpetua damnatum custodia, luminibus multauit in pœnam talionis, ob vindictam Benedicti Corepiscopi Lemouicensis, Ademarus. *Arnaldus quidem subtrahens Sancto Eparchio villam Salasensem, & conferens Heliæ Duci villam Boensem, ab Angelo percussus interiit, & hac de re in fine mortis Sancto Eparchio villam Aiarmacensem contulit, pro emendatione, & sepultus iuxta Basilicam Sancti Eparchii. Mortuo fratre eius VVillelmo Ranulfus bello extinctus est, ab Arnaldo filio VVillelmi Sectoris ferri, qui pro patre suo in principatum Engolismæ successit, &*

Richardum insipientem expulit, captoque in conflictu Gautberto fratre Eliæ Comitis, suasus est à VVillelmo Duce, quò præberet inimicum sibi, & Pictauis trusus, Gautbertus in vitionem Benedicti Corepiscopi, oculis damnatus est.

Arnaldus dum de principatu recuperando certaret ex voto Monasterium Sancti Amantii in Buxiensi Ecclesia fundauit, Francone Abbate designato, ibique Monachum professus, nec diu superstes vita functus sepultusque in vestibulo ædis Sancti Eparchii. Chronicon Engolismense M. S. *Arnaldus iste quidem Engolismensis Comes pro Dei amore facto habitaculo Monachorum in Ecclesia Buxiensi Sancti Amantii, & ibi misso reuerendo Abbate Francone factus Monachus in aula Sancti Eparchii sepultus est, quarto Nonas Martii iuxta patrem suum.* Idem Ademarus iisdem ferè verbis.

Anno DCCCCLXXVII. Gonbaldus Vasatensis Episcopus, & VVillelmus Sancius Vasconiæ Dux fratres communi opera & sumptu Monasterium Sancti Petri de Regula super Garumnam flumen olim agnominatum Scyrs, quod idem sonat ac regula instaurarunt, multisque latifundiis dotarunt, accitis Floriacensibus monachis religionis inibi restituendæ gratia, hac de re extat vetus diploma in Bibliotheca Floriacensi inscriptum anno Dom. DCCCCLXXVII. indict. V. His verbis *Ego Gambaldus Episcopus & frater meus Guillelmus Sanctio Dux Gasconum tacti diuino amore, communi consilio propinquorum, seu fidelium nostrorum, quendam clericum legationis nostræ baiulum ad V. Abbatem Richardum fratresque Monasterii Floriacensis, quod est situm in agro Aureliacensi super fluuium Ligeris cum omni suplicatione dreximus &c.* fundationis authorem vnicum VVillelmum

Sancium Ducem memorat Aimoinus Floriacensis. *Est in illis partibus Monasterium quoddam Squirs vt fertur autiquitus nominatum, à modernis contrario nunc vocabulo Regula vocitatum, nulla quippe religionis norma nulla aut rara bonæ conuersationis saltem vestigia vsque ad hæc in eodem loco apparuere tẽpora. Id Guillelmus Sanctionis filius Burdegalensium Comes, ac totius Guasconiæ Dux audita fama religiosæ vitæ, Domini Richardi Floriacensium Abbatis, ipsi successoribusque eius ad regendum dudum commiserat &c.* Monasterium loco nomen & initium dedit, inde natum nomen Scyrs quod regulam significat, cuius mentio fit & in Fragmento Floriacensi Hist. Francicæ quod primum edidit P. Pithœus. *Eodem anno tempore Paschali, cum essem super fluuium Garonnæ, in loco qui dicitur Scyrs &c.* De vit. S. Abbonis Ab. bat. Floriacensis.

Eodem anno Petrus Vrscolus Dux Venetorum hortatu Guarini Abbatis, & B. Romualdi, abdicato principatu quem per nefas inuaserat religionis causa secessit in Galliam, simul cum Ioanne Gradeuico nobili Veneto, sceleris & pœnitentiæ socio, & in Monasterio Sancti Michaëlis de Cusano quod est in finibus Vasconiæ Monachum professus, in quo vitæ sanctitate, quam pristinæ dignitatis apice clarior, vitam finiuit, de quo Andreas Dandulus, & Petr. Damiani in vita Romualdi apud Surium, & Arnoldus VVion in Martyrologio. Hist. Venet. Lib. 8. c. 15. 19. Iunij. 11 Ianuarij.

Anno DCCCCLXXX. VVillelmus Sancius Dux Vasconiæ multum sibi ipsi dissimilis, partam pietatis laudem nefãdi sceleris labe fœdauit, eius iussu miles quidam seniorem suum ferro sustulit, cuius facti pœnitens pænitentiæ causa Romam adiit, & accepta pœniten-

tia dimiſſus à Romano Pontifice. Hac de re acta Concil. Lemouicenſis II. habiti anno MXXXIV. *Referam vero ad ædificationem quod dudum de illo milite contigit Vaſcone qui iubente Duce Vaſconum Sancto(*Lege Sancio*)ſeniorem ſuam decollauit,inuitus tamen & terrore Ducis, & perterritus id egit, interminante irato Duce & dicente niſi iſtum occideris, occidam te. Vno ergo ictu ſeniorem proprium decollauit, & grauiſsimo dolore repletus ad Epiſcopum ſuum pœnitentiæ cauſa recurrit, cui ille compaſſus dixit, debueras pro ſeniore tuo mortem ſuſcipere, antequam illi manus aliquo modo inferres & Martyr Dei pro tali fide fieres, ſed grauiſsimum reatum egiſti, & nobis inauditum, neſcio tibi conſilium ferre pœnitentiæ, ſed vade quanto citius ad Papam Romanum, ſi tibi ille pœnitentiam concedit & ego gaudeo & confirmo, ſi te ille abiecerit, numquam nec à me, nec ab aliquo inuenies pœnitentiam, quod ille concitus impleuit, & cum teſtibus detulit ſecum litteras Epiſcopi ſui. Et cum Apoſtolicus ſecunda Paſchali feria, apud Sanctum Petrum ſacra agens poſt Euangelium reſediſſet, cœpit ille reus ante eum in conſpectu totius Eccleſiæ grauiſſime plorans & ſuſpirans exclamare dicens pœnitentiam volo Domine, pœnitentiam volo Domine &c.*

Sub hæc tempora Sarraceni Aquitanici ſoli dulcedine illecti, ſuperatis Pyreneis, repperito marte irruére in Aquitaniam, Duce Almuzor, hic forte idem qui Almanſor, ſed licet imparibus copijs, multis prœlijs victi & fugati à VVillelmo Sancio Duce Vaſconiæ, quem
Lib. 1. c. 9. imperite Ducem Nauarræ vocitat Glaber. *Subſequente namque tempore gens Sarracenorum, cum Rege ſuo Almuzor nomine, egreſſa eſt ab Africanis partibus, occupans pene*

vniuersam Hispaniæ regionem vsque in australes Galliarum fines, plurimasque Christianorum dedére strages, sed licet impar exercitu, sæpius iniit cum eis prœlia VVillelmus Dux Nauarriæ cognomento Sanctus, Glabri lapsus hinc facile euincitur, quod eâ ætate Nauarra Regibus paruit, non Ducibus, nec quemquam Regem nomine Guillelmum seu Sancium agnouit, & cũ Sarracenis collatum non in Hispaniæ finibus, quibus continetur maxima ex parte Nauarræ ditio, sed in finibus australis Galliæ, quâ patet Nouempopulonia seu Vasconia.

Anno DCCCCLXXXI. Cluniacense Cœnobium â VVillelmo Pio Duce Aquitanorum olim conditum ab Hugone Archiepiscopo Bituricensi, & primate Aquitaniæ quasi iure patrocinii dedicatum, Chronicon Cluniacense. *Hoc anno dedicatio fit Cluniacensis Monasterii ab Hugone Archiepiscopo Bituricensi XVI. Kal. Martii, Lothario regnante.* Eadem de re meminit Hugo Monachus in Epistola quadam ad Pontium Abbatem Cluniacensem, quæ legitur in Bibliotheca Cluniacensi. *Diebus verò sancti Maioli Monasterium Cluniacense venerabilis Hugo Bituricensis Archiepiscopus dedicauit, vasque prædictum Apostolicorum cinerum, in columna sub principali ara dignè recondidit.*

Anno DCCCCLXXXII. Sancti Seueri Monasterium in Nouempopulonia, & in Diocesi Adurensi à VVillelmo Sancio Vasconiæ Duce fundatum, huius rei nobilissimus mihi testis Innocent III. in epistola ad Abbatem eiusdem Monasterii. *Et præfatum Monasterium* Regist. 15.
Sancti Seueri, à bonæ memoriæ VVillelmo Sancii quondam epist. 32.
Vasconiæ Comite fundatum & Beato Petro ab eodem Co-

mite perpetuo iure oblatum, ad exemplar felicis memoriæ Paschalis & Alexandri Papæ prædecessorum nostrorum, sub Beati Petri, & nostra protectione suscipimus, & præsentis scripti priuilegio communimus &c.

CAPVT XVI.

Ludouicus Lotharii filius vxorem ducit puellam Aquitanicam quæ ab eo non diu post diuertit, Bellum inter Geraldum Vicecomitem Lemouicensem & Bosonem Marchiæ Comitem, VVillelmus Dux Aquitaniæ vnus ferè è Francis Hugonis Capetii iugum detrectat, vnde secutum bellum Aquitanicum, & obsidio Pictauis oppidi, Borellus Comes Barcinonensis ab Hugone euocatur ad delectum belli Aquitanici Bellum inter VVillelmum Ducem, & Gaufridum Grisogonellam Comitem Andegauensem, Burgoliense Cœnobium in pago Andegauensi fundatur à VVillelmo Duce cum Emma coniuge, Gerbertus Aquitanus Monachus Aureliacensis, Magister Roberti, & Othonis III. tandem Romanus Pontifex, nomine Syluestri II. Odilo Aruernus Abbas Cluniacensis. VVillelmi Ducis obitus & sepultura in Monasterio S. Maxentii.

ANNO DCCCCLXXXV. Ludouicus Lotharii filius in spem regni educatus, vxorem duxit nobilissimam

mam puellam è partibus Aquitaniæ, quæ virum ingenio ſtolidiorem pertæſa, diuortii occaſionem quæritans, profectionem ei ſuaſit in patriam, quaſi eius poſſeſſionem iure hæreditario adepturi eſſent, ſed mulier vt primùm patriam attigit, à viro diſceſſit, re accepta Lotharius filium ad ſe reuocaturus, in Aquitaniam properauit Glaber. *Hic* loquitur de Lothar. *genuit filiũ nomine Ludouicum, quẽ iam adultũ iuuenem vt poſt ſe regnaret Regem conſtituit, cui etiam adduxit ab Aquitanis partibus vxorem, quæ cernens videlicet iuuenem patre minus ferè induſtrium, vt erat ingenio callida, elegit agere diuortium, monuitque illum fictè, vt ſimul de quâ aduenerant redirent Prouinciam, ſcilicet iure hæreditario ſibi ſubdituri. Ille quoque non intelligens mulieris aſtuciam, vt monitus fuerat ire parauit: ad quam dum veniſſent relinquens eum mulier ſuis adhæſit, cumque patri nunciatum fuiſſet proſequens filium ad ſe reduxit.* Hanc ob cauſam Lotharius Lemouicis non nihil temporis conſedit, vnde reuerſus ab Emma coniuge adultera veneno ſublatus. Ademarus. *Rex autem Lotharius Lemouicam adiit, & tempus aliquantum in Aquitania exegit, vnde reuertens veneno à Regina ſua adultera extinctus eſt.* Lib. 1 c. 3.

Lothario adhuc imperante Geraldus Vicecomes Lemouicenſis, & Boſo Marchiæ Comes graui inter ſe bello conflictati. VVillelmus Dux Aquitaniæ, & Comes Pictauienſis in partes Boſonis, precibus xeniiſque allectus ab Helia ipſius filio, coniunctis cum eo copiis Brociam caſtrum obſidione cinxit. quo caſu non modo Heraldi prœdia, ſed etiam ea quæ erant Salenſis Cœnobii quod eſſent in Aduocatia ſeu tutela Geraldi Vicecomitis, nimium hoſtili more vaſtata. Guido Ge-

raldi filius patris iussu, quamprimum in obsessorum auxilium, cum lectâ militum manu aduolauit, & Argentomagensium copiis nixus, hostem ab obsidione depulit, non sine D. Benedicti præsidio, cuius ope confisi Geraldi milites, antequam in aciem exirent, à Salensibus Monachis eulogias panis & vini expetiére, rem narrat Aimoinus Floriacensis. *Monarchiam regni Francorum adhuc Lothario regente graui perduellione primores Aquitanici regni contigit turbari: si quidem Giraldus Lemouicinæ vrbis Vicecomes & Boso Marcham ipsius possidens regionis, confractis aduersum se decertabant odiis. Quapropter Helias Bosonis filius Dominum suum VVillelmum Comitem Pictauiensem, muneribus precibusque pellexit, quatenus castrum Giraldi quod Bruccia dicitur, secum obsidione cingeret: qua de re non solum villas Giraldo parentes, verum etiam possessiones Salensis Cœnobii contigit grauiter deuastari. Nuncius ad Giraldum Lemouicina tūc in vrbe residentem venit, qui diceret non solum eius regionem, sed etiam agros Sancti Benedicti, eò quod eius essent delegati tutelæ, ab hostibus depopulari. Ille in talibus nequaquam procrastinandum ratus, maximè confidens Benedictum patrem sibi auxilio, ob suarum vastationem possessionum adfuturum, dirigit eò Guidonem filium cum lecta equitum manu, dans in mandatis vt hostes & à rapinis inhiberet, & iunctis sibi Argentomagensibus, ab obsidione si tutò posset, bello deterreret. Argentomagenses non ignari per quem post Dominum in superiori pugna victores extitissent, ad iam nominatum Sancti Benedicti Monasterium oraturi venerunt, poscentesque à fratribus eulogias panis & vini sibi tribui, dixerunt se tantæ fidei esse, vt absque dubitatione crederent per illam escam meritis gloriosi confessoris Bene-*

Li. 2. de Miracul. S Ben. cap. 16.

Giraldus Vicecomes Lemouicensis fuit Aduocatus Salensis cœnobii, Aimoin. Floriacens. c. 15. eiusd. Libr.

dicti se & in prælio forè victores, & à mortis periculo immunes, nec sua eos spes fefellit, nam cõgressione habita tanta aduersarios cæde affecerunt, vt post victoriam à Monachis respectu humanitatis, etiam inimicos inhumare cupientibus, vix sepeliri quirent &c.

Anno DCCCCLXXXVII. Ludouico cognomine Nihil fecit sine liberis extincto, Hugo Capetus Dux Francorum, à Francis in Regem vno ferè omnium consensu & plausu electus, abiecto Carolo Duce Lotharingiæ Ludouici patruo, vnus VVillelmus Dux Aquitaniæ Francorum leuitatem, & studium mutationis rerum non ferens, Hugoni fidem & obsequium denegare non veritus. Qua re offensus Hugo expeditionem comparauit in Aquitaniam, Pictauis vrbem obsidione tentauit, sed incassum fatigatis copiis discessit, recedentem VVillelmus Dux cum valida suorum manu ad Ligerim vsque prosecutus. Hic cruento prœlio commisso Hugo superior extitit, sed VVillelmi vires & animum expertus optimo consilio sibi eum conciliare studuit & Guillelmus belli periculo sanior factus, facile cum Hugone & Roberto pace facta in gratiam rediit. Ademarus, *Sane Dux Aquitanorum VVillelmus reprobans nequitiam Francorum Hugoni subditus esse noluit. Vnde factum est vt Hugo exercitu Francorum admoto vrbem Pictauis obsidione fatigaret, dumque frustratus recessisset cum Aquitanorum manu VVillelmus insecutus est eum vsque Ligerim, vbi in graui prælio decertantes Francorum & Aquitanorum animositates multo sanguine alterna cæde fuso superiores Franci extiterunt, & sic reuersi sunt. Pacem postea VVillelmus cum Hugone & filio eius Roberto fecit.* Eandem rem perstringit auctor vitæ Lib. 2. c. 21.

S.Genulfi *Cum vero memoratus Dux* (loquitur de HUGONE Capeto) *assumpto iam regno, ad vrbem Pictauam exercitum duceret, VVillelmo Comite propter abiectionem Caroli, & iniustam vt videbatur assumptionem regni, ei nolente subdi &c.* Ad huiusce expeditionis Aquitanicæ delectum ab Hugone vocatus Borellus Marchio, hic fuit Comes Barcinonensis, qua de re extat Hugonis epistola ad Borellum inter eas que sunt Gerberti.

Epist. 112. *Quia misericordia Domini præueniens regnum Francorum quietissimum nobis contulit, vestræ inquietudini quamprimum subuenire studuimus, consilio & auxilio nostrorum omnium fidelium. Si ergo fidem toties nobis, nostrisque antecessoribus per internuncios oblatam conseruare vultis, ne forte vestras partes adeuntes vana spe vestri solatii deludamur, mox vt exercitum nostrum per Aquitaniam diffusum cognoueritis, cum paucis ad nos vsque properate, vt & fidem promissam confirmetis, & vias exercitui necessarias doceatis, qua in parte si fore mauultis, nobisque potius obedire delegistis, quā Ismaëlitis, legatos ad nos vsque in Pascha dirigite, qui & nos de vestra fidelitate lætificent, & nos de vestro aduentu certissimos reddant.*

Eodem tempore graue bellum subortum inter VVillelmum Ducem, & Goffridum cognomine Grisogonellam Comitem Andegauensem, Goffridus aduersâ belli fortunâ ad angustias redactus VVillelmo Duci se subiecit, eique fidem & obsequium præstitit & ab eodem Lodunum castrum & alia in pago Pictauiensi in beneficiū accepit. Ademarus. *Eodem tēpore grauissimū bellū inter VVillelmum Ducem & Goffridum Andegauensem, Comitem peractū est, sed Goffridus necessitatibus actus VVillelmo Duci se subdidit, seque ei in manibus præbuit*

& ab eo castrum Lozdunum cum nonnullis aliis in pago, Pictauorum pro beneficio accepit.

Ann. DCCCCLXXXIX. Guillelmus Dux cum coniuge sua Emma fundauit Burguliense Cœnobium in fundo vxorio, vt obseruauit Io. Belius. Perperam Io. Tillius laudat cartham Guillelmi II. cognomine Caput-stupæ, huiusce anni de Burguliensis Monasterii ampliatione, nec enim Guillelmus Caput-stupæ peruenit ad hæc tempora, nec hoc anno ampliatum dici debuit Monasterium, quod hoc demum anno initium cœpit. Hoc tamen Cœnobium fundasse VVillelmum IV. Ducem Aquitanorum cum Emma matre, eique præposuisse Abbatem Theodelinum virum litteris & sapientia clarum refert Ademarus, vt exponemus suo loco. Vt cumque sit Burguliense Cœnobium non alios fundatores agnouit quam Duces Aquitanorum, de quo Vlgerii Andegauensis Episcopi extat epistola ad Sugerium Abbatem quæ est inter epistolas Sugerii. Tom. 4. scriptor. Hist. Franc. *Nobilis Burguliensis Ecclesia, quæ in nostro Episcopatu sita est, in prædio & iure Ducis Aquitanorum sedens & fundata esse, & subnixa fore solis largitionibus Ducum Aquitanorum constantissime dignoscitur.* Præstantissimos Abbates habuit hoccé Monasterium, quorum meminerunt Lib. 1. epist. 27. Epist. 66. Petrus Cluniacensis, Iuo Carnotensis, & Innocent. III. Lib. 1. Ep. 307.

Anno DCCCCLXXXCXI. Gerbertus patria Aquitanus homo ignobilis vt restatur Glaber. olim Mona- Lib. 1. c. 4. chus Cœnobii S. Geraldi Aureliacensis, & Magister Roberti Regis vna & Othonis III. odio Hugonis Regis, pulso Arnulfo Remensi Archiepiscopo in Pseudosynodo Remensi, in eius sedem subintrusus, restituto Arnulfo nouas sedes quærere coactus, relicto

Hugone, migrauit ad Othonem III. eumque adsectatus in Italiam ab eo prouectus est ad Rauennatensem Archiepiscopatum, ac tandem ad Romanum Pontificatum, & dictus est mutato nomine Syluester II. Ademarus, *Girbertus vero natione Aquitanus, Monachus Aureliacensis Sancti Geraldi Ecclesiæ, causa sophiæ primo Franciam deinde Cordobam lustrans cognitus ab Imperatore Archiepiscopatu Rauennæ donatus est, procedente tempore cum Gregorius Papa decessisset, idem Girbertus ab imperatore Papa Romanorum sublimatus est, propter Philosophiæ gratiam, mutatumque est nomen eius pristinum & vocatus est Syluester.* Hic magicis artibus fertur per varios dignitatum gradus ad Pontificatus culmen peruenisse suspicioni forte occasionem dedit, quod Matheseos & Astrologiæ pertissimus fuit, quam à Sarracenis in Hispania hauserat, narrat VVillelmus Malmes buriensis. Et rudi seculo harum rerum compotes vt malefici damnabantur à plebe. Hunc fuisse quondam Aureliacensem Monachum insinuant plures eiusdem epistolæ ad Geraldum Abbatem Aureliacensem & Raimundum Monachum eiusdem Cœnobii, quorum hunc patrem suum, illum quondam Magistrum suum appellitat.

Lib. 1. de gest. Regum Anglor.

Epist. 16. 17. 45. & 91.

Anno DCCCCXCIII. Odilo Aruernis oriundus ex clerico Briuatensi Monachum professus in Cluniacensi Cœnobio post Maiolum in eiusdem Monasterii Abbatem ordinatus est, Sigebertus. *In Burgundia Odilo Aruerniæ oriundus ex clerico Briuatensi Monachum professus in Cluniacensi Cœnobio post Maiolum præficitur ipsi Cœnobio.* Odilonē ex equestri familia apud Aruernos natum testatur Petrus Damiani in eius vitæ initio

Ad ann. 993.

Beatus igitur Odilo, Aruerniæ oriundus ex equestri quidem ordine genus duxit, sed terrenæ prosapiæ lineam cælestis vitæ nobilitate transcendit. Hic regularem disciplinam fere collapsam in Cœnobio S. Dionysii, & aliis Galliæ Monosteriis fœliciter instaurauit, auspicijs & studio Hugonis Regis. Ademarus. *Beati ergo Dionysij Cœnobium, quod iam pristinam Monasticam corruperat normam Rex Hugo regulari honestate, sicut in Dei oculis rectum erat honestius restaurauit, per manus Venerabilis. Odonis Abbatis & alia Sanctorum nonnulla Monasteria in decorem pristinæ disciplinæ reuocauit.*

Eodem anno VVillelmms Dux è uiuis excessit. Hic annus multorum clariorum virorum morte luctuosus extitit. Glaber. *Septimo igitur de supradicto millesimo anno,* & paulo post. *Per idem tempus obierunt in Italia & in Gallijs, qui præcipui erant Pontifices & Duces, necnon & Comites, primitus quoque Papa Ioannes XIV. Deinde Hugo Marchionum optimus, post hæc vero per Italiam quique nobiliores, in Gallijs namque Odo & Heribertus quorum prior Turonorum Carnotique, sequens vero Meldorum atque Trecorum Comes extitit. Tunc temporis etiam Dux Rotomagorum Ricardus II. obijt qui Monasterium ædificauerat nimium locuples in loco qui dicitur Fiscampus in quo etiam sepultus quiescit. VViellermus quoque Pictauorum Dux sub eodem tēpore vitam finiuit.* Hic sub vitæ finem suscepto habitu Monastico decessit in Monasterio S. Maxentii, successore filio cognomine. Ademarus. *Dux VVillelmus in Monastico habitu seculum derelinquens humatus est apud Monasterium S. Maxentii, & principatum post eum strenuissime administrauit VVillelmus filius eius.* Vir pijssimus fuit, Maiolum Clu-

Lib. 2. c. 7.

RERVM AQVITANICARVM.

LIBER IX.

CAPVT I.

VVillelmus IV. Dux Aquitaniæ, & Adelmodis eius vxor. VVillelmo bellum infertur ab Aldeberto Comite Petrogoricensi, Turonum oppidum captum ab Aldeberto Comite, eiusdem trasonicum responsum ad Robertum Regem, & alia gesta VVillelmi Ducis.

VVILLELMI Caput-stuppei morte VVillelmus eius filius id nominis quartus rerum potitus in Aquitania, vxorem duxit Adelmodem filiam VVillelmi Comitis Arelatensis, ex qua susceptus est VVillelmus V. post eum Aquitaniæ Dux futurus, vt scripsere Ioann. Belius, & Andreas Quercetanus. In commentar. Duc Aquitan. Lib. 4. Hist. Burg. c. 59.

VVillelmi Ducis ob ætatem adhuc teneram Aldebertus Comes Petrocoriorum, & Marchiæ audacior factus, Pictauis oppidum bello tentauit, oppidani inconsulto calore eruptione facta male accepti, haud ta-

men legitur vrbs capta. Ademarus, *Quibus temporibus Aldebertus Comes Petragoricensis filius Bosonis Veteli, ex sorore Bernardi supradicti nomine Emma, ad vrbem Pictauis bellum intulit, & victor extitit, pro eo maxime, quia inconsulto antequam deberent ciues, ei bellum intulerunt.* Belli socios habuit Aldebertus Fulconem Comitem Andegauensem, & Hugonem Gargilensem cui partæ victoriæ laudem tribuit Aimoinus Floriacensis. *Hildebertus supra nominati Bosonis filius, ex materni aui successione Comitatum Petragoricæ vrbis adeptus aduersus Guillelmum Comitem Pictauorum arma mouit, & commoto exercitu, ad secundum Pictáuæ ciuitatis milliarium castra posuit; inter reliquos vero auxiliares, quos ad euocauerat bellum, erat Hugo de quo præmisimus, Dominus castri quod Gargilissa dicitur. Interim Hildebertum tam ipsum Hugonem, quamque cætera expectantem auxilia, præcipue Fulconem Andegauensem Comitem, congregati Pictauienses repentina inruptione opprimere conati sunt, quatinus qui Dux belli erat, antequam cunctæ eius congregarentur copiæ oppresso, residuos ab ipsius deterrerent adiutorio, nec ille segnior in obuiando fuit, sed cum paucis quos secum habebat, excipiens aduenientes, bis cum eis campali certamine conflixit, cumque in eo esset, vt ab hostium multitudine superaretur veteranis etiam suis fugere non erubescentibus, ex improuiso, iam dictus superuenit Hugo, qui deiectos rebus aduersis sociorum intuens animos, ac demum Pictauos iam iamque victores & sui nimium securos, cum Hildeberto aggressus vicit, fugauit.*

Lib. 3. de Miracul. S. Bened. c 7.

Rerum successu elatus Aldebertus Comes Turonis vrbem obsidione vallauit, & obsidione captam Fulconi Comiti Andegauensi tradidit, sed haud diu

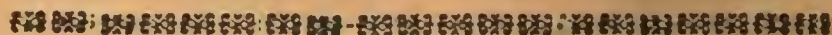
post Odo Campanensis, tenaci ciuium fide & obsequio vrbem recepit vt subiungit Ademarus, *Vrbem quoque Turonis obsidione affectam in deditionem accepit & Fulchoni Comiti Andegauensi donauit sed ille ingenio doloso ciuiũ amisit postpaulułum, & iterũ Odo Campanensis eam recuperauit.* Dum vrbem obsessam Aldebertus teneret, regiam maiestatem priuati hominis facinore infringi exemplo periculosum sentiens Robertus Rex, per missum grauioribus verbis eum compescuit, à quo nam Comes factus esset sciscitatus: Cui ille nondum adultæ potestatis conscius, ab ijsdem inquit qui vos Reges fecerunt. Fragment. Pitheanum Hist. Aquitanic. *Qui cum eam obsideret, nequaquam Rex Hugo, vel Robertus filius eius ausi sunt, eum prouocare ad bellum, sed hoc ei mandauerunt quis te inquiunt Comitem constituit. Et Aldebertus remandauit eis, qui vos Reges constituerunt.*

Nec his motus Aldebertus Gentiacum castrum, armis occupauit, & cum tueri id non posset solo æquauit: & à Guillelmo Duce reædificatam rursus obsedit. Dum vero iam victor & ouans securus circa castrum obequitaret, telo percussus occubuit, & in æde Carrostensi sepultus, Bosone fratre successore. Ademarus. *Aldebertus, Gentiaco capto castro & destructo, iterumque à VVillelmo reædificatum, dum id ipsum obsedisset, & secundo destrueret, & securus circum equitaret, vt iam victor, ictu sagittæ mortuus, & Sancto Carroffo conditus est, & surrexit pro eo Boso frater eius.*

Haud diu post VVillelmus Dux Bellacum castrum munitissimum, quod erat in potestate Bosonis Comitis obsedit, coniunctis cum Roberto Rege copijs; sed vterque non sine pudore, post diutinam obsidionem

receſſit. Ademarus. *Robertum Regem accerſiuit, ad capiendum caſtrum Bellacum, quod tenebat Boſo, omnis Francia bellatrix eo conflixit, ſed fruſtrata poſt multos dies cum ſuo Rege receſsit.*

Eodem tempore Brocia caſtrum VVidonis Lemouicenſis Vicecomitis à VVillelmo Duce obſeſſum; ſed irruēte VVidone, magno ſuorū impetu, obſidio ſoluta. Ademarus. *Ipſo tempore dum obſeſſum eſſet VVidonis Vicecomitis Brocia caſtrum à Duce ſupradicto cum valida manu VVido obſeſſores bello appetit, & de eis magnam ſtragem dedit victor, obſidionemque diſrupit.*

Capvt II.

Hildegarius Lemouicenſis Epiſcopus dimiſſo Epiſcopatu ſecedit in Monaſterium S Dioniſii, poſt eum Alduinus ordinatur Lemouicenſis Epiſcopus. Ducum poteſtas in electione Epiſcoporum, VVillelmus Comes Engoliſmenſis Lues ſæua in pago Lemouicenſi ignem ſacrum vocabant, numinis placandi cauſa ſolennes litæ ſeu proceſsiones indictæ, Monaſterium Agentenſe Canonicis regularibus reſtituitur, interdictum Eccleſiæ miſſum ab Alduino Epiſcopo Lemouicenſi perperam recens inuentum creditum ab Ademaro, eſus carnium permiſſus ab Alduino in ſumma annonæ difficultate Guido Vicecomes Lemouicenſis,

Grimoaldus Engolismẽsis Episcopus sibi vindicat Monasterium S. Eparchii, huius Monasterii Aduocatus & defensor Comes Engolismensis.

ANNO DCCCCXCIV. Hildegarius Lemouicensis Episcopus vltro dimisso Episcopatu amotis preciosioribus donarijs Basilicæ Sancti Martialis, secessit in Monasterium Sancti Dionysij: vbi priuatus vitam finiuit, & in sepulturæ præmium Dionysio sacra vasa & donaria è Sancti Martialis æde abblata legauit, iure an iniuriâ lector iudicabit. Ademarus. *Et Episcopus Aldegerius Lemouice, cum preciosioribus indumentis sacerdotalibus ex aula Sancti Martialis abijt in Franciam & ibi vitâ priuatus, sepultus est apud Sanctum Dionysium, & pro sepultura sua contulit pretiosa quæ apportauerat à Sancto Martiale ornamenta.* Idem Bernardus Guidonis M. S. Hic fuit frater VVidonis Vicecomitis Lemouicensis, idemque condidit Monasterium S. Petri Vzerchiæ ex Tabulis fundationis quas edidit Io. Belius. Hildegario successit Alduinus eiusdem frater, beneficio VVillelmi Ducis, eâ enim ætate Episcopatus & Abbatias sui muneris fecerant Duces & Comites Prouinciales, per omnia ferè iure regio vtentes. Hic Engolismæ consecratus ab Hugone Engolismensi Episcopo. Ademarus. *Successit Pontifex Alduinus frater eius per manum VVillelmi Ducis, consecratusque est Engolismæ ab Episcopo Hugone.* Diligentior Bernard. Guidonis scripsit hunc consecratum à Gunbaldo Burdegalensi Archiepiscopo, Frotherio Petra-

In Episcop. Lemouicensib.

goricensi Abbone Santonensi, & Hugone Engolismensi Episcopis, & ab isto solenniter missum in possessionem, & collocatum in Cathedra Sancti Martialis.

Arnaldo Comiti Engolismensi vita functo successit eius filius VVillelmus nomine. Ademarus. *Arnaldus supradictus successorem sibi Comitem reliquit Engolismæ, VVillelmum filium suũ.* Idem Chronic. Engolism.

Eodem anno sæua in Lemouicensi pago lues exarsit, quâ vniuersa ferè plebs exhausta est, ignem sacrum vocabant, quod non secus ac interior flamma, morbo laborãtium artus depasceretur, irati numinis placandi causâ Alduinus Episcopus, & Goffridus Abbas Sancti Martialis inito consilio cum VVillelmo, solenne tridui ieiunium indixére. Hac de causâ omnes Aquitaniæ Episcopi Lemouicum conuenére. Huc Sanctorum reliquiæ, cum solennibus litis & processionibus, vndequaquè aduectæ: corpus ipsum Sancti Martialis è sepulchro eleuatum, & palam propositum, quibus Deo exorato, lues mala desæuiit, in gratiam accepti beneficii de pace iustitiaque tuenda solenne à VVillelmo Duce cæterisque optimatibus Aquitanicis pactum conuentum est, quod posterior ætas vocauit Treugam Domini. Ademarus. *His diebus pestilentiæ ignis super Lemouicinos exarsit, corpora enim virorum, & mulierum supra numerum inuisibili igne depascebatur, & vbique planctus terram replebat, Goffridus ergo Abbas Sancti Martialis qui successerat VVigoni, & Alduinus Episcopus habito consilio cum Duce VVillelmo triduanum ieiunium Lemouicino indicunt. Tunc omnes Aquitaniæ Episcopi in vnum Lemouicæ congregati sunt: corpora quoque & reliquiæ Sanctorum vndecumque solenniter aduectæ sunt,*

ibi & corpus Sancti Martialis Patroni Galliæ de ſepulchro ſublatum eſt: vndè lætitiâ immenſâ omnes repleti ſunt, & omnis infirmitas vbique ceſſauit, pactumque pacis & iuſtitiæ à Duce & principibus viciſsim fœderatum eſt. Idem Bernard. Guidonis. *Tempore iſtius Epiſcopi Audoyni ſub anno Domini nongenteſimo nonageſimo quarto indictione VII. corpus Sancti Martialis fuit cum proceſſione ſolenni apud montem Gaudii deputatum, propter grauiſsimam plagam ignis in populo extinguendam, ſicut in hiſtoria de hoc conſcripta plenius enarratur.* Ingeſt. Epiſc. Lemouicenſ.

Hic Alduinus Epiſcopus Monaſterium Agentēſe Sancti Stephani, quod ab Hildegario Monachis addictum erat, Canonicis reſtituit Ademarus. *Alduinus autē Epiſcopus Monaſterium Sancti Stephani Agentenſe, quod Hildegarius ornate diſpoſuerat, in magna caterua Monachorum per triennium antequam moreretur deſtruxit, & Canonicos ibi reſtituit.*

Idem Alduinus ob nequitiam plebis Eccleſijs & Monaſteriis ſacris interdixit, quod genus pœnæ nouam obſeruantiam credidit Ademarus. *Sæpe idem Alduinus pro nequicia populi nouam obſeruantiam conſtituit ſcilicet Eccleſias & Monaſteria ceſſare à diuino cultu, & ſancto Sacrificio, & populum quaſi paganum à diuinis laudibus ceſſare, & hanc obſeruātiam excommunione cenſebat.* Ademarum hoc loco deceptum, & hoc genus pœnæ quod Interdictum vocitant multis antè ſeculis notum: haud tamen admiſſum niſi ob caſus grauiores, puta cædem Epiſcopi, rerum Eccleſiæ prædam, & publicam pacem effractam conſtat; Gregorius Turonenſis de cæde Prætextati Rothomagenſis Epiſcopi. *Poſt hæc Lōdowaldus Epiſcopus epiſtolas per omnes ſacerdotes di-* Lib. 8. c. 15.

rexit, & accepto consilio Ecclesias Rothomagenses clausit, vt in his populus solennia diuina non spectaret, donec indagatione communi reperiretur. Et idem alio loco. *Denique condemnatus spoliatusque sacerdos, ad vrbem redijt, atque prostratus in orationem coram sepulchro Sancti, dicto psalmi capitulo ait, non hic accendetur lumen, neque psalmorum modulatio canetur gloriosissime Sancte, nisi prius vlciscaris seruos de inimicis suis, resque tibi violenter ablatas Ecclesiæ sanctæ restituas.* Et Annal. Pitheani. *Landbertus VVitonis filius, & Albertus Bonifacii filius Romam cum manu ualida ingressi sunt & Ioanne (* Hic est VIII. huiusce nominis*) Romano Pontifice sub custodia retento optimates Romanorum fidelitatem Karlmanno sacramento firmare cægerunt, quibus inde discedentibus, idem Pontifex Domum Sancti Petri ingressus, omnes thesauros quos ibi repperit ad Lateranis transtulit, & altare Sancti Petri cilicio cooperuit, & cuncta ostia eiusdem Ecclesiæ clausit, nullumque ibi officium ad Dei cultum pertinens, per plures dies celebratum est, & quod dictu nefas est, omnibus vndique illuc causâ orationis venientibus negabatur introitus, erantque ibi omnia confusa.* Huius interdicti meminit & ipse Ioannes in epist. ad Ioannem. Arch. Rauenn. *Nam ipsis diebus nec vestis fuit super altare Sancti Petri, nec aliquod ibi nocturnum, vel diurnum officium ex more celebratum.* Non recens inuentum arguunt & vetustiores canones qui modum imponunt interdicto, & id vetant infligi à quocumque Episcopo ob proprium dolorem vel amaritudinem id est ob priuatam iniuriam, Conc. Toletan. XIII. Can. VII. *Quicumque Sacerdotum, vel ministrorum deinceps causâ cuiuslibet doloris, vel amaritudinis permotus, aut altare diuinum vel vesti-*

De glor. confess. c. 71

Epist. 84.

vestibus sacratis exuere præsumpserit, aut qualibet alia lugubri veste accingi, seu etiam si consueta luminariorum sacrorum obsequia, de templo Dei subtraxerit, vel extingui præceperit, & loci sui dignitate se nouerit & honore priuari.

Idem Episcopus laborante per quadragesimam plebe, dirâ annonæ egestate, ne fame periret, esum carnium indulsit, tum ne hæreret scrupulus, pœnitentiâ rem piari suasit. Ademarus. *Idem antistes, dum populus in Quadragesima ******* sua Diœcesi fame periclitaretur, ne mortem pro fame incurreret, indixit esum carnium, & ab omnibus illius Episcopi, escâ sumptæ sunt carnes, quibus pœnitentiam antistes ipse postmodum suasit.*

Per hoc tempus Guido Vicecomes Lemouicensis dum Boso Comes è Prouinciâ abesset, religionis causa Romam profectus: acceptâ occasione castrum substruxit aduersum Brantosmense Monasterium. Boso reuersus nefas vlturus VVidonem bello petiit, & commisso prœlio VVido vulneratus, victusque fuga sibi consuluit: non incruentâ reportata victoria Boso vt materiam belli exscinderet, castrum solo æquauit. Ademarus. *Frater verò eius VVido Vicecomes Lemouicensis, dum Comes Boso Romam abiret, nata occasione castrũ extruxit â nouo contra Brantosmense Monasterium, nec mora reuerso Bosone, commissoque prælio Boso victor castrum destruxit, multusque sanguis in eo bello effusus est, & VVido vulneratus fuga lapsus est.*

Grimoaldus Engolismensis Episcopus Sancti Eparchii Monasterium à VVillelmo Comite Engolismensi, non sine pretio & munere obtinuit. A fundationis exordio Engolismenses Comites huiusce Monasterii

Aduocatos & defenſores ſe gerunt: & Aduocatiæ nomine in beneficium poſſident villam Ranconam, Aduocatis enim Eccleſiarum officii cauſa dabantur certa feuda vel cenſus Eccleſiæ. Grimoaldus magis ſapiens quæ ſunt carnis, quã quæ ſpiritus, Aymerico fratri ſuo conceſſit Tomolatenſe Monaſterium, quod fuit ditionis Monaſterii Sancti Eparchii in pago Petragoricenſi vbi conditi ſunt Aureolus Petragoricenſis & Principia Sancti Eparchii piiſſimi parentes. Ademarus. *Epiſcopus Grimoardus datis muneribus à VVillelmo Comite Sancti Eparchii Monaſterium expetiit, & ſibi vindicauit, & per multos annos ſine Abbate manere fecit, omnes enim Comites Engoliſmæ à temporibus Childeberti Regis Francorum quo ipſe locus fundatus eſt Aduocati eius & defenſores extitiſſe noſcuntur & prouiſores, habentes pro officio defenſoris in beneficio villam Ranconam. Tunc memoratus Epiſcopus Aimerico germano ſuo Duci Moxedanenſi donauit in poſſeſsionem Monaſterium Tomolatenſe quod hactenus ſemper fuerat in dominio Cœnobii Engoliſmẽſis, ſitumque eſt in territorio Petragoricenſi, habens Eccleſiam in honore genitricis Dei, vbi velut in proprio iure paterno ſepulti ſunt Fœlix Aureolus Petragoricenſis Comes, Pater Sancti Eparchii, & Principia mater eiuſdem confeſſoris &c.*

Capvt III.

Conſtantia vxor Roberti è partibus Aquitaniæ. Hac occaſione Aquitani in aula, eorum ingenium & mores contagio noxii, dira fames in Gallia & Aquitania, Odilonis Abbatis

Cluniacensis ope & subsidio subbleuatur Varia concilia de pace reformanda in Gallia. Ademarus filius VVidonis Vicecomitis Lemouicensis Brociam castrum occupat. Idem postea receptum ab Hugone Gargilensi.

NNO circiter DCCCCXCVIII. Robertus Rex dimissa Bertha coniuge cum qua non iustæ nuptiæ videbantur, superduxit Constantiam filiam VVillelmi Comitis Arelatensis. Hanc VVillelmi Comitis Tolosani filiam tradit Chronic. Floriacens. Idem scilicet fuit Comes Tolosanus & Arelatensis. Eam ex partibus Aquitaniæ deductam, & huius gratiâ circa annum M. quamplures ex Aquitania & Aruerniâ, cuius regionis Ermengardis Constãtiæ soror erat tunc Comitissa, in aulam confluxisse, à quibus peregrinos mores inuectos, simul & varia comæ & vestium schemata scribit Glaber. *Olim igitur circa millesimum incarnati verbi annnm, cum Rex Robertus accepisset sibi Reginam Constantiam, â partibus Aquitaniæ in coniugium, cæperunt confluere gratiâ eiusdem Reginæ in Franciam atque Burgundiam, ab Aruerniâ & Aquitaniâ homines omni leuitate vanissimi, moribus & veste distorti, armis & equorũ phaleris incõpositi, à medio capitis nudatibi. Histrionum more barbis rasi, caligis & ocreis turpissimi, fidei & pacis fædere omnino vacui, quorum itaque nefanda exemplaria heu proh dolor tota gens Francorum nuper omnium honestissima, ac Burgundionum sitibunda rapuit, donec omnis foret nequitiæ & turpidinis illorum conformis &c.* Alio & loco idem Glaber Constantiam eandem nuncupat

Lib. 3. c. 9.

Lib. 3. c. 2.

filiam VVillelmi prioris Aquitaniæ Ducis quem non alium à Guillelmo Tolosano & Arelatensi intelligere fas est, quod eâ tempestate quicquid terrarum esset cis Ligerim, etiam Arelatensis prouincia, & Occitania Aquitaniæ nomine contineretur, ob Aquitanorum Cistigeritanos inter, dignitatis & potentiæ prærogatiuam.

Anno DCCCCXCIX. dira per Galliam & Aquitaniam, adeoque per vniuersum orbem terrarum fames inualuit teste Glabro huius æui scriptore, calamitatis leuandæ causa Odilo Abbas Cluniacensis Aquitanus ipse sacra vasa & vestes erogauit in alimoniam pauperum, testem habemus Petrum Damianum, in vita Odilonis. *Præsertim quodam tempore dum fames valida fines Aquitaniæ vehementer affligeret, ac plurimas Galliarum Prouincias pestilenter arctaret, exhaustis iam in pauperum vsus ærarijs, & horreis quorumcunque prouentuum, mediocriter profligatis, mox etiam plurima sacrarij vasa confregit, insignia Ecclesiæ ornamenta distraxit, coronæ quoque quam sibi Imperator Henricus ob sui memoriam destinauerat, non pepercit, vt igitur tam acerbæ famis in quibus valuit temperaret inopiam, quicquid hinc inde corradere potuit facultatum, in sustentationes & alimenta contradidit egenorum.* Huius anni luctum, vt se habent rerum vices, recreauit, quæ secuta est anni Millesimi vbertas, cuius in gratiam varia in Aquitania, & aliis partibus Galliarum Concilia habita sunt, de pace reformanda, in quibus sacra lipsana Sanctorum, cultus & obsequii causa palam proposita sunt. Hac de re Glaber. *Tunc ergo primitus cœpere in Aquitaniæ partibus ab Episcopis & Abbatibus, cæterisque viris sacræ religionis deuotis ex*

Lib. 4 c. 5.

Cap 3.

Lib. 4. c. 5.

vniuersa plebe coâdunari Conciliorum Conuentus, ad quos etiam multa delata sunt corpora Sanctorum, atque innumerabiles Sanctorum apophoretæ reliquiarum, de hinc per Arelatensem Prouinciam, atque Lugdunensem, sicque per vniuersam Burgundiam, vsque in vltimas Franciæ partes, per vniuersos Episcopatus indictum est, qualiter certis in locis à præsulibus, magnatisque totius patriæ de reformanda pace & sacræ fidei institutione celebrarentur Concilia.

Eodem anno Ademarus vnus è liberis VVicecomitis Lemouicensis de rebus quærendis cogitans, dum paternã ditionem fratrum consortio exhaustam iri sciret, Brociam, id nomen castro Vicecomitatus nomine insigni, in Pictonum finibus, quod ex æquo patris, & Hugonis Gargilensis dominii erat, vi occupauit. Nec mora VVillelmus Dux, & Boso Comes Petrogoricensis in opem Hugonis acciti, coniunctis copiis cum castrum diutina obsidione oppugnassent, inani conatu non sine pudore discessere. Hoc successu Ademarus maius ad facinus pronior, castro finitimo Salensi nomine, quod erat Monachorum Sancti Benedicti non pepercit, sed dispari euentu illico enim ab Hugone, alijsque optimatibus viris intra castri munitionem circumseptus, pacta deditione imminens vitæ periculum redemit, nec impune fuit Guidoni patri & Geraldo fratri sceleris conscijs, Guidonem enim per hæc tempora Romam profectum, vt omnem de se suspicionem eximeret, fœda vitiligo adeo occupauit, vt ægre lectica domum redierit. Geraldum dum apud Pictauum belli euentum præstolaretur ferocissimus equus, graui morsu ferè debilitauit, Aimoinus Floriacensis. *Roberto Regis filio Hugonis, onus gubernandi suscipiente regni* Lib 3. de miracul. S. Bened. c 5.

Ademarus quidam inuenta pariterque corporis elatus forma, cuius genitor VVido in vrbe Lemouicina Vicecomitis fungebatur honore, nefarium molitus est scelus, namque Lemouicinis nequaquam contentus facultatibus, ex paterna sibi hæreditate iure suppetẽtibus dum cerneret numerosam cohæredum fratrum suorum succrescere stirpem, in subripiendas res alienas animum intendit, dolique artifex castrum quod â rusticanis Bruccia dicitur ingressus, dominum se agebat, erat in ea prouincia vir quidam haud contemnendæ potentiæ. Hugo nomine, cui media pars ipsius castri hereditariâ obuenerat successione. Hanc ille vti & eam quæ genitorem cõpetebat suum, ausu temerario peruadit, toto itaque potitus castro, copias duorum Comitum qui eum inde pellere nitebantur VVillelmi videlicet Pictauiensis & Bosonis Petrogorici, per quindecim dierum eludens spatium, obsidionem eos soluere coegit, qua liberatus necessitate, audendo maiora municipium Patris Benedicti, quatuor & semis millibus à memorato distans castello, absentiam præpositi Otherii aucupatus latrocinantum more ingreditur. Municipio illi antiquitas Salis nomen indiderat, eoque Monachi habitationem assiduam à Caput-Ceruio commutauerant, eo quod is locus magna ex parte, natura foret munitus: hunc præfatus Ademarus inuadere nisus est. Interim Præpositus loci iam dictus Otherius ad superius nominatum Hugonem recta proficiscitur via, primus ferratas aquilonali parte intulit acies Gaufredus propter vires non propter pigritiã Asinus agnomine, post eum reliqui auxiliares, Giraldus scilicet Cluensis castri Dominus, & Hugo Gargelensis, reliquique quorum nomina dicere supersedi, seditiosis Ecclesiam petẽtibus, nostri à tergo sequntur attentius, cæsis in introitu portæ aliquantis, eos qui Basilicam petebant insectabantur, in qua non tutam sibi

latebram fore auſpicatus Ademarus turrim ligneam de quâ ſigna dependebant, cum ſex factionis ſuæ ſocijs formidoloſus conſcendit, ibi quoque ſe latere poſſe diffidens, tecta more architecti perambulabat, donec ab Hugone, qui ſtudioſius reliquis eum inueſtigabat viſus, pacta vitæ ac membrorum ſecuritate captus eſt, cum quo quinque commanipulares ex eminentioribus tenti ſunt, Hugo videlicet ac Archembaldus de Buciaco; Rainarius ac Americus frater eius filii Hildegarii haud ignobilis viri Argentomagenſis, atque Giraldus Torinenſis. Hoc itaque modo caſtrum iuxta ſextam diei, quo primum ibi aduenerant horam, receptum noſtriſque redditum eſt, anno incarnationis Dominicæ milleſimo. Nec Guido genitor Ademari, ſiue etiam Giraldus frater eius patrinus iam dicti adoleſcentis, immunes miſeriarum fuere, verum ſicuti participes eius maligni fuere conſilij, ſic quoque Dei iuſtiſſimâ diſponente prouidentiâ, periculorum fuere conſortes, ſiquidem Guidonem non tantum orationis quantum diſſimulationis neſcire ſe quæ à filio gererentur gratia, Romam profectum, morbus adeo vitiliginis debilitauit, vt non aliter quam in lectica ad ſua regredi valeret. Giraldum vero obtentu eiuſdem ſimulationis, apud Pictauum degentem, & rei euentum præſtolantem, ferox equus mordicus per coxam arreptum, per aliquot dies lecto cubare coegit.

Hoc pacto Hugo captum Ademarum ad Brociæ caſtrum vinctum deduxit, & Giraldo qui caſtrum tenebat, eô nì cederet Ademaro caput abſciſum iri interminatus, his minis perterritus Giraldus ſe & caſtrum tradidit, ſic Hugo caſtro potitus, turrim quæ erat iuris Ademari ſtatim ſolo æquauit, ne recidiui belli materia exiſteret. Idem Aimoinus Floriacenſis. *Captus vt ſu-*

prædictum est Adhemarus ab Hugone ad castrum Bruccia deductus est, id Giraldus quidam partibus fauens Adhemarianis tenebat, exclusis factoribus Hugonis, qui partem eiusdem castri ab Adhemaro sibi præreptam, non mediocriter indignabatur, deinde eundem iuuenem quem captum habebat, è regione murorum, vnde à suis intueri posset, deduci præcipiens, interminatus est, se eius caput abscissurum, ni maturato sibi munitionibus cederent, quæ res Giraldum & eos qui intus erant grauiter perterruit, maxime videntes Dominum suum, cum tot exercitatæ militiæ egregijs bellatoribus, subita rerum conuersione deiectum, vnde non solum oppidum, sed etiam se suaque omnia territi dedidere. Hugo potitus castro, turrim quæ iuris Adhemari fuisse videbatur, confestim diruit.

CAPVT IV.

Grimoardus Lemouicensis Episcopus à VVidone Vicecomite captus & in custodiam trusus, iudicium Pontificis de VVidone, Abbo Abbas Floriacensis Monasterium Regulæ super Garumnam reformationis causa iterum, lustrat Bernardus & Sancio filij VVillelmi Duces Vasconiæ, Abbonis Martyrium apud Monasteriũ Regulæ, de eius necé pœnas sũpsit Bernardus Dux Vasconiæ Idem Abbo sepultus cũ veste cruẽtá, vt de cæsis moris erat.

SVB annum MII. Grimoardus Lemouicensis Episcopus à VVidone Lemouicensi Vicecomite cap-

captus, & in custodiam detrusus, quod de tradenda ei Brantosmensi Abbatia interpellatus, non assensisset. Tandem solutus quibus Vidoni placuit conditionibus Romam profectus, de iniuria apud Syluestrum II. Pontificem conquestus est, VVidone in ius vocato, ipso sanctissimo die Paschæ in reum præsentem & defensum sententia dicta, vt indomitorum equorum calcibus distraheretur, ac demum feris lacerandus exponeretur, damnatus ipsi Episcopo traditus custodiæ causa, post diem tertium flagitij pœnam daturus, medio tempore Episcopus & Vicecomes inuicem se conciliarunt, vterque clam Româ secessit, & hoc pacto VVido imminenti pœnæ caput subripuit, Ademarus. *Processu temporis VVido Vicecomes, capto Grimoardo Episcopo, pro Monasterio Brantosmense, quod ab eo in munere exposcebat, tenuit eum in carcere in turre Lemouice, & dimissus iuxta conditionem VVidonis, Romam adijt Gerbertum Papam interpellauit, ibi VVido euocatus est ad iudicium coram Papa, & cum ipso sacratissimo die Paschæ causa ventilata esset, & à Senatu prolatâ sententiâ, iudicatum esset, vt omnis qui Episcopum capit, ad colla indomitorum equorum ligatus pedibus disrumperetur, & demum à feris dilaceretur, traditus mox est Episcopo Grimoardo ad custodiendum, post diem tertium tradendus ad pœnam, sed biduo inter se concordantes, amici facti sunt, & ante diem condictum clam Româ egressi, reuersi sunt ad propria.*

Hoc anno Abbo Abbas Floriacensis Monasterium olim Squirs nomine, posterioribus Regulæ ad Garumnam situm, in finibus Vasconiæ, Floriacensi Monasterio iam olim subiectum, religionis tuendæ causa lustrauit, aditis Bernardo & Sanctione filiis Guillelmi, Ducibus

Vasconiæ, quo eorum gratiam sibi & suis conciliaret, Aimoinus Floriacensis. *Igitur cum hic Deo amabilis, hominibusque venerabilis Abbo, per sexdecim annos continuos, in à Deo sibi commisso pastorali desudasset officio, VVasconiam proficiscitur. Est in illis partibus Monasterium quoddam Squirs vt fertur antiquitus nominatum, à modernis contrario nunc vocabulo Regula vocitatum, nulla quippe religionis norma, nulla aut rara bonæ conuersationis saltem vestigia, vsque adhæc in eodem loco apparuere tempora, id Guillelmus Sanctionis filius Burdegalensium Comes, ac totius Guasconiæ Dux, auditâ famâ religiosæ vitæ Domini Richardi Floriacensium Abbatis, ipsi successoribusque eius, ad regendum dudum commiserat, in quo loco tam ab ipso venerabili Richardo, quamque à duobus eius successoribus Amalberto, ac Oylboldo, diu multumque elaboratum est, quo verè is locus per habitatorum conuersationem vocabulo vteretur suo, nec quicquam vtilitatis actum. Post quos dum hic vir Beatus Abbo, regiminis adeptus esset gradum, quibusdam sibi persuadentibus, quatinus eo proficisceretur, respondebat cum ioco, se illuc iturum quando eum satietas cepisset vitæ, & quamquam id ipse ludens diceret, tamen ita se post rei habuit exitus. Ferebatur denique nulli prædecessorum eius, post iter Guasconiæ, diu viuere licuisse. Tandem ipse ad iam dictam pergit patriam, eius regionis adit Comites memorati filios Guillelmi, Bernardum & Sanctionem eundem locum non pro suo, sed ipsorum disponit libitu, & tunc quidem prospere ad sua redit, quibusdam suorum quasi ob tutelam loci relictis &c.*

De vir. S. Abbon. c. 16.

Anno MIII. iterum Abbo Floriacensis Abbas à suis euocatus, Regulæ Monasterium reppetiit, quo labentem suo abscessu disciplinam inibi restitueret, verum

hic à Monachis, tum genio ſoli, cum vitio ſeculi diſciciplinæ impatientibus, conſpiratione inita trucidatus, miraculorũ famâ, martyrum in numerum cooptatus, Sigebertus. *Abbo Floriacenſis Abbas in VVaſconia martyriſatur.* Diligentius rem narrat Glaber. *His ita geſtis contigit, vt venerabilis Abbo pater Monaſterii Sancti Benedicti Floriacenſis cognominati, gratia propagãdæ religionis Monaſticæ, in prouinciam tranſiret meridianorum VVaſconum, cumque illuc deueniens in quodam moraretur Cœnobio, ibique more ſolito, ea quæ Dei ſunt ſedulo exerceret, nimio à cunctis venerabatur affectu. Accidit igitur die quadam, vt in atrio eiuſdem Cœnobii exardeſcentibus quorumdam litigioſorum irarum ſtimulis, nimium acer orietur tumultus. Dumque vir reuerendiſſimus prædictus ſcilicet Abbo comperiens ad eumdem tumultum ſedandum pugilares gerens in manibus tabellas, cum ſtylo proceſſiſſet, vnus è vulgo afflatus ſpiritu diabolico, irruens in eum eiuſque latus lanceâ perforans, Chriſti martyrem fecit.* Abbonis iter & martyrium fuſè deſcribit Aimoinus Floriacenſis, idem comes itineris & teſtis martyrii, & in itinere Guillelmum Ducem Aquitaniæ Pictauis ab eo conuentum narrat. *Tandem talibus impulſus allegationibus, inpendente iam vltimo vocationis ſuæ die, ſecundo iter arripit, hos & Monachos itineris Comites aſſumens ſupranominatum Remigium, meque qui hæc ſcribo Aimoinum, cum Guillelmo ſuæ venerantiæ iuxta Abbatum morem tum Baiulo. Iamque in via cõſtitutus legatis qui pro ſe venerant, imperat ſe antecedere, Comites Aduocatumque certos de ſuo aduentu reddere, ne moram colloquii faciant dum ipſe ad eos venerit procurare. Ipſe in nullo negligens vtilitatis Cœnobii, quod regebat Pictauos pergit Guillelmum illius vrbis*

Ad an. 1003

Lib 3. c. 5.

De vit. Abbonis c. 17. 18. 19. & 20.

adiit Comitem, pro iuuamine possessionis Monasterii sui, quæ Salx dicitur, calumniis Aduocatorum valde oppressæ, eum rogaturus, â quo die dicta, in qua sibi post suam regressionẽ, ab eodem Comite iusta deferretur audientia, pro re alia, aliquantas perinibi moras nectit. & paulo post, *ipse iter quod cœperat maturare contendit. Nos ergo quinta postquam ibi adueneramus die, celebrata omnium sanctorum solemnitate, quintaquè feria inde progressi, per Carrofense Monasterium, ad Nantoliacum deuenimus Cœnobiolum, in honore Sanctissimi Patris Benedicti fundatum, vnde digredientes Sabbathorum die Engolismam aduenimus, à quâ vrbe die dominica egressi, dum incerti pro aduenictis noctis hospitio, ac idcirco mœsti incederemus, ostendit Dominus nobis, nequaquam se oblitum illum sanctum habere virum, in cuius obsequio iter illud conficiebamus. Nam cum ad castrum cui Alba terræ nomen est tendere deliberassemus repente Dominus ipsius castri, nobilis vir nomine Giraldus post tergum nostrum celerrimè adueniens apparuit.* & post nonnulla. *Porro nos eadem die qua de Albâ terrâ promouimus transmeato Ella flumine, vna cum beato Abbone in villa quæ ad Francos dicitur hospitati sumus. Suscepit nos inibi genitrix mea, memorati militis Geraldi consanguinea, vocabulo Annentrudis cum quanta potuit humanitatis exhibitione. Inde ad Dordonæ fluẽta ventum, quò enauigato amné Guasconiæ fines ingrediuntur. Transmeantibus Dornoniam, antequam ad præfatum veniatur Regulæ Cœnobium Aroth seu Codrot torrens occurit, quem dum transire esset necesse, vir Dei lintrem, quæ perexigua illo habetur in fluuiolo, dum ascendit eâ in trorsus à lutoso littore relabẽte, cingulo tenus penè in aquam decidit. Mirum dictû vestigijs paululum madefactis, in reliquis vestimentis vix tenuis apparuit humor.*

Transmeato sane hoc pessimi occursus torrente, postero die ad Monasterium Regulæ ventum. & post pauca. *Monasterium Regulæ in honore principis Apostolorum Deo dicatum, in monte est positum, qui videlicet mons à tribus lateribus Orientali, Aquilonali & Occidentali, aliis cingitur montibus, à meridie Garonna vallatur flumine, periculosaque vallis voragine, ab Oriente inter ipsum & alterum montem, vallis existit perangusta per quam fons meat, quam incolæ Mosellam nuncupant. Simili modo ab Occidente, alterius fontis rapido alluitur cursu cui Mosa nomen est. Hæc nomina à Francis illis imposita æstimantur, qui à Magno Carolo ad tuitionem prouinciæ ibi relicti sunt.* Et inferius. *Secunda igitur feria, qua Sancti Confessoris Bricij agebatur festiuitas, Monachum qui hos esse machinatus dicebatur dolos, Sanctus Pater noster Abbo increpare cœpit, quod sine eius licentia de Monasterio egressus, foras manducare præsumpsisset. Hic Anezan nomine dicebatur proprio, gente barbarus ac vocabulo, qui dum sancti viri increpationem se patienter ferre simulat, sed circunstantibus contumaciæ verba respondet, subito auditur clamor mulierum iuxta morem gentis illius, vbi seditio oritur, aut mors hominis interuenit conclamantium. Tum ille perfidus solo nomine Monachus ad eos qui se circumstabant infit, nunc inquiens dicetur meo monitu hoc esse ortum scandalum. Interea vir Domini Abbo intra claustrum Monasterii residens, & quasdam Computi ratiunculas dictitans, tumultantium clamore exaudito, foras ab inferiori montis parte progreditur, ad reprimendos suos qui superiora occupauerant loca festinans, ab vno aduersæ partis satellité, lancea tam valide vulneratur, in læuo lacerto, vt interiora costarum adactum penetraret ferrum. Ipse iam exanguis factus, inter manus discipulorum,*

famulorumque se sustentantium, Idibus Nouembris spiritum reddidit. Nec omittendum quod idem author addit Abbonem sepultum cum ipsa veste cruenta, cum quâ cæsus erat, vti moris erat. *Matutino sane tempore feriæ quartæ, cum ipsis quibus indutus erat vestimentis, vti mos est sepeliri interemptos inlotus etiā lapideo tumulatus sarcophago, in interioribus cryptæ ante altare Sanctissimi Patris Benedicti.* Idem refertur in mēbrana veteri Monasterii Regulæ quā edidit Pitheus. Abbonis in Vasconiam iter per Engolismam, signat & Ademarus, eique Basilicam S. Eparchii ibi in metato fuisse, & vltore Bernardo Duce Vasconum, interfectores sāctissimi Abbatis alios suspēdio, alios flāmis pœnas dedisse subiungit. *Interea sūmæ Philosophiæ Abbas S. Benedicti Floriacensis super Ligerim loci nomine Abbo, Vasconiam iter faciens per Engolismam transiens mense Nouembri in Monasterio Beati Eparchii hospitatus est, veniensque ad Sanctum Petrum Regulatensis Ecclesiæ, quæ est possessio Sancti Benedicti* Francorum *Cœnobij, ibi tumultu VVasconum occisus est, ibi sepultus miraculis clarescere cœpit, virga eius pastoralis remissa est Franciam. Bernardus VVasconiæ Dux, necem tanti viri de interfectoribus eius puniens, alios suspendio, alios flammis tradens & omnem illam possessionem Regulatensem, quæ ante in lite inuadentium erat, sine lite dehinc Monachis Francis S. Benedicti parauit vindicandam.* Eiusdem martyrij Epocham ad annum MIII. refert & Aimoinus Floriacensis alio loco. *Igitur Oyboldo Abbate in Christo quiescente, Abbo Deo & hominibus vir amabilis à fratribus, Hugone annuente Rege electus, in gradum successit Monastici regiminis, qui præcedente hunc quo hæc scribimus anno, qui fuit ab incarnatione Domini Millesimus*

Li. 3. de Miracul. S. Ben.

quartus, in Vasconiæ partibus à perfidis illius nationis hominibus, nobis præsentibus innocenter occisus, Martyrij sanguine laureatus ad regna est æterna à Christo vocatus.

CAPVT V.

Bernardus ex Abbate Solemniacensi tum Bellilocensi Episcopus Cadurcensis. Gauzlenus filius naturalis Roberti Regis ex Abbate Floriacensi Archiepiscopus Bituricensis ob labem natalium vix admissus à clero & plebe, Vindiciæ Apostolatus S. Martialis. Bernardus Dux Vasconum, ei succedit Sancius frater. Brisca secunda vxor VVillelmi Ducis soror Sancij ex qua susceptus Odo Sepulchrum S. Eparchij Engolismensis miraculis illustratur, VVillelmus Comes Engolismensis vxorem duxit Gerbergam sororem Fulconis Comitis Andegauensis, ex qua suscepti Hilduinus & Goffridus.

PER hæc tempora Cadurcensem Episcopatum tenuit Bernardus patre Hugone haud infimo inter proceres Aquitanicos. Is ætate adhuc tenerior à patre oblatus Floriacẽsi Cœnobio litterarum & virtutis tyrocinia fœliciter emeruit Abbone Magistro, qui tũ summa cũ laude hic docebat, inde ad maiora raptus primum Solemniacensis Abbas, mox Bellilocensis fa-

ctus, haud multò post Cadurcensem ad Episcopatum peruenit, verum cum eo nomine VVillelmus Comes Tolosanus, & Archiepiscopus Bituricensis, quorum in potestate res erat, non nihil pecuniæ ab eo exactitarent, fœda huius seculi corruptelâ, eo fortiùs eos repulit, quod ei præsto fuit consilium Abbonis Abbatis, quem hac de re consuluit per litteras. His initijs Bernardus Episcopatus molestias pertæsus, de profectione Hierosolymitana consilium inijt, motus & exemplo patris, qui primus pene Gallos inter, id itineris religionis causa susceperat, sed Abbonis suasu Romanum iter pro Hierosolymitano instituit, Aimoinus Floriacensis. *Hunc sane Bernardum Pater Hugo, haud infimo inter proceres Aquitanicos ortus loco, ex copiosa filiorum caterua Deo obtulerat ad seruiendum, ac ad Floriacense Sancti Patris Benedicti Cœnobium miserat litteris imbuendum, quem hic totius bonitatis plenus Abbo, ex præcepto Abbatis sui honorabilis Richardi susceptum valde dilexit, & in quantum temporis opportunitas adrisit, liberalibus artibus erudiuit, sed idem Bernardus non longo annorum interiecto spatio, à patre suo euocatus, Solemniacensi Abbatia, quam sanctus quondam construxit Eligius est donatus. Ac non multò post Bellilocensem locum, quem eius genitor iure belli, armisque conquisierat victricibus est adeptus, cui cum VVillelmus Comes Tolosanus Cathurcensem præsulatum, quem nunc regit committere disposuisset & ob hoc tam ipse Comes, quam & Archiepiscopus Bituricensium sub cuius Diœcesi eadem Ecclesia consistit, non minimam pecuniæ summam ab eo exigerent, ad hunc alumnum suum Sanctum dirigit Abbonem, ad quem ille caritatiuam direxit epistolam,* & paulo post. *Verum Bernardus tandē aliquādo bono-*

De vit. s. Abbon. c. 10.

bonorum huius vitæ pertæsus, videns multorum frigescere charitatem, & ideo superabundare iniquitatem, deliberauit animo relictis omnibus, quæ possidebat Hierosolymam petere quod iter à patre eius pœnitentiæ voto, ante omnes ferè in hoc tempore Galliæ habitatores cœptum, ac percursatum fuerat, nec tamen hoc absque sui sententia didascali, aut consilio perficere disponens, ad Floriacum venit Monasterium, secreta cordis sui, huic suo totius bonitatis patefacturus Magistro, ille Hierosolymitano interdicto itinere, ne omnino eius voluntati contraire videretur, Romam petere montem Garganum adire concessit &c.

Sub annum MVIII. Gauzlinus Roberti Regis filius naturalis, discipulus Abbonis & successor, ex Abbate Floriacensi factus Archiepiscopus Bituricensis indignante clero & plebe spurium & degenerem preæsse Ecclesiæ totius Aquitaniæ primariæ, vix intra ciuitatem admissus post quintum annum, vrgente Rege, nec filij repulsam diutius ferente, Ademarus. *Rex autem Robertus pro defuncto ordinauit Abbatem Gauzlenum, licet repugnarent Monachi, nolentes sibi praeesse filium scorti, erat enim ipse nobilissimi Francorum principis filius Manzer, à puero in Monasterio Sancti Benedicti nutritus, quem etiam Rex suprascriptus Archiepiscopum Bituricensem fecit postea, post mortem Dalberti Archiepiscopi, sed & ipsi quinquennio seditionem agentes, noluerunt in ciuitate recipere, dicentes viua voce, non decet dominari Ecclesiæ filium scorti, postmodum tamen Regis voluntas præualuit, & Dei nutu in sede susceptus est.* Iam ab ea ætate, vix in clerum, maximéque ad prælaturas admittebantur defecti natalibus, idque nonnisi ex dispensatione pontificia, & vrgẽtibus meritis. Huius rei locuples testimonium est,

Can. Coenomanensem. 56. dist. quod scriptum est ab Vrbano II. Bartolomeo Turonensi Archiepiscopo. *Coenomanensem electum, pro eo quod filius sacerdotis dicitur, si cætera virtutes in eum conueniunt, non reiicimus, sed suffragantibus meritis patienter suscipimus, non tamen vt hoc pro regula in posterum assumatur, sed ad tempus Ecclesiæ periculo consulitur.* Gauzlinus gratiâ multum valuit apud Robertum Regem, eiusque penitioribus consilijs adhibitus, in quibus bene de principe, & Republica meruit. His gradibus ad summos honores peruenit primum ad Floriacensem Abbatiam, tum ad Episcopatum Bituricensem, quem principatum tenere totius Aquitaniæ, & esse honorem decusque Franciæ tradit Glaber scriptor vitæ Roberti Regis, hoc parcens Gauzlini pudori quod de eius natalium labe omnino silet. *Huius certè temporibus cuius adiuuante Deo facta describimus, fulsit in Monasterio Floriacensi loco celebri splendidus mundo Gauzlinus Abbas merito sanctis Deo coniunctus operibus, pollens scientiâ spiritali simul & humana. Inerant eius cordi Abbonis Magistri prolati sanctæ scripturæ flores boni, de quibus honestissimè imbutus, ita eructabat omnibus, vt possent delectari in cœlestibus, in sanctis eleemosynis ita largissimus, vt ipse positus in fortissimis frigoribus, à se vestes pellium abijciens, pauperes Christi indueret, vt à remuneratore bonorum præmium perciperet. Hunc perfectus Rex ita suis affixit obtutibus vt eum præ cæteris diligens, suis eum specialiter deuinceret consilijs, quæ ab eo probè probata, semper ea habuit honesta, numquam tamen iniusta, in honoribus seculi eum honorans, attribuit illi honores non minimos, Abbatiam Sancti Benedicti, quæ est caput totius ordinis Monastici, & Episcopatum Bituricensem Sancti Prothomartyris Stephani*

principatum tenentis totius Aquitaniæ, qui fuit & est honos & decus Franciæ. Hic vna cum Leotherico Senonensi Archiepiſcopo interfuit concilio habito apud Airiacum oppidum in pago Altiſſiodorenſi præſente Roberto Rege, Auctor Chronici Altiſſiodorenſ. *Sub huius tempore* (loquitur de Hugone Altiſſiodorenſi E. *Robertus Francorum Rex conſtituit conſilium Epiſcoporum & Abbatum innumeræque multitudinis in Antiſsidiorenſipago, apud Villam Airiacum, in quo Leothericus Senonenſis, & Goſlinus Bituricenſis Archiepiſcopi, cum prædicto Rege Roberto, aliiſque Epiſcopis & Abbatibus affuerũt, vbi de ſingulis locis delata ſunt Sanctorum Martyrum, Cõfeſſorum & Virginũ pretioſa pignora in ſuis ſcriniis &c.* De eo memoratur quod coram Roberto Rege Apoſtolatum S. Martialis vindicarit, cum à quibuſdam in controuerſiam deduceretur, Geſta Conc. Lemouicenſis habiti anno MXXXIV. *Adhuc viuente Rege Roberto, cum anteceſſor meus Hugo in palatio ei ac Pariſiis aſsiſteret, cum multitudine nobilium, ac Doctorum, altercatio inter Francos & Lemouicenſes, de huiuſmodi Sancto coram Rege fieri cœpit, & ego ibi tunc præſens interfui, dicebant iſti vos Franci non rectè facitis, qui Martialem cum Apoſtolis pronunciatis, nos rectè agimus, quia eum inter Confeſſores recitamus. Vos vltimum Apoſtolorum dicitis, nos primum Confeſſorum in litaniis dicimus, quorum litigium Archiepiſcopus Bituricenſis prædictus Gaucelinus compeſcuit, dicens &c.* Ad eundem extant nonnullæ Fulberti Carnotenſis epiſtolæ. Ep. 39 & 40.

Sub annum MX. Bernardus Dux Vaſconum maleficis artibus quarundam veneficarum ſublatus, ſuccedente Sancio fratre. Et VVillelmus Dux defuncta

priori coniuge, aliam duxit Briscam nomine sororem Sancij, ex quâ susceptus est Odo futurus Dux Aquitaniæ & Vasconiæ, Ademarus. *At Bernardo insidiis mulieribus maleficis artibus, corpore facescente vitæ priuato Sancius frater eius Dux Vasconum extitit, & defuncta coniuge VVillelmi Ducis, ex qua susceperat filium VVillelmum idem Dux sororem Sancii Briscam in vxorem copulauit sibi; quæ ei Odonem genuit filium.*

His temporibus S. Eparchii Engolismensis sepulchrum frequentioribus miraculis clarere cœpit, & Fulcherius Abbas Caroffensis ex cœlesti monitu sacrum lignum crucis, solemni cum suorum processione & pompa ad S. Eparchii extulit, & quâ decebat benignitate exceptus, à Raginoldo Abbate Engolismensi, adimpleto solemni officio domum rediit cum sacro pignore, Ademarus. *Per idem tempus mortuo Goffrido Abbate Sancti Martialis, & succedente pro eo Adalbado regularis meriti & VVidone & Alduino Episcopo fratre eius reuertentibus prosperè ab Hierosolymis, sepulchrum Sancti Eparchii clarere innumeris coepit miraculis plus solito, & visio manifesta patefacta est Fulcherio Abbati Sancti Carroffi & Monachis, vt sanctum lignum crucis ad tumulum deferrent Beati Eparchii, quod conuentu solemni peractum est, & Abbate Raginoldo Engolismensi procurante exceptum est sanctum lignum, in Basilica Beati Eparchii, in die eius festiuitatis die primo mensis Iulii, & adimpletis quæ diuina ordinauerat pietas, Monachi Sancti Carroffi valedicentes fratribus Engolismensibus, cum sancto ligno gloriose retineant.*

Per hæc tempora etiam VVillelmus Comes Engolismensis vxorem duxit Gerbergam sororem Fulconis

Comitis Andegauensis ex qua editi sunt Hilduinus & Goffridus, Ademarus. *Comes denique Engolisma copulata sibi in coniugio Gerberga sorore Comitis Fulconis, filios ex ea suscepit Hilduinum & Goffridum.* Idem Cronicon Engolismense.

CAPVT VI.

VVillelmi Ducis pietas, amici, & clientes. Idem litteras & litteratos amat imprimis Gaufridū Monachum cognomine Platonem, & Fulbertum postea Carnotensem Episcopum, quem donauit Thesauraria S. Hilarii Pictauiensis, VVillelmus Dux Fulbertum consulit super forma fidelitatis clietelaris. Eiusdem Ducis beneficia in varia Monasteria, Monasterium S. Cypriani Pictauiensis subiectum Cœnobio Cluniacensi, Malleacense & Burguliense Monasteria condita à VVillelmo Duce, vel Malleacense veriùs instauratum.

WILLELMVS Dux consilio & rebus bellicis clarus, pietatis studijs clarior, largiori stipe pauperes subleuauit, Ecclesias & Monasteria de nouo excitauit, veteres instaurauit, Ecclesiam Romanam maximè coluit, & reppetito singulis ferè annis itinere frequentauit, aut si quopiam nona abstineret, vicariâ expeditione ad Diui Iacobi

Galliciēsis properabat, quacũque iter faceret, eo stipatu & cultu procedebat, vt Regiam potius, quam Ducalem pompam præferret, domi & foris potens inter amicos habuit, clarissimos eâ ætate orbis christiani principes Robertum Regem Francorum, Aldefonsum Regem Hispaniæ, Sancium Regem Nauarræ, Canutum Regem Anglorum, Henricum I. Imperatorem, ab his annuas fere legationes, & solemnia dona accepit mutuisque ipse muneribus eosdem coluit, apud Romanos Pontifices ita gratiosus, vt quoties Romam accederet, pari ferè obsequio ac Augustus ipse exciperetur, & pater Senatus conclamaretur. Potētiores Galliarum principes eius vassalli & clientes dici non erubuére. Huic in fidem & cliētelam se commendauit Fulco Comes Andegauensis, & beneficii nomine ab eo accepit Losdunum castrũ pagi Pictauiēsis, Santonas oppidum. Hæc omnia in hæc tempora colligit Ademarus. *Dux vero Aquitanorum Comes Pictauinus iam dictus VVillelmus gloriosissimus & potentissimus extitit, cunctis amabilis, consilio magnus, prudentia conspicuus, in dando liberalissimus, defensor pauperum, pater Monachorum, ædificator & amator Ecclesiarum, præcipué amator Sanctæ Ecclesiæ Romanæ cui à iuuentute consuetudo fuit, vt sæpe omni anno ad limina Apostolorum Romam properaret, & eo quo Romam non properabat anno, ad Sanctum Iacobum Galliciæ recompensaret iter deuotum, & quocumque iter ageret, vel Conuentum publicè exerceret, potius Rex quam esse Dux putabatur, honestate & claritudine quâ affluebat honoris. Non solum vero omnem Aquitaniam suo subiecit imperio vt nemo contra eum leuare manum auderet, verum etiam Regem Francorum sibi habuit complacitum, imo Hispaniæ*

Regem Adefonſum, Regemque Nauarræ Sancium, nec non & Regem Danamarchorum, & Anglorum nomine Canutum, ita ſibi ſummo fauore deuinxerat, vt ſingulis annis legationes eorum exciperet pretioſis cum muneribus, ipſeque pretioſiora eis remitteret, cum Imperatore Henrico ita amicitiis copulatus eſt, vt muneribus alterutrum ſe honorarent. Inter multiplicia denique munera Dux VVillelmus ingentem ex auro puriſſimo enſem direxit ei, in quo enſe litteræ ſignabantur legentes Henricus Imperator Cæſar Auguſtus. Romani Pontifices eum venientem Romam ſic reuerenter excipiebant, ac ſi eſſet eorum Auguſtus, omniſque Romanus Senatus patrem eum ſibi adclamabat. Cumque Comitem Andegauenſem Fulconem, in manibus ſuis commendatum haberet conceſſerat ei pro beneficio Loſdunum cum aliis nonnullis caſtris in Pictauorum ſolo, Santonas quoque cum quibuſdam caſtellis. Hinc VVillelmus Comitem Pictauienſem herum ſuum vocitat idem Fulco Comes Andegauenſis in epiſt. ad Robertum Regem apud Fulbertum. *Guillelmus Pictauorum Comes herus meus, loquutus eſt mihi nuper dicens &c.* Epiſt. 5.

Idem VVillelmus noſter, ne quid eius laudi deeſſet litteras & litteratos valde coluit, Raimundum Monachum cognomine Platonem ob ſapientiæ merita præpoſuit in abbatem Cœnobio Sancti Maxentii in Eremo, id iacet in ora maritima Pictonum, idem Fulbertum litteris & pietate celeberrimum ex Cancellario Roberti Regis Carnotenſem Epiſcopum, donauit Theſauraria Sancti Hilarii pictauienſis, Ademarus. *Idem Dux ſi clericum ſapientia ornatum videret, ſumme eum excolebat, vnde Raymundum cognomento Platonem Monachum pro ſapientiæ ornatu præfecit Abbatem in Cœnobio*

Sancti Maxentii, ipsum quoque Carnotis Fulbertum sapientia comptum, à Francia euocatum donauit Thesauraria Sancti Hilarii, & penes se reuerendum exhibuit, aliquando esse vix inueniebatur sine aliquo Episcoporum. Et Fragment. Histor. Aquitanicæ ex Pithoeo. *Fulberto quoque sapientia valde ornato Episcopo Carnotensi, pro reuerentia Philosophiæ eius, à Franciâ ad se euocato, Thesaurariam Sancti Hilarii gratis tribuit, & summo honore eum excoluit.* Ante Episcopatum fortè Fulbertus huiusmodi Thesaurariam nactus fuerit, post Episcopatum enim eam dimisit, quod eius munia per se implere non posset ob Episcopatus curam. Testis ipse
Epist. 103. in epist. ad VVillelmum Ducem. *Doleo vir optime quod nuper in Conuentu Regis, atque nostro, loquendi tecum opportunitatem non habui, non de seculari negotio, sed de loco Sancti Patris Hilarii, cuius rectores nos esse bonitas tua voluit, sed huius temporis malicia non permittit. Mando itaque tibi & precor absens, id quod tunc præsens intimare nolebam, videlicet vt secundum bene placitum cordis tui, constituas tibi alium Thesaurarium, & Capitiarium de bonis clericis, qui sunt in tua vicinia, quos via longa & periculosa non disturbet ab officio, sicut me & meos hactenus disturbauit.* Eodem pertinet altera ab vno ex familiaribus Fulberti scripta epistola ad Decanum S. Hilarii. *Dice-*
Epist. 130. *tis ergo illi prudentissimo Duci, ex parte Domini mei Episcopi, vt tali Rectori committat locum Sancti Hilarii, quem nec difficultas itineris, nec imperitia Ecclesiastici ordinis, ab eius obsequio detineat.* Fulbertum de grauioribus consuluit VVillelmus Dux, etiam de ipsa formula fidelitatis quam vassallus præstat domino feudi, & ab ipso eam formam accepit, quam Gratianus in decreto exscri-

excripſit ex epiſtola Fulberti, & poſt eum authores iuris feudorum. VVillelmum Ducem à puerô litteris inſtitutum, in ſacris ſcripturis non mediocriter verſatum, librorum copiam habuiſſe, & ſi fortè à rebus publicis vacaret, legendi ita ſtudioſum fuiſſe, vt in librorum lectione noctes elucubraret, exemplo Caroli M. & Ludouici P. vt ſubdit Ademarus. *Fuit Dux iſte à pueritia doctus litteris, & ſatis notitiam ſcripturarum habuit librorum copiam in palatio ſuo ſeruauit, & ſi fortè à tumultu vacaret, lectioni per ſe ipſum operam dabat, longioribus noctibus elucubrans in libris, donec ſomno vinceretur. Hoc Ludouicus Imperator, hoc pater eius Magnus Carolus aſſueſcebat.* Eundem litterarum peritiſſimum prædicant acta concilii Lemouicenſis celebrati anno MXXXIV. quòd volumen iam olim in concilio Pictauienſi dum eadem de re quæſtio eſſet, idem Dux VVillelmus litteris eruditus in teſtimonium antiquitatis Pontificibus oſtendit.

Idem Dux regularis diſciplinæ tuendæ ſtudioſus Monaſteria quamplura Aquitaniæ, ſubiecit Cœnobio Cluniacenſi, eademque meliori diſciplinâ reſtituit, operâ Odilonis Abbatis Cluniacenſis, Ademarus. *Monaſterio Lemouicēſi Beati Martialis dedit Eccleſiam in Alnienſe, quam ei pater idem Monaſterio ante dederat, ſcilicet Aneſio quæ eſt in honore Sancti Petri, Cœnobio Cluniacenſi, & Cœnobio Sancti Michaëlis Cluſam in Italia, & multis aliis per Burgundiam, & Aquitaniam Monaſteriis dedit iuxta oram maritimam, plura in reditibus dona terrarum, ad copiam ſupplementi ſeruorum Chriſti delegauit, amplectebatur maximo affectu honoris regulares Monachos & Abbates, & eorum conſiliis nitebatur, in adminiſtratione*

Cœnobium S. Michaelis de Cluſa Taurinenſis Diœceſis fūdatum. ab Hugone Arueino, Bulla Innocent. IV. Cluzinum B. Michaelis Monaſteriū quod ab illuſtri viro Hugone nomine Aruernenſis regionis indigena, in Taurinēſi Parochia intuitu

deuotionis fũdatum & in mõte Picariano quẽ ipso . Parduino Marchione statu en pretio cõparauit cõstitutum est, & eodem Apostolorum princi- B. Petro est constat oblatum sub eiusdem Apostolorum principis & nostra protectione suscepimus &c.

Regni, vnde & Domnum Odilonem Cluniaci Abbatem, copiosis muneribus sibi attraxit, contemplatus in eo templum spiritus Sancti, Cœnobiaque suæ ditionis nonnulla, eiusdem magisterio tradidit. Idem fragment. Hist. Aquitanic. Hac tempestate Monasterium Sancti Cypriani pictauiensis, Monasterio Cluniacensi subiectum. Ideoque Gisleberto tum Abbate eiusdem Monasterii falsi criminis insimulato, Abbo Abbas Floriacensis pro eo litteras scripsit ad Odilonem eius præsidij deposcendi causâ, Aimoinus. Floriacensis. *Fortè Abbas Monasterii Sancti Cypriani, in suburbio Pictauorum siti, eidem Sancto consanguinitate coniunctus, vocabulo Gillebertus, crimine falso impetebatur, is eum humillima delinuit prece, vbi suæ causæ, quam in proximo ventilandam autumabat, interesse dignaretur, sed cum improbus subsedisset accusator manifestusque fieri vereretur, vir Domini Abbo qui cunctis iniuriam patientibus, quantum in se erat opem ferre cupiebat, litteras eidem propinquo suo ex sua parte abbati Cluniacensium Odiloni, cui idem Monasterium subiectum erat perferendas tradit.* Verè hic Odilo lumen & decus Aquitaniæ, fuit instaurator totius ordinis Monastici, & pater Monachorum, vnde ob virtutis humanâ maioris fastigium, dictus est Archangelus, sic eũ appellat Fulbertus. *Sicut nemo fidelius excepto illo Sancto Monachorum Archangelo Odilone, cui me in nullo comparare præsumo.* & paulo post. *Sed hoc vnum tandem apud vestram benignitatem deprecor, vt cum nostrum Archangelum, vice nostra salutaueritis, cum simplicitate Monastica hilaritatem angelicam, quæ vobis præsto est induatis.*

De vit S. Abbon. c. 17.

Epist. 66.

Sub idem tẽpus idẽ Dux, vt pia eius studia persequat Cœnobium Malleacense in agro Pictauiensi fundauit,

nec non Cœnobium Burguliẽſe in agro Andegauenſi vna cum Emma piiſſima parente, & vtrique Cœnobio præfecit Sanctiſſimum Abbatem Theodelinum, Ademarus. *Fecit idem Dux à nouo Cœnobium nobile Malliacenſe in territorio Pictauienſi, itemque ingens Cœnobium Burgulienſe in ceſpite Andegauenſi, in fundo proprio vna cum matre ſua Emma ſorore Odonis Campanenſis, in quibus Cœnobijs regulares monachos aggregauit plures, qui die, noctuque Domino laudes perſoluerent, eiſque ordinauit feruentiſſimum in ſancto propoſito, & diſciplinæ cœleſtis fortiſſimam columnam Abbatem Theodelinum.* Idem in Fragment. Hiſt. Aquitanic. de Malliacenſi tamẽ Cœnobio pronius eſt, vt à VVillelmo Duce inſtauratum, potius quam conditum dicatur, multis enim ante ſeculis Malleacenſe Monaſterium, idque ſepulchro D. Solemnis inſigne memorauit Gregorius Turonenſ. *Vt licet de Turonica vrbe aliqua iam ſcripſerimus, tamen quoniam nuper Sancti Solemnis ſepulchrum aſpeximus, ſilere nequiuimus, quod apud Malliacenſe Monaſterium comperimus, quod in cacumine montis eſt conſtitutum, ab antiquis vallatum ædificiis iam erutis.* & paulo poſt. *Interea aduenerunt duo energumeni ex Baſilica S. Martini, qui colliſis in ſe palmis clamare cœperunt dicentes, hic requieſcit Solemnis beatiſsimus in crypta abdita, reſerate igitur ſepulchrum amici Dei.*

De glor. confeſſ. c. 21.

Capvt VII.

Res armis geſtæ à VVillelmo Duce, VVillelmus Dux VVillelmi Comitis Engoliſmenſis conſi-

lio vſus, eundem ornat multis beneficiis. Honor pro feudo, Bellum inter Alduinum Lemouicenſem Epiſcopum, & Iordanum principem Cabanenſem Corpus S. Valerici Lemouicum deportatum, ac rurſus ſuo loco redditum, Excurſione facta à Danis in Aquitaniam ab his capta Emma Vicecomitiſſa Lemouicenſis. Boſonis II. Comitis Petrocoriorum & Marchiæ res vti diuiſæ inter Heliam eius filium, & Bernardum nepotem ex fratre Adelberto Comite. Varia prodigia viſa in Aquitania Iudæi pulſi vrbe ab Hilduino Lemouicenſi Epiſcopo.

REBVS bellicis quam ſtrenuus fuerit VVilelmus Dux, hoc loco ſilere haud par eſt, primores Aquitanicos, quotquot res nouas aduerſus eum moliri auſi ſunt, armis compeſcuit, cum Rocameltim oppidum Carroffo proximum obſeſſum teneret, Boſo Comes Marchiæ cum magna militum manu in eum impetum fecit, quò ab obſidione eum remoueret, ſed eo victo fuſoque, repetitâ obſidione Dux vi caſtrum coepit, Ademarus. *Sane multoties qui ei rebellare conati ſunt, Aquitanici primores, omnes vel edomiti vel proſtrati ſunt, vnde cum obſideret Roccameltim vicinum Sancto Carroffo, Comes Boſo, cum multitudine fortium, contra eum aciem ſtruxit, & commiſſo bello Dux victor extitit, & reppetita obſidione vi caſtrum coepit.* Boſonem in prœlio captum,

& custodiæ causa Pictauim deductum, tum à Duce fide præstita incolumem dimissum, & ita semper Ducem victoriâ vsum, vt victis hostibus salutem & libertatem facile condonaret, addit Fragment. Histor. Aquitanic. *Multoties denique per Aquitaniam nonnulli primores recusantes imperium eius, omnibus edomitis castellis eorum fortiter expugnando captis, vnde cum obsideret castrum Rocam Meltim, vicinum Sancto Carroffo, Comes Boso cum multitudine pugnatorum fortissimorum & audacium contra eum acriter direxit, vbi commisso fortiter prælio, Dux VVillelmus victor extitit, Domino ei tribuente palmam victoriæ. Ibi captus est Comes Boso & directus Pictauis vrbi, sub custodiâ. Iterum Dux reppetita obsidione, castrum in deditionem supradictum accepit, & victor reuersus inimicum suum occidere noluit, sed vsus pietate, illæsum cum sacramentis absoluit, & hac pietate semper vsus est, vt quos victor viuos capere potuit, non eos interimere permisit, sed ereptos à morte & à multatione membrorum incolumes abire præcepit.*

Idem Dux etsi rerum gerendarum peritissimus, vsus est consilio VVillelmi Comitis Engolismensis, quem inter suos maxime dilexit, cum forte Engolismensis Blauiam castrum munitissimum obsideret, VVillelmus Dux ei præsto fuit, cum copijs suis, & eius ope castrum expugnatum est. Idem Comes meritorum in præmium à VVillelmo duce in beneficium accepit Vicecomitatum Mellensem, Oenacensem, & Rocacardensem Honorem Cabanensem, Confolentis, Rosiacum & plures alias ditiones, Ademarus. *Habebat secum magni consilij virum Comitem Engolismæ VVillelmum, cuius maxime consilio pendebat, qui ita se inuicem dilexerunt semper*

vt esset eis anima vna, Blauiam denique castrum cum expugnaret Comes Engolismensis Ducem ipsum secum habuit, & magna fortitudine ipsum castrum accepit, & à Duce ipso accepit in beneficio hæc, Vicecomitatum Mellensem, Oenacensem & Rocacardensem, honoremque Cabannensem, & Confolentis, Rosiacum quoque, & multa alia. Idem Chronic. Engolismens. iisdem ferè verbis. Honorem Cabanensem vocat, locum hodie principatus nomine insignem. Honores ea ætas vocauit nobiliora, maioraque feuda, Nithardus. *Nam Bernardus Dux Septimaniæ, quamquam à loco prædicto proelij plus minus leuuas tres defuerit, neutri in hoc negotio supplementum fuit, victoriam autem vt Karoli esse didicit, filium suum VVillelmum ad illum direxit, & si honores quos idem in Burgundia habuit eidem donare vellet, vt se illi commendaret præcepit.* Comitatum Bituricensem quo VVillelmus Comes Aruernorum & Dux Aquitaniæ potiebatur honores vocat Abbo Monachus.

Lib. 3.

Lib. 2. de obsid. Parisiac.

Perdidit ergo suos illic VVillelmus honores,
Hugoni regnante datos, qui Bituricensis
Princeps extiterat.

Honorem Credonensem Goffridus Vindocinensis. *Deus qui permisit vos honorem Credonensem habere,* Caput honoris Ambasiam, Robertus Montensis. *Caput autem sui honoris scilicet Ambasiam tenebat de Rege Henrico.*

Lib 5. Epist 27.

In supplem. Sigebert. ad ann. 1550.

His temporibus Alduinus Lemouicensis Episcopus præsente, & rei operam dante VVillelmo Duce castrum cui nomen Bello-iocum extruxit, muniuitque iuxta Sancti Iuniani Monasterium, aduersum Iordanum principem Cabanensem. Postquam Dux abscessisset perfecto opere, Iordanus collectâ militum manu im-

pigrè caſtrum oppugnauit. Huic Epiſcopus accito in opem Guidone Vicecomite Lemouicenſi germano ſuo, pugnaturus occurit, cruento proelio commiſſo hyemis tempore, Iordanus victor multis cæſis, multis nobilioribus captiuis abductis, domum redijt. Cum verò iam ab hoſte ſecurus abiret, ab ignoto milite à tergo percuſſus occubuit, cuius nece ſuis furore commotis, captiui quotquot tenebantur trucidati, & Aimericus alter frater Epiſcopi paulo poſt captus, à Iordane fratre naturali defuncti, in vinculis detentus eſt, donec caſtrum quod belli cauſa fuerat deſtrueretur, Ademarus. *His temporibus Alduinus Epiſcopus adducto ſecum Duce VVillelmo, extruxit caſtrũ Bello-iocum, ſecus Monaſterium Sancti Iuniani contra Iordanum principem Cabanenſem, reuerſoque Duce Iordanus præparatus cũ electis, vel ad caſtrum expugnandum, vel Epiſcopum debellandum, Epiſcopus adgregata armatorum immanitate, habito in auxilio fratre Vidone occurrit ei, & graue ortum eſt proelium tempore durioris hyemis, plurimus ſanguis effuſus, victor Iordanus, cum pluribus principibus captis reuertitur. Iamque ſecurus, caſu ab ignoto milite impetitus, à tergo percuſſus interijt, & qui à ſuis capti tenebantur, mox pro eo confoſſi telis, animas emiſerunt, pro quibus grauior luctus extitit, quam antea pro in bello proſtratis fuerat. Iordanus quoque Manzer frater defuncti poſt modicum captum fratrem Epiſcopi Aimericum tandiu vinculatum tenuit, quovſque caſtellum deſtrueretur ſupra memoratum.*

Ijſdem temporibus Goffridus Abbas Sancti Martialis euocato Boſone Comite Petrocorienſi, & Marchiæ, cum militari manu, corpus Sancti Valerici, ab Eccleſiâ, quæ iniuriâ quorumdam procerum

Sancto Martiali erepta erat, Lemouicum deportauit, & ibi præsidij causa sepositum habuit, donec Ecclesia restitueretur Sancto Martiali. Hac demum recepta corpus Diui suo loco redintegrauit, ac præsente VVillelmo Duce hic ordinata est regularis disciplina, Ademarus. *Per hos dies Goffridus Abbas Sancti Martialis, successor Adalbadi, accito Bosone Comite, cum militari magna manu, corpus Sancti Valerici ab Ecclesia, quæ iniuste Sancto Martiali abstollebatur, à quibusdam principibus, secum detulit Lemouicam, vbi tamdiu reliquias eiusdem Cõfessoris tenuit, quô ad cognoscerent & exhiberent principes malefactores rectitudinem Sancti Martialis, sicque possessione recuperata restitutum est Sanctum corpus supradicto loco, & in præsentia VVillelmi Ducis, Monastica ibi est ordinata disciplina.*

Ijsdem diebus Normanni seu Dani prædones crebris latrocinijs, Aquitanico littori infesti, ad Sancti Michaëlis in eremo, id nomen loco in ora maritima Pictonum, cum classe appulére, noctu direpto Monasterio, hic infœliciter à prædonibus capta est Emma Vicecomitissa Lemouicensis, orationis causa huc profecta, & à barbaris abducta, triennio apud eos captiua exulauit, pro eius redemptione magna vis auri & argenti data, & pecuniæ curandæ causa conflata est imago aurea D. Michaëlis, cum alijs sacris vasis Sancti Martialis, sed fallente barbaricâ fide, non prius à Vidone coniuge recepta est, quam à Richardo II. Comite Rothomagensi eius liberatio per legatos impetrata est. Ademarus. *His diebus Vicecomitissa Lemouicæ Emma, circa festiuitatem Apostolorum & Sancti Martialis, oratum abijt ad Sanctum Michaelem Heremum, & noctu*

noctu ibi à Normannis captiuatur, per tres annos exul trans mare est retenta, ex thesauro Sancti Martialis infinita auri & argenti pondera, pro redemtione eius data sunt, simulque imago aurea Sancti Archangeli, & alia copiosa ornamenta, quæ omnia Normanni auferentes mentitâ fide mulierem non reddiderunt, donec post multos dies Richardus Comes Rotomagensis, eam ingeniose per legatos vltramarinos adquireret, & viro suo VVidoni liberam redderet.

Interim Bosone II. Comite Petrocoriorum & Marchiæ ab vxore veneno sublato, & vrbe ipsâ à VVillelmo Duce occupatâ, idem Heliæ Bosonis filij, & Bernardi nepotis ex fratre Adelberto Comite, tutelam suscepit, & arbitri familiæ erciscundæ officio functus, Petrocoricensem Comitatum Heliæ concessit, Bernardo Marchiæ Comitatum restituit, quô vsque Bernardus rerum gerendarum compos esset, tutelæ vicibus creditis Petro Abbati Scotoriẽsi, & Imberto Druto germanis, per quos optimè res Marchiæ administratæ sunt, donec Imberto extincto Abbas solus tutelam obtinuit, qui cum per se non sufficeret, vsus est consilio sapientissimi viri, Ainardi nomine, cuius se ex sorore nepotem tradit Ademarus scriptor huius seculi, quo maximè vtimur. Ainardo fatis functo, Petrus Abbas suorum consilio destitutus segnius se gessit, & affectatæ tyrannidis suspicione non caruit, quam ob causam per VVillelmum Ducem à tutelâ remotus est. Hic post reditum Hierosolymitana ex peregrinatione, abiecta seculi militia Canonicus effectus est in Basilica Sancti Stephani Lemouicensis. Testis ipse Ademarus *Bosone interea Comite veneficijs vxoris suæ necato & Petragoricæ sepulto, & vrbe ipsâ à VVillelmo Duce captâ,*

tutor filiorum eius & nepotis fuit idem Dux, filio Bosonis Heliæ concessa vrbe Petrogorica, Bernardo filio Hildeberti reddidit Marcham, & donec viriles annos attingeret ætas Bernardi, iniunxit eam regendam fortissimis principibus duobus germanis, Petro Abbati Scotoriensium Canonicorum, & Vmberto Druto, quorum pater Abbo Drutus castrum Bellacum contra Regem Robertum fortisime defendit, à quibus duobus fortisimè Marcha defensa est, quò vsque Vmbertus obiret. Petrus Abbas singularem principatum obtinens, habebat sibi fidelisimum profundisimi consilij Ainardum Præpositum, habentem duos fratres Abbonem & Raimundum strenuisimos Duces corpore robustos, animo bellicosos quorum sororem Aldeardem accepit in matrimonium Raimundus Cabannensis abnepos Turpionis Episcopi frater Adalberti Decani incliti, & Præpositi in Monasterio Sancti Martialis, genuitque ex ea filium Ademarum Engolismensem Monachum qui hæc scripsit. Viuente enim supradicto Ainardo, optimè Abbas Petrus rem publicam administrauit, & inuidos suæ gloriæ compresit, nam eo Romæ mortuo, & Raimundo fratre eius Hierosolimæ defuncto, & Abbone infirmitate grauato, inclytus Petrus neminem fidelem consiliarium habens, dum ad suum temere facit arbitrium omnia, & inter suos terribilis vt leo videtur castrum proprium Mortemarense concremat, contradicente consilio suorum, & huius rei occasione propinquis eius, & à principibus Marchionibus, cum Bernardo Comite, & VVillelmo Duce, quasi tyrannidem præsumeret in eum insurgentibus paulatim ex potestate Marchionum eiectus est, qui à Hierosolyma reuersus in Basilica Sancti Stephani Lemouicensis, pristinum honorem contemnens, Ecclesiarum & villarum multa possesione, ex paterna fruens hæreditate, & magna

cateruæ militum, qui eius beneficia habent imperans, á curis ſecularibus magna ex parte ereptus, & liberius Domino vacat, & maiori quam antè ſecuritate, & gloria pollet.

Eodem tempore multa ſigna viſa in cœlo, acceſſit frequens deliquium ſolis & lunæ, Vicenna amnis quâ Lemouicum fines perlabitur, per alterius milliaris ſpatium, per triduum exaruit, de nocte Chriſtus crucifixus ſanguine cruentus, largo lachrymarum flumine madens in cœlo viſus ab Auſtro, huius viſionis ſeſe teſtem affirmat Ademarus noſter, hos caſus ſecuta eſt grauiſſima peſtis, & fames, rem narrat ipſe Ademarus. *His temporibus ſigna in aſtris, ſiccitates noxiæ, nimiæ pluuiæ, nimiæ peſtes, & grauiſsimæ fames, defectiones multæ ſolis & lunæ apparuere, & Vicenna fluuius per tres noctes aruit Lemouice per duo millia, & ſupradictus Monachus qui tunc cum auunculo ſuo inclyto Roterio Lemouicis degebat in Monaſterio Sancti Martialis experrectus, intempeſtâ noctis, dum foris aſtra ſuſpiceret, vidit in Auſtrum in altitudine cœli magnum Crucifixum in ipſo cœlo & Domini pendentem figuram in cruce, multo flumine lachrimarum inlachrimantem, vidit vero tam ipſam crucem, quam figuram crucifixi colore igneo & nimis ſanguineo, totam per dimidiam noctis horam, quò vſque cœlo ſeſe clauderet.*

Eodem tempore Hilduinus Lemouicenſis Epiſcopus Iudæos baptiſmo luſtrari, aut vrbe cedere compulit, datis Doctoribus, qui eos chriſtianæ fidei ſacris erudirēt, vix tres, aut quatuor è Iudæis baptizati ſunt, cæteri cum vxoribus & liberis nouas ſibi ſedes quæſiere, Ademarus. *Eo anno Hilduinus Epiſcopus Iudeos Lemouice ad baptiſmum cōpulit, lege prolata, vt aut Chriſtiani eſſent, aut de ciuitate recederent, & per vnum menſem*

doctores diuinos iussit disputare cum Iudeis, vt eos ad fidem cogerent & tres vel quatuor Iudei Christiani facti sunt, cætera autem multitudo, per alias ciuitates diffugere cum vxoribus, & liberis festinauit.

CAPVT VIII.

Rodulfi Petrocoricensis Episcopi obitus, ei succedit Arnaldus, & ordinatur à Siguino Burdegalensi Archiepiscopo. Gaubertus dominus castri de Mala-morte post obitum miraculis clarus. VVillelmi Ducis peregrinatio ad limina Apostolorum, sepulchrum S. Martialis miraculis illustratur, Alduinus Lemouicensis Episcopus decedit, ei succedit Geraldus ipsius nepos, eius ordinatio, & solemnis installatio, Missio in possessionem per traditionem clauium, tactum serræ ostij, vel funis campanæ Basilica S. Martialis instauratur, & polluta reconciliatur Aquitania fœdata heresi Manicheorum, beneficia à VVillelmo Duce Aquitaniæ possessa in Burgundia.

SVB annum MXI. Rodulfus Petrocoricensis Episcopus Hierosolymis reuersus (frequens erat eâ ætate Hierosolymitana peregrinatio Gallis & Aquitanis) obijt apud Petrocorios, & successorem accepit Arnaldum nomine, qui apud S. Benedictum

Nantolij ordinatus, à Siguino Burdegalēsi Archiepiscopo. Ademarus. *Eo anno Rodulfus Petrogoricēsis Episcopus, ab Hierosolymis rediens obijt Petragorice, & successit pro eo Arnaldus, qui apud Sanctum Benedictum Nantolio cōsecratus est à Siguino Monacho, Burdegalæ Archiepiscopo.*

Per id tēpus Gautbertus princeps seu Dominus principalis castri de Mala-morte captus ab Eblo Vicecomite Cambornensi apud Lemouices, & Mellensi castro detrusus, à suis receptus castro expugnato Hierosolymam iter instituit, in quo morte interceptus post fata miraculis claruit Ademarus. *Tunc Gautbertus princeps castri Mala-mortēsis captus ab Eblo Vicecomite Combornis, retrusus in castro fortissimo Merulēsi, Domino volente à suis rusticis castro expugnato, & mox capto ereptus est, & castrum destructum est, & Hierosolymam pergens defunctus est & miraculis post mortem clarescere cœpit, erat enim valde Ecclesiasticus, & honestè se agebat.*

Eodem anno VVillelmus Dux, solemni ex more Romam religionis causa profectus est, sacræ expeditionis Comes ei fuit Alduinus Episcopus Lemouicensis, in sumptum itineris amotis pretiosioribus quibusque sacris vasis & vestibus, simul ac pecunijs S. Martialis, hic enim Abbatiam à VVidone Vicecomite pretio emptam in potestate habebat. Damno Ecclesiæ moestiores Monachos recreauit, quamplurium euentus miraculorum, quibus illustrari contigit sepulchrum Sancti Martialis. His excitati nobiliores Franci, Aquitani & Itali, religionis causa D. Martialis ædem frequentarunt. Româ reuersus Alduinus veterem Basilicam Sancti Martialis deposuit, ampliorem & ornatiorem instauraturus, ductis fundamentorum lineis, vix

decimum quintum diem ſuperſtes in ipſis operis primordijs morte extinctus eſt, & ſepultus in Eccleſia Sancti Martini. Ei ſucceſſit Geraldus, ipſius nepos, qui in æde Sancti Hilarij Pictauienſis cōſecratus à Siguino Burdegalenſi Archiepiſcopo. Necdum enim Gauzlenus à Bituricenſibus admiſſus erat ob labem natalium. Ne tamen res eo prorſus omiſſo geſta videretur ordinationi affuere ipſius miſſi, ij erant Monachi Floriacenſes nonnulli. Ordinationi interfuere, & Giſlebertus Pictauienſis Epiſcopus, Arnaldus Petrocoricenſis, Iſlo Santonenſis, Grimoardus Engoliſmenſis. Poſt ordinationem is Lemouicas deductus à Grimoaldo & Arnaldo Epiſcopis, ac primum ſolemniter receptus à Monachis in æde Sancti Martialis, inde proceſſit ad Caironenſem Eccleſiam, vbi in cathedra deſedit, ac demum humeris plebis ſubuectus, ſolemni pompa perductus ad fores Baſilicæ Sancti Stephani quæ eſt ſedes Epiſcopalis, dextrâ continuè benedicens plebi, & inthronizatus in ſede Sancti Martialis traditis à Grimoardo portis Eccleſiæ, ideſt vt intelligi par eſt clauibus portarum Eccleſiæ, traditis vero ab Arnaldo funibus ſignorum ſeu campanarum, Ademarus. *Circa hoc tempus Alduinus Epiſcopus acceptis precioſioribus S. Martialis ornamentis & veſtimentis, & multa affluentia argenti, quia in manu ſua Abbatiam habebat emptam à VVidone, properauit ante quadrageſimam cum VVillelmo Duce Romam, & in triſticia Monachos Sancti Martialis reliquit. Mox eo recedente ad ſepulchrum Beati Martialis plurima cœperunt coruſcare miracula, quæ læticiam Monachis & cunctæ Aquitaniæ plenam ingeſſere, nam nobiliſsimi Aquitanorum & Francorum principum, atque Italorum, eò*

anno Lemouice Pascha, cum frequentia Sancti Martialis gloriose celebrauerunt. Reuersus Episcopus Basilicam sedis Sancti Stephani, quam Sanctus Martialis dedicauerat, destruendam & amplificandam posuit, & lineas ad fundamenta iecit, vt post dies quindecim insisteret operi, abiens inde ad Ecclesiam argento supradictam sibi emptam, ibi spiritum exhalauit. Delatum est corpus eius Lemouicam, apud sedem vigiliјs obseruatum, apud Sanctum Martinum sepultum. Successit pro eo reuerendissimus Geraldus nepos eius, consecratus Pictauis apud Sanctum Hilarium, à Siguino Archiepiscopo, non enim potuit esse Gauzlenus Bituricensis Archiepiscopus, quia nondum receptus erat in sede Biturica, habuit tamen ibi missos suos ex Sancti Benedicti Monachis. Simul interfuere Episcopi Gislebertus Pictauiẽsis, Arnaldus Petragoricensis, Islo Santonensis, Grimoardus Engolismensis. Post benedictionem comitati sunt eum vsque Lemouicam Arnaldus, & Grimoardus Episcopi, primum ad Sanctum Martialem venerũt, simul & recepti sunt à Monachis. Inde Monachi eos duxerunt, cum Antiphonis, vsque ad Ecclesiam Cairoensem, ibi in cathedra sedit & humeris populi vectus, Canonicis Antiphonas concinentibus, textum Euangeliorum à Grimoardo Episcopo legendum sumpsit, & ita benedicens dexterâ assidue, ad ostium Basilicæ Sancti Stephani, cum gloria deductus est. Grimoardus tradidit ei portas Ecclesiæ, Arnaldus cordas signorum, & ambo in sedem Sancti Martialis inthronizauerunt eum, & clara voce te Deum laudamus Arnaldus Episcopus intonuit. Episcopum sedentem osculati sunt omnes, deinde missam celebrauerunt, de Martyrio S. Theodori cuius festiuitas ipso die agebatur. Per dies septem indutus processit stolâ sanctificatâ, cum indumentis & cappâ Romanâ absque casulâ, & per eosdem

continuos dies missam celebrauit. Traditione clauium, & funis campanæ Geraldus Episcopus in possessionem missus celebratur. Solemnia enim missionis in possessionem symbola fuere, traditio clauium, Leo ostiensis.

Li. 2. Chronic. Cassin. *Cum ergo Capuanus princeps Constãtinopolitano Imperatori Basilio clam faueret, claues aureas ad illum misit, se & vrbem Capuanam, imo totum principatum eius, per hæc imperio tradens.* Vel prehensio serræ ostij. Innocent. III. Lib. 2. Epist. 103. *Cumque postmodum regressus Aquilegiam, vellet administrationem cellarij vindicare, quasi possessionem eius per seram, quia clausum erat cellarium aprehendit*, & in sacris ædibus prehensio funis campanæ, Baldricus Nouiomensis. Li. 1. Chronic. Camer. 70. *Nam cum dignitatis tanto munere suscepto rediret, adeo quippe æstu torrente fatigatus* (VVibodus Cameracensis E.) *vt cum ad Ecclesiam vsque peruenerit vix campanam, cuius tintinnabulo Episcopij dignitatem vindicandam sibi indicare deberet, vix inquam præ molestia ægritudinis mouere potuerit.* Et Innocent. III. alio loco. Lib. 1. Epist. 135. *Exinde ad Ecclesiam pariter accedentibus, Episcopus in sede Abbatis illum constituens, per funem campanæ sicut moris est inuestiuit.*

Eodem tempore Goffridus Abbas Sancti Martialis Lemouicensis Basilicam diui magno sumptu instaurauit. Media quadragesima sub noctem dum plebs in templo excubandi causa, ad limen Basilicæ magnâ cum turbâ cogeretur, plures quam quinquaginta vtriusque sexus turbâ oppressi, in ipsâ Ecclesiâ expirarunt, quo casu pollutam Ecclesiam lustrali aquâ expurgauit Arnaldus Petragoricensis Episcopus, ob absentiam Geraldi Episcopi, qui tum Romam abierat. Ademarus. *Tunc Abbas Goffridus Basilicam regalem maiori opere cœp it*

renouare, quadragesimâ vero mediâ, dum nocturnis vigilijs multitudo maxima in eandem aulam ad tumulum Beati Martialis properanter intrarent, viri cum mulieribus plus quinquaginta inuicem conculcati sunt, intra Ecclesiam expirauerunt, & die crastinâ sepulti sunt, ipse Geraldus Romam abierat, ideo per Arnaldum missum est Episcopum, qui cum aquâ Episcopali Ecclesiam reconciliauit. Non abs re aquam Episcopalem vocitauit Ademarus, quâ polluta reconciliatur Ecclesia, quia Episcopi proprium est pollutam Ecclesiam reconciliare, vt docet Pontifex. In cap. aquâ de consecr. Ecclesf. vel altar.

Per idem tempus in Aquitania suborti sunt Manichæi, qui multos è plebe suis coinquinarunt erroribus ij baptismum, & crucis signum reiiciebant, esum carnium damnabant, ita vt in speciem viderentur Monachi, nuptias etiam vetabant, castitatem simulantes, sed reuerà omni spurcitiæ genere inter se fœdabantur, Ademarus. *Paulo post exorti sunt per Aquitaniam Manichei, seducentes plebem, negabant baptismum & crucem, & quicquid sanæ doctrinæ est, abstinentes à cibis quasi Monachi apparebant, & castitatem simulabant, sed inter seipsos omnem luxuriã exercebãt, & nuncij Antichristi erant, multosque à fide exorbitare fecerunt.* Idem narratur in Fragm. Pitheano Histor. Aquitanic. Nec nouum fuit austerioris vitæ imaginem adũbrari ab hæreticis. Iam olim pallore vultus, & squallore vestis internoscebãtur Priscillianistæ, Seuerus Sulpitius. *Etenim tum solis oculis iudicabatur, cum quis pallore potius, aut veste, quam fide hæreticus æstimaretur.* Simulationem continentiæ & abstinentiæ in Manichæo notauit Hieronymus. *Hereticos qui laborant continentia & ieiunijs, xerophagiis cameuniis, è quibus Tatianus est, & Manichæus.*

De iisdem Glaber Lib. 3. c. 8.

Dialog. 3. cap. 15.

In lib. 1. Amos c. 3.

Anno MXVI. Rodulfus Rex Burgundionum liberorum expers, peruicacis ſubditorum contemptus pertæſus, ſuaſu vxoris Henrico II. Imperatori regno ceſsit, Auguſtus Rodulfi priuignis vt gratificaretur, eis in beneficium dedit, quæ VVillelmus Comes Pictauienſis à Rodulfo in Burgundiâ tenebat, Ditmarus.

Lib. 7. *Fuit quoque ibidem Rudolfi Regis inclyta coniux, quæ familiaritatis huius adiutrix, filios ſuimet duos, ſenioris autem ſui priuignos Cæſari commendauit, & dilectis ſibi militibus hoc totum dedit in beneficium, quod ſibi ab auunculo ſuimet tum conceſſum, & quod VVillelmus Pictauienſis hactenus habuit, regio munere præſtitum.*

Goffrido Abbate S. Martialis per id tempus emortuo, ei ſucceſſit Hugo, qui valde infenſum habuit Geraldum Lemouicenſem Epiſcopum, & ab eo vix poſt biennium benedictionem tulit, liuore ſcilicet æſtuante ipſo, quod Abbatiæ ſpes ſibi adempta eſſet, Ademarus. *Defuncto Goffrido Abbate* Hugo *ei ſucceſſit, ſed Epiſcopus Geraldus aduerſus ei extitit, prohibens ei dare conſecrationem, cauſa zeli, quia non poterat vindicare ſibi Abbatiam, ideo per biennium ſeditio non minima fuit ciuilis, donec ratione erubeſcens Epiſcopus Domno Hugoni aſſenſit.*

Capvt XI.

Odo comes Dolensis capit Argentomum castrum, idem commendatur de fide erga VVillelmum Ducem. Ecclesia Engolismensis dedicata, Gilberto Pictauiensi Episcopo succedit Isembertus, de quo Fulberti testimonium. Iudæus quot annis in die Paschæ in Basilica S. Stephani alapâ feritur ex ritu solemni, quâ de causâ? Sarracenorum irruptio in oram Narbonensem, Normannorum prædonum irruptio in Aquitaniam, S. Ioannis Baptistæ caput Angeriaci inuentum, & solemniter ostensum. Concilium Angeriacense pro vindicijs reliquiarum eiusdem Sancti.

Er hæc tempora Odo Comes Dolensis dolo & astu coepit castrum Argentomum, pulso VVidone Vicecomite. idem Odo Comes castrum posuit iuxta Masciacum Monasterium, quod à Roberto Rege, non sine pudore, incassum oppugnatum, Ademarus. *Per hos annos Odo princeps Dolensis vi & ingenio coepit castrum Argentomum, & ab eo Vicecomitem VVidonem expulit. Idem Odo iuxta Masciacum Monasterium castrum ædificauit, quod Rex Robertus expugnans capere nequiuit, & sic frustratus recessit.* Commendatur hic Odo Dolensis, tanquam vir apien-

tiſſimus, & vnus è fidelioribus vaſſis VVillelmi Comitis Pictauienſis in epiſt. ad Fulbertum ſcriptâ, quæ extat inter eas quæ ſunt ipſius Fulberti. *Si tranſieritis Bituricas, cum Odone de Dolis amicè loquimini, inueni illum in Romano itinere prudentem virum, & ſpero vobis obſequentiſſimum fore, ſi quid obſequii vultis ab eo, eſt etiam Comiti noſtro G. ſatelles fideliſſimus, & familiariſſimus.*

Ep ſt. 123.

Eodem tempore Eccleſia Sancti Petri Engoliſmenſis ſolemni ritu dedicata eſt à Siguino ex Monacho Burdegalenſi Archiepiſcopo, Grimoardo Engoliſmenſi, Iſlone Santonenſi eius germano, & Eccleſia ſanctæ reſurrectionis ante Baſilicam Sancti Eparchij terræ motu euerſa, Ademarus. *His etiam temporibus Eccleſia Sancti Petri ſedis Engoliſmenſis dedicata eſt, à tribus Epiſcopis, à Siguino Monacho Burdegalenſi, à Grimoardo, & Iſlone fratre eius, quibus temporibus Eccleſia Sanctæ reſurrectionis, ante Baſilicam Beati Eparchij, terræ motu ſubuerſa eſt & ibidem clocarium inceptum eſt.*

Sub idem tempus Giſleberto Pictauienſi Epiſcopo vitâ migrante, & in Malleacenſi Monaſterio condito in eius locum ſuffectus Iſembertus, Ademarus. *Giſleberto quoque Pictauino Epiſcopo reuerentiſſimo diem claudente & Malliacenſi Monaſterio humato, ſuccedit Iſembertus Epiſcopus.* Hunc effuſè commendat Fulbert. in epiſt. ad decanum S. Hilarij. *Similiter autem Dominum meum Iſambertum Epiſc. ſalutate obſecro, cuius in me benignitatis ac hilaritatis, quanta fuerit gratia, nullatenus dicere eſt, nec quanta eius probitatis ſit magnitudo.*

Epiſt. 130.

Eodem etiam tempore Hugo cappellanus Aimerici Vicecomitis Rocacardenſis cum ipſo Domino Toloſæ adfuit per diem Paſchæ, & Iudeo ex ritu ſolemni

colaphum impegit, quo cerebro cũ oculis à capite effuso, Iudæus ſtatim exanimis in terram ruit, & à ſuis elatus de Baſilica Sancti Stephani, Ademarus. *Quo tempore Hugo Capellanus Aimerici Vicecomitis Rocacardenſis, cum eodem ſeniore ſuo Toloſæ in Paſcha adſuit, & colaphum Iudeo, ſicut illic omni Paſchâ ſemper moris eſt impoſuit, cerebrum illico & oculos ex capite perfido ad terram effudit, & ſtatim mortuus, à Synagoga Iudeorum, de Baſilica Sancti Stephani elatus ſepulturæ datus eſt.* Vndenàm manarit hic ritus ? nimirùm hâc pœnâ damnati Iudæi ob nefandum ſcelus, odio Chriſtiani nominis patratum, accitis olim Sarracenis In Galliam, vt fertur in vitâ Theodardi apud Bernard. Guidonem.

Sub hoc tempus Cordubenſes cùm claſſe ad littus Narbonenſe appulſi, ſummo diluculo in terram expoſitis copijs, Narbonam circà ſe effuderunt, oppido ſe potituros facilè confiſi hariolorum vaticiniis creduli. Illico oppidani ſacro pabulo roborati eruptione factà, vniuerſos ferè hoſtes cecidere, aut captos in ſeruitutem redegére, ex his viginti corpore ſuprà humanum modum præſtantes Diuo Martiali, voti cauſa oblati, è quibus duo à Goffrido Abbate ſeruati, cæteri peregrinis principibus qui tùm fortè religionis cauſa Lemouicum conuenerant dono dati, Ademarus. *Quo tempore Cordubenſes Mauri per mare Gallicum ſubitò cum multa claſſe, Narbone per noctem appulerunt, & ſummo diluculo, cum armis in circuitu ciuitatis ſeſe effuderunt, & ſicut ipſi nobis retulerunt, ſortilegium eorum eis promiſerat proſpere acturos, & Narbonam capturos, at Chriſtiani quantocyus corpus & ſanguinem Domini à Sacerdotibus accipientes communicauerunt, & præparantes*

se ad mortem bello, inuaserunt Sarracenos, & victoriâ potiti sunt, omnesque aut morte aut captiuitate cum nauibus aut multis spoliis eorum retinuerunt, & captiuos aut vendiderunt, aut seruire fecerunt, & S. Martiali Lemouice XX. Mauros corpore enormes transmiserunt, dono muneris, ex quibus Abbas Goffridus duos retinuit, in seruitute, cæteros diuisit per principes peregrinos, qui de partibus diuersis Lemouica conuenerant.

Sub annum MXX. Normanni rursus cum classe appulsi portum Aquitanicum, intellige fanum Sancti Michaëlis in eremo, id nomen oppido quod iacet in orâ maritimâ Pictonum, exinde Aquitaniam latè vastaturi. Rè acceptâ VVillelmus Dux indicto iusticio, numinis sibi, & Reip. conciliandi causâ, cum lectâ militum manu, ad bellum se comparauit. Barbari hostem imminere sentientes, per noctem suffossis circùm scrobibus cespite opertis, castra communierunt. Diluculo VVillelmus inter primores in acie stans, facto impetu in hostem, incautus lapsus in scrobes, & armorum onere grauatus, equo præceps ruit, ac ferè fuit vt à Barbaris caperetur, sed præsente Dei auxilio, è casu resurgens fugâ se eripuit ab hostibus. Hac arte multi è primoribus capti, dolo cognito, cæteri equis desiliére, hac de causâ signum receptui datum, vt captis consuleretur, proximâ nocte æstu maris redeunte, barbari cum captiuis, & prædâ naues repetiere, & in altum se subduxerunt, nec amplius Aquitaniæ fines attigére. VVillelmus immenso pretió per legatos, captiuos ab hostibus redemit, Ademarus. *Eo tempore infinita multitudo Normannorum ex Dannamarca & Tresca regione, cum classe innumerâ appulerunt portum Aquitanicum, & sicut parentes*

egerant, conati sunt omnem Aquitaniam desertare, & captiuare. Itaque Dux fortissimus Guillelmus mādat vbique per Episcopos, vt suaderēt plebem, Domini auxiliū cum ieiuniis & letaniis implorare, ipse vero congregatâ manu validâ electorum mense Augusto, imminente iam nocte circa littus maris secus eos castra disposuit. Pagani videntes tantam multitudinem, terrore compulsi totâ nocte minutas scrobes per circuitum foderunt, & cespitibus operuerunt, vt ignorantes equites ibi ruerent. Itaque manè primo incautus exercitus cum Duce primâ fronte aciei, precurrente equo, super paganos frena laxās, mox per scrobes dilabitur, & ruentibus equis cum sessoribus armorum pondere grauatis, pagani multos capiunt, & nouissimi exercitus tardè cauentes dolum, ex equis dissiliunt. Ipse Dux equo scrobem offendens in præceps venit, & armis oneratus, iam deciderat in manus aduersariorum, nisi Deo qui eum semper custodit, robur & mentem ei administrante, magno impetu saltum daret, & velocissimo cursu sese redderet suis. Mox intermissum est bellum causâ captorum, nè interimerentur, erant enim ex nobilioribus, cum eo die ab vtrisque nutaretur, sequenti nocte plenitudine maris inuitante, cum captis concitè pagani nauibus insiliunt, & auxilio pelagi liberantur, nec amplius fines illorum inquietauerunt. Dux autem pro captis infinita pondera argenti misit, & vnumquemque pensans argento redemit hominem. Idem narratur in Fragment. Pitheano Histor. Aquitanicæ.

His diebus sacrum caput Ioannis Baptistæ, vt credebatur ab Alduino Abbate Angeriacensi in basilicâ sua, in thecâ marmorea, in modum pyramidis assurgente inuentum, multis inclaruit miraculis. VVillelmus Dux Româ redux, rei nuncio valde lætatus, sanctissi-

mum caput plebis oculis solemniter exponi decreuit. Rei fama exciti Aquitani, Galli, Itali, Hispani certatim eò aduolarunt, Robertus Rex pijssimus cum Constantiâ coniuge, Sancius Rex Nauarræ, Sancius Dux Vasconum, Odo Comes Campaniæ, & alij innumeri propemodùm optimates, Episcopi & Abbates eò confluxére, & varijs muneribus sacram ædem ditarunt. Robertus Rex à VVillelmo Duce quo par erat cultu susceptus, oblatâ conchâ ex auro purissimo pondo librarum XXX. & pretiosis vestibus, cæteros facilè principes, effusæ pietatis officijs superauit. Hùc solenniter delatæ SS. Martialis & Stephani reliquiæ, quæ Lemouicis coluntur, diuisis obsequijs à Geraldo Lemouicensi Episcopo, & Ioffrido Abbate Sancti Martialis, statione dispositâ apud Caroffum. Hinc Aquitania quæ diuturnis imbribus laborabat, sereniore cœlo vsa est, Ademarus. *Per hos dies dignatus est Dominus clarificare tempora serenissimi Ducis VVillelmi in diebus suis, namque caput Sancti Ioannis in Basilicâ Angeriacensi in thecâ saxeâ turritâ instar piramidis inuentum est à Balduino clarissimo Abbate, quod sanctum caput dicunt esse proprium Baptistæ Ioannis. Tunc VVillelmus Dux post Paschales dies Roma regressus hoc audito repletus est gaudio, & sãctum caput populis ostẽdendum decreuit. Et est reconditum sanctum caput in thuribulo argenteo, vbi litteræ leguntur, Hic requiescit caput præcursoris Domini, à quo tamen, vel quo tempore, vel vndè hùc delatum est, vel si Precursoris Domini sit, haud quaquam fideliter patet, in gestis enim Pipini Regis, cum de minoribus legatur rebus, ex hac quæ ex maximis est, causa reticetur, & scriptura ex eo facta, nequaquam non futilis ab eruditis diiudicatur, non enim*

Pipi-

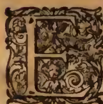
Pipinus in diebus Theophili, nec tempore Vandalorum extitit, nec caput præcursoris Domini Alexandriæ habitum est. Itaque dum inuentum ostenderetur caput Sancti Ioannis, omnis Aquitania & Gallia, Italia & Hispania ad famam commota ibi occurrére. Certatim festinat Rex quoque Robertus, ac Regina, Rex Nauarræ, Dux VVasconiæ Sancius Odo Campaniensis, Comites & principes cum Episcopis & Abbatibus, omnesque dignitates terrarum eò confluxerunt, vbi omnes offerebant preciosa munera diuersi generis, vbi supradictus Rex Francorum oblatâ conchâ ex auro purissimo pensante libras XXX. & vestibus preciosis ad ornatum Ecclesiæ, à VVillelmo Duce reuerenter susceptus, Franciam reuersus est. Vltra omnem fœlicitatem & gloriam videbatur concursus psallentium, cum reliquijs Sanctorum Canonicorum, Monachorum, vndecumque ad memoriam Sancti Præcursoris festinantium, inter quos reliquiæ principis summi, qui pater est Aquitanorum, & primus Galliarum spermologus, videlicet Beati Confessoris Martialis, simul cum reliquiis Sancti Stephani Lemouicæ sedis illuc deferebantur. Protractis itaque Sancti Martialis in vectorio ex auro & gemmis pigneribus, foris Basilicam propriam, mox omnis Aquitania, quæ iam diu nimis pluuiis laborauerat, aduentu patris sui lætificatur serenitati reddita. Cum eisdem pigneribus Abbas Ioffredus, atque Episcopus Giraldus, cum principibus numerosis, & omni innumerabili populo diuerterunt in Basilicam Sancti Saluatoris Carroffi, exieruntque eis obuiam Monachi cum omni plebe populari milliario vno, & cum apparatu honorifico Antiphonas excelsa voce intonantes deduxerunt, vsque ad altare Saluatoris, & missâ celebratâ simili modo prosecuti sunt eos. Cumque in Basilicam Sancti Saluatoris intrassent, celebrauit ibi missam

Episcopus Giraldus de natiuitate Sancti Baptistæ, cum esset mensis October Canonici Sancti Stephani, cum Monachis Sancti Martialis alternatim tropos ac laudes cecinerunt, & post missam Episcopus cum capite Sancti Ioannis benedixit populum, & sic de miraculis Sancti Martialis, quæ per viam contigerant, valdè lætantes quinto die ante festiuitatem omnium Sanctorum reuersi sunt. Idem refertur in Fragment. Hist Aquitanicæ. An id esset Ioannis Baptistæ caput? dubitatum, & hac de re concilium Episcoporum apud Angeriacum initum auctore VVillelmo Duce, multisque rem patuisse miraculis, & Leonardi reliquias cum alijs quampluribus hùc perlatas tradit

Nouemb. 6. Anonymus scriptor vitæ Leonardi apud Surium. *Cum adhuc in viuis esset VVillelmus magnus Aquitaniæ Dux, dubitatum est à multis, num beatissimi Ioannis Baptistæ caput apud Angericum haberetur, iussit ergo princeps VVillelmus magnam Episcoporum conuocari Synodum, vt eorum consensu tantus thesaurus inquireretur, & sacratis illorùm manibus hæsitanti populo visendus exhiberetur, quæsitum & inuentum est caput sacratissimum, altarique impositum, cunctis illud ita vt par erat venerantibus, multæ tum eâ causâ illuc allatæ erant sanctorum reliquiæ, multaque edita sunt miracula per merita illorum, in ijsque Sanctus Leonardus, bonus inprimis male habentium medicus non pauca virtutum signa declarauit.* Male Baronius hæc gesta refert ad annum Christi MXXIV.

Caput X.

Leonardus apud Lemouices, & S. Antoninus apud Cadurcos miraculis clari. Angeriacense Monasterium reformatur ab Odilone Abbate Cluniacensi. Rixa inter Angeriacenses Monachos, & VVillelmi Ducis familiares, Pictauis oppidi incendium, Geraldi Lemouicensis Episcopi obitus apud Carroffum, Iordanus in eius locum eligitur & inuestiturâ per baculum acceptâ á VVillelmo Duce consecratur, interdicto misso à Gauzleno Archiepiscopo Bituricensi, quod absque eo consecratus esset, eidem reconciliatur, Carroffense Monasterium reformatur operâ & studio VVillelmi Ducis.

Adem tempestate Leonardus apud Lemouices & Antoninus Martyr apud Cadurcos multo populorum cõfluxu & miraculis claruere, Ademarus. *Eâ tempestate Sanctus Leonardus in Lemouicino, & Sanctus Antoninus Martyr in Cadurcino miraculis coruscabãt, & vndique populi eò confluebant.* Eò aduentasse Robertum Regem dum celebriores Sanctorum Galliæ sedes lustraret insinuat Helgaudus. *Proficiscente eo quâdam quadragesimâ ad sanctos, Dei seruitio sibi coniunctos, adit, orat, honorat, aures eorum precibus humillimis, & salutari-* In vit. Robert. R.

bus pulsat, vt cum ipsis & Sanctis omnibus inueniri posset in Dei laudibus dignus. Intrans fines Bituricum suscipit eum Sanctus Protho-Martyr Stephanus, cum Sãcto Maiolo meritis præcipuo, Sancta Maria cum celebri Iuliano Martyre summo, iterum ipsa pijssima virginum Virgo Maria cum Sancto Egidio Confessore magno, inclytus vero Saturninus cũ forti Vincentio, dignus Antoninus cũ Fidi Martyre &c. Apud Apamias in Galliâ Narbonensi passus est Antoninus Martyr. Post eius vero excessum caput Beati Martyris diuinitus translatum in locum cui nomen erat Vallis nobilis, hodie villa Sancti Antonini in finibus Cadurcorum vt legitur in ipsius vita M. S. Hic Beati Martyris gratiâ surrexit Monasterium Canonicorum Regularium, quod nouissimo seculo, furore hæreticorum qui locum occuparunt, destructum iacet, in hunc diem. Hic locus Authori vitæ Antonini, & Ademaro dicitur esse in finibus Cadurcorum, tamen est in Diœcesi Rutenensi, malè in territorio Albigensi locat Petrus Vallis-Sarnensis. *Nomina autem castrorum nobilium, quæ tunc temporis sunt amissa, sunt hæc in Albiensi Diœcesi Rabasten Monsacutus, Galliacum de Graua, Cabusacum Marcellus, Guespia. S. Antoninus.*

Hist. Albigens c. 58.

Vindicatis Ioannis Baptistæ pignoribus, VVillelmus Dux per omnia de cultu, & obsequio Dei sollicitus, accito Odilone Abbate Cluniacẽsi, regularem disciplinam iam ferè collapsam instaurauit in Monasterio Angeriacensi, & fortè defuncto Abbate Alduino, Rainaldus ei per Odilonem successor impositus, ac mox extincto Rainaldo Aimericus suffectus, Ademarus. *Et gloriosus Dux recogitans Dei honorem, accito Odilone Sanctissimo Cluniacensi Abbate in, Sancti Ioannis Mona-*

sterio regularem renouauit districtionem, vbi Odilo Rainaldum disposuit defuncto Abbate Alduino, & Rainaldo spiritum reddente, Aimericum pro eo Domnus Odilo patrem præposuit. Ab eo tempore Angeriacense Monasterium visitari cœpit per Abbatem Cluniacensem vt patet ex vita Hugonis Abbatis Cluniacensis. *Susceptus idem Dei famulus in Monasterio Angeriacensi, sepultis paulisper sensibus carnis, puriore mentis intuitu, vidit quoddam fulgur de sublimi veniens Monasterij Cluniacensis, auditorium irrumpere.*

Dum Eparchij Engolismensis reliquiæ, solemni cum processu deferrentur ad D. Ioannis Angeriacensis, vnâ delatus est baculus pastoralis, Diui Confessoris apice incuruus, cui persimilis per noctem in cœlo visus est igneus baculus ad solis ortum vsque, & vectoribus sacri corporis Eparchij, cum iter esset per medium amnem, vestes penitus aquâ non maduere, Ademarus. *Dum reliquiæ Sancti Eparchij procederent ad sanctum Præcursorem, delatus est pariter baculus eiusdem Confessoris. Est ipse baculus pastoralis in summitate curuatus, ad cuius similitudinem super reliquias eiusdem Sancti, horis nocturnis vsque sole Oriente resplenduit in cælo igneus baculus, quò ad ventum ad caput Sancti Ioannis, & miraculis à Sancto Eparchio super infirmos sanatos peractis cum lætitia regressum est. Canonicis etiam Sancti Petri sedis Engolismensis, procedētibus cum reliquijs, cum subuectores Carum induti sacris tunicis, per profundum fluuium pertransissent, non senserūt aquam, sed ac si per aridam ambulassent, nullum signum aquæ super eos, nec super vestimenta, vel calciamenta eorum apparuit.*

Per hoc tempus grauis apud Angeriacum ortus est

tumultus inter Monachos & VVillelmi Ducis familiares, cò ventum est vt Ducis ædes exarsæ sint, & ipsius Præpositus lethali vulnere percussus. Hac equidem iniuriâ Dux valde commotus, non defuere qui suadérent inprimis Fulco Nerra Comes Andegauensis, qui obsequij causâ apud eum erat, Monasterium de medio tolli, Monachos pelli, & Canonicos submitti debere, sed Dux acerbius consilium non audijt, fractoque irarum spiritu, monachis inultum facinus remisit, Ademarus. *Contigit homines Sancti Ioannis, & VVillelmi Ducis in Angeriaco vico tumultuari, & vulneratus est Præpositus Ducis ad mortem, & aula eius ibi diruta, tunc à primatibus maliuolis, præcipuè à Fulcone Comite, qui tunc in seruitio Ducis, Pictauis erat tempore quadragesimæ, suadebatur ei destruere locum Sancti Ioannis, Monachos eiicere, Canonicos immittere, & licet serenissimus princeps furore graui commotus esset, pro iniuria sua, tamen suam iram, & impiorum consilia vicit, & imperiali more, cum ratione prudenti, causam pacificauit semperque fuit seruorum Dei defensor, & Dominus ei in omnibus adiutor.* Idem refertur in Fragm. Pitheano. Hist. Aquitanicæ.

Eodem tempore Pictauis oppidum fortuito incendio conflagrauit, & VVillelmus Dux Basilicam Sancti Petri aliasque Ecclesias, simul & ædes suas magno sumptu restituit, Ademarus. *Tunc casu ciuitas Pictauis combusta est, & Dux sedem Sancti Petri, cæterasque Ecclesias, suumque palatium maiori decore ampliauit.*

Sub idem tempus Geraldus Lemouicensis Episcopus, cum Pictauum pergeret, idem enim erat Thesaurarius Sancti Hilarij, in itinere graui morbo decubuit apud Carroffum, ex quo diem obijt extremum

ibidemque sepultus est, Ademarus. *Et Episcopus quia Thesaurarius Sancti Hilarii erat, dum ante festiuitatem omnium Sanctorum Pictauis iret, in Sancto Carroffo ægrotans, intra XV. dies obiit, & ibi sepultus est, Ad caput eius tabula plumbea posita est ita scripta, Hic requiescit Giraldus Episcopus Lemouicensis, obiit IV. id. Nouembr. præfuit eidem sedi octo. annis.*

Post Geraldi decessum, de Lemouicensi Episcopatu fœdè certatum, multis ad apicem Pontificij nitentibus per symoniam, & ambitum. Hac de causâ à Lemouicensi clero & plebe solemnes indictæ letaniæ, & à VVillelmo Duce concilium initum in Monasterio Sancti Iuniani de eligendo Episcopo. Huic adfuère VVillelmus Comes Engolismensis primarius consiliorum Ducis arbiter, VVido Vicecomes Lemouicensis, & vniuersi proceres Lemouicenses. Hoc in consessu Deo auctore in Episcopum Lemouicensem electus Iordanus Sancti Leonardi Præpositus, vir nobilitate generis, simplicitate morum laudabilis, ac die postera ab ipso VVillelmo Duce, vnà cum duobus Episcopis Islone, & Isemberto, & turbâ procerum Lemouicas deductus. Huic plebs vniuersa, obuia sese effudit, ac primum Dux solemniter receptus à Monachis in æde Sancti Martialis, obuijs sacris Euangeliorum tabulis, & multo thuris suffitu, vt moris erat. Inde crastinâ luce electus detonsus, id est in presbyterum ordinatus, & in Sancti Stephani Basilicam deductus ibi à Duce Episcopalem inuestituram per baculum pastoralem accepit, idque gratuito, quod eâ ætate valde insolens erat. Et peracto solemni officio Dux Pictauum redijt. Idem post VVillelmi Ducis profectionem ad

limina Apoſtolorum, Angeriaci conſecratus ab Iſlone, Rohone, Arnaldo & Iſemberto Epiſcopis, curante VVillelmo filio Ducis ex mandato patris, & ab ipſo VVillelmo Comite ſimul cum Arnaldo Petragoricenſi Lemouicas deductus, & ſolemniter collocatus in ſede Sancti Martialis. Hac de re Gauzlenus Bituricenſis Archiepiſcopus, nimium indignatus, quod ſuffraganeus ſine eius nutu ordinatus foret, Lemouicino pago ſacris interdixit, excepto loco Sancti Martialis, cum his quæ erant ditionis ſuæ, ipſumque Epiſcopum paſtorali officio abſtinuit. Iordanus in Metropolitanum demiſſior, nudis pedibus diuiſo clericorum, & Monachorum cum agmine Bituricas ſupplex adijt, comperto eius aduentu Gauzlenus, cum vniuerſo clero ei obuius occurrit & cum honore ſacris & officio reſtitutum dimiſit, rem narrat Ademarus. *Poſt mortem denique ſupradicti Epiſcopi Geraldi, decertabant principes Lemouicenſes pro Epiſcopatu, cum Symoniacâ hæreſi Pontificatum vindicare conati. Tunc populus vrbis letanias cum Monachis & Canonicis propter hoc peregit, & Dux prudẽtiſſimus cum conſiliario ſuo VVillelmo Comite Engoliſmenſi, apud S. Iunianum placitum habuit. Ex hac cauſa adfuit ibi VVido Vicecomes & omnes principes Lemouicenorum, ibi Dei nutu elegit in Eſpiſcopatus honore Iordanum Præpoſitum Eccleſiæ Sancti Leonardi, magnæ nobilitatis & ſimplicitatis virum. Surgens manè Dux à Monaſterio Sancti Iuniani cum duobus Epiſcopis Iſlone, & Iſemberto, & multitudine principum, deuenit ad vrbem circa horam ſextam, cui obuiam proceſſit omnis ciuitas gaudens & mox properat ad Baſilicam regularem, receptus à Monachis, cum textu Sanctorum Euangeliorum, & thymiamaterio, ſicut ſemper ab eis*

ab eis Dux ſolet excipi, inde ad tumulum Sancti Martialis miſſam audiuit, & iuxta Monaſterium eo die regulariter hoſpitatus eſt, chraſtino barbam electo benedici iubet, & detondi, & ſic ad ſedem Sancti Martialis in aula Sancti Stephani Iordanum deduxit, & cum baculo paſtorali ibi eum gratis honore Pontificali veſtiuit, eratque finis Ianuarij menſis, & reuerſus eſt Pictauis. Quadrageſima ſuperueniente Dux Romam abiens filio ſuo prudentiſſimo adoleſcenti VVillelmo imperauit, vt reuertens ordinatum reperiret Epiſcopum, quod ille adimplere curauit, & mediâ quadrageſimâ Angeriaco ante caput Sancti Ioannis conſecratus eſt Epiſcopus, ab Iſlone Epiſcopo, & Rohone, atque Arnaldo nec non & Iſemberto Epiſcopis, & à clariſsimæ indolis VVillelmo Comite & Arnaldo Petragoricenſi Epiſcopus. Lemouicam deductus inthronizatus eſt in ſedem S. Martialis. Archiepiſcopus vero Bituricenſis Gauzlenus, ad cuius Diœceſim Lemouica pertinet, quod ſine ſua authoritate conſecratus eſt Epiſcopus, totum Lemouicinum excommunicauit, præter locum Sancti Martialis, & quæ propriè ad eum pertinebant, ipſumque prohibuit ab officio ſuo Epiſcopum, qui ſatisfaciens nudis pedibus cum centum Clericis, & Monachis, omnibus ſimiliter pedibus nudis, Bituricam ſedem adiit, vbi Archiepiſcopus cum Clero eis proceſſit obuiam & cum honore eos deducens quod ligauerat abſoluit.
Idem refert Bernard. Guidonis in Geſt. Epiſcoporum Lemouicẽſium, & Iordani Epiſcopatus initia refert ad annum MXX. *Hic Iordanus inquit præſulabatur anno Dom.* MXX. Litem quæ fuit inter Iordanum, & Archiepiſcopum Bituricenſem compoſitam fuiſſe ſuffragio & opera Fulberti Carnotenſis Epiſcopi inſinuat Hildegarius Decanus S. Hilarij Pictauienſis, in ea quæ ex-

Epist. 127. tat inter Epistolas Fulberti. *Iordanus etiam Lemouicensis Episc. cui olim suffragium præstitisti, apud Archiepiscopum Bituricensem, plurima te salute impertiens rogat suppliciter, vt mittas ei vitam Sancti Leonardi, in Episcopatu suo requiescentis vt aiunt.*

Anno circiter MXXI. Carroffum casu combustum est, cum Basilica Saluatoris, quam VVillelmum Ducem suo sumptu reædificasse argumento est, quod idem regularem disciplinam ibidem instaurauit, pulso Petro Abbate, qui per simoniam dignitati se obtruserat, & in eius locum ordinato Gumbaldo Abbate Sancti Sauini, Ademarus. *Carosum casu flammâ combustum est, cum Basilica Saluatoris, &c.* & mox, *Dux quoque VVillelmus semper cogitans Dei voluntatem, regularem disciplinam restaurauit, in sancto Carrofô, eiecto Petro Abbate potentissimo, qui per simoniacam hæresim prælationem obtinuerat, & seculariter locum administrabat, & subrogato Gumbaldo regulari, & Dei seruo Abbate Sancti Sauini.* Quam studiosus fuerit VVilelmus Dux huiusce Monasterij emendandi, docet ipsius Epistola ad Aribertum Abbatem quæ extat inter Fulberti Epistolas, quâ decem Epist. 117. Monachos è suo Monasterio enixis precibus, ac tertiùm petit, in huius Monasterij reformationem. *Caritatem vestram iam secundo interpellaui, vt mitteretis ad Carioficum Monasterium, quosdam ex Monachis vestris qui essent feruentes, in obseruanda regula sancti Benedicti quorum sancta conuersatio fratribus ipsius loci, bonum præberet exemplum, & eorum Abbatem fasce regiminis leuaret quoniam vero petitioni meæ nondum acquieuistis, nunc quoque tertio ad ostium vestræ caritatis pulsô, instar illius Euangelici petitoris, amicum obnixè rogantis, vt si non pro-*

pter amicitiam, ſaltem propter improbitatem meam, accomodetis mihi, quotquot habeo neceſſarios. Obſecro igitur vos in nomine Sanctæ Trinitatis, quæ Deus vnus eſt, vt decem fratres ex Collegio veſtri Angelici ordinis mihi tranſmittatis, &c. Idem de ſe teſtatur & ipſe Fulbertus in Epiſt. ad Hebertum, *ſcio te fili meum deſiderare aduentum, ſed retardant templi reſtauratio, mandata Regis, prædonum inſtantia, meſſiuæ feriæ, Lemouicenſis Epiſcopi cauſæ pacandæ difficultas, via ſcrupuloſa.* Epiſt. 18.

CAPVT XI.

Aymerici Ranconenſis perfidia aduerſus VVillelmum Comitem Engoliſmenſem, lis inter VVillelmum Vice-comitem Martiliacenſem & Fratres de caſtro Roſſiaco. Mortuâ Sanciâ VVillelmus Dux tertiam ducit vxorem Agnetem nomine filiam Othonis VVillelmi Ducis Burgundiæ, ex qua ſuſcepti gemini liberi, Petrus cognomine Acerrimus, & Gaufredus cognomine VVido. Hugoni Abbati S. Martialis ſuccedit Odolricus, fabuloſa Sancij Regis Arragonum expeditio in Vaſconia, VVidonis Vicecomitis Lemouicenſis obitus ſucceſſore Ademaro filio. Hebertus Comes Cenomanenſis dolo captus à Fulcone Comite Andegauenſi.

NNO MXXII. Dum VVillelmus Comes Engolismensis abesset, religionis causâ Romam profectus: Aimericus princeps Ranconensis super sacris B. Eparchij calceis iuramento depactæ fidei immemor, aduersùm Seniorem suum castrum posuit, in Sanctonum finibus, nomine Fracta-botum, fortè Botauillam, sed non diu impunè tulit, paucis enim post diebus incidit in manus Ioffredi filij Comitis, à quo ferro confossus illico expirauit. VVillelmus vero Comes Româ regressus, cum Alduino filio, post diutinam obsidionem castrum expugnauit, solóque euertit, ac multo post tempore iterum à fundamentis reædificauit, & præsidij causâ Ioffredo filio id commendauit. Ademarus: *Quo tempore Aymericus Princeps Ranconensis, contra Seniorem suum VVillelmum Comitem Engolismæ, dum ipse VVillelmus Romæ esset castrum Fracta-Botum in Santonico extruxit. Per dies Resurrectionis, promiserat ei fidelitatem super reliquias sanctorum calciamentorum sancti Eparchij, & quia periurus contra ipsum fuit, post paucos dies à Ioffredo filio Comitis supradicti obuiante ferro confossus, animam sine morâ reliquit. Comes vero VVillelmus cum Alduino filio castrum diù obsedit, & fortiter expugnatum capiens destruxit, & per multum tempus iterum reædificauit, & filio suo Ioffredo commendauit.*

Per hoc tempus ortum est graue bellum inter VVillelmum Vicecomitem Martiliacensem, & Odolricum, & Alduinum fratres de Castro Roffiaco, sed lis composita à VVillelmo Comite Engolismensi, pacto iureiurando sancito, super sacris B. Eparchij reliquiis,

ſed irrita vtrinque fide, haud impunè, Alduinus enim cum dolo à fratribus vocatus eſſet ad epulas, dormienti è lecto abrepto lingua præſciſa, oculi effoſſi, & hoc pacto Roſiacum caſtrum per nefarium ſcelus receptum. VVillelmus Comes Engoliſmenſis inultum facinus non ferendum ratus, accito in opem VVillelmo Duce, Martiliacum obſedit, & captum igni concremauit, in reos diri ſceleris non ſæuiit vſque ad necem, ſed eos omni honore id eſt feudis quotquot à ſe tenebant multauit, Alduino in cæcitatis ſolatium Roſiacum caſtrũ reſtituit. Aliquot poſt annis Alduinus filius VVillelmi Comitis Engoliſmenſis iuſſu patris Martiliacum reædificauit, & in rem ſuam retinuit, idemque iubente patre Montiniacum caſtrum à fundamentis extruxit, Ademarus. *VVillelmus vero Vicecomes Martiliacenſis, & Frater eius Odolricus graui diſcordiâ decertabant, cum Alduino fratre eorum, propter caſtrum Roſiacum multo tempore. Vnde factum eſt vt à Vuillelmo Comite inter ſe pacificarentur & pacem ipſam, pactumque conditionis, ſuper corpus S. Eparchij eidem curarent, quod inter ſe mentiti; & periurio rei, alter excæcatus eſt, alij duo honore omni priuati ſunt. Nam VVillelmus & Odolricus dolo ad ſe euocatum Aloluinum primâ ebdomadâ Paſchæ in traditione poſtquam cum eis cœnauerat, & in eorum hoſpitio dormierat, antequam à lecto ſurgeret capiunt, & linguam ei amputant, & oculos effodiunt, & ita Roſiacum recuperant. Regreſſus itaque Româ VVillelmus Comes tantam impietatem vindicare decreuit, & accito Duce VVillelmo Martiliacum obſedit, deſolauit igne comburens, & traditoribus vitam & membra conceſſit, ſed eos omni honore priuauit, & Alduino cæcitate multato*

Rosiacum concessit, & post aliquot annos iubente eodem Comite Alduinus filius eius Martiliacum reædificauit, & ad suum opus retinuit, idem quoque Alduinus iubente patre Montiniacum castrum à nouo extruxit.

Anno MXXIII. defunctâ Sanciâ coniuge VVillelmus Dux tertiam nomine Agnetem duxit vxorem, ex quâ geminos suscepit liberos Petrum cognomine Acerrimum, & Gaufredum qui Vidonis cognomen sortitus est, Chron. Malleacense MS. *Inter ea defunctâ Santia coniuge Guillelmi Ducis, duxit tertiam nomine Agnetem, ex qua iterum suscepit geminos filios Petrum cognomine Acerrimum, & Gaufredum qui & VVido vocatus est.* Eam fuisse Othonis VVillelmi Ducis Burgundiæ
Lib.5.cap. filiam indicat Glaber. *Nec non etiam VVillermus Henrici Ducis priuignus, ac Alberti Longobardorum Ducis filius, eidem Regi aliquando rebellis extitit, fauente ei Landrico Niuernis Comite, qui eius filiam vxorem duxerat, & Brunone Lingonensi Episcopo, cuius habebat in matrimonio sororem, ex qua suscepit filios, & filias de quibus prius natam Landricus, reliquas vterque VVillermus sc. Pictauensis, & Arelatensis duxere vxores.*

An. MXXV. diem obiere, Rogerius Cantor, & Hildebertus Monachi sancti Martialis sanctitatis laude conspicui, diuinitus prius de transitu admoniti, nec non Hugo Abbas Sancti Martialis, huic successit Odolricus Abbas, cui benedictionis munus impertiit Iordanus Episcopus, Ademarus. *Quo tempore duo Monachi sancti Martialis ex primoribus valde religione, conspicui, sanctitate præclari, sapientia fulgidi qui se inuicem præ omnibus diligebant, & omne Monasterium duæ columnæ sustinebant, & velut duo candelabra irradiabant,*

*& iuxta se ad mensam sedebant Rotgerius Cantor, & Hildebertus Amarius in die sancto Paschæ, ambo per visum viderunt se vocari à Christo, & ipsâ ebdomadâ laudabiliter finem vitæ acceperunt: *********** Monachus sanctitate probabilis, & mox Abbas Hugo dilectione Dei fortissimus, eos ad cœlestia subsecutus est, & succedit Odolricus Abbas prudentissimus, quem consecrauit Iordanus Episcopus.*

Eodem anno Conrado certante de imperio cum Conone tanti culminis æmulo, Longobardi Germanorum Imperij pertæsi, Robertum Regem conuenere per legatos, & ab eo Hugonem filium natu maiorem in Regem expetiere, de quo non tacuit Glaber. *Huiusmodi enim famâ, vbique prouinciarum percitus peroptabatur à multis, præcipuè ab Italicis, vt sibi imperaret in imperium sublimari, nam & ex cognomento proaui magnus Hugo dicebatur à cunctis.* Verum hi à Rege repulsam passi, vota conuertere in VVillelmum Ducem, aut eius filium. Occasionem regni apiscendi Dux non omittendam ratus, cum VVillelmo Comite Engolismensi consiliorum omnium participe, rei tentandæ causa transiit in Italiam, sed longiores post tractatus, cum principibus Italiæ, se delusum sentiens, abiecto consilio domum remeauit. Ademarus *Longobardi vero sine Imperatoris gauisi destruunt Palatium imperiale, quod erat Papiæ, & iugum Imperatorium à se excutere volentes, venerunt multi nobiliores eorum Pictauium vrbem ad VVillelmum Ducem Aquitanorum, & eum super se Regem constituere cupiebant, qui prudenter cauens cum VVillelmo Comite Engolismæ, Longobardorum fines penetrauit, & diu placitum tenens cum Ducibus Italiæ, nec in eis fi-*

L b.3.cap.9

dem reperiens, tandem & honorem eorum pro nihilo duxit. Inter ea VVillelmus Dux quò sibi Roberti Regis inuidiam demeret, eius gratiam, & authoritatem sibi conciliare studuit, cum humillimis precibus, etiam propositis muneribus per Fulconem Comitem Andegauensem, cuius hac de re ad nos peruenerunt litteræ ad Robertum perscriptæ, inter eas quæ sunt Fulberti Carnotensis. *Guillelmus Pictauorum Comes herus meus, loquutus est mihi nuper dicens, quod postquam Itali discesserunt, à vobis diffisi, quod vos Regem habere petierit filium suum ad Regem, quibus ille inuitus coactusque respondit, tandem acquiescere voluntati eorum, si consentirent illis cuncti Marchiones Italiæ, & Episcopi ac cæteri meliores, illi promiserunt quod recta fide facerent illos consentire si possent. Nunc ergo mandat vobis postulans suppliciter gratiam vestram, vt detineatis homines de Lotharingia, & Fredericum Ducem, atque alios quos poteritis, ne concordent cum Rege Cono. inflectendo eos quantum quiueritis ad auxilium eius, dabit vobis pro hoc negotio mille libras den. & centum pallias, & Dominæ Reginæ Constantiæ quingentas libras nummorum.* De profectione VVillelmi Ducis in Italiam Fulbertum Carnotensem certum fecit Hebertus per Epistolam, quæ extat inter eas quæ sunt eiusdem Fulberti. *Dux noster G. nobis amicissimus profecturus est in Italiam die Iouis proxime venturo, sciscitari de causa filii sui, si cum honore & incolumitate sua fieri queat. Itali enim elegerunt eum sibi ad Regem, facientes ei sacramentum, & Italiæ regnum concedendi & Romanum Imperium acquirendi, per rectam fidem quantum possunt, hac de causa præcessurus est prudens pater filium quem supradixi cum ipsis deliberaturus.* Huiusce factionis Signiferos

Epist. 15.

Epist. 123.

Signiferos fuisse Archiepiscopum Mediolanensem Leonem Vercellensem Episcopum liquet ex ipsius Vercellensis epistola, & VVillelmi Ducis responsione quæ vnà superstites manserunt inter Fulberti Carnotensis epistolas. Conradus rebus in Germania compositis Longobardos facilè ad obsequium redegit, & Episcopos qui fuerant partium VVillelmi Ducis, in vincula coniecit, male pro VVillelmo Odonem subiecit Baldricus Nouiomensis. *Italiam Chonradus Imperator abiit, vt ad votum de regno ageret, & arma ferentes impugnaret. Cumque inibi degeret, quosdam Longobardorum Episcopos partibus Odonis fauentes, irreuerens factas in vincla coniecit, Mediolanensium autem Archiepiscopus, re pro alia pari modo captus fuga sibi consuluit.* Ep. 125. 126. Chron. Camerac. lib. 3 cap. 55. v. OthoFrisingens. lib. 6. Chr. cap. 31. Sigibert. an. 1034. 1035.

Re infecta VVillelmus Dux domum regressus nuncium accepit de morte VVidonis Vicecomitis Lemouicensis, & intercedente VVillelmo Comite Engolismensi successorem ei dedit filium nomine Ademarum, Ademarus. *In reuertendo sanè nunciatur ei VVidonem Vicecomitem obiisse, & intercedente VVillelmo Comite Engolismensi præfecit Lemouice Comitem Ademarum in loco defuncti patris sui.*

Anno MXXVI. Sancius Rex Arragonum ab Hispanicis scriptoribus memoratur superato Pyreneo magnam Vasconiæ partem armis subegisse, eamque pacto pretio VVillelmo Comiti Pictauiensi addixisse. Zurita, *Sanctius Pyreneum transgressus, vti quidam auctores prodidere, magnam Vasconiæ partem imperio subiicit, quam Pictonum Comiti precio vti ferunt addixit.* Itidem Sancium hac tempestate in vtraque Vasconia regnasse ex veteris chartæ fide affirmat Hieronym. In Indic. Rer. Arrag.

Blanca. Sed hæc vana & fabulosa esse facile arguitur, tum eò, quod quæ belli causa fuerit non proditur, nec vlla belli occasio extitisse apparet, & post hunc annum Sancium Vasconiæ præfuisse scimus ex Ademaro, & in gestis Conc. posterioris Lemouicensis celebrati anno Christi MXXXIV. actum est de milite pœnitente, *qui iubente Duce Vasconum Sancio* (sic reponendum pro Sancto) *seniorem suum decollauit.* Cum etiam ex eo quod Sancium ipsum Ducem Vasconiæ hoc ipso tempore Sancio Regi amicissimum fuisse, & antè annum, hoc est anno MXXV. vnà cum Berengario Comite Barcinonensi subscripsisse donationi à Rege factæ testem habemus ipsum Zuritam. *Vetusta enim monumenta & priuilegia extare video, à Sanctio Rege hoc ipso anno irrogata, quibus Simenæ Reginæ eius matris, & Maioris Reginæ vxoris, Garciæ, Ramiri, Gonzalui, & Ferdinandi filiorum fit mentio, & Sanctius Guillielmus Vasconiæ, & Berengarius Barcinonensis Comites, qui scribendo adfuere commemorantur, donationesque à Rege factas auctoritate sanxere*, & certe Blanca quo iure Sancius in Vasconia Aquitanica regnasse dicatur, valde laborat, & nimis supinum est quod fingit eum iure hæreditario ab Innico Arista deducto Vasconiam repetiisse, non ausus scilicet diffiteri cis Pyrenæum haud gestum à Sancio bellum. Et verè quod Hispanicorum scriptorum fidem in primis eleuat, quo pacto suaderi potest, bellum à Sancio tentatum aduersus Vascones, suis summo rerum discrimine laborantibus, & diuturno aduersus Sarracenos bello exhaustis? immò hac ætate Hispani Vasconũ & Aquitanorum armis fœliciter defensi, nedùm ipsi bel-

In Comm. Rer. Arrag. p. 95.

lum passi ab Hispanis, vt proximè ostendetur.

Sub idem tempus Hebertus Comes Cenomannensis à Fulcone Comite Andegauensi dolo accitus in Capitolium id est arcem Santonicæ vrbis, spe ipsius obtinendæ, quasi in beneficium, id est subfeudum. Incautus nihil tale metuens in custodiam detrusus, ibique biennio detentus, donec Deo adiuuante è custodia euasit, insidias cauit vxor Heberti, quodam sceleris consilium prodente. Ademarus. *Tunc temporis Comes Andegauensis Fulco cum manifestè superare nequiret Hebertum Cenomannis Comitem, dolo acciit eum in Capitolium Sanctonicæ vrbis, quasi in beneficio vrbem ipsam ei concederet, & incautum, & nihil mali suspicantem, inclusum Capitolio, nefanda eum cepit traditione, primæ ebdomadæ quadragesimæ secundo die, vxor vero eius vxorem Heberti dolo temptauit capere ipso die, antequam virum captum audiret, sed ad eam quidam anticipauit prodere cautelam. Ideo Fulco vxorem Heberti & principes timens, non est ausus eum interficere, sed biennio carceratum diligentissime custodiuit, & à manibus eius Dominus innocentem eripuit.* Idem narratur in fragm. Pitheano hist. Epist.7.
Aquitan. Hunc Hebertum Comitem Antichristi præcursorem vocat Fulbertus Carnotensis quod Auisgando Episcopo Cenomannensi Episcopo nimis infestus esset.

CAPVT XII.

Roberti & Constantiæ vota diuisa de successore regni Vuillelmus Dux curia abstinet inuidiæ amoliendæ causa VVillelmi Comitis Engolismensis peregrinatio Hierosolymitana, Odo Comes Dolensis & alij peregrinationis socij in Aquitania triduo pluit sanguine VVillelmus Comes maleficis artibus perit, eiusdem pia dona in Ecclesiam.

EODEM ann. Hugone Rege iam designato vitâ functo, diuisis votis Roberti Regis, & Constantiæ vxoris, in electione regni successoris, Roberto ex lege Francorum, & naturæ suffragio, Henricum natu maiorem optante, Constantiâ vero muliebri ingenio in Robertum natu minorem propensiore; VVillelmus Dux consultò curiâ abstinuit, nè alterutrius in se inuidiam prouocaret. Hac in re tamen se à sententiâ Odonis Comitis Campaniensis non discessurum palam obtestatus in epistola ad Fulbertum Carnotensem E. Epist. 1. 8. *O si venisses, proximis præteritis Rogationibus, quantam nobis & Episcopis nostris lætitiam fecisses, tempestiuè si velles Carnotum ad diem festum reuersurus Pentecostem, vel si te subducere velles, ne ires ad curiam Domini Regis, satis honestam causam habiturus, quem in præsenti adire dimitto, minores inimicitias, me*

susceptturum putans, ob meam absentiam, quam si essem cum Domino Rege, vel Regina, non consensurus in ordinando Rege, absque meo Fratre Odone Comite, quem enim ipse Regem fieri voluerit, ipsum & me velle pro certo noueritis.

Eodem etiam anno VVillelmus Comes Engolismensis per Baioariam Hierosolymam iter instituit, itineris Comites fuere Odo Bituricensis Comes Princeps Dolensis, Richardus Abbas Dolensis, Richardus Abbas S. Eparchij Engolismensis, Giraldus Fauesinus, Amalfredus Monachus postea & ipse Abbas sancti Eparchij, & alij multi viri nobiles. Inde iter fuit per Hungariam, vbi à Stephano Rege perhumaniter excepti, variisque muniis ornati, ac demum hi peruenere Hierosolymam mense Martio, id est ineunte anno MXXVII. & perlustratis locis sacris Christi vestigiis consecratis rediere in Galliam. In ipso reditu VVillelmus Comes Lemouicas diuertit, vbi solemniter susceptus à Monachis Sancti Martialis. Inde Engolismam accedenti effusis agminibus ei obuiam occurrére, non modo Engolismenses, sed & Petrocorij & Santones. Certatim & solemni cum processu ei occursarunt Monachi Sancti Eparchij vt moris erat quoties Comes peregrè rediret. Richardo Abbate iam in itinere vitâ defecto, ei suffectus Amalfredus Monachus, & à Rohone Engolismensi Episcopo benedictionis munere donatus, astâtibus VVillelmo Comite Engolismensi, & Odolrico Abbate S. Martialis. Ademarus. *Eo tempore VVillelmus Engolismensis Comes Baioariam iter egit ad sepulchrum Domini, comitati sunt eum Odo Bituricus Princeps Dolensis, Richardus Abbas*

Dolensis, Richardus Abbas sancti Eparchij Engolismensis & consiliarius eius Giraldus Fauesinus, & Amalfredus postea Abbas, & magna caterna nobilium. Stephanus Rex Vngriæ, cum omni honore eum suscepit, & muneribus ditauit. Cœpit iter agere mensis Octobris primo die & peruenit in sanctum Ciuitatem primâ Ebdomadâ mensis Martij, reuersusque primâ ebdomadâ mensis Iunij, ad propria diuertit per Lemouicam reuertens, vbi omnis multitudo Monachorum sancti Martialis splendore festino obuiam exeuntes exceperunt eum. At vbi rumor aduentus eius Engolismam peruenit, omnes principes non solum Engolismensium, sed etiam Petragoricensium, & Santonum omnisque ætas & sexus ad eum occurrit gaudio perfusa, eum cernere desiderans. Clerus vero Monasticus sancti Eparchij, in vestibus albis, diuersisque ornamentis cum magna multitudine populi & Clericorum siue Canonicorum gaudens processit obuiam ei extra ciuitatem miliario vno, cum laudibus & Antiphonis, & omnes in excelsum vociferantes Te Deum laudamus, deduxerunt eum vt moris est. Tunc Amalfredum Monachum qui cum eo fuerat elegit Abbatem ex basilica B. Eparchij, nam Abbas Richardus in Selimbria Ciuitate Græciæ citra Constantinopolim, in eundo obierat, & ibi sepultus est. In vigilia Epiphaniarum ordinauit supradictum Abbatem Roho Episcopus, vbi ipse Comes & Abbas sancti Martialis Odolricus stipatus dignitate Monachorum & Abbates vicini, & maxima nobilitas principum præsentes adfuerunt. Idem narratur in fragment Pitheano Hist. Aquitan.

Anno itidem M X X V I I. triduo pluit sanguine in Aquitania ad oram maritimam, huius cruoris, singulare id fuit vt lapsus super cutem hominis, aut ve-

ſtem, aut lapidem prorsùs non elueretur, ſecùs verò ſi caderet ſuper lignum. Ita in Fragment. Hiſtor. Aquitanicæ. *Circa id temporis in regione Aquitaniæ, ſecus marititima tale prodigium accidit, ante ſolemnitatem ſancti Ioannis Baptiſtæ. Tribus diebus de cælo pluit ſanguis, qui cadens ſuper carnem hominis, aut ſuper lapidem non poterat lauari, ſi vero ſuper lignum caderet lauabatur.* Conſultus à Roberto. Rege. Fulbertus Carnotenſis E. vir litteris ſacris & prophanis excultus, quid portenderetur huiuſmodi prodigio, cladem publicam, fortè bellum aut peſtem ſanguine deſignari reſpondit, per eam quæ extat ad Robertum Regem Epiſt. *Quod autem nuper huiuſmodi cruórem in quadam parte* Epiſt. 95. *regni veſtri pluiſſe audiſtis, & quod ille cruor vbi ſupra petram, vel ſuper carnem hominis ceciderat, ablui non poterat, vbi autem ſuper lignum ceciderat, facile abluebatur, per hoc tria hominum genera ſignificata eſſe videntur, per lapidem impij, per carnem fornicarij, per lignum vero quod neque durum eſt vt lapis, neque molle vt caro, illi qui neque impij ſunt, neque fornicarij. Cum ergo venerit ſuper illam gentem cui portenditur, gladius ſiue peſtilentia deſignata per ſanguinem, ſi antea duri molles fuerint mutati in melius, non morientur perpetualiter in ſanguine ſuo, medij vero per anguſtiam mortis, vel aliter poterunt liberari pro arbitrio ſecretiſſimi atque præſtantiſſimi iudicis.*

Eodem ipſo anno MXXVII. Santonum oppidum ſubmiſſo à ſceleſtis hominibus igne combuſtum eſt cum baſilica Epiſcopali ſancti Petri, quæ diu luxit ſacris deſtituta. Dum VVillelmus Comes Engoliſmenſis de authoribus ſceleris quæreret, paulatim graui labo-

re contabuit, non ſine ſuſpicione maleficij. Fortè deprehenſa eſt quædam mulier malefica, quæ malis artibus noxam immiſiſſe ferebatur, ſed eâ ſcelus prorſus inficiante, Monomachiæ iudicio rem committi placuit. Vulneribus confectus defenſor maleficæ, è certamine vix ſpirans elatus eſt, nec dum tamen malefica quicquam confeſſa eſt, etſi conuicta trium muliercularum teſtimonio, quæ ſceleris conſcias, & maleficij cum ipſa artifices ſe fatebantur. Comes tamen mulieri lubens ignouit, nec paſſus eſt eam meritas pœnas luere, idemque rebus inter liberos diſpoſitis ſacro viatico, & vltimo Chriſmate præmunitus, diem obiit magno cum luctu ſuorum, & in baſilica ſancti Eparchij ſepultus. VIII. Idib. Aprilis. Anno MXXVIII. Ademarus. *Eodem vero anno correptus eſt languore corporis idem Comes, vſque ad mortem quo anno Santonas vrbs, ab impiis Chriſtianis concremata eſt, cum ipſa baſilica ſancti Petri ſedis Epiſcopalis, & diu permanſit deſertus ipſe locus, à diuino cultu, & hanc iniuriam Dei Comes ſupradictus vindicare volens, paulatim cepit viribus corporis deſtitui, & in vrbe Engoliſma ſecus Eccleſiam ſancti Andreæ propter officium Diuinum iubet ſibi domum præparari, in qua ægrotans decumbere cœpit, vbi inceſſanter è diuerſis partibus cuncti principes & nobiles eum viſitabant. Cumque dicerent nonnulli, maleficis artibus eum ægrotare, ſolebat enim robuſto & ſano corpore vigere, tunc vero nec more ſenum, nec more iuuenum corpore fatiſceret, detecta eſt quædam malefica mulier, artes maleficas contra eum exercuiſſe, quæ cum non confiteretur iudicio Dei commiſſum eſt, vt quod verum latebat euentu victoriæ, inter duos Campiones probaretur, factis*

factis ergo sacramentis decertauerunt inter se, diu multumque missus Comitis Stephanus, & defensor maleficæ VVillelmus Stephanus victor sine damno sui corporis fuit; alter capite quasi sacco sanguine coopertus, ab hora tertia vsque nonam in pedibus stans, victusque semiuiuus in manibus deportatus longo tempore lecto decubuit, nec sic malefica confessa est, à tribus tamen mulieribus, quæ his maleficiis cum ea interfuerunt testimoniis conuicta est, & paulo post. *Comes ergo pepercit maleficæ mulieri, nec siuit eam tormentari. Ab Episcopis vero, & Abbatibus pœnitentiam accipiens idem VVuillelmus Comes, omniaque sua disponens, & inter filios suos, & coniugem suam nominatam pro vt visum sibi est, honorem suum ordinans reconciliatus & absolutus est. Toto quadragesimæ tempore missas, & cultum Dei frequentauit, quò vsque primâ Ebdomadâ maiori, ante pascha oleo sancto, & viatico muniretur, & ligno crucis adorato, & deosculato, in manibus Episcopi Rohonis, & Sacerdotum spiritum laudabili fine & memoria Deo redderet. Et biduum obseruatum est corpus eius à Clericis & Monachis in basilica sedis Petri Apostoli, planctu tota ciuitas repleta est, dominica sancta Osanna, cum ramis & floribus delatum est corpus ad basilicam Beati Eparchij, & sepultum ibi ante altare Beati Dyonisij. Sepelierunt eum duo Episcopi Robo Engolismensis, & Arnaldus Petragoricensis, ad caput eius iussit filius eius Alduinus poni tabulam plumbeam, ita scriptam, Hic iacet Domnus & amabilis VVillelmus Comes Engolismæ qui ipso anno quo venit de Hierusalem obiit in pace* VIII. *Id. Aprilis vigilia Osanna* MXXVIII. *anno ab incarnatione, & tota progenies iacet in loco Sancti Eparchij. Itaque post sepulturam eius, processerunt Episcopi*

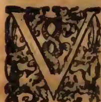
cum clero & populo ad sanctam processionem Dominicam, & stationem peregerunt. Idem traditur in chronic. M S. Engolismens. & in Fragm. Pitheano Histor. Aquitanicæ.

Tot operibus testata VVillelmi Comitis pietas supremis eius cumulatur. Hic scilicet pro sepultura sua varia pretiosiora dona ex auro & argento obtulit B. Eparchio. Eidem syluam cui nomen Vasnacum donationis causa gurpiuit, id est tradidit, dedit & crucem quæ solemnibus in litis præferretur, auro & gemmis distinctam, nec non duo candelabra argentea pondo trecētos solidos. Ademarus *Obtulit supradictus VVillelmus pro sepultura sua sancto Eparchio, diuersa & preciosa munera auro & argento multo, & gurpiuit Vasnacum boscum, & laxauit duo candelabra argentea pensantia trecentos solidos, & laxauit vnam crucem auream cum gemmis processionalem.* Idem in Chronic. Engolismensi.

CAPVT XI.

VVillelmo Comiti Engolismensi succedit Alduinus è liberis natu maximus. Discrimen inter Alduinum & Ioffredum fratres de Blauiâ castro. Alduini Comitis beneficia in Abbatem S. Martialis. Isenberti E. Pictauiensis Iordani Lemouicensis iter Hierosolymitanum Conc. Pictauiense pro vindiciis Apostolatus sancti Martialis, Synodus Carof-

fensis. Gauslenus Bituricensis A. interfuit dedicationi basilicæ S. Aniani Aurelianensis Siguino Burdegalensi Archiepiscopo succedit Acius, paulo post Acio Gothefredus, Synodus Lemouicensis propter dedicationem, Basilicæ S. Saluatoris, VVillelmi Ducis obitus eius vxor & liberi, Fabella de Melusinâ exploditur.

VILLELMO Comiti Engolismensi laudatissimo successit Alduinus è liberis natu maior, eius principatus initiis, solutus est luctus publicus, conceptus è patris funere, & mœror conuersus in gaudium. Ademar. *Successit pro VVillelmo Hilduinus filius eius in principatu Engolismæ, & præclarum lætitiæ signum in initio principatus eius ostensum est, cum de dolore sepulturæ transiit populus ad lætitiam, obuiam Domino exclamans Osanna in excelsis, benedictum regnum patris vestri Domini præferens manibus victoriæ palmas, ramos securitatis & flores suauitatis.* Idem exscriptum est in chronic. Engolismensi. Hic Comes Alduinus fuit vir præstans armis & litteris, his dotibus commendatur in fragm. toties laudato hist. Aquitanicæ. *Et mox post eum principatum Engolismæ obtinuit filius eius, litteris & armis doctus, nobilissimus & gloriosissimus Dominus Alduinus anno* MXXVIII. *ab incarnatione Domini, cuius est gloria in secula seculorum.*

Post funus patris Blauiam castrum dolo occupauit Iofredus frater Alduini, quod ab Alduino paulo post

manu militari receptum, ac præſidio munitum. Alduino recedente, nouum caſtrum excitauit Ioffredus aduerſus Blauiam. Alduinus germani peruicacitatem coërciturus, caſtrum cum lectâ militum manu obſedit, & octidui operâ expugnauit. Rebus aduerſis fractus Iofredus ſupplex ad fratrem acceſſit, & cum eo in gratiam rediit, & ab eo beneficij nomine tres Blauiæ partes obtinuit, quartam ſibi excipiente Alduino. Ademarus. *Craſtinâ vero die poſt ſepulturam eius Blauia caſtrum dolo ſubractum eſt, Comiti Alduino à Ioffredo fratre eius, Mox Comes Ilduinus cum virtute militari illuc tendit, & cito ipſum caſtrum capiens in deditionem accepit, & miſſa illic cuſtodia militum Engoliſmam regreditur ad celebrandum Paſcha. Quo regreſſo frater eius Ioffredus per dies feriatiſsimos Paraſceue, & ſepulturæ, & Paſchæ contra Blauiam extruxit aliud nouum caſtellum. Hoc comperto Alduinus nequaquam prætermiſit opus Dei, ſed cum magna gloria & lætitia ſanctum Paſcha celebrauit, & poſt diem tertium feſtiuitatis commoto electo exercitu ad bellum committendum exiit. Audierat enim fratrem ſuum velle cum eo confligi & exercitum adgregari. Itaque caſtrum nouiter munitum obſedit, & prœlium præſtolatur feroci corde, ſed nequaquam frater eius præſumpſit eum laceſcere ad pugnam, videns robuſtam eum habere manum. Et poſt dies octo expugnato & capto caſtro ſupplex venit ad eum, cui protinus Comes Alduinus ignouit, & pacem conſenſit, & facti ſunt amici, & tunc in beneficio tres partes Blauiæ Comes conceſsit fratri ſuo Iofredo, quartam ſibi retinuit, & conditionibus congruis pacificati ſunt, amore præcipuo.* Idem refertur in Chron. Engoliſmenſi.

Eodem tempore Odolrico Abbate Sancti Martialis honoris causa adeunte Alduinum Comitem, is dedit B. Martiali Ecclesiam S. Mariæ diœcesis Burdegalensis, cum insulâ magnâ Dornoniæ, quæ haud procul castro Fronciaco iacet, fuitque prædium hæreditarium Alayriæ vxoris, Ademarus. *Quâ tempestate Odolricus sancti Martialis Abbas vigilantissimæ honestatis Engolismam venit ad Ilduinum Comitem, ipse vero tunc donauit Sancto Martiali Ecclesiam Sanctæ Mariæ in territorio Burdegalensi, cum insulâ magnâ Dornoniæ, in quâ est sita, & est ipsa insulà, vel Ecclesia vno plus miliario à castro Fronciaco, quod erat in dominio proprietatis supradicti Comitis, cum ómnibus in circuitum terris, & castellis, quam possessionem retinebat ex iure hæreditario vxoris suæ nobilissimæ Comitissæ Alairiæ.*

Sub idem tempus exemplo VVillelmi Comitis Engolismensis Isenbertus Episcopus Pictauiensis, Iordanus Lemouicensis, & Fulco Comes Andegauensis, aliique plures nobiles Aquitani religionis causa Hierosolymam iter inierunt, Ademarus. *Pater vero eius VVillelmus reuersus ab Hierosolymis, multis principibus bonum fuit exemplum, confestim enim Isembertus Episcopus Pictauinus, & Iordanus Episcopus Lemouicinus, & Comes Fulco pluresque primatum, Hierosolymam tendunt*, Idem in chronic. Engolismen.

Eodem tempore initum est Conc. Pictauiense I. cuius canones desiderantur, iniuriâ temporis erepti. Huic præfuit Archiepiscopus Burdegalensis, cui nomen erat Siguinus, in hoc Concilio actum est de Apostolatu sancti Martialis, præsente VVillelmo Duce qui coram patribus in medium protulit codicem lit-

teris aureis perscriptum, Canuti Anglorum Regis munus, in quo efficta erant Sanctorum imagines, & has inter Martialis in Apostolorum stemmate censebatur, Huius Concilij reliquiæ extant in gestis posterioris Conc. Lemouicensis habiti anno MXXXIV. *Illud quoque memorandum est, quod ante hos septem annos Rex Anglorum Cnuto, hic erat cognomento magnus Duci Aquitaniæ VVillelmo regalia munera misit, simulque codicem litteris aureis scriptum, in quo nomina Sanctorum distincta, cum imaginibus continebantur, quod volumen iam olim in Concilio Pictauiensi, dum hac eadem de re quæstio esset, idem Dux VVillelmus litteris eruditus, in testimonium antiquitatis Pontificibus ostendit. Erat enim ibi Martialis in aliorum Apostolorum catalogo positus, qui peritissimus Princeps dicebat Archiepiscopo Burdegalensi, & aliis qui ibi aderant Episcopis, coniicere possumus quam egregia auctoritatis sit Beatus Aquitanorum Patronus de quo Gregorius in illa sui laboris gente, hanc legem tradidit obseruandam.*

Eodem tempore instituta est synodus apud Caroffum in Pictonum finibus, curante VVillelmo Duce, in quâ actum est de expugnandâ hæresi Manichæorum, cuius virus latius per Aquitaniam spargebatur, nec non de pace Ecclesiæ tuēdâ. Et pactum pacis ab Aquitanicis proceribus qui aderant, iubente VVillelmo Duce sacramento firmatum, Ademarus. *His diebus Concilium adgregauit Episcoporum, & Abbatum Dux VVillelmus, apud sanctum Carrofum, propter extinguendas hæreses, qua vulgo à Manichæis disseminabantur, ibi adfuerunt omnes Aquitaniæ Principes, quibus præcepit pacem firmare, & Ecclesiam Dei Catholicam venerari.*

Anno MXXIX. Gauzlenus Bituricensis Archiepiscopus, & Floriacensis Abbas cum multis aliis Galliarum Episcopis, interfuit solemni consecrationi basilicæ Sancti Aniani Aurelianensis, à Roberto Rege magno sumptu de nouo instauratæ, & translationi reliquiarum huiusce Diui, Helgaudus. *Post quæ omnia cupidus sanctæ benedictionis Rex Robertus gloriosus, suæ ordinationis, benedictionis, & assumptionis in Regem anno tricesimo sexto, iussione imperatoria euocauit Archipræsules Gauzlinum Bituricensem, & Abbatem Floriacensem, Leothericum Senonensem, nec non & Arnulphum Turonensem. Quorum præsentiam subsequuntur Præsules, Odolricus Aurelianensis, Theodericus Carnotensis, Bernerius Meldensis, Guarinus Beluacensis, & Rodulphus Syluanectensis. Non defuit etiam præsentia Domni & venerabilis Odilonis Cluniacensium Abbatis, & aliorum bonorum virorum non minimi meriti, cum quibus semper desiderabat colloqui. Ab his pro certo & aliis Dei Ministris leuatur illud nobile corpus amici Dei Aniani sanctissimi de sepulchro, cum corporibus Sanctorum Euspicij, Monitoris, & Flosculi Confessorum, Baudelij & Scubilij Martyrum & Agiæ matris S. Lupi Confessoris, & ab ipso glorioso Rege, & aliis quos iam prænotauit littera, qui pro tali negotio aduenerant custoditur, laudatur, & decantatur in Hymnis & laudibus in Ecclesia S. Martini, quo ad vsque præparentur vtilia, & necessaria sanctæ benedictioni. Præparatis ergo omnibus ab ipsis Sanctis Sacerdotibus locum ipsum benedici, & consecrari solemniter fecit anno Dominicæ Incarnationis millesimo vicesimo nono Indictione duodecima.*

Eodem anno Siguino Burdegalensi Archiepiscopo

diem functo Acius ei suffectus est, quo paucis diebus superstite, in synodo collecta apud Blauiam à VVillelmo Duce Aquitaniæ, & Sancio Duce Vasconiæ in eius locum sublectus est Gothefredus patriâ Francus honestis moribus præditus, & ibidem consecratus à Prouincialibus Episcopis, Ademarus. *Siguino vero Burdegalensi defuncto Archiepiscopo, & Acio post eum ordinato, & non longè post vita priuato, Dux Aquitaniæ VVillelmus, & Dux VVasconiæ Sancius adgregato Conuentu apud Blauiam constituerunt Archiepiscopum Gotefridum natione Francum, moribus honestum, qui ibidem consecratus est à suffraganeis Episcopis.*

Eodem anno Sancius Rex Nauarræ Sarracenos multis prœliis debellauit, non sine suppetiis Vasconum, qui egregiam in hoc bello operam nauasse memorantur, Ademarus. *Rex quoque Nauarræ Sancius, adhibitis secum VVasconibus super Sarracenos exercitum duxit, & deuastatâ Hispaniâ cum multis spoliis, & magno triumpho remeauit.* Quo vno testimonio facilè exploduntur nugæ Hispanicorum scriptorum, qui hac ætate Vascones à Sancio domitos comminiscuntur.

Eodem anno consecrata est Basilica regia S. Saluatoris Lemouicensis, eo nomine congregata est prior synodus Lemouicensis, in qua de Apostolatu S. Martialis actum est. Huic interfuere Gothefredus Archiepiscopus Burdegalensis, Iordanus Lemouicensis, Isenbertus Pictauiensis, Roho Engolismensis, Arnaldus Petragoricensis, Petrus Gerundensis, Deodatus Cadurcensis, Æmilius Albiensis, Arnaldus Rutenensis. Fulco Carcassonensis, Elias Santonensis. Imperitè ad annum MXXVIII. id refert Chronic. MS. Gaufredi Monachi

Monachi S. Martialis. *Anno Dom.* MXXVIII. *consecrata est basilica regalis Saluatoris Lemouicæ* XV. *Kal. Dec. idque ab Episcopis vndecim quorum nomina hæc pagina continet, Iordanus Lemouicensis, Isembertus Pictauiensis, Robo Engolismensis, Arnaldus Petragoricensis, Petrus Gerundensis, Deodatus Cadurcensis, Æmilius Albiensis, Arnaldus Rotenensis, Fulco Carcassonensis, Elus Santonensis, Gotefredus Archiepiscopus Burdegalensis.* Huiusce synodi meminere Acta secundæ synodi Lemouicensis, anni MXXXIV.

Eodem anno è viuis excessit VVillelmus, superstitè Agnete coniuge, ex quâ reliquit duos filios masculos VVillelmum & Guidonem, qui æquè futuri sunt suis temporibus Duces Aquitanorum, & filiam cognomine Agnetem, quæ nuptura est Henrico III. Imperatori.

VVillelmo IV. ne quid vel fabulas omittamus, Haius sororem astruit Mariam cognomine Melusinam, quæ nupsit Raimundino Comiti, cognomen nacta à duobus castris Mello, & Liziniano, quæ ei in sortem obtigisse dicuntur. Hanc variis præstigiis decantatam, & octauo quoque die pube tenus, in anguem demutari solitam circumfertur, quod variis artibus polléret, quod rudi seculo monstro simile erat. Fabulæ auctoritatem præstat, quod plures clariores familiæ in Galliâ, & Germaniâ ab eâ originem reppetunt, vt Liziniana, & Luceburgica, & in galeato stemmatum apice præferunt imaginem mulieris in anguem desinentis, in concha balneari considentis, de quo præter vernaculum scriptorem iocularem Conrad. Vecerius. in Henrico VII. Luceburgensi. *Quamquam non me præ-*

terit, circumferri iam pridem libellum vernaculâ linguâ conscriptum de fœminæ Melyssinæ præstigiis, octauo quoque die, pube tenus in anguem commutari solitæ, quam inter maiores septimi nostri connumerare nituntur, & paulo post, *Certè prænobiles tum in Galliis, tum apud inferiores Germanos scio familias, & patriæ nostræ deferentes prænomen, & in galeato imaginum apice, cuius stemmatis diligentissima, ac minime perfunctoria cura fuit veteribus, id monstrum cuppæ balneatoriæ insidens*. Falsi idoneum argumentum est, quod Ademarus nobilis Monachus, qui hac ætate, diligentissimè persecutus est res Aquitanicas, de Melusina prorsus silet, quam haud dubie non præteriisset, si eâ ætate eius nomen notum fuisset. Et rudi seculo astrologiæ periti, magicæ artis famam non effugére.

Capvt XIV.

VVillelmus V. Dux Aquitaniæ Pontius Comes Aruernensis excommunicatus à Stephano Aruernensi Episcopo ob dimissam vxorem, & superductam pellicem Controuersia de apostolatu S. Martialis, Pontij Comitis absolutio subreptitia synodus Lemouicensis II. & Bituricensis vtraque collecta pro vindiciis apostolatus S. Martialis & pace tuenda Agnes VVillelmi IV. Ducis vidua enubit Gaufrido Martello Comiti Andegauensi in-

de ortum bellum inter VVillelmum V. Ducem, & Gaufredum, VVillelmi Ducis captiuitas & obitus, Ramirus Rex Arragonum vxorem ducit Bernardi Rogerij Bigeronum Comitis filiam, nomine Gisbergam primum, postea Ermesendem.

ODEM anno morte VVillelmi IV. VVillelmus id nominis V. è liberis defuncti natu maximus, ex Adelmode priori coniuge, in principatu Aquitanico simul & Pictauiensi, primogeniorum iure successit, & haud diu post vxorem duxit nobilem puellam Eustachiam nomine, cuius tamen genus ferè incertum est.

Sub idem tempus Pontius Comes Aruernensis excommunicationis diris inustus, à Stephano Aruernensi Episcopo, quod abiectâ legitimâ coniuge, aliam superduxisset. Gesta Conc. Lemouicensis MXXXIV. *Stephanus Aruernensis præsul ante hos annos Pontium Comitem Aruernensem excommunicatione obstrinxit, pro vxore legitima, quam dimiserat, & aliam duxerat.*

Anno MXXXII. incalescente controuersia de Apostolatu Sancti Martialis, hac de re consultus Ioannes XX. Pontifex, apostolatus apicem D. Martiali non denegandum pronunciauit, per epistolam directam ad Galliarum Episcopos, quæ equidem non extat, sed cuius sententia habetur in gestis dicti Conc. Lemouicensis, quamue epistolam, in eadem synodo perlectam, & à Patribus consentiente calculo approbatam, testan-

tur gesta eiusdem Concilij. *Ad hæc venerandus Iordanus Lemouicensis Episcopus ait, multa charissimi ante hos annos, hac de re facta est inquisitio, quò vsque hæc altercatio ad aures Apostolicæ sanctæ Romanæ sedis perueniret, super quo Dominus Ioannes Papa, exemplar epistolæ nobis est dignatus destinare, magnoperè testificans Apostolatus eius gloriam, & redarguens omnes qui eum contradicant esse Apostolum, quæ epistola sacra conseruata in promptu habetur, in quo facile claret testimonium verum Romanæ sedis, cui Bituricensis Archiepiscopus Æmo respondens dixit, textum epistolæ Papæ Ioannis, omnibus Galliarum Episcopis directæ, ante hos quindecim dies in Concilio Bituriensi, vbi plures episcopi congregati eramus, coram nobis recitari fecimus*, &c.

Anno MXXXIII. Pontius Comes à suo Episcopo iure riteque excommunicatus, adito Benedicto IX. Pontifice absolutionis gratiam ab eo subripuit, sed conquerente Stephano Episcopo, Pontifex absolutionem rescidit, posteriori rescripto, quod ab Engelrico Cancellario Aniciensis Ecclesiæ in præfato Concil. Lemouicensi lectum memoratur, quò huiusmodi Episcopalis districtionis effugij in posterum via intercluderetur.

Anno MXXXIV. Celebrata est synodus Lemouicensis II. huic interfuere Aemo Bituricensis Archiepiscopus, Iordanus Lemouicensis, Stephanus Aniciensis Rorico Aruernensis, Ragamundus Mimatensis, Æmibus Albiensis, Deus-dedit siue Deodatus Cadurcensis, Isembertus Pictauiensis, Arnaldus Petragoricensis Roho Engolismensis. Gesta huiusce Concilij. *Ex auctoritate Dei Patris omnipotentis, & Filij, & Spiritus*

ſancti, & Sanctæ Dei genitricis Mariæ, ſancti Petri Apoſtolorum Principis, & Beati Martialis & aliorum Apoſtolorum, atque omnium Sanctorum Dei, nos Epiſcopi in nomine Dei ſpecialiter congregati, Aemo Archiepiſcopus Bituricenſis, Iordanus Antiſtes Lemouicenſis, Stephanus Anicienſis, Rorico Aruernenſis, Ragamundus Mimatenſis, Æmilius Albienſis, Deus-dedit Caturcenſis, Eſimbertus Pictauienſis, Arnaldus Petragoricenſis, Roho Engoliſmenſis excommunicamus illos milites de iſto Epiſcopatu Lemouicenſi qui pacem & iuſtitiam Epiſcopo ſuo firmare, ſicut ipſe exigit nolunt, aut noluerunt, In hac Synodo effractores pacis anathemate damnati, & Apoſtolatus honor decretus B. Martiali ex veterum Letaniarum & Martyrologij fide. Iiſdem de cauſis paulo ante collectum eſt Conc. Bituricenſe præſide Æmone Bituricenſi Archiepiſcopo, vt conſtat ex geſtis Conc. Lemouicenſis loco modo laudato. Eoque ſpectat haud dubiè, quod plura concilia hoc tempore pacis tuendæ causâ primum in Aquitania, ac deinde in aliis Galliarum partibus congregata eſſe teſtatur Glaber. *Contigit vero ipſo in tempore inſpirante diuina gratia primitus in partibus Aquitanicis, deinde paulatim per vniuerſum Galliarum territorium firmari pactum, propter timorem Dei pariter & amorem, taliter vt nemo mortalium à feriæ quartæ veſpere, vſque ad ſecundam feriam incipiente luce, auſu temerario præſumeret, quippiam alicui hominum per vim auferre, neque vltionis vindictam à quocumque inimico exigere, nec etiam à fideiuſſore vadimonium ſumere, quod ſi ab aliquo fieri contigiſſet, contra hoc decretum publicum, aut de vita componeret, aut à Chriſtianorum conſortio expulſus patria pelleretur. Hoc inſuper placuit* Lib. 5. cap. 1

vniuersis, veluti vulgò dicitur vt Treuga Domini vocaretur, &c.

Iam ab anno MXXXIII. Agnes vidua VVillelmi IV. enupsit Gaufrido Martello Comiti Andegauensi, impares nuptias sortita, quod Santonici Comitatus nomine Gaufridus Aquitaniæ Ducis beneficiarius esset. His nuptiis offensus VVillelmus Dux, ipsius priuignus inito delectu Gaufridum bello petiit, per annum tractum est bellum. Anno MXXXV. graue initum est prœlium iuxta S. Iouini Monasterium in finibus Pictonum, diu acriter æquo marte certatum, tandem inclinante acie Aquitanica, VVillelmus ipse infeliciter vulneratus, captusque, per triēnium ab hoste durissimâ custodiâ detentus, donec tædio captiuitatis ad fœdas conditiones pacis coactus est Fragment. Pithean. Hist. Aquitanicæ. *Factum est autem vt Guillelmus Dux Aquitaniæ , & Gaufredus Comes Andegauensium graui perduellione, se suosque per annum armis pessumdarent , donec Guillelmus sui captura finem rixæ imponeret, multis mortalibus ante interfectis.* Et Guillielmus Pictauiensis. *Brachium leuabat in nos quo non leuiter sese vulnerabat Gaufredus Martellus, huic enim calliditate bellandi egregie instructo , vnde triumphum non pollicitarentur Andegaui, Turoni, Pictones, Burdigala, multæ regiones, ciuitates plurimæ, quæ signis eius parebant. Is namque dominum suum Comitem Pictonum & Burdegalæ vi bellica cepit, neque ante post liminio concessit reuerti, mancipatum indignissimæ custodiæ , quam argenti & auri pondus grauissimum, atque prædia ditissima extorsit cum sacramento depactis.* Pactis conditionibus VVillelmum Gaufrido cessisse ditione Burdegalæ , ac de cæteris

De Gest. Guillelmi Duc. Norman. p.182.

ſeſe vectigalem feciſſe refert VVillelmus Malmesburienſ. *Eo tempore erat Comes Andegauorum Gaufridus cognomento Martellus, quod ipſe ſibi vſurpauerat, quia videbatur ſibi felicitate quadam omnes obſiſtentes contundere. Denique dominum ſuum Comitem Pictauenſem aperto marte cepit, ferreiſque vinculis innodatum, ad ignobiles pacis conditiones adduxit, Burdegala & confinibus vrbibus cederet, de cæteris annuum vectigal penſitaret.* Sed quo iure VVillelmus Burdegala ceſſerit non conſtat, cum iure materno eam obtineret Odo frater, ſine liberis defuncto Sancio Duce Vaſconiæ, & Comite Burdegalenſi auunculo ſuo. Tædio cuſtodiæ, & pudore diſcriminis enectus VVillelmus, quarto poſt ſolutam captiuitatem die fatis conceſſit, & quaſi victoriæ præmium Agnetem nouercam Gaufridus matrimonio ſibi coniunxit, & ſpecie tutelæ, defuncti fratres in poteſtatem redegit, ſi fides VVillelmo Malmesbur. loco laudato. *Sed ille vt creditur pro ferri iniuria, & ciborum inedia, beneficio opportunæ mortis, poſt triduum perpetuæ ignominiæ exemptus eſt, tum Martellus ne quid deeſſet impudentiæ, nouercam defuncti matrimonio ſibi copulauit, fratres in tutelam recipiens, quo ad poſſent principatui regendo ſufficere.* Et Guillelmo Pictauienſi. *Porro ipſius defuncti poſt redemptionem die quarto & nouercam præcipuæ nobilitatis thoro ſuo ſociauit, & fratres in tutelam ſuam accepit, & theſauros cum tota bonorum, ac potentiæ amplitudine quaſi ditioni ſuæ vindicauit.* Sed nuptias præceſſiſſe, ac belli quod interceſſit inter VVillelmum & Gaufridum cauſam fuiſſe longe veriſimilius eſt. VVillelmus Dux deceſſit anno circiter MXXXVIII. quo & anno contigit obitus Conradi

Lib. 3. de Geſt. Reg. Anglor. & poſt cũ Antoninu Florent. part. 2. tit. 16. c. 6. §. 3.

Lib. 4. c. 9. Imperatoris. Glaber. *Eodem nihilominus anno Conradus cuius superius mentionem fecimus, apud Saxoniam Romanorum obiit Imperator, cuius filius Henricus nomine quem ipse viuens pro se Regem constituerat imperauit. VVillelmus etiam Pictauorum Comes multis pecuniis liber à captione, quâ filius Fulconis Gotfredus cognomento Martellus illum in prœlio capiens, spatio trium annorum tenuerat, ad propria remeans ipso in anno finem vitæ habuit.*

Anno MXXXVI. Ramirus I. Rex Arragonum vxorem duxit Bernardi Rogerij Bigeronum Comitis filiam, nomine Gisbergam ab initio, sed postea notam Ermesendæ nomine. Nuptiarum regiarum authores fuere Ricardus Episcopus Bigeronensis, Garcias & Guillelmus, vterque cognomine Forto, proceres Labadani, tractus Aquitanici, Zurita. *Richardus Episcopus* In indicib. rer. Arrag. *Bigeronensis, Garcias Forto, & Guillelmus itidem Forto ex proceribus Labadanæ regionis Aquitaniæ, Augusto mense Ramiro Regi, Gisbergam tradunt Bervardi Rogerij Bigeronum Comitis filiam, & Garsendæ eius vxoris, eam Rex in matrimonium ducit. Vetus rerum Aragonensium scriptor Gisbergæ nomen sacri fontis baptismate sortitam fuisse perhibet, & vocitatam Ermesendam, nomine tamen Ermesendæ vsam vetusta monumenta testantur.*

RERVM

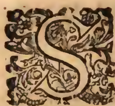

RERVM AQVITANICARVM. LIBER X.

Capvt I.

Odo I. germanus VVillelmi V. Dux Aquitaniæ eius infelix casus. Authoris iudicium de Bochetio. Petrus VVillelmus VI. cognomine acer Dux Aquitaniæ Vindocinense Monasterium fundatum à Gaufrido Martello Comite Andegauensi & Agnete eius coniuge, primum nuptâ VVillelmo IV. Duci Aquitaniæ, Hocce Monasterium exemptum vnde dicitur Alodium S. Petri. Henrici III. Imp. nuptiæ cum Agnete natâ VVillelmi IV. Ducis Aquitaniæ. Gaufridus Martellus Theobaldum Comitem Blesensem vrbe Turonum inclusum vnà cum vrbe capit, Gaufredo Comiti Engolismensi succedit Fulco eius filius, eiusdem gesta in Pictones; ab eodem

castrum Mauritaniæ apud Santones obsidione liberatur. Galterius Abbas Stirpensis sanctitate clarus, Robertus fundator & primus Abbas Monasterij Casæ Dei in Aruernis.

SINE liberis deficiente Guillelmo V. Odo I. eius frater patre Guillelmo IV. è Brisca Sancia secunda coniuge prouectus in ducem Aquitaniæ, & Comitem Pictonum, æquè Gaufridum Martellum Comitem Andegauensem, qui Agnetem viduam parentis vxorem duxerat, & ex ea susceptos liberos specie tutelæ in potestate habebat, nimis infensum expertus est. Hic castrum munitissimum cui nomen Germundum ab Andegauensi sibi oppositum Guillelmo Partheniacensi, præsidij causâ rectore imposito, oppugnauit in cassum: inde submotis copiis Mauriacum castrum obsidione tentauit, sed nihilo fratre felicior, ibi vitam amisit, & vnà cùm parente & fratre in Monasterio Malleacensi conditus, Chronic. M S. Malleacense. *Anno* MXXXVII. *VVillelmo Comite mortuo Pictauenses in magno angore & anxietate positi, ac morte principis sui sicut oues sine Pastore relicti Odonem Comitem germanum eius ex patre supradicto, ab Gasconia conuocauerunt. Eodem tempore Gastinenses Germundum castrum construentes auxilio Andegauorum, Guillelmo Partiniacensium in eodem castro Principe. Interea Odo Comes veniens à Gasconia voluit capere Germundum castrum, sed non potuit capere. Inde reuersus Mausiacum,*

quem pari modo reperit repugnātem, expugnare cœpit. Vbi hinniando, cum cepisset attendere, occisus est. Cuius corpus sepultum est Malliaco, vbi pater & frater erant humati. Huius non meminit Bochetius, qui etsi in multis somnolentior sit, suâ tamen laude non caret, de his enim prioribus suæ gentis historiæ indagatoribus idem ferè sentiendum, quod de his qui primi nouum orbem terrarum aperuere, qui etsi interiora non penetrarint, maximam laudem meruere, quod vlterius progrediendi posteris copiam fecére.

Cruenta nece erepto Odone Petrus idemque Guillelmus VI. cognomine Acer, vnus è liberis VVillelmi IV. ex Agnete tertia vxore, Aquitaniæ simul & Vasconum Pictonumque principatum adeptus est, anno circiter MXL.

Eodem anno dedicatum est Monasterium Vindocinense titulo sanctæ Trinitatis, quod communi sumptu fundarunt Goffridus Martellus Comes Andegauensis, & Agnes eius vxor quæ primum nupserat Guillelmo IV. Duci Aquitaniæ, Chronic. MS. S. Albini Andegauensis. *Pridie Kalend. Iunij apud Vindocinum castrum Monasterium S. Trinitatis dedicatum est, anno ab incarnat. Dom.* MXL. Id ipsum testantur tabulæ Theodorici Carnotensis Episcopi pro Monasterio Vindocinensi ipso dedicationis eius die scriptæ, quas edidit Iac. Sirmundus in calce operum Goffridi Vindocinensis. *Ego Theodoricus Dei gratia Carnotensis Episcopus vniuersis sanctæ Ecclesiæ fidelibus notum facio, quod Gaufridus inclytus Comes, & vxor eius venerabilis Agnes Comitissa Monasterium sanctæ & indiuiduæ Trinitati dicatum in castello suo quod Vindocinum dicitur, ex nostro*

consilio propriis sumptibus construxerunt nostroque & Clericorum nostrorum assensu, & concessione, B. Petro & eius Romanæ Ecclesiæ in patrimoniū & Alodium obtulerūt. Lib. 5. epist. 20. 21. Hinc ipse Gofridus non vnâ in epist. ad Guillelmum Ducem Aquitaniæ, eius decessores Monasterij sui fundatores agnoscit. Nimirum quia eius proauia fuit, Agnes fundatrix. Lege fundationis Monasteriam dicitur oblatum B. Petro in Alodium, quia ab initio fundationis fuit exemptum, & immediatè subditum Ecclesiæ Romanæ, & quasi prædium proprium sedis Apostolicæ, vnde Vindocinense Monasterium Alodium B. Petri, & se Alodiarium B. Petri profitetur Lib. 2. ep. 2. & 3. & lib. 2. ep. 11. ipsemet Abbas Vindocinensis, perperam huiusce Monasterij initia in annum M L X V I. reiecit Ioannes Tillius. In chronic.

Anno MXLIII. Henricus III. Imperator Francos nuptiali fœdere sibi conciliaturus, Agnetem *Guillelmi* IV. Ducis Aquitaniæ filiam vxorem duxit, Vesontione pactis sponsalibus, Ingelheim secutis nuptiis, de quibus hoc singulare memoratur, quod cum histriones plurimi ad nuptias spe regiæ mercedis conuenissent, à principe omnino vacui dimissi, eâ cui inhiabant pecuniâ in pauperes erogatâ. Hermannus Contractus. ad an. 1043. *Henricus Rex deinde Agnetem VVillelmi Pictauiensis Principis filiam, Reginam apud Moguntiam vrbem vngi faciens, regalibus sibi nuptiis eam apud Ingelheim villam regalem copulauit, vnde infinitam histrionum & ioculatorum multitudinem, ad laudis suæ cumulum, vacuam & inanem sine cibo, de muneribus mœrentem abire permisit.* Idem Lambertus Schafnaburg. Otho Frisingensis, Abbas Vrspergensis, Albertus Stadensis. Eo De reb. gest. Germ. ad ann. 1043.

discrepat Hermannus Contractus, quod nuptias refert in annum MXLIV. easdem in annum MXLV. remouet Glaber qui & locum sponsalium signat. *Eodem vero anno, id est quinto post quadragesimum, atque millesimum Dominicæ incarnationis annum, ante dictus Henricus F. Conradi Rex Saxonum iam in re, Romannorum vero Imperator in spe, duxit vxorem filiam VVillelmi Pictauorum Ducis nomine Agnetem, quam etiam desponsauit in ciuitate Chrysopolitana, quæ vulgo Vesuntio vocatur, illuc denique ob amoris ac beneuolentiæ gratiam, vtriusque conuenit maxima nobilium multitudo, Episcoporum vero numero* XXVIII. Imperitè Agnetis Patrem Narbonensis Prouinciæ præfectum sibi fingit Auentinus. Fœdior multo lapsus Georgij Fabricij, scriptoris Germanici, qui Agnetem istam Regis Pictauiensis in minori Armeniâ filiam credidit, cum omnibus notum sit Pictauienses non ignobiles esse Aquitaniæ populos.

Lib. 6. chr. cap. 32. In Henrico. ad an. 1043.

Lib. 5. Annal Boior.

Anno MXLIV. Gaufridus Martellus Comes Andegauensis rerum gestarum successu tumens Theobaldum Comitem Blesensem bello petiit, & inclusum vrbe Turonum vnà cum vrbe, vi armorum cum cepit, & pro redemptionis pretio vrbem iam partam tulit Chron. MS. Thuanum. *Per idem tempus Gaufridus Martellus Comes floruit. Hic deuicit Comitem Pictauensem, & Theobaldum Blesensem, & accepit pro redemptione vrbem Turonicam.* VVillelmus Malmesbur. *Gaufridus Martellus Comes, mox Theobaldi Comitis Blesensis ingressus limites vrbem Turonicam obsedit, ipsum ciuibus suis auxilium ferre volentem consortio ærumnæ implicuit, siquidem captus, & in ergastulo reclusus, vrbem sibi, omnibusque suis hæredibus in perpe-*

De Gest. Reg. Angl. lib. 3. in VVillelm. I.

tuum abiurauit. Pudendam miseriam hominis quis dixerit, vt pro ambitione quantulacunque vita, tantæ vrbis dominio successores suos perpetuo fraudaret.

Anno MXLVIII. diem obiit Gaufredus Comes Engolismensis, ei successit Fulco eius filius natu maior, vir magnæ fortitudinis & militia strenuus. Hic Pictauenses finibus suis hostili irruptione infestos, viriliter repulit Coniacum vsquè, & castrum Mauritaniæ pagi Santonensis à Duce Aquitaniæ obsessum, & vltimas ad angustias ferè redactum obsidione liberauit Chronicon Engolismense MS. *Obiit autem Gaufredus Comes* MXLVIII. *anno ab incarnatione Domini successit vero illi in Comitatum, sicut ipse in vitâ sua disposuerat, Fulco filius eius primogenitus sicut ab antiquis accepimus, vir magnæ fortitudinis & audaciæ, & in militia strenuissimus, qui inter cætera quæ viriliter egit, Pictauenses de terra in quâ ad deuastandum irruerant audacter inuadendo repulit, & vsque Coniacum fortiter inuadendo, instando, & pugnando fugauit, & multos ex eis cepit. Insuper in Santonensi pago castrum Mauritaniæ ab obsidione, quâ Dux Aquitaniæ illud clauserat, & iam ferè ad captionem constrixerat, cum magno suo exercitu illuc perueniens, ad magnam sui gloriam liberauit.* Castrum id Mauritaniæ idem reor, quod locum Mauricaniæ, qui super Garumnam flumen locatur in vita B. Martialis. *Dum hæc agerentur admonitus est à Spiritu sancto B. Martialis pergere super Garonam fluuium, in loco qui dicitur Mauricania, vbi multus vndique conueniebat populus* & rursus alio loco. *Post hæc Beatus Martialis à Mauricania reuersus Lemouicum solum repedauit*, Gallicè *Mortaigne.*

Anno M L. sanctitatis laude claruit in Aquitania

Gauterius Stirpenſis Abbas, id nomen cœnobio canonicorum regularium in Diœceſi Lemouicenſi. Huic pro vitæ meritis poſtea à Victore II. datum ius de criminibus puniendis cognoſcendi Chronic. MS. Thuanum. *Floruit hoc tempore Sanctus Gauterius Stirpenſis Eccleſiæ Abbas, in territorio Lemouicenſi, cui pro ſanctitatis piæ merito Victor Papa auctoritatem iudicandi de criminibus contulit, vt pote viro diſcretiſſimo, & ſapientiæ titulis adornato.* Hic non alius haud dubie à Galterio ſeu Gauterio, variat enim lectio, Stirpenſis Eccleſiæ præpoſito, ad quem pertinet Iuonis Carnotenſis epiſtola. *Quantum intellexi ex litteris ex veſtra parte mihi nuper oblatis, grauiter fert veſtra fraternitas quod Lemouicenſis Epiſcopus in Synodo agens interdixit omnibus regularibus clericis, & regimen Parochiarum, & confeſſionem pœnitentium.* Epiſt. 69.

Eodem anno S. Robertus patria Aruernus conſenſu & conſilio Renconis Aruernenſis Epiſcopi, accedente auctoritate Henrici I. Francorum Regis, & Leonis IX. Pontif. Monaſterium Caſæ Dei in finibus Aruernorum extruxit, eiuſque primus Abbas extitit, vt refert eius vitæ ſcriptor, apud Surium. *Videns Dei famulus tanti boni præparatam diuinitus occaſionem, ſciensque veraciter ad ſuæ periculum animæ pertinere, ſi tam multorum ſaluti propriæ, quietis reſpectu deeſſet; habita ſuper hoc cum fratribus ſuis deliberatione, aſſenſu etiam & conſilio Aruernenſis Epiſcopi bonæ memoriæ Renconis, cœpit Monaſterium ædificare, cum ſumma omnium gratulatione iuxta loculum, in quo prius habitauerat, & proſperè conſummauit. Eo tempore Francis imperabat Henricus; ſedem Apoſtolicam Leo nonus tenebat. Papam igitur* 24. April. Tom. 2.

supradictus Episcopus adiit, vir sanctus Regem Francorum vtrique super noui loci stabilitate authoritatis robur & congrua priuilegia petituri, vtrique succedit ad votum, Rege non solum petita annuente, sed & domum Dei & virum sactum regiis honorante muneribus, Papâ verò decretis Apostolicis roborante consilium, insuper etiam hominem Dei cuius famam sanctitatis audierat licet inuitum Fratribus præficiendum mandante. Factum est ita & dedicato Monasterio, vir beatus Monachicum habitum, regimenque suscepit, tam Fratrum precibus quam præsulis authoritate. Idem testatur Gaufridus Monachus in vita S. Bernardi Tironensis vbi de Renaudo S. Cypriani Pictauiensis Abbate. *Hic*, inquit, *S. Roberti fundatoris illius Monasterij, quod Casa Dei dicitur Discipulus fuerat.*

Cap. 1.

CAPVT II.

Ermesindis vxor VVillelmi VI. Ducis cognata Agnetis Augustæ dicta Petro Damiani Cognati id est affines. Comites Campaniæ vnde Palatini dicti, Agnes Augusta Henrici IV. filij impuberis tutelam suscipit, Stephanus de Mureto fundator Ordinis Grandimontensium. Grandimontenses Boni homines dicti. VVillelmi VI. Ducis obitus, Ermesendis eius vidua Deo se dicat.

ANNO MLI. VVillelmus Dux vxorem sibi copulauit puellam nomine Ermesindem. Chronic. Malleacens.

Malleacens. MS. *Tunc quoque Guillelmus Pictauorum Dux, & Comes duxerat vxorem nomine Ermenseldeim.* Et hanc non est quod dubitemus, eandem fuisse cum Ermisinde quam multis laudibus celebrat Petrus Damiani non vno loco, idem enim eandem vocat cognatam Agnetis, cum ait Agnetē secessisse Romam *cum Hermisinde cognata sua*, id est cum vxore fratris, quia & affines vulgus cognatos appellat, vt vxorem fratris cognatam in can. quod autem XXXV. qu. V. & apud Gregorium I. *Cum cognata*, inquit, *misceri prohibitum est*, id est cum vxore fratris. Nonnumquam etiam & ea ætas consanguineos proximos cognatos vocauit, Iacobus à Vitriaco de instituto Canonicarum sæcularium loquens. *Nec desunt mensis earum consanguinei in primo gradu sibi propinqui, quos cognatos suos appellant.*

Lib. 7. epist. 5. & 6.

In 6. Resp. ad quæst. Aug. Cantuar.

Hist. occid. lib. 2. c. 31.

Anno MLIV. Theobaldus Odonis Campaniensis Comitis filius & Comes Carnotensis è Galliis ad Henricum III. Imp. venit, ab eoque miles effectus eidem fidem & militare obsequium promisit Testis Hermannus Contractus. *Moguntiæ*, inquit loquens de Henrico III. *Paschale festum celebrauit, vbi Theobaldus Othonis ad eum de Galliis veniens, & miles eius effectus, auxilium suum illi pollicitus est.* Ab eo tempore Campanienses Comites titulum Palatinorum Comitum sibi asseruisse credidit Nicol. Vignerius. Sed in eo deceptum constat, quod antè eum Odo pater Palatinus Comes dictus est, & huic potius est quod Palatini Comitis titulus acceptus feratur, quod idem ab Henrico Dux Alemanniæ constitutus legitur, teste ipso Hermanno Contracto *Otho Palatinus Comes Pa-*

ad an. 1054.

In Chron. Burg.

ad ann. 1045.

ſchali hebdomada Dux Alemanniæ apud Goſlare à Rege conſtituitur. Certè Campanienſes Comites Palatini Comitis titulum affectaſſe crediderim, ob officium quod inde geſſere in aula imperatoria. Comites enim Palatini dicuntur qui hoc officij gerunt in palatio Io. Epiſt. 263. Saresber. *Sic à principe in enſis materialis communionem, Comites quidem quaſi mundani iuris præſules aſciſcuntur, & quidem qui hoc officij gerunt in palatio iuris auctoritate Palatini ſunt, qui in prouinciis prouinciales.*

Anno MLVI. Henrico III. defuncto, eius filio Henrico IV. ad huc impubere Agnes Auguſta eius mater primorum ſtudiis, eius tutelam ſuſcepit, & impe- ad an. 1056. rium per aliquot annos ſtrenuè rexit. Hermannus Contractus. *Henricus Imperator morbo ingraueſcente infirmatus obiit ann. ætatis ſuæ* XXXIX. *regni verò* XVIII. *Imperij* XV. *indictione* X. *qui inde aſportatus Nemetumque tranſlatus, in Eccleſia Sanctæ Mariæ, quam ipſe conſtruxerat, adhuc imperfectâ, iuxta patrem, matremque ſepultus, & filius eius Henricus IV. ſeptimum ætatis annum habens, pro eo regni iura ſuſcipiens, à primoribus matri Imperatrici educandus eſt commendatus.* Idem Lam- ad eund. ann. bertus Scafnaburgenſ. *Regnum pro patre obtinuit filius eius Henricus IV. quinque annorum infantulus anno poſtquam in Regem vnctus fuerat tertio, ſumma tamen rerum & omnium quibus facto opus erat adminiſtratio penes Imperatricem remanſit, quæ tantâ arte periclitantis reipublicæ ſtatum tutata eſt, vt nihil in ea tumultus, nihil ſimultatis* Lib. 6. c. 34. *tantæ rei nouitas generaret.* Idem Otho Friſingenſis.

Eodem anno diem obiit B. Stephanus de Muteto Fundator ordinis Grandimontenſium, hic ortus apud Aruernos nobilibus parentibus, patre Stephano Mu-

reti oppidi Domino, quod est in suburbano Lemouicensi Miloni Beneuentano Archiepiscopo disciplinæ causâ traditus, cum magisterio decem & duorum annorum factus, & institutus fuisset, desiderio eremiticæ vitæ accensus discessit, varios eremi recessus perscrutatus, locum sibi idoneum electurus, tandem patriam regressus, in ipso Mureto monte sedem fixit & angustiori tuguriolo excitato, ibidem asperrimam vitam ducere cœpit ab anno MVI. & sanctitatis famâ multis congregatis fratribus Monasterium extruxit, & congregationis suæ exordia posuit. Hanc cum aliquot annis summa cum laude rexisset, tandem pietate & miraculis clarus, in Domino quieuit anno vt dixi MLVI. ætatis suæ anno LXXX. & in Monasterio suo sepultus Diuorum in numerum relatus, ad Idus Febr. solenni die dicato. Non multo autem post tempore, diuino monitu à Petro Abbate eius successore monasterium vnà cum reliquiis Stephani translatum, in locum proximum cui nomen Grandismons, à quo ipsi Monasterio, & vniuersæ congregationi nomen accessit. Fusè hæc Vincentius Beluacens. Stephanum de Mureto Grandimontensis ordinis auctorem profitetur, & ordinem multis commendat Stephanus Tornacensis in epist. ad Robertum Priorem Pontiniacens. pro quibusdam Grandimontensibus ad Cistercienses elapsis. *Ipsi autem non Augustinum, sed quendam vt dicunt Bonum hominem Stephanum de Mureto magistrum suum profitentur, libellus etiam qui eorum constitutiones continet, non regula appellatur ab eis sed vita.* Hinc à magistri titulo Grandimontenses vulgus Bonos homines appellauit. Idem Stephanus Torna-

Lib. 16. specul. hist. c. 46. ad 50.

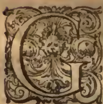
Epist. 1.

cens. eodem loco. *Gradimotensium grande nomen, hominibus placent, & serui Christi sunt, Boni homines appellantur*, & post multa, *si ab eis quæsieris cuius ordinis sunt, respondent peccatores sumus, si ab aliis Bonos homines esse dicunt, nam & in prouincia illa vnde originem habent, vbi est caput & sedes eorum, cellulæ ipsorum Bono homine appellantur.*

Anno MLVIII. VVillelmus VI. Dux Aquitaniæ. Cum Gaufredum Martellum Comitem Andegauensem Salmurio castro clausum obsidione teneret, dyssenterico alui fluxu correptus obsidionem dimisit, nec diu superstes ex hac ægritudine vitâ solutus est, Ermesendis eius vxor, viri luctu se Deo dicauit, castitatem professa. Chronic. Malleac. *M S. Anno* MLVIII. *Vuillelmus qui & Petrus cognomēto Acer adunato exercitu vallauit castrum, Salmurum simul & Gaufredum Martellum inclusit in eo, vbi binniando dum aptaret ad bellum exercitum, dolore dissenteriæ mortis percussus, reuersus est infirmus, ex qua infirmitate mortuus est, reliquens terrenum regnum. Huic fuit coniuncta in coniugio Ermesendis, quæ amore illius vouit se viduam, & castam permanere vsque ad mortem.*

CAPVT III.

Guido cognomine Gaufridus Guillelmus VII. Dux Aquitaniæ. Guillelmi nomen Gentilitium Ducibus Aquitaniæ, & familiare huiusce ætatis optimatibus. Guidonis gesta ante principatum, VVido adest inaugurationi Philippi I. Synodus Iaccensis cui præfuit Austindus Auxitanus Archiepiscopus. Auxitanorum ciuitas Metropolis totius Vasconiæ. Balduinus Comes Flandrensis Procurator Regni, specie delectus in Sarracenos Vascones tumultuantes compescuit, VVido Dux bello petit Hugonem de Liziniaco. Guillelmus Episcopus Engolismensis, eiusque gesta.

VILLELMO VI. sine liberis morte sublato, ei ex asse successit Guido frater cognomine Gaufridus qui & post principatum, adiecto alio cognomine Guillelmus VII. dictus est. Guidoni placuit id nominis, fuit enim quasi gentilitium, & proprium Ducum Aquitaniæ. Hac ratione qui primus ex Alienora Ducissa Aquitaniæ natus est filius Henrico Duci Normanniæ, & postea Regi Anglorum, vocatus est Guillelmus, vt Aquitanis & Pictonibus con-

ciliaretur aſcito familiari & quaſi proprio nomine Ducũ Aquitaniæ,& Comitum Pictauenſium Chron. Normannor. *In eiſdem octauis , ſub S. Laurentij, naſcitur filius Henrico Duci Normanniæ ex vxore ſua Alienor Comitiſſa Pictauienſi, vocatus eſt idem VVillelmus, quod nomen eſt quaſi proprium Comitibus Pictauorum, & Ducibus Aquitanorum.* Inde ſecutis temporibus Guillelmi nomen adeo celebre fuit, Gallicos inter optimates, vt ſolenni in epulo ſimul accubuerint, decem & centum milites, ſeu equeſtris ordinis viri, quibus vnum & idem fuit Guillelmi nomen, Robert. Montenſis. *Henricus Rex iunior ad natalem fuit ad Bur, iuxta Baioc, & quia tunc primum tenebat curiam in Normannia, voluit vt magnificè feſtiuitas celebraretur. Interfuerunt Epiſcopi, Abbates, Comites, Barones, & multa multis largitus eſt. Et vt appareat multitudo eorum qui interfuerunt, cum VVillelmus de Sancto Ioanne Normanniæ Procurator, & VVillelmus filius Hamonis Seneſcallus Britanniæ, qui venerat cum Gaufrido Duce Britanniæ Domino ſuo, comederent in quadam camera, prohibuerunt ne quis miles comederet in eadem camera, qui non vocaretur VVillelmus. Et eiectis aliis de camera remanſerunt centum & decem milites, qui omnes vocabantur VVillelmi, exceptis plurimis aliis eiuſdem nominis, qui comederunt in aulâ cum Rege.*

ad an. 1151.

ad an. 1173.

Guido Dux iſte fratre adhuc ſuperſtite, multa bello præclara geſſit, & dum VVillelmus Spurius Dux Normannorum Arcas obſideret, aduerſus VVillelmum Comitem Arcenſem patruum ſuum, Henrico Regi Francorum qui Arcenſis partes fouebat, dolo dedita arce, cui nomen Molendinis in pago Andega-

uensi, huic regium præsidium impositum Duce Vidone Comite, verum is cum Arcas castrum captum audisset, ibi demorari haud tutum ratus, inde migrauit. Guillelmus Pictauens. *In ipsa mora obsidionali Normannorum, aliquanti potentiores ab Duce ad Regem defecerunt, quos iam antea conspirationis rebellantium, occultique fuisse adiutores opinabile erat, maliuolentiam quã olim contra infantem fuerant inflati, nondum euomuere totam, eorum è consortio Guimundus præsidens munitioni, quam Molendinas appellant, in manum Regis eam dedit, imposita est regia cohors, Guido frater Comitis Pictauensis Guillelmi, atque Romanæ Imperatricis & cum eo viri militares atque illustres, verum & ij, & quiqui alias relicti sunt, à Francis cum deditas esse comperissent Archarum latebras sese nostris fugâ furati sunt.* Et post eum VVillelmus Malmesbur. *Huiusce obsidionis interuallo populus castri quod Molendinis dicitur, exolescens ad partes Regis incentore quodam Gualterio transiit. Imponitur ibi non segnis militum manus, præfecto Guidone fratre Comitis Pictauensis. Is aliquantis diebus sedulo militiæ munia executus est, verum crebrescente famâ Archensis victoriæ Franciam elapsus, non leue incrementum accessit ducalis gloriæ.*

De Gest. Guillelm. Duc. Norm.

Lib. 3. de Gest. Reg. Anglor.

Anno MLIX. VVido Dux interfuit regiæ inaugurationi Philippi I. vna cum primoribus Aquitanicis vtriusque ordinis, nempe VVillelmo Comite Aruernensi, Hildeberto Comite Marchiæ, Fulcone Engolismensi, & Vicecomite Lemouicensi, Itherio Episcopo Lemouicensi, VVillelmo Engolismensi, Arnoldo Santonensi, Gontone Abbate S. Flori, Arnoldo Pictauensi, & Hugone Carrofensi; testis est Ioannes Tillius

Au Recueil des grands de France pag.16.

ex fide veterum tabularum.

Anno MLX. Iaccæ id nomen Vasconum oppido, inita est Synodus Episcoporum, cui præfuit Austindus Auxitanus Archiepiscopus, cum Heraclio Begorritano Stephano Olorensi, Ioanne Lectorensi. In hac sedes episcopalis quæ Oscæ iam olim constituta erat, quod ea esset Sarracenorum in potestate, Iaccam translata, saluo honore matricis, ita vt quandocumque Osca reciperetur à Barbaris Iacetana sedes Oscensi subiiceretur, & velut filia parentem coleret. Zurita. *Sanctius Episcopus Aragonensis, Heraclius Bigeronensis, Stephanus Olorensis, Gomecius Calaguritanus, Ioannes Lectorensis Episcopi, Austindo Auxitano Archiepiscopo assidentes Iaccæ vetusto Vasconum oppido Concilium eius Prouinciæ celebrant, quam & cis Pyreneum, & eâ Aquitaniæ regione quæ Vasconia illis temporibus dicta est, nunc Gasconia vocatur, aut Regi Ramiro paruisse, aut fœdere fuisse adiunctam, non opinione solum, sed etiam plane ad veritatem hoc vno monumento mihi persuadeo. Ecclesiastica sedes Iaccæ constituitur, quæ priscis temporibus Oscæ collocata fuerat, decernuntque vt quandoque diœcesis caput ab impiorum dominatu eriperetur, illi Iaccetana sedes subiiceretur, & tamquam filia parentem pie sancteque coleret, &c.*

Indic. Reg. Arag. in Ramiro.

Elusâ iam olim euersâ Ausciorum oppidum surrexit in Metropolim totius Vasconiæ, seu tertiæ Aquitaniæ, vt colligitur ex hoc loco & vita D. Bernardi, qui proximo seculo claruit. *In ciuitate Auxitanorum, quæ metropolis est Vasconiæ, miles quidam infirmabatur.*

Lib.4. c.1.

Eodem anno morte Henrici I. Philippo I. adhuc impubere in regni fastigium sublato, Balduinus Comes Flandrensis regiam tutelam, seu Procurationem

regni suscepit. Lubenti animo assensere cæteri Galliæ proceres, renitentes visi sunt tantummodo Vascones. quo designantur VVido Dux noster, & alij Aquitanici proceres. Hos compescendi causâ, specie belli sacri in Sarracenos delectum indixit Flandrensis, sed promotis copiis ad Pyreneum, ommissa expeditione Sarracenicâ, conuersis armis in Vascones incubuit, quibus inprouiso impetu oppressis, & in ordinem redactis, simulatam expeditionem abiecit. Eleganter rem narrat Paulus Æmilius ex fide annalium Vasconum. *Cæteri Franci proceres in rerum procuratione administrationeque Flandrum versari æquissimo animo ferebant, Vasconum mens lababat, alieniores à Flandro erant, vereri se dicebant, ne tutelam pupilli sui, suum regnum faceret, si vni omnia libera concessaque sint, quod soror Regis ei nupserat, ne regnum appeteret. Sed cum etiam Regem in potestate haberet, eius nomine delectum religionis simulatione indixit, quod à Sarracenis barbaraque religione, Hispaniam magis quam vmquam ante euastari diceret, futurúmque nisi quis anteuertat, vt edomita Hispania, in Galliam transeant. Velut ad sacrum bellum libenti animo in armis nobilitas præsto adfuit, in Vasconiam ductæ copiæ quasi Pyreneum transmissuræ. Tunc fama euulgata est Hispaniæ vniuersæ agros vstos, partim Sarracenorum in Hispanos, partim horum in illos igne, nec eam commeatus inopem, exercitus externos alere posse, vixque domesticas copias tutari. Depositâ igitur harum rerum simulatione, vires conuersæ sunt in Vasconum consiliis opprimendis, ad officium conuénere, iureiurando se tutori pupilloque deuinxére, procerum liberi per speciem honorum, aulicæque gratiæ, ac potentiæ pro obsidibus ab-*

Lib. 3. in Philipp. I.

ducti, exercitus sacræ militiæ nomine authoratus, re infecta, ac ne viso quidem hoste dimissus, huius rei Vasconum annales authores habuimus. Et eum secutus Iacob. Meyerus. *Moriens*, inquit, *Henricus Rex Francorum Balduino Comiti Flandriæ, viro inquit Æmilius integerrimo, ac fidei sapientiæque perspectissimo, Philippi Hugonisque liberorum, regnique Francici tutelam tradidit, cæteri proceres Franci versari Flandrum in rerum procuratione summa moderatione tulerunt. Vascones autem alieniores ab eo erant, nec æquo animo fecerunt imperata, veriti vt dicebant ne tutelam pupillorum suum faceret regnum. Cognitâ Vasconum lubricâ fide Pius specie quidem in Sarracenos Hispaniæ imminentes, sed reuerà in Vasconiam ingentes duxit copias, coegitque Vasconum primores ad officium conuenire, seque iureiurando sibi deuincire, acceptis velut obsidibus eorum liberis. Hæc res consilio arteque magis vt idem inquit quam armis, ingentem Flandro maiestatem conciliauit, & ad exemplum cæteros incendit.* In annum MLXII. rem reiicit Io. Tillius.

In Annalib. Belg. in Balduin. Pio MLX.

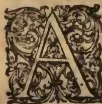
Eodem anno VVido Dux Hugonem de Liziniaco bello impetiit, castrum ipsum Liziniacum obsidione expugnauit, ad castri limina Hugo cæsus, cui successit Hugo filius cognomine Diabolus. Chron. Malleacense MS. *Anno* MLX. *Goffredus Dux Pictauorum habens guerram, cum Hugone Liziniaci, quem obsidens in castello suo, & expugnans, & vastans omni in circuitu, quadam die milites Comitis fortè ad portam castelli occiderunt eum* VIII. *Idus Octobris. Hugo filius suus huic succedit ex supradicta Humode, qui Diabolus vocatus est.*

Hoc tempore Guillelmus Episcopus Engolismensis patre Gaufredo Comite Engolismensi, Petronillâ

matre, vir ſapiens & facundus, gratiâ plurimum valuit apud Guillelmum Ducem Aquitanorum, à quo Theſauraria S. Hilarij Pictauienſis, & oblationibus Angeliacenſis altaris donatus. Hic in extremo vitæ diſcrimine poſitus, id altaris Angeliacenſibus reſtituit, ea lege vt duo Monachi pro ſalute Pontificis in perpetuum oraturi ordinarentur. Idem ſæpius Fulconem fratrem Comitem Engoliſmenſem bello laceſſiuit, & fraterna odia variis pugnis, & cædibus cruentata. Chron. MS. Epiſcopor. & Comit. Engoliſmenſ. *Poſt Geraldum Arte-mala VVillelmus natione Engoliſmenſis Conſule Gaufrido patre, Petronillâ matre Engoliſmâ natus Epiſcopatum Engoliſmenſem ſuſcepit, vir ſapiens & diſertus, qui VVillelmo Duci Aquitanorum familiariſſimus fuit, qui prædicto præſuli Theſaurariam ſancti Hilarij, & oblationes altaris Angeliacenſis dedit. Dum autem prædictus præſul in extremis laborauit, pro remedio animæ eius, altare prædictum dedit Angeliacenſibus. Totum autem Capitulum cum Abbate Duci conceſſit quod duo Monachi pro animâ Pontificis ſemper in Eccleſia ſubſtituerentur, quod vſque in præſens perſeuerat. Prædictus vero præſul maximas guerras habuit cum Fulcone fratre ſuo, & cum illo militari prælio ſæpe conflixit, ædificauit Tolueram, & Borrac.*

CAPVT IV.

Bellum inter VVidonem Ducem, & Gaufredum, ac Fulconem Comites Andium. Santonum oppidum à VVidone Duce obsessum, & deditione receptum. Agnes Augusta Romam secedit, cum Ermesinde cognatâ suâ. VVidonis Ducis expeditio in Sarracenos Hispaniæ incubatores, variæ Gallorum per id temporis expeditiones in Sarracenos liuore ab Hispanicis scriptoribus silentio prætermissæ, Harum expeditionum occasione sæuitum in Iudæos. Dedicatio basilicæ Moysiacensis. Durannus Abbas Moysiacensis, tum Episcopus Tolosanus.

NNO MLXI. VVido Dux Gaufredo & Fulconi Comitibus Andium bellum intulit, pro vindiciis oppidi Santonum, collatis copiis acriter certatum ad caput seu fontẽ VVltonæ amnis, sed dolo quorumdam qui metu simulato, abiectis signis fugæ se dederunt, VVidonis acies consternata, & ad internecionem ferè deleta. Chronicon. Malleacense MS. *Anno* MLXI. *Goffredus & Fulcho habentes certamen cum Gaufredo Duce propter Santonas venientes cum magno exercitu, pugnauerunt cum eo in bello, etiam in*

Aquitaniâ, vbi è contrario Pictauorum exercitus adunatus est, & ab vtrisque partibus magnis animositatibus pugnatum est, sed traditores belli, & cæteri signiferi vexillis proiectis exercitum Pictauensium in fugam verterunt, quapropter vulnerati multi, & plurimi occisi atque nonnulli capti. Vnde quidam versibus eam confusionem ita describit dicens:

Cum de Pictauis bellum fit, & Andegauinis
Inque die Martis fuit, & Sancti Benedicti
Circa fortè caput VVltonnæ contingit esse
Annus Millenus tunc sexagesimus vnus.

Anno MLXII. Santonum oppidum à VVidone Duce obsessum, & diutinam post obsidionem deditione receptum ab Andegauensibus Chronic. Malleacense MS. anno MLXII. *Gofredus Dux obsedit Santonas ciuitatem, castris in circuitu positis, & fame, & gladio vastauit, vsquequo Andegauenses & ciues, qui in ea erant se cum suis omnibus in manibus tradiderunt.* Antea tamen Andegauensem à VVidone Duce in clientum numero habitum, vt erat nomine Santonum, argumento est, quod Gaufredum Martellum Comitem Andegauensem suscepto bello aduersus VVillelmum Ducem Normannorum, Guillelmi Ducis Aquitaniæ velut Domini sui copiis adiutum fuisse, testem habemus Guillelmum Pictauiensem. *Martellus in auxilium suum adiunctis Guillelmo Pictauorum Comite Domino suo, & Eudone Britannorum Comite, nec non vndequaque copiis collectis Ambieras contendit*, &c. forte discordes inter se principes, facile concordabant aduersus Normannum, in eum enim liuore ardebant vniuersi Galliæ principes, ipseque Pictauensis. Mihi auctor est, idem De Gest. Guillelm. Duc. Normann.

Lib. de Gest. Guill. Duc. Normann. Guillelmus Pictauensis, *Condolentes in eadem Theobaldus* (hic fuit Comes Campaniæ). *Pictauorum Comes, Gaufredus*, sc. Comes Andegauensis, *Item reliqui summates quadam insuper indignatione priuata intolerandum ducebant, sese Regis quocumque præuia vocarent signis parere, Guillelmum Normannorum nequaquam pro Rege, sed confidenter, atque indesinenter, ad eius magnitudinem, quam aliquantum attriuit vlterius atterendam, vel si qua via valeat conterendam, in armis agitare.*

Anno MLXII. Agnes Augusta soror Guillelmi Ducis, dolo Annonis Coloniensis Archiepiscopi Henrico filiolo è sinu eius subducto, & cum eo imperij administratione adempta, necessitate in consilium versa, religionis studio Romam emigrauit, comite Hermisinde cognata sua id est vxore fratris, ea de re Petrus Damiani. De Flux. mund. glor. opusc. 36. *Regina Saba venit in Hierusalem audire sapientiam Salomonis, Imperatrix Agnes Romam adiit, addiscere stulticiam Piscatoris, illa sicut sacra testatur historia ingressa est cum multo comitatu, & diuitiis, camelis quoque portantibus aromata, & aurum infinitum nimis & gēmas preciosas, ista vero cum Hermisinde cognatâ suâ, non dispari sancti Spiritus feruore succensa, tamquam Maria Magdalena cum altera Maria veniunt ad sepulchrum, non vt corpus Iesu perungant fomentis aromatum, sed vt pedes eius fluentis irrigent lachrymarum.* Eadem pietatis cultu, Cassinense adiit Monasterium, sex ferè mēsibus ibi dedit, pretiosissimaque dona obtulit B. Benedicto teste Leone Ostiensi. In chron. Cass. lib. 3. cap. 30. Verū postea Ermisindis nescio quâ de causâ rediit in Galliam, cuius abscessu mœrentem Agnetem litteris solari studuit Petrus Damiani. Lib. 7. ep. 5. *Arbitror venerabilis Domina, quoniam ex quo Dominus Rai-*

naldus Comanæ ſedis Epiſcopus, & ſancta mulier Hermiſinda relicta quondam germani tui, ego quoque ſeruus tuus, ad propria quique receſſimus; mens tua nunc fluctuat, & velut omnium deſtituta ſolatio, ſolam ſe remanſiſſe deplorat.

Anno MLXIII. rebus in Aquitania compoſitis VVido Dux reipublicæ Chriſtianæ in opem habito delectu, victricia arma conuertit in Sarracenos Hiſpaniæ incubatores, Barbaſtam vrbem obſidione expugnatam ab his eripuit, Fragment. Hiſt. Francor. à Roberto ad mortem Philip. Reg. *His temporibus Dux Aquitaniæ Guillelmus, & quidam alij optimates Galliarum quiſque de ſuo exciti loco, copioſum in Hiſpaniam conduxerunt exercitum, cuius ditiſſimam vrbem Barbaſtam, & quamplura capientes caſtella, maximamque eiuſdem prouinciæ partem ferro & igni depopulantes, demum ad ſua reuerſi ſunt, multamque & variam ſuppellectilem ſecum afferunt, multaque mancipia adducunt.* Huiuſmodi expeditionem annonæ & commeatus militaris inopiâ ſolutam tradit Sigebertus. *Exercitus multus à Galliis in Hiſpanias ad debellandos Sarracenos proficiſcitur, ſed omni regione à Sarracenis vaſtata, vrgente fame inefficax reuertitur.* Ab eo tempore variæ memorantur Gallorum expeditiones in Hiſpaniam aduerſus Sarracenos, de expeditione Euuli Comitis de Roccio, & aliorum Gallorum principum meminit Gregor. VII. & ſacræ aduerſus Sarracenos militiæ ſtipendium pœnitentibus indici moris fuit, Innocent. II. in vniuerſali Conc. can. XVIII. apud Gratianum. *Pœnitentia autem ei detur, vt Hieroſolymis, aut in Hiſpania in ſeruitio Dei per annum integrum permaneat.* Verum quia occaſione ſacræ mili-

Ad annum 1063.

Lib. 1. ep. 7.

Can. peſſimam 23. qu. 8.

tiæ transeuntes in Hispaniam passim in Iudæos sæuiebant, eorum saluti tuendæ enixè operam dedere Episcopi Galliæ, de quo eos laudauit Alexander II.
Decret. p. 13. c. 114. in epist. apud Iuonem. *Placuit nobis sermo, quem nuper de vobis audiuimus, quomodo tutati estis Iudæos, qui inter vos habitant, ne interimerentur ab illis, qui contra Sarracenos in Hispaniam proficiscebantur.* Eodem nomine Berengario Vicecomiti Narbonensi gratulatus est & ipse Alexander II. in alia Epistola quæ legitur apud
Ibid. c. seq. Iuonem. *Nouerit prudentia vestra nobis placuisse, quod Iudæos qui sub vestra potestate habitant tutasti estis, ne occiderentur.* Magna hæc certe & memoranda Gallorum benemerita de Hispanis, omnino tamen silentio prætermissa ab Hispanis scriptoribus, zelo & liuore gallici nominis, quin immò & pro beneficio accepto, probrum & iniuria rependitur, & falsi de liberatoribus suis triumphi, seu potius somnia iactantur.

Eodem anno solenni ritu dedicata est basilica Moisiacensis ab Austindo Ausciensi Archiepiscopo Raimundo Lectorensi, VVillelmo Conuenensi, VVillelmo Aginnensi, Heraclio Begorretano, Stephano Olorensi, Petro Adurensi, Duranno Abbate Moisiacensi, & Episcopo Tolosano, omisso Fulcone Symonis tum Episcopo Cadurcensi, nè eo adhibito libertas & exemptio monasterij tentari videretur, cuius rei memoriæ causa positus est lapis in læuo latere ecclesiæ præfixus, his versibus insculptus.

Idibus octonis domus ista dicata Decembris
Gaudet Pontifices hos conuenisse celebres.
Auxius Ostindum, Lactora dedit Raymundum
Connena VVillelmum direxit, Aginna Vilelmum

Iussit

Iussit & Heraclium non desse Beorra benignum
Ellorens Stephanum concessit, & Adura Petrum
Te Duranne suum, nostrumque Tolosa Patronum
Respuitur Fulco Simonis, dans iura Cadurco
Myriades lustris apponens tres duodenis
Virgineum partum dabat orbi tunc venerandum.
Hanc tibi Christe Deus Rex instituit Clodoueus.
Auxit munificus, post hunc donis Ludouicus.

Durannum huius basilicæ Patronum vocat huiusmodi inscriptio duplici titulo, tum quia is fuit Abbas Moisiacensis, cum quia idem huiusce basilicæ fuit instaurator. Chronic. Moisiacense MS. *Denique supra dictus Durandus in Monasterio Moisiaci institutus, & ordinatus, per prædictum Odilonem, demum fuit Abbas Moysiaci, simul & Episcopus Tolosanus, & Ecclesiam dicti Monasterij fecit consecrari, & legitur quod prædictus construere fecit, dictam Ecclesiam collapsam tempore Domni Raymundi*, &c. De Gest. Abbat. Moisiacens.

CAPVT V.

Salmurum castrum ad Ligerim igni succensum à VVidone Duce. VVido Dux dimissa Mathilde coniuge superducit Aldeardim natam Roberti Ducis Burgundiæ, Lucionense castrum à VVidone Duce expugnatum. Monasterium nouum in suburbio Pictauiensi à VVidone Duce fundatum, & dotatum. Ab eodem fundatum Monasterium S. Gemmæ in pago

Santonensi. Alfonsus Rex Castellæ vxorem ducit filiam VVidonis Ducis ex Mathilde Monomachia iudicium pro lege Romanâ, Arnolfus Santonensis Episcopus ob simoniam depositus, Goderannus ex Monacho Santonensis Episcopus. Gauterij Abbatis Stirpensis obitus. VVillelmus VIII. *à VVidone Duce susceptus ex Aldeardi Iudicium de iniustis nuptiis VVidonis VVillelmi Ducis à Gregorio* VII. *mandatum Amato Oleronensi Episcopo Legato Aquitaniæ, & Gozcelino Archiepiscopo Burdegalensi. VVidonis Ducis studium erga Ecclesiam Romanam Isembertus Pictauiensis Episcopus suspensus in spiritualibus & temporalibus. Guillelmus Ausciensis Archiepiscopus, & Pontius Episcopus Bigorritanus ob leuiorem causam depositi restituti.*

NNO MLXVIII. VVido Dux Salmurum castrum ad Ligerim igni succendit, nec ipsis sacris ædibus pepercit Chron. Malleacens. MS. *Anno* MLXVIII. *iudicio Dei iuste omnia iudicans, castrum Salmurum horribili incendio conbustum est, à Guidone Comite Pictauorum cum Ecclesia Sancti Florentij sanctique Ioannis Baptistæ, & Sancti Petri Apostoli, nihilque penitus remansit de toto suburbio eiusdem castri, cum domibus extra & intra murum degentibus, quod non*

incenderetur v. *Kalend. Iulij.*

Eodem anno VVido Dux relicta Mathedi, ſeu Mathilde coniuge, vxorem ſuperducit Aldeardim filiam Roberti Ducis Burgundiæ. Idem Chron. Malleacenſ. *Per hæc tempora duxit vxorem Guido Comes Aldeardim, filiam Roberti Ducis Burgundiæ, & neptem Henrici Regis Francorum.*

Eodem tempore Lucionenſe caſtrum à VVidone Duce vi & armis captum, & Monaſterium Mariæ virginis igni concrematum. In hoc periere multa capita vtriuſque ſexus. Idem Chronic. Malleacenſ. *Tunc cæpit caſtrum Lucionenſe, & Monaſterium S. Mariæ Virginis, quod eſt in eodem caſtro combuſſit, multoſque homines & fæminas in eo extinxit.*

Anno MLXIX. Monaſterium nouum in ſuburbio Pictauienſi fundatum, & dote adornatum à VVidone Duce. Chronic. Malleacenſ. *Anno* MLXIX. *Monaſterium nouum Pictauis incæptum iuſſu Gaufredi Comitis, Monaſterium S. Seuerini Canonicorum in Nemore argenti, & cænobium S. Vincentij quod Niolium dicitur.* Hoc Monaſterium ab initio cœnobio Cluniacenſi ſubditum patet ex regiſtro Innocentij III. Regiſtr. 15. epiſt. 4.

Idem & VVido Dux Monaſterium S. Gemmæ virginis & martyris in pago Santonenſi fundauit, ipſumque cœnobio Caſæ Dei ſubiecit, ex tabulis fundationis, quæ proditæ ſunt à Io. Belio, eiuſdem fundationis meminit & antè Io. Bochetius. Fuit Gemma virgo & martyr, hinc Gemma nomen mulieris in cap. Gemma ex. de Sponſalib.

His diebus Alfonſus Rex Caſtellæ vxorem duxit VVidonis Ducis filiam, ſuſceptam ex Matheodi prio-

re coniuge. Hæc legis Romanæ, quæ erat ipsi vernacula, nimium studiosa, hanc legem Hispanis imponere ambiit, explosa lege Gothica. Hac de grauis orta est controuersia, quâ Monomachiæ iudicio concreditâ miles legis Romanæ defensor victus, & cum eo lex prostrata. Idem Chronic. Malleacens. *His diebus Hildefonsus Rex Hispanorum duxerat vxorem filiam Guidonis Comitis Ducis Aquitanorum, quam habuit de Matheode supradicta, pro quâ re extitit causa, & contentio de lege Romanâ, quam legem Romanam voluit inducere in Hispania, & Toletanam mutare, & ideo fuit factum bellum inter duos milites, & falsitate fuit victus miles ex parte Francorum.*

Eodem anno Arnulfus Santonensis Episcopus Synodali iudicio depositus ob simoniæ scelus, in Appendice epist. Alexandri I I. *Ernolfus Santonensis in Francia & Landus Nucerinus in Italia Episcopi, multis certisque criminibus accusati, alter quod Ecclesiarum ecclesiasticorumque ordinum consecrationem, simoniacè & interueniente pecunia fecerit, alter quod officium ab Apostolico sibi interdictum præsumpserit, conuicti sunt synodali iudicio depositi.*

Eodem etiam anno Goderannus primum Monachus S. Remigij, tum Cluniacensis, inde primus Malleacensis Abbas factus est Santonensis Episcopus, Hildebertus. Cenomanensis in vit. B. Hugonis Abbatis Cluniacens. *Didicerat & hoc Monachus ille Goderannus, qui relicto B. Remigij Monasterio, cum arctioris disciplinæ gratiâ Cluniacum demigrasset, meritorum titulis & prærogatiua scientiæ, à Domino audire meruit, Amice ascende superius, prius enim Malliacensis Abbas effectus, postea*

Santonensis ecclesiæ adeptus est dignitatem. de eodem & Chronic. Cluniacens. *Nunc vero dicendum est de Goderanno Monacho, & Capellano sancti Hugonis. Hic denique Goderannus ad Episcopatum Xantonicum promotus, quo altius conscendit, eo latius refulsit.* Inter illustres viros ordinis Sancti Benedicti eum concelebrat Trithemius. Lib.4.de Illustr. vir. ordin S.Bened. cap.248.

Anno MLXX. è viuis migrauit Gauterius Abbas Stirpensis Chron. Malleacens. *Domnus Gauterius Abba & Canonicus Ecclesiæ S. Petri Stirpensis, dormiuit in pace æterna V. Id. Maij.*

Anno MLXXI. Aldeardis ex VVidone Duce suscepit filium, cui nomen fuit VVillelmus eius nominis VIII. tum filiam quæ nupsit Petro Sancij Regis Aragonum filio, Chronic. Malleacens. *Anno MLXXI. Ortus est Goffredo Duci II. Kal. Nouembris Guillelmus filius, qui consobrinus germanus Ainrici Imperatoris, & secundus Philippi Francorum Regis, ex supradicta coniuge extitit, nata post hunc filia, quam desponsauit Petrus filius Sancij Regis Aragundiæ.*

Anno MLXXIII. de iniustis nuptiis Guillelmi Ducis ius dicturus Gregorius VII. causæ cognitionem demandauit Amato Oleronensi Episcopo Legato Pontificio in Aquitania, & Gozcelino Archiepiscopo Burdegalensi. Hac de causa Pictauis coiit Synodus Episcoporum, verum Isembertus Pictauensis Episcopus à Duce vt credere pronum est submissus, militarique manu stipatus, effractis foribus in medium proruit, synodum patrum, metu & minis intentatis dissoluit, quâ de re in ius vocatus apud Pontificem. testis ipse Pontifex in epist. ad Isembertum. *Postea vero &* Lib.2.ep.2.

eodem legato nostro Amato Episcopo Ellorensi & Magistro tuo videlicet Gozelino Archiepiscopo Burdegalensi, vnâ cum cæteris religiosis viris pro faciendo diuortio Guilielmi Pictauiensis Comitis, & propinquæ suæ, quam pro vxore tenebat. His inquam sub apostolica obedientia pro negotio tam graui, tam Christianæ religioni necessario congregatis conuentum illorum per milites tuos nefarie perturbasti, quippè qui perruptis Monasterij claustris, & foribus in consessum irruentes, Archiepiscopum & Legatum nostrum multa turpitudine dehonestauerunt, reliquos verò minis conuiciis ac verberibus, multisque contumeliis afflixerunt, vnde apostolica tibi auctoritate præcipimus, vt ante festiuitatem S. Andreæ, præsentiam super his responsurus nostro conspectui exhibere nullatenus prætermittas. Pontificis monitioni quâ par erat reuerentiâ obsequens

Lib. 2. ep. 3. VVillelmus Dux, vxorem dimisit, de quo ei gratulatus est Pontifex per epistolam. *Scimus equidem quoniam quod in præsenti vitâ vobis dulcissimum fuit exigente iustitiâ reliquistis, dum pro reuerentia Christianæ religionis ab vxore vestra quoniam propinqua consanguinitate vobis est, vos separare consensistis, verum quanto grauiori certamine libidinem animi vestri vicistis, & ad legem Dei districtius vos humiliastis, tanto sublimiorem gloriam infinita remuneratione vobis paratam esse procul dubio sperare debetis. Quapropter & nobis multo vberior lætitia crescit quoniam in hac correctione vestra, certa spes vestræ salutis intelligitur, & ea quæ semper in domo vestra fuit miserante Deo generositas conseruabitur. Ex hoc enim nobilitas generis valde corrumpitur, cum proles non de legitima coniugij permixtione generatur. Atque eo minus eminentia vestra, quod tam acriter vobis institimus mirari debet, quo-*

niam Romana ecclesia, quæ domum vestram, vos totamque prosapiam vestram singulari & egregia semper charitate dilexit, in tanto vos iacere periculo pati non potuit. Cæterum, quod domi illam in vestra potestate vsque ad futuram synodum morari cupitis, licet soror vestra (ea erat Agnes Augusta) *quam vt matrem diligimus, inde nos interpellauerit consentire non audemus, scientes diabolicam fraudem hominibus maximè vetita, repertis occasionibus præcipuâ calliditate suggerere. Proinde ita eam à vestra vicinitate penitus remoueri, & elongari facite, vt vestra correctio & oblata Deo reuerentia, omnibus sit in exemplum, & salutem vestram nulla valeat Diabolus sagacitate turbare.*

Quam bene affectus fuerit Guillelmus noster, erga ecclesiam Romanam, & Christianam Rempublicam intelligere licet, hoc argumento, quod vltrò in expeditionem transmarinam, se & iustas copias suis merituras stipendiis obtulit, de quo gratias ei egit idem Pontifex. *Quod autem ad seruitium sancti Petri promptam vos habere voluntatem mandastis, gratãter accepimus sed determinatè vobis aliquid de expeditione scribere ad præsens non satis discretum fore peruidimus, quoniam rumor est in transmarinis partibus, Christianos miserante Deo paganorum longè propulsasse ferocitatem, & nos de reliquo quod acturi simus, adhuc diuinæ prouidentiæ consilium expectamus, vobis tamen & de bona voluntate plena apud Deum remuneratio est reposita*, &c. Quâ etiam auctoritate idem Dux valuerit, tum domi, tum peregrè apertius est, ex eo quod idem Pontifex ipsum quasi censorem ac vitæ emendatorem Philippi I. Regis constituit, dum eum rogauit vt Philippum prauâ vitæ

Lib. 2. ep. 31

L. 2. ep. 18. ratione, & Ecclesiarum direptione dehortaretur, de quo extat Pontificis epistola.

Isembertus Pictauiensis Episcopus, ni iudicio adesset, ad diem à Pontifice sacris suspensus, & cura spiritualium demandata Gozcelino Burdegalensi Archiepiscopo, temporalium vero, quod exemplo nouum, & antea pene inauditum fuit, ipsi Guillelmo Duci, testem habemus ipsum Gregorium. *Tibi autem Gozeline*

L. 2. ep. 24. *Burdegalensis Archiepiscope, ecclesiasticas res committimus tractandas, populum & clerum ne sibi obediat commoneas, Tibi vero Guillelmè Comes iusticiam committo tractandam, atque in vestris manibus causam sancti Hilarij regendam, & iustitiam inde exhibendam committimus.*

Anno etiam MLXXIII. Guillelmus Ausciensis Archiepiscopus, & Pontius Episcopus Bigorritanus cum iam antè à Giraldo Ostiensi Episcopo Legato Pontificio in Galliis depositi fuissent, non aliâ de causâ quam quod scientes excommunicato communicassent quod durius cum his actum esset à Gregorio VII. restituti. Testimonium perhibet ipse Pontifex in Epist.

L. 1. ep. 16. ad Ostiensem. *De causa etiam Guilielmi dicti Auxiensis Archiepiscopi pro cuius restitutione nos postulasti, tu ipse anxietatem quandam nobis intulisti, cum ob id solum quia excommunicato scienter communicauerat, eum esse depositum, & tamen in examinatione eius de obiectis criminibus præter quod Dominum, & prædecessorem nostrum Alexandrum Papam sibi ignouisse fatebatur, non eum canonice se expurgasse, sed expurgare voluisse dixisti, Non paruam itaque super his omnibus sollicitudinem habentes, tam tibi ipsi, quam cæteris magna respondendi difficultate tenemur.*

Hoc

Hoc tamen consulentibus Fratribus & Coepiscopis nostris & Cardinalibus inter catera nos decreuisse cognoscas, vt præfatus Auscienfis Archiepiscopus, propter hoc solum quia communicauit excommunicato, deiectioni subiacere non debeat, & paulò post. *Pontium verò Bigorritanum dictum Episcopum, quem simili de causa depositum esse nuntiasti, ad nos venisse cognoscas, sed honori tuo prouidentes, nulla querelis eius responsa dedimus. Attamen quia in paribus causis paria iura tenenda sunt, fraternitati tuæ scribimus, vt habita super his quæ sibi intenduntur diligenti inuestigatione, si aliud quod canonica seueritate puniendum sit, in eo crimen legali approbatione inuenire non possis, officij sui restitutione non careat.*

CAPVT VI.

Synodus Romana in quâ actum de Canonicorum Pictauiensium iure celebrandi certis diebus, in Ecclesia S. Hilarij licet exemptâ. Guillelmo Ausciensi Archiepiscopo inobedientes suffraganei coërcentur. VVillelmus Dux Henrico IV. Imp. bello Saxonico districto subsidium militare denegat. Goderanni Santonensis Episcopi obitus. Concil. Pictauiense in quo hæresis damnatus Berengarius, Monasterium nouum Pictauiense traditum Cluniacensibus. VVillelmo Engolismensi Episcopo succesit Ademarus eius fra-

ter eiusdem insanum studium in Monachos. Monast. Sylua maioris in diœcesi Burdegalensi à S.. Gerardo Abbate fundatum Agnetis Augustæ obitus Amatus Episcopus Oleronensis, & Abbas S. Pontij Tomeriensis à Gregorio VII. legati missi in Hispaniam Richardus Bituricensis Archiepiscopus, Centullus Comes Bearnensis cognatam quam vxorem duxerat dimittere compellitur Conc. Pictauiense Hugo Liziniacensis vi occupat bona Drogonis de Coequo, huius rei cognitio mandata Isemberto Pictauiensi Episcopo. Iura Aureliacensis Monasterij vindicantur ab Abbate Pezanensi, & Vicecomite Carlatensi. Synodus Romana in qua actum de iuribus Lemouicensis ecclesiæ. Richardus Bituricensis Archiepiscopus non iure suspensus restitutus. Donatio Vindocinensi Monasterio rata facta per viridem scirpum.

ANNO MLXXIV. Synodus Romæ celebrata à Gregorio VII. cui interfuit Gozelinus Archiepiscopus Burdegalensis, in hac Canonicis Pictauensibus ex consuetudine addictum ius missam celebrandi in basilica S. Hilarij licet exempta, in solemnibus diebus omnium Sanctorum, & S. Hilarij, & hoc ius defensum more Ecclesiæ Romanæ in statio-

nibus, & aliarum ecclesiarum orbis Christiani. Gregorius ipse in Epist. ad Canonicos S. Hilarij. *Notum vobis esse volumus, quod Canonici Pictauenses in synodo nostra conquesti sunt, vos denegare & contradicere illis consuetudinem quam in Ecclesia S. Hilarij iure habere debent, videlicet vt in festiuitate omnium Sanctorum, & S. Hilarij, cum illuc ex more cum processione veniunt, si Episcopus aderit ipsam celebret, sin autem non adsit Episcopus Decanus, aut aliquis de maioribus Canonicis Pictauensis ecclesiæ, officium vice Episcopi peragere debeat, quod cum apud nos in publico Concilio ventilatum fuerit Gozelino Burdegalensi Archiepiscopo causam vestram cum quibusdam aliis defendente, scientes talem consuetudinem in Romana Ecclesia per singulas stationes, & ferè per vniuersum orbem in aliis ecclesiis ritè, & rationabiliter teneri, diiudicante concilio iustam eos requirere causam comprobauimus, & prædictum vsum eos obtinere debere apostolica auctoritate censuimus.* lib.1. ep.54.

Eodem anno cum Bigorritanus Episcopus, & alij suffraganei Guillielmo Auxiensi Archiepiscopo obsequium denegarent, spreta etiam monitione Geraldi Ostiensis legati Pontificis, re cognita Gregorius VII. eis præcepit vt VVillelmo Archiepiscopo parerent emissa hac de re epistola. *Legatus S. Romanæ Ecclesiæ, videlicet confrater noster Giraldus Ostiensis Episcopus, vt Guilielmo Archiepiscopo vestro debitam reuerentiam exhibeatis commonuit, verum sicut idem Archiepiscopus conquerendo nobis retulit, postea nec consideratio debitæ subiectionis, nec respectus Apostolicæ auctoritatis vos ad obedientiam flexit, quod quamquam non parum præsumptionis, & damnandæ contumaciæ habeat, adhuc tamen facta* lib.1. ep.55.

vestra apostolica mansuetudine dissimulantes, mandamus vobis & Apostolica auctoritate præcipimus, vt nullatenus ei honorem subiectionis debitæ subtrahatis.

Eodem anno cum bello Saxonico laboraret Henricus IV. Imp. à Guillielmo Duce Aquitaniæ auunculo suo suppetias militares rogauit, sed ille difficultatem viarum, & longius interuallum regionum caussatus, petentis preces non audiit, Bruno scriptor Germanicus. *VVillelmum Ducem Pictauorum, matris suæ germanum, sororis suæ filio rogauit misereri, sibique ferre auxilium, quo posset in regnum patris sui, quo careret iniustè restitui, at ille tantas Francigenarum, Normanorum, vel Aquitanorum virtutes inter se, & illum esse respondit, vt nullo ingenio per tantam fortitudinem, cum exercitu transire potuisset.*

De bello Saxonico Henrico 4.

Eodem anno diem obiit Goderannus Santonensis Episcopus, qui successorem nactus in Episcopatu Bosonem, in Malleacensi Abbatia Drogonem, Chronic. Malleacens. Anno MLXXIV. *Defunctus est Goderannus Episcopus VIII. Id. Augusti, cui successit in episcopatu Boso, & Drogo in Abbatia, qui relinquens postea Abbatiam inclusit se Cluniaco, vbi & bona morte obiit.*

Anno MLXXV. Pictauis celebratum Concilium à Geraldo Ostiensi, Legato Pontificio in Galliis, in quo damnata Hæresis Berengarij circa corpus & sanguinem Domini, ac ipse vulneribus saucius vix euasit. Ante eodem anno ab eodem legato habitum fuerat Concilium apud S. Maxentium, in pago Pictauensi cui interfuere Gozcelinus Archiepiscopus Burdegalensis & VVillelmus Petrocoricensis, & alij quamplures Chronic. Malleacens. *Anno* MLXXV. *Pictauis fuit Con-*

cilium, quod tenuit Girandus legatus de corpore & sanguine Domini, in quo Berengarius discipulus A. saucius fermè interemptus est. Fueratque aliud Concilium, quod tenuit apud S. Maxentium VII. *Kal. Iulij, in quo erat Maior Goscelinus Archiepiscopus Burdegalensis, qui Archimbaudo successit, & VVillelmus Petragoricus, & alij multi. Istud primum fuit* VIII. *Kal. Iulij, & aliud Idib. Ianuarij.*

Eodem anno Monasterium nouum Pictauense, traditum est Hugoni Abbati Cluniacensi, à quo primus Abbas Guido impositus, Chron. Malleacense. *Eodem anno donatum est Monasterium nouum quod est Pictauis vt supradiximus, Hugoni Abbati Cluniacensi, in quo cœnobio primum Abbatem Guidonem constituit, Monachis ibidem Deo seruientibus.*

Anno MLXXVI. VVillelmo Engolismensi Episcopo demortuo in Episcopatu successit Ademarus eius frater, idem fuit Abbas Stirpensis, & cum Guillielmo Duce in Hispania aduersus Sarracenos sacræ militiæ nomen dedit. Hic Monachos per Engolismensem diœcesim latè effudit, cum aliquando intemperanti sermone dixisset, se velle vnamquãque ecclesiam Engolismensis Episcopatus esse cellam, seu prioratum Monachorum, indignabundus Hucbertus Sacrista, & nos Canonici inquit in singulis ecclesiis Engolismensis Episcopatus, singulos vellemus esse Episcopos. Chronic. Engolismense. M S. *Obiit autem VVillelmus Episcopus* MLXXVI. *ab Incarnatione Id. Octobris, loco cuius promotus est in Episcopatum Ademarus frater VVillelmi Episcopi prædicti, Stirpensis ecclesiæ Abbas, homo miræ simplicitatis, qui cum Duce Aquitanorum in Hispania*

contra Sarracenos militauit. Hic Monachos per Engolismensem Episcopatum dilatauit, dicitur etiam quod ipse dixerat se velle vnamquamque ecclesiam Engolismensis Episcopatus, esse Prioratum Monachorum, cui indignans Hucbertus Sacrista respondit, & nos Canonici singulis ecclesiis Engolismensis Episcopatus singulos vellemus esse Episcopos.

Anno MLXXVII. S. Gerardus Monachus Corbeiensis, tum Abbas S. Vincentij Laudunensis, dimissa Abbatia, studio districtioris vitæ, cum sociis nonnullis concessit in Aquitaniam, ac primum adito VVidone Duce, eo concedente ædificauit Monasterium Syluæ maioris in diœcesi Burdegalensi vulgò, *la Seuue*, Chron. Malleacense. *Giraudus cœpit ædificare cœnobium S. Mariæ Syluæ maioris.* Eius monasterij initia referuntur in annum MLXXIX. in vita ipsius MS. ex Codice Monast. Corbiensis, aliis idem memoratur fuisse designatus Abbas S. Medardi Suessionis ab Arnulfo Abbate postea Suessionensi Episcopo, sed à Bertrada pulsus secessisse in Aquitaniam, ibique ædificasse cœnobium Syluæ Maioris, In vita S. Arnulfi Suessionensis
15. Augusti. apud Surium. *Geraldus autem ab ea pulsus dedit locum iræ, abiitque in Aquitaniam, vbi à Duce humaniter acceptus, in Sylua maiori illustre cœnobium construxit, in quo ad finem vitæ Deo seruiuit, & tandem fœliciter in Domino obdormiuit, eius & vita, & mors virtutum signis effulsit.* Hic vitæ sanctitate multis in vita, & post mortem testatâ miraculis, in numerum Sanctorum ascriptus à Celestino III. anno Christi MCXCVIII. de quo
Epist. 232. meminit Stephanus Tornacensis in epist. ad Archidiaconum Burdegalensem. *Sane Beatus Geraldus de parti-*

bus Gallicanis trahens originem cuius vita coram hominibus laudabilis floruit speciosa, preciosa mors, quæ in conspectu Domini signis attestantibus radiat, & miraculosa refulget, qui ad partes Burdigalenses accedens monasterium Syluæ maioris, & à primo lapide fundauit, & regularibus disciplinis reformauit, hoc anno à Domino Papa Romæ, debita missarum solemnitate autenticatus, & in catalogo Sanctorum meruit ascribi.

Eodem anno Agnes Augusta religiosissima diem obiit Romæ, & in Ecclesia S. Petronillæ condita. Bertold. Constantiens. *Agnes religiosissima Imperatrix iam viginti annis in viduitate Deo deuotissimè seruiens, nec filio suo Henrico contra apostolicam Sedem in aliquo consentiens, Romæ requieuit in pace, sepulta Romæ in Ecclesia Sanctæ Petronillæ.* Eadem de re meminere Albertus Krantzius, & Sigonius. ad an. 1077. Metropol. l. 4. cap. 35. Lib. 9. de Reg. Ital.

Eodem anno Gregorius VII. rerum Romanæ ecclesiæ tenacissimus defensor, legatos in Hispaniam misit, Amatum Episcopum Ellorensem, & Abbatem S. Pontij Tomeriensis ad postulandos census Romanæ ecclesiæ, & S. Petro his in prouinciis olim præstari solitos ante cladem Sarracenicam, de quo nos docet ipsius epist. L. 4. ep. 28.

Eodem anno idem Pontifex Richardum Bituricensem Archiepiscopum, cum Richerio Senonensi legauit, ob disceptandam causam Rainerij Episcopi Aurelianensis, teste ipso Gregorio. Lib. 5. ep. 8. & 9.

Eodem anno Centullus Comes Bearnensis cum cognatam nuptiis sibi copulasset, à Gregorio VII. commonitus, vt eam à se dimitteret, ne eximias quibus pollebat virtutis dotes, prauæ coniunctionis labe

fœdaret, & scelus admissum pœnitentia expiare iussus, ex præcepto Amati Oleronensis Episcopi & Legati Pontificij in Gallia, , & Bernardi Abbatis Massi-
Lib.7.ep.20 liensis de quo ipse Gregor.

Anno MLXXVIII. Pictauis habitum est Concilium ab Hugone Lugdunensi Archiepiscopo,& Legato Sedis Apostolicæ in Galliis Chron. Malleacense. *Hugo Episcopus Lugdunensis, & Legatus Romanæ Ecclesiæ, tenuit Concilium Pictauis, primo die apud S. Petrum, & alio die apud S. Hilarium.*

Eodem anno cum Hugo Liziniacensis vi occupasset Bona Drogonis de Coequo, quæ iure hæreditario spectabant ad Hugonem fratrem, Isembertus Pictauiensis Episcopus à Gregorio VII. legationem suscepit, vt vice apostolica iuberet eum possessione cedere, adhibita in hanc rem auctoritate VVillelmi Ducis, eundem si non pareret sacris Ecclesiæ explosurus
Lib.6.ep.32 Gregorius ipse in epist. ad Isembertum. *Peruenit ad aures nostras quod Bona Drogonis de Coequo, quæ mortuo ipso in potestatem germani scilicet Hugonis nostri fidelis & filij iure debent concedere, Hugo de Lesignem iniuste præsumpsit inuadere. Vnde quia prænominatum Hugonem clericum nostrum, & res ipsius, in tutelam Apostolicæ sedis suscepimus, fraternitati tuæ inuitando præcipimus, vt super his curam vice nostra gerens, Duce Gulielmo hæc eadem significando suggeras, quatinus in hac etiam re quantum B. Petro sit fidelis ostendat. Verum imprimis volumus vt dilectio tua studeat memoratum Liziniacensem ex parte nostra cum iam dicto Duce conuenire, nec non illum de*
Part.2. t.17. cap.1.§.8. *temeritate sua redarguendo, de satisfactione mouere*, &c. Idem refert Antoninus Florentinus.

Anno

Anno MLXXIX. Gregorius VII. Guillielmo Auxiensi Archiepiscopo præcepit vt Dodonem Pezanensem Abbatem, hic est Auxitanæ Diœcesis, compelleret Abbati Aureliacensi restituere Ecclesiam Dalmairci, ipsi ab Apostolica sede indultam; & vt à Berengario Vicecomite Carlatensi eidem Aureliacensi Abbati obsequium & fides exhibeatur, Abbate obstricto ne cuipiam militi vltra mansum de rebus ecclesiæ daret, de quo ipse Gregorius. lib.7. ep.18.

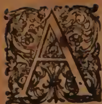
Eodem anno in synodo Romana de iuribus Lemouicensis ecclesiæ actum, & quoad de causæ summâ cognosceretur, vt duo Monasteria à Dolensibus Monachis occupata, Lemouicensi Episcopo restituerentur iussum, auctore Gregorio VII. L.7. ep. 17.

Eodem etiam anno Richardus Bituricensis Archiepiscopus ab Hugone Lugdunensi, & Legato Pontificio in Galliis ab officio suspensus, à Gregorio VII. restitutus, testatur ipse Gregorius. *Richardus Bituri-gensis Archiepiscopus, quia irato animo & non Synodali iudicio dimisit Ecclesiam suam, virgam & annulum recepit promittens se de obiectis coram Legato nostro satisfacere.* L.5. ep. 17.

Eodem anno Guido Dux donationem prædiorum à Gaufredo Comite Andegauensi vitrico, & Agnete matre factam Monasterio Vindocinensi ratam habuit per viridem scirpum, id est per festucam, quod erat solenne traditionis genus ex tabulis quas edidit Io. Belius. & ante ex eo vir clarissimus. Io. Bignonius in not. ad Marculfum. Lib.1. c.13.

CAPVT VII.

Concilium Burdegalense, Bernardus Archiepiscopus Toletanus patria Aquitanus., per eum in Hispania restituta religio Monastica, ascitis ex Aquitania præstantioribus Monachis. Burdinus Antipapa Lemouicensis Concil. Exoldunense in Biturigibus. Census annuus à Gregorio VII. *indictus in singulas domos in Gallià, ac trinæ eius census stationes positæ prima apud Aquisgranum, secunda apud Podium Vellaunorum, tertia apud fanum S. Ægidij. Podium Vellaunorum, & fanum S. Ægidij loci religione celeberrimi. Obsidio Lemouicensis oppidi. Concil. Exoldunense I I. Concilium Santonense in quo Monaster. Regulæ per Vasatensem Episcopum vindicatum à Floriacensibus. Hunaldus Abbas Moysiacensis Andrense & Hamense Monasteria à Caroffensibus Monachis instituta. Vodalrici Abbatis S. Galli peregrinatio ad S. Fidis Virginis & Martyris Aginno in Aquitania. VVidonis Du[illegible] Gozcelini Burdegalensis A. Isemberti Pictauiensis E. obitus, VVidonis Ducis liberi VVillelmus & Hugo.*

Nno etiam MLXXIX. Concilium Burdegalæ celebratum ab Amato Olorensi Episcopo, assidente ei Hugone Diensi, vtroque Legato sedis Apostolicæ, præsente Gozcelino Burdegalensi Archiepiscopo, & aliis quampluribus. Veteres tabulæ VVillelmi Ducis ex archiuo Santonensi. *In Concilio Burdegali celebrato à Domino Amato venerando Olorensium Episcopo Domini Papæ Gregorij* VII. *Vicario, assidente cum eo collega suo Hugone Diensium venerabili Episcopo, &c.* & in calce. *Actum Burdigalæ in Concilio ibidem celebrato anno* MLXXIX. *Id. Octobris.* In epocha huius Concilij consentit Papyrius Massonius haud dubiè harum tabularum fidem secutus, in annum proximum refertur hoc Concilium ex chronic. Malleacensi. *Anno* MLXXX. *fuit Concilium Burdegalæ, in quo Berengarius reddidit fidei suæ rationem.* Idem vero reiicitur in annum MXCV. in chronico Burdegalensi.

In notit. Episcopat. Gall.

Anno MLXXX. Toletanâ vrbe à Sarracenis receptâ per Alphonsum Regem Hispaniæ, Bernardus Abbas sancti Facundi, electus est Archiepiscopus Toletanus. Hic fuit patria Aquitanus, ex oppido Saluitatis in pago Aginnensi oriundus, ob valetudinem missâ militiâ Deo se dicauit, ac Monachum professus in cœnobio S. Orientij apud Auscium, non diu hic latuit, virtutis enim famâ accitus ab Hugone Abbate Cluniacensi, nec diu post postulante Alphonso Rege, in Hispaniam ablegatus, collapsæ in his partibus Monasticæ religionis restituendæ gratiâ, & hac occasione Abbas S. Facundi institutus, receptâ Toleto ob vitæ

ſanctitatem omnium ſuffragio electus eſt in Archiepiſcopum Toletanum. Idem cum ab vrbe Româ remearet per Galliam, Toloſæ Concilium celebrauit, & totâ Galliâ delectum habuit præſtantiorum ſui ordinis virorum, quos ſecum abduxit. Hos inter fuere Geraldus monachus Moyſiacenſis, qui prius Cantor Eccleſiæ Toletanæ, poſtea in Archiepiſcopum Bracharenſem promotus eſt, Petrus Bituricenſis, qui prius fuit Archidiaconus Toletanus, poſtea factus eſt Epiſcopus Oxomenſis, Burdinus Lemouicenſis, qui fuit Archiepiſcopus Compoſtellanus, ac tandem in ſchiſmate ſublectus Pſeudopontifex aduerſus Gelaſium, & alij qui variis locis inſignioribus Hiſpaniæ eccleſiis præfuere; de quo fuſius Rodericus Toletanus, Io. Mariana, & Ant Nyepes.

Lib. 6. c. 25. 26. & 27. Lib. 9. c. 17. Centur. 7. Chron. Benedictin.

Anno MLXXXI. ab Hugone Dienſi Epiſcopo & Legato Pontificio in Galliis celebratum eſt concilium apud Exoldunum caſtrum, quod eſt in finibus Biturigum. Huic concilio ſeſe interfuiſſe ſignificat Iuo Carnotenſis in Epiſt. ad VVillelm. Rothomag. *Huius negotij ordinem vt pote Beluacenſis, ita proceſſiſſe cognoui, & qui in Exolidunenſi Concilio huic diſcuſſioni interfui.* Et idem rurſus in epiſt. ad VValonem Beluacenſem, & alios. *Hæc enim cauſa præcepto Domni Hugonis Dienſis Epiſcopi quondam Sedis Apoſtolicæ legati, in Concilio Exolidunenſi me præſente & audiente, cum quibuſdã aliis Carnotẽſibus Clericis præciſa eſt.* Eiuſdem meminit chronic. Altiſſiodorenſ. anno Domini MLXXX. *Magnus terræ motus, &c. ſequenti anno apud Exoldunum caſtrum quod eſt in Bituria ſitum, celebratum eſt concilium.*

Epiſt. 181. Epiſt. 268. Sub ann. 1080.

Eodem anno Gregorius VII. Legatos miſſitauit

in Galliam, qui denarium annuum in singulos focos B. Petro soluendum indicerent, & vt noui vectigalis odium arceret, id genus census à Carolo magno institutum suadere voluit, mille & ducentarum librarum pensitatione annuâ oblatâ, & trina statione positâ, vbi pecunia colligeretur, nimirum Aquisgrani, apud Podium Vellaunorum, & apud S. Ægidium in Gallia Narbonensi. Auctor ipse Gregorius. *Dicendum autem est omnibus Gallis, & per veram obedientiam praecipiendum, vt vnaquæque domus saltem vnum denarium annuatim soluant B. Petro, si eum recognoscant Patrem, & Pastorem suum more antiquo, nam Carolus Imperator sicut legitur in tomo eius, qui in Archiuio ecclesiæ B. Petri habetur, in tribus locis annuatim colligebat mille & ducentas libras, ad seruitium apostolicæ sedis, id est Aquisgrani, apud Podium S. Mariæ, & apud Sanctum Ægidium, excepto hoc quod vnusquisque propria deuotione offerebat.* Lib. 8. ep. vlt.
Podium in Vellaunis, & Fanum S. Ægidij in Galliâ Narbonensi, ne quid de Aquisgrano hic scribamus, iam olim religionis cultu, & concursu fidelium celeberrimi fuere loci, & ob hanc causam satis idonei legendis oblationibus, quæ B. Petro destinarētur. De Podio Vellaunensi locuples testis est author vitæ B. Roberti fundatoris, primique Abbatis Casæ Dei apud Surium. 24. April.
Miles itaque fide iam plenus, & constantia vt cæptum suum Dei clementia prosperaret, ad memoriam B. Virginis Anitium ire decreuit. Anno Christi MCCCCVI. quàm ingens plebis multitudo huc confluxerit, satis ostendit casus ducentorum capitum, quæ in turba expirasse dicuntur, Iuuenalis de Vrsinis scriptor vitæ Caroli VI.
En ce Caresme l'Anonciation nostre Dame fut le Vendre- ad an. 1406.

dy ſaint, & dit-on que quand elle eſchet le iour dudit Vendredy qu'il y à pardon general de peine, & de coulpe au Puy: & y fut tant de monde, & de peuple que merueilles, & y euſt bien deux cens perſonnes mortes & eſtaintes. Et ante anno MCCCLXXXV. ex voto hanc ſacram ædem adiiſſe Ludouicum III. Ducem Borbonium memoratur in ipſius vita: *Et Darde alla au Puy noſtre Dame, où il s'eſtoit voüé, & luy eſtant au Puy à ſon pelerinage, & ia y auoit eſté deux iours pour ſa deuotion, vint à luy vn Heraut, &c.* De loco S. Ægidij non omittendum quod etiam Normannis pietatis fama notus, adeoque frequentatus fuerit, Ordericus Vitalis *Ipſe poſtmodum totum feudum Guillielmi de Malei in quo ferè* XXX. *Acræ terræ ſunt, conceſſit, & inde ad ineundum iter Sancti Ægidij,* XVI. *libras Redomenſium ex caritate Monachorum habuit.* Sed nuſquam apud noſtros legas huiuſmodi cenſum à Carolo M. oblatum Eccleſiæ Romanæ. Vnum eſt quod de eo memoratur Auguſtiſſimum principem quatuor nummos aureos B. Dionyſio annuatim ſuper altare ipſius obtuliſſe, & poſteris piam conſuetudinem exemplo auctoraſſe VVillelmus Nangius. *Quatuor Biſantios aureos B. Dionyſio ſuper altare ipſius obtulit, in ſignum quod Regnum Franciæ à Deo ſolo & ipſo ſancto tenebat, & conſtituit vt omnes ſui ſucceſſores Reges Francorum conſimiliter facerent annuatim.* At ſpontanea fuit huiuſmodi oblatio, quæ cenſus aut vectigalis nomen minimè fert.

cap. 36.

Lib. 5. ad an. 1074.

In Chron. MS. an. 810.

Anno MLXXXII. Guidone Epiſcopo Lemouicenſi VVillelmus Dux Lemouicas obſedit, hoſtili furore ſuccenſæ Eccleſiæ, quæ erant extra muros Chron. Lemouicenſ. *Anno* MLXXXII. *VVillelmus Comes Pictauenſis*

ſis obſedit Lemouicas, tunc fuerunt combuſtæ eccleſiæ, quæ erant extra muros, ſed non inueni niſi de Eccleſia S. Geraldi, tunc prælrat Guido Epiſcopus Lemouicenſis.

Eodem anno itidem congregata eſt alia Synodus apud Exoldunum in finibus Biturigum ab Hugone Dienſi E. Apoſtolicæ Sedis Legato. In hac Robertus Resbacenſis Abbas Meldenſis Epiſcopus ordinatus ab ipſo Legato quod ſine ſuo aſſenſu tentatum indignater ferens Richerius Senonenſis Archiepiſcopus Robertum excommunicauit, & alium in eius locum ordinauit Chronic. Altiſſiodor. *Anno autem altero defuncto Meldenſi Epiſcopo, venerabilis Hugo Dienſis Epiſcopus, & Apoſtolicæ ſedis Legatus, apud eandem vrbem Concilium habuit, & Robertum eccleſiæ Resbacenſis Abbatem Epiſcopum ordinauit, quod Richerius Senonẽſis Archiepiſcopus ſine aſſenſu ſuo & præſentia indignans fieri, eundem Robertum excommunicauit, aliumque poſtea in eius loco Epiſcopum ordinans ſubrogauit.*

Anno MLXXXIII. apud Santonas habitum Concilium in quo Ranulfus ſiue Arnulfus eiuſdem ciuitatis lectus Epiſcopus Chronic. Malleacenſ. *Anno* MLXXXIII. *Santonas extitit Concilium, in quo Ramnulfus eidem vrbi ordinatus eſt Epiſcopus.* Huic Synodo præfuere Amatus Oleronẽſis, & Hugo Dienſis, vterque Apoſtolicæ ſedis Legatus. In eadem Raimundus Vaſatenſis Epiſcopus Monaſterium Regulæ olim Squirs dictum vindicauit à Floriacenſibus Monachis. Vetus tabula eiuſdẽ Monaſterij. *Raymundus Epiſcopus Vaſatenſis, querimoniam infert de Monaſterio Regula dicto, & antiquis temporibus Squirs, contra eccleſiam S. Benedicti Floriacenſis, vnde, in concilio Santonenſi, coram Legatis apoſtolicæ Sedis Domno*

videlicet Amato, qui Synodo praerat, & Domno Hugone Diensi Episcopo, præsente ipso Vasatense Episcopo lecta est vetus charta, ante spatium LX *annorum facta, quæ testabatur Monasterium illud ante illam donationem iuris S. Benedicti extitisse, &c.*

Eodem anno post Durannum Hunaldus fuit Abbas Moysiacensis Chronic. Moysiacens. M S. *Post hunc Domnus Hunaldus qui regebat Abbatiam vt Abbas Moysiacensis anno Domini* MLXXXIII. *tempore Gregorij VII. Papæ.* Hic cum Duranno fuit discipulus S. Hugonis Abbatis Cluniacensis, vtrumque ei testem fuisse curationis leprosi ostenditur in eius vita. *Per VVasconiam Sanctus iter agebat, secus viam in tugurio elephantiosus quidam fœdus vlceribus decumbebat, homo iste ante nobilis formosus, & diues iacebat abiectus, leprosus, & pauper. Audiens seruus Dei condoluit miseriæ viri, assumptisque secum duobus Monachis suis, Durannum scilicet qui Tholosanus fuit Episcopus, & Hunaldum qui fuit Abbas Moisiacensis, vir eloquentissimus, intrauit ad pauperem, &c.*

Anno MLXXXIV. Balduinus Comes Ghisnensis & Ingelramus seu Engeranus Lilariensis è peregrinatio- D. Iacobi domum redeuntes per Pictones, fortè apud Carofense cœnobium hospitij causa diuerterunt, vbi regularis disciplinæ obseruantiam admirati, assumptis nonnullis inde Monachis, cœnobium quisque in suo solo condiderunt, Balduinus Andrense, Ingelramus vero Hamense, Hiperius. *Ioannes Bertinensis Abbas* XXXIX. *consecratus est anno Domini* MLXXXXI. *Huius Abbatis anno* III. *Balduinus Ghisnarum Comes, & Ingelramus Lilariensis Dominus, à peregrinatione S. Iacobi redeuntes, per Pictauiam hospitati sunt in Monasterio Carrofensi, & videntes*

In chron. S. Bertin.

dentes

dentes ibi religionem bene vigere, de Monachis Carrofensibus secum ad has partes duxerunt, & quidem Balduinus Andrense, Ingelramus vero Hamense Monasteria in honorem S. Saluatoris fundauerunt, & Iacob. Meyerus. *Eodem anno Balduinus Comes Ghisnensis, & Engeranus Lilariensis reuersi ex Hispania, à Compostella Diui Iacobi Monachos secum deportauerunt ex Monasterio Carofensi in Pictonibus, permissuque Gerardi Morinorum Episcopi Ghisnensis Andriense, Lilariensis vero Hammense condidit cœnobium.* Inde lex dicta fundationi à Morinensi Episcopo vt Andrensis Abbatis electio esset penès Andrenses Monachos, & Carofense capitulum, & inde etiam consuetudo eualuit, vt è gremio Carofensis Monasterij Andrensis Abbas eligeretur, vt refertur in cap. Cum dilectus ex. de Consuetud. In annal. Flandr. ad ann. 1184.

Anno MLXXXV. Vodalricus Abbas S. Galli apud Heluetios consilio peregrini sibi fortè occurrentis Sanctæ Fidis virginis, & martyris ædem Aginno in Aquitania expetiit, & sacra eiusdem pignora domum reportauit, & ibi ecclesiam in honorem ipsius posuit, exinde semper victor de hostibus, Burxardus de Casibus Monasterij S. Galli in Vodalrico Abbate cap. VII. apud Goldastum. *Post tanta autem pericula, & tantos labores in eodem castro, quadam die cum subnixo vultu tristem se ostenderet, subito peregrinum vidit sibi assistentem, atque dicentem si multis curis tuis finem cupis imponere, in Agennum causâ orationis pergito, sanctæque Fidis reportatis reliquiis, capellam hic in eius honore construito, & pro remedio eius patrocinia certissimè tibi adesse senties. His dictis peregrinus disparuit, Abbas discretus ammonitioni peregrini obediens, Agennum perrexit reli-* Tom. 1. rer. Alemanicar.

quias reportauit, ecclesiam sibi ædificauit, & vt post liquebit ecclesiâ Sanctæ Fidis ædificatâ, semper victor extitit, & mox anno ab Incarnatione Domini MLXXXV. *Abbas Vodalricus, ad locum S. Galli reliquias S. Fidis attulit*, &c.

Anno MLXXXVI. è viuis excessit Guido qui & Gofridus Guillelmus dictus est, cui successit Guillelmus filius annum agens quintum & decimum. Idem annus lugubris morte Gozcelini Burdigalensis Archiepiscopi, & Isemberti Pictauiensis, quorum hic conditus in æde D. Cypriani Pictauis, ille in templo S. Mariæ Lucionensis Chronic. Malleacens. anno MLXXXVI. *Obiit Guido, qui & Goffridus Comes Pictauorum cui successit filius eius* XV. *annorum existens. Defuncti sunt Goscelinus Archiepiscopus Burdegalensis, & Isembertus Pictauensis Episcopus, quorum vnus sepultus est Sancto Cypriano alter Sanctæ Mariæ Lucionensis, præter Guillelmum Guidoni Duci fuit alius filius superstes Hugo nomine, vterque ex Aldearde.*

CAPVT VIII.

VVillelmi VIII. Ducis principatus. Gallorum expeditiones in Sarracenos. Aldebertus Comes Marchiæ, & Boso eius filius Concil. Santonense Amatus ex Oleronensi E. Burdegalensis A. Cultus D. Antonij apud Viennam. solenne iusiurandum per caput D. Antonij. Concil. Tolosæ habitum ab Vrbano II.

Bosonis Comitis Marchiæ obitus Leuterius Bituricensis Archiepiscopus. Petrus de Stellis fundator Monast. S. Mariæ Fontis Gombaudi, & socius Bernardi Abbatis Tyronensis, Cluniacense Monast. instauratum ab Alphonso Rege Hispaniæ, Guillelmus vxorem ducit Philippiam natam vnicam Guillelmi Comitis Tolosani Comitatus Tolosanus à Guillelmo Duce inuadiatur Raimundo Comiti S. Ægidij. Hildebertus Abbas Dolensis, tum Archiepiscopus Bituricensis. Casalis Benedicti Cœnobium in pago Bituricensi fundatur ab Andrea Vallis Brucciorum.

GITVR morte Guidonis Gaufredi rerum Aquitaniæ potitus est Guillelmus eius filius huiusce nominis VIII. adolescens haud maior decem & quinque annis.

Anno MLXXXVII. Alfonsus Rex Castellæ cum Sarraceni belli molem propriis viribus sustinere non valeret, Francos in opem per Legatos sollicitauit. Hac de causa multi sacræ militiæ nomen dedere, & in Hispaniam variis agminibus transiere, quibus ad Tudelam oppidum adunatis castella Stellæ cœpere, quos inter Guillelmus Normannus maiorem cæteris in hoc bello operam præstitit Chronic. Malleacens. *Hildefonsus mandauit per omnes partes Franciæ, vt sibi & suis*

adiuuarent, quâ causâ multi perrexerunt in Hispaniam, & adunati sunt ad Tutelam ciuitatẽ, & castella Stellæ ceperunt, inter quos vnus Guillelmus nomine, maior cæterorum interfuit, quem vidimus, & erat Normannus.

Anno MLXXXVIII. è viuis migrauit Aldebertus Comes Marchiæ, qui successorem nactus Bosonem filium Chron. Malleacens. *Eodem anno ob. Audebertus Comes de Marchia, cui successit Boso F. eius.*

Anno MLXXXIX. celebratum est Concilium apud Santonas ab Amato Oleronensi Episcopo, & Apostolicæ sedis Legato, in quo idem creatus Archiepiscopus Burdegalensis Chron. Malleacense. *Anno MLXXXIX. Amatus tenuit Concilium Santones IV. Nouembris, in quo idem eleuatus est Archiepiscopus Burdegalæ.*

Eodem anno in Gallia exarsit sæua lues, ignem sacrum vocabant, quod laborantium artus velut latens ignis depasceretur, & malâ tabe conficeret, teste Sigeberto. Hac occasione mirùm quantùm adauctus est cultus D. Antonij, in Viennensi prouincia, quò aliquot ante annos, ipsius corpus à Ioscelino Comite, è stemmate Comitum Pictauiensium oriundo, Constantinopoli deuectum fuerat, curante Vrbano II. Papa, & à Guigone eius filio apud Motam S. Desiderij, id nomen vico in territorio Viennensi, qui hodie demutato nomine dicitur S. Antonij Viennensis, collocatum fuerat. Eo celebrius euasit nomen sancti, quod eius numen morbo curando præsens remedium esset, & periuri eundem promptissimum sceleris vltorem experirentur, ita vt in parœmiam desierit, in S. Antonium non impunè peccari, vt retulit Aimarus Fulco scriptor
ad an. 1089. Historiæ Antonianæ, & ex eo Baronius. Quantæ reli-

gioni fuerit apud Aquitanos nomen S. Antonij, argumento eſt, quod ſolemnis apud eos fuerit vſus ſacramenti per caput S. Antonij Io. Froſſard. *Adonques mit le Captail la main à ſa teſte, & dit ainſi, par mal talent, par le cap ſaint Anthoine Gaſcons contre Gaſcons ſe pourmeneront*, & idem alio loco. *Quoy voyans les compagnons de Bordille, firent paſſer leur pennon deuant, & dirent auant auant, par le chef ſaint Antoine ceux cy ſont noſtres.* Vol. 1. cap. 221. Vol. 3. cap. 264.

Anno MCX. Concilium diuerſarum Prouinciarum Galliæ Toloſæ habitum per Legatos, ab Vrbano II. in quo multa quò ad res eccleſiaſticas emendata, & Toloſanus Epiſcopus, hunc fuiſſe Iſarnum euincit ratio temporum, de illatis criminibus ſeſe purgauit & legatio Toletum decreta, pro inſtauranda ibi religione Chriſtiana. Bertholdus Conſtantienſis presbyter qui res Vrbani II. diligentiſſime perſecutus eſt. *Dominus Papa Vrbanus generalem Synodum, cum Epiſcopis diuerſarum prouinciarum, per Legatos ſuos in Toloſana ciuitate circa Pentecoſten collegit, ibique multa in eccleſiaſticis cauſis, quæ corrigenda erant correxit, in qua Synodo Toloſanus Epiſcopus de illatis criminibus canonicè expurgatur, & Legatio pro reſtauranda Chriſtianitate in Toletana ciuitate, Rege Hiſpanorum ſupplicante deſtinatur.*

Anno MXCI. Boſo Comes Marchiæ apud Confolentum caſtrum occiſus, huic ſucceſſit Almodis ſoror quæ ex Rogerio Comite coniuge ſuo, duos ſuſcepit liberos, Chronic. Malleacenſ. *Boſo Comes de Marchia occiſus eſt Confolento caſtro, huic ſuccedit Anmodis ſoror ſua, quæ habuit de Rotgerico Comite duos filios.*

Eodem anno Leuterius virtute & annis conſum-

Lib. 8. Hist. Eccles. matus præfuit Bituricensi Metropoli, Ordericus Vitalis. *His temporibus Leuterius senex Bituricensi praeerat Metropoli.*

Eodem anno Monasterium Sanctæ Mariæ Fontis Gombaudi in confinio Pictonum, & Biturigum initium sumpsit à Petro de Stellis, Chronic. Malleacens. *Eodem anno inceptum est cœnobium Sanctæ Mariæ, quod vocatur fons Gombaudis in confinio Pictauis, & Bituricæ ciuitatum, à Beato Petro cognomento Stellæ.* Hic fuit vnus è sociis Bernardi Abbatis Tyronensis, Gaufrid. in vit. Cap. 11. Bernardi. *Manebat autem non multum longè à Monasterio sancti Sauini vir quidem venerabilis, & religiosus Eremita Petrus nomine de Stellis, qui illius posteà Monasterij fundator extitit, quod fons Gumbaudi dicitur, ad quem Bernardus diuertens, eo quod sibi iam antea notus, ac familiaris esset, causam quâ venisset aperuit, &c.*

Eodem anno consecratum est cœnobium S. Petri Stirpensis apud Lemouices, & coli cœpit dies festus B. Gauterij fundatoris ac primi Abbatis Stirpensis Chronic. Malleacens. *Eodem anno fuit benedictio Cœnobij S. Petri Stirpensis, & festiuitas Beati Gauterij instituta est celebrari de transitu.*

Anno MXCII. Aldefonsus Rex Hispaniæ Cluniacense Monasterium magno sumptu à fundamentis instaurauit, etiam abiectâ regiâ purpura ibidem Monachum professurus, nisi Hugo Abbas Cluniacensis eum in statu suo continuisset, regno & ecclesiæ eum vtiliorem ducens, difficillimis reip. Christianæ temporibus. Bertold. Constantiensis. *His temporibus Rex Hispaniæ Aldefonsus in fide catholicus & in conseruatione Cluniacensis Abbatis obedientiarius, ipse etiam Cluniaci*

maiorem ecclesiam, à fundamentis ædificauit, ad cuius ecclesiæ ædificationem, infinitam pecuniam Cluniacum direxit, qui etiam iamdudum se ibidem Monachum fecisset, si Dominus Abbas ad tempus eum sub seculari habitu retinere non satius iudicaret.

Anno MXCIII. Concilium habitum apud Burdegalam ex Chronic. Malleacensi. *Ipso anno & apud Burdegalam fuit Concilium.* Chronic. Lurbei refert id in annum MXCV.

Anno MXCIV. Guillelmus Dux vxorem duxit Philippiam natam vnicam Guillielmi Comitis Tolosani Chronic. Malleacens. *Anno* MXCIV. *Germundum castrum destructum est, & Guillelelmus Dux duxit vxorem Philippam nomine filiam VVilielmi Comitis Tholosani & neptem Raymundi de Sancto Ægidio.* Hoc iure VVillelmus Tolosanum principatum adeptus est, sed haud diu eius compos fuit, breui enim eundem inuadiauit, id est, pignori tradidit Raymundo Comiti Sancti Ægidij patruo vxoris suæ, pro pecunia sibi credita in sumptum expeditionis Hierosolymitanæ. Chronic. Normannor. *Genuit autem ex ea Comes, Tholosanus vnam solummodo filiam, quam Guillelmus Comes Pictauensis & Dux Aquitanorum, mortuo patre prædictæ puellæ cum hæreditate propria scilicet vrbe Tholosa, & Comitatu Tholosano duxit vxorem, ex qua genuit idem Guillelmus filium Guillelmum nomine, qui ei successit, qui pater fuit Alienor Reginæ Anglorum. Si quis autem requirit quomodo Comes S. Ægidij habuit ciuitatem Tholosam nouerit quod prædictus VVillelmus Comes Pictauensis & Dux Aquitanorum, inuadiauit eandem ciuitatem Raimundo Comiti Sancti Ægidij patruo vxoris suæ propter pecuniam* ad an. 1158.

quam idem Guillelmus in expeditione Hierosolymitana expendit, vnde idem Raymundus in libro eiusdem expeditionis, nunc Comes sancti Ægidij, nunc Comes Tholosanus vocatur. Idem Robertus Montensis. Vel vt alij deterius
In supplem. Sigebert. ad ann. 1160. interpretantur VVillelmus deliciis in sumptum, & rerum perditionem solutus, vxoriæ ditioni non pepercit, vt deliciarum vsui sumptum pararet. Guillelmus
lib. 2. c. 10. Neubrigensis. *Comes Pictauiensis, qui & Dux Aquitanus auus scilicet Alienoræ, prius Francorum, postea vero Anglorum Reginæ, cum esset in expensis profusior, & propriorum redituum, quantalibet affluentia tantæ voragini nequaquam sufficeret, accepta à Comite Sancti Ægidij viro pecunioso pecunia copiosa, nobilem illi cum pertinentiis ciuitatem Tholosam apposuerat,* &c. Stultam hanc distractionem Tolosani Comitatus, Guillelmo Comiti Tolosano socero Guillelmi Ducis Aquitaniæ tribuit Guillelmus Catellus scriptor selectissimus histor. Comitum Tolosanorum, sed vix est vt conuellat con-
Lib. 4. sentientem fidem tot scriptorum proximæ ætatis, qui in authorem alienationis conueniunt, nimirum in VVillelmum nostrum, de causis tantum alienandi inter se discrepant.

Eodem anno Hildebertus Abbas Dolensis ad Bituricensem Archiepiscopatum subuectus, vir multis sanctitatis argumentis præstans in verbo & opere, cui frater fuit Garnerius de Montemaurelionis miles inclytus virtutis pariter ac naturæ necessitudine germanus, qui abdicata seculari militia Monachum professus in cœnobio Casæ Dei, quadraginta ferè annis ibi
Lib. 8. Hist. eccles. Deo militauit Ordericus Vitalis. *Tunc Hildebertus Dolensis Abbas ad Archiepiscopatum Bituricensem promotus*

tus est, multisque pollens virtutibus sanctitatis documentum sequentibus Christum, verbo & actione largitus est. Guarnerius de Monte-maurelionis præfati præsulis frater, miles illustris fuit, & postmodum Casæ Dei Monachus ferè quadraginta annis Deo militauit. Hic Hildebertus primum fuit Monachus cœnobij Casæ Dei, tum Abbas Dolensis, ac tandem Archiepiscopus Bituricensis. Huic virgo Maria in rebus aduersis apparuisse fertur, & ei solatium præbuisse. Huius exemplo cœnobium Casæ Dei elegit Guarnerius frater, olim Dominus castri Montismaurilionis, sed eum postea secessisse in eremum scribit Gaufredus in vita Bernardi Tyronensis. cap. 2. *Prædictum vero Monasterium* (Casæ Dei) *tunc temporis habebat quàm plures Monachos genere nobiles, sed sanctitate vitæ ac morum honestate multo nobiliores, quorum vnus fuit Hildebertus, qui postea Dolensis Monasterij Abbas, deinde Bituricensis Archiepiscopus extitit, cui beata Dei genitrix virgo Maria, in quadam sua tribulatione fertur apparuisse, & ei solatia contulisse. Garnerius quoque qui castri illius, quod mons-Maurilionis dicitur Dominus fuerat, hic paupertatis, atque solitudinis cœnobitarum Monachorum deserens consortia, Anachoreticæ vitæ sectatus est studium,* &c.

Eodem tempore Casalis Benedicti cœnobium in pago Bituricensi fundauit Andreas de Valle bruciorum Italus genere, vir litteris apprimè eruditus, & singulari gratiâ pollens, ad animarum salutis negotium, Ordericus Vitalis. Lib. 8. Hist. Ecclesiast. ad an. 1094. *Eodem tempore venerabilis Andreas de Vallebruciorum monachus effloruit, & in Bituricensi pago Monasterium quod Casale benedicti nuncupatur construxit, & discipulos in magnâ paupertate, & continen-*

tia Deo famulari docuit. Hic erat genere Italus, litterarum eruditione pleniter instructus, & lucrandis Deo animabus per eius gratiam idoneus. His initiis hocce Monasterium regulari disciplina in hunc diem ita efflo-ruit, vt reformatæ congregationis, quæ adhuc viget in Gallia caput euaserit. Extat Bulla Leonis X. de erectione congregationis Casalis Benedicti, exemplo congregationis montis Cassini, seu S. Iustinæ de Padua reformatæ. de qua Chopinus.

Lib. 1. Monast. cap. 1. & 2. & lib. 2. de doman, cap. 10.

CAPVT VI.

Bernardus Abbas Tyronensis. Philippus I. ex-excommunicatus in Augustodunensi Synodo. Synodus Claromontensis habita ab Vrbano II. eiusdem Pontificis iter ad ædem S. Mariæ apud Anicium. Canonum Synodi Claromontensis breuiarium, in hac Synodo institutum solenne sacrum Mariæ Virginis in singulis Ecclesiis cathedralibus & collegiatis. In hac Synodo Guimundus ordinatus Episcopus Auersanus Apuliæ, malè Aruernensem credidit Io. Sauaro. In eadem Synodo decretum sacrum bellum aduersus Sarracenos, expeditionis Duces Godefredus Bullonius & alij. Ademarus Podiensis Episcopus Legatus Sedis Apostolicæ in sacra expeditione. Basilica S. Martialis dedicatur ab

Vrbano I I. Vmbaldus Lemouicensis Episcopus ab eodem deponitur.

ERNARDVS primum Monachus cœnobij Sancti Cypriani apud Pictauum sub Reynaudo Abbate olim Roberti Casæ Dei Abbatis discipulo, tum præpositus seu prior ascitus in Monasterio S. Sauini Pictauiensis diœcesis, sub Geruasio Abbate, studio sanctioris vitæ in eremum secessit, vbi per per aliquot annos ignotus latuit, tandem sollicitâ Monachorum S. Cypriani inquisitione reuocatus, factus est Abbas S. Cypriani, quo in gradu positus pro tuenda Monasterij sui libertate acriter certauit aduersus Cluniacenses, qui sibi subditum id asserebant, & victus iudicio Paschalis II. ita impatienter tulit sententiam pontificis, vt ipsum ad diuinum iudicium prouocarit. Viri constantiam miratus Pontifex, apud se eum detinere concupiuit, illius opera vsurus in regimine ecclesiæ. Ille vero eremum expetens, multis locis perlustratis tandem ad Iuonem Carnotensem Episcopum diuertit & ab eo comiter susceptus, in prædio Carnotensis ecclesiæ Tyronense cœnobium fundauit, sub annum MXCIV. Fusè Gaufridus in eius vita, & Ordericus Vitalis in annum prælibatum, vbi Quinciacum idem est quod S. Cypriani Monasterium, quod alio nomine dicebatur Quinciacum. *Circa hæc tempora*, inquit, *Bernardus Quinciaci Abbas Pictauiense solum reliquit, quia præfatum Monasterium quod hactenus liberum extiterat, Cluniaco subiugare noluit, & quia sicut scriptum est iustus*

Cap. 24. 26. 33. Lib. 8. Hist. eccles.

vt leo confidit, in Romana Synodo contra Paschalem Papam pro libertate litigauit, ipsumque quia plenarium sibi rectum non fecerat ad diuinum examen prouocauit, cuius formidandam animositatam Papa reueritus est, ipsumque vt secum ad Romanæ tutelam ecclesiæ commoraretur precatus est. Ille vero mundanas omnino curas deseruit, & plura cum quibusdam religiosis fratribus ipsum auide sequentibus loca perlustrauit. Denique post plures circuitus ad venerabilem Episcopum Iuonem diuertit, & ab eo benigniter susceptus in prædio Carnotensis ecclesiæ cum fratribus quibusdam constitit, & in loco syluestri qui Tyron dicitur cænobium in honore S. Saluatoris construxit.

Eodem anno Philippus I. Rex Francorum primùm in Augustodunensi Synodo ab Hugone Lugdunensi Archiepiscopo, & Sedis Apostolicæ Legato sacris interdictus, ob superductam Bertradam vxorem Fulconis Comitis Andegauensis, abiecta coniuge sua Bertoldus Constantiensis. *Anno* MXCIV. *in Galliarum ciuitate, quam vulgariter Ostionem dicunt, congregatum est generale Concilium, à venerando Hugone Lugdunensi Archiepiscopo, & sedis Apostolicæ Legato cum Archiepiscopis, Episcopis, & Abbatibus diuersarum Prouinciarum* XVII. *Kal. Nouemb. in quo concilio Rex Galliarum Philippus excommunicatus est, eo quod viuente vxore sua alteram superinduxerat.*

Anno MXCV. Vrbanus II. magnis itineribus venit in Galliam, & generalem Synodum indixit apud Claremontem Aruernorum oppidum in octauam S. Martini eoque peruenit lustrata priùs æde S. Mariæ apud Ani-
ad an. 1095. cium, seu Podium Vellaunorum Bertold. Constantiens. *Dominus Papa rebus in Longobardia bene dispositis,*

in Gallias maximo itinere cæpit diuertere, & ad S. Mariam ad Podium in assumptione ipsius peruenit, synodumque ad Montemclarum in octauam S. Martini Apostolica authoritate condixit, ad quam diuersarum Prouinciarum Episcopos missis litteris canonica vocatione inuitauit. Ad diem dictam Claremonte habitum est generale Concilium præside Vrbano II. Huic interfuere decem & tres Archiepiscopi ccxxv. Episcopi, & quamplurimi Abbates, Ordericus Vitalis. *Eodem anno indictione quarta mense Nouembri, præfatus Papa omnes Episcopos Galliæ & Hispaniæ congregauit, & apud Clarummontem Aluerniæ vrbem, quæ antiquitus Aruernis dicta est, Concilium ingens tenuit, multa vero quæ cis Alpes agebantur correxit, & multa ad emendationem morum vtilia constituit. In Synodo Aruernensi* XIII. *fuerunt Archiepiscopi, &* CCXXV. *Episcopi, cum multitudine Abbatum, aliarumque personarum, quibus à Deo Sanctarum curæ delegatæ sunt Ecclesiarum.* Archiepiscopos tredecim cum suis suffraganeis, & CCV. Pastorales virgas Episcoporum aut Abbatum in hac Synodo recensuit Bertholdus Constantiensis. *In Galliis ad Clarummontem generalis Synodus à Domino Papa in octaua S. Martini congregata est, in qua* XIII. *Archiepiscopi cum eorum Suffraganeis fuerunt, &* CCV. *pastorales virgæ numeratæ sunt.* Episcopos & Abbates numero decem supra trecentos huic Synodo adfuisse refert VVillelmus Malmesbur. *Coactum ergo est apud Clarummontem concilium, quæ clarissima est vrbs Aruernorum, numerus Episcoporum & Abbatum* CCCX. &c. In hac Synodo multa statuta ad emendationem morum, & Philippus I. iterum excommunicatus, ob adulterium cum Bertrada pellice Ben-

Lib. 9. hist. eccles. ad ann. 1095.

De Gest. Reg. Angl. cap. 2.

toldus Constantiens. *In hac Synodo Dominus Papa eadem statuta, quæ & in præterita Synodo Placentina confirmauit, insuper & Philippum Regem Galliarum excommunicauit, eo quod propria vxore dimissa, militis sui vxorem sibi in coniugium sociauit.* Huius Synodi canones infœlicitate temporum ad nos non peruenerunt, eorum breuiarium contexuit Ordericus. *Decreta vero concilij apud Clarummontem habiti sunt huiuscemodi, Ecclesia sit catholica, casta, & libera; catholica in fide, & communione Sanctorum, casta ab omni contagione malitiæ, & libera ab omni seculari potestate. Episcopi vel Abbates aut aliquis de clero aliquam ecclesiasticam dignitatem de manu principum, vel quorumlibet laicorum non accipiant. Clerici in duabus ciuitatibus, vel Ecclesiis prælationes seu præbendas non habeant. Nemo Episcopus & Abbas simul sit. Presbyter Diaconus Subdiaconus vel Canonicus cuiuslibet ordinis carnali commercio non vtatur. Presbyter Diaconus Subdiaconus post lapsum non ministret. Ecclesiasticæ dignitatis, vel Canonicæ à nullo vendantur, vel emantur, illis tantum qui ignorantes canonum auctoritatem, vel fuisse prohibitum Canonicas emerunt indultum sit, illis vero qui scienter à se vel à parentibus emptas possident auferantur. Nemo laicorum post acceptos cineres in capite ieiunij vsque ad Pascha carnem comedat. Omni tempore primum ieiunium quatuor temporum primâ hebdomâda quadragesimæ celebretur. Ordines omni tempore, aut in vespera Sabbathi, aut perseuerante ieiunio Dominicâ celebrentur. In Sabbatho Paschæ officium nonnisi post solis occasum finiatur, ieiunium secundum semper in hebdomade Pentecoste celebretur, ab aduentu Domini vsque ad octauas Epiphaniæ, & à septuagesima vsque ad octauas Paschæ, & à prima die Ro-*

gationum vsque ad octauas Pentecostem, & omni tempore à quarta feria occidente sole vsque ad secundam feriam oriente sole Treuia Dei custodiatur. Qui Episcopum ceperit omnino exlex habeatur, qui Monachos vel Clericos, vel Sanctimoniales, & eorum comites ceperit, vel expoliauerit anathema sit, qui Episcoporum morientium bona, vel Clericorum disruperit anathema sit. Nemo in Episcopum eligatur, nisi aut Presbyter aut Diaconus, aut Subdiaconus, & cui dignitas natalium suffragetur, nisi maxima necessitate, & licentia Summi Pontificis. Filij Presbyterorum vel concubinarum ad Presbyteratum non prouehantur, nisi prius ad religiosam vitam transierint. Qui ad Ecclesiam, vel ad crucem confugerit, si reus est data impunitate vitæ, vel membrorum, iustitiæ reddatur, si innocens liberetur. Corpus Dominicum, & sanguis dominicus singulatim accipiatur. Vnaquæque Ecclesia decimas suas habeat, & non in alterius Ecclesiæ ius quolibet dante transeat. Laicus decimas, nec vendat, nec retineat. Pro sepultura mortuorum pactum precium non exigatur aut detur. Nullus principum laicorum Cappellanum habeat, nisi ab Episcopo datum, quod si in aliquo offenderit ab Episcopo corrigatur, & alter subrogetur. Eorumdem Canonum breuiatio iisdem ferè verbis extat & apud VVillelmum Malmesbur. & Matheum Paris, eiusdem Concilij canones excerptos ex codice Lamberti Episcopi Atrebatensis in lucem protulit Ant. Augustinus, & post eum Baronius. Nec non eiusdem concilij aliquot alij canones inueniuntur sparsim apud Gratianum vt hic de redemptione altarium, & isti ne quisquam pro leuibus causis excommunicetur, ne Monachi per se regant parrochiales ecclesias, quas possident, sed per presbyterum seu Vica-

Can. de laicis. 12. q. 2.

Can. nullus 60. dist.

Can. presbyterorum 56. dist.

Can. cōgregatio 16. q. 7.

Lib. 4. de Gest. Reg. Angl. c. 2.

ad an. 1095.

ad an. 1095. num. 25.

Can. quæsitum. 1. qu. 3.

Can. nullus 15. q. 3.

Can. sane quia 16. q. 1. & can. capellanos 13. q. 2.

Ep. 69. & 213.

lib. 4. ep. 47.

rium perpetuum, quem instituant de consensu Episcopi, cuius postremi canonis meminere Iuo Carnotens. & Goffridus Vindocinensis. In eadem synodo statutum etiam vt B. Mariæ virginis officium in singulis ecclesiis cathedralibus & collegiatis quotidiè recitetur, & eiusdem missa solennis, quoque sabatho celebretur. Radulfus Tungrens. *De officio vero B. Virginis legitur in chronicis, quod Vrbanus II. in Gallias veniens concilium apud Claremontem vrbem celebrauit anno Domini* MXCVI. *de mense Nouembri, in quo statutum est, quod horæ B. Mariæ virginis quotidiè dicantur, officiumque eius diebus Sabbathorum solenniter fiat.*

In originib.

Epist. 78.

In eadem Synodo Guimundum Monachum cœnobij S. Leofredi de cruce in Normannia ab Vrbano II. ordinatum Episcopum Aruernensem credidit Io. Sauaro, deceptus nimium supinè adulterina lectione quorumdam Codicum epistolæ Iuonis Carnotensis ad Dolens. vbi pro eo quod saniorum codicum lectio habet. *Ex quibus duo de Monasterio Crucis litterati & religiosi Guimundus, & Robertus, alter ad Episcopatum Auersensem, alter ad gubernationem Monasterij Sancti Laurentij Auersensis auctoritate Apostolica assumpti sunt.* In quibusdam perperam legitur Auernensem. Reuerâ enim hic Guimundus è monacho S. Leofredi fuit factus Episcopus Auersanus Apuliæ, testis VVillelmus Malmesbur. vbi de his qui scripserunt aduersus Berengarium Turonensem. *Responderunt ei libris Lanfrancus Archiepiscopus, sed præcipuè & fortiter Guimundus, prius Monachus de Sancto Leofredo Normanniæ, postea Episcopus Auersanus Apuliæ nostri temporis eloquentissimus.* Ante creatum Cardinalem à Gregorio VII. & postea

ab

ab Vrbano II. Episcopum Aduersis oppidi Apuliæ quod conditum est à Normannis, refert. Ordericus Vitalis. *Quem Gregorius VII. Papa venientem ad se gaudens suscepit Cardinalem sanctæ Romanæ Ecclesiæ præfecit, & Vrbanus Papa iam probatum in multis Metropolitanum Aduersis vrbis solenniter ordinauit.* Hæc vrbs tempore Leonis IX. Papæ, à Normannis qui primo Apuliam incoluerunt constructa est, ad eumdem extat Vrbani II. epistola apud Gratianum.

Lib. 4. Hist. eccles. ad ann. 179.

Can. sane quod 24. q. 2.

In eadem Synodo perorante Vrbano II. decreta est sacra expeditio aduersus Sarracenos, sacræ militiæ nomen dedere Gothefridus Bullonius Dux Lotharingiæ, Robertus Comes Flandrensis, Raymundus Berengarius Comes Tolosæ, Hugo frater Philippi Regis, & alij innumeri etiam sacri ordinis viri, quos inter Ademarus Podiensis Episcopus virtute & exemplo magnus primus sacræ militiæ signum assumpsit & idem à Pontifice lectus Legatus sedis Apostolicæ in sacra expeditione Ordericus Vitalis. *In concilio Papâ magnifice prædicante & filios Hierusalem ad receptionem sanctæ matris suæ viriliter exhortante, vir magni nominis Haimarus Podiensis Episcopus surrexit, & genu flexo licentiam eundi, & benedictionem poposcit, & gaudentibus cunctis impetrauit. Insuper Papa mandatum vt ei omnes obedirent promulgauit, ipsumque Vicarium Apostolici in expeditione Dei constituit, erat enim summæ ingenuitatis, & magnæ strenuitatis, industriæque singularis.*

Otho Frisingens. lib. 7. chron. c. 2.

Lib. 9. Hist. eccles.

Eodem anno soluta Synodo Claremontensi Vrbanus Turones iter instituens Lemouicum diuertit vbi basilicam regiam S. Martialis, à Ludouico primum constructam, tum ab Ademaro Abbate restitutam

Nnn

dedicauit, dedicationi interfuere Hugo Archiepiſcopus Lugdunenſis, Audebertus Bituricenſis, Amatus Burdegalenſis, Petrus Pictauenſis, Ranulfus Santonenſis, Rainaldus Petragoricenſis, Raimundus Rutenenſis Humbaldus Lemouicenſis, vt obſeruauit vir Illuſtriſſimus Petrus de Marcha Archiepiſcopus Toloſanus ex veteri charta eiuſdem Monaſterij. Vmbaldum Epiſcopum tunc depoſitum ab Vrbano II. fertur ex chonic. Malleacenſ. *Anno* M X C V. *Vrbanus Papa tenuit Concilium III. Idus Nouembris, & inde Lemouicas veniens depoſuit Vmbaldum Epiſcopum eiuſdem vrbis.*

In not. ad can. Conc. Claremont.

Capvt X.

Monaſterium nouum Pictauienſe dedicatur ab Vrbano II. Concil. Turonenſe ab eodem Pontifice habitum. Audebertus Bituricenſis A. eius ſucceſſor Leodegarius. Priuilegium Monaſt. S. Crucis Burdegalenſ. Mathildis eadem quæ Philippia. Gulferius de Turribus miles Lemouicenſis. Ademari Podienſis obitus Sudarium Chriſti apud Cadonienſe Monaſter. Petrocoriorum VVillelmi Ducis liberi ex Philippia VVillelmus, Raimundus Princeps Antiochenus, Henricus, Agnes ſeu Mathildis primum nupta Aymerico Vicecomiti Thoarcenſi, altera Agnes. Hieroſolyma

capta Duce Godefredo, Gastonis Benearnensis insignis opera in expugnatione vrbis.

NNO MXCVI. Vrbanus II. Pictauum progressus ad diem S. Hilarij, & ibi Monasterium nouum solenniter consecrauit, inde perrexit Andegauis, & ibi Monasterium S. Nicolai inaugurauit, inde Turones peruenit, vbi habuit Concilium in cœnobio S.Martini.Indeque reuersus Santones vbi diem sanctum Paschæ exegit, & inde Romam remeauit per Galliam Narbonensem. Chronic. Malleacens. *Anno* MXCVI. *Vrbanus Papa veniens ad festiuitatem Sancti Hilarij fuit Pictauis & benedixit Monasterium* VI. *Kalendas Februarij, post hoc perrexit Andegauis, & benedixit Monasterium Sancti Nicolai. Inde abiens Turonis tenuit Concilium in Monasterio S. Martini. Inde reuersus est Santonas ciuitatem, & celebrauit ibi sanctum Pascha, & inde remeauit Romam, &c.*

Eodem anno vita migrauit Audebertus Bituricensis Archiepiscopus, eique successit Leodegarius, & Santonis coiit cōcilium, vbi indictum ieiunium singulis Apostolorum vigiliis Chron. Malleac. *Eodem anno obiit Audebertus Bituricens. Episcopus, & ei Leodegarius successit in principatu. Santonas fuit Concilium, vbi imperatum est omnibus vigiliis Apostolorum ieiunium.*

Eodem anno Mathildis Comitissa subscripsit priuilegio Monasterij Sanctæ Crucis Burdegalensis, vnà cum VVillelmo Duce Aquitaniæ coniuge suo, ex tabulis quas primum edidit VC. Iacob Sirmundus. *Ego* In not. ad Goffred. Vindoc.lib. 5, ep.12.

VVillelmus diuina ordinante prouidentia Aquitaniæ & Vasconiæ Dux & Comes, Notum omnibus fidelibus per hoc priuilegium nostræ authoritatis fieri volumus, quod vir venerabilis Fulco Sanctæ Crucis Abbas postulauit à nobis, vt sicut clarissimus genitor noster venerandæ memoriæ VVillielmus qui & Goffridus vocatus est, altare Sanctæ Mariæ de Solaco, cum omnibus suis appenditiis iudicio Legatorum S. R. E. Amato videlicet Elorensium Episcopo, & Hugone Diensium Pontifice in concilio Burdigalensi præsidentibus, Goscelino Burdegalensi Archipræsule assistente, cum multis aliis Archiepiscopis, & Episcopis, & Abbatibus Arnaudo Abbati S. Crucis iure perenni, & eius successoribus concessit, ita & nos concederemus, & locum S. Crucis cum loco S. Macarij sub tutela & defensione nostra susciperemus cui petitioni libentissime nostrum præbuimus assensum, & Petro Decano, & Archidiacono ecclesiæ Burdegalensis, vt totum hoc scriberet, aut scribi præciperet sub testimonio, &c. Præcipimus & sigilli nostri impressione signari. Ego Mathildis vxor Domini Guillelmi Ducis Aquitaniæ, & Comitis Guasconiæ affui, & assensum præbui, & post subscriptiones cæterorum testium, actum est & concessum anno MXCVI. *Incarnationis Dominicæ* VIII. *Kal. aprilis Epacta* XXIII. *concurrente II. Indictione IV. Domino PP. Vrbano II. & D. Amato Burdegalensi Archiepiscopo.* Mathildis hæc eadem fuit ac Philippia Tolosani Comitis filia quæ alio nomine, vt ea ætate frequens erat mutatio nominis, pro mutatione status Mathildis dicta est, fortè post nuptias, eandem enim duas simul vxores habere non tulit disciplina temporum, & Philippia ipsa superstes fuit multis post annis, & cum Guillelmo Comitatum Tolosanum administrauit anno

MXCVIII. immò & MXV. ex Catello. lib.2.cap.3.

Anno MXCVIII. VVillelmus Dux Aquitaniæ coniunctis copiis cum VVillelmo Rufo Rege Anglorum Monfortem, & alia castra Normanniæ oppugnauit sed inani conatu, sua enim quique strenue ac viriliter tutati sunt Ordericus Vitalis. *Guillelmus Rex cum Guillelmo Duce Pictauensium ductu Almarici iuuenis, & Ninardi de Septoculo contra Montem fortem & Sparlonem maximam multitudinem duxit, circumiacentem prouinciam deuastauit, sed Simon iuuenis munitiones suas auxiliante Deo illæsas seruauit, Symon vero senex seruauit Neelfiam Petrus quoque cum filiis suis Ansoldo, & Thedbaldo Manliam aliique municipes; quos sigillatim nequeo nominare firmitates suas procaciter tenuere.* Lib.10.hist. eccles.

Eodem anno Marra Iudeæ oppidum à Raimundo Comite Tolosano obsessum captumque, in ea obsidione maximè emicuit virtus Gulferij de Turribus nobilissimi militis Lemouicensis, qui primus oppugnantium scutis murum superauit, Ordericus Vitalis. Lib.9. Hist. eccles. *Denique Lemouicensis Gulferius de Turrribus vir alti sanguinis, & audaciæ mirabilis, primus scalam ascendit, & vsque in murum pedem tetendit.* Idem VVillelmus Tyrius, & Baldricus Dolensis. Lib. 4. de bell. Sacr. cap.9. lib. 3. hist. Hierosl.

Eodem anno Ademarus Podiensis Episcopus in expeditione transmarina Antiochiæ suâ morte decessit Kal. Augusti non sine ingenti luctu totius exercitus & ibidem in Ecclesia S. Petri conditus de quo Baldricus Dolensis, Raimundus de Agiles, Guibertus. Hic sacri procinctus Comitem habuit Hugonem de Muntilio fratrem suum, de quo idem Raimund. de Agiles. Lib.4.p.155. lib.5.c.13.

Sub id tempus Sudarium quo inuolutum sacrum corpus Domini Iesu Christi, quod ab Ademaro Podiensi Episcopo apud Antiochiam adinuentum, & ab eodem sub extremum vitæ spiritum, cuidam suo clerico custodiæ causâ traditum fertur, quo extincto dum enauigaret in Galliam, sacrum depositum ab alio clerico eius comite asportatū in Galliam, & in ecclesia quadam patrij soli in finibus Petrocoriorum locatum, vnde postea dignioris cultus gratia translatum in proximum Cadoniense Monasterium Cisterciensis Ordinis, vbi illud in hunc diem summa religione colitur. ex veteri tabul. Cadun. Monaster.

Anno MXCIX. ex Philippia seu Mathilde VVillelmo Duci susceptus est filius itidem VVillelmus nomine qui post patrem rerum Aquitanicarum potitus est. Inde eadem matre natæ sunt quinque filiæ, quarum nomen siletur, & nouissimus apud Tolosam editus est Raimundus qui principatum Antiochenum obtinuit. Chronic. Malleac. *VVillelmo Comiti natus est filius æquiuocè Guillelmus vocatus, ex supradicta coniuge habuit quoque quinque filias, quarum vnam desponsauit Vicecomiti Toarcensi, nouissimè genuit apud Tolosam vterinum videlicet Raimundum qui postea regnauit in Antiochia.* Quo iure principatum Antiochenum adeptus sit Raimundus non omittendum, nimirum vxorio, is enim in aula Henrici I. Anglorum Regis educatus, inde euocatus à Fulcone Rege Hierosolymitano consobrino suo, Constantiam filiam vnicam Boamundi principis Antiocheni vxorem duxit, & cum ea principatum assecutus est. Ordericus Vitalis. *Præfatus autem Raimundus, qui tunc principatum habebat, Guillelmi Pictauien-*

Lib. 13. hist. eccles. ad an. 1137.

ſium Ducis filius erat. Hic nimirum poſt mortem Henrici Regis eoas partes adiit, & filiam Buamundi Iunioris, dono Fulconis conſobrini ſui ſibi datam coniugem duxit, latumque principatum in Syria largiente Deo vindicauit. de eodem VVillelmus Tyrius. *De communi omnium conſilio placuit vt nobilis quidam & præcipuæ indolis adoleſcens, Raimundus nomine Domini VVillelmi Pictauienſium Comitis filius ad hoc vocaretur, is in Curia Domini Henrici Senioris Anglorum Regis apud quem arma ſumpſerat militaria moram facere dicebatur, Domino VVillelmo fratre eius primogenito Aquitaniam iure hæreditario gubernante.* Eius formam & mores graphicè depingit idem Tyrius. *Erat autem idem Dominus Raimundus egregij ſanguinis priſca generoſitate inſignis, corporis eximiâ proceritate, & tota eiuſdem gratiſſimâ compoſitione præſtantiſſimus, adoleſcens vix prima malas veſtitus lanugine, ſpecioſus formâ præ Regibus, & Principibus orbis terræ, verbo & affabilitate commendabilis, tota ſui habitudine venuſtam principis eximij prætendens elegantiam, armorum vſu, & rei militaris experientia omnibus qui eum præceſſerunt, vel ſecuti ſunt, anteponendus, litteratorum licet ipſe illiteratus eſſet cultor, in diuinis aſſiduus, eccleſiaſticorum officiorum, & maximè in diebus ſolennibus auidus auditor, coniugalis integritatis poſtquam duxit vxorem ſollicitus cuſtos & ſeruator, in cibo & potu ſobrius, munificus & liberalis ſupra modum, ſed parum prouidus, aleæ & damnoſis talorum ludis plus æquo inſiſtens. Erat præterea inter cæteros quos patiebatur defectus animo præceps, in agendis impetuoſus, in ira modi neſcius, rationis expers, parum fœlix, in ea fidelitate quam Domino Patriarchæ promiſerat, iuramenti immemor, & fidei interpoſitæ*

Li. 14. de Bell. ſacro c. 9. Idem P. Æmil. in Ludou. Maſſ.

Eod. lib. c. 21.

prodigus. Inter liberos VVillelmi Ducis memoratur, & Henricus cui destinabatur vxor Boamundi vidua, si in transmarinas partes veniret de quo idem Tyrius. *Exigitur ergo à Domino Raimundo vt iuramento corporaliter præstito, Domino Patriarchæ fidelitatem exhibeat versà vicè suscepturus sine difficultate puellam in vxorem, & cum omni quiete principatum. Interseritur etiam pactis quod si Domini Raimundi frater Henricus nomine in partes descenderet Antiochenas, Dominus Patriarcha fideliter elaboraret quomodo puellæ matrem Domini Boamundi viduam cum duabus vrbibus maritimis, & earum finibus haberet vxorem.* Inter filias censetur Agnes seu Mathildis quæ primum nupsit Aymerico Vicecomiti Thoarcensi, & secundis nuptiis Ranimiro Regi Arragonum vt suo loco ostendetur, ex Roderico Toletano, & Zurita, alteri fuit æque nomen Agnes quæ primum collocata est Alfonso Seniori Regi Galliciæ, & iteratis nuptiis Heliæ Comiti Cœnomannensi vt proximè dicetur.

Eod. lib. c. 20.

Lib. 6. c. 1. In indic. Arrag. ad an. 1134.

Eodem anno Hierosolyma capta à Christianis Duce Gothefredo Bullonio in eius expugnatione singularem inter cæteros operam nauauit vnus ex Aquitanis Gasto Bearnensis, Raimundus de Agiles. *Præfecerant itaque Dux & Comes Normanniæ & Flandriæ Gastonem de Bearda operariis qui machinas construebant, & crates, & aggeres ad inuadendum murum componebant. His autem Gasto nobilissimus princeps, apud omnes honoratus erat, vtilitatis suæ & probitatis merito, atque ideo opus sibi à principibus commissum sagaciter operariis diuidens sapienter accelerabat. Principes autem tantam gerebant curam de comportandâ lignorum materia, & Gasto de*

In hist. Hierosol.

de construendis necessariis sollicitudinem agebat. de eodem Guibertus. *At qui templi suprema conscenderant, vulgi promiscui infinita frequentia Tancredi & Gastonis pro signo sibi interim pacis indultæ vexilla suscipiunt, is autem Gaston vir illustris, atque ditissimus, vtrum de Gasconia an Basconia foret non integrè memini. Quia tamen de alterutro esset ad certum tenui.* Et hic idem est, qui Castus de Verdeis deprauatè vocatur Alberto Aquensi.

Lib. 3. Hist. Hierol. c. 9.

Lib. 2. c. 23.

Capvt XI.

Agnes nata VVillelmi Ducis primum nupta Hildefonso Galliciæ Regi secundo nubit Heliæ de Flechia Comiti Cenomannensi. Simon Aginnensis Episcopus ei succedit Geraldus. Concil. Pictauiense in quo Philippus tertium excommunicatus, eidem Concilio interfuere Bernardus Tyronensis, & Robertus de Arbrissellis. Eiusdem Concilij varij Canones Anselmus Cantuariensis Archiepiscopus exulans in Gallia de morte Guillelmi Rufi Regis Anglorum nuncium accepit apud Monast. Casæ Dei in Aruernis.

Anno m c. Helias de Flechia Comes Cenomannensis qui dictus est Candidus Bacularis vxorem duxit Agnetem filiam VVillelmi Ducis Aquitaniæ, relictam Hildefonsi

senioris Galliciæ Reguli. Nuptiæ solenniter cum ingenti lætitiâ, & tripudio celebratæ, sed non diu duraturæ. Anno enim sequenti Cenomannensis obiit & ab Hildeberto Cenomannensi Episcopo conditus, in basilica S. Petri de Cultura, Ordericus Vitalis. *Defuncta inquit coniuge sua, cælibem vitam actitare renuit, sed Agnetem filiam VVillelmi Pictauorum Ducis, relictam Hildefonsi senioris Galiciæ Regis vxorem duxit, celebres nuptias cum ingenti tripudio perpetrauit, sed sequenti anno multis lugentibus obiit, cuius cadauer Ildebertus præsul in basilica sancti Petri Apostoli Culturæ reuerenter sepeliuit.*

Lib. 10. Hist. Eccles. ad ann. 1100.

Eodem anno vita migrauit Symon Episcopus Aginnensis, ei successit Geraldus eius nepos, Chron. Malleacens. *Symon Agennensis obiit, & successit ei vnus post alium Giraudus N. eius, Isaardus, Raimundus.*

ad an. 1100.

Eodem anno VVillelmus Dux auditis rebus gestis nostrorum in Syria ad sacrum commilitium animo accensus, Lemouicis cum multis suorum optimatum crucem, id erat sacræ militiæ signum, assumpsit. Chronic. Malleacense. *Guillelmus Consul Pictauorum accepit Lemouicas crucem, & cum eo multi suorum procerum.* Ob eam rem idem per Aquitaniam & finitimas Prouincias delectum indixit, & vt pecuniam curaret in sumptum expeditionis, Aquitaniam ipsam & cætera quæ erant ditionis suæ VVillelmo Rufo Regi Anglorum inuadiare id est pignori dare sibi proposuit, pro pecunia quam ab eo mutuam sumeret, & per Legatos rem ei insinuauit. Legationem lubens obaudiit Rufus, & illico classem parauit transfretaturus in Galliam, quò Aquitaniæ manum iniiceret, sed res euentu caruit, Deo aliter

ad eund. an.

diſponente, Ordericus Vitalis. *Guillelmus Dux Pictauenſium auditis nobilibus triumphis ad amorem peregrinandi accenſus eſt, cuius vexillum exercitus trecentorum milium de Aquitania & Guaſconia, aliiſque regionibus Heſperiæ ſecutus eſt, is nimirum decreuit Guillelmo Regi Anglorum, Aquitaniæ Ducatum, totamque terram ſuam inuadiare, cenſumque copioſum abundanter ab illius ærario haurire, vnde nobiliter expleret iter, quod cupiebat inire. Eloquentes itaque Legatos ad Regem direxit, eique quod mẽte voluebat per eoſdem inſinuauit. Pompoſus autem Sceptriger, qui quanto plus habebat ſitientis hydropici more tanto plus cupiebat veredariorum allegationes auidè percepit, & amplas præfati Ducis poſſeſſiones, priſtinis poteſtatibus paterni Ducatus & regni addere anhelauit. Maximam igitur iuſſit claſſem præparari, & ingentem comitatum de Angliâ ſecum comitari, vt pelago transfretato in armis ceu leo ſupra prædam præſto conſiſteret, fratrem ab introitu Neuſtriæ bello abigeret, Aquitaniæ Ducatum pluribus argenti maſſis emeret, & obſtantibus ſibi bello ſubactis, vſque ad Garumnam fluuium imperij ſui fines dilataret, ſed omnipotens conditor qui cuncta gubernat aliter diſponebat.* Lib. 10. hiſt. eccleſ. ad ann. 1100.

Eodem anno Philippus I. ad vomitum reuerſus aſcita ſibi rurſus Bertradâ pellice, quo audito à Paſcale II. Ioannes & Benedictus Cardinales Legati miſſi in Galliam, vt principem ad meliorem frugem reducerent, eo nomine ab his Concilium Pictauis indictum in quartum Kal. Auguſti, in quo Philippus ob fœdam Bertradæ conſuetudinem tertium excommunicatus. Chronic. Floriacenſ. *Rex Philippus repudiata Bertha matre Ludouici, accepit aliam coniugem Bertra-* ad an. 1100.

dam, filiam Simonis de Monteforti, quæ Fulconi Andegauensium Comiti nupserat, cui idem Rex eam abstulit, vnde multotiens à B. memoriæ Papâ Vrbano admonitus nequaquam consensit, quo obeunte successor Paschalis ipsius in Gallias misit duos de suis Cardinalibus probabiles viros Ioannem & Benedictum, qui Regem conuenientes & eius animum obstinatum reperientes Pictauis adunato Concilio totam Franciam pro hac re anathemati subdiderunt. VVillelmus Dux Aquitaniæ eiusdem labis sibi conscius, paremque pœnam sibi imminere intelligens, ac vt Philippo gratificaretur Concilium vi factâ dissoluit, alios Patrum verberibus, alios probris & minis malè multatos fugauit. In eo consessu maximè emicuit virtus & constantia Roberti Abbatis Tyronensis, & Roberti de Arbrisello, qui in tanta animorum consternatione cæteris ob furorem VVillelmi Ducis fugâ dilabentibus immobiles & imperterriti viriliter ei in faciē restitere, narrat Gaufredus in vita eiusdem Bernardi. *Per idem* cap. 23. *tempus Duo Cardinales Ioannes atque Benedictus Apostolicæ Sedis legatione fungentes ad vrbem Pictauim Concilium conuocauerunt, in quo centum quadraginta patres affuerunt, qui Philippum Regem Francorum propter Fulconis Consulis Andegauensium vxorem, quam in adulterio tenebat, anathematis vindicta percusserunt, quâ excommunicatione comperta Guillelmus Dux Aquitanorum qui aderat totius pudicitiæ, ac sanctitatis inimicus, timens ne similem vindictam pro consimilibus culpis pateretur, nimio furore succensus, iussit illos omnes deprædari, flagellari, occidi, quod ministris suis facere incipientibus, Pontifices & Abbates huc illucque diffugiunt, & vt temporalem vitam retinerent tuta latibula quærere contendunt. At vero Ber-*

-nardus, atque Robertus Orbreselensis, qui Concilio intererant fortissimi iustitiæ propugnatores, ac totius iniquitatis, & iniustitiæ expugnatores, aliis turpiter diffugientibus, ita immobiles constantesque perstiterunt, vt nec ab incœpto excommunicationis desisterent, sed pro Christo mortem, vel contumeliam pati gloriosissimum ducerent, & quamuis eis persecutores mortem non intulerint, isti quantum in ipsis est martyrium pertulerunt. Ioanni alteri è Legatis Pontificijs in somnis fertur B. Hilarius apparuisse, & nè minis Ducis terreretur, animum obfirmasse. Chron. Malleacense. *Vni eorum nomine Ioanni apparuit S. Hilarius, & dixit ei confirmando, Ioannes noli timere viriliter age, cras ero tecum, & excommunicauit Regem Philippum.*

In eadem Synodo Petrus Decanus Burdegalensis electus est in Lemouicensem Episcopum post VVillelmum Chron. Malleac. *In ipso Concilio Petrus Burdegalæ Decanus, electus est Lemouicæ Episcopus ciuitati post VVillelmum.* Huiusce Concil. Pictauiensis meminit Iuo Carnotens. in epist. ad Ioannem vnum è Legatis Pontificiis. *Quòd autem Pictauis aut intra Prouinciam Aquitanicam Concilium celebrare disponis omnino laudo, quia si intra Prouinciam Belgicam, vel Celticam Concilium celebraretur multa premi silentio oporteret, quæ ventilata scandalum generarent, & totum penè fructum Concilij aliqua exæstuatione præfocarent, pressa vero silentio tamquam verbo Dei alligato, legationis tuæ auctoritati plurimum derogarent.* Huius concilij aliquot canones extant in collectionibus Gratiani & Raimundi. Epist. 84.

Vt Abbates Decani & præpositi qui presbyteri non sunt presbyteri fiant, qui Archidiaconatus tenent Diaconi, qui Cap. 1. de ætat. qualit. & ordin. præfic.

vero Archipresbyteratus Presbyteri fiant, aut amittant honorem, quod si aliqua iusta causa prohibente Presbyteri aut Diaconi esse non potuerint prælationes amittant.

Cap. 2. de fil. presbyt. *Vt filij presbyterorum, & cæteri de fornicatione nati ad sacros ordines non promoueantur, nisi aut Monachi fiant, vel in congregatione canonica regulariter viuentes, prælationes vero nullatenus habeant, sed neque serui, nisi à Dominis suis libertate donentur.*

Cap. 2. de vit. & honest. Cleric. Cap. 1. de præbend. *Clerici arma portantes & vsurarij excommunicentur vt nullus de clero siue populo ecclesiastica bona iure consanguinitatis, sibi requirat habenda.*

In eadem synodo statutum vt Ecclesiis liceat feuda vel alia iura alienata redimere Chronic. Malleacens. XIII. *Kal. Nouembris fuit concilium quod tenuerunt Ioannes & Benedictus, in quo decreuerunt vt omnis Ecclesia iura sua & feoda potuissent redimere auro & argento Ecclesiæ.*

Eodem anno Anselmus Cantuariensis Archiepiscopus exulans in Gallia Lugduno sedem mutauit ad cœnobium Casæ Dei in finibus Aruernorum, vbi cum moraretur propter loci religionem, nuncium accepit de morte Guillelmi Rufi Regis Anglorum persecutoris Eadmerus. *Secundo itaque anno ex quo à Româ Lugdunum venimus, venerunt ad Anselmum iam tertium diem, in cœnobio quod Casa Dei dicitur agentem duo Monachi vnus Cantuariensis, & alter Beccensis nunciantes ei VVillelmi Regis vitæ excessum.* Lib. 3. init.

Eodem anno Robertus de Arbrissellis cœpit ædificare Monasterium Fontis-Ebraldi in pago Pictauensi sacris virginibus, & viris distinctum, segregatis mansionibus Chronic. Turonens. *Anno Dom.* MC. *Henrici*

Imperatoris XLIV. *Philippi Regis* XL. *Concilium Pictauis celebratur, nec multo post Abbatia Fontis-Ebraldi, in Pictauensi diœcesi fabricatur*, & Chron. Malleacens. *Rotbertus magister cœpit dignosci apud nos, & incepit locum Fontis Euraudi ædificare & Fratres & Monachas adunare in pluribus locis, qui sub sua disciplina religiose viuunt, & tenent ordinem eo viuente & mortuo.* Hic Robertus pietatis studij socios habuit Bernardum Abbatem Tyronensem, & Vitalem Abbatem S. Sauini, VVillelmus Malmesbur. *Huius Petri* (Episcopi Pictauiensis) *fuerunt contemporanei, & in religione socij Robertus de Arbreissel, & Bernardus Abbas Turinensis* (leg. Tyronensis) *quorum primus omnium huius temporis sermocinatorum famosissimus, & profusissimus, non vt tantum in spumea, sed mellea viguit eloquentia, vt hominibus certatim opes congerentibus illud egregium Sanctimonialium Monasterium, apud Fontem Ebraldi construeret. In quo tota seculi voluptate castrata, fœminarum Deo deuotarum, quanta nusquam multitudo in Dei feruet obsequio, nam præter cæterarum illecebrarum abdicationem, quantulum illud est, quod in nullo loco loquntur, nisi in capitulo, proposita à Magistro perennis taciturnitatis regula, quia semel laxato silentio fœminæ pronæ sunt ad mussitandum friuola.* Et Guillel. Neubrigensis. *In transmarinis partibus sicut à maioribus accepi tres memorabiles viri vno tempore fuere sc. Robertus cognominatus de Arbusculo, Bernardus & Vitalis. Hi non ignobiliter eruditi, & spiritu feruentes circuibant per castella & vicos, seminantesque secundum Esaïam super omnes aquas de conuersione multorum fructus vberes colligebant, pio inter se placito constituto, quod Robertus quidem fœminarum communi labore*

Lib. 5. de Gest. Reg. Anglor.

Lib. 1. c. 15.

ad meliora conuersarum sollicitudinem gereret, Bernardus vero & Vitalis maribus propensius prouiderent, Robertus itaque famosissimum illud Monasterium de Fonte-ebraudi construxit & regularibus disciplinis informauit, Bernardus vero apud Tyrocinium, & Vitalis apud Sauiniacum Monachis regulariter institutis, suos quisque ab aliis per quasdam praeceptorum proprietates distinxit. Robertus iste syncerae vitae sanctitatis vir fuit, tamen maledicis & obtrectatoribus non caruit. Quod securius cum sacris virginibus diuersaretur, & inter eas cubaret, continentiae in experimentum, quasi excogitato nouo & inaudito genere martyrij ei exprobauit Goffridus Abbas Vindocinensis, scripta ad eum hac de re epist. *Audiuimus enim quoniam circa sexum foemineum, quem regendum cepisti, duobus malis altero alteri prorsus contrario te ita sollicitum reddis, quod modo in vtroque modum discretionis penitus excedis, foeminarum quasdam vt dicitur, nimis familiariter tecum habitare permittis, quibus priuata verba saepius loqueris, & cum ipsis etiam, & inter ipsas noctu frequenter cubare non erubescis. Hinc tibi videris vt asseris Domini Saluatoris dignè baiulare crucem, cum extinguere conaris malè accensum carnis ardorem. Hoc si modo agis vel aliquando egisti, nouum & inauditum sed infructuosum genus martyrij inuenisti.* Aduersus eundem epistolam quandam scriptitauit Roscelinus Canonicus sancti Martini Turonensis de quo Petrus Abelardus in epist. ad Guillelmum Paris. Episcopum. *Hic contra egregium illum praeconem Christi Robertum Arbrosello contumacem ausus est epistolam confingere.* Hic Fontis-ebraldi Monasterium caput sui ordinis esse voluit, & Abbatissam vtriusque sexus ascetis praeesse

Lib. 4. epist. 47.

Epist. 21.

secutus

ſecutus vltima verba Chriſti pendentis in cruce ad Matrem, *Mulier ecce filius tuus,* Et illa ad Diſcipulum, *Ecce mater tua,* eius vitam ſcripſit Baldricus Dolenſis Epiſcopus.

CAPVT XI.

VVillelmus Sector ferri Comes Engoliſmenſis Ademarus Engoliſmenſis Epiſcopus. VVillelmi Ducis expeditio in Syriam, Herpinus Comes Bituricenſis vnus è ſociis expeditionis Comitatum venditat Philippo Regi pecuniæ curandæ cauſa in ſumptum militiæ. Amati Burdegalenſis A. obitus ei ſuccedit Arnaldus. Expeditionis VVillelmi Ducis infelix exitus. Die Paſchæ ſacer ignis de cœlo lapſus apud Hieroſolymam. Hugo Liziacenſis cæſus in prœlio apud Ramulam ibidem captus Herpinus Comes. Abſente peregre VVillelmo Duce Mathildis ſeu Philippia eius vxor res adminiſtrauit, VVillelmi Ducis reditus in Galliam, eiuſdem de aduerſis ludi rhytmo, & modulato carmine, Herpinus postliminio ereptus ab hoſtibus Monachum profitetur Cluniaci.

PER hæc tempora in Aquitania claruit VVillelmus Sector ferri Fulconis filius Comes Engoliſ-

mensis vir mediocris staturæ, eo robore corporis præditus, vt equitem loricatum sæpius hastâ transfixerit, ita firmiter equo insederit, vt nullo conflictu hostium vnquam equo excussus fuerit, is multa bello præclara gessit, Comitem Marchiæ cognatum suum viriliter defensauit aduersus Hugonem Comitem Liziniacensem, qui Marchiam iure hæreditario sibi vindicabat, idem castra S. Martialis, & Assiæ à VVillelmo Duce Aquitaniæ obsessa, armis liberauit, Alduinum de Barbezillo, Ademarum de Archiaco, Barduinum de Coniaco hostes suos, Guillelmi Ducis ope & viribus fretos bello compescuit, castrum Benaugiæ iure vxorio quæsitum, & castrum S. Macharij ab hominibus terræ, id est militibus clientelæ iure obnoxiis, per insidias occupatum, strenuè, ac cum laude recepit Chronicon Engolismense MS. *Fulconi vero prædicto Engolismensi Comiti successit in Comitatum VVillelmus filius eius primogenitus, dictus Sector ferri quem peperit ei filia Comitis de ******************** quæ vocabatur Condor. VVillelmus iste mediocris staturæ & egregiæ fortitudinis fuit, ita quod huiusmodi in corpore qualitatis maior virtus vt arbitror non extitit, nonnullos enim equites ictu lanceæ per clypeum & loricam transfigendo interfecit, & à vulgo dicitur, quod equo suo percussione militari numquam præcipitatus decidit. De plurimis vero factis eius scripto & memoriæ ista commendare duximus Comitatum Marchiæ, quem Vgo de Leziaco vir prudens & bellicosus occasione iuris hæreditarij sibi in proprium vindicare volebat, ab assiduis eiusdem Hugonis impugnationibus multotiens ad Carrofum ductis plurimis electis de terra sua militibus propriis expensis viriliter defendit. Ca-*

stellum Sancti Martialis à multis infestationibus, & Castellum Assiæ valida obsidione VVillelmi Ducis Aquitaniæ, magnique exercitus oppressione sua suorumque Comitum strenuitate egregiè liberauit, strenuos & præcipuos viros in tempore suo inimicos habuit Audoïnum de Barbezillo, Ademarum de Archiaco, Bardonem de Conniaco, & multos eorum coadiuratores auxiliis & muneris VVillelmi prioris Ducis Aquitaniæ fretos, eosque multotiens conflictu bellico, acie ex vtraque parte ordinata, aliquando in honore Berbezillij, aliquando in honore Conniaci vicit & fugauit, & non paucos ex eorum militibus cepit. Sane Castellum Benaugium, quod ex parte vxoris suæ, iuris sui erat, & castellum Sancti Macharij, cum homines illius terræ infideliter ei abstulissent, illuc producto electo exercitu, ad magnum sui honorem in proprios vsus recuperauit.

Anno MCI. vita functus est Ademarus Engolismensis Episcopus, & in Ecclesia cathedrali conditus. Chronic. Engolismense MS. *Eodem tempore Ademarus Engolismensis Episcopus, migrauit à seculo* MCI. *anno ab Incarnatione Domini pridie mensis Septembris sedit annis* XXVI. *mensibus tribus, diebus* XXI. *& sepultus est intra Ecclesiam Cathedralem à Septentrionali parte.*

Post Ademarum Gerardus II. patriâ Baiocensis ex Scholarum Magistro prouectus est ad Episcopatum, ob litterarum scientiæ, & morum commendationem, petitione plebis, electione cleri & honoratorũ assensu Chronic. Engolismense MS. *Post quem promotus est in Episcopum Girardus natione Normannus, diœcesi ciuitate Baiocarum oriundus, patre Giraudo, qui cum in ci-*

uitate Engolisina & Petragorice, & in quibusdam castellis circumadiacentibus regimina Scholarum habuisset, defuncto Ademaro Engolismensi Episcopo, ob insignem ipsius scientiam & honestam vitam in Engolismensem Episcopum promotus est, petitione populi, electione cleri, honoratorum assensu.

Eodem anno mense Septembri VVillelmus Dux habito ingenti delectu Hierosolymitanum iter instituit per Constantinopolitanum tractum, cum LX. millium equitum, & multo maioribus peditum copiis, vt refert VVillelmus Malmesbur. *Eo Septembri VVillelmus Comes Pictauensis Hierosolymam perrexit, multa secum ducens agmina, vt æstimarentur* LX. *millia militum, & multo plura peditum.* Immò & exercitus longe numerosior extitit ad trecenta vsque armatorum millia si fides Orderico Vitali. *Anno Dominicæ Incarnationis* MCI. *Guillermus Pictauensis Dux ingentem exercitum de Aquitania, & Guasconia contraxit, sanctæque peregrinationis iter alacris iniit. Hic audax fuit, & probus nimiumque iocundus, facetos etiam histriones facetiis superans multiplicibus. Fertur trecenta armatorum millia vexillum eius secuta fuisse, quando egressus fuerit de finibus Aquitaniæ.* Expeditionis Comites fuere Stephanus Comes Burgundiæ, Hugo Liziniacensis frater Raimundi Comitis S. Ægidij, sic dictus quod eius sororem vxorem duxisset, Hugo Magnus Comes Veromanduensis, frater Philippi Regis, & Stephanus Blesensis. VVillelmus Malmesburiensis. *Iuit cum eo Stephanus Comes Burgundiæ, & Hugo Lizianensis frater Raymundi Comitis, & Hugo Magnus, & Stephanus Blesensis, antiquæ discessionis improperium, noua, & excogi-*

Lib. 4. de Gest. Reg. Anglor.

Lib. 10. Hist. eccles.

Loco modo laudat.

tataq́ virtute ſarcire cupientes. Inter primores expeditionis ſocios numeratur & Herpinus Comes Bituricenſis, qui pecuniæ expediendæ gratia, in ſumptum militiæ, rerum ſummæ non pepercit, & Bituricenſem Comitatum vendidit ipſi Philippo Regi, Ordericus Vitalis. *Tunc Harpinus Bituricam vrbem Philippo Regi Francorum vendidit, & cum Goſcelino de Cortenaia, & Milone de Braio iter Hieruſalem iniit.* Opportunè Philippus nactus occaſionem reſarciendi regij patrimonij ferè diruti, Comitatum Bituricenſem emit ab Herpino pretio LX. millium ſolidorum Aimoini Continuator. *Philippus Rex autem videns Dominium ſuum per inſolentiam prædeceſſorum ſuorum eſſe diminutum, & ferè adnihilatum, cupienſque illud reaugere, à quodam milite Harpino nomine emit Bituricas, pretio ſexaginta millium ſolidorum.* Lib.5.c.47.

Per hoc tempus vita migrauit Amatus Archiepiſcopus Burdegalenſis, ei ſucceſſit Arnaldus Chronic. Malleacenſ. *Eodem anno Amatus obiit Archiepiſcopus, & ſucceſſit Arnaldus ordinatus.*

Vbi Conſtantinopolim cum omnibus copiis peruenit VVillelmus Dux, viribus nimium confidens Alexij Imperatoris offenſam incautius contraxit, abnegata ei fide & obſequio, de terris quas bello quæſiturus eſſet, quæ res exercitui paulo poſt exitium attulit, irati enim principis dolo per ignotas regiones deductus, facile incidit in Turcarum inſidias, à quibus in anguſtiis, interceptis copiis, vniuerſas ferè amiſit, ipſe per auia ſyluarum vix fugâ euaſit amiſſis ſarcinis. Inde collectis copiarum rèliquiis peruenit Anthiochiam, vbi comiter cum ſuis exceptus à Tan-

credo principe Antiocheno, qui largè alimoniam & sumptum eis ministrauit, quo non mediocriter recreati sunt. Paucis post diebus ineunte anno MCII. à nostris obsessa Tortosa ciuitas, quæ capta & direpta, præteriti casus pudorem, & luctum aliquantisper subleuauit. His gestis VVillelmus Dux Hierosolymis diem festum Paschæ exegit, vbi sacrum ignem cœlo labentem die sabbatho Paschæ, solenni nec fallente miraculo suspexit. Idem Malmesburiens. *Itaque per Constantinopolim profectus, cum insolenti responso Alexium offendisset, illo non curante vel potius procurante Solimanni incurrit insidias, qui sciens exercitum fame & siti laborare, aliquantis diebus errabundi per palustria, & inuia loca iuerant, cum* XXX. *millibus sagittariorum occurrit. Nulla vmquam luctuosior Francis pugna visa, quia nec timidum fuga, nec audacem virtus poterat eripere discrimini, quod in arcto loco pugnaretur, & in confertos sagittarum miles non frustraretur. Interfecta igitur plusquam centum millia, præda omnis abducta. Ita Solimannus ex manubiis Francorum clarus manibus suorum nactus inferias, dispendium Niceæ vltus est, sed quia multis tramitibus itum erat, nec omnes cæsi, nec omnia direpta, nam præter Pictauiensem qui penè ad pudenda nudatus erat cæteri omnes Comites, promptè sua desensitauerunt. Omnes ergo recollectis ex fuga militibus, præter Hugonem Magnum, quem mortuum Tharsensis ciuitatis vrna excepit, Antiochiam conuolarunt, in quibus Tancredus egregiæ pietatis miles ingentem munificentiæ suæ gratiam ostendit, cunctos quatenus poterat pecuniis sustentans, VVillelmum præcipuè quem fortunæ vicissitudo eo afflictauerat inuidiosius, quò antè prouexerat fere-*

nius, qui præter gazas, quarum damno non adeo afficie-batur, quod caducæ sunt, & reparabiles ex tot militibus eximiis solus pene remanserat superstes. Ita recreatis animis iter moliti, vndecumque belli occasiones quærebant. Sentit sitim furentium prima Tortosa ciuitas, quæ peruasa & direpta, non modicum præteritas ærumnas releuarunt. Inde ad angustias de quibus superius dixi venerunt, vbi eos Rex iam pridem operiebatur, contra Turcos si prohibere vellent opem laturus, eius virtute defensi, & benignè apud Ioppen hospitio excepti, Hierosolyma proximo Pascha contenderunt, vbi sacrum ignem lætis hauserunt oculis, deuotis adorauerunt animis. Rem fusius narrant Ordericus Vitalis, VVillelmus Tyrius Abbas Vrspergensis, Otho Frisingensis Auctor Chronic. Floriacensis, Albertus Aquensis, Fulcherius Carnotensis, Guibertus, & Scriptor gestorum Francorum. Lib. 10. hist. ecclef. Lib. 10. cap. 12. 13. 19. ad an. 1101. lib. 7. chron. cap. 7. Lib. 8. c. 34. Cap. 2 7. lib. 7. c. 20. cap. 46.

Eodem anno mense Maio infœlix prœlium apud Ramulam oppidum aduersus Turcas commissum in quo Hugo Liziniacensis, Goffridus Comes Vindocinensis & multi alij viri nobiles cecidere, Herpinus Bituricensis Comes captus, & inter captiuos Babylone ductus diu in captiuitate iacuit, donec libertati redditus precibus Alexij Imperatoris vt tradunt Albertus Aquensis, Fulcherius Carnotens. Guibertus Auctor gest. Francorum, Ordericus Vitalis. Lib. 9. c. 1. & 6. In gest. peregrin. lib. 7. c. 21. p. 589. Lib. 10. hist. ecclef.

Dum VVillelmus Dux belli sacri causâ peregrè abesset Mathildis seu Philippia eius vxor res Aquitanicas viriliter administrauit, testis Goffridus Vindocinensis in epist. scripta ad Mathildem Pictauensem Comitissam. *Quod postquam Dominus Comes maritus vester Hierusalem perrexit, vos non vidimus ne miremini humi-* lib. 5. ep. 28.

liter rogamus, quoniam hoc potius necessitate quam voluntate dimisimus.

Rebus & viris destitutus VVillelmus Dux, bello seminus vtilem agnoscens, de reditu cogitauit, & conscensâ naui, secundo vento enauigauit in Galliam, & domum regressus difficultates ac ærumnas peregrinationis suæ, lepidè, vt erat faceto, & scurrili ingenio, multoties narrauit, & de aduersis lusit Rhytmo, & modulato carmine, secundæ ipsius nauigationis meminit Malmesburiens. *Post hæc reuersi Ioppem ascensis nauibus patriam quisque suam redire meditabantur, quorum Pictauensis continuâ venti prosperitate prouectus patriam tenuit, cæteri retro violenter acti.* De lepida eiusdem aduersorum commemoratione Ordericus Vitalis. *Pictauensis vero Dux, peractis Hierusalem orationibus, cum quibusdam aliis consortibus suis est ad sua reuersus, & miserias captiuitatis suæ, vt erat iocundus & lepidus, postmodum prosperitate fultus coram Regibus & magnatis, atque Christianis cœtibus, multotiens retulit rithmicis versibus cum facetis modulationibus.*

Herpinus Comes ab hostibus postliminio reuersus rediit in Galliam, prius adito Paschali I.I. Pontifice cuius consilio abdicata militia, apud Cluniacum Monachum professus, vbi sanctissimè vitam finiuit. Ordericus Vitalis. *Harpinus itaque à Papa benedictionem accepit, & cum eius licentia Gallias expetiit, ibique à suis honorificè susceptus, non diu cum illis permansit, nam iuxta consilium Papæ, immo Christi, seculum reliquit, & Cluniacum expetens Monachus factus, in seruitio Dei vsque ad mortem perseuerauit.*

Lib. 10. hist. eccles.

CAPVT

CAPVT XIII.

Bellum inter VVillelmum, & Gaufredum Martellum Comitem Andegauenſem, Boamundus princeps Antiochenus ex voto peruenit ad S. Leonardi apud Lemouices. Fulco Comes Andegauenſis traditus VVillelmo Duci ſecuri conductus gratiâ Concil. Pictauienſe, Hugonis Liziniacenſis obitus. Bellum inter VVillelmum Ducem, & Hugonem Liziniacenſem Eccleſiæ vrbis Exeæ in Hiſpania vnitæ Cœnobio Syluæ maioris in agro Burdegalenſi, in præmium militiæ Aquitanorum aduerſus Sarracenos. Petri Santonenſis Epiſcopi obitus, ei ſuccedit Rainaldus. Synodus Lateranenſis in qua reuocatum Paſcalis II. priuilegium de inueſtituris laïcis. Huic Concil. interfuit Gerardus Engoliſmenſis E. & Apoſtolicæ Sedis Legatus in Aquitaniâ. VVillelmus Dux excommunicatus ob illicitas nuptias cum Malbergione comitiſſa Caſtri Airaldi, eiuſdem praui mores, & dicteria.

ANNO MCIII. caſtra Toarcij, Niortij, Beluerij in Aquitania, variis incendiis conflagrarunt. Hinc ſecutum bellum inter VVillelmum Ducem, &

Gaufredum Martellum Comitem Andegauenſem; acies iam hinc inde ſtantes diremit præſens numen, ſtudio & operâ ſanctiorum virorum, & ſuborto grauiſſimo imbre, qui per biduum exercitus nè pugnaretur continuit Chronic. Malleacenſ. *Multa incendia fuerunt in caſtellis Toarcij, Niorti, Beluerij, in Pictaua ciuitate oppreſſio bellorum, nam præparatum fuit maximum bellum, inter VVillelmum Comitem Pictauorum & Guoffredum Martellum R. Fulconis Andegauorum*, VI. *Non Nouembris apud Parteniacum, ſed Deus per bonos & ſanctos viros placauit, & pluuiam magnam vbertim, per duos dies & noctes, aſſiduè cadere permiſit.*

Anno MCVI. Boamundus princeps Antiochenus barbarorum manibus ſolutus, ex voto venit in Galliam, & voto perfunctus eſt apud S. Leonardum in Lib. 11. Hiſt. eccleſ. Lemouicibus Ordericus Vitalis MCVI. *menſe Martio Boamundus Dux, ſicut in carcere Dalimanni Domino vouerat in Gallias venit, & in pago Lemouicenſi votum ad Sancti Leonardi Confeſſoris tumulum celebre compleuit.* Quæ eſſet virtus Leonardi in liberandis captiuis, vindicati Boamundi exemplo teſtatum fecit Robertus ad ann. 409. auctor Chronic. Altiſſiod. *Leonardus captiuorum ſpecialis Patronus apud Deum, ſingulari quodammodo merito ſe deuotè inuocantibus frequentius affuiſſe, experimentis euidentibus comprobatur. Hic etiam in noſtro ſeculo, famoſiſſimum illum, & ſtrenuiſſimum militem Chriſti Boemundum Regis Siciliæ filium, ſe in carcere ſolicitius inuocantem mirabiliter conſolatus eſt, & ad extremum de Pagani vinculis liberum, cum gaudio principatui reddidit.*

Eodem anno è viuis exempto Gaufredo Martello

Comite Andegauenſi Philippus I. Fulconi priuigno ſuo, id eſt, filio Bertradæ ex Fulcone, quam is pro vxore habebat Andegauenſem Comitatum conceſſit eumque ob ætatem adhuc teneram tradidit Guillelmo Duci Aquitaniæ, qui tum fortè erat in Comitatu regio, vt tuto deduceretur ad patrem, qui adhuc erat ſuperſtes Ordericus Vitalis. *Gaufredo Martello Andegauorum Comite defuncto, Philippus Rex Francorum Fulconi priuigno ſuo Andegauorum comitatum conceſſit, ipſumque imberbem, Guillelmo Pictauienſium Duci, qui tunc fortè ad curiam erat, commiſit, vt eum in itinere tutaret, ſaluumque ad patrem ſuum perduceret.* Lib. 11. hiſt. eccleſ.

Eodem anno Pictauis congregatum concilium, cui præfuit Bruno Legatus Paſchalis II. in eo actum de inſtauranda expeditione tranſmarina, & nouo delectu habendo ad tuendas res partas in Syria præſente ipſo Boamundo & belli incentore Chronic. Malleacenſ. *Septimo Kal. Iunij, Pictauis fuit Concilium, in quo interfuit Boamundus Dux, quem Bruno S. R. E. adduxit, & tenuit Concilium, & viam S. Sepulchri confirmauit.* Idem refert Sugerius Abbas qui & ſe interfuiſſe concilio teſtatur. *Aſtitit etiam ibidem Romanæ Sedis Apoſtolicæ Legatus Dominus Bruſouiganus Epiſcopus, à Domino Paſchali Papa, ad inuitandam & confortandam Sancti Sepulchri viam, Dominum Boamundum comitatus, vnde plenum & celebre Pictauis tenuit Concilium, cui & nos interfuimus, quia recenter à ſtudio redieramus, vbi de diuerſis Synodalibus, & præcipuè de Hieroſolymitano itinere, ne tepeſcat agens tam ipſe, quam Boamundus, multos ita animauit, quorum freti comitatu multo multaque militia, tam ipſe Boamundus quam Domina Conſtantia,* In vit. Ludou. Craſſi.

nec non & ipse Legatus, ad propria prosperè & gloriosè remearunt.

Anno MCIX. obiit Hugo filius Hugonis Bruni Comes Liziniacensis Chronic. Malleacens. *Obiit Hugo filius Hugonis Bruni, qui fuit Albi, qui fuit Bruni, qui fuit Albi, qui fuit Chari, qui fuit Venatoris.*

Anno MCX. ortum est bellum inter VVillelmum Ducem & Hugonem Brunum Comitem Liziniacensem quod diù durauit, Chronic Malleacens. *Mortalitas & fames magna, & sal carus nimis, & guerra inter VVillelmum Comitem, & Hugonem Brunum incepit, quæ diu durauit.*

Eodem anno Vascones Aquitanici Alphonso Regi Castellæ, suppetias tulere aduersus Sarracenos, & ab his Exea oppidum armis recepere, in gratiam præstiti beneficij, quotquot in eâ vrbe à Rege constructæ sunt Ecclesiæ Monasterio Maioris Syluæ diœcesis Burdegalensis ab eodem principe adunatæ, Zurita. *Cum satis pacatæ foris res viderentur, acre bellum aduersus Mauros, à Rege geritur, Exeam nobile Vasconum oppidum, vi expugnat, eâ re feliciter gestâ Exeæ, imperatoriæ maiestatis insignem titulum regiæ dignitati adiungit, Francorum exercitus eo in bello regia stipendia meruit. Proceribus Gallis Imperator gratificaturus, ecclesias atque sacella, quæ Exeæ construenda curauerat, Monachis Sancti Benedicti Monasterij magnæ Syluæ in Aquitania celebris, Apostolico priuilegio Petro Regi fratri irrogato attribuit.*

In indic. rer. Arragon. ad ann. 1110.

Anno MCXI. obiit Petrus Santonensis Episcopus successorem nactus Rainaldum Chronic. Malleacens. *Obiit Petrus Santonas Episcopus, & successit Rainaldus.*

Anno MCXII. Paſchalis II. in Synodo Lateranenſi priuilegium de inueſtituris laicis Epiſcoporum, & Abbatum à ſe per vim & metum ab Henrico V. extortum reuocauit. Huic Synodo interfuit Girardus Epiſcopus Engoliſmenſis, & Apoſtolicæ Sedis Legatus in Aquitania, & decretum patrum legit in Synodo, VVillelmus Malmesbur. *Omnibus expletis ſurrexit pro omnibus Girardus Engoliſmenſis Epiſcopus, Legatus in Aquitania, & communi aſſenſu Domini Papæ Paſchalis, totiuſque concilij legit hanc ſcripturam, Priuilegium illud quod non eſt priuilegium pro liberatione captiuorum, & eccleſiæ à Domino Paſchali Papa, per violentiam Regis Henrici extortum, nos omnes in hoc Sancto Concilio, cum Domino Papa congregati canonica cenſura & eccleſiaſtica authoritate, iudicio Sancti Spiritus damnamus, & irritum eſſe iudicamus*, &c. Eidem Synodo præter Girardum Engoliſmenſem ex Aquitanicis interfuit Galo Leonenſis Legatus Archiepiſcopi Bituricenſis, ex eodem Malmesburienſi, de Girardo idem narrat Abbas Vrſpergenſis in chronic. Ad eum vt Legatum ſedis Apoſtolicæ in Aquitania extat Ildeberti Cenomanenſis epiſt. de emendatione Ebronenſis Monaſterij, ad eundem leguntur & plures epiſtolæ Goffridi Vindocinens, & alia eiuſdem expoſtulatoria apud Paſchalem II. de ipſius Gerardi iuris dicundi abnegatione in cauſa electi Abbatis S. Albini Andegauenſis.

Lib. 5. de Geſt. Ang.

ad an. 1111.

Epiſt. 38.

Lib. 1. epiſt. 15. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27.

Lib. 1. ep. 6.

Anno MCXIII. Girardus de Sala Monaſteria duo ædificare cœpit, vnum Cadoncum ſiue Cadonium nomine Diœceſis Sarlatenſis, alterum Bornetum diœceſis Engoliſmenſis. Chronic. Malleacenſe. *Anno* MCXIII. *Giraudus de Sala Monaſteria duo Cadonco*,

Cadunienſe M. Ciſterc. Ord. de quo Innoc. 3. lib. 1. ep. 146. 147.

& Bornet ædificauit incepit.

Anno MCIV. Guillelmus Dux, primum excommunicatus memoratur, ex quo non ſemel eum excommunicatum intelligimus. Chronic. Malleacenſ. *Anno MCXIV. cœpit excommunicatio ſuper Comitem VVillelmum.* A quibus & quam ob cauſam excommunicationem is paſſus multum ſcire refert, nimirum à Gerardo Engoliſmenſi Epiſcopo, & Legato Aquitaniæ, & Petro Pictauenſi ob illicitas pulsâ legitimâ vxore nuptias cum Vicecomitis cuiuſdam vxore. Hæc fuit Vicecomitiſſa Caſtri Airaldi Malbergio nomine vt oſtendetur ex ſequentibus. Vir fuit in venerem & delicias ſolutus, iocis & facetiis gaudens, præter dignitatem regiâ penè ſeueritate dignam, Vicecomitiſſam hanc adeo deperiiſſe fertur, vt depictam ſcuto circumferret, æquum eſſe dictitans, illam à ſe geſtari in prœlio, quæ ipſum pateretur in venere. Hic ſæpius admonitus à Geraldo Engoliſmenſi vt pellicis contubernio abſtineret, prius inquit pectine criſpabis fugientem à fronte capillum, caluitiem Legati ridens quam ego Vicecomitiſſam dimittam, hanc igitur ob cauſam, hic excommunicationis diris proſcriptus à Girardo Engoliſmenſi, eandem ob cauſam excommunicationem ei inflixit Petrus Pictauenſis Epiſcopus, cui VVillelmus furore ſuccenſus, arrepto capillo, & ſtricto gladio necem interminatus, ni ſe abſolueret, præſul ſimulato metu poſtulatis induciis, ſolemnia excommunicationis verba intrepidè perorauit, moxque munere functus, martyrij ſtudio ardens, ferro iugulum præbens Feri feri, inquit. At VVillelmus etiam ſeria, & ſacra ludis iociſque aſpergere ſolitus, ſe

eius vitæ consultò parcere respondit, ne eum martyrē faceret, & in cœlum tolleret. Verum paulo post Petrus à Duce in exilium pulsus, vbi magnâ cum sanctitatis laude vitam finiuit, miraculorum famâ clarior post mortem. Quo audito VVillelmus immani scelere in risus & ioci argumentum conuerso, quod mortem eius non accelerasset pœnitere se infit, quô eum fœlicitatis beneficij debitorem haberet, Iuliano hac in re comparandus, qui Episcopos vbicumque terrarum exiliis & proscriptionibus, immanè quantùm afflixit, verum in necem vsque non sæuiit, non quò mitius cum his ageret, sed quod eis martyrij honorem inuideret, vt ait Gregorius Nazianzenus, καὶ τῆς τῶν μαρτύρων τιμῆς ἐφθόνει τοῖς ἀθληταῖς. Orat. 3. in Iulian. Quam malæ frugis homo fuerit disces & ex his quæ addam; proprio in Niortij castro Abbatiam posuit, sic vocabat lupanar, variis distinctam cellis quibus notiores incontinentiæ labe fœminas se collecturum iactabat, hanc Abbatissam, illam priorissam, alias officiales, pro modo turpitudinis vitæ instituturus. Nec modo morum, sed etiam dogmatum corruptelâ nimium laborauit Aquitanus, ita vt omnia tribueret fato, & casui potius quam Dei prouidentiæ. Hæc omnia refert VVillelmus Malmesburiensis scriptor huius seculi. *Erat tunc* Lib. 5. de Gest. Rer. Anglor. *VVillelmus Comes Pictauorum fatuus, & lubricus, qui priusquam de Hierosolyma, vt superiore libro lectum est rediit, ita omne vitiorum volutabrum premebat, quasi crederet omnia fortuito agi, non prouidentia regi, nugas porro suas falsa quadam venustate condiens ad facetias reuocabat, audientium rictus cachinno distendens. Denique apud Castellum quoddam Nior habitacula quadam quasi*

monasteriola construens, Abbatiam pellicum ibi se positurum delyrabat, nuncupatim illam & illam, quæcumque famosioris prostibuli esset Abbatissam, vel Priorem, cæteras vero officiales instituturum cantitans, legitima quoque vxore depulsa, Vicecomitis cuiusdam coniugem surripuit quam adeo ardebat, vt clypeo suo simulachrum mulierculæ insereret, perinde dictitans se illam velle ferre in prælio, sicut illa portabat eum in triclinio, vnde increpitus & excommunicatus, à Girardo Engolismarum Episcopo, iussusque illicitam venerem abiicere, antea inquit crispabis pectine refugum à fronte capillum, quam ego Vicecomitissæ indicam repudium, cauillatus in virum cuius pertenuis cæsaries, pectinem non desideraret. Nec minus cum Petrus præclaræ sanctitatis Pictauorum Episcopus eum liberius argueret, & detrectantem palam excommunicare inciperet, ille præcipiti furore percitus, crinem antistitis inuolat, strictumque mucronem librans, iam inquit morieris, nisi me absolueris. Tum vero præsul timore simulato, inducias petens loquendi, quod reliquum erat excommunicationis fidenter perorauit, ita Comitem Christianitate suspendens, vt nec cum aliquo conuiuari nec etiam loqui auderet, nisi maturè resipisceret, ita officio suo, vt sibi videbatur peracto, martyriique tropheum sitiens, collum protendit, feri inquiens feri. At VVillelmus refractior consuetum leporem intulit vt diceret, tantùm certe te odio, vt nec meo te digner odio, nec cælum vmquam intrabis meæ manus ministerio, verum tamen post modicum viperio meretriculæ infectus sibilo, incesti dissuasorem detrusit exilio, vbi beato fine conclusus frequentibus & magnis miraculis innuit mundo, quam gloriosè viuat in cælo, quibus auditis Comes dicacitate insolenti non abstinuit, professus palam pænitere se,

quod

quod non ei iamdudum mortem accelerasset, vt ipsi animæ sanctæ grates haberet, potissimum cuius furore cæleste mercatus esset commodum. Nè Anglici scriptoris Gallicorum in principum famam iniquioris maledictum arbitreris, eundem excommunicatum agnouit Goffridus Abbas Vindocinensis, seque apud Paschalem excusauit, quod ab eo penitus non abstineret, necessitatem tuendarum rerum Monasterij causatus, quæ maiori ex parte in eius ditione positæ essent. *Peruenit enim,* infit ille, *ad aures vestras nescio cuius relatione, me persecutoribus Ecclesiæ, & Comiti Pictauiensium participare, quod Deus scit numquam feci, nec paternitatem vestram optassem, de me rem huiusmodi credidisse, hæc namque seminauit inimicus homo, & fallaciæ spiritus erat in eo, Monasterium si quidem nostrum, quicquid melius habet, & vnde penè penitus viuimus, in terra Comitis Pictauiensis noscitur habere, & ideo mutare non possum quin aliquando cum eo loquar, sed testem in animam meam inuoco Spiritum sanctum hoc necessitate fit Monasterij nostri, non mea voluntate. Occasione quondam accepta quia prædecessor noster non potuit ad eam venire, vel noluit quandam nobis abstulit Obedientiam, quam me postea viginti quinque millia solidorum redimere oportuit, in quibus tamen me ab excommunicato debeo abstinere, si ei communicaui, vel quamdiu fuerit excommunicatus communicauero, numquam mihi à Deo illius peccati fiat remissio.* Hac occasione pro rebus Monasterij Vindocinensis plures extant epistolæ Goffridi Abbatis Vindocinensis ad VVillelmum Ducem Aquitaniæ scriptæ.

Lib. 1. ep. 9.

Lib. 5. ep. 18. 19. 20. & ibi Iacob. Sirm. in not.

CAPVT XIV.

Ingenium & mores VVillelmi Ducis, eiusdem vernacula carmina. Hac ætate poetices studium restitutum, maxime Tolosæ, Poëtæ Dictatores dicti, ortus Rytmicæ poësis VVillelmi Ducis forma commendatur.

QVI fuerint mores & ingenium VVillelmi Ducis persequi hoc loco πάρεργον non erit, Reipublicæ interest virtutes, & vitia principum non latêre, vt horum laude, vel damnatione, consortes admoneantur, vel castigentur, ac exemplis sapiant, qui iudicem non ferunt. Probus & strenuus fuit VVillelmus iste, sed fortitudinis laudem, scurrilitatis histrionicæ, & libidinis vitiis fœdauit, iocosum & facetum supra histrionem depingit Ordericus Vitalis loco iam adducto. *Hic audax fuit & probus, nimiúmque iocundus, facetos etiam histriones facetiis superans multiplicibus.* Idem refert Malmesburiensis etiam loco modo laudato. *Nugas porro suas salsa quadam venustate condiens, ad facetias reuocabat, audientium rictus cachinno distendens.* Etiam in aduersis facetus, idem carmine lusit de transmarinæ expeditionis ærumnis, & angustiis, vt modo relatam ex Orderico cuius verba hic retexere non piget. *Pictauensis vero Dux peractis Hierusalem orationibus cum quibusdam aliis consortibus suis, est ad sua reuersus, & miserias captiuitatis suæ, vt*

trat iocundus & lepidus postmodum prosperitate fultus, coram Regibus & magnatis atque Christianis cœtibus multotiens retulit, Rhytmicis versibus, cum facetis modulationibus. Nè dubites de fide horum scriptorum, inter Poëtas quos vulgo vocant Prouinciales leguntur lusoria huiusce principis vernaculo idiomate conscripta, quæ hic apponere non pigebit in gratiam antiquitatis, quæ etiam puerilibus & anilibus nugis gratiam & auctoritatem conciliat. horum primum est de Hierosolymitano itinere instituendo.

COMS DE PEYTIEVS

Pas de chantars mès prés talèns.
Faray vn vers, don sui dolèns.
Nò seray mais obediéns
De Peytau, ni de Lemozy.

Plus lò partirs, mes aitan greus
Del senhoratge de Peytieus
Es garda lai Falco d'Angieus
Tota ma terra mon Cozy.

Si Falco d'Angieus nolh secor,
El Reys de lui ieus tens enbonor
Mal li faran tug li pluzor
Quel veyran iouenet meschi.

Si molt non es sains & pros
Gays è vezis è artillos
Tost lauran abaissat en ios
Fello. Guasco, & Angeui.

De proeza, & de valo iuy
Mas ara nos parten ab duy
E ieu vauc men lai à ſeluy
On mercé clamon Pelegry.

Aiſſy lays tot quam amar ſuelh
Caualairia, è orgueilh
Et vauc men lai ſes tot deſtructh
On li peccador penran ſi.

Merce quier à mon companho
Sanc li fis tort, què lom perdo.
E ieu precac Iheſus del tro
E en Romans, è en Lati.

Mos enemics prec à la mort
Que ſi an metge mon confort
Quans ſe âmey toc è deport
Luens de mi, è en mon arci

Aiſſi gurpiſc coy è deport
E var è gris è ſebely.

Iam cruce ſignatus ait in fine carminis ſe gurpire, id eſt dimittere pelles varias, griſeas, & ſubelinas quæ erant familiaria ornamenta magnatum, nimirum occaſione militiæ ſacræ, qui enim ſacræ militiæ nomen dediſſent vetabantur vti precioſis veſtibus, & cultu corporis ex conſtitutione Eugenij III. quam integram tradidit Otho Friſingenſis. *Illi qui Domino militant*

Lib. 1. de geſt. Frideric. cap. 35.

nequaquam in vestibus preciosis nec cultu formæ, nec canibus, vel accipitribus, nec aliis quæ portendant lasciuiam debent intendere. Alterum carmen eiusdem est amatorium, ac perineptum, de fele à quo laceratus est, cum se mutato habitu mutum finxisset apud clariores fœminas, in experimentum veri, aut mendacij.

En Aluernhé part Lemozi
Men aney tot sols atapi
Trobey la molher den Guari
E den Bernart
Saluderon me francamen
Per San Launart.

Auiats ieu que leur respozi
Anc fer ni fust, non mentangui
Mas que leur dis aital Lati.
Tarrababart
Martababelioriben
Sarramahart.

So dits Nagnes è Ermessen
Trobat auen quanan queren
Alberguen le tot plan è gai
Que ben es mut
E ia per el nostre secret
Non es saubuts.

La vnam pres sots lo mantelh
E à mi son mout bon è belh.
Meneron men à leur fornelh.

El foc son bo
E ieu calfei me volontiers.
Al gros carbo.

Al maniar me deren capos
El pan so caut, el vi sou blos,
E ieu dicney me volentos
Fort è espes
E auc sol ney à cognastra,
Mas quan nos tres.

Sor aquest hom es enginhos
E laissa son parlar per nos.
Aportats le nostre cat ros
Tost è corren
Que lin fara dire bertat.
Si de res men.

Quant iou vi vengut lé mios
Grans ac les pels, fers los guinhos
Ges son solats ne mi son bos
Tot mespauen
Ab pauc no perdes mas amors.
E lardimen.

Quan aguen begut e maniat,
Despulley ma lur voluntat.
Derreire ma porterol Cat
Mal e felo
E escorgeren me del cap
Trò al talo.

Per la co al pres Nermessen
E tira el cat escoyssen
Plagas me feron mai de cen
Aquella ves
Coc me, mas ieu per tot à quo
Nom mogui gés.

*Ni o *********** qui maucizes*
*Entro que pro ***** tut agues*
Ambedos quaissi son empres
A mon talen
Ans vuelt mais sofri la dolor
Et greu turmen.

Aitan tey cum auzirets
C e quatre XXVIII. *vers*
An pauc non rompet mon correts
E mos arnets
E venc men trop grand malaueg
Tal mal me fes.

Monet tu miras al mati
Mo vers portaras el borssi
Dreg à la molher den Guari
E den Bernart
E diras lor que per mamor
Aucirol Cat.

Hac ætate poëtices studium excoli cœpit in Gallia, & Germania, Raimundum Monachum Tolosanum de restituta Tolosæ poësi commendat Petrus Cluniacensis, in epist. ad eum scripta. Lib.1.ep.13.

Fleuerat antiquis viduata Tolosa Poëtis
Gaudeat en studium te reparare suum.

Poëtas Dictatores nuncupauit hæc ætas, & eorum poemata dictata seu dictamina, quod ex ore dictantis exciperentur. Albertus Argentinensis. *De morte & sepultura Hainrici dicti Prouuinlop magni Dictatoris Anno Domini* MCCCXVII. *in vigilia sancti Andreæ sepultus est Hainricus dictus Frouuenlop in Maguntia in ambitu maioris Ecclesiæ iuxtà scalas honorifice valde, qui deportatus fuit à mulieribus, ab hospitio, vsque ad locum sepulturæ, & lamentationes, & querelæ maximæ auditæ fuerunt ab eis, propter laudes infinitas quas imposuit omni generi fœmineo in dictaminibus suis, Tanta etiam ibi copia fuit vini fusa in sepulchrum suum quod circumfluebat per totum ambitum ecclesiæ, cantica canticorum dictauit Tentonicè*, &c. Hac ætate inprimis familiarior inualuit vsus Rhytmicorum carminum, fortè occasione sacræ militiæ. Hoc genere versuum delectatus est VVillelmus noster, eodem cecinit suas ineptias amatorias, & res gestas in bello sacro. Eiusdem dotes animi & corporis, formam corporis, & animi præstantiam celebrat Goffridus Abbas Vindocinens. *Vos autem Dux vitæ laudabilis, quem corporis pulchritudine, simul & animi magnitudine super alios Deus honorauit, in mundo, vt ipse speciosus forma, præ filiis hominum, pulchrum & magnum vos faciat in cœlo.*

In chronic.

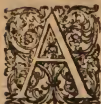
Lib. 5. epist. 19.

CAPVT

CAPVT XV.

Aquitanorum expeditio Hispanica aduersus Sarracenos, cuius Duces Gasto Benearnensis & alij. Bernardi Athonis Vicecomitis Carcassonensis fœdus cum VVillelmo Duce. Petri Pictauiensis Episcopi obitus. Roberti de Arbrissellis, & Bernardi Tyronensis obitus. Guillelmi Pictauiensis & Petri Santonensis Episc. ordinatio. Aimericus Claremontensis Episcopus Notatur labes Claremontensis Ecclesiæ Concilium Tolosanum, & Engolismense Audebertus Aginnensis Episcopus ordinatur VVillelmi Ducis prælium cum Symone Parthenacensi, VVillelmus Dux & alij Aquitani pugnant pro Hispanis aduersus Sarracenos Cæsaraugusta Aquitanorum ope à Sarracenis armis recepta Regiones vrbis in præmium militiæ Gastoni Benearnensi & Rotroni Perticensi concessæ. Synodus Rhemensis cui interfuere Leothericus Bituricensis A & Gerardus Engolismensis E. & Legatus Sedis Apostolicæ in Aquitania. Petrus de Bruis hæresis auctor in Nouempopulonia. Iterum à VVillelmo Duce pugnatum aduersus Sarracenos. Henricus

Angeliacensis Abbas. Stephanus Abbas & Fundator Obazynæ Monast. in Lemouicibus. Centullus Bigeronum Comes bene meritus de Hispanis in bello aduersus Sarracenos. Vallis Eciæ quæ est Pyrenei incolis vectigalia remissa. Gasto Benearnensis pro Hispanis certat aduersus Sarracenos. Guillelmi Gisleberti Pictauiensis Episcopi obitus. VVillelmi Ducis obitus.

NNO etiam MCXIV. vt ad rerum seriem redeamus Aquitani & Vascones cum lectissimis copiis pro Alfonso VI. Rege Hispanorum feliciter & strenuè militarunt aduersus Sarracenos. Ordines duxere Gasto Benearnensis, Comes Conuenarum Rotro Perticensis, Centullus Bigeronum Comites, Gabarretti Vicecomes, Lescariensis Episcopus Augerius Miramonius, Arnaldus Vicecomes Labedensis qui Oriam Palliariensem Comitissam vxorem duxit, ex qua susceptus est Raimundus Rogerius, Zurita. *Magnæ ab Imperatore* (Hic se dicebat Imperatorem Hispaniarum) *copiæ Francorum ex delectu Galliæ comparantur, vt veterano nostro, & externo milite, cum præpollenti hoste pugnaret. Duxere ordines in eius exercitu, Gasto Benebarniæ ditionis Dominus, Conuenarum Comes, Rotro Perticarum & Centullus Bigeronum Comites, Gabarreti Vicecomes, Lescarensis Episcopus, Augerius Miramonius, Arnaldus Vicecomes Labadensis, qui Oriam Pallia*rien-

In indicib. Rer. Arrag. ad an. 1114.

sem Comitissam in matrimonium duxit, ex qua Raimundum Rogerium suscepit, magno ii consensu declarati externarum copiarum duces, qui haud dubiè tum primi omnium ductores habentur, omnesque inter se illustres viri noti erant, & potentiâ inter suos præstantes.

Anno MCXV. Bernardus Atho Vicecomes Carcassonensis à suis pulsus cum VVillelmo Duce Aquitaniæ fœdus iniit, cuius ope ditioni suæ restitutus, per Rogerium filium graues à ciuibus pœnas sumpsit, & quò in posterum tutior esset aduersus Carcassonenses Raimundo Barcinonensi Comiti sese in fidem & clientelam tradidit, Zurita. *Bernardus Atho Vicecomes à Carcassonensibus vrbe exactus Guillielmo Pictonum Comiti fœdere adiungitur, qui in Tholosatem ditionem inuaserat, cuius ope à Carcassonensibus recipitur cum Rogerius Bernardi filius, in vrbem introisset, in ciues summo supplicio excruciatos crudeliter animaduertit. Pater supremum eius ditionis ius, & dominium, Raimundo Barcinonensi Comiti fidelitatis auctoramento cauet, atque recipit.* ad an. 1115.

Eodem anno Petrus Pictauensis Episcopus, exulans sua sede, in Caluiniaco castro decessit, Pictauis apud S. Cyprianum sepultus, eius tumulo inscriptum Epitaphium celebre, eorum quæ passus est monumentum, Chronic. Malleacense. *Anno* MCXV. *obiit Dominus Petrus Caluiniaco Castro, & sepultus apud S. Cyprianum Pictauis, epitaphio super eum descripto.*

Capto, vincla minæ, census domuumue ruinæ
Numquam pastorem flexere, suumue rigorem

Immò magis fortis instantis tempore mortis
Nulla relaxauit, quæ iure liganda ligauit.

de eius processu erga Guillelmum ducem, exilio, & morte, Guillelmus Malmesbur, loco laudato, & Gaufredus in vit. Bernardi Tyronens. *Quæ dum agerentur Pictauensis vrbis Episcopatum regebat venerabilis Petrus Episcopus qui postea exilium pro iustitia, vsque ad mortem sustinuit cuius vitæ sanctitas mirabilis extitit, vt post ipsius obitum miraculorum attestatione patuit.* Eidem scripsit Iuo Carnotens.

Cap. 20.

Epist. 56.

Anno MCXVI. obiit Robertus de Arbrissellis author ordinis Fontis-ebraldi, Chronic. S. Albini Andegauens. *Anno* MCXVI. *obiit Robertus de Arbrissellis* V. *Kal. Martij iste fuit fundator Monasterij Fontis Ebraldi.* Idem Chronic. Malleac. Hoc discrepat Breuiarium Fontebraldense quod eius obitum locat VI. Kalend. Februarij VI. *Kalend. Februarij, obitus Reuerendi Patris Roberti de Abrynscello nostri ordinis Institutoris.* Eiusdem cum elogio meminit Petrus Cluniacens. vt potè qui fuerit sacer institutor matris suæ Raingardæ, quæ præmortuo viro monasticen professa est in Marciniacensi Monasterio. *Producta est eo vsque talis intentio, nec à cœpto cursu potuit fatigari, donec famoso illi Roberto de Brussello ad se venienti, & secum aliquandiu moranti, impulsa violento æstu animi, se in monacham ignorante viro redderet, vt eo defuncto vel concedente statim ad Fontem Ebraudi, si superuiueret demigraret.* Meminit & ibidem Cluniacensis de eiusdem Roberti decessu, quæ causa fuit vt Raingarda consilium mutaret, & pro Fontis ebraldi Monasterio Marciniacense expeteret. *Obsecrat vt se omnium criminum reum sacerdos & Vica-*

Lib. 2. epist. 17.

Monast. Fōtis Ebraldi exemptum Per. Cellensis l. 1. ep. 3. ad Alex. 3. Prædecessorum vestrorum priuilegiis & beneficiis Abbatiam Fontis Ebraldi sublimatam & cōmunitam vbiq; diuulgatū, & notū est in partibus nostris Episcopus autem Pictauensis, cum rigare de-

rius Christi, apud Marciniacum perpetuo pœnitentiæ carcere claudat, hunc enim supra nominato Fontis Ebraudi Monasterio prætulerat, quoniam & venerabilis Robertus cui se deuouerat, iam vitam mortalem excesserat.

buisset & fauore plantationi Dei & dexteræ vestræ, nititur libertatem huius ecclesiæ diminuere, & contra priuilegium consuetum Abbatissam cogit professione sibi, & obedientiã promittere, quam sibi sedes Petri retinuit.

Eodem anno VII. Kal. Maij, vita migrauit Bernardus fundator, idemque primus Abbas cœnobij Tyronensis, ei suffectus Hugo Monachus eiusdem cœnobij. Chronic. Malleacens. *Anno* MCXVI. *obiit Bernardus fundator cænobij Tyronis quod est in Pertico* VII. *Kalend. Maij. Huic successit Hugo Monachus eiusdem cænobij.* Eius obitus meminit Gaufredus in eius vita, sed quod mirere, neque annum neque diem adnotat, quem supplere poteris ex hoc loco. Cap. 47. & 63.

Anno MCXVII. Guillelmus Pictauiensis Episcopus, & Petrus Santonensis ordinantur. Chronic. Malleacens. *VVillelmus & Petrus ordinantur Episcopi, vnus Pictauis, alter Santonas.* Petro Santonensi scripsit Goffridus Abbas Vindocinensis pro tuitione rerum Monasterij sui, quæ sitæ erant in diœcesi Santonicâ aduersus Guillelmum Oleronis Præpositum, & Asthonem quendam, qui nouos quosdam & ante inauditos census exactitabant. Lib. 3. epist. 38.

Anno MCXVII. Aimericus Claromontensis Episcopus Altare S. Stephani consecrauit. Chronic. Malleacens. *Et altare S. Stephani ab Aimerico Aruernorum Episcopo.* XIII. *Kal. Aprilis sacratum.* Hic VVillelmum de Longeio Clericum Cenomanensem sibi in Archidiaconum ordinauit, non sine assensu ipsius Hildeberti, qui ei gratulatus est hac de re, & clericum suum eo nomine absoluit ab obedientia quæ sibi debebatur. *Gratias igitur*, inquit scribens ad eundem Aime- Epist. 55.

ricum. *Beatitudini vestræ de collato agens beneficio, eundem VVillelmum vobis & vestræ commodo ecclesiæ, ab ea quam consecratori suo debet obedientiâ liberum omnino & absolutum, ex abundanti est, pro eo intercedere apud vos, quem fecistis vltro, non quodlibet membrum corporis Ecclesiæ, sed oculum.* Notat & Hildebertus in eadem epist. prauam consuetudinem Claremontensis Ecclesiæ, de hæreditaria successione in præbendis Canonicis. *Audiuimus autem, & vltra quam credi possit admirati sumus, in vestra matre Ecclesia hæreditario iure Canonicas obtineri*, &c.

Eodem anno Tolosæ initum Concilium in quo decreta est sacra expeditio in Sarracenos Hispaniæ incubatores, aliud itidem Engolismæ eandem ob causam, in quo Audebertus Aginnensis Episcopus ordinatus Chronic. Malleacens. *Decimo quarto Kalendas Aprilis, Tholosæ fuit Concilium, in quo confirmata est via de Hispania, & Engolismæ aliud, vbi Archiepiscopus Turonensis, & alij duo Episcopi confirmati sunt, vnus eorum Audeberus ciuitati Ageuno.*

Anno MCXVIII. VVillelmus Dux conserto prœlio cum Symone Parthenacensi & auunculo eius Hugone bello victor extitit, & Symonem captiuum abduxit Chronic. Malleacens. *Comes VVillelmus pugnauit cum Symone Partenacensi, & auunculo suo Hugone V. Id. Augusti, & vicit eos, & Symonem cœpit cum multis aliis.*

Eodem anno ab Alphonso Rege Castellæ totis viribus pugnatum aduersus Sarracenos ad Cutandam vicum prope Darocam, & insignis de his victoria reportata. Prœlio adfuere VVillelmus Dux Aquitaniæ

cum lectis sexcentis equitibus, Gasto Benearnensis Rotrocus Perticensis & alij Aquitani & Vascones, Zurita. *Imperator eo intentior in hostes versus ad Cutandam vicum prope Darocam, obuiam progressus, ingenti certamine, signis collatis confligit, hostes funduntur, & cum magna internecione caeduntur, eorumque Dux in Regis potestatem venit. Ad fuit praelio Pictonum Comes, qui eo in bello sexcentorum equitum ductor militauit.* In indicib. Arag. rer. a. 1118.

Eadem expeditione Cæsaraugusta ciuitas à Sarracenis armis recepta, Gastoni Benearnensi Vicecomiti, in præmium militaris operæ in expugnatione vrbis præstitæ, hæ regiones vrbis condonatæ, quas Christiani sub iugo Sarracenico inhabitabant, quas post eũ Teresia vxor, & Cẽtullus Gastonis filius multis annis iure dominij obtinuerũt, ita vt Cæsaraugustæ Domini nuncuparentur. Rotroco Perticensi Comiti alia regio vrbis condonata, cuius vici ab eo nomen tulerunt Zurita. *Gastoni Beneharnensi Vicecomiti, eæ vrbis regiones, ab Imperatore sunt attributæ, quæ sub impio etiam dominatu à Christianis incolebantur, quas longo tempore & Theresia vxor, & Centullus Gastonis filius honorario iure possedere, Dominique Cæsaraugustæ vt priscus mos tulerat appellantur. Rotroni Perticarum Comiti, alia vrbis pars virtutis atque honoris ergo condonatur, cuius regionis vici, ab eo principe nomen inuenere.* In Indic. rer. Arrag. ad an. 1118.

Anno MCXIX. celebrata est Synodus Rhemensis Callixto II. præside. Huic synodo interfuit Leothericus Bituricensis cum multis aliis Archiepiscopis. Ordericus Vitalis. *Radulfus viridis Archiepiscopus Remensis, & Leothericus Bituricensis, Humbertus Lugdunensis, & Goiffredus Rothomagensis, Turstinus Eboracen-* Lib. 12. hist. eccles.

sis, & Dainbertus Senonensis, Gislebertus Turonensis, & successor eius Hildebertus Cenomannensis, Baldricus Dolensis, & alij octo Archiepiscopi, cum suffraganeis suis, & absentium legatis, cum multis Abbatibus, & Clericorum, ac Monachorum multitudine futurum examen præfigurauére. In hac Synodo facundiæ, & sapientiæ laude cæteros inter enituit Girardus Engolismensis Legatus Aquitaniæ. Idem Ordericus. *Vbi Girardus Engolismensis. Hato Viuariensis, Goiffredus Carnotensis, & Guillelmus Catalaunensis, Duces verbi præ cæteris intonuerunt & dicacibus Scholasticis, atque feruidis amatoribus Sophiæ inuidiosi enituerunt.* In hac Synodo audita est querela Hildegardis Comitissæ de illicitis se depulsa VVillelmi Ducis nuptiis cum Malbergione Vicecomitissa Castri Ayraldi, & cum VVillelmus ad diem dictam iudicio deesset VVillelmus Santonensis, & alij Aquitanici Episcopi eius absentiam expurgarunt, casu valetudinis quæ initum iter præcidisset. Hac de causa absenti induciæ datæ, & iterum vocatus vt in curia ipsius Pontificis ad diem se sisteret, idem Ordericus. *Interea Hildegardis Commitissa Pictauorum, cum suis pedissequis processit, & alta claraque voce querimoniam suam eloquenter enodauit, quam omne Concilium diligenter auscultauit, se si quidem dixit à marito suo esse derelictam, sibique Malbergionem Vicecomitis de Castello Ayraldi coniugem in throno surrogatam, cumque Papa interrogaret vtrum Consul Pictauensis, secundum suum edictum ad Synodum venisset, Guillelmus eloquentissimus iuuenis Episcopus Santonensis, & plures Episcopi & Abbates de Aquitania surrexerunt, & eundem Aquitanorum Ducem excusauerunt, quod iter ad Concilium inierit, sed ægritudine*

Lib. 11. Hist.

Lib. 11. hist.

detentus obiter remanserit. Denique Papa infirmitatis causa excusationem suscepit & inducias dedit, certumque terminum constituit, quo Consul ad placitum in curiam Papæ veniret, ac vt legitimam vxorem reciperet, aut pro illicito repudio sententiam anathematis subiret.

Anno MCXX. Petrus de Bruis Nouempopuloniam seu Vasconiam & Septimaniam nouæ hæresis viru labefactauit, aduersus eum scripsit Petrus Cluniacensis elegantem epist. ad Arelatensem & alios antistites, cuius initio de hæresis istius progressu. *Migrauit tamen*, inquit, *sicut audiui, ad loca satis vobis contigua, & à Septimania vestra vobis persequentibus expulsa, in prouincia Nouempopulana, quæ vulgo Guasconia vocatur, & in partibus ei adiacentibus sibi foueas præparauit.* Hanc hæresim damnatam, à Callixto II. in Concilio Tolosæ habito anno MCXXVIII. testes sunt Bernard. Guidonis, & Alphonsus de Castro. In Callixt. 2. Lib. 3. In ve b.baptisma hæresi.5.

Eodem anno iterum VVillelmus Dux feliciter pugnauit aduersus Sarracenos, coniunctis copiis cum Rege Arragonum, vno in prœlio cæsa decem & quinque millia Sarracenorum, captiuorum numerus penè fidem excessit, eadem expeditione multa castra ab hostibus recepta. Chronic. Malleacens. *Quinto decimo Kalendas Iulij Comes VVillelmus, & Dux Aquitanorum, & Rex Arragundiæ pugnauit, cum Abraham & aliis quatuor Regibus Hispaniarum in campo Cotanciæ, & deuicerunt, & occiderunt* XV. *millia Moabitarum, & innumerabiles captiuauerunt, duo millia Camelorum cæperunt, & de aliis bestiis sine numero, & plurima subiugauerunt castella.*

Eodem anno Henricus qui Angeliacensis Abbas

extiterat, sed à Monachis & Guillelmo Duce pulsus fuerat Abbas Burgensis Commendæ nomine factus
Lib.11 hist. an.1110. est ab Henrico I. Rege Anglor. Ordericus Vitalis. *Quo defuncto Rex Henrico cognato suo Burgum commendat, qui sancti Ioannis Baptistæ Angeliaci Abbas extiterat, sed à Monachis, & Guillelmo Pictauiensi Duce expulsus fuerat.*

Per id tempus vitæ sanctitate & miraculorum fama inclaruit Stephanus fundator, primusque Abbas Monasterij Obazynæ diœcesis Lemouicensis Chronicon. Thuanum MS. *Eo tempore floret Stephanus presbyter religiosus, qui Obazunam fundauit, miraculis claret.*

Anno MCXXII. Centullus Bigeronum & Lordæ Comes se & ditionem suam, & quidquid in posterum quæsiturus esset fidei & clientelæ nexu vltro subiecit Alphonso VI. Regi Hispanorum, & eo nomine Rotam oppidum, & arcem eodem loci munitissimam, & Turiasonis vrbis eiusque agri partem beneficiario iure à Rege accepit, eidem promissa Albarazinum vrbs clarissima in finibus Celtiberiæ, quam primum à Sarracenis bello eriperetur, & stipendium CC. militum, è vectigalibus ciuitatum, quæ bello reciperen-
In Ind. Rer. Arragon. ad ann. 1122. tur à Barbaris, Zurita. *Imperatore Morlanis in Aquitania commorante Maio mense Centullus Bigeronum, & Lordæ Comes, se illi subiicit, ditionemque eam, & quæ acquirere posterum in tempus posset, Imperatori accepta refert, Rota oppido, & Rotensi arce, ad Salonis ripas munitissima & media Turiasonis vrbis, eiusque agri parte Imperator Centullum donat. Albarrazinum præterea nobilem vrbem in capite Celtiberiæ, ad Turiam amnem sitam simul*

à dominatu Maurorum liberasset, se illi attributurum spondet, stipendiaque CC. *equitum pollicetur honoraria ex earum ciuitatum vectigalibus, quæ sacro bello vindicarentur. Beneficia ea militaria erant, quæ proceribus attribuebantur, proceresque ea suis equitibus partiri consueuerant, vnde nomen inuenere.*

Eodem anno Alphonsus Rex Hispanorum cum in faucibus Pyrenei arcem exædificasset, ea in regione quæ caput de Sobala dicitur, vallis Eciæ incolis vectigalium onus remisit, ea lege vt militarem operam in bello ei præstarent, & eorum fidem expertus, in sui custodiam eos adhibuit. Zurita. *Iunio mense Rex qui se Hispaniæ Imperatorem appellat ex Aquitania reuersus, cum in claustris Pyrenei arcem exædificasset, in ea regione quam caput de Sobola nominat; in eo loco residens, his qui vallem Eciam eo saltu quem Augustum appellabant, versus culmina Pyrenei incolebant, posterisque eorum tributa omnia remittit, modo sibi in munitionibus, & exercitibus assistant, ingenuitatisque munus condonat, & scripturæ vectigal herbaticum eæ ætas appellabat, nè à Montione ad Caunum montem pensitent elargitur, quod eorum hominum maximè fidei opera, ipse superioresque Reges vsi fuissent, excubias & custodias sui capitis & noctè & die illis tradit.* Olim & Calagurritanis vsus est Augustus ad præsidium sui Tranquillo & Dioni.

In indicib. Rer. Arrag. 1121.

In August. c.49. lib.56.

Anno M C X X I I I. Gasto Benearnensis Vicecomes Alphonso cum militari delectu adfuit in prœlio ad Arinzolum conferto aduersus Sarracenos. Zurita. *Vetustis etiam rerum Castellanarum monumentis memoriæ proditur, ingenti prælio Imperatorem ad Arinzolum cum* X I. *Regulis Maurorum conflixisse, eosque profligasse. Ea in.*

In indicib. rer. Aragon.

expeditione affuisse traditur, vir singulari virtute Gasto Bencharnensis Vicecomes.

Eodem anno obiit Guillelmus cognomine Gislebertus Episcopus Pictauensis, & conditus in æde Fontis-Ebraldi Chronic. Malleacens. *Obiit VVillelmus Episcopus cognomento Gislebertus, & sepultus est Fontes-euurandi.*

In tempore obitus VVillelmi Ducis variat Ordericus Vitalis vno enim loco eius obitum ponit anno MCXXV. *Anno Domini* MCXXV. *multorum Principum mutatio facta est, tunc etiam egregij Duces Guillelmus Pictauensis, & Guillielmus Apuliensis obierunt.* Alio loco idem eiusdem obitum transfert ad annum MCXXVI. *Eodem anno Guillelmus Pictauensis mortuus est, Guillelmus etiam Dux Apuliæ filius Rogerij Bursæ sine filiis obiit.* Ad eum pertinet quod Gaufredum Comitem Pictauiensem illo tempore obiisse scribit Otto Frising. *Rex etiam Francorum Ludouicus, & Anglorum Henricus, & Remorum Archiepiscopus Reginaldus, Comesque Pictauiensis Gaufridus eodem tempore obierunt.*

Lib. 1. Hist.

Lib. 12. hist.

Lib. 7. Chr. cap. 21.

CAPVT XVI.

Stephanus Aruernensis E. sede sua pulsus ab Eustachio Comite Aruernorum, à Ludouico Crasso armis restitutus. Dedicationi Sagiensis Ecclesiæ adest Gerardus Engolismensis E. & Legatus Aquitaniæ. Monasterium de Cancellata in agro Petrocoriensi, Concilia duo ab Innocentio II. habita in Aquitania vnum apud Anicium alterum Claremonte aduersus Petrum Leonis schismaticum. Gerardi Engolismensis defectio ad partes Petri Leonis. Engolismensis dolo deceptus VVillelmus Dux Schisma fouet. Gerardo legatione submoto suffectus est Gaufredus Carnotensis Episcopus, Fulcherus Engolismensis Tyrensis Archiepiscopus tùm Hierosolymitanus Patriarcha. VVillelmus Dux à Bernardo Clareuallensi tentatur de eiurando schismate Gasto Benearnensis casus in prœlio aduersus Sarracenos Secunda expeditio Ludouici Crasi in Comitem Aruernorum pro tuendo Stephano Episcopo. Comes Aruernorum à VVillelmo Duce defensus Legatis missis ad Regem. Centullus Benearnensis casus in pugna aduersus Sarracenos Monast.

S. Martialis Lemouic. commendatur. VVillelmus Dux tandem discedit à Schismate singulari opera Bernardi Clareuallensis & & Gauffredi Carnotensis. Idem frustra ante tentatum à Petro Abbate Cluniacensi, & ab Hugone Duce Burgundiæ, Geraldi Engolismensis infelix exitus. VVillelmus Dux præsto est Goffredo Comiti Andegauensi aduersus Normannos.

ANNO MCXXVI. Stephanus Aruernensis Episcopus ciuitate pulsus ab Eustachio Comite Aruernorum Ludouicum Crassum supplex adiit, ab eo opem deposcit, & ancillantem ecclesiam exancillari eflagitauit. Rex in defensionem ecclesiæ animo propensior, Comite per Missos in cassum officij admonito, delectu militari habito copias duxit in Aruernos, expeditionis sociis Carolo Comite Flandrensi, Fulcone Comite Andegauensi, Conano Comite Britanniæ, & aliis proceribus Regni, castris positis Clarummontem oppidum obsidione cinxit, ac deditione id cœpit, mox pace inter Episcopum & Comitem sacramentis & obsidibus sancita lætus discessit. Suger. Continuat. Aimoini.

In vita Ludou. Craff. lib. 5. c. 49.

Eodem anno dedicationi Sagiensis ecclesiæ interfuit Gerardus Engolismensis Episcopus & Legatus Sedis Apostolicæ in Aquitania, teste Orderico Vitali.

Lib. 12.

Anno MCXXVIII. fundatum est Monasterium de

Cancellata Canonicorum regularium S. Augustini in agro Petrocoriensi vt scripsit Ioan. Puteanus scriptor, vit. Antistitum Petrocoriensium. Nec tacendum hoc loco id veteri disciplinæ feliciter restitutum ab Alano de Solminiaco tum Regulari Abbate, hodieque Episcopo Cadurcensi, vitæ sanctitate & abstinentiæ laude melioris æui patribus comparando. In vit. Guil. de Alba Rocha E. Petrocor.

Anno MCXXX. Innocentius II. canonicè lectus in Romanum Pontificem, Petri Leonis aduersarij iniuria vrbe pulsus, secessit in Galliam, & habito apud Anicium concilio, ipsum excommunicauit Guigo in vit. S. Hugonis Gratianopolit. Episcopi apud Surium. Tom. 2. April. 1. *Defuncto autem Honorio, cum per tyrannicam & schismaticam rabiem, non suis meritis, sed cognatorum & fratrum fultus præsidiis Petrus Leonis aduersus vestrum Innocentium, qui Beatæ memoriæ Honorio successerat emersisset, atque hoc vir Dei certissimè comperisset, morbis licet & ætate consumptus, zelo tamen domus Dei, cuius diligebat decorem perrexit Anicium, vt eundem cum aliis Episcopis excommunicaret schismaticum.* Inde Innocentius memoratur aliud Concilium celebrasse apud Clarummontem, in quo vniuersa Gallia præter Aquitaniam, Hispania, Anglia, Germania in eius fidem & obsequium coierunt. Petrus Cluniacensis. Lib. 2. de Mirac. c. 15. *Inde per Tiberim mare ingressus ad Gallias venit, vbi primum ab eodem Domino Papa Innocentio, Cluniacensi noua & maiore consecrata ecclesia, ac gemino concilio alio Claromonti, alio Remis celebrato, totam excepta parte Aquitaniæ Galliam, Hispaniam, Angliam, Germaniam, sibi immo Christo, studio præcipuè Matthei)* is fuit Albanensis Episcopus) *Papa iam dictus vniuit.*

Per hæc tempora Geraldus Engolismensis Episcopus & Legatus Sedis Apostolicæ in Aquitania, primum Innocentij partes amplexus est, spe tuendi legationis officij, sed votis deceptus, repulsæ impatiens transiit in partes Petri Leonis, & in præmium sceleris Legationis Aquitaniæ vices sibi prorogari facilè impetrauit Bernard. Abbas Bonæ vallis in vit. Bernard. Clareuallens. *Veterator ille, qui diu in partibus illis sedis Apostolicæ fuerat Legatus, & nunc à magistratu tanto deiectus non poterat se pati suæ solius ecclesiæ Episcopum, qui se viderat totius Aquitaniæ principem, & magistrum, erubescat enim ad primam domum redire, cuius potentatus, & Turonica & Burdegalensis & Auxiensis prouinciæ subditæ fuerant, & quicquid à collibus Iberorum, vsque ad Ligerim complectitur, & claudit Oceanus paruerat eius imperio. Consuetus igitur prædari prouincias, & sub titulo iustitiæ. de causis emergentibus facere quæstum, aggregarat pecunias quæ erant sibi in idolum, & in apostasiæ simulachrum. Videns itaque periisse sibi exactionum auctoritatem, & solam domum quæ nuper multis stipata clamoribus iam carebat ærariis, inpatienter ferens, quod manus eius non implerentur muneribus, homo serpentinæ astuciæ festinato ad Petrum Leonis misit, vt ei legationem concederet, & ipse ei fidelitate iurata obediret.*

Lib. 2. c. 6.

Geraldus acerrimus Petri Leonis partium sectator VVillelmum Ducem Aquitaniæ dolis & artibus suis irretitum in eiusdem partes perduxit, nefario eius suasu VVillelmus Pictauiensis Episcopus sede sua pulsus & in eius locum alter suffectus, Eustorgius Lemouicensis Episcopus pariter submotus, eique subintroductus Ranulfus Abbas Doratensis, Geraldus ipse

nihil

nihil non sibi licere ratus Burdegalensem ecclesiam proprio nutu occupauit, simul retenta Engolismensi vt narrant auctores vitæ Bernardi Clareuallensis, & Guillelmi Ducis apud Surium. Lib.2.c.6.

Geraldo legatione submoto ab Innocentio II. Gaufridus Carnotensis Episcopus ab eodem Legationis Aquitanicæ vices suscepit, quibus magna cum laude perfunctus memoratur, Vnus ex auctorib. vitæ Bernardi Clareuallens. *Audiens hæc & huiusmodi vir venerabilis Gaufredus Carnotensis Episcopus, cui à Papa Innocentio Aquitaniæ legatio fuerat commendata, vehementer indoluit, & succurrendum periclitanti ecclesiæ, postpositis aliis negociis sine vlla dilatione decreuit.* Hic legationem per plures annos proprio sumptu gessit, xeniis prorsus manus abstinuit testes Bernardus ipse Clareuallens. & Io. Saresber, eius amicitiam quantum coluerit Petrus Abbas Cluniacensis ipse nos docuit. Lib.2.c.6. Lib. 4. de consid. lib. 5. Polycrat. c. 15.

Hoc ipso anno Bernardus Abbas Clareuallensis cum Iosleno Suessionensi Episcopo Guillelmum Ducem Aquitaniæ Pictauis adiit, vt ipsum à schismate abduceret, & Geraldi Engolismensis insaniam compesceret, sed irritum fuit consilium, vt refert auctor vitæ ipsius Bernardi. Idem hac de re elegantem epistolam scripsit ad Episcopos Aquitaniæ.. Lib.4.ep.43 Lib.2.c.6. Epist. 126.

Per id tempus Fulcherus patriâ Engolismensis, primum Abbas Cellæ, id nomen Monasterio Canonicorum Regularium in diœcesi Engolismensi vir studiosissimus partium Innocentij, non ferens molestias Gerardi Engolismensis signiferi Petri Leonis secessit in Syriam, vbi inter Canonicos regulares cooptatus in ecclesia sepulchri Dominici, electus est in Archie-

Lib.14.c.11 piscopum Tyrensem de quo VVillelmus Tyrius. *Cui subſtitutus eſt Dominus Fulcherus, bonæ memoriæ Aquitanicus natione, patria Engoliſmenſis, vir religioſus ac timens Deum, modicè litteratus, ſed conſtans & amator diſciplinæ. Hic apud ſuos Abbas extiterat Canonicorum Regularium, in Monaſterio cui Cella nomen, ſed poſtmodum tempore prædicti ſchiſmatis, quod inter Dominum Innocentium Papam & Petrum Petri Leonis filium exortum, fauens prædicto Petro Gerardus. Engoliſmenſis Epiſcopus Apoſtolicæ Sedis Legatus, alij parti præſtantes aſſenſum moleſtius quàm pluribus fatigabat. Quod vir vitæ venerabilis non ferens, ſumpta licentia à fratribus, orationis gratia Hieroſolymam venit, tandemque in clauſtro Eccleſiæ Dominici Sepulchri regularem vitam & aſſiduitatem profeſſus ad Eccleſiam Tyrenſem vocatus eſt.* Idemque poſtea promotus eſt in Patriarcham Hieroſolymitanum Lib.16.c.17. auctore ipſo VVillelmo Tyrio.

Eodem anno Gaſto Benearnenſis Dynaſta cum Stephano Oſcenſi Epiſcopo memoratur cæſus in prœlio aduerſus Sarracenos, quo loco ſiletur, corpus In Indic. funere illatum in ſacellum Eccleſiæ B. Mariæ Cæſar- rer. Arrag. ad an. 1130. auguſtæ. Zurit.

Anno MCXXXI. è viuis migrauit Raimundus Berengarius Comes Barcinonenſis, huic gemina fuit proles, Berengaria filia natu maxima, quæ nupſit Alphonſo Caſtellæ Regi, & Cecilia quæ elocata eſt Rogerio Bernardo Fuxenſi Comiti, ex eâ ſuſceptus Raimun- ad ann. 1131 dus Rogerius paternæ ditionis hæres. Zurit.

Eodem anno cum comes Aruernenſis Stephanum Claromontenſem Epiſcopum male habere non ceſſaret, ipſo conquerente, iterum Ludouicus Craſſus in

Comitem cópias instruxit, ad delectum vocatis Carolo Comite Flandrensi, & aliis supra laudatis Regni optimatibus, Montisferrani castrum quod est in conspectu Claromontis obsidione vallatum, Amalricus Comes de Monteforti positis opportunè insidiis, oppidanos quosdam intercepit, & manibus truncatos in vrbem remisit, oppidani tristi spectaculo commoti, se & castrum Regi dedidere. VVillelmus Dux Aquitaniæ, qui cum copiis aderat, Comiti Aruernorum suppetias laturus, vt sibi & Comiti consuleret per Legatos Regem de pace compellauit, eleganti hac oratione, cuius verba hic attexere non incongruum erit, vt intelligamus etiam aduersus regiam maiestatem clientes suos tueri, Duces non dubitasse. *Dux tuus Aquitaniæ Domine Rex, multa te salute, omnique optat potiri honore, non dedignetur regiæ maiestatis celsitudo Ducis Aquitaniæ seruitium suscipere, ius suum ei conseruare, quia sicut iustitia exigit seruitium, sic & iustum exigit dominium. Aruernensis Comes, quia Aruerniam à me, quam ego à vobis habeo habet si quid commisit Curiæ vestræ vestro habeo iudicio repræsentare, hoc numquam prohibuimus, hoc etiam modo offerimus, & vt suscipiatis suppliciter efflagitamus, & nè super his celsitudo vestra dubitare dignetur, multos & sufficientes obsides dare parati sumus, & paratos habemus, si sic iudicauerint Regni optimates fiant, sin aliter sicut super his iudicabunt.* Inito consilio cum optimatibus Regni qui aderant, Rex iuramenta & obsides à Comite accepit, & partibus diem dixit Aurelianis, quò ex iure sententia decretur, præsente ipso Duce Aquitaniæ, rem fusius narrant Sugerius & Continuat. Aimoini locis modo laudatis. De

Caroli Flandrensis comitis profectione in Aruernicam expeditionem meminit Iacob. Meyer. idemque Guillelmum Ducem Aquitaniæ notat de conspiratione inita cum Comite Aruernorum aduersus Claromontensem Episcopum. *Profectusque est in Galliam ad sobrinum suum Ludouicum Regem; vt auxilio illi esset, aduersus Comitem Aruernorum, ac Guillelmum Ducem Aquitaniæ, qui conspiratione quadam conflata in Sacerdotium, Episcopum Claromontanum ciuitate eiecerant.* Hinc nata controuersia, quod ob duritiem Comitum Aruerni iam à longo tempore Episcopum Claromontensem in temporalem Dominum penè suscepissent, de quo Lib.6. ep.3. Petrus Cluniacensis. *Aruerniam olim, tam spacio terrarum, quam multitudine populorum teste Cæsare, & quibusdam aliis historicis regnum, iuxta regnorum antiquorum quantitatem fuisse multis etsi non omnibus notum est. Huius tota pene cura, deficientibus Regibus, Comitibus magis Christianum populum infestantibus, quam defendentibus ad iustum & lene regimen ecclesiæ, iam à longo tempore conuersa est. Huic soli deficientibus vt dixi principibus vel infestis, huc vsque innixa est, sub hac se tutam & securam mansisse gauisa est. Episcopi enim qui ante istum terræ illi iure ecclesiastico principati sunt, & quod suum erat, iuxta sibi datam gratiam impleuerunt, & quod Regum, vel principum fuerat in defendendo ecclesiam, iuxta quod licuit suppleuerunt.*

Anno MCXXXIII. Mequinencia Hispaniæ oppidum situm ad confluentes Hiberi & Sicoris à Sarracenis armis receptum, egregiam in ea expeditione ad an. 1133. operam nauarunt Comes Perticensis, & Centullus Vicecomes Bigeronum. Zurit.

Anno MCXXXIV. Centullus Vicecomes Benchar-nensis vna cum Alphonso VI. Rege Castellæ, & Aimerico Vicecomite Narbonensi occubuit in prœlio aduersus Sarracenos gesto ad Sarinienam oppidum in finibus Arragonum, Zurit.

Eodem anno Archiepiscopus Bituricensis, Episcopus Lemouicensis, & alij Episcopi & Abbates Gallicani, quos inter numeratur Abbas Lemouicensis, quò non alium intellige quam Abbatem S. Martialis, redeuntes è Concilio Pisano capti spoliati & carcere inclusi, à satellitibus Conradi tyranni cuius partes Mediolanenses tuebantur, aduersus Lotharium Imperatorem, de quo Petrus Cluniacensis. Hac tempestate inprimis claruit Monasterium S. Martialis tenaci cultu veteris disciplinæ regularis, testis idem Cluniacensis. *Nam vt opinio mea fert, à Cluniaco nostra, vsque ad Pyreneos illos, qui Gallos ab Iberis diuidunt, nullum Cluniacensis, vel cuiuslibet antiqui ordinis Monasterium noui, vbi tam firmiter tam constanter tam inconcusse traditus à patribus ordo, huc vsque viguerit, & inter frementes Lemouicini territorij bestias, eorumque feroces rictus indefesse instituta seruauerit.*

Lib. I. ep. 27

Lib. 6. ep. 13

Anno MCXXXV. iterum Bernardus Abbas Clareuallensis cum Gaufrido Carnotensi Episcopo Legato Aquitaniæ Guillelmum Ducem apud Parthenacum conuenit, & colloquio habito ipsum quidem rapuit in partes Innocentij, sed nulla ratione eum potuit mouere, vt Episcoporum qui sedibus suis pulsi erant restitutioni consentiret, tractatu per internuncios in longiores moras labente, sanctissimus Abbas peracto missæ sacrificio, Deo plenus ad ecclesiæ fores proces-

sit Sacrosanctum corpus Domini patena præferens, & flammeo ore, terribilibus verbis stantem ad fores Ducem per Dei numen compellauit, vt à schismate discederet, & Innocentij obsequio se traderet, quem vniuersa coleret ecclesia. His commotus Guillelmus gemens & tremulus solo prostratus, errorem agnouit, Innocentium germanum Pontificem palam professus est, VVillelmo Pictauiensi Episcopo sese conciliauit, eundemque sedi suæ restituit. Hoc pacto Aquitanicæ ecclesiæ pace reddita, solus Geraldus in contumaciæ scelere perseuerauit, rem fusiùs narrant auctores vitæ Bernardi ipsius, & Guillelmi Ducis. Frustra antè Petrus Abbas Cluniacensis Guillelmum Ducem tentauit, vt ipsum à Schismate abduceret. testis ipse de se. *Post colloquium Aquitanici principis, quem calice Babylonis inebriatum Christi calice potare non potuimus, nec schis-*
Lib. 1. ep. 22 *matico sapore quo nimium imbutus est catholico antidoto exhaurire, regressum magis, quam processum pluribus ex causis vtilem iudicans, retroredire disposui.* Nec feliciori successu geminas litteras ad eundem scripsit Hugo Dux
Epist. 127. & 128. Burgundiæ de eiurando schismate, quæ leguntur inter Bernardi Epistolas. *Tutius deinde vobis est mi cognate carissime, vt in susceptione vniuersalis Papæ, ab vniuersitatis consensu, & consilio non recedatis.* Sic disponente Dei prouidentia Bernardum manebat, tam præclaræ victoriæ decus.

Anno MCXXXVI. Geraldus Engolismensis Episcopus in schismate vitam finiit, Ordericus Vitalis. *In*
Lib. 12. *hunc annum tunc Girardus Engolismensis Episcopus vir eruditissimus migrauit, qui magni nominis & potestatis in Romano Senatu tempore Paschalis Papæ, & Gelasij, Cal-*

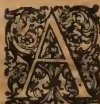
buti & Honorij fuit. Hic absque pœnitentia, & sacro viatico infelicem animam emisit, à nepotibus corpus exanime repertum in lectulo, & in quadam basilica conditum, sed à Gaufredo Carnotensi effosum, & prophanum sub cespitem proiectum, vt refert auctor vitæ Bernardi. *Lib. 1. c. 6.*

Eodem anno Goffredus Comes Andegauensis armata manu Normanniæ fines ingressus est, & multas prædas egit, delectus socij fuere Guillelmus Dux Aquitaniæ, Goffredus Comes Vindocinensis, Guillelmus Iunior Guillelmi Comitis Niuernensis filius & alij, inglorij prorsus, latrocinio veriùs quam bello gesto, vnde à popularibus per contemptum Hilibecci, vel Guiri-becci cognominati Orderic. Vitalis. *Lib. 13.*

CAPVT XVII.

VVillelmi Ducis pœnitētia, & variæ opiniones de eius exitu, idem in Diuorum numerum relatus VVillelmo duæ filiæ superstites Eleënora, & Petronilla seu Alisia quarum prior nupsit Ludouico Iuniori, altera Radulfo Comiti Veromanduensi. Testamentum VVillelmi à Io. Haio proditum falsi conuincitur, VVillelmo duo fratres Raimundus Princeps Antiochenus, & Henricus, & vnica soror Mathildis nomine quæ primum Vicecomiti Thoarcensi secundo nupsit Ramiro Regi Arragonum Vicecomes de Malo-leone.

NNO MCXXXVII. Guillelmus Dux sequioris vitæ errorisque pœnitens, orationis causa ad D. Iacobi Compostellani profectus, felici fato, in ipsa Diui Ecclesia animam Deo reddidit, & ante altare sepultus est, huius rei consentientes sunt æui scriptores, Ordericus Vitalis in hunc annum. *Eodem tempore Guillelmus Pictauiensium Dux memor malorum quæ nuper in Normannia operatus est, pœnitentia motus ad sanctum Iacobum peregre profectus est, deinde feria sexta Parasceue* v. *Idus Aprilis sacra communione munitus est, & ante aram Beati Apostoli venerabiliter defunctus est.* Sigebertus. *Comes Pictauiensis VVillelmus ad sanctum*

ad an. 1137. Lib. 13.

Iacobum

Iacobum in Gallicia orationis causa proficiscitur, & in sexta feria Parasceue, in Ecclesia Beati Iacobi moritur & Lib.5.c.51. *ante altare sepelitur.* & Continuat. Aimoini. *Ea tempestate VVillelmus Dux Aquitaniæ ad sanctum Iacobum peregrè profectus, molestia corporis ibi correptus, viam* In vit. Ludou. Crass. *vniuersæ carnis ingressus.* Vnus in hoc discrepat Sugerius, quod ipsum in via morte interceptum refert. *Cumque castrum Heristisiacum peruenissent, celeriter subsecuti sunt eum nuncij Guillelmi Ducis Aquitaniæ, denunciantes eundem Ducem ad sanctum Iacobum peregrè profectum in viâ demigrasse.* Theobaldus scriptor eius vitæ Apud Sur. com. VVernerus & alij recentiores passim scripsere Guillelmum Ducem institutâ peregrinatione ad D. Iacobi, è medio se subduxisse falso per comites rumore sparso, de ipsius morte, & pœnitentiæ causa in eremum In Fascicul. temp. ad an. 1154. & 1154. secessisse, & ibi ferro & cilicio grauem, magna cum sanctitatis laude consenuisse, & ordinem VVillelmitarum quos Parisienses vocitant Alborum mantellorum instituisse, eundem in diuos ascriptum anno MCII. refert Iacob. Meyerus. In annalib. Belgic. ad an. 1202. *Eodem anno consecrata memoria Guillelmi Ducis Aquitaniæ, quem lego authorem fuisse ordinis fratrum Guillelmitarum.* Eius secessum in Stabulo Rhodis in agro Senensi in Thuscia signat Martyrol. 19. Febru. Roman. Sed hæc omnia facilè eliduntur auctoritate scriptorum æui, quos consentientes habemus Guillelmum vitâ functum Compostellæ, in his enim quæ sunt facti, quantùm præstat fides authorum eiusdem temporis, remotioribus qui sine teste, sine authore quidquid placet scriptitāt, & credulis falsas de Sanctis laudes propinare, magnum religionis quæstum ducūt.

Vt vt se res habuerit VVillelmus Dux duas filias superstites reliquit Eleonoram, & Petronillam non-

nulli Alisiam vocant. Eleënoram natu maiorem suprema voluntate sub profectionem Compostellanam nuptiis destinauit Ludouico Iuniori filio Ludouici Crassi, Ludouicus accepto nuntio de morte, verâ an falsâ Guillelmi Ducis, cum Theobaldo Comite Campaniæ, Radulpho Comite Veromanduorum, & aliis selectis regni proceribus ocyùs venit in Aquitaniam, & Eleënoram sibi vxorem solenni pompa copulauit apud Pictauum, & cum ea Aquitaniæ compos effectus est. Altera quæ dicta est Petronilla seu Alisia postea nupsit Radulpho Comiti Veromanduorum, & in dote tulit amplissimas ditiones quas pater in Burgundia possidebat, vt proles Gerardi Ducis Burgundiæ, ex testamenti eius tabulis quas prodidit. Io. Haius. *Commendo me Deo, quem relictis omnibus sequi volo, filias meas in Regis Domini mei Ludouici protectione relinquo, Leonoram collocaturum, cum Domino Ludouico Regis filio, si Baronibus meis placuerit, cui Aquitaniam, & Pictauiam in dote relinquo; Petronillæ vero filiæ meæ possessiones meas, quas vt proles Gerardi Ducis Burgundiæ possideo.*

Lib. 13. De nuptiis Leonoræ Ordericus Vitalis. *Filiã vero suam Ludouico iuueni Francorũ Regi, in coniugem dari præcepit, ipsumque Regem totius iuris sui heredem constituit, quod ita postea factum est,* & Sugerius loco iam prælibato.

In vit. Lud. Crassi. *Subsecuti sunt eum nuncij Guillelmi Ducis Aquitaniæ, denunciantes eundem Ducem ad sanctum Iacobum peregre profectum, in via demigrasse, sed antequam iter aggrederetur, & etiam in itinere moriens filiam nobilissimam puellam nomine Alienor desponsandam, totamque terram suam eidem retinendam, & deliberasse, & dimisisse, &c.* De nu-

Lib. 5. c. 51. ptiis vtriusque puellæ, paucis Continuator Aimoini. *Ipse duas filias tantum habebat, quarum altera vocata*

fuit Aenor altera Aalis, terra autem Aquitaniæ Domino suo destituta absque hærede mare remansit, idcirco Rex Ludouicus totam Aquitaniam in manu sua tenuit, alteram de duabus prædictis sororibus, scilicet Alienor idem natu maiorem matrimonio sibi sociauit, alteram vero videlicet Aalis iuniorem Radulfo Comiti Viromādensi in vxorem donauit. Eleënoram à patre Ludouico iuniori destinatam nihil est quod dubitemus, sed de Petronilla dici non potest eam à patre Radulfo Comiti destinatam, Radulfus enim multis post annis Petronillam duxit vxorem, nimirum anno MCXLII. eamque vxorem sortitus est diuortio facto cum alia coniuge, vt obseruo ex Roberto Montensi, & Bernardo Clareuallensi. Vnde Guillelmus nequaquam potuit cogitare de nuptiis filiæ, cum Radulfo, qui iam erat coniugatus, nec aliter, quam diuortio peruenit ad eius nuptias, & hoc vno argumento facilè conuellitur fides huiusce testamenti, quod alias suspicione non caret, ob producentis notam mendacitatem. In supplem. Sigebert. ad ann. 1142. Epist. 216.

Eodem anno secuta morte Crassi Ludouicus Iunior eius natus Pictauis in Regem Francorum inauguratus Ordericus Vitalis. *Sequenti autem Dominica Ludouicus puer Pictauis coronatus est, & sic regnum Francorum & Aquitaniæ, Ducatum quem nullus patrum suorum habuit nactus est.* Hinc in tabulis confirmationis priu. S. Martini de Campis huiusce anni Ludouicus Iunior Francorum Rex, & Dux Aquitanorum inscribitur. VVillelmo Duci fuere fratres gemini Raimundus Princeps Antiochenus, & Henricus qui postea monachum professus est de quibus meminere Guill. Tyr. & Ordericus, vnica verò soror, Mathildis nomine, quæ primum nupsit Vicecomiti Toarcensi, secundis nuptiis Ramiro Regi Lib. 13. Lib. 14. c. 9. Lib. 13. ad ann. 1137.

Lib.5.c.2. Arragonum, de secundis nuptiis Rodericus Toletan. *Cumque in Montione iterum conuenissent, potiorum consilium hoc firmauit vt Ramimirum Monachum fratri mortuo subrogarent, & eductum de Monasterio apud Oscam in regni solio collocarunt, & sororem Comitis Pictauiensis in vxorem ei post modicum temporis asciuerunt*, de vtriusque

In indicib. Aragoniæ 1134. nuptiis Zurita. *Ducit acta fermè ætate Agnem Guillelmi Pictonum Comitis Aquitaniæ Ducis sororem, Leonoræ quæ Ludouico Iuniori Francorum Regi nupsit & Petronillæ eius sororis, vti ego existimo amitam, apud vetustum annalium auctorem comperio Mathildem vocatam, & matrem fuisse Vicecomitis Thoarcensis, & Ramiro canonicis institutis, à Pontifice Maximo soluto eam in matrimonium collocatam quod confirmare liquido haud possum.*

Hac tempestate Rupella oppidum pagi Alniensis, proprios dynastas habuit Elbonem de Malo-leone & Godefridum de Rupeforti, ex veteribus tabulis quæ editæ sunt in libello de origine & incrementis eiusdē oppidi. Vicecomitis de Maloleone filium memorat Goffridus Vindocinensis epist. ad Geraldum E. & Le-

Lib.1.ep.21 gatum Aquitaniæ. *Audiuimus itaque, & dolemus Andream de Vitreio filiæ suæ vobis coniugium vendidisse, illud etiam à vobis filium Vicecomitis de Malo-leone comparasse*, &c. Malileonis castrum est diœcesis Pictauiensis vt patet ex cap. cum inter de except. in quo proponitur lis quæ erat inter Priorem, & conuentum de Argentolio, & Nobilem virum Sauaricum de Malileone diœces. Pictau. eiusdem castri meminit Tho-

In Eduard. mas VValsingan, *Dederat enim Rex Franciæ dum VVasconiam tenuerat, castrum quod Mali-leonis dicitur, cuidam militi qui illud adhuc detinebat, nec ad mandatum Regis illud curabat restituere.*

FIN.